IROD
CALIGULA
NERO
ATTILA
GENGHIS-HAN

RASPUTIN
STALIN
MUSSOLINI
HITLER

SIMON SEBAG MONTEFIORE

MONȘTRI

CELE MAI MALEFICE PERSONALITĂȚI ISTORICE, DE LA NERO LA OSAMA BIN LADEN

bestseller

Simon Sebag Montefiore

Monştri

Cele mai malefice personalităţi istorice, de la Nero la Osama bin Laden

Editura LITERA
2013

Monsters: History's Most Evil Men and Women
Simon Sebag Montefiore

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777
e-mail: comenzi@lira.ro

Ne puteţi vizita pe
www.litera.ro

Monştri
Cele mai malefice personalităţi istorice, de la Nero la Osama bin Laden
Simon Sebag Montefiore

Traducere din limba engleză:
Gabriel Stoian

Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactori: Andreea Stoica, Ovidiu Șerban
Copertă: Florentina Tudor
Tehnoredactare şi prepress: Anca Suciu

ISBN ePUB: 978-606-686-250-9
ISBN PDF: 978-606-686-251-6
ISBN Print: 978-606-686-190-8

Dedic această lucrare,
la fel ca şi cartea mea despre eroi,
fiicei mele, Lily, şi fiului meu, Sasha

INTRODUCERE

Istoria reprezintă ceva mai mult decât consemnarea crimelor, nebuniilor şi nenorocirilor omenirii.

Edward Gibbon

Monştri este o cronică a celor mai detestabile personaje şi a celor mai cumplite crime din istoria lumii. Este volumul-pereche al cărţii *Heroes: History's Greatest Men and Women* (Eroi: cei mai de seamă bărbaţi şi femei din istorie), materialul fiind prezentat cronologic, din perioada Bibliei până în vremurile moderne, şi în prezent de la Osama până la Obama. Mulţi dintre monştrii prezentaţi în aceste pagini au fost oameni de stat şi generali înzestraţi şi polivalenţi. Însă nimic din toate acestea nu trebuie să ne abată de la prezentarea crimelor comise de ei.

Prezenta carte este dedicată victimelor acestora. Cele şase milioane de evrei ucişi în Holocaust, cel mai înfiorător act de răutate din istoria umanităţii, cu siguranţă nu au fost date uitării, deşi amănuntele precise ale acelui măcel încă rămân aproape imposibil de crezut – însă noi vom reaminti în această carte de milioanele de oameni ucişi în Congo, Rwanda, de armeni, de herero în Namibia şi de mulţi alţii. Prezentând viaţa acestor ucigaşi, sfidăm dorinţele celor care au sperat că posteritatea va uita crimele lor. „Cine îşi mai aduce acum aminte de armeni?” a cugetat cu voce tare Hitler, ordonând punerea în aplicare a soluţiei finale. Comentariul lui arată de ce istoria este importantă, deoarece Hitler a găsit încurajări şi consolare în masacrele uitate ale armenilor. Trecutul şi prezentul sunt strâns legate: „Nimeni nu îşi aduce aminte de boierii ucişi de Ivan cel Groaznic”, a spus Stalin, ordonând Marea Teroare. În anvergura aproape incredibilă şi extrem de îndrăzneaţă a acestor crime, monştrii au găsit un sanctuar diabolic faţă de înţelegere şi

judecată. „Moartea unui om este o tragedie, dar moartea a milioane de oameni reprezintă statistică”, a spus Stalin. Cele mai atroce dintre aceste crime au fost comise în secolul XX, când utopismul coroziv şi generalizant al ideologiilor demente şi-a dat mâna cu tehnologia şi puterea nelimitată a statului pentru a face crimele mai uşor şi mai rapid de comis, deseori la o scară de ordinul milioanelor de victime. Astfel, trebuie prezentate în mod special crimele comise în secolul XX şi în cel de-al Doilea Război Mondial.

Cum i-am ales pe aceşti monştri? În mod cu totul subiectiv. Unii dintre ei, precum Caligula, Vlad Ţepeş, Ivan cel Groaznic, Idi Amin sau Saddam Hussein, erau de domeniul evidenţei. Hitler, Stalin, Mao – supercriminalii totalitari ai secolului XX, când trenurile, mitralierele şi telegraful au facilitat măcelul – se află şi ei aici. Toţi aceşti monştri au fost sprijiniţi de sute de mii de oameni obişnuiţi, care au devenit asasini şi torţionari pentru a participa la punerea în aplicare a planurilor lor. Puţini dintre ei au fost pedepsiţi, dar ei împart responsabilitatea cu liderii lor. Am inclus şi câţiva criminali în serie – creaturi respingătoare, banale şi mediocre, ale căror complexe de inferioritate obsesive i-au îndemnat să domine şi să distrugă indivizi mai slabi decât ei înşişi.

Oamenii de stat sunt cel mai greu de încadrat în categorii. Practic, toţi oamenii care deţin puterea iau unele decizii care conduc la pierderea de vieţi nevinovate. Ceea ce este monstru pentru unii devine erou pentru alţii, iar dezbaterile pe această temă îşi păstrează relevanţa şi astăzi. Lenin a beneficiat de una dintre cele mai mari muşamalizări ale istoriei şi încă este venerat de mulţi oameni ignoranţi şi dezinformaţi din Rusia şi din Occident: el este şi astăzi onorat în mausoleul aflat în Piaţa Roşie din Moscova. Stalin a fost denunţat în 1956, dar Kremlinul a prezentat recent un manual oficial pentru profesorii de istorie în care Stalin este aclamat ca fiind „cel mai de succes conducător rus al secolului XX”, întemeietor de statşi un războinic triumfător, care poate sta alături de „Bismark şi Petru cel Mare”. Preşedintele Mao Zedong rămâne îndrumătorul spiritual al Republicii Populare Chineze.

Există anumiţi lideri care trebuie situaţi undeva între eroi şi monştri. Napoleon, Petru cel Mare, Cromwell, Atatürk şi Alexandru cel Mare ar

putea fi socotiţi eroi sau monştri, dar ei apar în precedenta mea carte, *Heroes: History's Greatest Men and Women*, în vreme ce Henric al VIII-lea, un erou englez pentru mulţi oameni, apare ca monstru. Genghis-Han şi Timur Lenk au fost amândoi genii politice şi militare, aproape eroici, şi sigur monstruoşi. Probabil că aceşti eroi-monştri clasici şi-ar putea găsi locul într-o carte separată.

Aceste două cărţi-pereche, *Eroi* şi *Monştri*, sugerează că indivizii pot schimba istoria şi că există oameni buni şi răi; desigur, există personaje cu adevărat rele, iar multe dintre ele se regăsesc în această carte. Însă deseori viaţa nu este chiar atât de simplă. Câteodată, istoria este nedreaptă: de exemplu, Lucrezia Borgia, împărătesele Livia şi Teodora şi regina Izabela a Regatului Israel apar ca monştri – însă, având în vedere că sursele noastre manifestă multe prejudecăţi faţă de ele, istoria le-a defăimat oare pentru că au fost femei în poziţii de putere? Am ales la întâmplare şi probabil în mod nedrept: aş putea adăuga la nesfârşit, elimina şi opera schimbări. Aceasta este ciudăţenia când alcătuieşti liste. Lucrurile cele mai importante sunt cunoaşterea, rememorarea şi formarea unei opinii. Toţi ar trebui să cunoaştem aceste personaje, să ne amintim crimele lor şi să emitem propriile judecăţi.

Simon Sebag Montefiore

IZABELA
secolul al IX-lea î.Hr.

De-un rege-am auzit, şi bine îi mergea
Până când a cunoscut-o pe Izabela cea rea.
Versuri din cântecul „Hardheaded Woman” al lui Elvis Presley

Fiinţa de o răutate supremă a Bibliei, Izabela – o prinţesă feniciană şi soţia lui Ahab, regele Regatului Israel – a fost, după cum spune Biblia, o păgână însetată de sânge. Sfârşitul ei brutal – azvârlită de la o fereastră şi mâncată de câini flămânzi – este portretizat drept pedeapsă meritată pentru că îndrăznise să îl înfrunte pe Iahve, singurul Dumnezeu al Israelului.

Faptele Izabelei sunt prezentate în cărţile a treia şi a patra a Regilor din Biblie. Era fiica lui Etbaal din Tir, rege al fenicienilor, un popor de călători pe mări, care trăia în oraşe-stat presărate de-a lungul coastelor Libanului şi Siriei de astăzi. Ca parte a unei importante alianţe regionale, Izabela a fost smulsă din căminul ei şi oferită ca soţie lui Ahab, proaspăt încoronatul rege al Regatului Israel, care se rupsese în jurul anului 920î.Hr. de regatul sudic al Iudei. Necazurile au apărut însă când israeliţii au cerut să fie venerat un singur Dumnezeu, Iahve, în vreme ce fenicienii se închinau unei diversităţi de zeităţi sub numele generic de Baal, asociat de mulţi evrei cu sacrificarea copiilor. Izabela şi-a păstrat religia cu aceeaşi înfocare cu care israeliţii o respectau pe a lor, ceea ce a făcut conflictul să devină inevitabil.

Ahab era dispus să îngăduie practicile religioase ale noii sale soţii – chiar înălţând în centrul oraşului Samaria un templu închinat lui Baal –, dar acest lucru nu a fost de ajuns pentru Izabela. Întrucât adusese cu sine în Israel sute dintre propriii preoţi şi profeţi fenicieni, ea i-a cerut lui Ahab nu

numai să îi îmbrăţişeze religia, ci să o şi impună poporului său. Potrivit Cărţii a treia a Regilor 18:4, ea a început lichidarea sistematică a duşmanilor ei, arestând şi ucigând sute de preoţi evrei şi silindu-i pe mulţi alţii să se refugieze.

Izabela s-a confruntat curând cu un adversar de neclintit, Ilie, un profet israelit înfocat şi hotărât, apărător al credinţei evreieşti. Ilie a provocat noua conducere religioasă instituită de Izabela – 450 de profeţi ai lui Baal şi 400 de profeţi ai Aşerei, zeiţa mării – la o întrecere pe muntele Carmel, pentru a dovedi care religie va domni peste cealaltă. Preoţii lui Baal au ridicat un altar, iar ai lui Ilie, altul, provocarea fiind să se ofere un viţel sacrificat fără să i se dea foc. Potrivit relatării biblice, profeţii Izabelei şi-au pierdut aproape toată ziua invocându-şi zeii, dar fără nici un folos, în vreme ce aceia ai lui Ilie, după ce întâi au udat altarul, lemnele şi ofranda cu apă s-au rugat lui Iahve, care a trimis din ceruri foc ce a pârjolit nu doar ofranda, ci şi lemnele şi pietrele pe care se afla aceasta. Când regele Ahab i-a spus Izabelei ce se întâmplase, ea a răspuns lansând o ameninţare cu moartea împotriva lui Ilie, care a fugit pe muntele Sinai, dar înainte de asta a poruncit uciderea a 400 dintre profeţii Izabelei (un exemplu elocvent de standarde biblice duble).

Dominarea lui Ahab de către Izabela se vede cel mai limpede în povestea lui Nabot, un israelian care avea o vie învecinată palatului regal din Izreel. După ce Nabot a refuzat să i-o vândă lui Ahab, regele s-a întors în palat plin de amărăciune, ceea ce a făcut-o pe Izabela să îl întrebe pe un ton dispreţuitor: „Ce cârmuire ar mai fi în Israel, dacă tu ai face tot aşa?”[1] După aceea, Izabela a preluat iniţiativa şi, folosind pecetea regelui, a trimis scrisori către orăşenii din Izreel, poruncindu-le să născocească o acuzaţie de blasfemie împotriva lui Nabot. Acesta a fost bătut cu pietre până a murit, după care Ahab şi-a însuşit pământurile sale.

După moartea lui Ahab şi a fiului ei cel mare, Ohozia, Izabela a domnit prin intermediul celui de-al doilea fiu, Ioram. Însă israeliţii suferiseră îndeajuns, iar Elisei, succesorul lui Ilie, l-a încoronat în locul lui Ioram pe Iehu, comandantul militar al lui Ioram. Orice speranţă de a ajunge la o

înţelegere s-a năruit când cei doi bărbaţi s-au întâlnit. Acuzând „desfrânările Izabelei, mama ta, şi vrăjitoriile ei” (IV Regi, 9:22), Iehu a slobozit o săgeată prin inima lui, i-a azvârlit trupul în ţarina lui Nabot şi a gonit în carul său spre palatul regal unde, văzându-l apropiindu-se, Izabela „şi-a uns faţa, şi-a împodobit capul” , sperând ca astfel să îl seducă pe ucigaşul fiului ei. Însă când a sosit, Iehu a poruncit eunucilor Izabelei să îşi arunce stăpâna pe fereastră, în drum, făcând sângele ei să ţâşnească „pe zid şi pe caii care au călcat-o în picioare”. În timp ce Iehu îşi sărbătorea victoria în palat, câinii au mâncat în întregime trupul Izabelei, lăsând „numai ţeasta, picioarele şi palmele mâinilor”.

Din punct de vedere istoric, însă, Biblia nu este precisă: în realitate, regele Ahab a fost un om de stat-soldat foarte capabil şi plin de reuşite, un succesor demn de tatăl său, regele Omri, fondatorul dinastiei. Ahab a transformat Regatul Israel într-un stat puternic în regiune şi a reuşit chiar să înfrângă Asiria, superputerea acelor vremuri în Orientul Mijlociu. Căsătoria sa cu fiica unui rege fenician a fost un semn al iscusitei lui diplomaţii. Însă violenţa masacrării Izabelei şi a dinastiei sugerează că ea devenise extrem de detestată. Pe drept sau nu, ea rămâne cea mai rea femeie din Vechiul Testament.

Salomeea

Două femei din Biblie – Irodiada şi fiica ei, Salomeea – sunt renumite în primul rând pentru farmecul şi oportunismul lor. După moartea lui Irod Filip – primul ei soţ –, Irodiada s-a căsătorit cu fratele acestuia, Irod Antipa (cca 20 î.Hr.–39 d.Hr.; vezi p. 45) – conducătorul numit de romani al Galileei, care mai apoi avea să îl batjocorească pe Iisus din Nazareth, trimiţându-l la judecată şi crucificare şi lăsându-l pe mâna lui Pilat din Pont. Căsătoria fusese condamnată cu hotărâre de înfocatul profet Ioan Botezătorul, care susţinea că era împotriva Legii lui Moise – după cum scrie în Leviticul 18:16– ca un bărbat să o vadă goală pe soţia fratelui său. Drept pedeapsă, Ioan fusese arestat şi aruncat în temniţă, unde zăcea, potrivit lui Matei 14:3–12 şi Marcu 14:15–29, în momentul în care s-a organizat un

mare ospăţ pentru a sărbători ziua de naştere a lui Irod. Irodiada, ne spune Marcu, era teribil de ofensată de temeritatea lui Ioan, care îi judecase purtarea, şi a spus că îl voia mort, însă Irod – care, potrivit lui Matei, dorea acelaşi lucru – se temea de consecinţe, socotindu-l un om sfânt şi, prin urmare, apărat de Dumnezeu. Irodiada, şireată şi convingătoare, a considerat acel ospăţ un prilej potrivit pentru a forţa situaţia şi pentru a scăpa de Ioan odată pentru totdeauna. A îmbiat-o pe Salomeea să danseze dinaintea regelui, care a fost atât de încântat de dansul ei erotic cu şapte văluri încât i-a promis orice drept răsplată. „Ce să cer?" a întrebat-o Salomeea pe mama ei, care a răspuns imediat. „Capul lui Ioan Botezătorul" (Marcu 6:23–24). Dovedind că nu era doar o victimă nevinovată a maşinaţiunilor mamei ei, Salomeea s-a grăbit să dea acel răspuns cutremurător, cerând: „Vreau să-mi dai îndată, pe tipsie, capul lui Ioan Botezătorul" (Marcu 6:25). Irod nu a avut de ales, astfel că şi-a respectat cuvântul, iar Ioan a fost executat fără judecată în celula sa, iar capul i-a fost adus pe o tipsie şi dat Salomeei, care, la rândul ei, l-a înmânat mamei ei triumfătoare.

1 Biblia, Cartea a treia a Regilor 21:7 (n.tr.)

NABUCODONOSOR AL II-LEA

cca 630–562 î.Hr.

> *Atunci Nabucodonosor s-a umplut de mânie... Şi a poruncit celor mai puternici oameni din oştirea lui să lege pe Şadrac, Meşac şi Abed-Nego şi să-i arunce în cuptorul cel cu foc arzător.*
>
> Daniel 3:19-20

Nabucodonosor a fost Leul Babilonului şi Pierzătorul Popoarelor. Conducător al Regatului Noului Babilon din 605 până în 562 î.Hr., el a fost întruchiparea regelui-războinic. Biblia spune că Nabucodonosor era instrumentul răzbunării lui Dumnezeu împotriva poporului rătăcitor al Iudei – destin pe care se pare că el l-a acceptat bucuros. Aceeaşi relatare biblică spune că, mai târziu, Dumnezeu a vrut să îl pedepsească pe Nabucodonosor pentru trufia lui, făcându-l să se poarte ca un nebun timp de şapte ani.

Născut puţin după anul 630 î.Hr., Nabucodonosor a fost fiul cel mare al regelui Nabopolassar (domnie între 625–605 î.Hr.), întemeietorul dinastiei caldeene din Babilon. Nabopolassar îndepărtase jugul dominaţiei Imperiului Asirian către nord şi distrusese chiar marele oraş Ninive. Lăudându-se cu triumful său, vorbise despre felul în care „pustiise pământurile asiriene” şi transformase „ţinutul duşman în ruine”.

Aşa cum se cuvenea pentru un prinţ al coroanei în Antichitate, Nabucodonosor a participat la acţiunile de cucerire militară ale tatălui său încă de la o vârstă fragedă, iar în 605 î.Hr. a fost martor al înfrângerii forţelor egiptene la Karkemiş, o victorie care i-a ajutat pe babilonieni să devină stăpâni peste Siria. Nabopolassar a murit un an mai târziu, iar Nabucodonosor a urcat pe tron.

Dobândind puterea absolută, Nabucodonosor a început să îşi extindă regatul spre apus; o alianţă prin căsătorie cu Imperiul Mezilor dinspre răsărit l-a asigurat că nu va întâmpina necazuri din acea direcţie. Între 604 şi 601 î.Hr., diferite state din zonă – inclusiv regatul evreiesc al Iudei – s-au supus autorităţii lui, iar Nabucodonosor şi-a exprimat hotărârea de a nu avea „nici un duşman de la orizont până la ceruri”. Purtat de succese, în 601 î.Hr., Nabucodonosor a decis să se ridice împotriva rivalilor săi cei mai de temut, trimiţând oştiri în Egipt. Însă acestea au fost respinse, iar înfrângerea suferită a provocat o serie de răscoale între vasalii până atunci supuşi ai lui Nabucodonosor – în primul rând Iuda.

Nabucodonosor s-a întors în Babilon, cu gândul la cum să se răzbune. După un scurt răstimp, a pornit atacurile spre apus, distrugând aproape tot ce îi stătea în cale. În 597 î.Hr., regatul Iudei s-a predat. Nabucodonosor a poruncit ca regele, Ioachin, să fie deportat în Babilon. În 588 î.Hr., Iuda, sub conducerea lui Sedecia, unchiul regelui, s-a răzvrătit. În 587–586 î.Hr., Nabucodonosor a mărşăluit împotriva Ierusalimului răsculat, l-a asediat vreme de luni în şir şi, în cele din urmă, a pătruns înăuntrul zidurilor, distrugând totul. Nabucodonosor a poruncit ca oraşul să fie făcut una cu pământul, locuitorii lui să fie ucişi, templul evreiesc dărâmat, iar prinţul Sedecia a fost silit să asiste la executarea fiilor săi, după care i s-au scos ochii. Apoi evreii au fost deportaţi spre răsărit, unde au plâns Sionul „lângă apele Babilonului”.

Reuşitele lui Nabucodonosor de pe câmpurile de bătălie au fost însoţite de un avânt în domeniul construcţiilor din regat. Ca mulţi alţii care deţineau putere absolută, conducătorul babilonian era obsedat de grandoarea arhitectonică şi a hotărât ca oraşul-capitală să reflecte măreţia sa. Folosind munca sclavilor proveniţi de la popoarele pe care le subjugase, Nabucodonosor a pus să se ridice sau să se renoveze numeroase temple şi clădiri publice. Noul şi extravagantul palat regal, construcţie începută de tatăl său, a fost definitivat. Şi, lucru rămas în istorie, regele a cerut să fie construite Grădinile suspendate din Babilon – una dintre minunile lumii antice – drept cadou pentru soţia lui.

Nabucodonosor a fost un om de stat şi un războinic extrem de capabil, dar şi un cuceritor brutal, urât de scriitorii evrei care au creat Biblia. În cronicile şi inscripţiile lui, el punea accentul mai presus de toate pe devoţiunea lui faţă de zeul Babilonului, Marduk, precum şi pe iubirea lui şi pe promovarea dreptăţii pentru poporul său: a fost un reformator care a reconstruit tribunalele, a interzis mita, i-a condamnat pe funcţionari pentru corupţie şi a susţinut că nu îi va tolera pe cei care îi persecută pe cei săraci şi neputincioşi. În plus, povestea biblică privind nebunia lui este de fapt o greşeală istorică, probabil comisă în mod voit, pentru a-i păta reputaţia. În realitate, Nabonid (556–539 î.Hr.), ultimul rege al Babilonului – care a părăsit oraşul vreme de zece ani pentru a trăi în Arabia –, este cel despre care se spune că a înnebunit după ce şi-a pierdut imperiul în faţa Persiei. Nabucodonosor a murit în 562 î.Hr.; fiul şi moştenitorul său s-a dovedit un nevolnic şi a fost asasinat după doi ani – iar imperiul i-a supravieţuit doar 20 de ani. Cirus cel Mare al Persiei a cucerit Babilonul în 539 î.Hr.

Indiferent care ar fi adevărul, numele lui Nabucodonosor este indisolubil legat de cuceriri nemăsurate şi de tratamentul brutal al popoarelor supuse – Pierzătorul Popoarelor, care a împlinit viziunea profetului evreu Ieremia: „Plecat-a din locul său, ca să pustiască pământul tău; cetăţile tale vor fi stricate şi fără locuitori.”[2]

Sargon din Akkad: primul mare cuceritor al Mesopotamiei

Mesopotamia a dat primul mare cuceritor cunoscut istoriei: Sargon I din Akkad (cca 2334–2279 î.Hr.). Fiul nelegitim al unei preotese, Sargon – care a plecat din oraşul Agade din regiunea Akkad, aflată în nordul Mesopotamiei – a slujit ca paharnic la curtea regală a regelui Ur-Zababa din Kiş. După ce regele a devenit invidios pe el şi a încercat să-l ucidă, Sargon l-a răsturnat de pe tron şi a pornit să cucerească Mesopotamia.

La acea vreme, Mesopotamia era dominată de o serie de oraşe-stat independente, dar acestea au căzut unul după altul în stăpânirea lui Sargon, care şi-a extins autoritatea asupra sudului Mesopotamiei – regiune

cunoscută sub numele de Sumer. În timpul cuceririlor, el a distrus marele oraş Uruk şi i-a pus fostului conducător, Lugalzagesi, un jug de lemn la gât plimbându-l în umilinţă pe străzile din Agade.

Au urmat alte şi alte victorii. După una dintre ele, Sargon a şters oraşul Kazalla de pe faţa pământului, astfel încât „păsările să nu-şi poată găsi un loc de unde să-şi ia zborul”. În cele din urmă, a cucerit tot Sumerul, ajungând la Golful Persic, unde se spune că s-a spălat şi şi-a curăţat armele în apa mării drept simbol al succesului cuceririlor sale.

Ulterior, Sargon şi-a condus oştirile spre vest, cucerind pământurile din Semiluna Fertilă[3], ajungând până în Siria şi în estul Asiei Mici, pe ţărmul Mediteranei. Nici nu este de mirare că un cronicar l-a descris ca neavând „nici rivali, nici egali”.

După moartea sa, o mare parte a Imperiului Akkadian s-a răzvrătit, însă fiii lui au reuşit să restabilească controlul peste cea mai mare parte a teritoriilor, descendenţii ulteriori au făcut alte cuceriri, iar unul dintre ei, Naram-Sin (ce a domnit între cca 2254–2218 î.Hr.), chiar s-a declarat „regele celor patru părţi ale lumii, regele universului”.

2 Ieremia 4:7 (n.tr.)

3 Numită şi Leagănul civilizaţiei, această zonă cuprinde în prezent: Irak, mici părţi din Iran, Kuwait şi Turcia, Siria, Iordania, Israel, Liban, Palestina şi o parte din Egipt. (n.tr.)

QIN SHI HUANGDI – PRIMUL ÎMPĂRAT
cca 259–210 î.Hr.

Dacă îi cârmuieşti pe oameni prin pedepse, aceştia se vor înfricoşa. Fiind înfricoşaţi, ei nu vor comite ticăloşii.

Lege dată de lordul Shang, adoptată de Qin Shi Huangdi ca regulă a cârmuirii sale

Qin Shi Huangdi a creat primul imperiu chinez unificat care a rezultat din „perioada Statelor Combatante”. În 221 î.Hr., el reuşise să distrugă ultimele regate rivale din China, devenind astfel conducătorul suprem: Primul Împărat. Om de stat şi cuceritor remarcabil şi nemilos, având trăsături maniacale, urmărit de nebunie, sadism şi paranoia, domnia lui Qin Shi Huangdi a degenerat cu repeziciune într-o tiranie brutală şi sângeroasă. Reputaţia lui în China a fost întotdeauna aceea de tiran, însă preşedintele Mao Zedong, un alt dictator monstruos, a fost acela care s-a comparat cu „Primul Împărat” şi l-a ridicat la rangul de glorios precursor al său.

Prinţ al familiei regale din Regatul Qin, Zheng, după cum a fost numit viitorul împărat, a crescut într-o captivitate onorabilă. Tatăl lui, prinţul Zichu din Qin, era în acea vreme ostatic al statului duşman Zhaou, în baza unui tratat de pace între cele două regate. Eliberat ulterior, Zichu a revenit în Qin şi a preluat coroana, avându-l pe fiul său Zheng drept moştenitor.

Zichu a murit în 245 î.Hr., iar Zheng, în vârstă de 13 ani, i-a urmat la tron. În următorii şapte ani a domnit cu ajutorul unui regent, după care, în 238 î.Hr., a preluat controlul deplin printr-o lovitură de palat. Zheng a dovedit o cruzime nemaiîntâlnită încă de la început: executa cu regularitate prizonierii de război, lucru contrar uzanţei acelor vremuri.

Zheng lupta acum pentru putere cu alte regate chineze, astfel că şi-a alcătuit o armată puternică. La urcarea sa pe tron, Qin era stat-vasal al regatului Zhaou. După o serie de victorii militare, forţele lui Zheng au cucerit şase regate: Han (230 î.Hr.), Zhaou (228 î.Hr.), Wei (228 î.Hr.), Chu (223 î.Hr.), Yan (222 î.Hr.) şi Qi, ultimul regat independent din China, în 221 î.Hr. Un excelent comandant de oşti, Zheng era şi un diplomat iscusit, îndeosebi în ceea ce privea exploatarea disensiunilor dintre duşmanii săi. Curând nu a mai avut rival în cadrul unei Chine unificate. Pentru a celebra această reuşită, şi-a luat un alt nume, care reflecta poziţia sa fără de egal: Qin Shi Huangdi, „Primul Împărat August al Qin”.

Qin Shi Huangdi a făcut din teritoriile sale un puternic stat centralizat. Extinzând practicile existente în Regatul Qin, vechile legi şi structuri feudale păstrate în cea mai mare parte a Chinei au fost abolite, fiind înlocuite de funcţionari numiţi de la centru şi de un nou aparat administrativ. Standardizarea scrierii chinezeşti, a monedei, a greutăţilor şi a unităţilor de măsură au transformat economia, legea şi limba; a fost creat un sistem unificat de noi drumuri şi canale, toate acestea făcând din China un stat coerent.

Însă preţul plătit a fost mare – şi suportat de oamenii de rând din China. Un milion de persoane au fost puse să muncească forţat pentru construirea a circa 7 500 de kilometri de drumuri. Qin Shi Huangdi a pus ca edictele sale să fie dăltuite cu semne uriaşe pe versanţii munţilor. Pe măsură ce planurile lui de realizare a unităţii naţionale au devenit tot mai ambiţioase, au sporit şi sacrificiile umane pe care acestea le impuneau. Un astfel de proiect a fost unirea numeroaselor ziduri independente de graniţă care protejau nordul Chinei de ameninţarea triburilor duşmane. În acest fel s-a creat precursorul Marelui Zid Chinezesc, însă construcţia s-a făcut cu preţul a mii de vieţi.

În acelaşi timp, Qin Shi Huangdi nu dorea să accepte nici o limitare a propriei puteri – în contrast cu credinţa confucianistă care spunea că un cârmuitor trebuia să respecte riturile tradiţionale. De aceea, a scos în afara legii confucianismul şi i-a persecutat cu brutalitate pe adepţii lui. Învăţaţi confucianişti erau îngropaţi de vii sau decapitaţi; o soartă asemănătoare îi aştepta şi pe cei care aveau alte credinţe ce ar fi putut aduce atingere

autorităţii împăratului. Toate cărţile care nu erau aprobate personal de împărat erau interzise şi arse; curiozitatea intelectuală de orice fel a fost înlocuită de o supunere neclintită.

Pe măsură ce a îmbătrânit, Qin Shi Huangdi a devenit tot mai obsedat de propria moarte. Trimitea cu regularitate expediţii în căutarea unui „elixir al vieţii” care să îl facă nemuritor. A început să se teamă tot mai mult de atacuri care i-ar putea periclita poziţia şi pe bună dreptate, deoarece a fost ţinta câtorva încercări de asasinat. Eforturile împăratului de a evita o asemenea soartă au devenit din ce în ce mai paranoice şi bizare. La întâmplare, servitorii din palatul imperial primeau poruncă să îl transporte în miez de noapte în altă cameră de dormit. Erau folosite numeroase „dubluri” ale sale pentru a deruta presupuşii asasini. Supravegherea era foarte strictă şi oricine era bănuit de lipsă de loialitate era îndepărtat imediat.

În cele din urmă, paradoxal, dorinţa de a dobândi nemurirea a fost cea care i-a adus prăbuşirea. Se credea că un om ar putea trăi mai mult dacă bea metale preţioase, preluând ceva din durabilitatea acestora. Împăratul a murit în 210 î.Hr., în timpul unei vizite în estul Chinei, după ce a înghiţit tablete de mercur, create de medicul curţii sale, pentru a-i conferi nemurirea.

Chiar şi în moarte, Qin Shi Huangdi părea să se teamă că ar putea fi vulnerabil în faţa unui atac. Cu mult timp înainte de a muri, a poruncit să i se construiască un mausoleu gigant, lat de cinci kilometri, apărat de o armată completă de soldaţi din teracotă, alcătuită din 6 000 de modele în mărime naturală confecţionate din lut. Încă o dată, anvergura impresionantă a unui asemenea plan de construcţie a însemnat un cost uriaş în ceea ce priveşte vieţile pierdute. A fost necesară munca a 700000 de recruţi, iar mulţi dintre ei nu au supravieţuit ca să vadă încheierea construcţiei.

Qin Shi Huangdi: întemeietorul naţiunii chineze? Ori un monstru autocratic? Reputaţia de „Prim Împărat” este pătată de controverse. Moştenirea lui imediată nu a dăinuit multă vreme. Qin Shi Huangdi afirmase că imperiul făurit de el va dura o mie de ani, însă el s-a prăbuşit la doar patru ani de la moartea sa, când China a intrat într-o nouă perioadă de

război civil. Cu toate acestea, el a avut viziunea unui Imperiu Chinez, o entitate şi un teritoriu similare cu Republica Populară Chineză de astăzi.

Lumea subterană a împăratului

În martie 1974, un grup de ţărani chinezi care săpau un puţ în apropierea oraşului Xian a făcut o descoperire extraordinară. În cursul săpăturilor au dat de o încăpere uriaşă în care se găseau circa 6 000 de figuri în mărime naturală, confecţionate din lut. S-a constatat că această „Armată de Teracotă”, alcătuită din infanterişti, cavalerişti, conducători de care, arcaşi şi arbaletişti, fiecare sculptat individual, păzea intrarea în enormul mormânt al „Primului Împărat”, Qin Shi Huangdi.

Deocamdată, au fost scoşi la lumină doar soldaţii care străjuiesc drumul până la uşa mormântului. Fiecare dintre ei este lucrat cu minuţiozitate şi are caracteristici faciale unice. Toate figurile stau cu faţa spre est, de unde se presupunea că vor veni duşmanii împăratului cufundat în somnul etern. În total, întreaga construcţie funerară ocupă un munte întreg, acoperind o suprafaţă de peste 45 de kilometri pătraţi. Lucrările de construcţie s-au desfăşurat pe toată durata domniei împăratului şi au fost încheiate doar în anii de după moartea sa. Scopul lui Qin Shi Huangdi a fost să se asigure că în moarte, ca şi în viaţă, i se vor satisface toate capriciile şi dorinţele în uriaşul său palat subteran.

Proporţiile a ceea ce rămâne să fie descoperit sunt date de cuvintele istoricului antic chinez Sima Qian (Ssu-ma Ch’yen; cca 145–cca 85 î.Hr.), care i-a descris mormântul astfel:

> Truditorii... au construit machete de palate, pavilioane şi birouri, şi au umplut mormântul cu vase fine, pietre preţioase şi lucruri rare. Artizanilor li s-a poruncit să instaleze arbalete declanşate mecanic pentru a lovi orice intrus. Au fost create din mercur diferite cursuri de apă ale imperiului, fluviul Yangtze şi Fluviul Galben şi chiar şi oceanul cel mare şi au fost făcute să curgă şi să se mişte cu mijloace mecanice. Din perle strălucitoare au fost lucrate constelaţiile cerului, din aur şi argint s-au făcut păsări, iar pini din jad au fost puşi pe pământ.

SULLA
138–78 î.Hr.

Norocul său uriaş – până la triumful în războiul civil – era egalat de energia sa... Despre purtarea lui de după aceea nu aş putea vorbi fără sentimente de ruşine şi dezgust.

Salustiu, *Despre războiul cu Iugurta* (cca 41–40 î.Hr.)

Având ochii cenuşii şi părul auriu-roşcat, Sulla a fost generalul şi dictatorul a cărui domnie sângeroasă a însemnat sfârşitul Republicii Romane. Comandant militar şi politician conservator înzestrat, dar nemilos, el şi-a anihilat rivalii, câştigându-şi reputaţia de a fi jumătate vulpoi, jumătate leu. Deşi se autointitula „protectorul Constituţiei”, ambiţia nemăsurată a lui Sulla avea să îi aducă în cele din urmă sfârşitul.

Lucius Cornelius Sulla a pătruns târziu în lumea necruţătoare a politicii romane. Deşi de origine nobilă, moartea tatălui său l-a lăsat aproape fără bani. Potrivit istoricului roman Plutarh, în adolescenţă şi tinereţe, „îşi petrecea timpul printre actori şi bufoni şi ducea viaţa destrăbălată a acestora”. Aceste experienţe l-au ajutat pe Sulla să-şi dezvolte capacitatea de a se purta simplu – lucru esenţial pentru orice politician populist ambiţios.

Ambiţia lui Sulla a sporit după ce a devenit amantul unei văduve bogate, care i-a lăsat toată averea când a murit. Pe baza acestui noroc neaşteptat, a putut să demareze *cursus honorum*– procesul prin care politicienii începători urcau treptele vieţii publice în Republica Romană. Avea pe atunci 30 de ani. Şi cum mulţi dintre rivalii lui îşi începuseră

carierele la puţin timp după împlinirea vârstei de 20 de ani, încă de la început Sulla a fost un om grăbit.

În 107 î.Hr., Sulla a devenit chestor şi s-a distins într-o campanie militară victorioasă împotriva regelui numidian Iugurta, luptând sub comanda consulului Gaius Marius. Cu aproape 20 de ani mai vârstnic decât Sulla, Marius îi va deveni, din mentor, cel mai aprig rival. Între 104 şi 101 î.Hr. Sulla a luptat din nou sub conducerea lui Marius şi a revenit la Roma cu o reputaţie de neegalat şi având perspective sclipitoare.

Ajunsă în acest punct, totuşi, cariera lui a înregistrat o stagnare. Sulla a revenit pe câmpul de luptă şi şi-a câştigat reputaţia de general sclipitor abia când a izbucnit Războiul Social din 91–88 î.Hr., în care Roma s-a confruntat cu o revoltă masivă a aliaţilor săi italieni, până atunci loiali. Contribuind la înfrângerea insurgenţei, el a dovedit o combinaţie de simţ militar şi brutalitate sălbatică, ce avea să devină marca sa distinctivă.

Revenind la Roma în triumf, Sulla a devenit consul în anul 88 î.Hr. – cel mai înalt grad pentru funcţiile alese în cadrul Republicii. Şi-a asigurat de asemenea o comandă militară postconsulară extrem de profitabilă, luptând într-o campanie din răsărit, împotriva regelui Mitridate din Pont. Deşi îmbătrânise, Marius a rămas deosebit de ambiţios şi a socotit că el ar fi trebuit să fie numit comandant în zona de răsărit. Astfel, cât Sulla a lipsit din Roma, Marius a profitat de prilej pentru a-i determina pe aliaţii săi politici să îi încredinţeze lui funcţia lui Sulla.

Însă Marius îşi apreciase greşit rivalul. Posibilitatea de a pierde ceea ce obţinuse cu mari eforturi şi într-un timp atât de îndelungat l-a făcut pe Sulla să fie extrem de hotărât să-şi înfrângă duşmanii folosind orice mijloace posibile. Avea sub comanda sa şase legiuni – aproximativ 30 000 de oameni. A făcut un pas scandalos şi fără precedent, acela de a porni în marş împotriva Romei, declanşând primul război civil.

Marius a fost înfrânt şi a fugit în Africa. Sulla şi-a etichetat duşmanii drept „inamici ai statului” şi şi-a reluat funcţiile pierdute. În afară de aceasta, răspunsul lui a fost uimitor de moderat. A introdus diferite reforme, iar apoi, în 87 î.Hr., a plecat spre est, unde a obţinut victorii importante împotriva lui Mitridate şi a zdrobit o revoltă în Grecia. În timpul asediului

Atenei, a ordonat distrugerea crângurilor în care Platon şi Aristotel reflectaseră asupra condiţiei umane. Când, în cele din urmă, oraşul s-a predat, Sulla le-a dat soldaţilor săi frâu liber să jefuiască şi să ucidă după bunul lor plac.

Cu toate acestea, Sulla era din nou contestat la Roma. Profitând încă o dată de absenţa rivalului său, Marius revenise şi devenise consul – pentru a şaptea oară. A declarat nelegale toate legile date de Sulla şi l-a exilat de la Roma. În 82 î.Hr., Sulla s-a întors în capitala republicii – din nou în fruntea unei armate – şi de data aceasta răzbunarea lui nu a cunoscut limite.

Marius murise în 86 î.Hr., când deţinea funcţia de consul, însă aliaţii lui politici şi membrii familiei sale au fost vânaţi fără milă. După ce şi-a distrus rivalii, la începutul anului 81 î.Hr. Sulla a fost numit dictator de Senatul înspăimântat, iar la scurt timp lista persoanelor „proscrise” a apărut în forumul central al Romei. Toţi proscrişii au fost condamnaţi la moarte, executaţi, iar proprietăţile lor, jefuite.

În decurs de câteva luni au fost ucişi 10 000 de oameni. La un moment dat, Sulla s-a adresat membrilor timoraţi ai Senatului chiar în timp ce dintr-o clădire alăturată se auzeau ţipetele deţinuţilor torturaţi şi ucişi. Malurile Tibrului erau pline de cadavre, iar clădirile publice gemeau de capete retezate.

În mijlocul acelui masacru, Sulla a încercat să refacă integritatea Republicii Romane, la a cărei dezintegrare contribuise chiar el. Descriindu-se drept „apărător al Constituţiei”, a introdus noi legi pentru a restabili puterea Senatului şi a funcţionarilor aleşi. După ce şi-a distrus duşmanii şi a încheiat reformele constituţionale, în 79 î.Hr., Sulla s-a retras cu ostentaţie din viaţa publică.

Departe de a fi salvat Republica, Sulla pregătise terenul pentru prăbuşirea ei. Puterea, precizase el, nu era a politicienilor, ci a generalilor. Iar puterea supremă se afla în mâna omului care putea folosi forţa militară cu cea mai nemiloasă brutalitate. Cu sălbăticia lui dezlănţuită, Sulla a deschis calea pe care aveau să meargă împăraţii.

Tirani şi dictatori

Deşi în prezent cuvintele „tiran” şi „dictator” se aplică deopotrivă cuiva care deţine o putere copleşitor de mare, în lumea clasică, termenii aveau înţelesuri mai precise şi mai puţin peiorative. În Grecia antică, *tyrannos* („tiran”) era persoana care ajungea la putere fără a avea dreptul legal, însă beneficia de sprijinul unor facţiuni importante din mediul politic, şi care guverna ulterior în mod absolut. Un asemenea tiran a fost Pisistrate, care a condus Atena din 560 până în 527 î.Hr. Militar desăvârşit, Pisistrate a preluat controlul prin forţă, dar ulterior a condus Grecia (în ciuda faptului că a fost exilat în două rânduri) bucurându-se de mult sprijin popular.

În timpul Republicii Romane, postul de dictator („cel care porunceşte”) era ocupat doar în situaţii de urgenţă, iar persoana deţinea puterea absolută pe termen de şase luni. Alteori, puterea executivă supremă era învestită în mâinile a doi consuli. O persoană putea fi numită în funcţia de dictator după ce se aproba un *senatus consultum* de către Senat, care le solicita celor doi consuli să numească pe cineva pentru acel post. Cel mai cunoscut dintre dictatorii tradiţionali romani a fost Quintus Fabius Maximus – supranumit „Zăbavnicul” – care a fost numit în 221 î.Hr. şi din nou în 217 î.Hr., când Hannibal, după ce trecuse Alpii, ameninţa însăşi Roma.

La mai puţin de un deceniu după ce Fabius Maximus a deţinut acest rol, Publius Sulpicius Galba Maximus a devenit ultima persoană care a fost numită dictator în înţelesul tradiţional al cuvântului. Funcţia a ieşit din uz, apoi a fost restabilită de Sulla – însă acum într-o formă diferită. În loc să salveze Republica, autoproclamarea lui de facto într-o funcţie cu putere nelimitată, a anunţat dispariţia ei. Sulla a pregătit terenul pentru Iulius Caesar care, câţiva ani mai târziu, s-a proclamat *dictator perpetuum*, adică dictator pe viaţă – o acţiune care a marcat începutul sfârşitului Romei republicane şi naşterea unei noi epoci imperiale.

CRASSUS
cca 115–53 î.Hr.

Numeroasele virtuţi ale lui Crassus erau umbrite de unicul viciu al avariţiei şi se părea că nu avea decât acest viciu; însă fiind cel mai mare, le-a ascuns pe celelalte.

Plutarh

Corpolent, lacom şi vanitos, Marcus Licinius Crassus a fost un bărbat mânat de o avariţie şi o ambiţie nemiloase. Pentru a-şi spori averea, a confiscat banii celor ucişi în cadrul „proscrierilor" pronunţate de Sulla şi a dat marea lui „lovitură" adăugând pe listă un om doar pentru a-i lua banii. Pentru a urca ierarhic, a crucificat 10 000 de sclavi de-a lungul celor 160 de kilometri care formau Via Appia. Cunoscut şi sub numele de Dives, „Bogatul", Crassus a prosperat ca politician, soldat şi milionar, apoi ca prim susţinător al lui Iulius Caesar– însă a pierit josnic.

Marcus Licinius Crassus a crescut în Roma dezbinată între facţiunile rivale ale lui Marius şi Sulla (vezi pp. 32-35). Ca adversar al lui Marius, tatăl lui fusese executat împreună cu fratele său. Crassus a fost silit să-şi găsească salvarea în Hispania (unde tatăl lui fusese guvernator).

Tatăl lui îmbinase politica cu afacerile şi îi lăsase fiului său o moştenire magnifică – multe dintre bunurile de valoare fiind răspândite în tot imperiul. Crassus şi-a petrecut „lunile de fugar" trăind în huzur.

Şi-a alcătuit o armată personală de 2 500 de oameni – un lucru extraordinar în sine – şi i-a pus-o la dispoziţie lui Sulla. Sulla, ale cărui planuri fuseseră dejucate şi care era în pericol de a fi înfrânt, a fost salvat de intervenţia decisivă a lui Crassus. Acesta a învins forţele coalizate ale lui Marius şi ale samniţilor la Porta Collina din Roma, în 82 î.Hr. Baia de sânge

care a urmat a stabilit definitiv reputaţia lui Crassus, făcându-l un slujitor nemilos, dar fidel, al lui Sulla.

Sub regimul lui Sulla, Crassus a reprimit proprietăţile familiei, iar după aceea a început să îi hăituiască pe „inamicii statului” proscrişi de către Sulla. A denunţat pe oricine ale cărui pământuri şi bogăţii le jinduia, îmbogăţindu-se în mod fabulos, până când, în cele din urmă, chiar Sulla a simţit că lucrurile merseseră prea departe şi atunci şi-a domolit susţinătorul care o luase razna.

În acelaşi timp, Crassus şi-a înfruntat viitorul mare rival: Pompei. La fel ca şi Crassus, Pompei trecuse de partea lui Sulla. Atrăgător din punct de vedere fizic – „nimic nu arăta atât de delicat ca obrajii lui Pompei”, afirma un cronicar – şi eroul de război al Romei, Pompei a devenit curând rivalul lui Crassus: Pompei, bărbatul agreat în societate; Crassus, manipulatorul din umbră şi intermediarul politic. În 79 î.Hr., când Sulla s-a retras, cei doi bărbaţi au început să-şi construiască ascensiunea lor politică.

Crassus a reuşit să ajungă pretor în anul 73 î.Hr. şi s-a confruntat curând cu răscoala sclavilor condusă de Spartacus, care a zguduit Peninsula Italică între anii 73–71 î.Hr. În acea calamitate, Crassus a întrevăzut doar un prilej pentru a obţine un profit personal. Folosindu-şi relaţiile, a convins Senatul să le ia consulilor toate puterile şi să îi acorde lui comanda militară.

Când două dintre legiunile sale nu i-au executat ordinele, a aşezat soldaţii în formaţie şi apoi i-a decimat: fiecare al zecelea om a fost bătut până a murit. Crassus a zdrobit armatele rebele, însă 5 000 de oameni au scăpat, pentru a fi mai apoi capturaţi şi ucişi de Pompei, care se întorcea din Hispania în fruntea armatei sale. Cuprins de invidie, Crassus a ordonat o demonstraţie macabră a triumfului repurtat asupra sclavilor: 10 000 dintre aceştia au fost executaţi de-a lungul celor 160 de kilometri ai Viei Appia. La fiecare 40 de metri a fost crucificat câte un sclav, purtând o plăcuţă care lăuda succesul lui Crassus.

În ciuda rivalităţii sale cu Pompei, Crassus a recunoscut avantajul potenţial al conlucrării dintre ei. Şi-au unit forţele în anul 70 î.Hr. pentru a deveni consuli, apoi au început să distrugă o mare parte a programului de

reforme pe care Sulla îl iniţiase pentru a salva Republica, şi astfel şi-au garantat numiri bănoase după expirarea termenului funcţiilor de consuli.

În cursul deceniului al VI-lea î.Hr., când Pompei era plecat de la Roma, cucerind noi teritorii pentru imperiu, Crassus a rămas în capitală, construindu-şi un vast imperiu politic şi financiar. În anul 65 î.Hr., a deţinut funcţia de cenzor, însă în rest prefera să îşi exercite influenţa din culise. A fost chiar judecat pentru că se culcase cu o vestală virgină – un sacrilegiu, însă el a depăşit şi această situaţie mituind juriul şi acuzarea.

Crassus a luat sub aripa sa diverşi protejaţi, unul dintre aceştia fiind un tânăr nobil sărăcit, pe numele său Iulius Caesar. Iar în anul 60 î.Hr., Crassus s-a aliat cu mult mai tânărul Caesar şi cu Pompei, care revenise la Roma, pentru a forma „Primul Triumvirat”, în urma căruia cei trei au împărţit practic Imperiul Roman între ei.

Tensiunile au apărut curând între cei trei triumviri, iar Crassus şi-a petrecut o mare parte din următorii patru ani uneltind pe la spatele lui Pompei. În 56 î.Hr., cei doi şi-au rezolvat neînţelegerile şi în anul următor ei au primit al doilea mandat de consuli. Apoi Crassus a plecat spre răsărit, hotărât să-şi clădească o reputaţie militară care să rivalizeze cu cea a lui Pompei şi a lui Caesar.

În calitate de guvernator al Siriei, în 54 î.Hr., Crassus a găsit imediat un pretext pentru a declara război Parţiei, imperiul rival romanilor în răsărit. În fruntea a şapte legiuni (circa 44 000 de oameni), a făcut greşeala de a mărşălui prin deşert – un semn al slabei lui judecăţi militare. În 53 î.Hr., armata lui a căzut într-o ambuscadă în faţa unei forţe alcătuite din 1 000 de cavaleri parţi în armuri şi din 10 000 de arcaşi călări, în bătălia de la Carrhae (astăzi, Harran), în Turcia. Legionarii romani au fost încercuiţi şi masacraţi. Au supravieţuit mai puţin de un sfert dintre ei şi însuşi Crassus a a fost doborât în acel măcel.

Crucificarea

Una dintre primele referiri la crucificare se găseşte în opera istoricului antic grec Herodot, care a afirmat că era practicată de perşi. Diferite alte popoare

au adoptat acea practică, îndeosebi cartaginezii, şi probabil că romanii au preluat ideea de la aceştia.

Marele orator Cicero, contemporan cu Crassus, a descris crucificarea drept *summum supplicum* – pedeapsa supremă, susţinând că reprezenta o soartă mai cumplită decât decapitarea sau arderea de viu. A fost administrată în mod obişnuit celor găsiţi vinovaţi de a fi ameninţat statul roman într-un fel sau altul şi era rezervată de obicei celor care nu erau cetăţeni ai Romei. Cu toate acestea, s-au făcut excepţii: în anul 66 d.Hr., după o revoltă a evreilor, guvernatorul roman local a ordonat ca unii evrei care erau şi cetăţeni romani să fie crucificaţi la Ierusalim.

Spectacolul oribil al crucificării se folosea în mod voit drept acţiune de descurajare – mai ales pentru a-i menţine pe sclavi supuşi. În secolul I î.Hr., instituţia sclaviei susţinea întreaga economie romană şi faptul că sclavii reprezentau marea majoritate a crucificaţilor nu reprezintă o coincidenţă.

Cei condamnaţi la crucificare erau mai întâi biciuiţi. Apoi erau siliţi să care în spinare până la locul execuţiei crucile pe care aveau să moară. Despuiaţi, erau fixaţi – cu frânghii sau cuie– de cruce, care avea forma unui X sau a unei cruci creştine (în prezent, unii savanţi consideră că Iisus a fost crucificat într-un fel care presupunea îndoirea corpului într-o poziţie apropiată de cea fetală). O mică bucată de lemn aflată la un anumit nivel pe cruce asigura puţin sprijin pentru corpul condamnatului, însă atât cât să-l menţină în acea poziţie, iar nu pentru a uşura presiunea exercitată asupra încheieturilor. Urcaţi pe cruce, condamnaţii erau apoi lăsaţi pradă unei morţi agonizante. Acest lucru putea dura câteva zile, deşi mulţi mureau mai repede din cauza sufocării, deoarece fluidele se acumulau în plămânii lor. Câteodată, soldaţii care supravegheau execuţia rupeau picioarele victimelor, pentru ca moartea acestora să se petreacă mai curând. Însă asemenea demonstraţii de milă erau rare. De obicei, apăreau varietăţi mai înfiorătoare, cum ar fi crucificarea condamnatului cu capul în jos sau baterea în cuie pe cruce a organelor genitale.

Practica crucificării a continuat multe secole în Imperiul Roman. Împăratul Constantin a abolit această formă de pedeapsă abia în 337 d.Hr., după ce creştinismul fusese adoptat ca religie de stat.

IROD CEL MARE

cca 73–4 î.Hr.

> *Iar când Irod a văzut că a fost amăgit de magi, s-a mâniat foarte şi, trimiţând, a ucis pe toţi pruncii care erau în Betleem şi în toate hotarele lui, de doi ani şi mai jos, după timpul pe care îl aflase de la magi.*
>
> Sfânta Evanghelie după Matei 2:16

Irod cel Mare a fost regele pe jumătate evreu, pe jumătate idumeu al Iudeii şi aliatul romanilor, în timpul domniei sale de 32 de ani înregistrându-se realizări colosale, dar şi crime îngrozitoare. A fost un monarh inteligent, energic şi talentat care a combinat cultura elenistică cu cea evreiască, ocupându-se de reconstruirea Templului Evreiesc, de înfrumuseţarea şi restaurarea Ierusalimului şi de înălţarea unor mari oraşe şi a unor fortăreţe impresionante. Pe scurt, a creat un regat puternic, mare şi bogat, care avea o situaţie aparte în mijlocul imperiului de răsărit al Romei. Cu toate acestea, din dorinţa lui de putere, femei şi glorie, a devenit ticălosul însetat de sânge din Evangheliile creştine şi despotul descris de Flavius Josephus în *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor*. Chiar dacă nu el a ordonat masacrarea pruncilor, aşa cum se spune în Evanghelii, şi-a ucis trei dintre propriii fii, precum şi pe soţia sa şi pe mulţi dintre rivali, şi s-a slujit de teroare şi crimă pentru a rămâne la putere până la moarte.

Născut în jurul anului 73 î.Hr., Irod a fost al doilea fiu al lui Antipater, prim-ministru al regelui evreu Hyrcanus al II-lea, strănepotul lui Simeon Macabeul, care întemeiase Iudeea în 142 î.Hr. ca stat evreiesc independent. Macabeii (cunoscuţi şi sub numele de Hasmoneeni) domniseră în Iudeea ca regi şi înalţi preoţi încă de atunci, dar pentru a-şi recâştiga tronul în anul 63

î.Hr., după ce fratele lui Aristobulus i-l smulsese, nepriceputul Hyrcanus a fost silit să se alieze cu generalul roman Pompei cel Mare, cedând Romei controlul asupra Iudeii. Pentru a rămâne la putere, Irod şi tatăl său, Antipater, au urmărit îndeaproape politica de la Roma, sprijinind întotdeauna câştigătorul din războaiele civile, începând cu Pompei şi terminând cu Augustus. Când, ulterior, Iulius Caesar l-a numit guvernator al Iudeii în 47 î.Hr., Hyrcanus a continuat să fie rege doar cu numele şi, deşi a supravieţuit unei revolte din 43 î.Hr. condusă de Antigonus, nepotul lui care se bucura de sprijin popular – revoltă în care Antipater a fost otrăvit –, a fost exilat trei ani mai târziu, când Antigonus s-a răzvrătit din nou. Irod – pe care tatăl său îl numise guvernator al Galileei– şi-a asigurat sprijinul Romei, iar în următorii trei ani a dus împotriva propriului popor un război cumplit, care s-a sfârşit cu executarea lui Antigonus, după care Irod a fost numit „rege al evreilor” de către Senatul roman.

Detestat deja de popor, Irod a încercat să-şi legitimeze poziţia izgonind-o pe prima sa soţie, Doris – care îi dăduse un fiu, pe Antipater – şi căsătorindu-se cu Mariamme, fiica adolescentă a lui Hyrcanus (pe care mai târziu, în anul 30 î.Hr., l-a executat). În total, el s-a căsătorit de zece ori, mai ales din motive politice, şi a avut 14 copii, dintre care trei i-au succedat după moarte, domnind împreună.

Irod a adus schimbări impresionante regatului său. A poruncit o serie de proiecte grandioase de construcţii, între care se numără apeducte, amfiteatre, uimitorul port comercial Cezarea (socotit de mulţi drept una dintre marile minuni ale lumii) şi fortăreţele Masada, Antonia şi Herodium. Cel mai ambiţios proiect a fost reconstruirea celui de-al Doilea Templu din Ierusalim – un proiect care a fost definitivat în zece ani. Numai la Muntele Templului au muncit peste 10 000 de oameni vreme de zece ani, iar lucrările la curţi şi anexe au continuat mult timp după moartea lui Irod. Ultimul zid de sprijin rămâne şi în prezent locul cel mai sfânt al iudaismului: Zidul Plângerii sau Zidul de Vest.

Deşi remarcabile, realizările lui Irod au fost umbrite de atrocităţile comise de el. La începutul domniei a înfiinţat ceea ce azi s-ar putea numi o forţă de poliţie secretă, iar oricine era bănuit de sentimente duşmănoase faţă

de el era arestat şi executat. A controlat în acelaşi fel şi Templul, condamnând la moarte 46 de membri-cheie ai Sanhedrinului şi punând ca marele preot – Aristobulus, fratele soţiei sale, pe care îl considera un potenţial rival – să fie înecat în anul 36 î.Hr. Nici măcar membrii familiei nu erau în siguranţă. În 29 î.Hr. a poruncit executarea soţiei sale, Mariamme, după ce i s-a sugerat că aceasta ar fi avut o relaţie extraconjugală. Mai târziu, în anul 7 î.Hr., a poruncit uciderea lui Aristobulus şi a lui Alexandru– fiii săi cu Mariamme –, după ce a fost convins de Antipater (fiul său cu Doris) că cei doi uneltau împotriva lui. Împăratul roman Augustus glumea spunând că ar prefera să fie porcul lui Irod decât fiul său, întrucât evreii nu consumă carne de porc.

Bătrâneţea şi problemele de sănătate care l-au slăbit (Irod suferea de o boală oribilă care provoca putrefacţia organelor genitale, descrisă de istoricul evreu Josephus drept „putrezirea membrului intim, care producea viermi”) nu l-au împiedicat să-şi continue crimele. Jignit de criticile aduse de esenieni – o comunitate evreiască conservatoare –, Irod a pus ca mănăstirea lor de la Qumran să fie arsă în 8 î.Hr. Apoi, în 4 î.Hr., când un grup de învăţăcei a smuls acvila romană de la intrarea în Templu, a pus ca aceştia să fie arşi de vii. Cu câteva zile înainte de a muri, a poruncit executarea fiului său Antipater, pe care îl bănuia că uneltea să îi ia tronul, iar ultima sa faptă a fost să decreteze ca la moartea lui să fie executaţi cei mai de vază oameni ai naţiunii pentru ca funeraliile lui să fie marcate de un val naţional de suferinţă. Din fericire, această ultimă poruncă a fost ignorată.

Irod este anatemizat cel mai mult pentru o crimă pe care nu a comis-o: „uciderea pruncilor”. Potrivit Evangheliei după Matei, când a aflat că la Bethlehem se născuse un nou „rege al evreilor”, Irod ar fi poruncit executarea tuturor băieţilor cu vârsta sub doi ani de acolo. Această afirmaţie nu este confirmată de nici o dovadă documentară.

Dinastia Irozilor

Irod a întemeiat o dinastie care a dăinuit un secol. Fiii lui supravieţuitori au fost:

Irod Arhelau (23 î.Hr.–cca 18 d.Hr), a cărui domnie sângeroasă ca etnarh al Iudeii, Samariei şi Idumeei s-a încheiat în anul 6 d.Hr., când romanii l-au exilat.

Irod Antipa (cca 20 î.Hr.–cca 39 d.Hr.), care, ca tetrarh al Galileei şi Pereei din anul 4 î.Hr., a adus pacea şi prosperitatea în regiune, a fost exilat în Galia după ce a fost acuzat de Irod Agrippa I că uneltea împotriva lui Caligula. Antipa a fost Irod amintit în Evanghelii, care a refuzat să-l judece pe Iisus şi a fost portretizat în mod frivol în opera rock *Jesus Christ Superstar*, de Lloyd Webber şi Rice.

Irod Filip al II-lea (cca 27 î.Hr.–33 d.Hr.) care, ca tetrarh al Itureei şi al districtelor de la nord de Galileea din anul 4 î.Hr. s-a distins ca un domnitor drept, iubitor de pace.

Între nepoţii lui Irod se numără:

Irod Agrippa I (10 î.Hr.–44 d.Hr.), fiul lui Aristobulus, fratele Irodiadei, care a fost numit tetrarh de către Caligula în Bataneea şi în Trachonitis în 37 d.Hr. (primind Galileea şi Pereea în 39 d.Hr., după ce Irod Antipa a fost exilat) şi rege al Iudeii în 41 d.Hr. de către Claudius, moment în care domeniile lui rivalizau cu acelea deţinute anterior de Irod cel Mare. Irod Agrippa a fost un rege înţelept şi fermecător, prieten al lui Caligula şi al lui Claudius, iar după bunicul său, cel mai puternic evreu al secolului – însă a murit prea tânăr pentru a-şi împlini întregul potenţial.

Irod din Chalkis (m. 48 d.Hr.), fiul prinţului Aristobulus, fratele lui Irod Agrippa I şi al Irodiadei, care a devenit tetrarh al Chalkisului (Siria antică) în 41 d.Hr., iar la moartea lui Irod Agrippa i s-a încredinţat supravegherea Templului din Ierusalim.

În cele din urmă, doi strănepoţi au continut dinastia:

Tigranes al VI-lea, fiul prinţului Alexandru, care a fost încoronat rege al Armeniei de către Nero în 58 d.Hr.

Irod Agrippa al II-lea, fiul lui Irod Agrippa I, a fost conducător al Chalkisului în anul 50 d.Hr., iar ulterior a primit Abilene, Trachonitis, Acra, Galileea şi Pereea. El a stimulat cultura elenistică şi a încercat să îi împiedice pe evrei să se răscoale împotriva Romei în 66–70 d.Hr., eveniment care a dus la distrugerea Templului.

ÎMPĂRĂTEASA LIVIA
58 î.Hr.–29 d.Hr.

O mamă îngrozitoare pentru statul-mamă,
o mamă vitregă îngrozitoare pentru casa Cezarilor.
Plutarh

Împărăteasa Livia a fost abila şi aristocratica soţie a lui Augustus, primul şi cel mai mare împărat al Romei. Augustus a fost moştenitorul lui Iulius Caesar şi întemeietorul dinastiei imperiale Iulio-Claudiene, care a domnit până la prăbuşirea lui Nero. Sursele istorice o prezintă ca pe o femeie lacomă de putere, răzbunătoare şi ucigaşă, care s-a slujit de intrigi şi crimă, de obicei cu ajutorul otrăvii, pentru a-şi influenţa soţul, pentru a-i elimina pe succesorii aleşi şi pentru a-l pune pe fiul ei, Tiberius, pe tron ca moştenitor al lui Augustus. A fost trufaşă şi nemiloasă, iar unele dintre morţile care i se atribuie au fost cu adevărat dubioase. Însă, în ciuda ostilităţii surselor istorice, ea a fost mulţi ani şi un ajutor preţios din punct de vedere politic pentru soţul ei: crimele comise de ea sunt probabil mult exagerate.

Livia s-a născut în anul 58 î.Hr. în familia lui Marcus Livius Drusus Claudianus, magistrat dintr-un oraş italian, care avea o ascendenţă de care putea fi mândră. S-a căsătorit cu vărul ei Tiberius Claudius Nero în 42 î.Hr. şi a dat naştere primului fiu (numit tot Tiberius Claudius Nero) – viitorul împărat.

Întemeierea familiei a avut loc totuşi în vremuri tumultuoase. În războaiele civile care au urmat asasinării lui Iulius Caesar în 44 î.Hr., soţul şi tatăl ei i-au sprijinit pe asasinii lui Caesar împotriva moştenitorului lui Caesar, strănepotul său, tânărul Octavian, care avea atunci 19 ani. Când

Octavian şi Marc Antoniu, aliatul său, i-au înfrânt pe ucigaşii lui Caesar în bătălia de la Philippi în 42 î.Hr., tatăl Liviei s-a sinucis. Apoi, soţul ei s-a alăturat noilor forţe coalizate împotriva lui Octavian şi strânse în jurul lui Marc Antoniu, a cărui alianţă cu moştenitorul lui Caesar a fost de scurtă durată. Drept urmare, familia a fost silită să părăsească Italia în anul 40 î.Hr. pentru a scăpa de „proscrierea” de către Octavian a duşmanilor lui.

După o scurtă perioadă petrecută în Sicilia şi apoi în Grecia, Tiberius Claudius Nero şi soţia sa au fost convinşi să se întoarcă la Roma în 39 î.Hr., când Octavian a oferit o amnistie sprijinitorilor lui Marc Antoniu. Revenită în capitală, Livia i-a fost prezentată lui Octavian şi, după cum relatează istoricii, acesta s-a îndrăgostit imediat de ea. Ambiţia lui rece şi abilitatea politică le egalau pe ale ei. În acea perioadă, ea era însărcinată cu cel de-al doilea fiu, Drusus, însă, în ciuda acestui fapt, soţul ei a fost determinat să divorţeze de ea şi să o ofere drept dar politic lui Octavian.

Imediat după căsătoria ei cu Octavian, Livia s-a arătat în public ca o soţie fidelă, îndatoritoare şi rezervată. Pe măsură ce puterea politică a soţului ei a sporit, Livia şi-a câştigat un statut tot mai solid. În 35 î.Hr., a fost declarată sacrosanctă, ceea ce îi conferea o inviolabilitate egală cu aceea de care se bucura un tribun. Împărţirea Imperiului Roman între Octavian, care domnea în Apus, şi Antoniu, care domnea în Răsărit, se destrăma. În 31 î.Hr., Octavian l-a înfrânt pe Antoniu în bătălia de la Actium, câştigând tot imperiul. Octavian şi-a asumat titlul de princeps, sau „primul cetăţean”, iar în 27 î.Hr. a devenit primul împărat, dându-i-se numele de Augustus de către Senat.

Livia a fost tratată cu şi mai multă consideraţie, ridicându-i-se chiar şi o statuie în timpul vieţii – o cinste de care nu s-a mai bucurat nici o femeie în acele vremuri. Însă, în culise, ea îşi exercita marea influenţă, deseori malignă.

Împăratul Augustus, care a domnit, în mod uimitor, timp de 40 de ani, a fost unul dintre cei mai mari împăraţi romani. El a găsit Roma construită din cărămidă şi a lăsat-o clădită din marmură. A fost un administrator sclipitor şi un politician eficient, consolidând graniţele imperiale, puterea militară şi serviciile civile, fundaţiile necesare pentru secolele de existenţă

ale imperiului. Însă unicul său copil a fost Iulia, fiica sa din căsătoria precedentă; şi dat fiind faptul că era de neconceput să aibă drept moştenitor o femeie, nu era clar cine îi va succeda. Acest lucru îi era totuşi limpede Liviei: tronul trebuia moştenit de fiii ei.

Împăratul îl prefera pe nepotul său, Marcus Claudius Marcellus. Însă în anul 23 î.Hr, Marcellus a murit, în condiţii suspecte. Livia, care frecventa numeroşi specialişti în otrăvuri, a fost suspectată de crimă.

Apoi, Augustus şi-a arătat preferinţa faţă de Marcus Vipsanius Agrippa, cel mai apropiat prieten al său şi comandantul militar şef, învingătorul de la Actium. În anul 17 î.Hr., Augustus a înfiat doi dintre fiii cei mai tineri ai lui Agrippa, Gaius şi Lucius Caesar, iar succesiunea părea asigurată.

Însă Agrippa a murit în 12 î.Hr., iar întrebarea privind omul care îi va urma la tron lui Augustus a început să fie tot mai dificilă când, în 2 d.Hr. şi respectiv 4 d.Hr. au murit şi Lucius, şi Gaius. Circumstanţele morţii tinerilor prinţi au rămas neelucidate, iar Livia a fost din nou blamată de toată lumea. În cele din urmă, Augustus s-a văzut silit să accepte alegerea susţinută de Livia: fiul ei, Tiberius, nesigur, dar capabil, a fost adoptat de împăratul suferind în anul 4 d.Hr. – devenind astfel urmaşul neîndoielnic la tron.

Chiar şi aşa, Livia a fost silită să întreprindă o intervenţie finală. În anul 4 d.Hr., când se făceau înţelegerile definitive privind planurile sale de succesiune, Augustus l-a adoptat şi pe Agrippa Postumus – singurul fiu în viaţă al lui Agrippa. Peste mai puţin de doi ani, Postumus a fost exilat din Roma, probabil din cauza acuzaţiilor că ar fi fost amestecat într-un complot de lovitură de stat împotriva lui Augustus, deşi nici de această dată nu se poate ignora bănuiala că Livia a fost implicată. Cu toate acestea, în 14 d.Hr., au existat unele semne că Augustus a încercat să îşi reabiliteze ultimul fiu adoptiv. Neprivind cu ochi buni un posibil contestatar al lui Tiberius, se spune că Livia şi-a otrăvit soţul, pe bătrânul împărat.

Agrippa Pustumus a fost ucis la scurtă vreme după moartea lui Augustus, iar Tiberius a devenit împărat. Livia a continuat să fie o persoană de importanţă majoră – unul dintre motive fiind că soţul ei îi lăsase o treime

din avere (gest foarte neobişnuit). Acum a devenit cunoscută sub numele de „Iulia Augusta”. Tiberiu fusese mereu îngrozit de intrigile ei, cu toate că acestea erau ţesute în favoarea lui; acum însă îi displăcea acest amestec al ei.

Când Livia a murit în 29 d.Hr., Tiberius nu a participat la funeraliile ei. În plus, a interzis deificarea ei şi a refuzat să onoreze condiţiile testamentului lăsat de ea. Cel mai elocvent elogiu a fost rostit de Caligula, fiul lui Germanicus (vezi p. 61), pe care Livia îl ajutase să crească în casa ei. Caligula, care va deveni la rândul său unul dintre cei mai detestaţi şi depravaţi împăraţi, a descris-o drept un „Ulise în rochie de matroană” – lauda lui fiind probabil cea mai evidentă acuzare pe care Livia o primise vreodată.

Tiberius şi Sejanus

Livia a făcut eforturi mari în privinţa succesiunii la tron a lui Tiberius Claudius Nero, fiul ei din prima căsătorie. Deşi Tiberius s-a dovedit a fi un administrator competent şi un general talentat, el nu a reprezentat prima alegere a tatălui său adoptiv – şi nici a doua sau a treia preferinţă. Puterea a fost încredinţată nesociabilului Tiberius doar când fuseseră epuizate toate posibilităţile, ceea ce explică probabil de ce acesta nu s-a simţit niciodată în largul său ca împărat. O mare parte a domniei lui a fost presărată de tulburări interne şi de intrigi politice. În anul 26 d.Hr., sătul de afacerile de stat, s-a mutat într-un palat de pe insula Capri, unde şi-a petrecut ultimul deceniu de domnie semiretras, lăsând conducerea de facto a statului în seama prefectului pretorian Lucius Aelius Sejanus.

Ambiţiosul Sejanus şi-a văzut noul său rol drept un început de drum către puterea absolută. Începând cu anul 29 d.Hr., a dezlănţuit teroarea. Inamicii lui din rândul claselor senatoriale şi ecvestre au fost acuzaţi pe nedrept de trădare, judecaţi şi executaţi, ceea ce l-a făcut să devină cel mai puternic om din Roma. Sejanus a reuşit de asemenea să îi îndepărteze pe moştenitorii lui Tiberius. Devenind moştenitor al împăratului Augustus în 4 d.Hr., Tiberius îl adoptase pe nepotul său Germanicus, care a ajuns un

general apreciat şi ulterior a guvernat partea răsăriteană a imperiului. În 19 d.Hr., totuşi, Germanicus a murit în Siria în condiţii misterioase. Drusus, fiul lui Tiberius, a murit în 23 d.Hr. – aproape sigur otrăvit de Sejanus, care dorea să-şi materializeze ambiţiile politice prin căsătoria cu Livilla, văduva lui Drusus. Cu toate acestea, Tiberius a refuzat să aprobe căsătoria lui cu ea. Când doi dintre fiii lui Germanicus au fost îndepărtaţi de pe scena politică în 30 d.Hr., succesiunea părea să îi revină lui Caligula, singurul fiu în viaţă al lui Germanicus, sau lui Tiberius Gemellus, fiul lui Drusus. În 31 d.Hr., Sejanus, hotărât să acapareze puterea pentru sine, a organizat un complot menit să îi elimine pe împărat şi pe membrii pe linie bărbătească ai casei imperiale. Tiberius a dispus arestarea prefectului pretorian, care a fost apoi strangulat şi făcut bucăţi de mulţime.

În acest timp, pe insula Capri, de când părăsise Roma, Tiberius se dăruise unor plăceri mult mai lumeşti. În pitoreasca sa lucrare *Vieţile celor doisprezece cezari*, istoricul Suetoniu ne oferă o idee despre ce presupunea acest lucru:

> Retrăgându-se în insula Capri, a pus să se facă o grădină pentru orgiile lui secrete: grupuri de depravaţi de ambele sexe, experţi în relaţii sexuale deviante, se împreunau dinaintea lui în uniri triple pentru a-i stârni pasiunile din ce în ce mai nevolnice. Unele încăperi erau decorate cu opere pornografice şi cu manuale de sex din Egipt – care le dădeau de înţeles persoanelor ce se aştepta de la ele. Tiberius a mai creat unghere ale desfrâului în pădure şi a pus fete şi băieţi, în straie de nimfe şi Pani să se prostitueze în aer liber... A căpătat reputaţia că se bucura de depravări şi mai grozave, pe care puţini suportă să le povestească sau să le audă, fără a mai vorbi de a le crede. Avea băieţei instruiţi să fie „peştişori” care să îl urmărească atunci când se ducea să înoate şi să i se vâre printre picioare ca să-l gâdile. De asemenea, punea bebeluşi încă neînţărcaţi să sugă la pieptul lui şi să-i ia în gură organele genitale.

CALIGULA
12–41 d.Hr.

Fă-l să simtă că moare.
Ordinul lui Caligula când era executată
vreuna dintre victimele lui, potrivit lui Suetoniu

Caligula a ajuns pe tronul imperial ca tânăr răsfăţat al romanilor – pentru ca apoi să-şi încheie domnia de patru ani cu reputaţia de tiran de o cruzime dementă. Capricios, nepriceput în domeniul politic şi incompetent pe plan militar, cu preferinţe sexuale ambigue şi incestuos, el s-a transformat dintr-un prinţ iubit într-un psihopat dornic de măceluri în cursul unei domnii care a alunecat cu repeziciune spre umilinţă, crimă şi nebunie.

Caligula – mai precis, Caius Iulius Germanicus – a fost strănepotul lui Augustus, primul împărat al Romei. Porecla sa, Caligula– însemnând „cizmuliţă” – provine de la sandalele militare miniaturale pe care le purta când era mic şi îl însoţea pe Germanicus, tatăl său, în campaniile militare. Acest lucru l-a făcut pe Caligula să devină mascota preferată a armatei. Germanicus a murit pe neaşteptate în anul 19 d.Hr., urmat de fraţii mai mari ai lui Caligula şi de mama sa, Agrippina. Mulţi au bănuit că unchiul lui Caligula, împăratul Tiberius, îl otrăvise pe mult iubitul Germanicus, văzând în el o ameninţare la tron. În 31 d.Hr., Caligula s-a dus să trăiască alături de Tiberius în vila acestuia de pe insula Capri, unde împăratul era bănuit că se deda unor practici sexuale nefireşti. În acea perioadă a început să se manifeste latura întunecată a lui Caligula. După cum a afirmat ulterior istoricul roman Suetoniu (cu toate că acesta nu reprezintă o sursă obiectivă): „El nu-şi putea stăpâni cruzimea şi răutatea care îi erau calităţi înnăscute, ci asista cu bucurie la torturarea şi la executarea celor care erau pedepsiţi, şi se

delecta noaptea în destrăbălare şi adulter, deghizat cu perucă şi o robă lungă”. De asemenea, au început să circule zvonuri privitoare la relaţia incestuoasă pe care o întreţinea cu Drusilla, sora sa.

În martie 37 d.Hr., când a murit Tiberius, unii au afirmat că tânărul Caligula îl sufocase pe bătrân cu o pernă. Tiberius lăsase prin testament ca după moartea sa, Caligula şi vărul lui, Tiberius Gemellus, să domnească împreună, dar la câteva luni de la urcarea pe tron, Caligula a pus ca Gemellus să fie ucis. Lipsa de experienţă politică a lui Caligula, combinată cu aroganţa sa, înfometată de răsfăţ, şi cu dorinţa de putere absolută se vor dovedi dezastruoase.

Există multe exemple privind megalomania lui Caligula. Pentru a respinge o profeţie care spunea că avea la fel de multe şanse de a deveni împărat ca şi aceea de a traversa călare golful Napoli, a pus să se alcătuiască un pod din corăbii peste care a călărit în triumf, purtând platoşa lui Alexandru cel Mare. S-a mai spus că şi-a înălţat calul preferat, Incitatus, la rangul de consul. Cu altă ocazie, când se afla în Galia, a ordonat trupelor lui să îl înfrângă pe Neptun adunând cochilii de scoici de pe ţărm drept „prăzi de război”.

Însă nu toate faptele lui excentrice au fost la fel de nevinovate. Caligula a devenit profund paranoic şi i se părea o jignire să fie privit direct de cineva, atât de sensibil era în legătură cu calviţia sa, în contrast cu abundenţa părului de pe corp. Cei bănuiţi de necredinţă – deseori sub cel mai slab pretext– erau supuşi unor torturi ingenioase înainte de execuţie, torturi născocite chiar de împărat, cum ar fi, de exemplu, ungerea cu miere şi apoi expunerea la un roi de albine înfuriate.

Oricine putea deveni o victimă. După cum consemnează Suetoniu, „mulţi bărbaţi din familii onorabile au fost întâi desfiguraţi prin marcarea cu fierul roşu, iar apoi condamnaţi să muncească în mine, la construirea de drumuri sau au fost aruncaţi fiarelor; ori i-a închis în cuşti unde nu puteau sta decât în patru labe, ca animalele, ori a pus să fie tăiaţi cu fierăstrăul. Nu toate aceste pedepse au fost date pentru fapte grave, ci doar pentru că îndrăzniseră să critice vreunul dintre spectacolele date de el ori pentru că nu se arătaseră uimiţi de geniul lui”.

Caligula a început să creadă despre sine că era zeu. A înlocuit capetele zeilor olimpieni cu replici ale chipului său şi aproape că a provocat o răscoală a evreilor când a ordonat ca un zeu cu chipul lui să fie venerat în Templul din Ierusalim. Suetoniu consemnează că obişnuia să le vorbească altor zeităţi ca şi cum s-ar fi aflat alături de el. La un moment dat, l-a întrebat pe un actor cine era mai măreţ, el sau Jupiter. Cum omul nu a reuşit să răspundă cu suficient zel, împăratul a pus să fie biciuit. Ţipetele acestuia, după cum pretindea Caligula, erau ca o muzică pentru urechile lui. Cu altă ocazie, când a luat cina cu doi consuli, a început să râdă ca un maniac. Când a fost întrebat de ce, a răspuns: „La ce vă aşteptaţi, când eu, cu o simplă mişcare din cap, aş putea pune să vi se taie beregatele pe dată?” Tot astfel, obişnuia să o sărute pe gât pe soţia sa, în acelaşi timp şoptindu-i: „Capul acesta frumos ar putea cădea în orice clipă dacă aş da poruncă. Măcar de ar avea şi Roma un singur gât”. Cea mai oribilă poveste despre depravarea împăratului spune că, după ce a lăsat-o însărcinată pe sora sa, Drusilla, a fost atât de nerăbdător să vadă copilul încât i l-a smuls din pântec. Indiferent dacă această relatare este sau nu adevărată, se ştie că Drusilla a murit în 38 d.Hr., probabil de friguri, după care Caligula a declarat-o zeiţă.

Narcisismul nestăpânit şi apetitul pentru brutalitate uriaş ale lui Caligula au înstrăinat toate păturile societăţii. Garda pretoriană a decis că trebuie să se pună capăt domniei sale, iar în ianuarie 41 d.Hr., doi membri ai gărzii l-au ucis pe împărat, înjunghiindu-l în organele genitale. Le-au omorât apoi pe soţia şi pe fiica sa, izbind-o pe cea din urmă cu capul de un zid.

Viaţa lui Caligula a demonstrat măsura în care sistemul imperial creat de Augustus, deşi a menţinut semnele distinctive ale Republicii, a concentrat de fapt puterea absolută în mâinile unui singur om. Caligula a înlăturat faţada constrângerilor constituţionale şi şi-a etalat autoritatea totală asupra supuşilor săi în modul cel mai abominabil şi mai capricios. Caligula personifică imoralitatea, setea de sânge şi demenţa puterii absolute.

Elagabal

Caligula a fost doar unul dintre numeroşii împăraţi nebuni ai Romei care s-au socotit cel puţin semizei. Unul dintre cei mai cunoscuţi dintre aceştia a fost Marcus Aurelius Antoninus care, în 218 d.Hr., când a devenit împărat, a adoptat numele de Elagabal, zeul soarelui venerat în oraşul sirian Emesa. Prin instituirea venerării acestui zeu străin drept nouă religie de stat şi luând de soţie pe una dintre vestalele fecioare ale Romei, noul împărat i-a jignit pe romanii care păstrau credinţa tradiţională.

Escapadele lui homosexuale cu numeroşi „favoriţi” de la curte – precum conducătorul de car Hierocles – i-au scandalizat pe romani. Lui Elagabal îi plăcea să se dea drept prostituată şi visa să i se transplanteze un vagin pe cale chirurgicală. Romanii erau îngroziţi de faptul că un împărat dorea să devină femeie prin mutilarea organelor genitale. Cu siguranţă singurul cârmuitor care a anunţat public că se gândea la o asemenea metamorfozare, Elagabal a fost probabil primul transsexual consemnat în istorie. O poveste mai fantezistă spune că la un banchet şi-a sufocat oaspeţii cu mii de petale de trandafir care au curs din tavan peste ei.

Provocat din ce în ce mai mult de rivali de familie, în anul 222 d.Hr., pentru a-şi consolida poziţia, Elagabal a încercat să-l elimine pe vărul său şi moştenitor la tron, Alexandru (pe care fusese silit de bunica lui să îl adopte). Atentatul a dat greş, iar el şi mama lui au fost asasinaţi în baia imperială, iar trupurile lor aruncate în fluviul Tibru. Alexandru a fost proclamat noul împărat.

Ca şi Caligula, care trăise cu două secole înainte, Elagabal este dovada inadecvării sistemului de succesiune în Roma imperială. Acest lucru propulsa spre o poziţie de putere absolută tineri răsfăţaţi, nepotriviţi, cu prea puţină pregătire şi experienţă, doar datorită faptului că proveneau dintr-o anumită familie. Împăratul decădea, ajungând să dovedească un comportament din ce în ce mai bizar, ceea ce ducea la anihilarea lui fizică.

NERO
37–68 d.Hr.

Nu dădea dovadă de judecată sau moderaţie şi condamna la moarte pe oricine poftea.

Suetoniu

Împăratul care „cânta la harpă în timp ce Roma ardea”, Nero a fost ultimul din dinastia Iulio-Claudiană care a dus Roma de la republică la conducerea de către un singur om. Crescut în mijlocul violenţei şi al tiraniei, el a domnit cu o vanitate grotescă, mânat de capricii demente şi de un despotism absurd. Puţini au plâns abdicarea şi moartea lui în haosul creat chiar de el.

Lucius Domitius Ahenobarbus s-a născut în anul 37 d.Hr. în oraşul Antium, nu departe de Roma, în vreme ce împăratul Caligula – unchiul lui Nero – era pe tron. Ca mulţi alţii, avea să sufere din cauza lui Caligula, fiind silit să plece împreună cu mama lui în exil când aceasta a căzut în dizgraţia împăratului. Claudius, succesorul lui Caligula, care abia o executase pe împărăteasa nimfomană Messalina, le-a îngăduit să se întoarcă. În 49 d.Hr., Agrippina a devenit cea de-a patra soţie a împăratului. Claudius nu numai că l-a adoptat pe Nero, ci l-a făcut moştenitor la tron în defavoarea lui Britannicus, fiul său cu Messalina.

Totuşi, Agrippina nu a dorit ca natura să-şi urmeze cursul firesc şi, în 54 d.Hr., l-a otrăvit pe Claudius (soţul ei), în acest fel aruncând încă de la început un nor întunecat asupra domniei fiului ei. Relaţiile dintre mamă şi fiu erau şi ele încordate, iar în anul următor, când Agrippina şi-a dat seama că influenţa ei asupra lui Nero scădea, a pus la cale un complot pentru a-l înlocui cu Britannicus. Descoperind conspiraţia, Nero şi-a otrăvit imediat

rivalul şi a alungat-o pe Agrippina din palatul regal sub pretextul că o insultase pe Octavia, tânăra lui soţie.

În ciuda unor astfel de intrigi, anii de început ai domniei lui Nero au fost marcaţi de o bună guvernare, în mare măsură deoarece treburile de stat erau gestionate de sfetnici înţelepţi precum filosoful Seneca şi prefectul pretorian Burrus. Calmul relativ nu avea să dureze mult. Tot mai sigur pe sine, Nero a dorit să se elibereze de sub controlul altora şi să exercite puterea după bunul său plac.

Prima care a simţit consecinţele acestei noi siguranţe de sine a fost mama lui, care continuase să uneltească pe ascuns. Sătul de intrigile ei, Nero a hotărât să se descotorosească de ea în anul 59 d.Hr. După ce încercarea iniţială de a o îneca în golful Napoli a eşuat, împăratul a trimis un asasin să ducă lucrurile până la capăt. Legenda spune că, dându-şi seama ce avea să se întâmple când ucigaşul s-a apropiat de ea, Agrippina şi-a ridicat rochia şi, într-un act de dispreţ faţă de fiul care comitea matricid, a strigat: „Aici, loveşte-mă în pântec!”

După ce mama nu i-a mai stat în cale, domnia lui Nero s-a degradat cu repeziciune, devenind un despot mărunt. Burrus şi Seneca au fost aduşi în faţa judecătorilor în baza unor dovezi false şi, cu toate că în cele din urmă au fost achitaţi, ei şi-au pierdut mult din influenţa pe care o aveau. Totuşi, chiar dacă dobândise un control mai strict asupra pârghiilor puterii, împăratul a lăsat impresia că pierdea din ce în ce mai mult contactul cu realitatea. S-a îndrăgostit de Popaea Sabina, soţia unuia dintre prietenii săi, şi a hotărât să o ia de soţie. Potrivit istoricului Suetoniu, soţul Sabinei a fost „convins” să îi acorde divorţul, în vreme ce Octavia, soţia lui Nero, a fost întâi exilată şi apoi asasinată din porunca împăratului – pregătind astfel calea pentru căsătoria lui cu Popaea.

În 64 d.Hr., în Roma a izbucnit un mare incendiu, pe care împăratul l-a contemplat cu indiferenţă. Potrivit istoricului roman Tacit, acel infern fusese declanşat chiar de Nero. Încercând să distragă atenţia de la propria persoană, Nero a căutat un ţap ispăşitor, pornind astfel prigoana împotriva creştinilor. Tacit relatează atrocităţile comise: „Batjocuri de tot felul s-au adăugat morţii lor. Acoperiţi cu piei de animale, au fost sfârtecaţi de câini şi

au pierit, ori au fost bătuţi în cuie pe cruci, ori au fost daţi flăcărilor şi arşi de vii, pentru a sluji drept lumini la vreme de noapte, după ce lumina zilei s-a stins.”

Tot mai convins că rivalii complotau împotriva lui, Nero punea să fie executată orice persoană pe care o socotea drept o ameninţare, între acestea numărându-se, între 62 şi 63 d.Hr., Marcus Antonius Pallas, Rubellius Plautus şi Faustus Sulla. Apoi, în 65 d.Hr., a fost descoperită o conspiraţie condusă de Gaius Calpurnius Piso pentru a-l izgoni pe împărat şi a reinstaura republica. Aproape jumătate din cei 41 de acuzaţi au fost executaţi sau au fost siliţi să se sinucidă, între ei aflându-se şi Seneca. În acelaşi an în care a ars Roma, Nero a început să cânte şi să joace teatru pe scene publice, petrecându-şi mai mult timp în teatre decât pentru a conduce imperiul. Pe de altă parte, se închipuia sportiv, ba chiar a participat la Jocurile Olimpice din anul 67 d.Hr. – chipurile pentru a îmbunătăţi relaţiile cu Grecia, dar mai curând pentru a smulge laudele mieroase care i-au încununat în mod invariabil eforturile. A cucerit diferite premii – majoritatea asigurate dinainte prin mite generoase din partea trezoreriei imperiale.

În 68 d.Hr., unele elemente din armată – pe care diletantul împărat le ignorase – au hotărât că lucrurile nu puteau continua astfel. Guvernatorul provinciilor din Galia s-a răzvrătit şi a convins un alt guvernator, Galba, să i se alăture. Galba a apărut ca un lider apreciat al opoziţiei faţă de Nero şi, în mod crucial, garda pretoriană şi-a declarat sprijinul în favoarea lui. Confruntat cu dezertarea armatei, Nero s-a văzut silit să fugă din Roma şi s-a ascuns; curând după aceea, s-a sinucis. Moştenirea lăsată de el a fost o perioadă de tulburări în întregul imperiu, întrucât Roma a traversat anul „celor patru împăraţi”, timp în care a izbucnit un război civil între pretendenţii la tron. Ostilităţile s-au încheiat abia odată cu apariţia lui Vespasian şi cu întemeierea dinastiei Flaviene.

Agrippina

Legenda spune că atunci când Agrippina i-a consultat pe astrologi privind viitorul fiului ei Nero, aceştia au prezis că el va domni peste imperiu, dar îşi va ucide mama. Răspunsul ei a fost: „Să mă omore, dacă de asta e nevoie pentru a ajunge împărat”. Indiferent cât de apocrifă ar fi, povestea surprinde ardoarea ambiţiei atotcuprinzătoare a Agrippinei: să îşi vadă fiul aşezat pe tronul imperial.

Născută în 15 d.Hr., după moartea tatălui ei, Germanicus (moştenitorul dorit de Tiberius), Agrippina a fost crescută de mama ei, Agrippina cea Bătrână, împreună cu străbunica ei, matriarha dominatoare Livia (vezi p. 47). Prima ei căsnicie a fost cu Gnaeus Domitius Ahenobarbus, care l-a zămislit pe Nero în 37 d.Hr., dar a murit trei ani mai târziu.

După moartea împăratului Tiberius, Agrippina a ajuns la un rang de seamă în timpul domniei fratelui ei, Caligula, ale cărui presupuse relaţii incestuoase cu surorile lui au dat naştere unuia dintre scandalurile vremii. După ce sentimentele lui Caligula faţă de ea s-au răcit, Agrippina s-a alăturat iubitului ei, Marcus Aemilius Lepidus, într-un complot menit să îl ucidă, dar după ce uneltirea a ieşit la iveală, şi-a petrecut următorii doi ani în exil. Cu toate acestea, uciderea lui Caligula în 41 d.Hr. l-a făcut pe unchiul ei, noul împărat Claudius, să o readucă la Roma, după care ea s-a căsătorit cu înstăritul Gaius Sallustius Passienus Crispus, pentru ca acesta să moară în anul 47 d.Hr., ceea ce a dat prilejul unor zvonuri că Agrippina îl ucisese pentru banii lui. Dispariţia lui i-a deschis calea pentru a se căsători cu Claudius, lucru care s-a şi petrecut în 49 d.Hr. Cinci ani mai târziu, după ce a reuşit să îl convingă pe Claudius să îl adopte pe Nero pentru a-i fi urmaş, ea l-a otrăvit la un banchet.

DOMIŢIAN
51–96 d.Hr.

> *Cruzimea lui sălbatică nu era doar ieşită din comun, ci şi neaşteptată şi plină de şiretenie... În acest fel, a devenit un obiect de groază şi ură pentru toată lumea.*
>
> Suetoniu

„Dominus et deus” („stăpân şi zeu”): acesta a fost felul în care Domiţian – ultimul împărat din dinastia Flaviană – s-a descris pe sine. Iubitor extravagant de spectacol, patron înfocat al artelor, tiran paranoic, ucigaş sadic şi persecutor al creştinilor, Domiţian şi-a meritat blamul istoriei.

Domiţian a avut parte de o copilărie solitară. Mama şi sora lui au murit când era tânăr, iar tatăl şi fratele mai mare au fost mereu plecaţi în campanii militare. În cursul violentelor evenimente din „anul celor patru împăraţi” – micul război civil care a urmat sinuciderii împăratului Nero în 68 d.Hr.– tatăl lui Domiţian, Vespasian, un renumit comandant de legiune, a încercat să ocupe tronul imperial. După şase luni de lupte cu generali rivali – timp în care a fost pus sub arest la domiciliu de un alt pretendent şi chiar silit să fugă din Roma deghizat–, Vespasian a reuşit în cele din urmă să iasă triumfător, ajungând împărat.

În primii ani de după 70, după căsătoria sa cu Domitia Longina, lui Domiţian i s-a acordat titlul de Cezar, a fost făcut pretor cu puteri consulare şi a devenit reprezentantul lui Vespasian în Senat. Totuşi, în această perioadă Domiţian a fost umbrit de cel mai de încredere ajutor al tatălui său, Mucianus, căruia Vespasian i-a încredinţat adevărata autoritate la Roma cât timp el era plecat în campanii militare. Alături de Titus, fratele lui mai mare, care s-a dovedit un general sclipitor prin faptul că a înăbuşit revolta

iudeilor din anul 71 d.Hr., Domiţian a fost considerat drept moştenitor al tatălui său.

Având puţine prilejuri de a-şi exercita puterea, Domiţian s-a dedicat artelor şi literaturii, acordând puţină atenţie treburilor de stat. În 81 d.Hr., însă, moartea prematură a lui Titus – la doar doi ani după ce îi succedase tatălui său ca împărat – l-a adus pe Domiţian pe tronul imperial. Nu este limpede dacă Domiţian a fost amestecat în moartea fratelui său, dar cu siguranţă că a acţionat rapid ca să-şi asigure succesiunea, grăbindu-se să ajungă în tabăra pretoriană, unde a fost declarat împărat chiar în timp ce Titus zăcea pe patul de moarte. Disperat să scape de umbra fratelui său, a organizat câteva triumfuri în Roma, deşi victoriile firave pe care acestea le sărbătoreau nu făceau decât să accentueze slăbiciunile lui în comparaţie cu Titus.

Anii de început ai domniei lui Domiţian au coincis cu o criză economică gravă, care l-a silit să devalorizeze denarul şi să crească taxele – ambele măsuri deosebit de nepopulare. Cu toate acestea, deşi nu putea controla recesiunea, împăratul a făcut puţine lucruri pentru a uşura situaţia. Dimpotrivă, în vreme ce poporul trudea în condiţii grele din punct de vedere material, el a continuat să îşi manifeste iubirea faţă de arte – indiferent de costuri. În anul 86 d.Hr., a supravegheat inaugurarea Jocurilor Capitoline – un eveniment sportiv de masă (inspirat din Jocurile Olimpice) ce avea să fie organizat la fiecare patru ani şi care cuprindea probe atletice, curse de care, precum şi concursuri de oratorie şi muzică.

Într-o notă mai întunecată, Domiţian a dezlănţuit valuri de represiune împotriva populaţiei romane. Dobândind pe neaşteptate cea mai înaltă demnitate, se temea permanent că adversarii vor încerca să îl îndepărteze. Drept urmare, a efectuat epurări tot mai frecvente ale celor din clasele de sus pe care îi bănuia de complot – acuzându-i de *majestas* (trădare) pe opozanţii suspectaţi. Unul dintre efectele acestei strategii a fost, desigur, să stârnească opoziţie acolo unde de fapt nu exista.

În anul 89 d.Hr., o revoltă condusă de Antonius Saturninus, guvernatorul provinciei Germania Superioară, a fost înăbuşită doar prin intervenţia legiunilor loiale din provincia Germania Inferioară, cărora

Domiţian le-a acordat o mărire rezonabilă a soldelor. Şocul acestei provocări a generat un val şi mai cumplit de represalii, în special împotriva familiilor înstărite şi privilegiate. Proprietăţile confiscate ale victimelor au fost folosite pentru plata cheltuielilor publice din ce în ce mai extravagante ale domniei lui Domiţian, împăratul construindu-şi un nou palat şi o vilă şi organizând alte şi alte jocuri şi spectacole publice spre distracţia poporului.

Începând cu anul 93 d.Hr., domnia lui Domiţian a decăzut în teroare. După aceea, senatorii au trăit cu spaima că vor fi denunţaţi de vreunul dintre spionii sau informatorii plătiţi de Domiţian, lucru care se sfârşea frecvent cu execuţii ce urmau unor procese trucate. În acelaşi timp, împăratul din ce în ce mai autocrat şi imprevizibil a degradat statutul Senatului, lipsindu-l de puteri de decizie. Toată autoritatea trebuia să emane de la persoana împăratului, iar preţul plătit pentru opoziţie era moartea.

Executarea în 96 d.Hr. a lui Flavius Clemens, vărul împăratului, a oferit confirmarea (dacă ea ar mai fi fost necesară) că în Roma lui Domiţian nimeni nu se putea simţi în siguranţă. S-a organizat apoi o nouă conspiraţie, de această dată între complotişti numărându-se chiar soţia lui, iar împăratul a fost înjunghiat de opt ori de un membru al gărzii pretoriene într-o lovitură de palat organizată de membrii Senatului şi de familia regală.

După moarte, împotriva lui Domiţian s-a emis un edict de *damnatio memoriae*, el fiind singurul împărat împotriva căruia s-a luat o astfel de măsură. În baza prevederilor acestui decret, numele lui trebuia şters din toate evidenţele istorice; un sfârşit just pentru un om care îi trimisese pe atât de mulţi dintre supuşii săi la moarte.

Persecutarea creştinilor

Condamnat de istoricul Tacit drept o „superstiţie dăunătoare”, creştinismul a fost considerat o ofensă la adresa zeilor despre care se credea cu convingere că lor li se datora succesul Romei. Practicile creştine erau îndeobşte înţelese greşit. Împărtăşania, de exemplu, era confundată cu canibalismul, iar faptul de a-ţi săruta confraţii credincioşi era interpretat drept o dovadă de imoralitate şi licenţiozitate. Credinţa creştină în viaţa de

după moarte era socotită nu doar eretică, ci şi presupunând dorinţa de martiraj – pe care mulţi conducători romani au fost încântaţi să o satisfacă.

Încă de la început, potrivit Noului Testament, creştinii au fost o minoritate persecutată şi, cu toate că Pilat din Pont, guvernatorul Iudeii, se „spălase pe mâini” de întemeietorul creştinismului, ulterior, autorităţile romane au adoptat un rol mai activ în suprimarea acestui curent subversiv şi presupus primejdios. Astfel, dintre cei 11 apostoli care i-au supravieţuit lui Iisus (Iuda Iscarioteanul spânzurându-se), doar Ioan, fratele lui Iacob, a reuşit să scape de o moarte violentă.

Prima persecuţie organizată împotriva sectei a început când Nero a hotărât să arunce vina pe creştini pentru marele incendiu din Roma din 64 d.Hr., ceea ce a avut consecinţe oribile. Ulterior, discriminarea a continuat în timpul lui Domiţian şi a răbufnit cu regularitate în secolele care au urmat. Represaliile erau deseori localizate – aşa cum s-a întâmplat când Marcus Aurelius a înăbuşit mişcarea creştinilor din Lyons în anul 177 d.Hr. –, dar ele au sporit inexorabil ca intensitate. În 250 d.Hr., împăratul Decius (aflat la putere între 249–251 d.Hr.), temându-se că Roma decădea din cauză că îşi abandonase obiceiurile religioase tradiţionale, a emis un edict prin care ordona restaurarea panteonului păgân şi suprimarea creştinismului pe tot cuprinsul imperiului. În valul de represalii crâncene care a urmat şi-au pierdut viaţa zeci de mii de oameni şi, cu toate că moartea lui Decius a adus cu sine un scurt răgaz, creştinii s-au confruntat cu un nou asalt în timpul împăratului Valerian, între 257 şi 259 d.Hr.

Un atac final a fost declanşat de Diocleţian şi de Galeriu la începutul secolului al IV-lea. Între anii 303 şi 311 d.Hr., cei doi împăraţi au încercat să elimine cu totul influenţa creştină din imperiu, astfel că au fost ucişi sau alungaţi în exil mii de oameni, până când, în anul 313 d.Hr., împăratul Constantin a legalizat credinţa şi a devenit primul împărat creştin. După aceea, soarta creştinismului s-a schimbat în mod spectaculos, astfel că, în 391 d.Hr., el a devenit religia oficială de stat a imperiului, iar celelalte credinţe au fost scoase în afara legii.

COMMODUS
161–192 d.Hr.

Încă din primii ani a fost josnic şi lipsit de onoare, crud şi neruşinat, spurcat la gură şi, în plus, desfrânat.

Historia Augusta

Pizmaş, uneltitor, crud, depravat, ucigaş, megaloman şi corupt, Commodus a reintrat în conştiinţa lumii datorită filmului hollywoodian *Gladiatorul*. Indiferent de acurateţea istorică pe care o dovedeşte, filmul a reţinut esenţa lui Commodus, înnebunit de putere, a cărui domnie, după aprecierea istoricului englez Edward Gibbon, a marcat declinul timpuriu al Imperiului Roman.

Născut la Lanuvium, în apropiere de Roma, fiul măreţului Marcus Aurelius, Commodus a fost crescut încă de la o vârstă fragedă pentru a succede la tron, fiind declarat Caesar (practic, „împărat junior") când avea doar cinci ani. În 169 d.Hr., moartea celor doi fraţi ai săi l-a făcut să devină singurul fiu şi moştenitor al împăratului, astfel că a călătorit cu acesta prin tot imperiul, văzând la faţa locului cum se desfăşura activitatea de guvernare.

În 176 d.Hr., lui Commodus (care avea doar 14 ani) i s-a conferit titlul de Imperator, iar un an mai târziu, acela de Augustus, astfel că a devenit de jure coregent şi moştenitorul numit al împăratului. Au urmat alte funcţii, inclusiv acelea de tribun şi de consul. Această din urmă funcţie, acordată în 177 d.Hr., l-a făcut să fie cel mai tânăr consul din istoria Romei. Trei ani mai târziu, tatăl lui a murit, iar Commodus a devenit împărat cu drepturi depline în 180 d.Hr.

Dobândind puterea exclusivă, Commodus a semnat imediat un acord de pace pentru a pune capăt campaniilor militare pe Dunăre, iniţiate de tatăl său, sărbătorind printr-un triumf important, desfăşurat pe străzile Romei pentru a-şi celebra „realizările”. A dovedit însă puţin interes faţă de treburile statului, lăsând activitatea de guvernare în seama unui număr de favoriţi personali, primul dintre aceştia fiind Saoterus – un fost sclav. Prntre favoriţi se numărau, de asemenea, prefecţii pretorieni Tigidius Perennis şi Marcus Aurelius Cleander.

Commodus prefera să îşi petreacă timpul la amfiteatrul gladiatorilor, atât ca spectator, cât şi ca participant, un lucru extraordinar. Convins că era reîncarnarea eroului-zeu mitic Hercule, înarmat cu o bâtă sau cu o spadă, intra în arenă îmbrăcat într-o blană de leu. În faţa senatorilor uimiţi şi a plebeilor, cel mai puternic om al imperiului se comporta ca un sclav feroce (pentru că astfel erau majoritatea gladiatorilor), măcelărind animale sălbatice şi ucigând adversari umani care fuseseră mai întâi atent mutilaţi. Se spunea că unii dintre aceştia erau soldaţi răniţi sau oameni fără vreun membru, aduşi acolo direct de pe stradă.

Când nu purta lupte trucate, împăratul îşi câştiga reputaţia de desfrânat. Se zvonea că un harem de 300 de femei şi fete şi de 300 de băieţi îi îngăduia să-şi satisfacă orice fantezie sexuală. Înalta societate romană era scandalizată de poveştile despre orgii şi decadenţă morală. Nemulţumirea faţă de deriva şi evidenta licenţiozitate a domniei lui Commodus a provocat curând tulburări, iar domnia lui a început să fie marcată de conspiraţii şi revolte. În 182 d.Hr., a existat un complot condus chiar de sora lui, Lucilla; însă planurile au fost divulgate, iar Commodus i-a executat pe conspiratori, inclusiv pe Lucilla.

După aceea, Commodus a declanşat un regim de teroare pătat din plin de sânge. Miniştrii pe care îi socotea neascultători sau pur şi simplu insuficient de slugarnici erau ucişi; aceeaşi soartă aveau şi cei care lăsau de înţeles că se opun domniei lui. Împăratul a devenit din ce în ce mai obsedat de măreţia personală, atât de mult încât chiar şi numele de „Roma” a fost considerat o reflectare nepotrivită a maiestăţii lui. De aceea, oraşul a fost renumit Colonia Commodiana – Colonia lui Commodus– şi refondat în 190

d.Hr., iar Commodus s-a reprezentat pe sine drept un Romulus al acelor vremuri. A renumit lunile anului după cele 12 nume pe care şi le atribuise. Legiunile au fost renumite Commodianae, unei părţi din flota africană i s-a dat titlul de Alexandria Commodiana Togata, Senatul a primit numele de Senatul Fortunat Commodian, iar palatului şi poporului roman li s-au dat numele de Commodianus. Aceasta era cu adevărat megalomanie la o scară uriaşă.

Lucru deloc surprinzător, conspiraţiile împotriva lui Commodus au continuat şi, în cele din urmă, la începutul anului 193 d.Hr., după ce alte încercări au dat greş, un complot la care a participat şi amanta lui, Marcia, a reuşit. Commodus a fost strangulat în baie de un luptător pe nume Narcissus.

După moartea lui, cetăţenii Romei – îndeosebi clasele superioare – au răsuflat uşuraţi, iar Senatul l-a proclamat pe prefectul oraşului, Publius Helivius Pertinax, drept nou împărat. Cu toate acestea, el s-a confruntat cu o provocare, iar imperiul s-a prăbuşit din nou în război civil – un deznodământ trist pentru dinastia Antoninilor, care dorise să pună capăt unei astfel de lupte intestine.

Commodus a fost primul împărat după Domiţian – cu aproape 80 de ani înainte – care a preluat puterea mai curând pe baza naşterii sale şi mai puţin pe baza meritului sau forţei. Lucru tragic pentru viitorul Romei, consecinţele au fost uimitor de asemănătoare cu acelea înregistrate cu ocazia precedentă. După cum observa celebrul istoric Cassius Dio, domnia lui Commodus a marcat alunecarea de la „un regat de aur la unul din rugină şi fier”. *Historia Augusta*, o colecţie de biografii ale împăraţilor romani scrisă în secolul al IV-lea d.Hr., spune că după trecerea în nefiinţă a lui Commodus, Senatul a declarat următoarele:

> Fie ca amintirea ucigaşului şi a gladiatorului să fie şterse cu totul din amintire... Mai sălbatic decât Domiţian, mai josnic decât Nero. Aşa cum le-a făcut el altora să i se facă şi lui... Nevinovaţii au rămas încă neîngropaţi; fie ca trupul ucigaşului să fie târât prin ţărână. Ucigaşul a dezgropat morţii îngropaţi; fie ca trupul ucigaşului să fie târât prin ţărână.

Gladiatorii

În secolul al III-lea d.Hr., poetul satiric roman Iuvenal s-a plâns că pe vremea lui, cetăţenii trăiau doar pentru două lucruri: pâine şi circ. El se referea la pomenile de alimente şi la cursele de care de la Circus Maximus, pe care împăraţii le finanţau în speranţa de a-i ţine sub control pe cetăţenii turbulenţi ai Romei. Însă ceea ce îi atrăgea cel mai mult pe romani erau luptele de gladiatori, în care combatanţii luptau pentru miza supremă: viaţa lor.

La Roma, aceste sporturi sângeroase se organizau la Colosseum, o arenă circulară unde între 50 000 şi 70 000 de oameni puteau urmări nu doar gladiatori luptând până la moarte, ci şi spectacole în care condamnaţi sau creştini erau sfârtecaţi de lei flămânzi. Cel puţin o dată, arena a fost inundată pentru a se înscena o bătălie navală – deşi nu era nimic „mimat” în sângele vărsat.

Gladiatorii înşişi adoptau diferite stiluri de luptă, de la spadasini înarmaţi cu *gladius* (sabie scurtă) – după care erau numiţi şi gladiatorii – până la retiarii (luptători cu năvodul), numiţi astfel pentru că erau înarmaţi cu un năvod şi cu un trident. O luptă tipică se încheia când un gladiator îl învingea pe celălalt; după aceea, el cerea judecata organizatorului – împăratul. Acesta din urmă răspundea printr-un singur gest, reflectând voinţa mulţimii: ridica degetul mare dacă luptătorul învins trebuia cruţat; cobora degetul mare dacă trebuia ucis.

Deşi gladiatorii proveneau din rândul clasei sclavilor, între care se găseau şi criminali, cei mai de succes luptători stârneau sentimente de adulare similare admiraţiei ce se arată în prezent celebrităţilor, iar unii dintre ei ajungeau chiar şi în patul unor matroane romane respectabile. Această strălucire îi ispitea pe unii romani de viţă nobilă, atât bărbaţi, cât şi femei, să îşi încerce forţele în arenă – acest lucru stârnind, în general, dezgustul contemporanilor. Cu toate acestea, viaţa de gladiator era scurtă şi brutală, şi aceste resentimente faţă de astfel de condiţii au dus la izbucnirea marii răscoale a sclavilor din 73–71 î.Hr., condusă de cel mai renumit gladiator al timpurilor – Spartacus.

În timpul republicii, spectacolele cu gladiatori erau organizate de cei care aspirau la mari funcţii politice; după prăbuşirea republicii, principalii

organizatori au fost împăraţii. „Jocurile” le ofereau patronului lor prilejul de a câştiga sprijinul şi aprobarea mulţimii: cu cât era mai extravagant spectacolul, cu atât mai mare era gloria lui. Amploarea unor spectacole putea lăsa privitorul cu răsuflarea tăiată: pentru a sărbători cucerirea Daciei în 108–109 d.Hr., împăratul Traian a organizat jocuri care au ţinut 123 de zile şi au presupus uciderea a 11 000 de animale şi lupte între 10 000 de gladiatori. Distracţiile cele mai violente ce aveau loc în arenă au început să fie abolite abia treptat, după ce împăraţii romani s-au convertit la creştinism.

CARACALLA
186–217 d.Hr.

Felul lui de a trăi era rău.
Spartianus

Caracalla a moştenit un imperiu care era unit şi liniştit, însă domnia lui ca împărat roman avea să se încheie cu o expediţie militară eşuată, măceluri, asasinate şi reînceperea unui război civil. În ceva mai mult de şase ani, Caracalla şi-a ucis fratele, soţia şi a comis crime în masă fără nici o discriminare.

Lucius Septimius Bassianus s-a născut la Lugdunum, în Galia, în 186 d.Hr. Tatăl lui, Septimius Severus, a fost un general bun, care s-a instalat ca unic împărat în 197 d.Hr. şi apoi şi-a renumit fiul Marcus Aurelius Antoninus Caesar pentru a stabili o legătură cu respectaţii împăraţi Antonini din generaţia precedentă. Cu toate acestea, viitorul împărat a fost cunoscut pretutindeni sub numele de „Caracalla”, după tunica cu glugă pe care o purta şi pe care a popularizat-o.

Educat de cei mai buni învăţaţi ai vremii, în primii ani Caracalla a fost un tânăr cultivat, discret şi contemplativ, cu totul altă persoană decât fiara autocrată care va deveni mai târziu. Însă deja se întrezăreau o serie de alte trăsături de personalitate. Silit de tatăl lui să o ia în căsătorie pe Fulvia Plautilla, fiica unui membru al gărzilor pretoriene, când avea doar 14 ani, în anul 205 d.Hr., el a exilat-o în Sicilia şi l-a executat pe tatăl ei pentru presupusa vină de a fi conspirat împotriva familiei imperiale.

Severus a domnit până la moarte, în 211 d.Hr., şi părea să fi readus calmul în imperiu după haosul produs de Commodus. Ca şi în alte ocazii precedente, domnia prudentă a tatălui avea să fie urmată de tirania

capricioasă a fiului. Vreme de câteva luni, Caracalla a domnit împreună cu fratele lui, Publius Septimius Antoninius Geta, cei doi fiind pregătiţi cu puţină vreme înainte de moarte de tatăl lor, pentru a conduce imperiul împreună. Cu toate acestea, animozitatea personală dintre cei doi, la care s-a adăugat ambiţia nemăsurată, au făcut ca perioada de cooperare nesigură dintre ei să fie de scurtă durată.

Înainte de sfârşitul anului, Caracalla a întreprins primul pas. Întâi a fost asasinat Geta – după unele relatări, în braţele lui şi ale mamei lor. Această faptă a fost urmată de asasinarea soţiei aflată în exil, Fulvia – strangulată din porunca lui Caracalla – şi a membrilor cei mai apropiaţi ai familiei ei. A urmat persecutarea susţinută a sprijinitorilor reali sau presupuşi ai lui Geta, iar Caracalla a emis chiar un decret de *damnatio memoriae* împotriva fratelui său: până şi menţionarea existenţei acestuia trebuia ştearsă din evidenţele istorice.

O răzbunare oribilă a avut loc în Alexandria, unde încercările lui Caracalla de a justifica asasinarea lui Geta au fost întâmpinate cu o atitudine batjocoritoare. O satiră apărută privind acel episod – şi despre împărat, mai ales – s-a dovedit a fi prea mult pentru răbdarea lui Caracalla şi, în 215 d.Hr., după ce le-a poruncit cetăţenilor oraşului să se strângă pentru sosirea lui acolo, a dezlănţuit trupele sale asupra lor; au urmat un măcel şi un jaf generalizat. Potrivit unei evaluări făcute de contemporani, la încheierea acelui măcel fuseseră ucişi în jur de 20 000 de oameni. Acel masacru s-a petrecut după un altul, din 212–213 d.Hr., când, aflat în expediţie militară pe Valea Rinului, Caracalla a ordonat uciderea unui trib germanic, ce fusese până atunci aliat al romanilor.

Revenit la Roma, Caracalla era hotărât să îşi lase amprenta asupra imperiului. Ca mulţi alţi împăraţi dinaintea lui, a început un program somptuos de construcţii, care a inclus splendidele Terme ale lui Caracalla. Toate acestea au provocat probleme serioase pentru finanţele imperiului, probleme care au fost exacerbate de uriaşele creşteri ale soldelor din armată (pentru a se asigura de loialitatea acesteia), precum şi de alte dorinţe mai exotice ale sale.

Pe parcursul domniei, Caracalla a fost hotărât să egaleze faptele eroului său preferat, Alexandru cel Mare. Acest imbold l-a făcut să declanşeze campanii militare, întâi în provincia Germania şi apoi împotriva parţilor de la răsărit, pe care visa să îi vadă cuceriţi. Atât de mult îl venera pe Alexandru, încât a imitat din ce în ce mai mult stilul de îmbrăcăminte şi obiceiurile macedonene. A insistat chiar ca oamenii să adauge titlul de „Magnus” (cel Mare) la numele său, aşa cum făcuseră în cazul lui Alexandru.

Caracalla a ajuns treptat să fie convins de divinitatea lui. Obsedat de Serapis, zeul egiptean al soarelui, cu care se credea înrudit, a poruncit să se bată monede care să proclame statutul lui ceresc şi a pus să se construiască statui care să îl prezinte ca pe un faraon egiptean.

Comportamentul tot mai imprevizibil al lui Caracalla a pregătit terenul pentru asasinarea sa, care a avut loc în vreme ce călătorea spre răsărit, pentru a participa la o campanie militară împotriva parţilor, în 217 d.Hr. Circumstanţele morţii sale – care avea să aducă o nouă eră de tulburări în întregul imperiu – au fost cu totul nedemne: a fost înjunghiat de una dintre propriile gărzi în timp ce urina pe marginea unui drum; probabil că aşa merita un om care a adus atât de multă necinste funcţiei pe care a avut-o. După cum conchidea istoricul roman Spartianus, „acest împărat [a fost] cel mai crud dintre oameni”.

Barbarii

Ca mulţi alţi împăraţi romani dinaintea lui, Caracalla a organizat campanii militare împotriva aşa-numiţilor barbari de dincolo de Rin şi de Dunăre. Însă, în loc să urmărească un obiectiv strategic serios, Caracalla a tânjit doar după gloria militară – şi în acest scop a masacrat fără rost un trib germanic care era de fapt aliat Romei.

Cuvântul „barbar” fusese la origini inventat de greci, care numeau orice popor care nu era grec *barbaros* – ca imitare a limbii lor de neînţeles. Termenul a încurajat o viziune maniheistă a lumii: pe de o parte, lumea „civilizată” (adică grecii şi romanii) şi, pe de alta, lumea „necivilizată”,

barbară (restul popoarelor). Până în secolul I î.Hr., romanii îi identificaseră pe gali drept principalul grup de barbari, dar după ce a fost cucerită Galia şi aceasta s-a îmbogăţit în baza Pax Romana, ea a devenit o pradă pentru noii „barbari” – triburile germanice din răsărit. Ca să se pună capăt acestei ameninţări la adresa securităţii, împăratul Augustus a hotărât să cucerească întreaga provincie Germania – însă ambiţia sa a fost înfrântă în anul 9 d.Hr., când trei dintre legiunile sale au traversat Rinul şi nu au mai fost văzute vreodată. Un conducător german de trib cunoscut romanilor ca Arminius (şi germanilor naţionalişti de mai târziu sub numele de Hermann) se oferise să îl îndrume pe comandantul roman Publius Quintilius Varus şi pe oamenii lui prin terenul întunecat şi dificil al pădurii Teutoburger. Varus a acceptat, fără să-şi dea seama că Arminius îi întinsese o cursă. Germanii au prins într-o ambuscadă coloana romană pe întreaga lungime a ei, iar în locurile strâmte din pădure, legionarilor le-a fost imposibil să se desfăşoare în formaţiile obişnuite de luptă. Roma a rămas şocată auzind că forţa ei de elită în bătălii fusese anihilată de nişte barbari neinstruiţi. După aceea, Roma s-a străduit să păstreze relaţii paşnice, trecând dincolo de Rin doar pentru a lansa atacuri punitive împotriva triburilor care îi făceau probleme.

În secolul al III-lea, triburile barbare care înconjurau graniţele imperiului – francii şi alemanii de-a lungul Rinului, goţii, de-a lungul Dunării inferioare – au ajuns să fie chiar ele sub presiunea popoarelor nomade venite dinspre stepele din răsărit, mai ales a hunilor şi, la rândul lor, ele au început să forţeze graniţele imperiului. Împăraţii s-au bizuit din ce în ce mai mult pe sprijinul legiunilor, ceea ce a condus la instabilitate politică şi la frecvente războaie civile: între 235 şi 286 d.Hr., au existat 26 de împăraţi, dintre care doar unul nu a avut parte de o moarte violentă.

Deşi secolul al IV-lea a adus o oarecare renaştere sub conducerea lui Diocleţian şi a lui Constantin, spre sfârşitul secolului, imperiul era divizat în două. Imperiul de Apus a suferit din cauza unor noi presiuni, iar în 410 d.Hr., Roma însăşi a fost devastată de vizigoţi. Ultimul împărat roman a fost detronat în 476 d.Hr. şi a înlocuit de Odoacru, regele goţilor. Imperiul de Răsărit, cu capitala la Constantinopol, avea să prospere în glorie încă o mie de ani, până când a căzut sub atacurile turcilor otomani în 1453.

ATTILA HUNUL
406–453

> *Acesta era un om născut să cutremure naţiunile, spaima tuturor tărâmurilor, care a îngrozit lumea prin zvonurile cumplite răspândite peste tot despre el.*
>
> Iordanes, istoric got din secolul al VI-lea, *Originile şi faptele goţilor*

Attila, regele hunilor între 434 şi 453, a fost un general remarcabil şi un luptător formidabil, cu o poftă nesăţioasă de aur, pământuri şi putere. Înfrânt o singură dată, acesta a fost cel mai puternic dintre domnitorii barbari care s-au înfruptat din ultimele vestigii ale Imperiului Roman în descompunere. Potrivit legendei, purta „Sabia lui Marte”, dată lui de către zei drept semn că va domni peste întreaga lume.

Hunii au fost o grupare de triburi venite din stepa Eurasiei, având o reputaţie de temut (Marele Zid Chinezesc a fost construit ca să îi ţină departe). Aşezându-se în ceea ce este în prezent teritoriul Ungariei, ei au profitat de declinul Imperiului Roman în cursul secolelor al IV-lea şi al V-lea pentru a-şi extinde teritoriile, până când, la apogeul puterii lor sub Attila, imperiul lor se întindea de la Dunăre până la Marea Baltică, cuprinzând mari zone din Germania, Austria şi Balcani.

Se spunea că Attila era la fel de urât pe cât era de destoinic: scund, îndesat şi masiv, cu un cap mare, ochi adânciţi în orbite, nasul turtit şi barba rară. Agresiv şi irascibil, era din cap până în picioare un soldat, mâncând carne servită pe farfurii de lemn, în vreme ce adjuncţii săi mâncau delicatese de pe tipsii de argint. În tradiţia hunică, se întâmpla deseori ca el

să mănânce şi să negocieze fără să descalece, iar în tabără era distrat de un bufon, de un pitic sau de vreuna dintre numeroasele lui tinere neveste.

În 434, regele Ruglia, unchiul lui Attila, a murit, lăsându-i pe Attila şi pe fratele lui mai mare, Bleda, să cârmuiască regatul în comun. Imperiul Roman fusese de multă vreme împărţit în două, Imperiul de Răsărit (cunoscut şi sub numele de Bizantin), fiind condus pe vremea lui Attila de Teodosiu al II-lea. Pentru a evita atacurile hunilor, Teodosiu convenise să plătească un tribut anual, dar când nu a reuşit să plătească, Attila a invadat teritoriul bizantin, cucerind şi distrugând câteva oraşe importante, inclusiv Singidunum (Belgradul de azi).

După un armistiţiu negociat în 442, Attila a atacat din nou în anul următor, distrugând numeroase oraşe mari şi mici de-a lungul Dunării şi masacrând locuitorii acestora. Măcelul din oraşul Naissus (aflat în Serbia de azi) a fost atât de cumplit, încât, câţiva ani mai târziu, când au sosit acolo să negocieze cu Attila, ambasadorii romani au trebuit să îşi aşeze tabăra în afara oraşului ca să scape de duhoarea leşurilor. Nenumărate alte oraşe au suferit o soartă asemănătoare. Potrivit unei relatări contemporane: „Atâta ucidere şi vărsare de sânge au fost încât nimeni nu putea număra morţii. Hunii au jefuit bisericile şi mănăstirile şi au ucis călugări şi fecioare... Au devastat Tracia în asemenea măsură încât ea nu se va mai ridica niciodată pentru a fi ca înainte”. Constantinopolul a fost cruţat doar pentru că forţele lui Attila nu au reuşit să străpungă zidurile capitalei, astfel că au pornit împotriva armatei bizantine, reuşind o înfrângere zdrobitoare şi sângeroasă. Pacea a fost obţinută doar cu preţul plăţii tributului datorat şi al triplării plăţilor viitoare. Apoi, în jurul anului 445, Bleda a fost asasinat, astfel că Attila a ajuns să fie singurul comandant al regatului. A urmat încă un asalt asupra Imperiului Roman de Răsărit în 447, iar hunii au lovit tot mai adânc spre est, arzând biserici şi mănăstiri în timp ce înaintau, folosind berbeci şi turnuri de asediu ca să pătrundă în oraşe, pe care le rădeau de pe faţa pământului, măcelărind locuitorii.

Attila a suferit singura înfrângere în 451, când a invadat Galia. Intenţia lui fusese mai curând să atace regatul vizigot cu capitala la Toulouse decât să lovească în mod deschis în interesele romane din zonă. Cu toate acestea,

în 450, Honoria– sora lui Valentinian al III-lea, împăratul Imperiului Roman de Apus – a apelat la Attila să o salveze de o căsătorie aranjată cu un senator roman. După ce a primit inelul de logodnă, Attila a interpretat acest lucru drept propunere de căsătorie şi a cerut jumătate din Imperiul Roman de Apus drept zestre. Când romanii au refuzat, Attila a invadat Galia cu o mare armată. Drept răspuns, generalul roman Flavius Aetius şi-a unit forţele cu cele ale vizigoţilor pentru a se opune invaziei hunilor. Cele două armate s-au confruntat la Orléans, iar în bătălia de la Châlons (în regiunea Champagne de azi), în care au murit mii de oameni de ambele părţi, hunii s-au văzut siliţi să se retragă. A fost una dintre ultimele mari victorii ale Imperiului Roman de Apus, însă una în care forţele sale armate au fost la fel de epuizate ca şi cele ale hunilor.

În 452, când hunii au invadat Italia, Aetius nu a reuşit să îi oprească. Mobile şi rapace, armatele lui Attila au distrus şi au ars zeci de oraşe, printre care Aquileia, Patavium (Padova), Verona, Brixia (Brescia), Bergomum (Bergamo) şi Mediolanum (Milano). Doar o epidemie izbucnită în rândul trupelor lui Attila a mai încetinit campania lui, însă în primăvară, era pe punctul de a cuceri chiar Roma, unde se refugiase şi împăratul Imperiului Roman de Apus, Valentinian al III-lea. A fost nevoie de un apel direct din partea papei Leon I pentru a-l descuraja pe Attila să distrugă oraşul, iar hunul a fost de acord să nu continue atacurile spre sud.

Attila a murit în 453, într-o noapte în care a băut prea mult după căsătoria cu o altă tânără mireasă. S-a sufocat cu sânge, după ce a suferit o hemoragie nazală, în timp ce dormea. Soldaţii care l-au îngropat au fost apoi ucişi, astfel ca nici unul dintre duşmanii lui să nu-i poată găsi şi pângări mormântul.

Pentru poporul său, Attila a fost un idol, întrucât contribuise la consolidarea unui imperiu puternic şi prosper. Iordanes, istoricul got din secolul al VI-lea, l-a descris ulterior ca fiind „iubitor de războaie, însă reţinut în acţiune, puternic atunci când dădea sfaturi, binevoitor cu aceia care îi adresau rugăminţi şi îngăduitor cu cei cărora le acordase protecţia sa”. Însă pentru romani el a fost „Biciul lui Dumnezeu”, „distrugătorul provinciilor din Europa”, omul răspunzător de cruzimi şi violenţe inutile,

iar în *Divina Comedie* a lui Dante el apare în cel de-al şaptelea cerc al Infernului.

Hunii, goţii şi vandalii

Numele celor trei popoare „barbare” au căpătat în prezent înţelesuri foarte diferite.

În timpul Primului Război Mondial, germanii erau descrişi colocvial drept „huni”. Se crede că acest apelativ îşi are originile în articolele din presa britanică în legătură cu un discurs ţinut de Kaizerul Wilhelm al II-lea în 1900, în care îşi îndemna trupele din China să lupte „ca hunii”. Alte explicaţii, mai fanteziste, sunt: (1) căştile cu ţeapă în vârf purtate de germani în acea perioadă semănau cu acelea purtate de huni; (2) cuvântul *uns* din expresia *Gott mit uns* („Dumnezeu este de partea noastră”), imprimat pe cataramele centurilor purtate de soldaţii germani a fost interpretat în mod greşit drept „huni”.

Goţii au fost la origini triburi germanice din secolele al III-lea până în al VI-lea, în vreme ce „gotic” se referă la un stil arhitectural de la sfârşitul epocii medievale şi la un gen de literatură romantică de groază de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Însă după ce Tony Wilson a descris muzica grupului Joy Division drept „gotică” în cadrul unui program TV din 1978, termenul „goth” a început să denumească o subcultură post-punk, născută în clubul de noapte londonez Batcave în anii 1980, şi care s-a răspândit cu repeziciune. Dispreţuind violenţa punk în favoarea artei, literaturii şi religiei mistice, adepţii muzicii gotice au adoptat îmbrăcămintea de culoare neagră, deseori accentuată de feţele date cu alb şi ochii conturaţi cu negru, în contrast vădit cu bogăţia de culori şi cu efervescenţa scenei disco din acea vreme.

Termenul „vandali” a însemnat la origini rătăcitori şi a fost numele unui trib germanic care, după ce a creat un regat în nordul Africii la începutul secolului al V-lea, a atacat Roma în 455, distrugând în mod absurd comori culturale de nepreţuit, şi apoi a creat haos în Galia, Spania şi

Italia. Numele lor se află la baza cuvintelor „a vandaliza” şi „vandalism”, care definesc actele de distrugere fără motiv.

ÎMPĂRĂTEASA TEODORA

497–548

> *De când a apărut omenirea, nici un alt tiran nu a inspirat atât de multă teamă, pentru că nici un cuvânt rostit împotriva ei nu scăpa neauzit: nenumăraţii ei spioni îi aduceau ştiri despre ce se vorbea şi se întâmpla în public sau în intimitate.*
>
> Procopiu, *Istoria secretă* (secolul al VI-lea d.Hr.)

Teodora – ucigaşă, amorală şi însetată de putere – s-a născut în clasa de jos a societăţii, a prosperat ca actriţă, prostituată şi dansatoare în spectacole erotice şi a ajuns la apogeul carierei detestata soţie a lui Iustinian, unul dintre cei mai mari împăraţi ai Bizanţului. Cea mai mare contradicţie la Iustinian, altfel inteligent şi capabil, a fost iubirea lui faţă de această femeie extraordinară, inteligentă, vanitoasă, lacomă, coruptă şi nemiloasă.

Totuşi, sursa noastră pentru viaţa Teodorei este Procopiu care, plin de prejudecăţi şi furie, o ura, astfel încât unele dintre crimele ei ar putea fi descrise exagerat, în mod nedrept. Fiica unui dresor de urşi de la Hipodrom, ea şi-a început cariera în teatru, ca actriţă care juca la limita sordidă a profesiunii ei. Şi-a câştigat cu repeziciune faima pentru frumuseţea ei şi pentru disponibilitatea de a apărea în spectacole burleşti şi lascive care constituiau la acea vreme o atracţie specială la Constantinopol. După cum notează Procopiu, „nici un rol nu era prea scandalos pentru a fi acceptat de ea fără să roşească”. Într-o scenetă deosebit de şocantă, ea stătea întinsă pe spate, goală puşcă, în timp ce peste trup i se turnau boabe de grâu. Apoi nişte gâşte (reprezentându-l pe Zeus) le culegeau cu ciocurile – spre satisfacţia Teodorei.

Apetitul ei sexual de nestăvilit a devenit subiect de legendă. „Deseori se ducea la mese câmpeneşti cu câte zece tineri sau mai mulţi, în floarea virilităţii şi a puterii, şi se întreţinea cu toţi, întreaga noapte”, scrie Procopiu, adăugând că prefera să aibă toate cele trei orificii pline. Ulterior, s-a zvonit că ea a dus o viaţă de prostituată de înaltă clasă. Evident, se pare că a slujit drept curtezană pentru bărbaţii înstăriţi şi puternici ai Bizanţului şi că în acea perioadă a rămas însărcinată şi a dat naştere singurului ei copil, un fiu.

După ce s-a zbătut câţiva ani să-şi facă loc în societate, Teodora a dat de o mină de aur. Bătrânul împărat Iustin îl adoptase pe nepotul său promiţător, Iustinian. Tânărul s-a îndrăgostit nebuneşte de Teodora şi a adus-o în palatul imperial ca amantă. Influenţa lui pe lângă Iustin era atât de mare încât acesta a modificat legea pentru a permite căsătoria cu o actriţă, iar când Iustinian a urmat la tron în 527, a numit-o în mod oficial Augusta sa. În următorii cinci ani, Teodora şi-a demonstrat calităţile preluând controlul în timpul răscoalei Nika, ce a pus în primejdie însăşi poziţia lui Iustinian ca împărat (vezi p. 85).

Iustinian a tratat-o pe Teodora ca pe un partener la împărţirea puterii şi mulţi au socotit-o periculos de puternică prin răutatea şi intrigile ei. Însă acest parteneriat a funcţionat. Iustinian a dobândit o mare glorie în timpul domniei lui încununate de succese: a înfrumuseţat capitala, dar şi Ierusalimul, a sistematizat legile, a adus stabilitate, a administrat în mod strălucit şi, folosindu-se de sclipitorul său general Belisarie, a recucerit porţiuni din vechiul Imperiu Roman în Hispania, Italia şi nordul Africii. De asemenea, Belisarie i-a înfrânt pe perşi. Acestea au fost realizări remarcabile – iar Teodora are unele merite în această privinţă.

Pe de altă parte, împărăteasa era de-a dreptul nemiloasă în dorinţa sa de a-şi păstra poziţia. A alcătuit o poliţie secretă, trimiţându-şi spionii să se infiltreze în orice grup care putea sluji drept bază pentru crearea unei opoziţii faţă de regim. Adversarii politici erau ridicaţi de atacatori necunoscuţi, biciuiţi şi – cel puţin în cazul unui bărbat pe nume Basanius– castraţi şi lăsaţi să moară. Alţii, care ajungeau să cadă în dizgraţie, se trezeau închişi în labirintul de celule private de sub palatul ei; se spune că

între cei pe care ea i-a ţinut acolo s-a numărat şi fiul ei, despre care Teodora se temea că o va face de ruşine. Femeile care îi puteau deveni rivale, bucurându-se de afecţiunea soţului ei – cum s-a întâmplat cu regina goţilor Amalasontha – erau asasinate.

Toate numirile oficiale trebuiau aprobate de Teodora, la fel şi căsătoriile între curtenii imperiali. În acelaşi timp, la curte, care a devenit renumită pentru purtări licenţioase şi extrem de libertine, fusese abandonat orice simţ al decenţei morale.

Perechea imperială fusese norocoasă să îl aibă pe Belisarie, unul dintre cei mai mari generali ai tuturor timpurilor. Cariera acestuia fusese neîndoielnic ajutată de căsătoria sa cu Antonina, prietena Teodorei. Cu toate acestea, temându-se că prestigiul lui Belisarie i-ar putea ameninţa tronul, Iustinian l-a tratat în mod groaznic. L-a rechemat în două rânduri pe generalul în dizgraţie, o dată din Italia şi apoi din Mesopotamia. Doar intervenţiile Teodorei l-au salvat.

Teodora a murit la vârsta de 50 de ani, probabil de cancer, după două decenii de autoritate căreia nimic nu i-a stat în cale. În ceea ce îl priveşte pe Iustinian, el a trăit prea mult: ultimii zece ani de domnie au fost dezastruoşi. Probabil că temuta împărăteasă îi purtase noroc; probabil că ea era şi un politician abil. Cât a trăit, nimeni nu a îndrăznit să se opună poruncilor ei, pentru că toţi ştiau ce pedepse puteau primi dacă o făceau. După cum scrie Procopiu: „Când era furioasă, nici o biserică nu putea deveni cuiva sanctuar, nici o lege nu îi oferea protecţie, nici intervenţia altora nu aducea iertarea victimei; nimic pe lume nu o putea opri.”

Răscoala Nika

În era bizantină, singurul loc în care se desfăşurau sărbătorile publice era Hipodromul. Acolo se strângeau mii de suporteri ca să-şi urmărească idolii sportivi – conducătorii de care– întrecându-se pentru onoruri. Existau patru echipe principale– fiecare cu grupul ei de suporteri şi fiecare definită de culorile purtate: albii, roşiii, verzii şi albaştrii, care ulterior s-au închegat în

două echipe, Albaştrii şi Verzii. Împăratul Iustinian era cunoscut ca susţinător al Albaştrilor.

În absenţa oricărei alte căi pentru exprimarea politică populară, facţiunile slujeau ca o supapă pentru toate nemulţumirile. Deseori, între curse, spectatorii îi adresau împăratului cereri politice. În ianuarie 532, după câteva luni de nemulţumire populară, când Iustinian a sosit la Hipodrom, scena era pregătită pentru rebeliunea de o săptămână care a fost pe punctul de a-i aduce prăbuşirea. Spre sfârşitul zilei, Albaştrii şi Verzii se uniseră pentru a scanda „Nika” („victorie”) pentru a-şi exprima nemulţumirea în legătură cu politica dusă de împărat.

Când mulţimea dezlănţuită de la Hipodrom şi-a declarat susţinerea faţă de un alt împărat, a izbucnit răscoala şi, în timp ce oraşul Constantinopol îi scăpase de sub control, Iustinian îşi pierduse îndrăzneala şi se pregătea să fugă. Însă Teodora l-a încurajat spunând că prefera să moară în purpura imperială decât să trăiască fără ea. Apoi a pregătit un plan pentru a zdrobi forţele opoziţiei. Ea şi Iustinian au trimis un mesager la Hipodrom pentru a atrage de partea lor jumătate din mulţimea de acolo – o stratagemă care a reuşit. Apoi, trupele aflate sub comanda generalului Belisarie, protejatul împărătesei, au fost trimise pentru a reprima restul protestatarilor. Nisipul de pe terenul arenei a rămas pătat de sânge, fiind măcelăriţi în jur de 30 000 de oameni.

Deşi pare extraordinar ca un eveniment sportiv să poată avea astfel de ramificaţii politice în Bizanţul secolului al VI-lea, un episod comparabil s-a petrecut la sfârşitul secolului XX în Europa. În mai 1990, când Iugoslavia începuse să se destrame sub presiunea diferitelor naţionalisme – îndeosebi virulentul naţionalism sârbesc promovat de Slobodan Milošević –, ţara a fost zguduită de o încăierare provocată la un meci de fotbal între microbiştii croaţi şi sârbi. În timpul partidei dintre Dinamo Zagreb (Croaţia) şi Steaua Roşie Belgrad (Serbia), desfăşurată pe fostul stadion Maksimir, Delije („Eroii”), susţinători ai Stelei Roşii i-au atacat pe fanii echipei adverse, ajutaţi fiind şi de forţele sârbe de poliţie. Drept reacţie, „Băieţii albaştri şi răi” din Zagreb au străpuns cordoanele de poliţie şi mulţi susţinători sârbi au fost atacaţi. La sfârşitul tulburărilor au fost înregistrate 60 de persoane

rănite din ambele tabere. Incidentul a confirmat intensificarea naţionalismului croat şi sârb şi a contribuit la destrămarea violentă a Iugoslaviei.

ÎMPĂRĂTEASA WU
625–705

Wu este un monstru trădător! Fie ca eu să mă reîncarnez ca pisică şi ea să se reîncarneze ca şoarece, să o pot înşfăca pe vecie de gât.

Consoarta Xiao, una dintre numeroasele victime ale împărătesei Wu

Singura femeie din istoria Chinei care a domnit de drept, împărăteasa Wu a fost depravată, megalomană, criminală în masă şi o manipulatoare inteligentă. Începându-şi viaţa în calitate de concubină, a dominat curtea imperială vreme de mai bine de jumătate de secol, dobândind în cele din urmă puterea absolută şi autointitulându-se „Împărăteasa Cerului".

În 638, când a ajuns la palatul imperial pentru a fi concubina împăratului Taizong, Wu Zhao, cum era cunoscută atunci, avea doar 13 ani. Încă de la o vârstă fragedă şi-a dat seama de puterea reprezentată de înfăţişarea plăcută şi de inteligenţă, iar zece ani mai târziu, când Taizong a murit, ea intrase deja în graţiile lui Gaozong, fiul şi moştenitorului acestuia.

Cum era obiceiul pentru concubine după moartea stăpânului lor, Wu Zhao şi-a petrecut o scurtă perioadă în solitudine la o mănăstire budistă. Însă după câţiva ani a revenit în centrul vieţii de la curtea imperială, întoarcerea ei fiind în parte hotărâtă de împărăteasa Wang, soţia lui Gaozong: geloasă pe consoarta Xiao, una dintre concubinele soţului ei, Wang sperase că Wu ar putea să-i distragă atenţia de la aceasta. Avea să fie o decizie fatală.

Aşa cum anticipase Wang, Wu a îndepărtat-o rapid pe Xiang, devenind concubina preferată a împăratului, şi a avut cu acesta patru fii. Însă Wu

dorea acum puterea pentru sine şi a căutat modalităţi de a scăpa de influenţa împărătesei Wang. În 654, când a născut o fetiţă care a murit la scurt timp după aceea, Wu s-a îngrijit ca Wang să fie suspecta principală pentru moartea copilului. Gaozong şi-a crezut concubina în dauna soţiei şi imediat le-a îndepărtat pe Wang şi pe consoarta Xiao din poziţiile pe care le ocupau. Astfel, Wu a devenit împărăteasă.

Treptat, Gaozong a început să sufere crize chinuitoare din cauza unor boli, ceea ce i-a oferit împărătesei Wu mai multe prilejuri de a-şi exercita puterea. Şi-a folosit agenţii pentru a spiona şi a elimina potenţialii rivali şi funcţionarii de a căror credinţă se îndoia – inclusiv membri ai propriei familii. Unii erau înlocuiţi din funcţii, alţii, exilaţi, iar mulţi erau condamnaţi la moarte. Printre sutele de persoane care au fost strangulate, otrăvite sau măcelărite s-au numărat şi fosta împărăteasă Wang şi consoarta Xiao, a căror asasinare a fost poruncită de Wu după ce a înţeles că Gaozong se gândea să le graţieze. La curtea imperială s-a instalat o atmosferă de teroare generală, singura garanţie a supravieţuirii fiind supunerea servilă.

În 675, cum starea de sănătate a împăratului se deteriora mereu, împărăteasa Wu a făcut manevre privind succesiunea. Prinţesa Zhao, mătuşa împăratului, pe care acesta părea să o aprecieze tot mai mult, a fost condamnată la arest la domiciliu şi a murit înfometată. Apoi, prinţul Li Hong, fiul lui Wu, a murit subit – otrăvit de o mână „necunoscută”. A fost înlocuit de fratele său – cel de-al doilea fiu al lui Wu – Li Xian. Relaţiile cu acesta s-au înrăutăţit curând, iar în 680 Wu l-a acuzat de trădare şi l-a exilat. Mai târziu, prinţul a fost silit să se „sinucidă”. Succesiunea ajungea astfel la cel de-al treilea fiu, Li Zhe.

Când Gaozong a murit în cele din urmă în 684, Li Zhe a devenit împărat, luându-şi numele de Zhongzong. Inutil să mai spunem că adevărata autoritate era deţinută în continuare de Wu, acum împărăteasă-văduvă. Când Zhongzong a lăsat impresia că voia să îi pună la îndoială puterea, ea a reuşit să îl detroneze şi l-a înlocuit cu un alt fiu al ei, care a devenit împăratul Ruizong.

Wu exercita acum şi mai mult control, împiedicându-l pe Ruizong să se întâlnească cu vreun funcţionar sau să guverneze. Oricine contesta această

stare de lucruri era îndepărtat imediat şi, frecvent, executat. În 686, ea s-a oferit să îi redea puterile imperiale lui Ruizong, dar acesta a avut bunul-simţ de a refuza.

Tot timpul în căutarea oricărei posibile ameninţări la adresa poziţiei sale, Wu şi-a încurajat poliţia secretă să se infiltreze în cercurile oficiale şi să identifice presupuşii conspiratori. În 688 a fost suprimat un pretins complot împotriva împărătesei-văduve, iar acest lucru a declanşat o serie deosebit de feroce de asasinate politice. Falsele acuzaţii, tortura şi „sinuciderile" forţate au devenit aproape comune. Apoi, în 690, în urma unei serii de petiţii „spontane" cerând ca împărăteasa-mamă să ocupe efectiv tronul, ea a acceptat cererea. Ruizong a fost detronat şi a redevenit prinţ al coroanei, iar Wu, împărăteasă.

În următorii 15 ani, Wu a domnit folosind aceleaşi metode necruţătoare care îi garantaseră ascensiunea, iar denunţurile motivate politic şi asasinatele consfinţite de stat au rămas lucruri obişnuite. În 693, soţia fiului ei Ruizong (fostul împărat, iar acum redevenit moştenitor) a fost acuzată de vrăjitorie şi executată. Ruizong se temea prea mult de mama lui ca să se opună.

În cele din urmă, cum starea ei de sănătate se înrăutăţea, Wu a fost convinsă de Ruizong, în 705, să cedeze tronul. Spre deosebire de numeroasele ei victime, în acelaşi an, Wu a murit liniştită în patul ei, la vârsta de 80 de ani. Cât a fost la putere, politica imperială se redusese la un joc mortal, în care cei mai mulţi nu avuseseră decât de pierdut. Un vechi proverb chinezesc spune că domnia unei femei este asemănătoare cu „cântatul cocoşeşte al unei găini la crăpatul zorilor". Având în vedere experienţa ţării cu împărăteasa Wu, nu este surprinzător că ea a fost singura persoană care a exemplificat proverbul.

Doamna Mao

Secolul XX a adus un echivalent comunist al împărătesei Wu, în persoana lui Jiang Qing, numită şi „Doamna Mao", o femeie ambiţioasă, nemiloasă şi dogmatică.

Singurul copil al unei concubine, Jiang a devenit actriţă după ce a absolvit universitatea, dobândind o credinţă de neclintit în importanţa artelor. Spre sfârşitul anilor 1930, ea l-a cunoscut pe Mao Zedong, viitorul întemeietor al Republicii Populare Chineze, după ce s-a alăturat comuniştilor în timpul războiului civil chinez, devenind cea de-a patra şi ultima soţie a lui în 1939. Cum Mao era căsătorit în acea perioadă, ea a trebuit să rămână în umbră mulţi ani.

În 1966, totuşi, Mao a numit-o director adjunct al Revoluţiei Culturale, o acţiune de teroare revoluţionară de anvergură, în tovărăşie cu Zhang Chunqiao (fost jurnalist), Yao Wenyuan (critic literar) şi Wang Hongwen (fost agent de securitate) – aşa-numita Bandă a celor Patru. Manipulată de Mao, ea a condus cu zel represiunea. Impunerea de către ea a unor forme radicale de exprimare, în care să se regăsească subiecte „corecte din punct de vedere ideologic”, a ajuns să fie un atac pe toate fronturile împotriva elitelor artistice şi intelectuale existente în China. Renumită pentru retorica ei avântată, ea a manipulat tehnicile de comunicare în masă pentru a-i înflăcăra pe tinerii „Gardieni ai Revoluţiei”, după care i-a trimis să atace– verbal şi fizic – orice era „burghez” şi „reacţionar”. Într-un dezmăţ de denunţuri, teroare şi crime, Partidul Comunist – inclusiv moderaţi precum preşedintele Liu Shaoqi şi secretarul general Deng Xiao Ping – a fost epurat. Adevăratele victime erau cetăţenii obişnuiţi – în jur de trei milioane dintre ei fiind ucişi, în vreme ce nenumăraţi alţii au fost întemniţaţi sau brutalizaţi.

Deşi Mao o detesta, Jiang şi-a păstrat puterea. În 1976, la moartea lui Mao, succesorul său a pus capăt ascensiunii Doamnei Mao şi a arestat-o în cadrul unei lovituri de palat. În 1981, Jiang a fost găsită vinovată de crime „contra revoluţiei”. Pedeapsa cu moartea i-a fost comutată în închisoare pe viaţă, dar ea s-a sinucis în 1991. O figură detestată, a fost descrisă de un biograf drept „o femeie ranchiunoasă, care a contribuit la moartea multor oameni”; „demonul cu oase albe” care, potrivit propriilor cuvinte (la proces), a fost „câinele preşedintelui Mao. Pe oricine îmi cerea să muşc, îl muşcam”.

IUSTINIAN AL II-LEA

669–711

Avea patimi puternice, era slab de minte şi îmbătat de o mândrie ridicolă că naşterea îi dăduse dreptul să poruncească peste milioane de oameni, deşi nici cea mai măruntă comunitate nu l-ar fi ales ca magistrat local.

Edward Gibbon, *Istoria declinului şi a prăbuşirii Imperiului Roman*

Iustinian Rhinotmetus (Nas Spintecat) a fost împăratul bizantin care a domnit în două rânduri, ale cărui campanii militare dezastruoase, masacre sângeroase, spirit de răzbunare permanent, intoleranţă religioasă, tiranie prostească, sadism personal şi nasul mutilat, din aur, au făcut din el un monstru chiar şi potrivit standardelor Imperiului Roman de Răsărit.

Fiul cel mai mare al lui Constantin al IV-lea, Iustinian a fost numit codomnitor de către tatăl lui în 681, când avea doar 11 ani, devenind împărat unic patru ani mai târziu, când Constantin a murit. La început s-a dovedit un cârmuitor capabil, acţionând cu succes – atât militar, cât şi diplomatic – pentru recucerirea unor teritorii pierdute anterior. După un atac îndrăzneţ împotriva Armeniei, a încheiat un nou acord cu califii musulmani Omeiazi, de la est, ce a reglementat şi a sporit tributul plătit imperiului, care astfel şi-a recâştigat controlul asupra Ciprului.

Având asigurată astfel graniţa din răsărit, şi-a îndreptat atenţia spre Balcani – unde fostele posesiuni bizantine căzuseră sub conducere slavă. Într-o mare campanie militară din 688–689, Iustinian i-a înfrânt pe protobulgarii din Macedonia şi a cucerit importantul oraş Tesalonica. Încurajat de aceste succese, în 691–692 a reluat ostilităţile împotriva

arabilor din Armenia. O mare parte din forţa militară folosită în acest asalt a fost pusă la dispoziţie de slavii cuceriţi, dintre care aproximativ 30 000 fuseseră înrolaţi în armatele lui Iustinian. Aproape inevitabil, această forţă de recruţi s-a dovedit îndoielnică, iar mulţi dintre soldaţi au fost mituiţi să trădeze. Copleşite numeric şi învinse, forţele lui Iustinian au fost alungate cu totul din Armenia în 695.

Aceste eşecuri pe plan extern au fost însoţite de represiuni brutale pe plan intern – mare parte dintre acestea din motive religioase. Secta maniheistă a fost socotită drept subversivă şi periculoasă. Tot astfel au fost considerate şi alte manifestări de creştinism neortodox. În 692, Iustinian a înfiinţat „Sinodul Quinisext” pentru a reglementa o interpretare mai rigidă a credinţei ortodoxe. Cele 102 canoane disciplinare emise de Sinod au fost apoi impuse în întregul imperiu – indiferent cât de mult intrau ele în contradicţie cu practicile creştine, îndeosebi în Apus. Lucru deloc surprinzător, papa Sergiu I a refuzat să recunoască hotărârile Sinodului.

Scandalizat de această sfidare din partea papalităţii, Iustinian a trimis imediat o armată pentru a-l sili pe papa Sergiu să accepte noile reglementări, însă a fost înşelat din nou din cauza lipsei de loialitate a armatei sale, care a trecut de partea duşmanilor la Ravenna şi l-a sprijinit pe conducătorul spiritual, nu pe cel secular. Acesta a fost un semn rău prevestitor pentru Iustinian. Totuşi, împăratul nu a făcut decât să amplifice anvergura pedepselor religioase şi financiare– folosindu-le pe cele din urmă pentru a ridica nenumărate construcţii grandioase în tot oraşul Constantinopol.

În mod inevitabil, nemulţumirile au erupt într-o revoltă populară în anul 695, condusă de unul dintre cei mai importanţi generali, Leontius. Detronat, Iustinian s-a ales cu limba tăiată şi cu nasul spintecat, fiind apoi exilat la Cherson, în Crimeea. Acolo a stat şi a suferit mai bine de un deceniu, în vreme ce împăraţii ce i-au succedat se schimbau mereu. Leontius, care îşi asumase rolul de împărat după îndepărtarea lui Iustinian, a fost detronat de Tiberius al III-lea în 698.

Apoi, în 702–703, Iustinian a evadat din locul unde era exilat şi a ajuns în hanatul khazarilor (care dominau sudul Rusiei europene de astăzi).

Acolo, hanul khazarilor l-a primit călduros pe fostul împărat, ba chiar i-a dat-o de soţie pe sora sa, Teodora. Prietenia s-a transformat curând în trădare când împăratul Tiberius l-a mituit pe han să îl asasineze pe Iustinian. Însă, prevenit de soţia sa în legătură cu atacul, Iustinian a fugit la protobulgari şi a încheiat o nouă alianţă cu hanul protobulgar Tervel, care a fost de acord să îl ajute pe Iustinian (în schimbul unor pământuri şi al unui titlu) şi i-a pus la dispoziţie 15 000 de călăreţi ca să pornească în marş spre Constantinopol. Împăratul şi-a recâştigat tronul în 705, etalând un nas din aur masiv ca să îşi ascundă mutilarea şi exprimându-se prin gemete, din cauza lipsei limbii, prin intermediul unui interpret.

Împăratul s-a grăbit să nu respecte concesiile pe care le făcuse lui Tervel – dar a fost înfrânt în 708. Acest eşec a fost urmat de alte dezastre împotriva califatului arab al Omeiazilor din răsărit, cu pierderi în Asia Mică, Cilicia şi Cappadocia.

Catastrofele pe plan extern au fost egalate doar de despotismul domniei, care a căpătat din nou caracter teologic. Încă hotărât să impună autoritatea Sinodului Quinisext, Iustinian a trimis o nouă expediţie militară spre Ravenna – şi de data aceasta a reuşit să îl silească pe noul papă, Constantin, să accepte directivele religioase ale Sinodului.

În acelaşi timp, împăratul repus pe tron a dat dovadă de un spirit de răzbunare necruţător. Foştii împăraţi Leontius şi Tiberiu al III-lea au fost mutilaţi şi executaţi, împreună cu mulţi dintre sprijinitorii lor, în vreme ce patriarhul Constantinopolului, Callinic I, a fost mazilit şi orbit. În cele din urmă, această teroare i-a îndepărtat până şi pe cei care susţinuseră întoarcerea lui Iustinian. O nouă revoltă a izbucnit în 711, pornind de la Cherson, şi Bardanes, un alt general, s-a proclamat împăratul Philippikos şi a pornit pe mare spre Constantinopol. În faţa acestei provocări, puţini s-au găsit să apere coroana lui Iustinian. După ce a opus o rezistenţă firavă, Iustinian a fost înfrânt şi decapitat.

Jefuirea Constantinopolului

Jefuirea Constantinopolului în 1204 a fost unul dintre cele mai îngrozitoare acte de vandalism comise vreodată. Oraşul grecesc Constantinopol, capitala Imperiului Bizantin, era bastionul creştinătăţii. De aceea pare o ironie că aceia care l-au jefuit în 1204 au fost creştinii Cruciadei a IV-a.

Destinaţia iniţială a acestor cruciaţi latini – porniţi din Franţa, Italia, Flandra şi Germania – trebuia să fie Cairo, capitala califatului musulman, de unde aceştia voiau să recucerească Ierusalimul deţinut de musulmani. S-au strâns la Veneţia, pentru a fi transportaţi de corăbii veneţiene. Însă Veneţia semnase un acord comercial cu sultanul Egiptului. Conducătorul Veneţiei – dogele Enrico Dandolo – avea 85 de ani şi era orb, dar se dovedea un prinţ necruţător al comerţului. Cum cruciaţii nu au putut plăti preţul complet, dogele a sugerat ca în loc să navigheze spre Cairo, expediţia să se îndrepte spre Constantinopol, rivalul Veneţiei din estul Mediteranei, să îl răstoarne pe împărat şi să întemeieze un imperiu latin. Cruciaţii au fost imediat de acord, socotindu-i pe creştinii ortodocşi greci din Constantinopol nişte schismatici respingători, „mai răi decât evreii”.

După ce au amarat în Bosfor, Dandolo a pus la cale o serie de lovituri politice care au făcut ca într-un an să se schimbe patru împăraţi. Apoi, un incendiu a distrus jumătate din oraş. În cele din urmă, dogele a ordonat atacarea Constantinopolului, care a căzut pe 12 aprilie 1204. S-a spus că octogenarul Dandolo chiar a participat la luptă, însă este sigur că a comandat-o. Vreme de trei zile, cruciaţii au jefuit oraşul care ardea. Au fost masacraţi mii de locuitori lipsiţi de apărare, iar călugăriţele au fost violate pe altare. Marea Bibliotecă din Constantinopol a fost distrusă, sanctuarele prădate, opere nepreţuite de artă au fost sparte în bucăţi. În Hagia Sophia – cea mai mare biserică a creştinătăţii şi, ulterior, locul de înmormântare al dogelui Dandolo –, o prostituată a fost aşezată pe tronul patriarhului pentru a intona cântece lascive. Dandolo l-a pus pe Balduin din Flandra pe tronul imperial şi alţi nobili latini au înfiinţat domenii feudale latine; dogele a cerut şi a primit un imperiu veneţian alcătuit „dintr-o jumătate şi un sfert din Imperiul Roman”, punând astfel mâna pe Creta şi pe alte insule, precum şi pe o uriaşă parte din pradă. Imperiul latin al Constantinopolului a durat până în 1261, când Mihai al VIII-lea Paleologul a recucerit oraşul pentru

bizantini. Însă acesta nu şi-a mai recăpătat niciodată măreţia avută anterior, iar în 1453 a fost capturat de turci.

PAPA IOAN AL XII-LEA

cca 937–964

… acest monstru fără nici o singură virtute care să compenseze multele sale vicii.

Verdictul episcopilor convocaţi de Otto I pentru a-l judeca pe papa Ioan al XII-lea, 963

Papa Ioan al XII-lea a fost cel mai infam pontif care a condus Biserica Creştină, antiteza virtuţilor creştine. A dus o viaţă privată de o imoralitate neruşinată, transformând Vaticanul într-un bordel. Comportamentul său era duplicitar, plin de cruzime şi ridicol – a personificat „pornocraţia” papală din prima jumătate a secolului al X-lea. După cum merita, şi-a provocat propria prăbuşire în urma depravării sale fără limite.

Numit înainte de a deveni papă, Octavian, viitorul Ioan al XII-lea a fost singurul fiu al ducelui Alberic al II-lea de Spoleto, patrician roman, care, cu puţin timp înainte să moară, a decretat către nobilii Romei că fiul lui trebuie să fie ales papă. Pe 16 decembrie 955, după moartea precedentului papă, Agapet al II-lea, Octavian a devenit cea mai înaltă autoritate a Bisericii Creştine, cârmuitorul spiritual şi secular al Romei la numai 18 ani, luându-şi numele de Ioan al XII-lea.

Prin mama sa, Alda de Vienne, era descendentul lui Carol cel Mare, însă nu a dovedit nici una dintre virtuţile care erau de aşteptat din partea unui papă. Viaţa lui particulară era o înşiruire de păcate. Dispreţuind celibatul pe care îl impunea poziţia lui, era un desfrânat, nestăpânit, având relaţii intime cu sute de femei, inclusiv cu concubina tatălui său, Stephna. Sacrul Palat Lateran, cândva lăcaşul sfinţilor, a devenit un bordel, în care îşi

pierdeau vremea sute de prostituate, gata să îi slujească orice capriciu sexual. Ioan a avut chiar relaţii incestuoase cu două dintre surorile lui.

Pe parcursul întregii sale cârmuiri, soarta lui Ioan a fost întreţesută cu aceea a regelui german Otto I cel Mare, prieten al bisericii, căruia Ioan i-a solicitat ajutorul după ce suferise o înfrângere într-un război purtat împotriva ducelui Pandulf de Capua, iar apoi pierduse Statele Papale în favoarea regelui Berengario al Italiei. Otto a sosit în Italia cu puternica lui armată, silindu-l pe Berengario să se retragă. Ajungând la Roma la sfârşitul lunii ianuarie 962, Otto a făcut un jurământ de credinţă să recunoască autoritatea lui Ioan şi, pe 2 februarie, Ioan l-a încoronat pe Otto ca împărat al Sfântului Imperiu Roman, împreună cu regina Adelaide, pe care a făcut-o împărătească.

Această puternică alianţă le-a adus beneficii atât lui Otto, cât şi lui Ioan, însă fiecare a început imediat lupta pentru a se domina unul pe celălalt. La scurtă vreme după ce a fost încoronat împărat, Otto a emis „Privilegiul Ottonian", un tratat care promitea să recunoască pretenţiile papei la mai toată partea centrală a Italiei în schimbul unei promisiuni că toţi papii ce vor urma vor fi unşi doar după ce vor jura credinţă faţă de împăratul Sfântului Imperiu Roman. Cu toate acestea, după ce Otto a părăsit Roma pe 14 februarie 962 pentru a continua războiul împotriva regelui Berengario, Ioan– temându-se de puterea lui Otto – a iniţiat negocieri secrete cu Adalbert, fiul lui Berengario, pentru a se ridica împotriva lui, şi a trimis scrisori către alţi regi europeni, încurajându-i să procedeze la fel. Când soldaţii germani au interceptat aceste scrisori, complotul a fost dat la iveală, iar dacă Ioan avea vreo speranţă de a-l îmbuna pe furiosul Otto, aceasta s-a năruit curând. După ce Ioan l-a primit pe Adalbert la Roma cu mare pompă, episcopii şi nobilii care simpatizau cu împăratul german s-au răzvrătit. Pe 2 noiembrie 963, când Otto a revenit în Roma, Ioan a fost silit să fugă din oraş.

În timp ce Ioan se ascundea în munţii din Campania, Otto a convocat 50 de episcopi în bazilica San Pietro, iar consiliul alcătuit din aceştia a întocmit o listă a acuzaţiilor politice şi personale împotriva lui. Acestea începeau de la sacrilegii (înjurături şi toasturi către diavol cu paharul de

vin) până la adulter, sperjur şi chiar crimă (era acuzat că îl orbise pe confesorul său, Benedict, fapt care provocase moartea acestuia şi că îl castrase şi îl mutilase pe cardinalul subdiacon din subordinea sa). Excesele din viaţa particulară îl împinseseră de asemenea spre aceste abuzuri flagrante în funcţie, inclusiv simonia – acordarea de episcopii şi de alte titluri ecleziastice în schimbul banilor –, pentru a-şi plăti datoriile excesive de la jocurile de noroc.

Pe 4 decembrie 963, sinodul l-a găsit vinovat pe Ioan şi l-a detronat, înlocuindu-l cu papa Leon al VIII-lea. Cu toate acestea, noua numire a fost făcută fără respectarea procedurii canonice corespunzătoare şi puţini l-au considerat pe Leon un înlocuitor legitim. Cum Otto şi Adalbert se înfruntau din nou pe câmpul de bătălie, la Roma a izbucnit o nouă revoltă, readucându-l pe Ioan în funcţia de papă, iar Leon a fugit. Cei care îl trădaseră pe Ioan au avut de suferit răzbunări îngrozitoare. Cardinalului diacon Ioan i s-a tăiat mâna dreaptă de către nemilosul papă, iar episcopul Otgar de Speyer a fost flagelat; un alt prelat şi-a pierdut nasul şi urechile, iar mulţi alţii au fost excomunicaţi. Pe 26 februarie 964, Ioan a revocat decretele emise de Otto în cadrul unui sinod special şi şi-a restabilit propria autoritate ca papă.

Poziţia lui Ioan era încă precară, iar când Otto l-a înfrânt în cele din urmă pe Berengario pe câmpul de luptă şi a pornit spre Roma, părea aproape sigur că va fi detronat din nou. Cu toate acestea, pe 16 mai 964, desfrânat până la capăt, Ioan a cedat şi a murit opt zile după ce a fost prins comiţând adulter. Unii susţin că a fost bătut de soţul gelos; alţii, că a fost asasinat; alţii, că diavolul îl ceruse ca fiind al său. Cei mai mulţi au socotit că fusese doborât de intervenţia divină sau de epuizare fizică.

Papa Ioan al XII-lea a reprezentat o pată neagră pe numele Bisericii Creştine. Se spune că au existat călugări care s-au rugat zi şi noapte pentru moartea lui. „Eşti acuzat de obscenităţi care ne-ar face să roşim dacă ai fi actor”, a fost verdictul împăratului Otto, într-o scrisoare după ce convocase un conciliu de episcopi pentru a-l detrona. „Ar fi nevoie de o zi pentru a le enumera pe toate.”

Marozia, Izabela papalităţii

Marozia a fost o prostituată politică şi o puternică femeie de origine nobilă, care a devenit senator şi patriciană a Romei, regină a Italiei şi amantă, ucigaşă, mamă, bunică şi străbunică de papi. Cariera ei a fost uimitoare prin depravarea, lăcomia, crimă şi lipsa de milă care au dominat papalitatea vreme de decenii întregi.

Frumoasă, inteligentă şi maestră a puterii şi intrigilor, Marozia s-a născut în 890, ca fiică a contelui Teofilact şi a curtezanei sale Teodora, cunoscută sub numele de „prostituata neruşinată”. După cum scrie istoricul englez Edward Gibbon:

> Influenţa celor două prostituate, Marozia şi Teodora, s-a bazat pe bogăţia şi frumuseţea lor şi pe intrigile lor politice şi amoroase: cei mai asidui dintre amanţii lor au fost recompensaţi cu mitra romană şi domnia lor se poate să fi sugerat secolelor mai întunecate legenda unei femei papă. Fiul bastard, nepotul şi un strănepot ai Maroziei, o genealogie ciudată, au fost puşi pe scaunul Sfântului Petru.

La 15 ani, Marozia a devenit amanta papei Sergiu al III-lea, având de la acesta un fiu, care va deveni mai târziu papa Ioan al XI-lea. În 909 s-a căsătorit cu Alberic, duce de Spoleto, având un alt fiu, Alberic al II-lea. După ce Alberic I a fost ucis, a devenit amanta papei Ioan al X-lea. Însă Marozia s-a întors împotriva lui, căsătorindu-se cu duşmanul acestuia, Guy de Toscana. Împreună, au cucerit Roma şi l-au întemniţat pe papă. Marozia a pus ca Ioan al X-lea să fie strangulat în castelul Sant’Angelo şi apoi a preluat puterea, domnind prin intermediul papilor-marionetă Leon al VI-lea şi Ştefan al VIII-lea, după care şi-a pus bastardul pe tronul Sfântului Petru sub numele de Ioan al XI-lea, în vârstă de 21 de ani. Rămasă din nou văduvă, Marozia s-a căsătorit cu Hugh d’ Arles, rege al Italiei, împreună cu care a domnit. Perechea a fost răsturnată de fiul ei, ducele Alberic al II-lea, care a ţinut-o pe mama sa în închisoare până la moarte.

VASILE, OMORÂTORUL DE BULGARI
957 / 987–1025

Împăratul nu contenea, ci în fiecare an pătrundea în Bulgaria, pustiind şi distrugând tot ce îi stătea în cale... Împăratul i-a orbit pe prinşii bulgari – aproape 15 000, se spune – şi a poruncit ca fiecare sută de oameni orbi să fie conduşi înapoi… de un om cu un ochi.

Ioan Skylitzes, istoric bizantin de la sfârşitul secolului al XI-lea

Vasile al II-lea a fost unul dintre cei mai puternici, activi şi sclipitori – în ciuda lipsei lui de milă – împăraţi ai Imperiului Bizantin, eroul-monstru suprem. Om de stat şi soldat cu succese remarcabile, permanent aflat în luptă, Vasile – care nu s-a căsătorit şi nu a avut copii – a cârmuit timp de 50 de ani, extinzându-şi imperiul care a ajuns la dimensiunile sale cele mai mari. I-a convertit pe ruşi la creştinism, i-a înfrânt pe bulgari, a cucerit Caucazul şi a fost patron al artelor.

Relatările privind înfăţişarea lui Vasile se potrivesc bine cu caracterul său brutal. Cu un corp atletic, faţă rotundă, o mustaţă bogată şi ochi albaştri pătrunzători, avea obiceiul să-şi răsucească mustaţa între degete ori de câte ori era iritat sau agitat– gesturi foarte frecvente, având în vedere temperamentul lui exploziv. Se spune că îşi alegea cu grijă cuvintele, lătrându-le mai degrabă decât să le pronunţe, în concordanţă cu firea sa aspră. Niciodată liniştit, era întotdeauna atent la duşmani, cu mâna dreaptă mereu gata să apuce spada. Dispreţuia bijuteriile, purtând doar armură şi mâncând aceeaşi raţie ca şi soldaţii săi, promiţând că va avea grijă de copiii acestora dacă mureau în bătălii pentru el.

Vasile a fost nepotul lui Constantin al VII-lea şi fiul lui Romanos al II-lea. Însă politica de putere în Bizanţ era înşelătoare şi anii de început ai vieţii lui Vasile au fost presăraţi de intrigi şi rebeliuni. Romanos al II-lea murise în 963, lăsându-i pe Vasile, în vârstă de cinci ani, şi pe fratele său, Constantin, codomnitori; deşi i-a succedat lui Vasile în 1025 şi a domnit trei ani, Constantin nu a jucat un rol important în domnia lui Vasile, acceptând supremaţia fratelui şi preferând să meargă la Hipodromul din Constantinopol pentru a urmări cursele de care.

În 963, totuşi, Vasile era prea tânăr pentru a cârmui imperiul, de aceea, mama lui, Teofano, s-a căsătorit cu un general al armatei, care a devenit astfel împăratul Nikeforos al II-lea în 963. În 969, Teofano l-a pus pe următorul ei amant, Ioan Tzimisces, să îl ucidă pe Nikeforos, şi Tzimisces a devenit împărat până la moartea sa, survenită în 976. Vasile, acum în vârstă de 18 ani, a suit în cele din urmă pe tron, dar curând s-a confruntat cu o rebeliune condusă de doi latifundiari ambiţioşi; primul, Bardas Skleros, ale cărui armate au fost rapid distruse în 979, şi al doilea, Bardas Fakos, ale cărui forţe au fost zdrobite într-o bătălie din aprilie 989, după doi ani de confruntări. Legenda spune că Vasile a stat răbdător pe cal, având sabia într-o mână şi o icoană a Fecioarei Maria în cealaltă, pregătindu-se să îl înfrunte într-o luptă faţă în faţă pe Fakos, însă acesta a murit în urma unui atac cerebral.

Încă tânăr, Vasile – care ceruse capul lui Fakos drept trofeu– se dovedise un luptător curajos şi nemilos, care nu se temea să-şi conducă armatele în bătălie. Cu toate acestea, conducerea imperiului a rămas în mare măsură în mâna unchiului său, eunucul Vasile Lekapenos, marele şambelan al palatului imperial, astfel că Vasile l-a acuzat că simpatiza în secret cu cauza rebelilor, de aceea l-a exilat din Bizanţ în anul 985. Neavând încredere în elita imperiului, Vasile a preferat să ofere patronaj şi protecţie micilor cultivatori de pământ în schimbul asigurării serviciului militar şi a plăţii impozitelor. A doborât în mod sistematic orice alţi rivali potenţiali, confiscându-le pământurile şi banii pentru a finanţa campaniile militare neîncetate.

În 995, înfuriat de incursiunile arabilor pe teritoriul bizantin, a strâns 40 000 de oameni şi a atacat Siria – adăugând-o la imperiu vreme de 75 de ani. În acea campanie, a jefuit Tripoli şi a fost cât pe ce să ajungă în Palestina şi Ierusalim. Duşmanul lui de moarte, însă, era autoproclamatul „ţar” Samuil al Bulgariei, la fel de ambiţios, care profitase de războaiele civile bizantine şi îşi extinsese imperiul de la Adriatica până la Marea Neagră, înghiţind şi porţiuni din teritoriul bizantin. Incursiunile timpurii ale lui Vasile împotriva bulgarilor, cum ar fi asediul Sofiei în 986, fuseseră costisitoare şi nereuşite, ducând la ambuscada de la Porţile lui Traian, unde a pierdut mii de soldaţi, iar el abia a scăpat cu viaţă. Însă din 1001, după ce i-a înlăturat pe inamicii din imperiu, Vasile a început să recucerească din teritoriile ocupate de Samuil, recâştigând curând Macedonia. Succesele au fost mai curând constante decât spectaculoase, asta până când, în bătălia de la Kleidon, pe 29 iulie 1014, forţele lui Vasile au ocupat capitala lui Samuil.

Ca un deznodământ brutal al acelei campanii, Vasile a aliniat prizonierii şi a pus să li se scoată ochii. Cu un gest macabru, a lăsat fiecărui al o sutălea om un ochi, astfel încât nefericiţii soldaţi să-şi poată găsi drumul spre casă. Se spune că 15 000 de oameni răniţi, orbi şi îngroziţi au plecat în coloane spre casele lor. Potrivit relatării lui Ioan Skylitzes, istoric din secolul al XI-lea, ţarul a leşinat când şi-a văzut soldaţii întorcându-se şi a murit în urma unui atac cerebral. În acest moment unic şi oribil, Vasile şi-a câştigat calificativul de „omorâtor de bulgari”. El a extins teritoriul bizantin care includea în timpul lui Balcanii, Mesopotamia, Georgia, Armenia şi sudul Italiei: un om monstruos de nemilos, dar un împărat admirabil prin succesele sale.

Orbirea şi strangularea în Bizanţ

Scoaterea ochilor şi mutilarea aveau menirea de a descalifica un pretendent la tron, în vreme ce strangularea era metoda de ucidere a prinţilor fără vărsare de sânge regal.

Constantin al VI-lea (771–797), împărat bizantin între 778 şi 797, a scos ochii altora, pentru ca apoi să fie la rândul lui orbit. După ce a succedat

tatălui său, împăratul Leon al IV-lea, a fost socotit un cârmuitor slab şi incapabil pentru că nu a reuşit să dovedească pricepere de conducător şi curaj în lupta cu Kardam Bulgarul, care l-a înfrânt în 791 şi 792. Când opoziţia împotriva domniei lui s-a coagulat în jurul unchiului său, Caesar Nikeforos, Constantin l-a arestat pe unchi şi i-a scos ochii, smulgându-le limbile fiecăruia dintre ceilalţi patru fraţi ai tatălui său, ca acestora să nu le vină ideea de a urma exemplul celui orbit. De asemenea, a scos ochii generalului armean Alexios Mosele, făcându-i pe armeni să se răscoale. Însă mama lui Constantin nu fusese niciodată încântată de modul în care domnea fiul ei, iar susţinătorii săi l-au prins şi l-au orbit, făcându-l să moară din cauza rănilor, iar ea s-a încoronat sub numele de împărăteasa Irina.

De-a lungul secolelor, acest şablon de cruzime în interiorul unei familii a fost o trăsătură des întâlnită în Imperiul Bizantin. Isaac al II-lea Anghelos (1156–1204) a fost împărat din 1185 până în 1195, dar când se pregătea pentru o campanie împotriva Bulgariei, fratele lui mai mare, Alexios Angelos, s-a declarat împărat sub numele de Alexios al III-lea, l-a capturat pe Isaac, i-a scos ochii şi l-a întemniţat în Constantinopol. În 1203, însă, Alexios al III-lea a fugit din capitala Bizanţului când o armată de cruciaţi se pregătea de o invazie. Isaac a fost eliberat şi repus pe tron, însă sănătatea sa se şubrezise atât de mult în cei opt ani de detenţie, încât a cedat controlul fiului său, Alexios al IV-lea. Noul rege s-a dovedit la fel de incapabil să-şi apere oraşul de cruciaţi, iar în 1204, a fost detronat şi închis de Alexios Doukas – un curtean şi aristocrat bizantin poreclit „Mourtzouphlos”, din cauza sprâncenelor stufoase şi a purtării mohorâte –, care s-a declarat Alexios al V-lea. Alexios al IV-lea a fost ulterior strangulat în închisoare, iar tatăl lui a murit la scurtă vreme după aceea.

Domnia lui Mourtzouphlos a început în februarie 1204, dar a durat doar câteva luni. În noiembrie a fost capturat de forţele cruciate şi aruncat din vârful unei coloane din Constantinopol.

HASSAN-I-SABBAH, ŞEICUL DIN ALAMUT

1056–1124

Nici un om nu scăpa când şeicul Muntelui îi dorea moartea.

Marco Polo

„Bătrânul de pe Munte”, Hassan-i-Sabbah, a fost precursorul terorismului jihadist modern, dar şi învăţat şi mistic, un lider militar şi religios charismatic ce a dobândit putere pentru secta sa mult peste resursele acesteia. Fieful Alamut, situat pe înălţimile munţilor Elburz din nordul Iranului, a fost centrul misterioasei, dar primejdioasei secte cunoscută sub numele de Asasinii. Marco Polo, care a vizitat ţinutul în drumul său de întoarcere din China, a povestit despre o grădină frumoasă în care un şeic puternic instruia ucigaşi fanatici pentru a deveni susţinătorii săi fideli, făcându-le acestora promisiuni că vor ajunge în Paradis şi însoţindu-şi lecţiile cu distribuirea de haşiş. Acei oameni făceau tot ce le cerea Bătrânul – fiind gata chiar să se sinucidă, dacă aşa dorea el.

Hassan-i-Sabbah s-a născut în oraşul persan Qom, devenind un învăţat admirat al islamului şiit. Când era tânăr, familia s-a mutat în oraşul Rayy, iar acolo el a hotărât să îşi dedice viaţa sectei şiite.

Şi-a făcut de timpuriu o carieră la curtea turcilor selgiucizi, o dinastie sunnită, al cărei imperiu cuprindea o mare parte din Iran, Mesopotamia, Siria şi Palestina între secolele al XI-lea şi al XIV-lea. În slujba sultanului selgiucid, Hassan a ajuns şeful iscoadelor, însă a comis o ofensă şi a fost surghiunit, o insultă pe care nu o va uita.

Hassan a rătăcit prin Orientul Mijlociu până a ajuns în Egipt în jurul anului 1078. Cairo era capitala Califatului Fatimid din nordul Africii, ai cărui califi erau şiiţi. A rămas acolo aproximativ trei ani, continuându-şi studiile şi devenind liderul religios al facţiunii nizariţilor. Însă când el şi facţiunea sa au pierdut o luptă politică şi au fost alungaţi din Cairo, a condus secta pe o nouă cale. Împreună cu susţinătorii săi a construit sau a fortificat o serie de redute îndepărtate de-a latul Orientului Mijlociu, din Liban până în Irak şi din Siria până în Iran. A revenit în Iranul natal, capturând castelul Alamut din munţii Elburz. Acesta va rămâne fortăreaţa şi capitala sa până la moarte.

Acolo, Hassan a alcătuit o miliţie din susţinători înarmaţi care apărau „regatul", făceau prozeliţi în numele său şi îi distrugeau pe duşmanii adevăratului islam. Combinând folosirea generoasă a drogului psihoactiv numit haşiş şi farmecul lui charismatic, Hassan şi-a creat propriul „Haşişim" – din care s-a născut cuvântul „Asasini" – pentru a-i ucide pe „uzurpatorii lipsiţi de pietate" şi liderii sunniţi. (A rămas fidel în aparenţă califilor fatimizi din Cairo, dar în realitate a devenit o forţă politică independentă considerabilă, temută şi detestată de toate marile puteri ale Orientului Mijlociu.) Adepţii lui se autointitulau Noua Doctrină, iar temuţii lui luptători erau Fedainü, sau Ucigaşii Sfinţi, admiraţi de unii şi temuţi de toţi. Arma lor preferată era pumnalul, câteodată cu vârful otrăvit.

Hassan a domnit asupra adepţilor săi într-o severă austeritate. Descoperind că unul dintre oamenii lui cânta la fluier, l-a izgonit. Şi-a executat chiar şi fiul pentru consum de vin. Cei care îl slujeau pe Hassan erau îndoctrinaţi, instruiţi şi echipaţi, după care erau trimişi să îndeplinească poruncile stăpânului lor. Frumoasa grădină pe care o construise, descrisă de Marco Polo drept „cea mai mare şi mai atrăgătoare" pe care o văzuse vreodată, făcea parte din procesul de îndoctrinare şi instruire. În ziduri existau conducte prin care curgeau vin, lapte, miere şi apă, iar prin grădină zburdau grupuri de femei frumoase. Efectul era atât de impresionant, încât oamenii credeau că acela era adevăratul Paradis. Marco Polo a descris felul în care Hassan îi manipula pe tinerii bărbaţi să îi devină credincioşi şi supuşi:

> Bătrânul… le dădea o poţiune, iar drept urmare, ei adormeau de îndată; după care punea să fie duşi în grădină, iar apoi îi trezea. Imediat ce deschideau ochii, ei… vedeau toate lucrurile pe care vi le-am povestit, şi astfel îşi închipuiau că au ajuns cu adevărat în Paradis. Iar doamnele şi fetele rămâneau cu ei toată ziua, cântând la instrumente şi din gură şi petrecând; iar tinerii bărbaţi se desfătau cu ele. Aşadar, acei tineri aveau tot ce le poftea inima şi nu mai părăseau acel loc din proprie voinţă.

În acel moment, însă, erau drogaţi din nou, scoşi din grădină şi readuşi la castelul lui Hassan. Înţelegerea pe care le-o oferea era simplă: se puteau întoarce în Paradisul al cărui paznic era cu condiţia să facă tot ce le cerea.

Asigurându-şi loialitatea fermă a acestor oameni, Hassan a acţionat pentru a stârni revolte împotriva sultanilor selgiucizi şi a califilor abbasizi, a sunniţilor, precum şi a cruciaţilor necredincioşi. Asasinii ucideau funcţionari selgiucizi, abbasizi şi câteodată şi fatimizi. I-au asasinat pe prinţii cruciaţi Raymond al II-lea, conte de Tripoli, şi Conrad de Montferrat, a cărui ucidere este posibil să fi fost poruncită de Richard I al Angliei (se ştia că Hassan coopera câteodată cu cruciaţii). Folosind un pumnal otrăvit, un asasin a fost cât pe ce să-l ucidă pe prinţul Eduard al Angliei, care a devenit mai târziu rege sub numele de Eduard I, însă acesta a supravieţuit. S-a afirmat că Asasinii erau uneori angajaţi de Cavalerii Ospitalieri pentru a-i ucide pe duşmanii lor. Alţi lideri musulmani erau revoltaţi de puterea Bătrânului de pe Munte şi au încercat în repetate rânduri să îl lichideze – însă el s-a dovedit un adversar periculos. Când sultanul Saladin a hotărât să îi distrugă pe Asasini, a descoperit un pumnal sub pernă şi a înţeles avertismentul. Marii prinţi ai Orientului Mijlociu i-au atacat pe Asasini, dar de fiecare dată aceştia au supravieţuit ca un stat în afara legii.

Şeicul a murit din cauze naturale în 1124. A fost înlocuit de mâna sa dreaptă, Kya Bozorg-Ummid, care a creat o dinastie a Asasinilor când a fost urmat de fiul său. Însă Asasinii au fost distruşi în cele din urmă de hanul mongol şi de întemeietorul de imperii Hulugu, nepotul lui Genghis-Han, care a atacat Alamutul în 1256. Noul cârmuitor al Egiptului, sultanul Baybars, mameluc de origine, a ras de pe faţa pământului ultimele redute ale Asasinilor din Siria în 1273.

Istoria Asasinilor stă mărturie a puterii exercitate de dorinţa umanităţii de a avea parte de o viaţă de apoi în rai: unii îl socotesc pe şeic un bin

Laden timpuriu, însă acesta din urmă a fost un terorist sunnit, în vreme ce primul rămâne un respectat lider religios şiit.

Scurtă istorie a haşişului

Prima consemnare privind folosirea haşişului – frunzele uscate şi florile cânepii ale plantei *Cannabis indica* sau *Cannabis sativa* – datează din mileniul al III-lea î.Hr., când se folosea în scop medicinal în China. În India antică, *ganja* (din sanscritul *gangika*) era considerată sacră, iar folosirea sa rituală s-a răspândit spre stepele vest-asiatice şi în estul Europei. În mileniul I î.Hr., şamanii din triburile sciţilor, tracilor şi dacilor– cunoscuţi drept „cei care umblă prin nori” – ardeau iarba şi inhalau fumul pentru a intra în transă.

Prima relatare occidentală privind drogul provine de la Thomas Bowrey, explorator englez din secolul al XVII-lea, care a asistat la consumul de *bhang* – o infuzie din seminţe şi frunze de canabis – undeva pe coasta bengaleză. El a consemnat că acest amestec acţiona „fericit” – asupra marinarilor, „fiecare închipuindu-se cel puţin împărat”.

La începutul secolului XX, guvernele occidentale au interzis canabisul, un afiş american din anii 1930 avertizând în legătură cu „drogul ucigaş «marijuana» – un narcotic în care pândeşte Crima! Nebunia! Moartea!” Cu toate acestea, a devenit al patrulea drog ca folosire în lume, după cofeină, nicotină şi alcool. În Marea Britanie a fost declasificat în 2004 ca drog de clasa C, în ciuda faptului că varietăţile moderne foarte puternice, printre care „skunk”, au fost asociate cu psihozele.

GODEFROI DE BOULOGNE şI DISTRUGEREA IERUSALIMULUI
1060–1100

Dacă aţi fi fost acolo, ne-aţi fi văzut picioarele roşii până la glezne de sângele măcelului. Dar ce altceva să vă mai spun? Nimeni nu a fost lăsat în viaţă; nici femeile, nici copiii nu au fost cruţaţi.

Fulcher de Chartres, cronicar şi capelan medieval
al armatelor lui Godefroi de Boulogne şi ale fraţilor lui,
descriind asediul Ierusalimului din 1099

Războinicul cruciat Godefroi de Boulogne (de Bouillon) a fost un fundamentalist religios brutal, care a condus asediul împotriva Ierusalimului în luna iulie a anului 1099. Îndrăzneţ şi zelos, era adeptul unei versiuni a creştinismului care glorifica vărsarea sângelui păgânilor. A devenit primul suveran al Regatului Ierusalimului, după ce a ucis fără deosebire mii de evrei şi musulmani, „purificând” oraşul în numele lui Dumnezeu. Asediul său asupra Oraşului Sfânt a fost una dintre cele mai mari crime ale istoriei.

Godefroi s-a născut în 1060, probabil în Boulogne-sur-Mer, fiul lui Eustache al II-lea, conte de Boulogne (care luptase de partea normanzilor în bătălia de la Hastings din 1066), şi al Idei „Binecuvântata” de Boulogne (o femeie pioasă şi sfântă, care a întemeiat mai multe mănăstiri). Godefroi a fost un băiat atletic, cu părul blond şi trăsături „plăcute” care, potrivit lui William din Tir, a fost „înalt de statură... puternic de nu avea egal, cu picioare şi mâini vânjoase şi pieptul bombat”.

Fiind al doilea fiu al familiei, Godefroi nu avea şanse să moştenească prea mult de la tatăl lui, însă în 1076, unchiul său cocoşat şi fără copii, numit tot Godefroi, i-a lăsat prin testament ducatul Lotharingiei Inferioare, o zonă de importanţă strategică dintre Franţa şi statele germane ale Sfântului Imperiu Roman. Regiunea era atât de importantă încât, o vreme, Henric al IV-lea, rege german şi viitor împărat, a luat pământurile pentru sine, deşi le-a înapoiat în 1089, drept recunoaştere a loialităţii nestrămutate a lui Godefroi.

În 1095, papa Urban al II-lea a chemat nobilimea din Flandra să pornească în Cruciada I, pentru a oferi ajutor împăratului bizantin Alexios I împotriva forţelor turceşti care atacau imperiul creştin al Bizanţului şi să elibereze Ierusalimul, Oraşul Sfânt pentru creştinism. Vânzându-şi şi amanetându-şi proprietăţile pentru a procura fondurile necesare, Godefroi a strâns o armată de cruciaţi, la fel cum au procedat şi alţi importanţi nobili europeni, inclusiv Raymond de Saint-Gilles, fiorosul cavaler normand Bohemond I, precum şi Eustache şi Baudouin, doi fraţi ai lui Godefroi. Acesta din urmă a declarat să răzbune sângele lui Iisus omorând cât mai mulţi evrei.

În august 1096, armata lui Godefroi – estimată la 40000 de oameni – şi-a început lungul marş prin Ungaria spre Constantinopol. În noiembrie, când au ajuns acolo, a devenit clar că Alexios I şi cruciaţii aveau priorităţi diferite. Alexios voia să se concentreze asupra recuceririi pământurilor pe care le pierduse în dauna turcilor, în vreme ce cruciaţii abia aşteptau să cucerească Ierusalimul şi să ocupe Ţara Sfântă. După o perioadă de tensiuni politice care au durat până în 1097 – în care trupele lui Godefroi au jefuit regiunea din jurul Salabriei–, Godefroi a fost de acord ca, în mod provizoriu, armata sa să se supună o vreme ordinelor lui Alexios, după care să îşi continue marşul spre sud, către Ierusalim.

Din vara anului 1098, Godefroi – şi alte armate de cruciaţi– a început să facă incursiuni pe pământurile musulmane, iar cu timpul, reputaţia lui a sporit. În octombrie, ucisese 150 de turci având cu sine doar 12 cavaleri, într-o bătălie purtată în apropiere de Antioh, iar în luna următoare a tăiat un turc în două cu o singură lovitură de spadă, dată de sus în jos. În cele din

urmă, în februarie 1099, diferitele armate de cruciaţi s-au unit şi au început marşul spre Ierusalim, purtând lupte şi trecând prin Tripoli şi Beirut, după care, în iunie, au început asediul Ierusalimului. În dimineaţa de 15 iulie, Godefroi se afla între primii cruciaţi care au străpuns sistemele de apărare ale oraşului, după ce oamenii lui construiseră şi escaladaseră un turn mobil, pe care l-au aşezat lângă ziduri. Pe coama zidului s-au desfăşurat lupte feroce, iar Godefroi, plin de curaj, a reuşit să păstreze poziţia cucerită, apoi şi-a condus oamenii în oraş, pentru a deschide porţile.

Mii de cruciaţi au inundat străzile, în vreme ce musulmanii care trăiau în oraş fugeau spre moscheea al-Aqsa. Iftikhar ad-Dawla, guvernatorul fatimid al oraşului, a opus o ultimă rezistenţă în Turnul lui David. Cu condiţia să se predea, Iftikhar şi unii dintre soldaţii lui au fost lăsaţi să fugă, dar în următoarele 48 de ore, cei care rămăseseră în oraş – combatanţi şi civili, musulmani şi evrei – au fost trecuţi prin sabie şi ucişi pe străzi. Cruciaţii au jefuit locurile sfinte musulmane, precum Domul Stâncii, şi fie au ars victimele de vii, fie le-au despicat pântecele, socotind că musulmanii îşi înghiţiseră aurul. Evreii din oraş se refugiaseră într-o sinagogă, pe care cruciaţii au ars-o până în temelii. Raymond de Aguilers a relatat că a văzut „mormane de capete, de mâini şi de picioare” împrăştiate prin tot oraşul, iar Fulcher de Chartres, un capelan al armatei lui Baudouin, a scris aprobator că „acest loc, atât de multă vreme contaminat de superstiţiile locuitorilor păgâni” fusese „curăţat de boală”.

În toiul acestui masacru sistematic, Godefroi s-a dezbrăcat până la lenjeria intimă şi a păşit cu solemnitate, desculţ prin sânge, pentru a se ruga la Mormântul Sfânt, o biserică aflată pe locul unde creştinii credeau că fusese crucificat Iisus. Pe 22 iulie, cruciaţii l-au ales drept primul suveran creştin al Ierusalimului, deşi el a refuzat să-şi ia nume de rege în oraşul în care murise Hristos, preferând în schimb titlul de Duce şi Apărător al Sfântului Mormânt. După ce şi-a îndeplinit misiunea, acolo a şi fost îngropat după ce a murit de ciumă pe 18 iulie 1100.

Godefroi a fost idealizat de scriitorii creştini de mai târziu şi a devenit subiectul multor legende. Pentru Robert de Rheims, care a scris în secolul al XII-lea, el a fost mai mult un călugăr decât un cavaler, un bărbat care a

dispreţuit deşertăciunile lumii. Astăzi, însă, Godefroi de Boulogne pare mai curând un măcelar fanatic şi ipocrit decât un erou, şi cu atât mai puţin un creştin.

Cruciaţi brutali

Pentru cronicarii creştini ai Europei medievale, conducătorii cruciadelor au fost eroi supremi, pioşi şi bravi, care s-au sacrificat pentru o misiune divină. Pentru cei care au suferit din cauza armatelor cruciate, totuşi, cruciaţii au fost colonişti şi uzurpatori, în căutare de noi domenii şi bogăţii şi mândrindu-se cu măceluri lipsite de sens.

Mesajul papei Urban al II-lea pentru participanţii la Cruciada I a fost foarte limpede; ei trebuiau să elibereze Ţara Sfântă şi pe creştinii din Bizanţ de dominaţia musulmană. Mulţi dintre cei inspiraţi de acest mesaj, însă, l-au folosit drept scuză pentru atacuri sectare asupra evreilor din Europa, influenţaţi de Pierre l'Ermite, un predicator agitator din Amiens, care a făcut previziuni apocaliptice despre a doua venire a lui Hristos.

Un altul a fost contele Emicho, un nobil german din Renania care, în 1096, susţinând că Iisus i-a apărut într-un vis, a declarat că va cuceri Ierusalimul. A început prin a teroriza comunităţile de evrei din Germania şi din Franţa, cerând nu numai ca acestea să îi finanţeze aventura, ci să se convertească la creştinism pentru a se pregăti pentru a doua venire a lui Hristos. Trupele lui au atacat comunităţile evreieşti din Worms, Mainz, Köln, Trier şi Metz, măcelărindu-i deseori pe aceia care refuzau să se convertească. În Worms, soldaţii lui au dat buzna în catedrală şi au ucis 800 de oameni lipsiţi de apărare, cărora arhiepiscopul oraşului le oferise refugiu. În Speyer, aceştia au terorizat şi jefuit cartierul evreiesc din oraş. Înfrângerea s-a produs în cele din urmă în Ungaria, unde armata regelui Coloman l-a silit pe Emicho să se retragă în Renania, înainte ca acesta să apuce măcar să vadă Constantinopolul, fără a mai vorbi de Ierusalim.

Un alt cruciat a fost Bohemond I, născut în jurul anului 1058 în Calabria, fiul lui Robert Guiscard, duce de Apulia şi Calabria, şi al primei sale soţii, Alberada de Buonalbergo. Văzând în Cruciada I un prilej de a-şi

adjudeca pământuri în răsărit, el a luat crucea în mână în 1096, a strâns o armată uriaşă şi, în anul următor, a pornit spre Constantinopol. De acolo, avându-l alături pe Robert al II-lea al Flandrei, la fel de ambiţios şi de nemilos, a continuat marşul spre Antioh, unde, după un asediu îndelungat şi plin de încercări, oraşul a fost trădat de una dintre gărzile sale. În ziua de 2 iunie 1098, la apus, 60 de cavaleri conduşi de Bohemond şi de Robert au escaladat zidurile Turnului celor Două Surori – lăsate în mod voit nepăzite – şi au deschis Poarta Sfântul Gheorghe. Cruciaţii au pătruns în oraş, masacrând toţi necreştinii pe care i-au găsit, iar până a doua zi seara, străzile erau scăldate de sânge.

ANDRONIC I COMNEN

cca 1118–1185

> *Pretendentul mai mult decât copt îmbrăţişând o fecioară necoaptă, ramolitul şi copila cu sâni abia înmuguriţi, bătrânul stafidit şi istovit şi fata cu degetele rozalii...*
>
> Nicetas Choniates, descriindu-l pe Andronic şi pe mireasa sa copilă, Agnes a Franţei

Andronic a recurs la intrigi şi crimă pentru a ajunge pe tronul Bizanţului, domnia sa fiind una a terorii şi conducând la sfârşitul dinastiei Comnenilor. A fost prezentat de un cronicar ca fiind „înzestrat de fire cu cele mai remarcabile daruri, atât ale minţii, cât şi ale trupului: era atrăgător şi elocvent, dar desfrânat". Din păcate, pofta lui sexuală nesăţioasă a fost cea mai măruntă dintre crimele sale.

Ca general strălucit şi politician capabil, Andronic a intrat în graţiile vărului său, împăratul Manuel I Comnen. Însă patima lui pentru femei s-a dovedit a-i fi fatală. Una dintre cuceririle sale de la curtea imperială a lui Manuel I a fost propria-i nepoată, frumoasa prinţesă Eudocia. Potrivit istoricului bizantin Nicetas Choniates, această relaţie l-a înfuriat pe împărat, iar familia Eudociei a pus la cale un complot pentru a-l ucide. Prevenit asupra planurilor acestora, Andronic a fugit.

În 1153, s-a alăturat unui complot pentru uciderea lui Manuel I. Când conspiraţia a fost descoperită, Andronic a avut noroc să scape de condamnarea la moarte, fiind însă întemniţat – un act de clemenţă care avea să se dovedească fatal pentru urmaşul lui Manuel.

După ce a evadat din închisoare în 1164, Andronic a ajuns la o reconciliere cu împăratul Manuel I, iar cei doi au pornit într-o campanie prin Ungaria. Andronic s-a distins din nou în luptă, dovedindu-şi calităţile militare. Dar tovărăşia lor avea să fie de scurtă durată. Cei doi au avut din nou diferende când Andronic a sedus-o pe Filippa, fiica prinţului Antiohului, care era sora soţiei împăratului Manuel, Maria. Deloc surprinzător, Andronic a trebuit să fugă din nou.

Următoarea oprire a făcut-o la Ierusalim, unde regele Amalric I l-a primit călduros şi chiar l-a făcut Lord de Beirut. Dar Andronic a cedat unei ispite interzise – de astă dată în persoana Teodorei Comnena, nepoata împăratului Manuel. În faţa furiei reînnoite a lui Manuel, Andronic a fugit din nou, luând-o cu sine pe Teodora. Perechea şi-a petrecut următorii ani în căutarea unui loc de refugiu, dar Teodora a fost prinsă de forţele loiale împăratului şi trimisă înapoi la Constantinopol.

Nedorind să accepte pierderea amantei, Andronic s-a lăsat la mila lui Manuel, apărând dinaintea împăratului cu un lanţ în jurul gâtului, rugându-se să fie iertat. I s-a acordat iertarea, iar perechii i s-a îngăduit să se retragă în exil la Oeneaeum, lângă Marea Neagră. Dacă povestea lui Andronic s-ar fi încheiat acolo, ne-ar fi greu să simţim altceva decât o anumită afecţiune pentru el ca fiind un Lotario[4] incorigibil.

În 1180, Manuel I a murit, lăsându-l pe fiul său de zece ani Alexios ca succesor. Adevărata putere a trecut în mâna mamei sale, Maria, care a devenit regentă. Însă originea ei francă era detestată de mulţi greci. În absenţa adversarului său Manuel, Andronic nu a rezistat ispitei de a reveni la Constantinopol pentru a-şi susţine dreptul de a fi regent. Oponenţii regenţei au organizat tulburări de stradă de proporţii, care au coincis cu întoarcerea lui Andronic în oraş în 1182, în fruntea unei mici forţe.

Intrând în Constantinopol, Andronic şi-a dat acordul pentru masacrarea a 80 000 de „latini”. Iniţial, acest pogrom îi avusese ca ţintă pe negustorii predominant veneţieni care controlau o mare parte a economiei oraşului, însă curând el s-a extins, incluzându-i pe toţi cei socotiţi occidentali. Toleranţa (dacă nu chiar încurajarea) sa în privinţa măcelului i-a asigurat lui

Andronic sprijinul popular şi i-a uşurat ascensiunea la putere, întrucât i-a atacat prin învăluire pe Maria şi pe aliaţii acesteia. Andronic s-a ocupat de încoronarea prinţului ca împăratul Alexios al II-lea Comnen, dar l-a folosit pe acesta ca pe o fantoşă pentru a domni chiar el. A făcut manevre pentru executarea majorităţii membrilor familiei lui Alexios, inclusiv a mamei şi a surorii sale vitrege. Tânărul împărat s-a văzut silit cu cruzime să semneze condamnarea la moarte a mamei sale, Maria.

Apoi, Andronic a avansat în postura de codomnitor. În 1183, a aranjat ca Alexios să fie strangulat cu coarda unui arc, apoi s-a căsătorit cu văduva sa, Agnes a Franţei. Deşi Agnes avea doar 11 ani, iar Andronic depăşise bine vârsta de 60 de ani, căsătoria a fost consumată.

În ciuda faptului că îşi asigurase statutul de împărat, Andronic a devenit şi mai paranoic. În 1184 s-a confruntat cu o serie de revolte izbucnite în oraşele Lopadium, Niceea şi Prusa. Toate au fost înăbuşite cu cruzime. Cronicarii vorbesc de acte demente de jaf şi crimă – cadavrele fiind lăsate să se descompună la soare drept avertisment pentru alţii. În 1185, după o serie de grave înfrângeri militare în luptele cu normanzii, ungurii şi veneţienii şi pierderea unor porţiuni considerabile din teritoriul bizantin, Andronic a poruncit să fie executaţi toţi cei închişi pentru revoltă. Într-o acţiune majoră îndreptată împotriva oricărui semn de nesupunere, aristocraţii au devenit ţinte, fiind arestată şi ucisă orice persoană a cărei loialitate era pusă la îndoială.

În mod inevitabil, asemenea măsuri draconice şi nejustificate au stârnit nemulţumiri, iar în 1185, Andronic a fost detronat de Isaac Anghelos, care a devenit împărat. Andronic a încercat să fugă din Constantinopol pe mare, cu soţia sa, Agnes, şi cu concubina preferată, Maraptike. Însă a fost capturat, adus înapoi în oraş şi lăsat la mila mulţimii. Vreme de câteva zile, a stat legat de un stâlp şi bătut de oamenii răzbunători până şi-a pierdut cunoştinţa. În acest timp i-a fost smulsă barba, i s-a ras părul de pe cap, i s-a tăiat mâna dreaptă, i s-au scos dinţii şi un ochi. A fost apoi plimbat pe străzi, călare pe o cămilă până la Hipodrom. Acolo, mulţimea l-a spânzurat cu capul în jos şi l-a străpuns în mod repetat cu sabia. Apoi trupul i-a fost coborât şi sfârtecat într-un act suprem de dispreţ.

Andronic a fost ultimul din familia Comnenilor care a domnit în Constantinopol. Spre sfârşitul vieţii, arhetipalul „amant bătrân simpatic" devenise un uzurpator ucigaş şi un tiran sadic. Moartea lui sângeroasă a oglindit tumultul şi măcelul care i-au marcat scurta domnie ca împărat.

Focas şi Irina

Coroana Bizanţului se transmitea uneori ereditar, alteori prin alegeri şi deseori reprezenta pur şi simplu premiul după revoluţii de palat şi lovituri de stat militare. Menită să confere glorie fără reguli, de multe ori aducea monştri pe scaunul puterii supreme. În 602, Focas, un soldat violent care se bucura de sprijin popular, l-a detronat pe împăratul Mauriciu. În cursul celor şapte ani de domnie, Focas a suprimat orice idee de opoziţie şi astfel au fost condamnaţi la moarte mii de oameni– inclusiv fostul împărat Mauriciu, care s-a văzut silit să îşi privească fiul în timp ce era executat, după care a venit rândul său. În cele din urmă, Focas a fost răsturnat de Heraclius, care şi-a decapitat personal rivalul, după care a pus să îi fie mutilat cadavrul şi târât pe străzile oraşului Constantinopol.

Mulţi împăraţi bizantini au dat exemple asemănătoare de cruzime, însă nici unul nu a fost mai infam decât împărăteasa Irina care, în 797, după ce avusese cu fiul ei relaţii în nici un caz materne, a devenit prima femeie care a domnit singură peste imperiu. În prezent, Irina este menţionată cu apreciere de mulţi oameni din Biserica Ortodoxă pentru moştenirea spirituală lăsată, deoarece a convocat al Doilea Conciliu de la Niceea în 787, care a hotărât revenirea la practica venerării icoanelor, după o perioadă de interdicţie – şi acest lucru a dus la canonizarea ei de către Biserica Ortodoxă Greacă. Cu toate acestea, purtarea ei în chestiuni seculare a fost mult mai puţin sfântă.

În 780, după moartea soţului ei, împăratul Leon al IV-lea, Irina a devenit regentă a tânărului ei fiu, Constantin al VI-lea. Zece ani mai târziu, când Constantin a împlinit vârsta majoratului, Irina a refuzat să cedeze puterea, l-a pus pe Constantin sub arest la domiciliu şi le-a cerut soldaţilor să facă un jurământ de credinţă faţă de ea. Aceste eforturi au declanşat o

rebeliune care s-a încheiat cu alungarea ei din oraş. Cu toate acestea, în 792, Constantin şi-a iertat mama şi i-a îngăduit să se întoarcă – greşeală fatală. În 797, Irina a conspirat din nou împotriva fiului său, iar după ce forţele fidele ei l-au prins, ea a pus să fie aruncat în temniţă şi să i se scoată ochii în aceeaşi Cameră Purpurie în care se născuse, după care a preluat puterea.

4 Personaj al unei povestiri, *Curiosul impertinent*, din romanul *Don Quijote*, de Cervantes, prototipul seducătorului lipsit de scrupule (n.tr.)

SIMON DE MONTFORT şI CRUCIADA ÎMPOTRIVA ALBIGENZILOR
1160–1218

Dacă ucigând oameni şi vărsând sânge,
risipind suflete şi predicând crima,
urmând sfaturi rele şi stârnind focuri,
ruinând nobili şi mânjind onoarea,
jefuind ţara şi preamărind Mândria,
născând răutatea şi sugrumând binele,
masacrând femei şi pe pruncii lor,
cineva poate să îl aducă pe Iisus pe astă lume,
atunci Simon sigur poartă o coroană sclipitoare în rai.
Cântec din Cruciada împotriva catarilor

Simon de Montfort al IV-lea a fost un nobil francez care şi-a câştigat laude pentru opoziţia lui faţă de violenţa absurdă a Cruciadei a IV-a, pentru ca după aceea să conducă o campanie brutală şi necruţătoare de măceluri religioase în aşa-numita Cruciadă împotriva albigenzilor – o campanie de 20 de ani pentru anihilarea ereticilor catari. Trupele lui de Montfort au pustiit regiunea principală a catarilor din sudul Franţei, jefuind oraşe, asediind castele, uzurpând pământuri şi arzându-i fără milă pe eretici. Simon şi-a găsit în cele din urmă moartea, un bolovan strivindu-i capul când se pregătea să înăbuşe o răscoală în Toulouse.

Născut în apropiere de Paris în 1160, Simon de Montfort al IV-lea a fost al doilea fiu al lui Simon de Montfort al III-lea (descendent al lorzilor de Montfort l’Amaury ai Franţei) şi al Amiciei, fiica lui Robert de

Beaumont, al treilea conte de Leicester. În 1181, după moartea tatălui său, a devenit baron de Montfort, iar în 1190 s-a căsătorit cu o membră a altei familii nobile, Alice de Montmorency, fiica lui Bouchard de Montmorency al III-lea. Deşi avea pământuri numeroase în Anglia, a manifestat puţin interes faţă de proprietăţile de acolo, petrecându-şi mai toată viaţa în Franţa.

În 1199, împreună cu alţi cavaleri francezi, a participat la un turnir sportiv la Ecry-sur-Aisne, din provincia Champagne, unde l-a ascultat pe Foulques de Neuilly, un predicator convingător şi cunoscut, care predica pentru pornirea Cruciadei a IV-a. Împreună cu Theobald de Champagne, a luat Crucea, dar în 1204 s-a arătat deziluzionat după ce unii dintre cruciaţi, călcând în picioare poruncile papei Innocenţiu al III-lea, au jefuit oraşele creştine Zara (pe coasta Adriaticii) şi Constantinopol (vezi p. 95). S-a alăturat papei şi a denunţat astfel de evenimente ruşinoase.

La scurtă vreme după ce a abandonat Cruciada a IV-a, de Montfort a moştenit pământurile contelui de Leicester din Anglia, numai că Ioan fără de Ţară le-a confiscat în februarie 1207 sub pretextul că nu fuseseră plătite anumite datorii. Încă o dată, pe Simon îl preocupau alte lucruri. Legatul papal Arnaud, abate de Cîteaux, îl rugase să conducă o cruciadă împotriva catarilor din Languedoc. Cunoscuţi şi sub numele de albigenzi (după numele oraşului Albi), partizanii sectei dualiste catare susţineau că lumea materială era rea, dar că sufletul uman este bun şi le poate permite oamenilor să se unească cu Dumnezeu. Papalitatea considera astfel de credinţe periculoase şi eretice.

După ce iniţial a refuzat rugămintea, de Montfort s-a răzgândit şi a devenit general al armatei alcătuite din baroni din nordul Franţei care mărşăluiau spre sud, împotriva catarilor. Campania a devenit notorie pentru cruzimea extremă dovedită de cruciaţi, pentru că aceştia au ars, au jefuit şi au distrus o serie de oraşe şi orăşele din regiune, ucigând mii de oameni, inclusiv civili şi necombatanţi. Pe 22 iulie 1210, în oraşul Minerve, Simon a poruncit arderea a peste 150 de catari, doar pentru că aceştia refuzaseră să se lepede de credinţa lor. Potrivit unui poem contemporan care povestea evenimentele, „Oameni disperaţi şi femei înnebunite... ţipau dintre flăcări... După aceea, cadavrele au fost azvârlite afară şi acoperite cu ţărână, astfel ca

duhoarea acelor morţi să nu tulbure forţele noastre străine”. Între iunie şi noiembrie 1210, de Montfort a asediat castelul Termes, folosind dispozitive de asediu moderne pentru a arunca bolovani şi proiectile asupra locuitorilor. Succesul său a fost atât de răsunător, încât în acelaşi an a fost organizat un complot de către unii baroni englezi pentru a-l îndepărta pe Ioan Fără de Ţară de pe tron şi a-l înscăuna pe Simon. Cu toate acestea, de Montfort era mai preocupat să-şi continue Cruciada împotriva albigenzilor decât să ia puterea în Anglia.

În martie 1211 a cucerit oraşul Lavaur: comandantul garnizoanei, Aimeric-de-Montréal, a fost spânzurat împreună cu cavalerii săi, sora lui Aimeric, Lady Girauda, a fost aruncată într-un puţ şi după aceea s-au pus deasupra ei bolovani, iar peste 400 de eretici au fost arşi de vii. Apoi, pe 12 septembrie 1213, a obţinut cea mai importantă victorie, prin înfrângerea lui Pedro al II-lea al Aragónului – care sărise în ajutorul cumnatului său, Raymond de Toulouse – în bătălia de la Muret. Simon practic îi nimicise pe catari, însă a refuzat să se oprească. Numit de Consiliul din Montpellier în 1215 conte de Toulouse şi duce de Narbonne, şi-a folosit dominaţia asupra regiunii şi, cu binecuvântarea papei, a continuat să suprime erezia catară. În 1217, totuşi, în Provence a izbucnit o răscoală când fiul înfrântului conte Raymond a reintrat în Toulouse, silindu-l pe Simon să revină şi să asedieze oraşul. Asediul a durat până în 25 iunie 1218, când, în timpul unei liturghii, a primit ştirea că duşmanii încercau să scape. Pios până în ultima clipă, a refuzat să plece înainte de încheierea slujbei, iar când a sosit la locul bătăliei, a fost ucis de un bolovan aruncat cu catapulta de pe zidurile oraşului Toulouse de o femeie – ţeasta i-a fost zdrobită, iar fruntea şi falca despicate de forţa loviturii.

De Montfort a fost la fel de feroce ca ideolog şi ca războinic, un om caracterizat de dăruirea extremă faţă de tradiţia religioasă. Chiar şi după standardele medievale ale războiului, măcelărirea sistematică a civililor pe care a aplicat-o a fost excesivă. Nereuşind să înţeleagă ipocrizia logicii lui strâmbe, s-a arătat dezgustat de atacurile împotriva creştinilor care au marcat Cruciada a IV-a, însă i-a tratat pe catarii din propria ţară drept subumani, preferând să îi ardă de vii decât să le îngăduie să existe ca eretici.

Masacrul de la Montségur

La sfârşitul secolului al XII-lea, regiunea Languedoc din sudul Franţei era independentă faţă de regatul Franţei. Din 1208, când papa Innocenţiu al III-lea a cerut organizarea unei cruciade împotriva catarilor, regiunea a fost supusă unei aprige şi brutale campanii de invazie, tiranie şi constrângere care a durat două decenii şi a marcat Languedocul pentru multe altele.

Chiar şi după moartea lui Simon de Montfort în 1218, campania împotriva albigenzilor a continuat încă 11 ani, deoarece Biserica Catolică şi cruciaţii au încercat să suprime până şi ultima urmă de credinţă catară. Papa Grigorie al IX-lea i-a prigonit pe catari cu şi mai multă ardoare decât predecesorii săi. În 1229, la Toulouse s-a înfiinţat Inchiziţia, care a condamnat şi a ars pe rug pe oricine era identificat ca eretic. În 1243, aproape toate redutele importante ale catarilor fuseseră cucerite de cruciaţi, cu excepţia fortăreţei montane Montségur– despre care unii credeau că ar fi găzduit Sfântul Graal –, cocoţată pe o formaţiune stâncoasă înaltă de 918 metri de la poalele Pirineilor, la sud-vest de Carcassonne. Aici s-a petrecut tragicul deznodământ al Cruciadei împotriva albigenzilor.

Zece mii de soldaţi francezi catolici au asediat oraşul timp de aproape zece luni până când, la începutul lunii martie 1244, s-a convenit asupra unui armistiţiu pentru a se discuta condiţiile capitulării. Pe 15 mai, când acest termen a expirat, catolicii au luat castelul cu asalt, au târât mai mult de 200 de catari în josul muntelui, i-au silit să intre într-un ţarc din lemn construit special şi i-au ars de vii.

GENGHIS-HAN

cca 1163–1227

Cea mai mare fericire este să-ţi împrăştii duşmanul, să îl goneşti din faţa ta, să-i vezi oraşele făcute scrum, să-i vezi înlăcrimaţi pe cei care îl iubesc şi să strângi la pieptul tău soţiile şi fiicele lui.

Genghis-Han

Charismatic, dinamic, feroce, violent şi ambiţios, Genghis-Han a fost un geniu militar, un om de stat sclipitor şi un cuceritor care a unit triburile nomade din stepele asiatice pentru a crea Imperiul Mongol, cel mai mare imperiu terestru din istorie. Însă triumfurile acestui monstru eroic au fost plătite scump – o domnie a terorii şi a crimei în masă pe tot cuprinsul Eurasiei pe o scară nemaiîntâlnită până atunci.

Genghis-Han s-a născut cândva între 1163 şi 1167 în ţinutul muntos al provinciei Chentii din Mongolia, strângând în pumn un cheag de sânge, după cum susţin cronicile – un presupus semn prevestitor al viitoarei măreţii ca războinic. A primit numele de Temugin, după un membru de trib capturat de tatăl său. Cel de-al treilea fiu al lui Yesugei – o căpetenie locală – şi al lui Hoelun, Temugin a trăit de mic experienţa lumii primejdioase a politicii tribale mongole. Când avea doar nouă ani, tatăl lui a făcut aranjamente pentru ca el să o ia de soţie pe Börte, o fată dintr-un trib învecinat. A fost trimis să trăiască cu familia acesteia, dar, la scurtă vreme după aceea, Yesugei a murit otrăvit de câţiva membri de trib răzbunători, iar Temugin s-a văzut silit să revină acasă. Lipsită de protectorul său, familia lui Temugin a fost obligată să plece în sălbăticie, unde membrii ei au

supravieţuit mâncând fructe de pădure, nuci, şoareci şi alte animale mici. La vârsta de 13 ani, Temugin şi-a ucis fratele vitreg.

Au urmat câţiva ani de viaţă nomadă, marcaţi de răpiri între triburi şi lupte, timp în care Temugin – care a devenit curând cunoscut şi temut pentru calităţile de conducător, pentru inteligenţa şi priceperea militară – şi-a alcătuit o armată de adepţi. Înalt, puternic şi călit de viaţă, cu ochi verzi pătrunzători şi o barbă lungă şi roşcată, la vârsta de 16 ani s-a căsătorit în cele din urmă cu Börte şi a fost luat sub aripa protectoare a lui Toghril Ong-Han, cârmuitorul tribului Kerait (şi „frate de sânge” cu tatăl său). Când Börte a fost ulterior răpită de tribul merkit, Temugin şi Toghril şi-au unit forţele cu Jamuka, un prieten din copilărie al lui Temugin şi căpetenie mongolă, trimiţând o armată numeroasă pentru a o salva. (S-a dovedit că Börte era însărcinată, iar Temugin a crescut copilul ca şi cum ar fi fost al său.) Alianţa dintre cei trei a permis forţelor mongole şi tribului Kerait să silească alte triburi să li se supună.

După acest succes, în 1200, Toghril l-a declarat pe Temugin fiul său adoptiv – hotărâre nefericită, care i-a înfuriat pe fiul lui natural, Senggum, şi pe ambiţiosul Jamuka, acest lucru ducând în cele din urmă la izbucnirea unui război în care Temugin l-a înfrânt întâi pe Jamuka, iar apoi pe Toghril, reuşind să domine triburile mongole. În 1206, s-a întrunit un consiliu numit Kurultai, alcătuit din membri de trib importanţi care au recunoscut autoritatea lui Temugin şi i-au dat numele de Genghis-Han, însemnând Hanul Oceanului sau Stăpânul Universului.

Înainte de 1200, mongolii fuseseră o populaţie dispersată, însă Genghis – pretinzând că are poruncă cerească – a reuşit să îi transforme într-o naţiune puternică şi unită. „Tăria mea” spunea el, „a fost ajutată de Cer şi de Pământ. Prevestit de Atotputernicul Cer, am fost adus aici de Mama Pământ”. Soldaţii lui erau cu precădere războinici nomazi, printre care arcaşi mortali, ce călăreau ponei scunzi, dar rezistenţi, tipici pentru Mongolia, capabili să parcurgă distanţe mari. Genghis i-a transformat pe aceşti luptători într-o maşină de război disciplinată şi excelent coordonată care mătura totul în calea ei.

În 1207 – după ce a încheiat o alianţă cu uigurii şi i-a subjugat pe vechii rivali ai mongolilor, tribul merkit –, Genghis şi-a început imediat operaţiunile expansioniste, pătrunzând în teritoriul Xi Xia din nord-vestul Chinei, precum şi în unele părţi din Tibet. Ţinta lui era Drumul Mătăsii – o rută comercială strategică între Orient şi Occident şi poarta spre bogăţie. În 1211, după ce a refuzat să plătească tribut dinastiei Jin din nordul Chinei, a pornit din nou război, asediind şi distrugând capitala Jin, Yanjing, în prezent Beijing, şi astfel a început să ia tribut în loc să plătească. A revenit triumfător în Mongolia, aducând cu sine prăzi de război, meşteşugari şi, mai presus de acestea, garanţia comerţului cu China.

În 1219, după un atac împotriva unei caravane de negustori trimişi de el să stabilească legături comerciale cu Imperiul Khwarazm – un tărâm care cuprindea mai tot Uzbekistanul, Iranul şi Afghanistanul, aflat sub cârmuirea sultanului Muhammed Khwarazmshah –, Genghis-Han şi-a îndreptat atenţia spre nord. S-a arătat precaut, dar după ce membrii celei de-a doua delegaţii au fost decapitaţi, a strâns 200 000 de soldaţi şi, împreună cu cei patru fii ai săi, Jochi, Ogodei, Chaghatai şi Touli, slujind drept comandanţi, a pornit în marş spre Asia Centrală. În următorii trei ani a supus poporul Imperiului Khwarazm unei campanii extraordinar de feroce, stârnind groaza şi respectul şi cucerind oraşele Buhara, Samarkand, Herat, Nishapar şi Merv. În ultimul dintre ele soldaţii săi au aliniat civilii şi, într-o demenţă ucigaşă, cu sânge rece, le-au tăiat beregatele.

Strateg fără pereche, Genghis a recunoscut puterea fricii în constituirea unui imperiu, trimiţând deseori emisari pentru a-i determina pe inamici să se supună prin relatarea isprăvilor lui: civili ucişi, bani şi prăzi furate, femei violate, argint topit turnat în urechile oamenilor. În ciuda tuturor acestor brutalităţi, lui Genghis-Han nu îi făcea plăcere să ucidă doar de dragul de a ucide. Organizator inteligent, care a promovat o elită de generali capabili, cărora le dădea puteri enorme, era loial faţă de prieteni şi generos cu cei care îl sprijineau. Îi cruţa pe cei care i se predau, apelând la uciderea în masă doar pentru a da un exemplu celor care îi opuneau rezistenţă. Mongolii lui nu mutilau şi nici nu torturau la întâmplare, iar interesul lor principal era mai curând prada de război decât barbaria. În anumite privinţe,

Genghis s-a dovedit un conducător iluminat, combinând simţul politic cu inteligenţa economică. S-a slujit de regula „dezbină şi stăpâneşte” pentru a-şi slăbi adversarii şi a pentru a promova loialitatea. A recunoscut importanţa bunei administraţii, stimulând răspândirea unei limbi oficiale unificate şi a unui sistem legal scris, numit Jasagti, în întregul său imperiu. A tolerat religiile şi le-a acordat preoţilor scutiri de impozite. Crezând în importanţa de a asigura trecere liberă negustorilor între Răsărit şi Apus, le-a interzis soldaţilor şi funcţionarilor să îi abuzeze pe negustori sau pe cetăţeni, domnia lui transformându-se într-o perioadă de interacţiune culturală şi progres pentru poporul mongol. De asemenea, a patronat artiştii, meşteşugarii şi literatura.

După triumfurile sale de început asupra Imperiului Khwarazm, Genghis şi-a continuat marşul, dornic să îşi consolideze cuceririle. A pătruns în Rusia, Georgia şi Crimeea, înfrângând forţele prinţului Mstitslav al Kievului în bătălia de pe râul Kalka în 1223, în care, după ce au mimat retragerea, forţele sale au pornit împotriva urmăritorilor şi i-au învins. Acum domnea peste un imperiu vast, care se întindea de la Marea Neagră până la Pacific, iar poporul lui se bucura de o bunăstare ce sporea mereu. În 1226, totuşi, a murit după ce a căzut de pe cal când se grăbea să ajungă înapoi în Xi Xia, unde, în absenţa lui, izbucnise o revoltă.

Marele Han şi-a lăsat imperiul în stăpânirea fiului său Ogodei, deşi el a fost împărţit curând între descendenţii fiilor lui, care au întemeiat propriile hanate ce au cârmuit peste Orientul Apropiat, Rusia şi China (unde nepotul lui, Kubilai-Han, a întemeiat propria dinastie). Imperiul Mongol s-a extins, aşadar, şi mai mult, până când a ajuns să se întindă de la coasta pacifică a Asiei în est până în Ungaria de astăzi şi Balcani, spre vest. Hanatul Crimeei, cel mai durabil dintre statele succesoare ale Imperiului Mongol, va supravieţui până în 1783.

O moştenire cromozomială de tip „Y” ce se regăseşte la un procent uimitor de 8% dintre bărbaţii asiatici descinde dintr-o singură sursă. Cel mai probabil, această genă îi aparţine lui Genghis-Han.

Arcul compozit – arma care a cucerit un continent

Arma-cheie a maşinii de război mongole a fost arcul compozit sau recurbat. Era făcut dintr-o combinaţie de lemn, tendoane şi coarne, luate de la caprele sau oile care păşteau pe câmpiile mongole. Fiecare strat – lipit de baza de lemn – făcea coarda să fie mai întinsă, permiţând săgeţilor să fie lansate mai departe şi mai rapid decât în cazul modelelor anterioare de arcuri lungi. Dacă se proceda corect, o săgeată slobozită dintr-un arc compozit putea străpunge armura duşmanului cu aproximativ 300 de kilometri / oră. Mongolii atacau în coloane uriaşe, dar preferau să provoace pierderile cele mai mari asupra duşmanului de la distanţă – lansând o ploaie de săgeţi ucigătoare de la aproape 300 de metri depărtare –, în loc să se angajeze în lupta corp la corp. Arcaşii puteau trage în duşmani de pe cai, şi erau capabili să facă acest lucru chiar şi când se retrăgeau, întorcându-se către urmăritori şi declanşând un nou val ucigaş de săgeţi.

IOAN FĂRĂ DE ŢARĂ
1167–1216

Ioan a fost un tiran. Un suveran rău, care nu se purta ca un rege. Se arăta lacom şi lua de la poporul său cât de mulţi bani putea. Iadul e prea bun pentru un om atât de groaznic.

Matthew Paris, cronicar din secolul al XIII-lea

Ioan Fără de Ţară a pierdut cea mai mare parte a imperiului său, a încălcat toate angajamentele pe care şi le-a luat, şi-a scăpat sigiliul regal în mare, a sărăcit Anglia, şi-a ucis nepotul, a sedus soţiile prietenilor, şi-a trădat tatăl, fraţii şi ţara, i-a înfometat şi torturat pe inamici până au murit, a pierdut practic toate bătăliile purtate, a fugit de orice răspundere atunci când a putut şi a murit pentru că mâncase prea multe piersici. Trădător, desfrânat, răutăcios, avar, crud şi ucigaş, Ioan şi-a câştigat porecle precum „Sabie moale" pentru laşitatea şi incompetenţa militară şi „Fără de Ţară" pentru că a pierdut mai tot ce moştenise. A fost unul dintre cei mai răi şi detestaţi regi pe care i-a avut Anglia.

Născut la Oxford în ajunul Crăciunului din 1167, Ioan a fost fiul cel mic al lui Henric al II-lea – primul rege Plantagenet al Angliei, care a domnit între 1154 şi 1189 – şi al soţiei sale franceze, Eleonora de Aquitania. Ea era moştenitoarea de drept a regiunilor Poitou, Gasconia şi Aquitania, care, împreună cu pământurile moştenite sau dobândite de Henric, au creat imperiul angevin, care cuprindea Anglia, Irlanda, Bretania, Normandia, Aquitania, Gasconia, Maine, Poitou, Anjou (numele „Angevin" derivă de la provincia franceză Anjou) şi alte teritorii disputate, precum Toulouse – o parte din Franţa mai mare decât cea stăpânită de propriul ei rege. Henric

avea să-şi petreacă prea mult timp din domnie respingând atacurile ambiţiosului Filip al II-lea al Franţei, care era hotărât să-şi extindă propriile graniţe.

Henric a avut patru fii legitimi. Primul a fost aşa-numitul „tânăr rege Henric”, care a murit înainte de a împlini 30 de ani. Al doilea a fost Richard, un comandant militar extraordinar şi un administrator nemilos, care, în cele din urmă, i-a succedat la tron sub numele de Richard I – Inimă de Leu. Geoffrey, care a devenit duce de Bretania şi conte de Richmond, a fost al treilea, iar Ioan al patrulea. Rivalitatea brutală dintre bătrânul rege şi lacomii, invidioşii şi violenţii săi fii a fost atât de aprigă, încât aceştia erau cunoscuţi sub numele de „Stirpea Diavolului”. Cu toate acestea, dominator şi trufaş, Henric al II-lea, un titan semeţ, l-a favorizat deseori pe Ioan, probabil pentru că se dovedise cel mai slab şi mai puţin capabil – şi, prin urmare, reprezenta o ameninţare mai mică la adresa puterii sale.

Richard, ajuns duce de Aquitania în 1172, şi-a folosit în mod repetat poziţia pentru a se răzvrăti împotriva tatălui său, câteodată sprijinindu-l pe regele Franţei, Filip al II-lea, împotriva propriei familii. În cele din urmă, Henric şi-a pierdut răbdarea şi a declarat că nu îl mai vedea pe Richard drept moştenitor al său, moment în care viitorul Inimă de Leu s-a răzvrătit încă o dată. Iniţial, Ioan a luptat alături de Henric, dar, lucru ce avea să devină un şablon, a trecut în tabăra adversă când a văzut limpede că Richard va triumfa. Regele Henric a murit la scurtă vreme după aceea, îndurerat de trădarea fiului, iar Richard a ajuns rege al Angliei şi suveran al imperiului angevin.

Farmecul cuceritor şi strălucirea militară dovedite de Richard Inimă de Leu erau în contrast vădit cu instabilitatea, slăbiciunea şi falsitatea lui Ioan, care era scund şi îndesat şi făcea cu regularitate exces de mâncare şi băutură, în vreme ce Richard era înalt, atrăgător şi atletic. Ioan iubea femeile şi plăcerile; Richard era ascetic şi probabil homosexual. Rivalitatea dintre ei a dominat viaţa lui Ioan.

În 1189, când a devenit rege, Richard a încercat să potolească pofta insaţiabilă de pământuri a fratelui său acordându-i ducatul Normandiei. În schimb, Ioan a convenit să nu se apropie de pământul englez când regele

Richard a părăsit regatul pentru a participa la Cruciada a III-a din 1191. Cât a luptat în campaniile împotriva lui Saladin, sultanul Damascului şi al Egiptului, Richard a eşuat în încercarea de a recuceri Ierusalimul, însă a întărit regatul cruciaţilor şi şi-a câştigat o reputaţie fabuloasă, după care a revenit în regatul său. Însă pe drumul de întoarcere, inamicii săi, împăratul Henric al VI-lea şi ducele Leopold al Austriei, l-au capturat şi l-au închis, condiţionând eliberarea sa de plata unei răscumpărări, oferindu-i lui Ioan, în 1193, prilejul de a lua coroana pentru sine. Cu toate acestea, Ioan a dat greş în încercarea de a invada Anglia cu sprijinul lui Filip al II-lea, iar apoi a încercat fără succes să îi mituiască pe cei care îl ţineau închis pe Richard să i-l predea în custodie. Aşa cum s-a exprimat Richard, „fratele meu Ioan nu este omul care să cucerească pământuri cu forţa dacă se găseşte cineva care să i se opună cât de cât”.

La întoarcere, Richard s-a arătat incredibil de îngăduitor cu fratele lui care o luase pe căi greşite şi l-a declarat în mod oficial succesorul său. Aşadar, când Richard a fost ucis în 1199 de o săgeată, în timpul unui asediu din Franţa, Ioan a devenit rege al Angliei şi duce de Normandia şi Aquitania. La data succesiunii, nepotul său, Arthur, duce de Bretania, fiul lui Geoffrey al II-lea şi al lui Constance, era un rival serios la tron şi socotit de mulţi drept regele de drept, astfel că Ioan l-a arestat imediat pe băiatul de 15 ani şi – săvârşind o crimă care nu se deosebeşte de cea comisă de Richard al III-lea asupra prinţilor din Turn – l-a ucis în anul următor. Uciderea lui Arthur a provocat o rebeliune în Bretania şi o retragere umilitoare a armatelor lui Ioan, care s-au văzut silite să părăsească regiunea în 1204. Până în 1206, Ioan pierduse aproape toate teritoriile din Franţa ale Angliei, opunând doar o rezistenţă neconvingătoare. De fapt, când Normandia – ultima posesiune a Angliei din Europa continentală – a fost cucerită de francezi, se spune că Ioan stătea în pat cu soţia, în timp ce soldaţii săi cădeau în luptă.

În ciuda defectelor sale, Richard se remarcase prin cavalerism, spre deosebire de Ioan, preocupat prea mult de femei, cu nenumărate amante şi copii nelegitimi, încercând deseori să se impună cu forţa în faţa soţiilor şi

fiicelor unor nobili de vază. Felul în care îşi trata prizonierii era din cale afară de odios; i-a lăsat pe soţia şi pe fiul unui inamic să moară de foame.

Ajuns de nevoie pe pământ englez şi lipsit de bani, Ioan a pus în aplicare un proces nemilos de reformă fiscală, care includea sporiri mari ale dărilor şi exploatarea fără milă a prerogativelor sale feudale, dând naştere bine-cunoscutei legende a lui Robin Hood, care se opunea din pădurea Sherwood jecmănirii de către rege. Între 1209 şi 1213, când a fost excomunicat de papa Inocenţiu al III-lea, Ioan a jefuit fără nici o ruşine veniturile Bisericii.

Începând cu 1212, Ioan s-a confruntat cu o opoziţie tot mai acerbă din partea nobilimii, care a început să comploteze împotriva lui. În cele din urmă, după încă o campanie militară dezastruoasă în Franţa în anul 1214, rebeliunea a izbucnit în Anglia. Într-o confruntare istorică petrecută în 15 iunie 1215, pe o luncă în apropiere de Tamisa, la Runnymede, baronii l-au silit pe Ioan să-şi pună pecetea pe Magna Charta, temelia libertăţilor engleze moderne, garantându-le drepturi împotriva cârmuirii arbitrare a regelui. Ioan nu intenţiona câtuşi de puţin să îşi respecte cuvântul, încălcându-şi imediat promisiunea de a guverna potrivit înţelegerii, ceea ce a declanşat un război civil. În timp ce încerca să-şi adune forţele, el şi anturajul său– împreună cu bijuteriile coroanei şi cu bagajele – au fost cât pe ce să îşi piardă viaţa în timpul traversării golfului Wash. Fluxul a crescut pe neaşteptate, iar în eforturile disperate de a-şi salva averea, a pierdut Marele Sigiliu al Angliei, dând naştere legendei care rezumă domnia lui absurdă, ucigaşă şi dezastruoasă. Moartea i-a fost pe măsura faptelor sale, deoarece a murit de dizenterie după ce a consumat în exces piersici şi bere.

Straniile morţi ale unor regi

Irod cel Mare al Iudeii (4 î.Hr.): organele sale genitale, infestate de viermi, au explodat (vezi p. 44).

Irod Agrippa al Iudeii (44 d.Hr.): de asemenea „mâncat de viu de viermi”.

Elagabal, împărat roman: ucis în propria baie împreună cu mama sa (222 d.Hr.)

Valerian, împărat roman (260 d.Hr.): capturat de perşi, a fost silit să bea aur topit, a fost jupuit de viu şi apoi împăiat.

Edmund al II-lea al Angliei (1016): o spadă înfiptă în rect.

Al-Musta'sim, ultimul dintre califii abbasizi (1258): înfăşurat într-un covor şi călcat de cai până a murit.

Alexandru al III-lea al Scoţiei (1286): într-o noapte, s-a prăbuşit de pe o stâncă în timp ce mergea călare spre casă.

Eduard al II-lea al Angliei (1327): „o ţepuşă fierbinte înfiptă prin locul secret posterior."

Martin I de Aragon (1410): indigestie la care s-a adăugat un acces de râs.

Humayun împărat mogul (1556): a căzut de pe o scară de bibliotecă, încercând să îngenuncheze când a auzit clopotul de chemare pentru rugăciune.

Henric al II-lea al Franţei (1559): i-a fost străpuns creierul de o lance în timpul unui turnir.

Nanda Bayin al Birmaniei (1599): a râs până a murit.

Adolf Frederick al Suediei (1771): a mâncat până a murit, o masă compusă din homar, caviar, varză murată, hering afumat, şampanie şi 14 porţii din budinca preferată.

Prinţul Frederick, fiul regelui George al II-lea al Marii Britanii (1751): lovit de o minge de crichet.

George al II-lea al Marii Britanii (1760): s-a prăbuşit la toaletă din cauza unei rupturi a aortei.

Ecaterina cea Mare a Rusiei (1796): a suferit un atac cerebral la toaletă.

Pavel I al Rusiei (1801): lovit în cap cu o călimară, apoi strangulat.

Alexandru al Greciei (1920): infecţie cauzată de muşcăturile a două maimuţe.

ROGER MORTIMER, PRIMUL CONTE DE MARCH

1287–1330

Nedreptate a vorbit limba ta; ca un brici ascuţit a făcut vicleşug. Iubit-ai răutatea mai mult decât bunătatea, nedreptatea mai mult decât a grăi dreptatea.

Psalmul 51, citit lui Roger Mortimer de către călăul său

Roger Mortimer a devenit dictator al Angliei datorită priceperii de spadasin, sexului şi crimei. Comandant militar priceput, a fost de asemenea un maestru al politicii medievale, strângând o mare avere, uneltind uciderea regelui Eduard al II-lea şi seducându-i soţia, regina Isabella. Urât pentru aroganţă, detestat pentru avariţie şi, mai presus de toate, temut pentru brutalitatea sa, el a dominat prin forţa armelor şi a personalităţii, pentru ca, în cele din urmă, să-şi găsească perechea în tânărul rege Eduard al III-lea, pe al cărui tată îl distrusese.

Mortimer a fost primul fiu al lui Edmund Mortimer, al doilea baron Wigmore, şi al soţiei sale, Margaret de Fiennes, verişoară de gradul doi cu Eleanor a Castiliei, soţia lui EduardI. Bunicul lui fusese aliat şi prieten apropiat al regelui Eduard I şi, în schimbul serviciilor făcute coroanei, familia se bucurase de patronajul regal încă de atunci. În 1301, când avea doar 14 ani, Roger s-a căsătorit cu Joan de Geneville, fiica unui lord din vecinătate, iar moştenirea ei, împreună cu a sa, a extins vastele proprietăţi ale familiei, care au ajuns cunoscute sub numele de ţinutul Marcher de la graniţa dintre Anglia şi Ţara Galilor. Când tatăl lui Roger a fost ucis într-o bătălie din 1304, Roger – care la acea vreme avea 17 ani – a devenit străjer

al favoritului regal Piers Gaveston până la majorat, după care şi-a croit reputaţia de soldat, apărând şi adăugând familiei proprietăţi în Irlanda şi în Ţara Galilor.

În 1307, regele Eduard I a murit, iar fiul său a devenit Eduard al II-lea. Dominat în copilărie de tatăl său, tânărul Eduard, deşi în aparenţă impunător, era timid şi uşor de manipulat – o slăbiciune pe care cei din jur s-au grăbit să o exploateze. Primul care a făcut acest lucru a fost protectorul lui Mortimer, Piers Gaveston, cândva camarad al prinţului, care a devenit acum iubitul acestuia. Regele l-a copleşit cu privilegii, făcându-l chiar regent în 1308, când Eduard a călătorit în Franţa pentru a se căsători cu Isabella, sora regelui Franţei. Furioşi şi ranchiunoşi, baronii din ţară s-au răsculat în 1312, iar Gaveston a fost executat din ordinul contelui de Lancaster. Spre disperarea lor, un nou favorit i-a luat locul, numele acestuia fiind Hugh Despenser. În 1306, Hugh se căsătorise cu Eleanor de Clare, o nepoată de-a lui Eduard I, iar prin protecţia regelui, el a dobândit şi mai multă avere, terenuri şi influenţă, devenind şambelan regal în 1318 şi unul dintre cei mai bogaţi nobili din regat.

Pământurile familiei Despenser se învecinau cu cele ale familiei Mortimer, iar cele două familii se urau. Când Hugh a încercat să-şi extindă teritoriile în sudul Ţării Galilor, ameninţând interesele lui Mortimer în regiune, ura faţă de familia Despenser a cântărit mai mult decât fidelitatea pe care i-o datora regelui, astfel că el s-a alăturat conţilor de Hereford, Lancaster şi Pembroke – la fel de nemulţumiţi de purtarea regelui –, organizând o rebeliune. În august 1321, Antagoniştii[5], după cum erau cunoscuţi, au pornit în marş spre Londra, unde l-au silit pe Eduard să îi surghiunească pe rivalii detestaţi. Cu toate acestea, regele a mobilizat imediat ajutoare, iar o armată regală, între care se numărau şi Hugh şi tatăl lui, a pornit spre apus pentru a-i înfrunta pe rebeli. În ianuarie 1322, abandonat de aliaţi, Roger s-a predat la Shrewsbury.

Mortimer a stat întemniţat următorii doi ani în Turnul Londrei, dar după ce i-a îmbătat pe temniceri, a evadat din celulă, a ieşit din Turn pe un horn, a traversat Tamisa cu o ambarcaţiune care îl aştepta şi a pornit călare

spre Dover, de unde a traversat Canalul Mânecii, ajungând în Franţa. Ajuns la Paris a fost bine primit de duşmanul lui Eduard, regele Franţei Carol al IV-lea. În anul următor, într-o dispută privind teritoriile franceze ale lui Eduard, acesta a trimis-o pe regina Isabella, însoţită de fiul lor, Eduard, pentru a negocia o înţelegere. Isabella îl dispreţuia pe Hugh Despenser la fel de mult ca şi Roger, astfel că Mortimer şi Isabella au devenit curând amanţi.

În 1326, după ce s-au mutat în Flandra, Isabella şi Mortimer au strâns o armată de 700 de oameni şi s-au întors în Anglia, dorind să se răzbune. Luată prin surprindere, familia Despenser a scăpat cu fuga, iar în mai puţin de o lună, regele Eduard, părăsit de nobili, a fost capturat în sudul Ţării Galilor de forţele lui Mortimer. Au urmat represaliile. Tatăl lui Hugh a fost spânzurat şi decapitat la Bristol în octombrie 1326. În luna următoare, la Hereford, Hugh a fost târât de patru cai, spânzurat până aproape de sufocare, lăsat la pământ înainte de a muri, apoi legat de o scară, iar penisul şi testiculele i-au fost tăiate şi arse în faţa ochilor. Cât era conştient, i s-a deschis abdomenul şi i s-au extras măruntaiele şi inima. După aceea, capul i-a fost tăiat şi aşezat pe porţile Londrei, iar trupul, sfârtecat în patru, i-a fost trimis la Bristol, Dover, York şi Newcastle.

În acest timp, Eduard fusese silit să abdice în favoarea fiului său, Eduard al III-lea, care a fost „încoronat” în cadrul unei ceremonii din ianuarie 1327. Deşi monarh cu numele, noul rege a fost tratat ca o marionetă de Mortimer care, cu toate că nu deţinea nici o funcţie oficială, a controlat ţara împreună cu Isabella în următorii trei ani, oferind titluri şi pământuri familiei sale şi acordându-şi ostentativul titlu de „conte de March”. În aprilie, Eduard al II-lea a fost dus la castelul Berkeley, căminul lui Thomas Berkeley, ginerele lui Mortimer, şi apoi a dispărut. Potrivit unei relatări ulterioare făcute de Sir Thomas Morus, la îndemnul lui Mortimer, a fost ucis cu ajutorul unui vătrai încins ce i s-a introdus în anus (nelăsând aşadar nici o urmă).

Acţiunile lui Mortimer au provocat furia baronilor din ţară, ceea ce l-a determinat să păstreze permanent la curte un grup de oameni înarmaţi, însă în cele din urmă, în 1330, a depăşit măsura când a poruncit executarea lui Edmund, conte de Kent, unchiul foarte apreciat al lui Eduard. Temându-se

că Mortimer uneltea să uzurpe tronul, baronii importanţi, conduşi de contele de Lancaster, fostul lui aliat, l-au îndemnat pe Eduard al III-lea să îl atace pe Mortimer înainte de a fi prea târziu, iar tânărul rege, ajuns aproape la maturitate şi hotărât să lepede jugul detestat reprezentat de Mortimer, a profitat de ocazie. În octombrie, când familia regală se afla la castelul Nottingham, el şi sprijinitorii săi, îndrumaţi de doi membri ai personalului casei regale – Richard Bury şi William Montagu– au trecut de gărzile lui Mortimer printr-un pasaj subteran (care încă păstrează numele de „Tunelul lui Mortimer") şi i-au luat prin surprindere pe acesta şi pe Isabella în dormitorul reginei. În ciuda rugăminţilor Isabellei, „Bunule fiu, ai milă de blândul Mortimer", Roger a fost arestat şi dus în Turnul Londrei unde, fără nici un proces, a fost condamnat pentru trădare şi condamnat la moarte. Pe 29 noiembrie 1330, a fost dus la Tyburn, dezbrăcat la piele şi spânzurat – soarta ce le era rezervată de obicei oamenilor simpli –, iar cadavrul i-a fost lăsat pe eşafod vreme de două zile.

Ascensiunea lui Mortimer la putere a fost remarcabilă, iar prăbuşirea sa la fel de spectaculoasă. În loc să înveţe ceva din lăcomia şi aroganţa celor pe care i-a doborât, el a repetat greşelile lor, înstrăinându-i pe baroni şi subestimându-l în mod ridicol pe tânărul rege pe care a încercat să îl controleze – un rege care avea să devină unul dintre cei mai măreţi monarhi ai Evului Mediu. Riscurile pe care şi le-a asumat Mortimer au fost uriaşe – până şi fiul său, Geoffrey, îl numea „rege al smintelii" – şi el a plătit în cele din urmă pentru faptele lui.

Isabella, femeia-lup a Franţei

Isabella, regina-consoartă a lui Eduard al II-lea, a fost o creatură uluitoare, descrisă de un contemporan drept „frumuseţea frumuseţilor". Însă viaţa ei a fost presărată de umilinţe şi triumfuri, iar în cele din urmă, neglijarea ei de către Eduard a făcut-o să îl trădeze.

Isabella a fost singura fiică supravieţuitoare a lui Filip al IV-lea al Franţei. Când era doar în scutece, pentru a atenua tensiunile dintre cele două ţări, Filip i-a propus-o de soţie moştenitorului la tronul Angliei.

Căsătoria propriu-zisă a avut loc la Boulogne în 1308. Isabella avea doar 12 ani; Eduard al II-lea, lipsit de orice strălucire, care îi succedase formidabilului său tată, Eduard I, cu un an înainte, era de două ori mai vârstnic decât ea.

Tânărul rege era înalt, blond, atrăgător – şi aproape sigur homosexual, preferând un şir de curteni tineri şi arătoşi. După căsătorie, chiar înainte de a se întoarce în Anglia, îi dăduse lui Piers Gaveston, favoritul lui din acea vreme, toate cadourile primite de la Filip. Deşi Isabella i-a dăruit patru copii, Eduard îi arăta rareori afecţiune, ceea ce a făcut-o să se descrie ca fiind „cea mai nenorocită dintre soţii”. A considerat din cale afară de odioasă atracţia lui Eduard faţă de Hugh Despenser, care îi succedase lui Gaveston în ceea ce privea afecţiunea regelui; un cronicar contemporan sugera că repulsia ei faţă de acel bărbat era atât de mare încât probabil că Despenser o violase. În 1321, însărcinată cu cel de-al patrulea şi ultimul copil, ea l-a implorat pe Eduard să îi exileze pe Despenser şi pe tatăl lui, numit tot Hugh. Regele a ascultat-o, însă, spre disperarea Isabellei, i-a rechemat la curte în anul următor.

Regele a ignorat simţămintele soţiei sale. În 1325 a trimis-o în Franţa ca mesager la fratele ei, Carol al IV-lea. Ajunsă la Paris, Isabella şi-a găsit o scuză pentru a nu se mai întoarce; se pare că se temea că Despenser voia să o ucidă. În acel exil autoimpus, a început să aibă relaţii cu unii dintre nobilii alungaţi de Eduard, printre aceştia numărându-se Roger Mortimer, cu care a ajuns curând să împartă patul. Lucru crucial, cei doi aveau controlul asupra moştenitorului, numit tot Eduard, care fusese trimis în Franţa ca să fie alături de mama lui.

După lovitura lor de palat din 1326, amanţii au cârmuit Anglia în numele lui Eduard al III-lea, până când, în 1330, tânărul rege l-a arestat şi executat pe Mortimer.

În ciuda faptului că îl trădase pe tatăl său, Eduard i-a îngăduit Isabellei să se retragă în obscuritatea provinciei pe perioada următoarelor trei decenii, bucurându-se de toată bunăstarea şi demnităţile unei regine mamă. Această femeie nedreptăţită, capabilă de multă iubire, dar şi de trădare, este cunoscută în prezent drept adulteră, trădătoare şi regicidă.

5 În original „Contrariants“ (n.red.)

PEDRO CEL CRUD

1334–1369

> *În ceea ce priveşte înşelătoria, perfidia, şiretenia, trădarea fără nici un regret, Pedro nu era cu nimic mai rău decât oricare dintre rudele sau vasalii săi. Îi depăşea doar prin sângele rece, ferocitatea, înverşunarea, patimile nedomolite şi egoismul său aprig, aproape inuman...*
>
> Edward Storer, *Pedro cel Crud*

Pedro I, cârmuitorul regatului spaniol medieval al Castiliei, şi-a câştigat renumele de „Pedro cel Crud”. Necredincios în dragoste, ca şi în război, Pedro a avut o domnie care s-a sfârşit doar prin uciderea sa brutală de către fratele vitreg şi bastard, la fel de vrednic de dispreţ.

Pedro a fost fiul lui Alfonso al XI-lea al Castiliei şi al soţiei sale portugheze, Maria, şi a avut parte de o copilărie mizerabilă. Alfonso a abandonat-o pe mama lui pentru Eleonora de Guzman şi a dat clar de înţeles că îi prefera pe fiii amantei fiului său legitim. Cel mai mare dintre fraţii vitregi nelegitimi ai lui Pedro, Enrique de Trastámara, va deveni mai târziu cea mai mare ameninţare la dreptul prin naştere al lui Pedro.

În 1350, când Alfonso a murit, Pedro i-a succedat la tron. Avea doar 16 ani şi, în primii ani de domnie, a fost eclipsat de mama lui şi de cercul ei de favoriţi. Ioan al II-lea, regele Franţei, a întrevăzut în slăbiciunea lui Pedro un prilej de a sili Castilia să intre într-o alianţă militară împotriva Angliei. La porunca reginei mamă, alianţa a fost încheiată în 1352, iar un an mai târziu, Pedro a fost obligat să o ia de soţie pe Blanche, fiica ducelui de Bourbon. Cu toate acestea, tânărul rege era deja obsedat de frumoasa lui amantă, Maria de Padilla, de aceea a abandonat-o pe Blanche pentru ea.

Procedând astfel, a comis un act grav de lezmaiestate împotriva miresei lui şi a încălcat înţelegerea franco-castiliană pe care mariajul o consolidase.

Lucru deloc surprinzător, având în vedere zădărnicirea relaţiilor diplomatice clădite de ea în timp, între mamă şi Pedro a urmat o perioadă de conflicte – şi, o vreme, regele s-a trezit întemniţat. Însă, cu ajutorul unui ministru fidel, Pedro a scăpat şi a hotărât să pună capăt influenţei mamei lui.

Devenit propriul stăpân, Pedro a început o confruntare, care va dura un deceniu, cu Aragónul, regatul spaniol învecinat. În „Războiul celor doi Pedro" (1356–1366), regele a încercat să îl supună pe omonimul său, Pedro al IV-lea al Aragónului. Scopul s-a dovedit de neatins.

În timp ce războiul se purta (şi era pierdut peste graniţă), Pedro a sporit nivelul represiunilor de acasă. Domnia tiranică a regelui a provocat o serie de răscoale, iar fratele lui vitreg bastard, Enrique de Trastámara, a devenit conducătorul celor nemulţumiţi de regim. Însă Pedro i-a distrus pe toţi cei nesupuşi, strivind orice încercare de opoziţie. Sentimentul propriu de nesiguranţă nu făcea decât să intensifice tirania domniei.

În 1366, o coaliţie internaţională – la care au participat şi Carol al V-lea al Franţei, papa Urban al V-lea şi regele Aragónului – a fost convinsă să sprijine pretenţiile lui Enrique de Trastámara la tron. Când Enrique a sosit în Castilia în fruntea unei armate de mercenari, Pedro a fugit din regat – însă nu înainte de a comite un ultim act de brutalitate. Chiar în timp ce se pregătea să părăsească tronul, Pedro a aranjat asasinarea arhiepiscopului Suero de Santiago şi a vicarului său, Peralvarez.

După ce a plecat din Castilia, Pedro a făcut apel la sclipitorul general englez Eduard „Prinţul Negru" – cu a cărui ţară încheiase o alianţă în 1362. După ce a obţinut victoria în bătălia de la Nájera în 1367, Eduard l-a ajutat pe Pedro să revină pe tron. Avea să fie, totuşi, o scurtă întoarcere acasă. În 1369, Prinţul Negru – îngrozit deja de purtarea aliatului său– s-a îmbolnăvit şi a părăsit Castilia. În absenţa garantului şi protectorului său militar, vulnerabilitatea lui Pedro a devenit din nou evidentă, iar Enrique şi aliaţii săi francezi au lansat un nou atac împotriva lui.

De astă dată, Pedro nu a mai fugit, iar în martie 1369, armatele duşmane s-au confruntat la Montiel. În încercarea de a evita bătălia, Pedro a fost de acord să poarte negocieri sub auspiciile unuia dintre aliaţii lui Enrique, Bertrand de Guesclin. Însă nici nu a sosit bine în cortul lui du Guesclin, că a fost predat lui Enrique. Ajuns în sfârşit faţă în faţă cu rivalul său, Enrique a împlântat sabia în inima lui Pedro şi apoi s-a declarat rege al Castiliei, sub numele de Enrique al II-lea.

O mare parte din reputaţia întunecată a lui Pedro are drept cauză scrierile lui Lopez de Ayala, care a devenit cronicarul curţii lui Enrique, omul care îi uzurpase tronul. Cei care au avut păreri mai bune despre Pedro după moartea lui l-au supranumit „El Justiciero”, înfăptuitorul dreptăţii, văzând în el un rege care a instituit domnia legii în Castilia. Iar poetul englez Geoffrey Chaucer îl aminteşte astfel pe Pedro:

> O, nobile, lăudate Pedro, glorie a Spaniei,
> Pe care Fortuna te-a înălţat atât de mult în măreţie,
> Ar trebui să deplângem moartea ta demnă de milă.

Însă astfel de aprecieri laudative nu erau nicidecum dezinteresate. Presupusa „instaurare a legii” de către Pedro a fost preamărită de grupuri precum cel al negustorilor – însă numai pentru că atacurile lui Pedro împotriva nobilimii le adusese beneficii acestora. În mod asemănător, laudele lui Chaucer trebuie interpretate în contextul sprijinului acordat lui Pedro de Anglia după 1362. Privind în perspectivă, apelativul „Pedro cel Crud” pare mai potrivit pentru un om a cărui moarte a fost plânsă de puţini oameni.

Supranume regale

Numeroase capete încoronate sunt numite „cel Mare”, însă un om „mare” pentru o naţiune este un monstru pentru alta. De exemplu, Alexandru cel Mare nu se bucură de acelaşi supranume în Persia. Irod cel Mare a fost numit astfel pentru că era cel mai vârstnic dintre Irozi – însă numele lui avea la bază cuvântul grec *heros* („erou”) şi, în ciuda monstruozităţii lui, a fost un rege măreţ, constructor al Templului (vezi p. 42). Doar un suveran

englez a primit acest supranume – Alfred cel Mare – însă dacă îl merită cineva, aceştia ar trebui să fie Eduard al III-lea, Henric al V-lea şi Elisabeta I. Rusia a avut doi (Petru I şi Ecaterina a II-a, aceasta din urmă fiind numită astfel în mod măgulitor de către Voltaire); Germania a avut unul (Frederick al II-lea al Prusiei); toţi trei şi-l merită.

Unele nume explică totul: de la califul Omar cel Drept, cuceritor al Ierusalimului (cca 582–644), până la Alexandru cel Fioros al Scoţiei (cca 1078–1124); de la Alfonso cel Cast, rege al Asturiei (759–842) până la Ethelred Nepregătitul al Angliei (968-1016); şi de la Carol cel Simplu al Franţei (879–929) la Carol Temerarul al Burgundiei (1433–1477). Ciocanele denotă forţă militară, ca în cazul lui Carol Martel, care a salvat Europa de invazia musulmană în bătălia de la Tours (732), Eduard I, Ciocanul care i-a zdrobit pe scoţieni (1239–1307) şi Iuda Macabeul (Ciocanul) (190–160 î.Hr.), întemeietorul dinastiei evreieşti hasmoneene. Regatul spaniol al Aragónului a avut doi cârmuitori numiţi Alfonso cel Mărinimos – o poreclă preferabilă celei a regelui Léonului, Alfonso cel Bălos (1171–1230), sau omologului său precedent, Bermudo cel Bolnav de Gută (956–959). Polonia i-a avut pe Boleslaw cel Viteaz (967–1025), Boleslaw Gură-Strâmbă (1085–1138) şi pe Boleslaw Cârlionţatul (1120–1173). August cel Puternic, rege al Poloniei şi elector de Saxonia (1670–1733), şi-a câştigat numele nu prin vreo victorie pe câmpul de luptă, ci prin virilitatea prolifică, zămislind 300 de copii. Sfântul Imperiu Roman s-a lăudat cu Carol cel Pleşuv (823–877) şi cu Carol cel Gras (839–888), acest din urmă supranume fiind purtat şi de Alfonso al II-lea al Portugaliei (1185–1223) şi de Ludovic al VI-lea al Franţei (1081–1137).

Henric Păsărarul al Germaniei (876–936) a primit acest nume deoarece a aflat despre ascensiunea sa la tron în timp ce întindea capcane pentru păsări. La începutul secolului al XVI-lea, după moartea iubitului ei soţ, Filip cel Frumos al Castiliei (1478–1508), regina Ioana i-a luat coşciugul oriunde a mers, câteodată presărându-i cadavrul cu sărutări şi devenind cunoscută sub numele de Ioana cea Nebună. Acest lucru a fost probabil de preferat, totuşi, faţă de Abdul Blestematul, o poreclă peiorativă vest-europeană, referindu-se la rolul sultanului otoman Abdul Hamid al II-lea

(1842–1918) în masacrele din Armenia. Unele nume reflectă temperamentul: Tarquinius Superbus (cel Mândru, ultimul dintre cei şapte regi ai Romei, secolul al VI-lea î.Hr.), Harald Conducătorul cel Dur (1015–1066) al Norvegiei, William cel Tăcut, prinţ de Orania (1533–1584), Ludovic cel Încăpăţânat (1289–1316) al Franţei, şi sultanii otomani Selim cel Crud (1470–1520) (vezi p. 187) şi Ibrahim „Nebunul" (1615–1648). Alte supranume vorbesc despre cuceriri militare (Demetrius Asediatorul – 337–283îHr.– al Macedoniei), despre istoria personală (William Bastardul– cca 1027–1087 î.Hr. – ulterior Cuceritorul), despre realizări în propria ţară (David Constructorul – 1073–1125 – al Georgiei), despre bogăţii (Ivan Pungă cu Bani – 1288–1340 – prinţ al Moscovei), despre despotism (Ivan cel Groaznic – vezi p. 228), despre defecte fizice (Timur cel Şchiop – vezi p. 149) ori despre statură (Ştefan cel Scund, impostorul care a susţinut că era ţarul Petru al III-lea al Rusiei şi s-a impus ca suveran al Muntenegrului în 1766). Puţini monarhi s-au bucurat de o poreclă atât de îndrăzneaţă precum sultanul otoman Baiazid „Fulgerul" (1360–1403), a cărui poreclă „electrică" nu l-a apărat de geniul militar şi mai fulgerător al lui Timur Lenk, care l-a înfrânt şi capturat în bătălia de la Ankara din 1402. Baiazid a murit în captivitate la vârsta de 43 de ani.

TIMUR LENK (TAMERLAN)
1336–1405

Ţinea la soldaţii îndrăzneţi şi curajoşi, cu ajutorul cărora a desferecat porţile terorii, a sfârtecat oameni precum leii şi a răsturnat munţii.

Scriitorul arab Ahmad ibn Arabshah, descriindu-l pe Timur Lenk

Timur Lenk a fost un cuceritor al lumii, om de stat şi comandant militar sclipitor, care a dovedit o ferocitate brutală, punând bazele unui imperiu ce se întindea din India până în Rusia şi până la Marea Mediterană. Niciodată înfrânt în luptă, monstrul-erou suprem, el se alătură lui Genghis-Han şi lui Alexandru cel Mare ca unul dintre marii cuceritori ai lumii, însă a lăsat în urma sa atât piramide de ţeste umane, cât şi frumuseţea capitalei imperiului său, Samarkand.

Timur – însemnând „de fier” în limbile turcice – s-a născut la Kesh, la sud de Samarkand, în 1336. Tatăl lui era o căpetenie măruntă a tribului Barlas, stabilit în Transoxiana (aproximativ Uzbekistanul de astăzi), în miezul Imperiului Mongol care se destrăma, împărţit între facţiunile duşmane cârmuite de descendenţii lui Genghis-Han: cea mai importantă dintre acestea fiind Jagatai, dinastia il-Khanid şi aşa-numita Hoardă de Aur. Situaţia din interiorul hanatului Jagatai – din care făcea parte tribul Barlas – era complicată în plus de tensiunile existente între triburile predominant nomade şi cele care doreau o viaţă stabilă de pace şi comerţ. Drept urmare, luptele dintre triburi erau obişnuite şi, participând la un raid când era tânăr, Timur – descris de contemporani drept puternic, cu capul mare şi barba roşcată – a căpătat răni care l-au lăsat parţial paralizat pe o parte a corpului

şi cu un şchiopătat distinctiv, de unde şi porecla de „Timur cel Şchiop”. Cu toate acestea, a devenit un călăreţ iscusit şi un soldat deosebit, reuşind curând să strângă un număr considerabil de oameni sub comanda lui. Potrivit scriitorului arab Arabshah, era „iute la minte şi robust la trup, curajos şi neînfricat, tare ca stânca... neîntrecut strateg”. Intelectual vorbind, a fost la fel de dotat, vorbind cel puţin două limbi, persana şi un dialect turcic, şi manifestând un interes deosebit faţă de istorie, filosofie, religie şi arhitectură, dar fiind şi un entuziast jucător de şah.

În 1361, lui Timur i s-a încredinţat regiunea din jurul Samarkandului, după ce i-a jurat credinţă lui Tughluq, care preluase puterea asupra hanatului Jagatai. Curând după aceea, Tughluq a murit, iar Timur şi-a consolidat poziţia, formând o coaliţie cu Hussein, o altă căpetenie de trib, care deţinea puterea în Balkh. Cei doi au cucerit o mare parte din ţinutul înconjurător şi armatele lor au măturat în cale triburile rivale, dar tensiunile mocnite din relaţia lor – anterior ţinute în frâu de legături de familie – au explodat după moartea primei soţii a lui Timur, sora lui Hussein. Timur – care îşi câştigase sprijinul poporului datorită faptului că recompensase cu generozitate fidelitatea – a pornit la luptă şi l-a înfrânt pe fostul aliat, eliberându-l însă la scurt timp după aceea, copleşit de gândul că îşi vedea fostul prieten în lanţuri. Această bunătate nu a durat însă prea mult. Ulterior, Timur a pus ca doi dintre fiii lui Hussein să fie executaţi şi a luat patru dintre soţiile lor pentru sine, hăituindu-i pe sprijinitorii săi importanţi în toată regiunea, decapitându-i şi împărţind soţiile şi copiii acestora printre oamenii săi de parcă ar fi făcut daruri.

În 1370, ca stăpânitor al unui ţinut în expansiune cu centrul la Samarkand – unde a pus să se construiască temple opulente şi grădini minunate, apărate de noile ziduri de apărare şi de un şanţ cu apă – Timur Lenk a început să aibă visuri măreţe. Susţinând că este descendent al lui Genghis-Han (deşi era probabil de origine turcică), el şi-a anunţat intenţia de a reface Imperiul Mongol. În primul rând, totuşi, a trebuit să ofere stabilitate noului său regim, de aceea s-a căsătorit cu văduva lui Hussein, Serai Khanum, şi a folosit doar titlul de emir – comandant, practic domnind prin intermediul marionetelor urmaşe ale lui Genghis-Han. A restabilit şi a

monopolizat Drumul Mătăsii, pe care se desfăşurase cândva comerţul din China spre Europa. Cu ajutorul strategiei de război folosite în afara ţării şi a celei de pace de acasă, i-a putut mulţumi atât pe cei care tânjeau după noi cuceriri, cât şi pe cei care doreau o stabilitate prosperă.

Timur Lenk a avut la dispoziţie o maşină de război extrem de eficientă, împărţită în „tumen” – unităţi de câte 10 000 de oameni –, o cavalerie instruită, incluzând un corp de soldaţi pe elefanţi din India, echipată cu provizii pentru campanii îndelungate şi înarmată cu arcuri şi săbii, precum şi catapulte şi berbeci pentru asedii. Soldaţii lui – a căror bunăstare depindea de cuceriri –, reprezentau un amestec ciudat, alcătuit din turci, georgieni, arabi şi indieni. Între 1380 şi 1389, Timur a purtat o serie de campanii în cursul cărora a cucerit un imperiu colosal, care cuprindea Persia, Irakul, Armenia, Georgia şi Azerbaidjanul, Anatolia, Siria şi toată Asia Centrală, nordul Indiei, zone apropiate de China şi o mare parte din sudul Rusiei: luptele cele mai îndelungate le-a purtat împotriva lui Tohtamiş, han al Hoardei de Aur, pe care, în cele din urmă, l-a înfrânt şi distrus în 1391.

Teroarea era o armă-cheie în arsenalul lui Timur Lenk. Trimitea agenţi secreţi înaintea trupelor sale pentru a răspândi zvonuri privind atrocităţile pe care le comisese – cum ar fi piramide de capete tăiate făcute de soldaţii lui pentru a sărbători victoriile în bătălii ori uciderile în masă a circa 70 000 de cetăţeni din Isfahan, 20 000 la Alep, decapitarea a 70 000 de oameni în Tikrit şi a 90 000 la Bagdad, incendierea unei moschei ticsite de oameni în Damasc şi distrugerea totală a oraşelor din Persia după o revoltă izbucnită acolo în 1392. Teama era deseori suficientă pentru a-i asigura supunerea– însă în campaniile lui au fost ucişi milioane de oameni. Cu toate acestea, a înfrumuseţat Samarkandul, a creat jocul de şah Tamerlan, a practicat toleranţa religioasă şi a angajat învăţaţi pricepuţi la dezbateri elevate pe teme de filosofie şi credinţă. A fost un om extraordinar, contradictoriu, o forţă a naturii.

În 1398 – după ce şi-a extins imperiul mai mult decât o făcuseră Alexandru cel Mare sau Genghis-Han –, Timur Lenk a invadat India şi a capturat oraşul Delhi. Acolo au fost masacraţi o sută de mii de oameni, iar

un număr similar de soldaţi indieni au fost ucişi cu sânge rece după ce se predaseră în urma bătăliei de la Panipat. Cu toate acestea, Timur Lenk a continuat campaniile. În 1401, oamenii lui au cucerit Siria, făcând ravagii în Damasc; în iulie 1402, după o bătălie uriaşă şi sângeroasă în apropiere de Ankara, Timur Lenk l-a înfrânt pe sultanul otoman Baiazid, jefuind, printre alte comori, renumitele porţi de la palatul din Brusa; iar ulterior, în acelaşi an, a anihilat oraşul creştin Smirna, lăsând capetele retezate ale victimelor să plutească pe apa mării în farfurii în care se afla câte o lumânare aprinsă. În 1404, împăratul bizantin Ioan I îi plătea tribut în schimbul garanţiei siguranţei.

Ajuns aproape de vârsta de 70 de ani, Timur Lenk a pornit în ultima sa aventură – încercând invadarea Chinei –, însă în timpul marşului s-a îmbolnăvit şi a murit în ianuarie 1405. Trupul i-a fost dus la Samarkand, unde s-a construit pentru el un mausoleu. După moarte, fiii şi nepoţii lui au luptat între ei pentru a prelua controlul asupra imperiului, după care fiul lui cel mai mic, Shahrukh, a luat puterea în 1420 ca singurul supravieţuitor al familiei. Cel mai ilustru descendent al său a fost Babur, întemeietorul dinastiei timuride care a domnit în India până în 1857. Un ucigaş nemilos, ale cărui armate se fac vinovate de jafuri şi brutalităţi fără egal, Timur Lenk a fost deopotrivă un om de stat abil, un general sclipitor şi un patron sofisticat al artelor. Venerat în Uzbekistan chiar şi astăzi – monumentul lui din Taşkent se înalţă în locul unde odată se afla statuia lui Lenin – Timur Lank a fost înhumat într-un mormânt simplu din Samarkand. Legenda spune că cel care îi va tulbura somnul de veci va fi blestemat; în iunie 1941, un istoric sovietic i-a deschis mormântul. Câteva zile mai târziu, Hitler a atacat Rusia sovietică.

Tamerlan cel Mare **de Marlowe**

Prin cruzimea şi barbaria sa, Timur Lenk a continuat să fascineze şi să îngrozească generaţiile următoare. Christopher Marlowe – dramaturg renascentist englez şi contemporan al lui Shakespeare – a încercat să surprindă ferocitatea domniei lui de teroare într-o piesă în două părţi,

Tamerlan cel Mare, jucată prima oară în 1590. Concentrându-se asupra relaţiei lui Tamerlan cu fiica regelui Egiptului, piesa îl prezintă drept un bărbat pasional şi integru, atât temperamental, cât şi înfiorător, „un criminal puternic şi un hoţ de joasă stirpe”. Într-o scenă, un mesager descrie apropierea în zăngănit de săbii a armatelor lui Tamerlan:

> Trei sute de mii de oameni purtând armuri,
> Pe caii jucăuşi, înaintând dispreţuitori
> Cu paşi nepăsători călcând pământul.
> Cinci sute de mii de pedeştri ameninţând cu arcuri,
> Vânturându-şi săbiile, suliţele şi ghioagele de fier,
> Înconjurându-şi stindardul, ce arăta
> La fel de ascuţit ca o ţepuşă de lemn.
> Maşinile lor de război şi muniţiile
> Depăşesc forţele acelor oameni muritori.

De-a lungul piesei, Tamerlan îl înfrânge pe Mycetes, împăratul perşilor, îşi odihneşte picioarele pe trupul sultanului turc învins, Baiazid, îşi ucide propriul fiu pentru laşitate, arde Coranul şi se declară mai puternic decât Dumnezeu. „Sunt Tamerlan”, spune eroul lui Marlowe, „biciul lui Dumnezeu”.

ANTIPAPA CLEMENT AL VII-LEA
1342–1394

Ambii papi au pornit cruciadă unul împotriva celuilalt. Fiecare... a pretins dreptul de a numi cardinali şi de a confirma arhiepiscopi, episcopi şi abaţi, astfel încât erau două Colegii ale Cardinalilor, iar în multe locuri existau doi pretendenţi pentru înaltele poziţii bisericeşti. Fiecare... a încercat să strângă veniturile ecleziastice şi fiecare l-a excomunicat pe celălalt, laolaltă cu toţi adepţii săi.

Apreciere făcută de călugărul John Laux, în *Istoria Bisericii*, p. 405

Intrigant, ucigaş şi răzbunător, Robert de Geneva – ulterior aşa-numitul „antipapă” Clement al VII-lea – a ordonat masacrarea a mii de bărbaţi, femei şi copii nevinovaţi la Cesena, Italia, în numele Bisericii Romano-Catolice, numai şi numai pentru a submina aceeaşi Biserică prin înfiinţarea unei papalităţi rivale la Avignon, Franţa, unde a pângărit funcţia prin corupţie şi lăcomie.

Robert de Geneva s-a născut în opulentul castel de Annecy, la aproximativ 32 de kilometri sud de Geneva. A fost fiul cel mic al lui Amadeus al III-lea, conte de Geneva şi, prin mama sa, nepoata cardinalului Guy de Boulogne, vlăstarul unei familii înstărite de nobili cu legături strânse în sânul Bisericii.

Robert a fost un distins învăţat, înzestrat cu un intelect sclipitor, însă avea să se dovedească totodată împătimit de luptele violente pentru putere care au caracterizat Biserica în secolul al XIV-lea. Numit „protonotar

apostolic” în 1359, doi ani mai târziu a devenit episcop de Thérouanne, iar apoi episcop de Cambrai în 1368, la vârsta de numai 26 de ani. Papa Grigore al IX-lea i-a recunoscut talentele, promovându-l în funcţia de cardinal în 30 mai 1371.

Robert şi-a câştigat renumele de om rău şi duşmănos, de care nu va mai scăpa niciodată, în perioada cât a slujit ca legat al lui Grigorie al IX-lea în Italia din 1376 până în 1378. În această perioadă, Statele Papale – teritoriul civil peste care papa îşi aroga autoritatea seculară – se răsculaseră împotriva autorităţii Romei. Însărcinat să înăbuşe revolta, Robert a apelat la ajutorul lui Sylvester Budes, căpetenia unei bande de mercenari bretoni, şi la Sir John Hawkwood, un condotier englez celebru.

În februarie 1377, Hawkwood şi bretonii au sosit la Cesena, un oraş antic din provincia Forli, care era şi centrul revoltei. Situat pe un deal din apropierea râului Savio, era un oraş solid fortificat – însă nu putea face faţă mercenarilor, a căror armată, finanţată de papalitate, a distrus curând zidurile de apărare şi a pătruns în oraş.

Hawkwood era pregătit să se arate îndurător cu orăşenii în schimbul capitulării, însă stăpânul lui, Robert, a hotărât în locul lui, poruncindu-i să îi treacă pe toţi prin tăişul sabiei. Bandele de mercenari beţi au fost asmuţite asupra oraşului, năvălind pe străzi şi declanşând un adevărat măcel. Unii dintre ei au pătruns într-o mănăstire de maici şi le-au violat, în vreme ce alţii au vandalizat Biserica Sf. Ştefan, ucigându-i pe cei care îşi căutaseră adăpost acolo. În următoarele săptămâni au fost înhumate peste 4 000 de cadavre, iar Robert a devenit cunoscut sub numele de „Măcelarul din Cesena”.

În anul următor, în aprilie 1378, Robert a participat la alegerea lui Bartolomeo Prignano ca papa Urban al VI-lea. Însă aproape imediat după aceea, jigniţi de purtarea arogantă şi insultătoare a lui Urban, cardinalii au convocat un conclav pentru a reanaliza numirea, în august au anulat alegerea lui Urban, iar pe 20 septembrie l-au ales pe Robert drept papa Clement al VII-lea.

Acţionând cu sprijinul regelui Carol al V-lea al Franţei, Clement şi-a stabilit reşedinţa papală la Avignon, un oraş bogat de pe fluviul Ron. Franţei

i s-au alăturat Scoţia şi câteva state germane şi astfel Clement a fost recunoscut, în vreme ce Urban al VI-lea a continuat să cârmuiască de la Roma, sprijinit de statele spaniole şi italiene. Astfel a început „Marea Schismă”, o perioadă de dezbinare şi confruntare în Biserică, situaţie care s-a încheiat abia în 1417.

Pontificatul de la Avignon al lui Clement nu a fost lipsit de realizări, iar multe dintre numirile făcute de el în episcopii din dominioane ce acceptau autoritatea sa au fost considerate reuşite. Îndepărtat totuşi de locul tradiţional al autorităţii religioase, a fost atras în labirintul întunecat al politicii de la curtea Franţei, unde banii şi puterea triumfau asupra pietăţii. Pentru a-şi acoperi cheltuielile, a fost silit să recurgă la simonie (vânzarea de funcţii ecleziastice) şi la extorcare, în primul rând prin impunerea unor dări extrem de mari asupra clerului francez. De asemenea, a donat mari porţiuni din Statele Papale puternicului Ludovic al II-lea de Anjou, drept recompensă pentru sprijinul său neîntrerupt.

În cele din urmă, Biserica Catolică l-a şters pe Clement al VII-lea din istoria sa oficială: în ceea ce o priveşte, „adevăratul” Clement al VII-lea este Giulio di Giulano de Medici, care a domnit ca papă din 1523 până în 1534. Fără pontificatul său, Robert rămâne doar Măcelarul din Cesena.

Antipapi şi papi-femei

În istoria Bisericii Romano-Catolice au existat între 30 şi 40 de antipapi care, în vremuri primejdioase şi haotice, au atras loialitatea unei părţi a ierarhiei ecleziastice.

Primul antipapă a fost Hipolit din Roma, care a contestat autorităţile papale în secolul al III-lea şi a înfiinţat o congregaţie rivală. Pentru erezia sa, a fost arestat în 235 d.Hr. şi dus la minele din Sardinia, unde a murit. Cu toate acestea, Biserica l-a recunoscut postum şi ulterior l-a canonizat ca Sfântul Hipolit din Roma.

Un alt antipapă din secolul al III-lea a fost Novaţian, care a pretins autoritatea Sfântului Scaun, în opoziţie cu papa Corneliu, însă a fost alungat din Roma în 258 d.Hr.

Secolele al XI-lea şi al XII-lea au reprezentat o epocă de aur a antipapilor, întrucât o serie de împăraţi ai Sfântului Imperiu Roman – suverani ai statelor germane – au reacţionat la confruntările cu autorităţile de la Roma numindu-şi propriii pontifi supremi. Cel mai cunoscut dintre aceştia a fost Anaclet al II-lea, supranumit de Voltaire „papa evreu”. Anaclet era membru al extrem de bogatei familii Pierleoni care descindea din Leon de Benedicto, un evreu convertit în secolul al XI-lea. Anaclet s-a proclamat papă opunându-se celui ales legal, papa Inocenţiu al II-lea, pe care l-a silit să plece din Roma, domnind în locul său între 1131 şi 1138. Anaclet a fost atacat de sprijinitorii lui Inocenţiu din cauza originii şi înfăţişării lui evreieşti, şi a fost acuzat pe nedrept de jefuirea bisericilor, precum şi de incest.

O lungă perioadă de timp în vremea Evului Mediu a circulat un zvon privind o femeie-papă, papesa Ioana, despre care se presupune că a domnit timp de doi ani şi jumătate în perioada anilor 850. În ciuda faptului că probabil nici nu a existat, Ioana a continuat să apară în iconografia creştină şi în secolele următoare, fie ca înger, fie ca Târfa Babilonului. Potrivit unei relatări, ea a născut în timp ce mergea de la bazilica San Pietro spre bazilica Lateran – şi s-a afirmat că papii ce au urmat îşi fereau ochii de presupusul loc al ruşinii când treceau prin acele locuri.

RICHARD AL II-LEA

1367–1400

> *I-a doborât pe toţi cei care încălcau prerogativele regale; i-a distrus pe eretici şi i-a împrăştiat pe prietenii acestora.*
>
> Epitaful ales de Richard al II-lea pentru mormântul său din Westminster Abbey

Domnia lui Richard al II-lea a fost o tragedie personală şi politică. În calitate de suveran, s-a dovedit inflexibil, nepriceput, inconstant, paranoic, nedemn de încredere şi răzbunător; cu toate acestea, a fost un rafinat patron al artelor şi regele-copil care a înfruntat cu îndrăzneală mulţimile violente şi îngrozitoare strânse în vremea Răscoalei Ţărăneşti. Tragedia lui Richard a fost să urce pe tron ca un copil nepregătit, imatur şi nebunatic, aflat în umbra bunicului său, Eduard al III-lea, unul dintre cei mai eroici dintre regii englezi, şi a tatălui său, Prinţul Negru, model suprem de cavalerism.

Născut în Bordeaux ca fiu al lui Eduard, prinţ de Wales, şi al frumoasei Ioana de Kent, Richard a devenit următorul candidat la tron după tatăl lui, în urma morţii fratelui său mai mare în pruncie. În 1376, când a murit tatăl său, urmat la scurt timp de bunicul lui, iar Richard a devenit noul rege în 1377, la vârsta de doar zece ani, ajutat de tutorele lui, un credincios prieten de familie, Sir Simon Burley. În primii patru ani de domnie, puterea a fost împărţită neoficial de trei consilii de coroană, însă cea mai mare parte a guvernării a căzut în sarcina lui Ioan de Gaunt, unchiul lui Richard, un om de stat controversat, dar capabil.

Richard era înalt, blond şi atrăgător, deşi considerat efeminat, fiind interesat mai mult de formele complicate ale etichetei– cerea ca la curte să

se folosească linguri şi se spune că a inventat batista – decât de succesele pe câmpul de bătălie, o trădare a tradiţiei „războinice” a regilor englezi. În ianuarie 1382, regele s-a căsătorit cu docila Anne de Boemia, populară printre englezi şi, la doi ani de la moartea Annei, în 1394, a luat-o de soţie pe prinţesa Isabella, fiica în vârstă de şapte ani a regelui Carol al VI-lea al Franţei. Însă Richard nu a zămislit nici un moştenitor legitim, iar domnia lui s-a caracterizat prin relaţiile controversate cu o serie de favoriţi regali – bărbaţi precum Michael de la Pole şi Robert de Vere, cu care se afirmă că Richard ar fi avut aventuri homosexuale.

După o serie de războaie costisitoare purtate cu Franţa, sfetnicii lui Richard au sporit dările, ceea ce a declanşat Răscoala Ţărănească din iunie 1381, condusă de Wat Tyler, în cursul căreia cetele de ţărani şi de meşteşugari din Essex şi Kent au mărşăluit spre Londra, distrugând oraşul şi cerând o cartă a drepturilor (vezi p. 161). În 16 iunie 1381, la doar 14 ani, Richard a negociat direct cu rebelii la Smithfield. Când a izbucnit o altercaţie, iar Wat Tyler a fost asasinat de oamenii regelui, Richard a preluat controlul asupra mulţimii, declarând: „Nu veţi avea alt căpitan în afară de mine”. În timp ce era urmat de sute de oameni departe de acel loc, soldaţii lui i-au împresurat şi ucis pe restul conducătorilor revoltei. Richard dovedise curaj şi iniţiativă, însă a participat la ceea ce cu siguranţă a fost o trădare plănuită şi violentă a supuşilor săi în suferinţă, astfel că au fost executaţi sute de oameni pe străzi, iar mulţi alţii au fost spânzuraţi în următoarele săptămâni.

După ce a înăbuşit Răscoala Ţărănească, Richard s-a confruntat cu o serie de probleme mai grave: opoziţia unora dintre cei mai puternici baroni ai ţării. În 1386, după ce Richard a avut o încercare ratată de a invada Scoţia, un grup din Parlament al acestor nobili – care se intitulau „Lorzi Apelanţi”, din cauza apelurilor lor la o guvernare bună – a cerut ca regele să îi îndepărteze pe sfetnicii săi, deveniţi nepopulari. Conduşi de unchiul regelui, Thomas de Woodstock, duce de Gloucester, ceilalţi Lorzi Apelanţi erau Thomas Beauchamp, conte de Warwick; Richard FitzAlan, conte de Arundel; Thomas Mowbray, conte de Nottingham; şi vărul său, Henry Bolingbroke, conte de Derby, fiul lui Ioan de Gaunt şi potenţial rival la tron.

Când Richard i-a acuzat de trădare, Lorzii Apelanţi s-au răsculat, înfrângând în cele din urmă armatele lui Richard la Radcot Bridge, în apropiere de Oxford, şi întemniţându-l pe acesta în Turnul Londrei. În februarie 1388, opt dintre sfetnicii regelui au fost executaţi de către aşa-numitul „Parlament Nemilos”. Când Lorzii Apelanţi au preluat controlul, susţinând că regele era prea tânăr ca să guverneze ţara, de la Pole şi de Vere au fugit din Anglia.

Lorzii Apelanţi au dat greş în campaniile militare împotriva scoţienilor şi a francezilor, iar în 1389, când Ioan de Gaunt s-a întors din Spania, Richard i-a redat autoritatea; Mowbray şi Bolingbroke s-au întors în tabăra regelui care, având acum 22 de ani, i-a îndepărtat pe Apelanţi şi a preluat controlul. Din ce în ce mai arogant şi autoritar, începuse să creadă că avea dreptul divin de a fi rege. În 1397, Richard l-a invitat pe Warwick la un banchet şi l-a arestat, i-a dat asigurări lui Arundel că nu îl pândea nici o primejdie, doar pentru a-l aresta, după care a reuşit arestarea lui Gloucester în Franţa. Arundel a fost executat, Warwick exilat, iar unchiul său, contele de Gloucester, sugrumat la Calais.

Din ce în ce mai paranoic, Richard şi-a format o gardă personală înarmată, alcătuită din arcaşi din Cheshire. Procedând lipsit de înţelepciune, în 1399 l-a exilat pe vărul său, Henry Bolingbroke, însuşindu-şi pământurile acestuia. Când Richard a plecat într-o campanie militară în Irlanda, Bolingbroke, iubit de popor, a susţinut că „regatul era pe punctul de a se prăbuşi din cauza proastei guvernări şi a încălcării legilor drepte”, şi a debarcat cu o forţă mică în Yorkshire, declanşând o răscoală de proporţii. Până la înapoierea lui Richard pe coasta Ţării Galilor, majoritatea nobililor influenţi se întorseseră împotriva lui. După ce a fost capturat, Richard a fost dus la Londra şi plimbat pe străzi, unde mulţimea l-a batjocorit şi l-a lovit cu fructe stricate. Detronat şi umilit, a fost lăsat să moară de foame în castelul Pontefract în februarie 1400.

Răscoala Ţărănească

Răscoala Ţărănească din 1381 a fost prima mişcare populară din istoria Angliei. Ea s-a declanşat în satul Fobbing din Essex în mai 1381, o altă izbucnire având loc la puţin timp după aceea în Kent. În scurtă vreme, o mare parte a sud-estului şi estului Angliei au fost afectate de tulburări.

Scânteia răscoalei a fost capitaţia, cea de-a treia asemenea taxă introdusă în decurs de patru ani, care avea rolul de a plăti cheltuielile necesare îndelungatului război cu Franţa– Războiul de 100 de Ani. Taxa, care impunea plata aceleiaşi sume de către fiecare persoană, indiferent de starea materială, fusese introdusă la sfatul lui Ioan de Gaunt, unchiul tânărului Richard. Ţara încă suferea după efectele îndelungate ale Morţii Negre din 1348–1349, în timpul căreia murise de ciumă probabil o treime din populaţie. Cum erau mai puţini oameni care să lucreze pământurile, ţărănimea ajunsese să dorească mai mulţi bani pentru truda sa. Cu toate acestea, nobilimea începuse să conlucreze în Parlament pentru a păstra scăzute simbriile ţăranilor.

Pe 12 iunie, rebelii din Essex şi-au aşezat tabăra la Mile End, la marginea Londrei, cerând o cartă a drepturilor. Pe 13 iunie, condus de charismaticul Wat Tyler, la Blackheath a sosit un grup de răsculaţi din Kent. În următoarele două zile, sărăcimea Londrei s-a alăturat rebelilor, deschizându-le porţile oraşului. Plini de mânie şi sub influenţa alcoolului, rebelii au ars până în temelii palatul Savoy, reşedinţa lui Ioan de Gaunt, precum şi câteva sate de la marginea oraşului.

Pe 14 iunie, tânărul Richard, în vârstă de numai 14 ani, înconjurat de cavalerii săi şi de câţiva lorzi, s-a întâlnit cu răsculaţii din Essex la Mile End, unde a convenit să le onoreze cererile. Mai târziu, în aceeaşi zi, s-a aflat că altă facţiune de răzvrătiţi a luat cu asalt Turnul Londrei, unde i-au prins pe arhiepiscopul de Canterbury, pe Lordul Cancelar şi pe Lordul Trezorier – toţi având legătură cu taxa impusă – şi i-au decapitat pe Tower Hill.

Pe 15 iunie, Richard s-a întâlnit cu răsculaţii din Kent la Smithfield. Aceştia i-au înmânat o listă cu revendicări ce cuprindeau abolirea nobilităţii şi a şerbiei şi împărţirea proprietăţilor şi bogăţiilor deţinute de Biserică. Potrivit unor cronicari, Wat Tyler s-a adresat regelui într-un mod jignitor,

ceea ce l-a făcut pe primarul Londrei să îl atace cu pumnalul. Tyler a căzut de pe cal şi a fost ucis de unul dintre scutierii regelui. În acel moment, Richard a intrat călare în mijlocul mulţimii, cerându-le oamenilor credinţă şi promiţându-le concesii. Între timp, Lordul Primar şi oamenii săi i-au înconjurat pe liderii rebelilor şi i-au măcelărit.

În afara Londrei, răzbunarea împotriva răsculaţilor a fost rapidă şi brutală. Sute de oameni au fost spânzuraţi, iar pe 15 iunie, unul dintre liderii rebelilor din Kent, John Ball, cunoscut sub numele de „preotul nebun”, a fost spânzurat, tras pe roată şi tăiat în patru în faţa tânărului rege triumfător.

GILLES DE RAIS
1404–1440

Gilles de Rais... a tăiat beregate, a ucis şi a masacrat în mod atroce mulţi băieţi inocenţi... copii cu care îşi satisfăcea poftele nefireşti şi viciul sodomiei...

Raport al episcopului de Nantes despre Gilles de Rais, 1440

Sadic, depravat şi suferind de tulburări mentale, Gilles de Rais a fost unul dintre primii ucigaşi în serie, acuzat de torturarea, violarea şi uciderea a zeci de băieţi şi tineri, în căutarea de satisfacţii sexuale extreme. Perioadele de criză când ucidea se întrepătrundeau cu unele în care suferea de sentimentul vinovăţiei, pentru ca după aceea, cuprins de alt val de dorinţe, să ucidă din nou.

Gilles de Rais s-a născut într-o familie aristocratică franceză foarte înstărită în timpul îndelungatului conflict cu Anglia cunoscut sub numele de Războiul de 100 de Ani. În 1415, când Gilles avea doar zece ani, mama lui s-a îmbolnăvit şi a murit, iar tatăl său a fost ucis de un mistreţ la vânătoare. În acelaşi an, unchiul lui a murit în lupta de la Agincourt împotriva englezilor, lăsându-l pe Rais moştenitor al averii familiei, care era în acel moment controlată de bunicul lui, Jean de Craon.

Jean de Craon l-a luat în îngrijire pe Gilles, dar a manifestat puţin interes faţă de bunăstarea lui, folosindu-l drept pion politic şi dându-i frâu liber pentru a-şi satisface orice dorinţă. După două încercări eşuate de a-şi căsători nepotul cu tinere din familii înstărite, a reuşit să îi găsească o mireasă– o moştenitoare bogată care a fost răpită şi obligată să accepte căsătoria.

De la vârsta de 23 de ani, Rais a luptat împotriva englezilor, distingându-se prin curaj, slujind alături de Ioana d'Arc în câteva campanii, deşi nu se cunoaşte cât de apropiat a fost de ea. Ca şi Ioana d'Arc, se crede că era deosebit de pios, şi a contribuit, cu certitudine, la construirea câtorva biserici şi a unei catedrale.

În 1432, la un an după ce Ioana a fost arsă pe rug, Rais s-a retras din serviciul militar şi a revenit la marele castel al familiei de la Machecoul, situat în apropierea graniţei cu Bretania. Cum bunicul lui murise, a început să-şi cheltuiască moştenirea considerabilă cu distracţii somptuoase şi ducând un stil luxos de viaţă, provocând iritarea fratelui său, René, care era îngrozit la gândul că Gilles risipea averea familiei.

Un alt adevăr, mai sordid, avea să iasă la iveală. Din bârlogul lui din Machecoul şi folosindu-se de câţiva complici, Gilles de Rais a început să comită o serie de crime sexuale sadice, atent plănuite, şi probabil că s-a făcut răspunzător de uciderea unui număr de 60 până la 200 de copii – majoritatea băieţi – având vârste cuprinse între 6 şi 18 ani.

Victimele, de obicei băieţi blonzi cu ochi albaştri, erau ademenite la castel sub o diversitate de pretexte ori luate cu forţa din satul Machecoul sau din zona învecinată. Se spune că prima victimă a fost un băiat-mesager de 12 ani, care a fost spânzurat de un cârlig de metal, violat de Rais, iar apoi ucis. Pe măsură ce dispăreau tot mai mulţi copii, suspiciunile s-au îndreptat curând către Rais. Cu toate acestea, localnicii erau îngroziţi şi nu se simţeau în stare să-l înfrunte pe unul dintre cei mai puternici şi bogaţi oameni din Franţa.

Majoritatea victimelor erau torturate într-o încăpere construită special, unde erau atârnate sau legate la sol, iar apoi violate, după care erau ucise prin diferite metode, inclusiv dezmembrarea, decapitarea şi eviscerarea. La proces, Rais a mărturisit că admira capetele victimelor mai atrăgătoare şi simţea o plăcere când le vedea măruntaiele smulse. S-a afirmat de asemenea că Rais se ocupa de magie neagră şi de venerarea diavolului.

În acest timp, René de Rais hotărâse să preia controlul asupra averii familiei înainte ca Giles să o cheltuiască pe toată şi a ameninţat că va porni în marş spre Machecoul. Ducele Bretaniei avea de asemenea planuri în

privinţa pământurilor deţinute de Gilles, şi a capturat unul dintre castelele lui. Drept răspuns, în mai 1440, Gilles l-a prins pe fratele unuia dintre duşmanii săi, un preot care tocmai ţinea liturghia, provocându-l pe episcopul de Nantes – care avea şi el interes să îl vadă distrus pe Rais – pentru a declanşa o anchetă în privinţa purtării lui.

Episcopul a început să stea de vorbă cu familiile copiilor răpiţi de Rais şi a instrumentat un dosar şocant împotriva lui. Rais a fost arestat în septembrie 1440 şi acuzat de uciderea a 34 de copii. Sub ameninţarea torturii, în mai puţin de o lună şi-a recunoscut faptele abjecte şi a fost găsit vinovat de crimă, sodomie şi erezie. Pe 16 octombrie 1440, după ce a dat dovadă de căinţă şi i s-a acordat dreptul de a se confesa, a fost spânzurat, apoi ars, împreună cu doi dintre slujitorii lui.

Giles şi-a susţinut tăria credinţei până în ultima clipă. Singura acuzaţie pe care a refuzat să o recunoască a fost aceea de venerare a diavolului, şi s-a prăbuşit într-un acces de suspine când i s-a spus că va fi excomunicat şi că i se va refuza dreptul la spovedanie. Însă astfel de licăriri ale conştiinţei nu reuşiseră să pună capăt campaniei lui de sadism, crimă şi ceea el numea „delicii carnale”.

Doi ucigaşi în serie moderni

Ucigaşii în serie sunt de obicei fiinţe fără identitate, patetice, care caută să-şi arate puterea prin distrugerea celor mai slabi decât ei înşişi. De obicei, nu sunt interesanţi decât prin anvergura răutăţii proprii, fascinaţia crimelor şi fiorul la gândul că vor fi descoperiţi: din cauza lipsei de legătură cu victimele lor, ei sunt dificil de depistat, ceea ce le permite câteodată să comită crime numeroase în decurs de ani şi ani. Iată două exemple: Jeffrey Dahmer – necrofil, canibal şi ucigaş în serie– s-a născut pe 21 mai 1960 în Milwaukee, Wisconsin, într-o familie respectabilă din clasa mijlocie. Lucru necunoscut de părinţi, încă din anii adolescenţei el începuse să aibă fantezii necrofile homosexuale.

În 1978, după ce a absolvit liceul, a comis prima crimă. Victima lui a fost un autostopist pe care îl luase cu maşina. Dahmer l-a ucis cu o ganteră

şi i-a îngropat cadavrul în pădure.

Dahmer a aşteptat până în 1987 până să îşi ucidă a doua victimă, pe care o cunoscuse la un bar pentru homosexuali. Până la descoperirea sa în 1991, el a ucis cel puţin 15 tineri şi băieţi, cu vârste între 14 şi 31 de ani. De obicei, îşi alegea victimele în barurile pentru homosexuali, câteodată oferindu-le băutură şi bani. Apoi le administra pe ascuns un drog, îi ucidea, comitea acte de necrofilie, după care îi dezmembra. Le păstra părţi din corp în borcane, le fierbea capetele pentru a putea păstra ţestele lor drept trofee, şi mânca părţi din carnea lor. În 1992 a primit 15 sentinţe de închisoare pe viaţă consecutive; doi ani mai târziu, a fost ucis de un alt deţinut.

Dahmer nu a fost neapărat cel mai prolific ucigaş sexual din era modernă. Acest titlu îndoielnic îi revine unui rus „Spintecătorul Roşu”, un bărbat cu familie, educat şi serios, fost profesor, pe nume Andrei Cikatilo, care se pare că nu putea obţine satisfacţia sexuală decât ucigând oameni şi apoi muşcând bucăţi din carnea victimelor. Poliţia l-a prins în cele din urmă pe Cikatilo în 1990, după ce a fost pus sub supraveghere permanentă. La proces, a fost condamnat la moarte pentru uciderea a 52 de oameni, între care se numărau cel puţin 10 băieţi şi mai bine de 40 de femei, atât copile, cât şi prostituate. A fost împuşcat în 14 februarie 1994.

TOMÁS DE TORQUEMADA

1420–1498

Dacă cineva dovedeşte o oarecare învăţătură, se socoteşte că a comis erezii, greşeli şi că are legături cu evreii. Astfel li s-a impus tăcerea oamenilor de litere; cei care au ales calea învăţăturii au ajuns să se simtă terorizaţi, aşa cum bine spui.

Don Rodrigo Manrique, fiul inchizitorului general,
scrisoare către Luis Vives, 1533

Simpla rostire a numelui Tomás de Torquemada, primul inchizitor general din Spania, dădea fiori de groază până şi celor mai căliţi dintre contemporanii săi. De atunci încoace, Torquemada – persecutorul de evrei, mauri şi alţi presupuşi „eretici” în timpul domniei represive şi intolerante a lui Ferdinand şi Isabelei – a fost personificarea fanatismului religios şi a zelului de a persecuta.

Se cunosc puţine lucruri despre copilăria lui Tomás de Torquemada, în afară de faptul că omul care va deveni năpasta evreilor din Spania descindea şi el din evrei: bunica lui era *converso* – persoană de origine evreiască trecută la catolicism. În tinereţe, Torquemada a intrat în ordinul religios dominican, iar în 1452 a fost numit stareţ al unei mănăstiri din Santa Cruz. Deşi a continuat să ocupe acel post în următoarele două decenii, el a devenit totodată confesor şi sfetnic al regelui Ferdinand al II-lea al Aragonului şi al reginei IsabelaI a Castiliei, a căror căsătorie în 1479 a unit practic cele două principale regate spaniole. Sub monarhia dualistă, s-a făcut un nou efort de a încheia Reconquista (recucerirea Spaniei de sub dominaţia musulmană), care se oprise cu două secole mai devreme. Această

strădanie s-a încheiat cu succes în 1492, odată cu prăbuşirea Granadei, ultimul avanpost musulman din Spania.

În acest timp, Torquemada convinsese guvernarea că prezenţa în continuare în Spania a evreilor, musulmanilor şi chiar a celor recent convertiţi la creştinism din acele confesiuni reprezenta o corupere periculoasă a adevăratei credinţe catolice. Ca urmare a îndemnurilor lui Torquemada, au fost emise legi represive care aveau rolul de a forţa expulzarea minorităţilor necreştine din Spania.

Torquemada a găsit o încurajare bine-venită din partea papalităţii. În 1478, o bulă papală dată de Sixt al IV-lea ordona înfiinţarea unei „Inchiziţii" sub autoritatea monarhiei spaniole, pentru a investiga ereziile şi pentru a feri Spania de abateri de la religia adevărată. Patru ani mai târziu, Torquemada a devenit unul dintre inchizitori, iar la scurt timp, inchizitor general, cea mai importantă funcţie în cadrul acestei instituţii.

Acum, Torquemada avea la fel de multă putere ca Ferdinand şi ca Isabela; desigur, el era mai temut decât autorităţile seculare. Sub îndrumarea lui, Inchiziţia a atins noi culmi, devenind tot mai puternică. În 1484 a supravegheat proclamarea celor „28 de articole" ce enumerau păcatele pe care Inchiziţia încerca să le expună public şi să le epureze. Acestea începeau cu apostazia şi blasfemia şi se încheiau cu sodomia şi vrăjitoria, deşi multe se refereau la identificarea şi la demascarea evreilor. În cursul investigaţiilor, inchizitorii erau împuterniciţi să folosească toate mijloacele socotite necesare pentru a descoperi adevărul – o reglementare care legitima de facto tortura pentru obţinerea cu forţa a unei mărturisiri.

Urmarea a fost o politică de persecuţie violentă. Numai în luna februarie a anului 1484, 30 de oameni din oraşul Ciudad Real au fost găsiţi vinovaţi de o serie de „nelegiuiri" şi arşi de vii. Între 1485 şi 1501, au fost arşi 250 de oameni la Toledo; iar în 1492, într-o singură împrejurare, în oraşul natal al lui Torquemada, Valladolid, au fost arşi 32 de oameni.

Susţinând că sufletul Spaniei era în primejdie, Torquemada a declarat că mai ales evreii reprezentau o ameninţare mortală, iar în 1492, Ferdinand şi Isabela au decretat că toţi evreii care nu acceptau adevărul revelaţiei creştine trebuiau expulzaţi din Spania. Aproximativ 40 000 de oameni au

părăsit ţara – mulţi dintre ei fiind salvaţi şi primind adăpost din partea otomanilor islamici din Istanbul, Izmir şi Selanik (în prezent Salonic, în Grecia).

Torquemada nu şi-a socotit totuşi opera încheiată, ba chiar a refuzat episcopia de Sevilla pentru a-şi continua activitatea în funcţia de inchizitor general. Procedând astfel, el a descoperit că recompensele pentru eforturile sale nu erau doar spirituale; a strâns şi o avere personală uriaşă din bunurile confiscate de la cei pe care Inchiziţia îi găsea vinovaţi de erezie. Oriunde călătorea, era însoţit de 50 de oameni călări şi de 250 de pedestraşi, o forţă care reflecta lipsa lui de popularitate tot mai accentuată, dar care se adăuga groazei şi spaimei pe care o inspira când sosea într-un alt oraş pentru a-i pedepsi pe eretici.

În cele din urmă, doar moartea l-a îndepărtat pe Torquemada din funcţie. În cele două decenii dinainte, zelul lui neobosit a făcut ca peste 2 000 de oameni să-şi găsească un sfârşit cumplit în flăcări. Torquemada va fi asociat întotdeauna cu bigotismul religios personificat – încarnarea „Marelui Inchizitor” al lui Fiodor Dostoievski, omul care vrea să îl ardă şi pe Iisus Hristos de dragul iubitei sale Biserici Catolice, dar care sfârşeşte într-un abis spiritual.

Inchiziţia spaniolă

Inchiziţia spaniolă a fost înfiinţată în 1 noiembrie 1478 de papa Sixt al IV-lea. Misiunea acesteia era de a eradica abaterile şi erezia din cadrul Bisericii, şi orice fată peste 12 ani şi orice băiat peste 14 ani erau supuşi puterii sale. Nu era prima oară când se năştea o astfel de instituţie – existase o Inchiziţie temporară în Franţa secolului al XIII-lea, pentru a se ocupa de ereticii catari care mai rămăseseră după Cruciada împotriva albigenzilor (vezi p. 122). Însă această Inchiziţie avea să fie mai longevivă şi mai metodică în acţiunile sale.

Primii doi inchizitori au fost numiţi în 1480, iar primele arderi pe rug au urmat câteva luni mai târziu, în februarie 1481, când au fost executaţi şase oameni ca eretici. După aceea, ritmul uciderilor a sporit, iar în

februarie 1482, pentru a face faţă cantităţii de muncă sporite, papa a numit alţi şapte inchizitori – între aceştia numărându-se şi Torquemada. După un deceniu, audierile Inchiziţiei se desfăşurau în opt oraşe mari de pe cuprinsul Spaniei.

Inchizitorii soseau într-un oraş şi organizau o liturghie specială, la care erau obligaţi să participe toţi cetăţenii. Se ţinea o predică, după care se făcea apel la toţi cei care se ştiau vinovaţi de erezie să vină pentru a se confesa. Păcătoşilor suspectaţi li se acorda o perioadă de 30 până la 40 de zile, pentru a se autodenunţa. Cei care se supuneau aveau posibilitatea de a fi „recompensaţi” cu o pedeapsă mai puţin severă decât cei recalcitranţi. În orice caz, toţi cei care se confesau aveau obligaţia de a identifica alţi eretici care nu respectaseră credinţa creştină. La fel ca şi confesiunea, denunţul făcea astfel parte integrantă din activitatea Inchiziţiei. Drept urmare, prezenţa Inchiziţiei a oferit curând ocazia potrivită pentru plata unor poliţe mai vechi.

Acuzaţii erau arestaţi, aruncaţi în închisoare, iar proprietăţile lor şi ale familiei lor se confiscau. Urma interogatoriul, iar inchizitorii aveau instrucţiuni să aplice torturi potrivit „conştiinţei şi voinţei” lor. Unor suspecţi li se turna apă pe gât, alţii erau traşi pe roată ori atârnaţi cu mâinile legate la spate– făcându-se, deci, tot ce era necesar pentru a smulge o mărturisire. În cursul torturilor, mulţi oameni erau mutilaţi; mulţi alţii mureau. Iar pentru cei care cedau sub astfel de presiuni exista un singur deznodământ: moartea prin arderea pe rug. Înainte de a fi arşi de vii în ceea ce se numea eufemistic *auto da fé* (act de credinţă), victima avea de ales. Putea să se căiască, sărutând crucea, ori putea să rămână sfidătoare. În primul caz, i se acorda milă şi era strangulată înainte de a se aprinde focul; în al doilea caz, urma o moarte prelungită şi înfiorător de chinuitoare.

VLAD ŢEPEŞ
1431–1476

Felul său de a trăi a fost la fel de urât precum numele său.
Dintr-un manuscris rusesc de la sfârşitul secolului al XV-lea

Vlad al III-lea, *hospodar* (prinţ) al Ţării Româneşti, a susţinut că îşi salva poporul creştin de otomanii musulmani, însă mai curând l-a interesat să deţină puterea în atmosfera de intrigi şi trădări ale politicii imperiale şi dinastice locale. A fost un sadic criminal şi degenerat, care a dat dovadă de o cruzime atât de sălbatică încât a inspirat legenda lui Dracula. Însă povestea lui Dracula este nevinovată în comparaţie cu realitatea. Din cauza uciderii a zeci de mii de oameni – începând cu ţăranii infirmi şi cu vagabonzii şi terminând cu nobilii şi ambasadorii străini– a devenit cunoscut sub numele de „Prinţul Ţepeş”, metoda sa preferată de execuţie fiind să-şi înfigă victimele în pari ascuţiţi la vârf, unşi cu ulei şi introduşi în intestinele lor. După toate probabilităţile, Vlad s-a născut într-o fortăreaţă, cetatea Sighişoarei din Transilvania, în 1431. Supranumele familiei era Dracul, transmis prin tatăl său, care fusese membru al Ordinului Dragonului – căruia Vlad i s-a alăturat la vârsta de cinci ani –, o organizaţie secretă creată de împăratul Sfântului Imperiu Roman pentru a susţine creştinismul şi a se opune incursiunilor otomane în Europa. Mama lui a fost o prinţesă moldoveancă, iar tatăl său, Vlad al II-lea, fost prinţ al Ţării Româneşti, exilat în Transilvania.

În 1444, când Vlad era copil, sub ameninţarea atacului de către sultanul otoman, tatăl lui fusese silit să îi asigure pe turci de obedienţa sa trimiţând doi dintre fii, între care şi Vlad, drept zălog în Imperiul Otoman. Acea

experienţă, care a durat patru ani, în care a fost bătut şi biciuit pentru obrăznicia şi caracterul său pătimaş, l-a făcut pe Vlad să îi urască de moarte pe turci.

Ţara Românească (parte a României de astăzi) nu a fost o monarhie ereditară tradiţională şi, deşi Vlad putea emite pretenţii la tron, exilul tatălui său îl plasa într-o poziţie nefavorabilă. Fratele lui mai mare, Mircea al II-lea, a domnit scurtă vreme în 1442, dar a fost silit să se ascundă în anul următor şi, în cele din urmă, în 1447, a fost prins de duşmani, care i-au scos ochii cu fierul înroşit şi apoi l-au îngropat de viu. Politica Ţării Româneşti era duplicitară şi brutală: Radu cel Frumos, fratele mai mic al lui Vlad, a apelat la ajutorul sultanului Mehmet al II-lea pentru a-şi izgoni fratele.

În 1447, anul în care a fost ucis Mircea, boierii fideli lui Ioan Huniad, Cavalerul Alb al Ungariei, l-au prins şi omorât pe tatăl lui Vlad, susţinând că era prea dependent de otomani. La scurtă vreme după aceea, turcii au invadat regiunea pentru a-şi impune controlul şi, în 1448, l-au înscăunat pentru scurtă vreme pe Vlad, care avea 17 ani, ca prinţ-marionetă, însă Huniad a intervenit din nou şi l-a silit să se refugieze în Moldova. După aceea, Vlad şi-a făcut curaj şi a plecat în Ungaria – cu care Ţara Românească purtase numeroase războaie. Impresionându-l pe Huniad prin poziţia sa antiotomană, a devenit în cele din urmă candidatul preferat al Ungariei pentru tronul valah.

În 1456, când ungurii i-au atacat pe turci în Serbia, Vlad s-a folosit de acel prilej pentru a invada Ţara Românească şi a prelua controlul, ucigându-l pe rivalul său Vladislav al II-lea din neamul Dăneştilor şi luând din nou tronul pentru familia Drăculeştilor. În duminica Paştelui, i-a invitat pe boierii de vază la un ospăţ, ucigându-i pe cei mai bătrâni şi făcându-i robi pe cei care erau suficient de tineri ca să muncească. Mulţi au murit lucrând la fortificaţiile pentru castelele lui Vlad în condiţii atât de grele, încât straiele lor bogate s-au făcut zdrenţe, lăsându-i goi puşcă.

Stabilindu-şi capitala la Târgovişte, Vlad era hotărât să facă din Ţara Românească un mare regat, cu un popor prosper şi sănătos. Pentru el, însă, acest lucru însemna eradicarea boierimii, precum şi a tuturor celor despre care socotea că secătuiau resursele ţării. Printre aceştia s-au numărat cei mai

săraci şi mai neajutoraţi – vagabonzii, infirmii şi cei bolnavi mental –, mii de oameni, pe care i-a chemat la Târgovişte la un ospăţ, însă i-a încuiat în sală şi i-a ars de vii imediat ce aceştia au terminat de mâncat. (Era primejdios să accepţi o invitaţie a lui Vlad, dar şi mai primejdios era să o refuzi.) De asemenea, Vlad a persecutat femeile acuzate de acte de imoralitate precum adulterul – li se tăiau sânii, apoi erau jupuite de vii sau fierte, iar trupurile le erau expuse public. Negustorii germani care trăiau în Transilvania, pe care îi considera paraziţi străini, au fost, de asemenea, obiectul mâniei lui Vlad. În ziua Sfântului Bartolomeu, 1459, a poruncit uciderea a 30 000 de negustori şi boieri din Braşov, iar alţi 10 000 au fost ucişi la Sibiu în anul următor.

De obicei victimele lui erau trase în ţeapă. Moartea era cumplită şi putea dura ore întregi, pe măsură ce ţeapa pătrundea tot mai adânc în intestine şi ieşea pe gură. Executând mii de oameni odată, aşeza ţepele în cercuri concentrice în jurul castelelor şi interzicea oricui să scoată victimele, deseori luând cina în apropierea cadavrelor în putrefacţie; cu cât era mai mare rangul victimei, cu atât era mai înaltă ţeapa pentru ea. Alte metode de execuţie includeau jupuirea de viu şi fierberea, iar odată a bătut cuie în capetele ambasadorilor străini care au refuzat să îşi scoată căciulile la curtea lui. Pofta lui de sânge era atât de mare, încât se zvonise că bea sângele victimelor şi se ospăta cu carnea lor.

În iarna anului 1461–1462, a traversat Dunărea şi a jefuit zona controlată de otomani dintre Serbia şi Marea Neagră, ucigând 20 000 de oameni. Sultanul Mehmet al II-lea a strâns zeci de mii de soldaţi pentru o campanie de pedepsire, însă când au sosit pe malul Dunării au văzut 20 000 de prizonieri turci pe care oamenii lui Vlad îi trăseseră în ţeapă, creând astfel o pădure de cadavre în ţepe.

În ciuda unei încercări îndrăzneţe de a se strecura deghizat în tabăra inamică, pentru a-l ucide pe sultan, Vlad a fost copleşit de numărul otomanilor. În 1462, când turcii au împresurat castelul său, soţia lui a sărit pe o fereastră şi Vlad a fugit, iar otomanii l-au pus pe tron pe fratele lui, Radu. Prins de unguri, Vlad şi-a petrecut următorii zece ani în captivitate, visând să-şi recapete tronul, timp în care se spune că trăgea în ţepe

miniaturale şoareci şi păsări. În cele din urmă, şi-a asigurat din nou sprijinul ungurilor recăsătorindu-se cu o membră a familiei regale maghiare şi a reuşit să invadeze Ţara Românească în 1476, când l-a detronat pentru scurtă vreme pe noul domnitor, Basarab cel Bătrân din familia Dăneştilor. Încă o dată, însă, nu s-a putut opune armatei otomane şi a fost ucis lângă Bucureşti, probabil chiar de oamenii săi, iar capul i-a fost tăiat şi trimis la Constantinopol, unde a fost expus în vârful unui par.

Unii români l-au portretizat pe Vlad Ţepeş ca pe un luptător pentru independenţă împotriva cuceritorilor străini şi a negustorilor paraziţi, care a dorit să contribuie la renaşterea Ţării Româneşti şi să îi restituie moralitatea şi mândria naţională. Însă adevăratul său scop a fost să-şi păstreze tronul. Mai presus de toate, a fost un psihopat sadic şi ucigaş în masă, ale cărui atrocităţi s-au dovedit diabolice chiar şi potrivit standardelor acelor vremuri şi locuri.

Cine a fost Dracula?

Povestea lui Dracula, aşa cum o cunoaştem astăzi din filme şi din literatură, a fost popularizată pentru prima oară în romanul cu acelaşi nume, publicat în 1897, de scriitorul irlandez Bram Stoker. Mulţi au presupus că avea la bază figura lui Vlad Ţepeş, dar nu toţi oamenii de ştiinţă sunt de acord. Numele „dracul" s-ar putea traduce prin „diavol", iar în Balcani, el era folosit deseori în acest sens mai larg decât pentru a numi membri ai familiei Dracul din care provenea Vlad.

Totuşi, este neîndoielnic că Stoker luat mare parte din material pentru romanul său din numeroasele lecturi din folclorul european şi din miturile istorice care porniseră din Transilvania. S-ar putea să fi fost influenţat şi de povestea contesei Elisabeta Báthory (vezi p. 241), o nobilă maghiară care, la un secol după Vlad, a atras în castelul ei sute de tinere frumoase – şi le-a băut sângele pentru a-şi păstra tinereţea.

Romanul lui Stoker ni-l prezintă pe Jonathan Harker, un avocat din Anglia, care călătoreşte într-o zonă îndepărtată de la marginea Transilvaniei şi pătrunde în castelul cu aspect sinistru ce aparţine clientului său, contele

Dracula. În ultimii o sută de ani, acest scenariu a fost repetat în multe versiuni ale poveştii lui Dracula, atât în formă literară, cât şi cinematografică, cea mai cunoscută fiind cea realizată de F.W. Murnau în anii 1920, într-un film expresionist clasic numit *Nosferatu*.

RICHARD AL III-LEA
1452–1485

Astfel eu păcatul gol
l-îmbrac în vechi versete şterpelite
de prin Scripturi, încât le par un sfânt,
Când eu mă port aidoma Satanei.[6]
Richard al III-lea în William Shakespeare,
Richard al III-lea, act 1, scena 3

Richard al III-lea a fost uzurpatorul cocoşat care şi-a ucis în mod infam doi nepoţi, unul dintre ei fiind regele de drept al Angliei, pângărind cu sânge chiar tronul după care tânjea şi declanşând astfel propria distrugere. Întrucât a pierdut tronul în favoarea Tudorilor, aceştia din urmă au fost cei care au scris povestea lui Richard al III-lea pentru a susţine drepturile dinastiei lor, exagerând probabil ambiţia lui necruţătoare şi diformităţile fizice. S-ar putea ca Richard să nici nu fi fost cocoşat. Însă niciodată nu a fost folosită o diformitate atât de convingător pentru a simboliza răutatea.

Richard a fost cel de-al doilea fiu al lui Richard, al treilea duce de York, şi al lui Cecily Neville, fiica lui Ralph Neville, primul conte de Westmorland şi nepoata lui Ioan de Gaunt. Un copil urât, cu dinţii ieşiţi în afară, el a crescut în timpul Războiului celor Două Roze, purtat între casele dinastice rivale de Lancaster şi York. După triumful Casei de York în martie 1461, într-o luptă în care şi-a văzut tatăl ucis, fratele mai mare al lui Richard a devenit regele Eduard al IV-lea.

Din 1465, Richard a fost crescut în casa vărului său, Richard Neville, supranumit ulterior „Făcătorul de regi”, deşi nu există nici un motiv să

credem că tânărul Richard pusese ochii pe tron încă de la acea vârstă. A dovedit fidelitate faţă de fratele său, Eduard, lucru pentru care a fost răsplătit, primind pământuri şi poziţii influente. După ce Lancasterii l-au reînscăunat pe Henric al VI-lea pentru scurtă vreme în 1470, silindu-i pe fraţii York să plece în exil la Haga, Richard s-a alăturat lui Eduard în campania organizată de acesta din urmă în 1471, în care Henric al VI-lea a fost detronat pentru a doua oară.

General capabil şi administrator priceput, lui Richard i s-a încredinţat controlul asupra nordului Angliei în timpul domniei lui Eduard, câştigându-şi o reputaţie bună pentru cinste şi dreptate. În timpul campaniilor Casei de York, a dobândit un şir de castele în Yorkshire, Durham şi Cumbria, dar fidelitatea– dovedită, de exemplu, într-o campanie reuşită pe care a dus-o în numele lui Eduard împotriva scoţienilor în 1481 – însemna că regele tolera influenţa crescândă a fratelui său.

În 1478, s-ar putea ca Richard să-şi fi îngăduit pentru prima oară să viseze coroana când George, fratele mijlociu al Casei de York, a fost executat pentru trădare, probabil la cererea lui Richard, înlăturând astfel un alt obstacol potenţial în calea către tron. Însă când Eduard al IV-lea a murit pe neaşteptate în 9 aprilie 1483, ambiţiile lui au ieşit la suprafaţă. Următorul din familie care avea dreptul la tron era Eduard al V-lea, în vârstă de 12 ani, apoi fratele său de 9 ani, Richard de Shrewsbury, cei doi fii ai frumoasei soţii a regelui, Elizabeth Woodville. În calitate de Lord Protector al testamentului lăsat de fostul rege, Richard a jurat iniţial credinţă tânărului său nepot, dar la mai puţin de o lună după aceea, i-a capturat pe Eduard, apoi pe fratele lui mai mic, şi i-a închis în Turnul Londrei.

La început, Richard a susţinut că îi luase pe cei doi băieţi pentru a-i proteja şi, măsluind acuzaţii de trădare, a poruncit executarea celor însărcinaţi anterior să le poarte de grijă. Două luni mai târziu, totuşi, a făcut un anunţ în faţa catedralei St Paul, declarând căsătoria lui Eduard al IV-lea cu Elizabeth Woodville nelegitimă, deoarece, potrivit mărturisirii făcute de un episcop al cărui nume nu l-a menţionat, Eduard fusese deja căsătorit în secret în acea vreme cu „amanta” lui, Lady Eleanor Butler. Richard a reuşit să treacă prin Parlament un act pentru anularea postumă a căsătoriei,

transformându-i în mod automat în bastarzi pe nepoţii săi şi croindu-şi astfel drum spre tron. După ce a înăbuşit o revoltă de scurtă durată împotriva lui, pe 6 iulie 1483 a fost încoronat ca Richard al III-lea la Westminster Abbey.

Pentru a-şi consolida poziţia, Richard i-a prins şi i-a ucis cu brutalitate pe câţiva nobili care s-ar fi putut opune ascensiunii lui. Era totuşi foarte conştient că, atâta vreme cât erau în viaţă, cei doi nepoţi îi vor periclita serios domnia, de aceea nimeni nu a rămas surprins când, în vara anului 1483, ambii băieţi au fost declaraţi dispăruţi. Spre toamnă, s-a presupus că muriseră şi nimeni nu s-a îndoit de faptul că unchiul lor era răspunzător de acest lucru. Potrivit lui Sir Thomas Morus, cei doi băieţi au fost sufocaţi în somn din porunca regelui. Abia în 1647 s-au descoperit scheletele a doi copii sub o scară din Turn, iar ele au fost în cele din urmă înhumate în Westminster Abbey.

Faptul că Richard îi ucisese pe prinţi a fost acceptat ca adevărat în timpul domniei sale şi socotit oribil chiar şi în acele vremuri pline de brutalitate. Henric Tudor, principalul lui rival din Casa de Lancaster – care mai târziu a pornit o acţiune de ponegrire a numelui lui Richard şi l-a prezentat drept un monstru – a strâns o armată în Europa continentală şi a invadat Anglia în cadrul unei campanii care a culminat cu bătălia de la Bosworth Field în 22 august 1485. Momentul de cotitură al confruntării s-a produs când Henry Percy, conte de Northumberland, a refuzat să-şi arunce rezervele în luptă, în vreme ce aliaţii lui Richard, Thomas Stanley, ulterior conte de Derby, şi fratele său, Sir William – care aşteptaseră să vadă de ce parte atârnau sorţii – au intervenit de partea lui Henric. Deşi a continuat să lupte cu eroism, croindu-şi drum prin mijlocul armatei inamice şi fiind cât pe ce să ajungă în apropierea lui Henric, Richard a fost încercuit şi ucis cu o halebardă de un velş. Ultimul rege Plantagenet al Angliei, Richard domnise doar doi ani. Henric Tudor a devenit Henric al VII-lea, domnind până la moartea Elisabetei I, în 1603.

Pentru cronicarii contemporani, diformitatea era semnul unui caracter rău, iar acţiunile lui Richard din 1483 au evocat imaginea unei creaturi şocant de urâte: dinţi ieşiţi în afară, pilozitate corporală excesivă din

naştere, cocoaşă, un braţ uscat şi faţa trasă. Potrivit unui cronicar, era scump la vorbă şi agitat, „trăgând mereu cu mâna dreaptă pumnalul pe jumătate din teacă şi vârându-l la loc, armă pe care o avea tot timpul asupra lui”. Unii istorici consideră că multe cronici au exagerat diformităţile lui Richard, dar acest lucru spune multe despre reputaţia lui, aceea de cocoşat nervos şi sinistru portretizat de William Shakespeare în *Richard al III-lea*, pe care generaţiile următoare au ajuns să îl cunoască: „Aşa pocit, scălâmb, că pân' şi câinii / Mă latră când şontâcăiesc pe drum”.[7]

Regi care au murit în bătălie

Regii trebuiau să îşi conducă armatele în luptă, dar riscul pe care şi-l asumau era foarte mare. Dacă erau ucişi, bătălia – şi regatul lor deopotrivă – erau pierdute.

Saul (primul rege al Regatului Israel), după înfrângerea în bătălia de la muntele Gilboa (1007 î.Hr.), s-a lăsat să cadă în vârful sabiei, dar fără a reuşi să moară, după ce purtătorul său de armură a refuzat să îl ucidă, iar apoi l-a implorat pe un războinic amalechit să îi curme suferinţa.

Cirus cel Mare a câştigat iniţial victoria după ce i-a păcălit pe soldaţii masageţi să se îmbete, dar a fost ucis în apropiere de râul Tigru (cca 530 î.Hr.), după ce Tomryis, căpetenia lor furioasă, a condus un al doilea val de atac.

Valens, împărat roman, a fost ucis în bătălia de la Adrianopol (378 d.Hr.) împotriva goţilor; cadavrul nu i-a mai fost găsit.

Regele Harold al Angliei a fost ucis în bătălia de la Hastings, în 1066.

Richard Inimă-de-Leu a murit din cauza unei cangrene în timpul asediului unui mic castel din Aquitania în 1199, după ce o operaţie pentru extragerea unei săgeţi de arbaletă nu a reuşit.

Murad I (sultan otoman) a murit în bătălia de la Kosovo din 1389, fie în luptă, fie de mâna unui soldat sârb care, prefăcându-se mort, a sărit brusc

şi l-a înjunghiat. Otomanii au câştigat lupta, care este celebrată şi în folclorul naţionalist sârb.

Constantin al XI-lea Paleologul (ultimul împărat al Bizanţului) a murit apărând porţile Constantinopolului în 1453, conducând o ultimă şarjă şi fiind tăiat bucăţi. Rămăşiţele lui nu au mai fost găsite.

Sebastian I al Portugaliei a fost ucis într-o luptă cu armata marocană în bătălia de la Alcazarquizir (1578). Aliatul său maur, sultanul Mohammed al II-lea Saadi, a murit în aceeaşi bătălie, care este cunoscută şi sub numele de Bătălia celor Trei Regi.

Gustav Adolf al Suediei a murit în 1632 în bătălia de la Lützen. Declarând „Domnul Dumnezeu îmi este armura”, el a refuzat să-şi îmbrace platoşa şi a fost ucis în timp ce conducea o şarjă de cavalerie.

Carol al XII-lea al Suediei, un rege războinic şi ascetic, a fost ucis ori asasinat în timp ce lupta împotriva rebelilor norvegieni în 1718.

6 *Richard al III-lea*, traducere de Dan Duţescu, ELU Bucureşti, 1964 (n.tr.)

7 William Shakespeare, *Richard al III-lea*, ELU, Bucureşti, 1964, traducere de Dan Duţescu (n.tr.)

GIROLAMO SAVONAROLA

1452–1498

Primul oraş reînnoit va fi Florenţa... Aşa cum Dumnezeu a ales ca poporul lui Israel să fie condus de Moise prin nenorociri spre fericire... tot astfel oamenii Florenţei sunt chemaţi să joace un rol asemănător, conduşi de un om profetic, noul lor Moise [Savonarola în persoană]... În Epoca Sabatului, oamenii se vor bucura în Noua Biserică şi vor exista doar o turmă şi un păstor.

Girolamo Savonarola, „Predică privind Noua Epocă”, anii 1490

Călugărul dominican italian Girolamo Savonarola a fost un fanatic reacţionar şi un teocrat bigot, care s-a opus cu vehemenţă Renaşterii florentine. „Rugul Deşertăciunilor” iniţiat de el a ars cărţi şi opere de artă socotite „imorale”. „Republica religioasă şi creştină” a lui Savonarola era o domnie ucigaşă, făţarnică şi intolerantă a terorii. Însuşi numele lui a devenit sinonim cu călugării demenţi, dar şi cu crimele teocraţiei şi cu virtutea absurdă.

Născut în oraşul Ferrara (pe atunci capitala unui ducat independent), Savonarola a fost educat de bunicul din partea tatălui, Michele Savonarola, după care a mers la universitate. Scrierile lui de început au dovedit un amestec de pesimism şi spirit moralizator pentru care va deveni faimos; poemele *De ruina mundi* („Despre decăderea lumii”) şi *„De ruina Ecclesiae”* („Despre decăderea Bisericii”) sunt exemplare în această privinţă.

În 1475, Savonarola a intrat în Ordinul Dominican de la mănăstirea San Domenico din Bologna. Patru ani mai târziu, s-a transferat înapoi la mănăstirea Santa Maria degli Angeli, din Ferrara natală, după care a devenit stareţ al mănăstirii de la San Marco din Florenţa. Aici îşi va câştiga locul în istorie.

Încă de la început, Savonarola a denunţat corupţia politică şi religioasă despre care era convins că pătrunsese în întreaga societate. Predicile lui din postul Paştelui din 1485–1486 au fost extrem de vehemente, şi în timpul acestora a început să ceară curăţirea Bisericii ca preludiu la reformarea sa.

În 1487, Savonarola a părăsit Florenţa o vreme, întorcându-se la Bologna ca „maestru de studii”, însă în 1490 a revenit, la încurajarea filosofului umanist contele Pico della Mirandola şi cu patronajul lui Lorenzo de Medici, cârmuitorul Florenţei. Întors la Florenţa, Savonarola a început imediat să critice aspru chiar guvernarea care făcuse posibilă întoarcerea lui. Într-un limbaj înflorit, Savonarola a anunţat apropiatul „sfârşit al lumii” şi a susţinut că se afla în legătură cu Dumnezeu şi cu sfinţii. A condamnat presupusa tiranie a familiei de Medici şi a profeţit prăbuşirea iminentă a Florenţei dacă oraşul nu îşi schimba obiceiurile.

Astfel de predicţii au părut aproape răzbunate când regele francez Carol al VIII-lea a invadat Florenţa în 1494. Piero, fiul şi succesorul lui Lorenzo de Medici, a fost izgonit din oraşul care, în acele momente, se afla în ghearele demagogiei lui Savonarola. Cu sprijin francez, în Florenţa s-a întemeiat o republică democratică, având-l pe Savonarola drept conducător. În noul său rol, combinând puterile politică şi religioasă, el era hotărât să creeze „o republică religioasă şi creştină”. Una dintre primele acţiuni ale acestei noi şi revoluţionare republici a fost să pedepsească cu moartea homosexualitatea.

Savonarola şi-a intensificat criticile împotriva curiilor romane – mergând atât de departe, încât a atacat viaţa privată rău famată a papei. În acelaşi timp, el i-a îndemnat pe oamenii Florenţei să ducă vieţi mai ascetice. Rezultatul acestor ultime îndemnuri a fost acţiunea pentru care acest preot a devenit faimos – „Rugul Deşertăciunilor ”, în care lucrurile personale,

cărţile şi operele de artă, unele de Botticelli şi Michelangelo, au fost distruse într-un foc făcut în Piazza della Signoria din Florenţa.

Chiar în timp ce Savonarola ajungea în culmea puterii şi a influenţei sale, împotriva lui a început să se coaguleze o opoziţie. Evidenţiind afirmaţiile lui împotriva papalităţii, aceşti opozanţi interni au reuşit să obţină excomunicarea lui Savonarola în luna mai 1497. În afara Florenţei, lui Savonarola nu i se opunea doar coruptul papă Alexandru al VI-lea, ci şi ducele de Milano – ambii dorind să dejoace ambiţiile regionale ale regelui Franţei.

Când forţele franceze s-au retras din Peninsula Italică în 1497, Savonarola s-a trezit brusc izolat. Lovitura finală a primit-o în 1498, într-un episod bizar, care a reflectat atmosfera plină de zel pe care se străduise atât de mult să o instaureze. Un călugăr franciscan ameninţase pe toţi cei care refuzau să accepte excomunicarea lui Savonarola de către papă cu „judecata focului”. Unul dintre susţinătorii cei mai fanatici ai lui Savonarola a acceptat provocarea, rezultatul acesteia urmând să se decidă de către cel care se retrăgea primul (acela fiind considerat învins). În respectiva situaţie, franciscanul nu a apărut la întrecere, ceea ce i-a conferit în mod oficial victoria lui Savonarola. Cu toate acestea, mulţi au socotit că Savonarola reuşise cumva să scape de acea încercare. A urmat o răscoală, în cursul căreia Savonarola a fost scos cu forţa din mănăstirea lui şi târât în faţa unei comisii de anchetă, din care făceau parte opozanţi ai săi.

Adus în faţa judecăţii de către comisarii papali, Savonarola a fost torturat pentru a-şi recunoaşte vinovăţia. Apoi a fost predat autorităţilor seculare pentru a fi crucificat şi ars pe rug. Sentinţa a fost executată în 23 mai 1498, chiar în locul în care fusese aprins Rugul Deşertăciunilor şi în care Savonarola supraveghease executarea unor „criminali”. Se spune că în clipa în care i-a fost aprins rugul, călăul a afirmat: „Cel care a vrut să mă ardă pe mine este acum dat pradă flăcărilor”.

Rasputin – Călugărul nebun

Grigori Efimovici Novîh (cca 1872–1916) a fost cunoscut sub numele de „Rasputin”, „Desfrânatul” şi „Călugărul nebun”.

Ţăran fără căpătâi şi analfabet, Rasputin a reuşit să exercite o influenţă considerabilă asupra cârmuitorilor autocraţi ai Rusiei. A devenit cunoscut ca mistic enigmatic, găsindu-şi un public avid de genul său de fanatism religios într-o perioadă în care mulţi aristocraţi ruşi erau fascinaţi de misticism şi de ocultism. Se pare că Rasputin a îmbrăţişat o versiune deformată a credinţei promovate de secta „hlîstilor”[8], reformulând accentul pus de aceasta asupra flagelării pentru a pleda în favoarea epuizării sexuale drept calea cea mai sigură către Dumnezeu.

Prezentat familiei regale în 1905, Rasputin a uşurat suferinţele ţareviciului Aleksei – moştenitorul ţarului Nicolae al II-lea al Rusiei, care era bolnav de hemofilie. Rasputin a devenit imediat confidentul şi sfetnicul personal al ţarinei Aleksandra (de origine germană prin naştere), iar în septembrie 1915, după izbucnirea Primului Război Mondial, când ţarul Nicolae a devenit comandant suprem al armatelor ruseşti– şi a petrecut foarte mult timp pe front – au apărut temeri că, de fapt, Rasputin conducea efectiv ţara. Aleksandra a apelat la sfaturile lui Rasputin pentru destituirea câtorva miniştri şi numirea altora – însă autoritatea le-a revenit ei şi ţarului, care au ratificat toate acele hotărâri şi au respins recomandările lui de a nu intra în război.

În realitate, Nicolae şi Aleksandra au fost reacţionari incapabili, rigizi şi obtuzi. Într-un discurs din 1895, Nicolae deplânsese „visurile absurde” ale celor care doreau democraţie şi, după ce zdrobise Revoluţia din 1905, a contribuit la finanţarea criminalei mişcări antisemite Sutele Negre. Prin urmare, de problemele ţării se făceau răspunzători, prin incompetenţă, ţarul şi ţarina, însă Rasputin a devenit ţapul ispăşitor.

Relaţia strânsă a lui Rasputin cu ţarina a dat naştere unor zvonuri privind relaţiile sexuale aberante de la curtea Rusiei, iniţiate de „Călugărul nebun”, astfel că foarte curând prezenţa lui a declanşat un scandal pe plan naţional. Rasputin a ajuns să simbolizeze corupţia domniei ţariste – la care s-au adăugat poveşti privind presupusul lesbianism al Aleksandrei şi

impotenţa ţarului Nicolae. În cele din urmă, în decembrie 1916, un complot organizat la înalt nivel, în care au fost implicaţi politicieni de frunte, nobili şi membri ai familiei ţariste – care doreau cu disperare să salveze regimul – a reuşit să îl elimine pe clericul Rasputin. Acesta a fost otrăvit, împuşcat (de două ori), bătut şi, în cele din urmă, azvârlit în fluviul Neva, unde s-a înecat. Rezistenţa uimitoare faţă de otravă şi gloanţe le-a sugerat unora că Rasputin deţinea puteri misterioase.

8 Sectă desprinsă din Biserica Ortodoxă Rusă în secolul al XVII-lea, care a promovat un ascetism sever, considerând că fiecare lider al ei era o reîncarnare a lui Iisus. *Hlîst* înseamnă „bici“ în limba rusă, ceea ce sugerează flagelarea în timpul ritualurilor acestei secte. (n.tr.)

SELIM CEL CRUD
1470–1520

Un covor este destul de mare pentru doi învăţaţi sufişti,
dar lumea nu este destul de mare pentru doi regi.
Selim cel Crud

Sultanul Selim I a cucerit întregul Orient Mijlociu, inclusiv Mecca, Medina şi Ierusalimul pentru Imperiul Otoman, în cursul unei domnii care a fost scurtă, întunecată şi încununată de succese. După ce şi-a eliminat în mod sângeros toţi rivalii interni, Selim I a făcut din Imperiul Otoman puterea cea mai mare a lumii islamice. Unul dintre cei mai cruzi sultani, el a fost totodată şi unul dintre cei mai măreţi.

Selim s-a născut în 1470, fiind fiul şi moştenitorul sultanului Baiazid al II-lea, a cărui domnie a fost şubrezită de certurile interne, întrucât sultanul s-a văzut contestat de fratele său, Cem. Acesta din urmă a apelat la sprijinul unor aliaţi europeni– îndeosebi din partea Ordinului militar al Cavalerilor Ioaniţi şi al papalităţii –, însă în cele din urmă şi-a încheiat viaţa într-o închisoare napolitană. Această neînţelegere de familie nu a fost nimic în comparaţie cu ceea ce a urmat.

Înalt şi puternic, tânărul Selim s-a distins prin curaj şi inteligenţă sclipitoare. Mulţi îl socoteau un cârmuitor model în devenire. Printre cei care nu erau la fel de convinşi s-a numărat şi fratele lui, Ahmed, care dorea tronul pentru sine. Rivalitatea dintre cei doi a devenit tot mai aprigă. În 1511, când Ahmed a pacificat o provincie otomană răsculată în Asia Mică, a lăsat impresia că porneşte în marş spre Istanbul, capitala imperiului. Selim a fugit.

Aflat în semiexil ca guvernator al Trabzonului (o regiune din nordul Anatoliei, aproape de Marea Neagră), Selim şi-a perfecţionat calităţile militare, conducând o serie de campanii împotriva Georgiei şi reuşind să cucerească oraşele Kars, Erzurum şi Artvin. Selim a revenit din misiunea provincială în 1512 şi, cu sprijinul miliţiilor de ieniceri, l-a înfrânt şi l-a ucis pe Ahmed pe câmpul de bătălie. Apoi şi-a silit tatăl să abdice.

Baiazid a murit curând după aceea, fapt care a declanşat o luptă extraordinar de sângeroasă între membrii familiei. Selim a înţeles care sunt problemele ce puteau rezulta din rivalitatea între fii, deoarece asistase la confruntarea dintre tatăl şi unchiul său, fără a mai vorbi de experienţa proprie trăită cu fratele său Ahmed. A ales o soluţie simplă, dar feroce: eliminarea tuturor rivalilor posibili la tron. Nu numai că şi-a omorât cei doi fraţi supravieţuitori şi nepoţii, dar şi-a ucis şi proprii fii – cu excepţia lui Soliman, fiul pe care îl desemnase drept adevăratul şi singurul moştenitor.

Selim a început apoi să îşi extindă stăpânirea. Până atunci, expansiunea otomană se produsese spre apus în Europa – îndeosebi în Balcani. Selim a adoptat o altă politică. Semnând un tratat de pace cu puterile occidentale, şi-a îndreptat atenţia spre răsărit, spre savafizii din Persia (în prezent Iran), al căror imperiu şiit reprezenta o ameninţare ideologică directă la adresa sultanilor otomani, susţinători ai tradiţiei sunnite. În plus, savafizii stârniseră tulburări în rândul kizilbaşilor (triburi turkmene din estul Anatoliei). În 1514, Selim a acţionat decisiv împotriva vecinilor savafizi şi i-a înfrânt în bătălia de la Chaldiran de pe fluviul Eufrat.

După ce şi-a neutralizat astfel rivalii imediaţi, Selim s-a pregătit apoi pentru a cuceri imperiul mamelucilor de la sud, a căror domnie se întindea din Egipt prin Palestina până în Siria şi care provocaseră mânia lui Selim, deoarece se amestecaseră în treburile interne ale Imperiului Otoman. Pornind în marş cu armata sa spre sud, a distrus succesiv armatele mameluce la Marj Dabiq (la nord de Alep) în 1516 şi la al-Raydaniyyah (în apropiere de Cairo) în 1517. Acţionând astfel, a adus Siria, Palestina şi Egiptul sub dominaţie otomană. Selim s-a proclamat apoi calif şi a fost declarat protector al oraşelor islamice sfinte Mecca şi Medina. Însă triumful

său a fost de scurtă durată. În septembrie 1520, a murit după o scurtă suferinţă, probabil de o formă de cancer.

În cursul scurtei, dar extraordinarei sale domnii, Selim şi-a consolidat puterea pe plan intern şi în Orientul Mijlociu cu o energie neobosită. Nu a permis nimănui să îi stea în cale şi nu a lăsat în viaţă pe nimeni care să îi ameninţe poziţia. La data morţii lui, Imperiul Otoman se întindea de la Nil în sud şi Oceanul Indian în est până la Dunăre spre nord şi Marea Adriatică spre vest. Sub conducerea fiului său Soliman, extinderea imperiului va ajunge la apogeu. Totuşi, în timp ce fiul său este cunoscut în istorie sub numele de „Magnificul”, Selim – tatăl care şi-a ucis copiii pentru a-şi atinge scopurile – va fi pe veci amintit cu numele de „cel Crud”.

Corzi de arc şi cuşti de aur

Padişahii otomani, cunoscuţi şi sub numele de sultani, au fost iniţial o dinastie de cuceritori extraordinar de dinamici. Succesiunea cerea un mare număr de moştenitori, care erau născuţi de numeroasele femei care alcătuiau haremul, potenţiale mame ale viitorilor sultani. Cu toate acestea, după ce un padişah ajungea la putere, această mulţime de prinţi reprezenta o ameninţare permanentă la tron, o problemă pe care noii sultani o rezolvau ucigându-şi fraţii. Pe de altă parte, femeile sau prinţesele din harem care se amestecau prea mult în politică erau şi ele ucise. În răsărit, era interzis să se verse sânge regal şi de aceea, din Mongolia până în Bosfor, prinţii erau ucişi prin sufocare, înfăşuraţi în covoare şi striviţi sub copitele cailor sau de picioarele elefanţilor, ori strangulaţi cu o coardă de arc. Femeile erau vârâte în saci cusuţi la gură şi aruncate în Bosfor.

Când Soliman Magnificul a fost anunţat de soţia favorită, blonda Roxelana, de origine slavă, că fiul său Mustafa complota împotriva lui, l-a chemat pe prinţ şi a pus să fie strangulat în faţa lui. O soartă asemănătoare a avut şi unul dintre fiii Roxelanei, Baiazid, după ce acesta l-a trădat pe sultan şi s-a aliat pentru scurtă vreme cu şahul Persiei; cei patru fii ai lui Baiazid au fost lichidaţi în acelaşi fel.

Asasinarea tuturor prinţilor otomani la urcarea pe tron a unui nou sultan a atins apogeul când Mehmet al III-lea (1566–1602) şi-a ucis 27 dintre fraţi, ceea ce aproape că a distrus Casa Imperială a Osmanilor. O soluţie mai umană a fost „cuşca de aur”, o metodă prin care prinţii erau ţinuţi în lux, dar într-o izolare totală – însă, în cele din urmă, acest lucru a şubrezit dinastia otomană, deoarece monarhii săi efeminaţi şi naivi aveau din ce în ce mai puţină experienţă militară sau politică şi deveneau cârmuitori nepricepuţi.

Ibrahim Nebunul (1615–1648) a fost o dovadă a sclerozei dinastice provocată de fratricid. Fiind cel mai mic fiu al sultanului Ahmed I (1590–1617), el îşi petrecuse mai toată viaţa într-o detenţie de facto într-o „cuşcă de aur”, în vreme ce unchiul lui, Mustafa I (1591–1639), urmat de cei doi fraţi mai mari ai lui, Osman al II-lea (1604–1622) şi Murad al IV-lea (1612–1640), au devenit sultani unul după altul. Fiecare dintre aceştia şi-au ucis rudele, dar l-au cruţat pe Ibrahim, socotindu-l inofensiv. Cu toate acestea, după moartea lui Murad, la vârsta de 27 de ani, nu mai rămăsese decât Ibrahim pentru a ocupa tronul.

Când a aflat despre moartea fratelui său, Ibrahim a alergat prin palat strigând ca un dement „Măcelarul e mort!”, după care s-a abandonat desfrânării sexuale. După cum consemna un cronicar: „Aduna în grădinile palatului toate fecioarele, le punea să se dezbrace şi, nechezând ca un armăsar, alerga printre ele şi le mângâia pe una sau alta, făcându-le să se zbată la porunca sa”. Ulterior, după ce a fost cu totul fermecat de o amantă pe nume „Cub de Zahăr”, Ibrahim a poruncit să fie ucis întregul harem, care număra 280 de femei, pentru a-i potoli acesteia gelozia. Toate concubinele au fost legate, puse în saci şi aruncate în râu, unde s-au înecat – mai puţin una, care a scăpat în mod miraculos. Ibrahim a fost detronat şi asasinat curând după aceea – strangulat cu inevitabila coardă de arc.

FRANCISCO PIZARRO

cca 1475–1541

> *Prieteni şi camarazi! În partea aceea [sud] există trudă, foamete, goliciune, furtuni, uitare şi moarte; de partea aceasta, huzur şi plăcere. Acolo se află Peru cu bogăţiile lui; aici se află Panama, cu sărăcia sa. Alegeţi, fiecare dintre voi, ceea ce merită un castilian curajos. În ceea ce mă priveşte, eu plec spre sud.*
>
> Pizarro

Francisco Pizarro personifică lăcomia şi cruzimea conchistadorilor spanioli care, în căutarea faimei, a bogăţiei şi a unor noi teritorii, au distrus în mod gratuit civilizaţii întregi în noile tărâmuri descoperite în Americi. Unii s-au grăbit să ajute la cârmuirea acestui imperiu bogat în aur, însă mulţi alţii au dus stilul de viaţă rătăcitor al aventurierilor militari – exploatând fără milă populaţiile native şi storcând bogăţiile solului pentru a acumula averi personale imense. Pizarro a rămas în istorie ca acela care a distrus Imperiul Inca şi a oferit o mare parte din Lumea Nouă spaniolilor.

Pizarro este şi acum considerat un erou în Trujillo, oraşul său natal din Spania. Ca mulţi alţi tineri europeni ai vremii, a fost atras de promisiunile Lumii Noi, care oferea prilejul unei îmbogăţiri rapide celor suficient de necruţători pentru a profita de el. În 1502, Pizarro sosise în insula Hispaniola din Caraibe (Haiti şi Republica Dominicană de astăzi), iar acolo şi-a început cariera de conchistador. În 1513, lupta alături de Vasco Núñez de Balboa, însă în anul următor acesta din urmă a fost îndepărtat din funcţia de guvernator al Veragua – teritoriu pe care reuşise să îl întemeieze pentru coroana spaniolă. Înlocuitorul lui a fost Pedrarias Dávila şi, în loc să

rămână alături de camaradul său, Pizarro şi-a declarat imediat fidelitatea faţă de Dávila. Cinci ani mai târziu, din ordinul lui Dávila, Pizarro l-a arestat pe Balboa, care a fost ulterior executat. Drept răsplată pentru credinţa sa faţă de Dávila, a fost numit primar al recent întemeiatului oraş Panama.

Deşi Pizarro s-a slujit de noul său rol pentru a acumula bogăţii, acest lucru nu i-a satisfăcut ambiţiile. În acea perioadă, în Panama ajunseseră zvonuri despre un ţinut fabulos de bogat aflat în sud – „Piru". Inspirat de astfel de istorii, Pizarro a realizat un parteneriat cu un soldat-aventurier, Diego de Almagro, şi cu un preot, Hernando de Luque. Cei trei au convenit să conducă o expediţie în căutarea „Piru", urmând ca toate pământurile cucerite să fie împărţite egal între ei.

O încercare nereuşită din 1524 a fost urmată de o expediţie mult mai promiţătoare din 1526, în care s-a confirmat existenţa în sud a unui imperiu bogat. Odată pofta de bogăţii stârnită, conchistadorii au hotărât să întreprindă şi a treia călătorie. Cu toate acestea, guvernatorul din Panama se arătase nemulţumit de eşecul de început al lui Pizarro şi a ordonat ca aventura să fie abandonată.

Când a primit vestea despre hotărârea guvernatorului, Pizarro a tras cu sabia o linie pe nisip şi a spus: „Acolo se află Peru, cu bogăţiile lui; aici se află Panama, cu sărăcia sa. Alegeţi, fiecare dintre voi, ceea ce merită un castilian curajos". Dintre cei prezenţi, doar 13 oameni au promis că vor rămâne alături de el. Însoţit de Almagro şi Luque, Pizarro a continuat călătoria, iar în 1528 a pătruns pentru prima oară pe teritoriile Imperiului Inca. Dorind să se slujească de acest succes, dar neavând resurse financiare să continue, Pizarro s-a întors pentru scurtă vreme în Europa, pentru a face un apel personal la Carol al V-lea, regele Spaniei şi împărat al Sfântului Imperiu Roman, care a fost de acord să îl sprijine.

Întorcându-se în Lumea Nouă, Pizarro a trimis mesageri să îi întâlnească pe reprezentanţii lui Atahualpa, împăratul incaşilor. S-a convenit ca Pizarro să îl întâlnească pe împărat în oraşul Cajamarca în noiembrie 1532. Înaintând cu armata sa de 80 000 de oameni, Atahualpa a crezut că nu avea motive să se teamă de forţa lui Pizarro, alcătuită din 106

infanterişti şi 62 de cavalerişti. La sosirea în Cajamarca, Atahualpa a hotărât să-şi lase majoritatea trupelor în afara oraşului şi a pătruns cu o suită mult mai redusă – fără să-şi dea seama că se lăsa prins într-o capcană pregătită cu iscusinţă. În cursul unui scurt schimb de cuvinte, împăratul a respins cu dispreţ sugestia de a deveni un supus al coroanei spaniole. Pizarro le-a ordonat imediat oamenilor lui să deschidă focul asupra incaşilor, care au fost luaţi prin surprindere. Aproape întreaga escortă a lui Atahualpa – probabil 3 000–4 000 de oameni – a fost ucisă, iar masacrul a continuat în afara oraşului. În ploaia de gloanţe au pierit în total 7 000 de incaşi; spaniolii au înregistrat mai puţin de zece morţi. Împăratul a fost făcut ostatic.

Pizarro a cerut o răscumpărare uriaşă pentru eliberarea lui Atahualpa: încăperea în care acesta era ţinut trebuia umplută cu aur şi argint de la podea până la tavan. Lucru uimitor, oamenii lui Atahualpa au făcut ce li s-a cerut. Însă, în loc să-şi elibereze inamicul, Pizarro şi-a încălcat cuvântul şi l-a executat pe împărat.

Pizarro a încheiat cucerirea „Perului” ocupând Cuzco în 1533, iar în 1535 a întemeiat oraşul Lima drept capitală. După aceea a acumulat o avere uimitoare. Cu toate acestea, puterea şi bogăţia au dat naştere invidiei, iar Pizarro s-a certat curând cu Almagro, partenerul său, în privinţa prăzilor de război. În 1538, neînţelegerile dintre ei au degenerat într-un adevărat război. Pizarro l-a înfrânt pe Almagro în bătălia de la Las Salinas, după care şi-a executat fostul camarad. Fiul acestuia a jurat să se răzbune, iar în 1541, sprijinitorii săi au atacat palatul lui Pizarro şi l-au asasinat.

Pizarro a murit aşa cum trăise. Dorinţa lui de a ucide pentru a obţine bogăţie şi putere a fost trăsătura definitorie a carierei sale. În urmărirea acestui scop, a distrus o cultură antică şi a deschis continentul sud-american pentru secole de exploatare de către europeni; într-adevăr, crimele spaniolilor care au venit în urma lui cântăresc mai greu decât acelea ale sale. Nu e deloc de mirare că astăzi mulţi peruani nu îl consideră un erou, ci un criminal care se face vinovat de genocid.

Lope de Aguirre

Între conchistadori, mai există un nume care este asociat cu ferocitatea nemiloasă – acela al lui Lope de Aguirre, omul care s-a autointitulat „Mânia lui Dumnezeu”. Se cunosc puţine lucruri despre Aguirre înainte de sosirea lui în Peru în 1544, şi abia în 1560 a reuşit să-şi facă simţită prezenţa. În acel an, s-a alăturat unei expediţii de câteva sute de oameni, condusă de Pedro de Ursúa, hotărât să găsească El Dorado, legendarul oraş de aur dispărut. După ce a jurat credinţă lui de Ursúa, Aguirre s-a revoltat faţă de stilul lui precaut de conducere şi a început să comploteze pentru a-l răsturna. Ulterior l-a executat. Nici omul care a preluat puterea de la Ursúa – Fernando de Guzman – nu s-a dovedit pe placul lui Aguirre, astfel că şi el a fost condamnat la moarte. Apoi Aguirre a preluat controlul asupra misiunii şi se spune că ar fi afirmat: „Sunt Mânia lui Dumnezeu, Prinţul Libertăţii, Stăpân peste Tierra Firme şi peste Provinciile din Chile”. („Tierra Firme” se referea la istmul Panama.)

În ceea ce îl privea pe Aguirre, cei care au continuat expediţia erau fie alături de el fie împotriva lui – adversarii fiind răsplătiţi cu moartea. Pornind de la o asemenea bază lipsită de orice compromis, şi-a continuat căutările, navigând în josul Amazonului – ori a fluviului Orinoco – spre Atlantic, ucigându-i pe cei care i-au ieşit în cale. În 1561 a cucerit insula Margarita, aflată în largul coastelor Venezuelei de astăzi, de la coloniştii spanioli care se aflau deja acolo, ceea ce l-a făcut să ajungă un rebel faţă de coroana spaniolă. După ce a ajuns pe continent, a fost înconjurat şi capturat la Barquisimeto. Printr-o întorsătură oribilă a situaţiei, se spune că atunci când se apropia ora execuţiei lui, Aguirre şi-a ucis propria fiică – pentru a se asigura că nimeni altcineva în afară de el nu o va iubi.

BARBAROSSA ŞI BRAŢ DE ARGINT

cca 1478–1546 - cca 1474–1518

Au ajuns pe o corabie de la Genova, încărcată cu grâne, şi au ocupat-o cât ai clipi. Apoi au văzut un galion arătând ca o fortăreaţă, o corabie comercială încărcată cu pânzeturi, şi au cucerit-o şi pe aceea fără nici o greutate. Întorcându-se la Tunis, au predat o cincime din pradă [datorată domnitorului], au împărţit restul şi au pornit din nou în larg cu trei corăbii, către ţărmurile necredincioşilor.

Katib Chelebi, în *Istoria războaielor maritime ale turcilor* (cca 1650), descriind un episod timpuriu din viaţa lui Barbarossa şi a fratelui său mai mare, Oruc

Socotit un războinic viteaz de către turci, dar un pirat crud de către duşmani, Barbarossa – un amiral otoman strălucitor, politician abil şi întemeietor al propriului regat dinastic – a fost unul dintre cei patru fraţi corsari musulmani care au dominat Mediterana şi au ucis şi luat în sclavie creştini nevinovaţi, dând dovadă de fanatism religios şi mult curaj la începutul secolului al XVI-lea.

Barbarossa Khair ed-Din Paşa s-a născut pe insula Lesbos, din Marea Egee, în jurul anului 1478 sub numele de Yakupoglu Hizir, unul dintre cei şase copii (patru fii şi două fiice) ai unui musulman turc, Yakup Aga, şi ai Katerinei, soţia sa creştină, de origine greacă. Hizir a fost un tânăr inteligent, charismatic şi având spirit de conducător. Brunet, mai târziu şi-a lăsat să crească o barbă impresionantă având o nuanţă roşcată – de aici şi porecla „Barbarossa”, însemnând „barbă roşie” (de fapt, derivată de la Baba

Oruc, titlu onorific pe care l-a moştenit de la înzestratul său frate Oruc, care a primit acest nume în 1510, după ce a ajutat un mare număr de musulmani spanioli să fugă de persecuţie).

În tinereţe, cei patru fraţi – Ishak, Oruc, Hizir şi Ilyas – au cumpărat o corabie pentru a transporta produsele de olărit ale tatălui lor, dar cum navele otomane erau supuse în acea vreme raidurilor repetate ale detestaţilor Cavaleri Ioaniţi, care îşi aveau baza pe insula Rodos, Oruc, Ilyas şi Hizir au ales să acţioneze pe cont propriu, iar Ishak a rămas acasă pentru a se ocupa de afacerile familiei. Hizir a acţionat în Marea Egee, iar Oruc şi Ilyas, de-a lungul coastei Levantului până când corabia lor a fost surprinsă de Cavaleri. Ilyas a fost ucis, iar Oruc a stat întemniţat trei ani la castelul Bodrum înainte ca Hizir să organizeze un raid îndrăzneţ pentru a-l salva.

Hotărât să-şi răzbune fratele, Oruc şi-a asigurat sprijinul guvernatorului otoman al Antaliei, care i-a pus la dispoziţie o flotă de galioane pentru a stăvili raidurile de jefuire ale Cavalerilor. Într-o serie de atacuri, el a capturat câteva galioane inamice, după care a organizat raiduri în Italia. Unindu-şi forţele, începând din 1509, Oruk, Hizir şi Ishak au înfrânt un grup de corăbii spaniole în Mediterana. Într-o asemenea bătălie, purtată în 1512, Oruc şi-a pierdut braţul stâng, câştigându-şi porecla de „Braţ de Argint” după ce l-a înlocuit cu o proteză din argint.

Neînfricaţi, cei trei fraţi au atacat în continuare coastele italiene şi spaniole, capturând 23 de corăbii în doar o lună. Au început să-şi producă singuri praful de puşcă, iar în următorii patru ani au organizat raiduri, au distrus sau au capturat o serie de nave, fortăreţe şi oraşe. În 1516, au eliberat Algerul de spanioli, iar Oruc s-a declarat sultan, deşi în anul următor a cedat titlul sultanului otoman care, în schimb, l-a numit guvernator al Algerului şi guvernator naval şef al Mediteranei Occidentale – funcţii pe care le-a deţinut până în 1518, când el şi Ishak au fost ucişi de trupele lui Carol I al Spaniei (ulterior, împăratul Carol al V-lea).

Hizir, singurul supravieţuitor dintre fraţi şi bărbatul cunoscut astăzi sub numele de Barbarossa, a preluat stindardul de la fratele său. În 1519, a apărat Algerul împotriva unei forţe reunite spaniolo-italiene şi, în acelaşi an, a ripostat atacând Provence. Apoi, după numeroase raiduri de-a lungul

coastelor franceze şi spaniole, a contribuit în 1522 la cucerirea de către otomani a insulei Rodos, înfrângându-i definitiv pe Cavalerii Ioaniţi. În 1525 a organizat un raid în Sardinia, după care a recucerit Algerul şi a cucerit Tunisul, lansând de acolo alte atacuri.

În 1530, împăratul Carol al V-lea a apelat la ajutorul lui Andrea Doria, talentatul amiral genovez, pentru a pune capăt dominaţiei pe mare a lui Barbarossa, însă în anul următor, Barbarossa l-a învins pe Doria, câştigând recunoştinţa sultanului Soliman Magnificul, care l-a făcut capudan-paşa – amiral al flotei şi guvernator şef al Africii de Nord, dându-i numele onorific de Barbarossa Khair ed-Din Paşa.

În 1538 – devenit deja o legendă în rândul musulmanilor pentru eliberarea sclavilor musulmani africani de pe galerele spaniole şi aducând glorie Imperiului Otoman – Barbarossa a zdrobit o flotă de nave spaniole, malteze, veneţiene şi germane în bătălia de la Preveza, asigurând astfel dominaţia turcă în estul Mediteranei vreme de aproape 40 de ani. În septembrie 1540, Carol i-a oferit o mită uriaşă pentru a trece de partea sa, dar Barbarossa a refuzat imediat, iar în 1543, când flota lui a apărut la vărsarea fluviului Tibru şi chiar a ameninţat că va înainta spre Roma, a fost convins să se răzgândească de către francezi, cu care încheiase o alianţă temporară. Acum, oraşele de pe coasta italiană, inclusiv mândra Genovă, renunţaseră să mai încerce a-l învinge, preferând în schimb să trimită mari sume de bani pentru a fi cruţate de atacuri. Barbarossa era stăpânul coastelor italiene şi mediteraneene.

În 1545, după ce rămăsese neînfrânt şi asigurase dominaţia otomană asupra Mediteranei şi a nordului Africii, Barbarossa s-a retras într-o vilă magnifică de pe ţărmul nordic al Bosforului. Acolo şi-a scris memoriile şi a murit din cauze naturale în 1546. L-a lăsat pe fiul său Hasan Paşa ca succesor la funcţia de suveran al Algerului.

Prinsese şi făcuse sclavi aproximativ 50 000 de oameni de pe coastele italiene şi spaniole şi a rămas faimos pentru cruzimea sa sălbatică. Pentru otomani, Barbarossa a fost un amiral remarcabil. Creştinii l-au socotit un pirat nemilos, probabil cel mai înfiorător care a trăit vreodată.

Corsari, piraţi şi femei-corsar

Deosebirea dintre corsar şi pirat depindea în mare măsură de cel care era atacat. Corsarii erau autorizaţi de guvernele lor să atace corăbii ale altor state, în vreme ce piraţii acţionau independent.

Unul dintre cei mai celebri corsari a fost căpitanul Henry Morgan, imortalizat prin romul care îi poartă numele. Născut în Ţara Galilor în 1635, el a atacat galioane spaniole şi colonii de pe coasta Lumii Noi, subminând comerţul spaniol şi sprijinindu-l pe acela al Angliei cu binecuvântarea deplină a regelui Carol al II-lea, care l-a onorat cu titlul de cavaler în 1674 şi cu funcţia de guvernator al Jamaicăi în 1680.

Nu toţi piraţii / corsarii se conformau imaginii stereotipe de mascul feroce – de fapt, unii dintre ei au fost femei. O astfel de femeie a fost irlandeza Grace O'Malley (cunoscută drept Regina Piraţilor Granuaile). Născută în 1530, ea a atacat nave comerciale în Marea Irlandei, iar apoi şi-a câştigat faima în 1593, când a aruncat o batistă regală după ce a strănutat în ea în timpul unei audienţe la regina Elisabeta I. A fost iertată pentru ambele ofense după ce a promis că îşi va folosi priceperea pentru a lupta împotriva duşmanilor Angliei.

O altă femeie-corsar, cândva prostituată, a fost ChengI Sao – altfel cunoscută sub numele de Ching Shih –, care a terorizat Marea Chinei de Sud la începutul secolului al XIX-lea. Ea a preluat comanda renumitei Flote cu Drapel Roşu– o bandă uriaşă de piraţi – de la soţul ei, infamul Zheng Yi, după moartea acestuia în 1807. Impunând oamenilor ei o disciplină nemiloasă – decapitările erau frecvente –, era la fel de necruţătoare în luptă, cele 1 500 de jonci cu fundul plat ale flotei sale fiind înarmate cu tunuri şi provocând prăpăd de-a lungul coastelor chineze şi malaysiene. Guvernul chinez i-a oferit amnistie, permiţându-i să se retragă cu toate prăzile, trăind în lux până la moarte, care a survenit în 1844.

Două femei-corsar din secolul al XVIII-lea au poveşti remarcabil de asemănătoare. Anne Cormac – născută în Irlanda, dar crescută în Carolina de Sud – s-a căsătorit şi a fugit cu un tânăr marinar, James Bonny, în Bahamas, unde l-a abandonat pentru abominabilul pirat „Calico" Jack

Rackham. Deghizându-se în bărbat, ea s-a alăturat echipajului lui Jack la bordul corabiei *The Revenge* şi şi-a început viaţa de pirat. Printr-o coincidenţă uimitoare, totuşi, cealaltă femeie-pirat din Caraibe, Mary Read, se afla la bordul aceleiaşi corăbii, deghizată şi ea în bărbat. Crescută ca băiat pentru a-şi asigura o moştenire, Mary, de origine engleză, continuase şarada aceasta o mare parte a vieţii, iar când piraţii lui „Calico” Jack au atacat corabia pe care se afla în drum spre Indiile de Vest, aceştia au luat-o drept bărbat şi au silit-o să se facă pirat. Renumită pentru faptul că putea „înjura şi trage cu pistolul la fel de bine ca orice bărbat”, ea a reţinut atenţia Annei Bonny. Cele două au devenit amante, deşi este limpede că întreţineau şi relaţii heterosexuale pentru că, în 1721, când *The Revenge*, corabia pe care se aflau, a fost capturată de britanici, iar membrii echipajului au fost condamnaţi la spânzurătoare, Mary şi Anne (încă purtând haine bărbăteşti) au declarat: „Excelenţă, pledăm pentru viaţa copiilor noştri nenăscuţi”, conştiente fiind că, potrivit legii engleze, femeile însărcinate nu puteau fi spânzurate. Amândouă au fost imediat graţiate şi, deşi Mary a murit de friguri câteva luni mai târziu, Bonny se pare că a scăpat de justiţie, fiind probabil salvată de înstăritul ei tată.

LUCREZIA BORGIA
1480–1519

Lucrezia avea o imaginaţie extravagantă, era lipsită de Dumnezeu, ambiţioasă şi uneltitoare... avea chipul unei Madonne de Rafael şi inima ascunsă a unei Messaline.

Alexandre Dumas, *Crime celebre* (1843)

Lucrezia Borgia a fost faimoasă în întreaga Italie renascentistă pentru necinstea, senzualitatea şi depravarea ei. Pentru Lucrezia, devotamentul faţă de tatăl şi de fraţii ei răzbunători cântărea mai mult decât orice altceva, şi a acceptat să se căsătorească de câteva ori pentru a le sprijini interesele. Monstruozitatea ei a fost probabil exagerată, însă contemporanii au socotit-o o întrupare a răului şi şopteau că avea un inel gol pe dinăuntru, din care putea turna pe ascuns otravă în vinul celor care îi stăteau în cale.

Născută în orăşelul italian Subiaco în 18 aprilie 1480, Lucrezia a fost al treilea copil şi prima fiică a cardinalului spaniol Rodrigo Borgia şi a amantei sale, Vannozza Cattanei. Cei doi fraţi mai mari ai Lucreziei – care se vor implica într-o serie de lupte politice presărate de crime – erau Giovanni şi Cesare. Acesta din urmă era cel mai mare şi cel mai crud dintre ei, o bestie cu cicatrice lăsate de sifilis, admirat de Machiavelli. Se spunea că o dorea pe Lucrezia şi că se făcea răspunzător de moartea fratelui său, al cărui cadavru a fost găsit în fluviul Tibru în 1497.

Atrăgătoare şi fermecătoare de mică, Lucrezia a devenit o mare frumuseţe. Un contemporan a descris-o ca fiind „de statură potrivită, cu forme graţioase... părul ei este auriu, ochii cenuşii, gura cam mare, dinţii albi strălucitori, pieptul alb şi frumos şi admirabil proporţionată”. La vârsta de 11 ani fusese deja logodită cu doi nobili spanioli, dar priorităţile politice

ale familiei Borgia s-au schimbat în 1492, când tatăl ei, Rodrigo, a fost ales papă sub numele de Alexandru al VI-lea. Lucrezia s-a mutat în Maria del Portico, palatul nou construit, unde avea o uşă personală pe care putea ajunge la bazilica San Pietro. Acest lucru a dat naştere unor zvonuri că papa Alexandru îşi ţinea concubinele în palat – iar printre acestea se număra şi fiica sa.

În februarie 1439, Alexandru a aranjat ca Lucrezia, în vârstă de 18 ani, să se căsătorească cu Giovanni Sforza, lord de Pesaro, pentru a constitui o alianţă cu familia Sforza – o puternică familie milaneză – împotriva aragonezilor din Napoli. Oficiată la Vatican, nunta a fost un spectacol luxos, la care s-a jucat o piesă scandaloasă despre peşti şi amante. Lucrezia a petrecut doi ani în Pesaro, dar, fiind nefericită acolo, s-a întors la Roma. Familia Borgia, care avea deja o reputaţie formidabilă, l-a suspectat pe Giovanni că spiona pentru Milano; când şi-a vizitat soţia la Roma, s-a îngrozit brusc atunci când Lucrezia a început să îi zâmbească şi să îi arate semne de afecţiune. Temându-se că va fi ucis, a fugit din Roma deghizându-se. Alianţa dintre Roma şi Milano nu îi mai era de folos familiei Borgia, care acum încerca să atragă atenţia celor din Napoli. Papa Alexandru a cerut familiei Sforza să fie de acord cu divorţul, însă singura modalitate de a reuşi acest lucru era de a-l sili pe Giovanni să facă mărturisirea falsă că era impotent şi că acea căsătorie rămăsese neconsumată. Umilit, acesta a ripostat acuzându-l pe papa Alexandru că subminase acea căsătorie pentru a-şi satisface poftele sexuale cu fiica sa.

În toiul procedurilor de divorţ, Lucrezia – care susţinea că era fecioară – s-a retras la mănăstirea San Sisto din Roma, unde a primit vizita unui mesager al tatălui ei, chipeşul curtean Pedro Calderon, cu care a început o aventură. După un an, în familia Borgia a apărut un copil misterios, iar la scurtă vreme după aceea, cadavrul lui Calderon a fost găsit plutind pe apele Tibrului, evident, ucis de gelosul Cesare. Istoricul Potigliotto a speculat că acel copil fusese zămislit de Cesare sau de Alexandru.

În 1498, după ce pretenţiile ei de feciorie au fost susţinute de tribunal, Lucrezia a fost oferită în căsătorie lui Alfonso, duce de Bisceglie, în vârstă de 17 ani, fiul nelegitim al lui Alfonso al II-lea de Napoli. Cu toate acestea,

nu a trecut multă vreme şi familia Borgia s-a îndepărtat de Napoli şi s-a apropiat de regele Franţei Ludovic al XII-lea. Temându-se să nu fie ucis, tânărul soţ al Lucreziei a fugit din Roma, iar când mireasa lui l-a convins să se întoarcă, a fost atacat cu sălbăticie pe treptele bazilicii San Pietro din Roma. Este posibil ca Lucrezia să fi fost complice la acel atac, deşi contemporanii au socotit că ea îşi iubea sincer cel de-al doilea soţ, remarcând faptul că i-a îngrijit rănile şi l-a ajutat să se vindece. Însă reşedinţa familiei Borgia nu era un loc sigur pentru petrecerea convalescenţei, astfel că, din porunca lui Cesare, la o lună după primul atac, Alfonso a fost strangulat în propriul pat.

S-a spus că Lucrezia a fost devastată de moartea tânărului ei soţ. Cu toate acestea, curând după aceea şi-a reluat rolul în politica de putere a familiei Borgia. În 1501, la un an de la asasinarea lui Alfonso, s-a căsătorit cu Alfonso d'Este, fiul lui Ercole I, duce de Ferrara. Deşi reputaţia Lucreziei era cunoscută de toată lumea, farmecul ei le-a cucerit pe noile rude prin alianţă, iar în 1505, a devenit ducesă de Ferrara. După moartea lui Alexandru al VI-lea, Lucrezia a devenit o respectată patroană a artelor şi a literaturii la Ferrara, cu toate că şi-a găsit timp pentru a avea o aventură cu cumnatul ei bisexual, poetul umanist Pietro Bembo. A murit la naştere, pe 24 iunie 1514, la vârsta de 39 de ani.

Viaţa Lucreziei Borgia este înconjurată de mister. A fost ea, aşa cum se susţine în mod tradiţional, implicată în nemiloasele manevre politice ale familiei sale? Ori suferinţa ei când i-a fost ucis cel de-al doilea soţ sugerează că a fost un pion neputincios în jocurile celor care îşi croiau drum cu forţa spre putere şi influenţă? Pentru a supravieţui în atmosfera brutală a Romei renascentiste, şiretenia şi intriga erau indispensabile, iar Lucrezia a fost capabilă să îşi asume multe feţe pentru a-şi atinge scopurile. Ea a cunoscut în mod nemijlocit răutatea tatălui şi a fratelui ei, însă a rămas tot timpul devotată familiei sale.

Otrava

Văduva Neagră. Dintre numeroasele ucigaşe care au folosit otrava în Anglia victoriană, de departe cea mai activă a fost Mary Ann Cotton. Născută în octombrie 1832, în Low Moorsley, comitatul Durham, într-o familie săracă, dar în care preceptele metodismului erau respectate cu sfinţenie, ea a reuşit să ucidă 21 de persoane folosind arsenic, între care se numără patru soţi şi mulţi amanţi, ba chiar şi propriii copii. În cele din urmă, a fost prinsă şi spânzurată în 24 martie 1873.

Hélène Menajera. O altă criminală care a apelat la otravă, preferând arsenicul, a fost menajera franceză Hélène Jegado. Născută în Bretagne în 1803, se crede că Jegado a ucis 36 de persoane într-un răstimp de 18 ani. Cariera ei de ucigaşă a debutat în 1833, când lucra în casa unui preot; după trei luni, şapte membri ai familiei muriseră, inclusiv preotul şi sora ei, care se afla în vizită la ea. A fost arestată în cele din urmă în iulie 1851, după ce a ucis două colege cameriste din casa lui Théophile Bidard, profesor de drept la Universitatea din Rennes. A fost executată prin ghilotinare în 26 februarie 1852.

Ucigaşul cu umbrelă. În 7 septembrie 1978, pe când se întorcea acasă de la locul său de muncă la BBC, în Londra, scriitorul şi disidentul antisovietic bulgar Gheorghi Markov a fost înţepat în picior cu vârful unei umbrele. După patru zile a murit din cauza otrăvirii cu ricin, bănuindu-se că otrava i-a fost administrată cu ajutorul unei umbrele de un agent KGB.

Moartea prin radioactivitate. În data de 1 noiembrie 2006, Aleksandr Litvinenko – fost ofiţer de informaţii rus, care devenise oponent al preşedintelui Vladimir Putin – a fost spitalizat la scurtă vreme după ce luase masa într-un restaurant sushi londonez. A murit la trei săptămâni după aceea din cauza otrăvirii letale cu polonium-210 radioactiv. Guvernul britanic a solicitat extrădarea unui suspect, agentul KGB Andrei Lugovoi, din Rusia, dar această cerere a fost refuzată.

HERNÁN CORTÉS
1485–1547

A venit dansând peste ape
Cu galioane şi cu puşti
Căutând Lumea Nouă
În acel palat al soarelui...
A venit dansând peste ape
Cortéz, Cortéz,
Ce ucigaş!
Versuri din cântecul „Cortez ucigaşul”, de Neil Young

Hernán Cortés a fost un conchistador, unul dintre cuceritorii criminali şi avari care au adus o parte foarte mare a Lumii Noi sub domnia aspră a Spaniei. Sosind în Mexic în fruntea unei armate de mercenari, a măcelărit nevinovaţi şi a jefuit pământuri, distrugând civilizaţia aztecilor şi îmbogăţindu-se într-o măsură ce sfidează imaginaţia.

Cortés s-a născut într-o familie de nobili castilieni în Medellín, Spania, în 1485. După o copilărie bolnăvicioasă, părinţii l-au trimis la prestigioasa Universitate din Salamanca, în speranţa că mediul intelectual select ar putea însemna viitorul fiului lor. Nu avea să se întâmple asta, totuşi, iar Cortés s-a întors curând acasă. Viaţa provincială dintr-un orăşel oarecare nu s-a dovedit defel satisfăcătoare pentru tânărul Cortés (decât în ceea ce privea femeile), astfel că în 1502 a hotărât să se mute în Lumea Nouă. Sosind în Hispaniola (Haiti şi Republica Dominicană de astăzi) în 1503, s-a dovedit curând capabil să folosească orice prilej i se oferea.

În 1510, la vârsta de 26 de ani, Cortés a reuşit să obţină un loc în cadrul unei expediţii de cucerire a Cubei. Aceasta a fost condusă de Diego

Velázquez de Cuéllar, care avea să devină guvernator al teritoriului proaspăt cucerit; după ce l-a impresionat pe Velázquez, Cortés a fost numit secretarul acestuia. Relaţia cordială dintre cei doi bărbaţi nu a ţinut mult – în parte din cauza caracterului afemeiat al lui Cortés, chiar şi după ce s-a căsătorit cu cumnata lui Velásquez, Catalina.

Cortés a devenit tot mai nemulţumit de viaţa lui în Cuba, iar în 1518 l-a convins pe Velázquez să îi dea comanda unei expediţii care pleca să exploreze şi să colonizeze uscatul continental (Mexicul de azi). În ultimul moment, însă, guvernatorul s-a răzgândit şi a încercat să obţină îndepărtarea lui Cortés de la comanda expediţiei. Însă era prea târziu: Cortés a ignorat contramăsura şi a plecat aşa cum se stabilise iniţial.

În martie 1519, în fruntea unei forţe de 600 de oameni, el a debarcat în peninsula Yucatán, iar o lună mai târziu a revendicat pământurile pentru coroana spaniolă. Cortés a mărşăluit întâi spre nord, apoi spre vest, repurtând o serie de victorii asupra triburilor băştinaşe ostile şi dovedindu-se un abil cunoscător al maximei „dezbină şi stăpâneşte".

În octombrie 1519, Cortés şi trupele sale au sosit la Cholula, în acea vreme al doilea oraş ca mărime din regiune. Mulţi dintre nobilii urbei s-au strâns în piaţa centrală a oraşului în speranţa de a negocia cu spaniolul care se apropia, însă el nu a vrut să îi asculte. Într-o acţiune de o sălbăticie nemiloasă, a dat ordin trupelor lui să radă oraşul de pe faţa pământului. Mii de cetăţeni neînarmaţi au fost măcelăriţi în acel atac.

În urma masacrului, Cortés şi oamenii săi au fost primiţi paşnic de împăratul aztec, Montezuma al II-lea, în oraşul Tenochtitlán. Montezuma a văzut în Cortés reîncarnarea zeului aztec Quetzalcoatl („Şarpele cu pene") şi, cum auzise de superioritatea militară a intruşilor, dorea foarte mult să evite o confruntare directă. În ceea ce îl privea, Cortés era hotărât să accepte supunerea împăratului aztec faţă de regele Spaniei, şi de aceea l-a luat prizonier pe Montezuma.

Revenit între timp în Cuba, Velázquez devenise invidios pe succesul lui Cortés, iar în 1520 a trimis o forţă sub comanda lui Pánfilo de Narváez pentru a-l aduce înapoi pe neascultătorul conchistador. În ciuda inferiorităţii numerice a trupelor sale în comparaţie cu cele ale lui Narváez, Cortés l-a

înfrânt. Cu toate acestea, în absenţa sa din Tenochtitlán, omul pe care îl lăsase la comandă măcelărise mulţi dintre conducătorii oraşului şi provocase o revoltă, în cursul căreia fusese ucis Montezuma. După ce a încercat să pătrundă din nou în Tenochtitlán, Cortés a fost silit să îl abandoneze şi a evitat cu greu înfrângerea din partea forţelor aztece care îl urmăreau.

Însă Cortés nu era omul care să se dea bătut atât de uşor. După ce s-a regrupat pe teritoriul tribului Tlaxcala, aliaţii săi, a revenit spre sfârşitul anului 1520, hotărât să recucerească oraşul. În războiul care a urmat, spaniolii s-au străduit să înfrângă rezistenţa aztecilor folosind strategia luptei de uzură. Tenochtitlán era un oraş izolat, iar rezistenţa sa a fost în cele din urmă zdrobită. Căderea oraşului a însemnat sfârşitul Imperiului Aztec. Cortés era acum stăpânul indiscutabil al acelui teritoriu, pe care l-a renumit „Noua Spanie”.

În calitate de guvernator al noii colonii din 1521 până în 1524, Cortés a supervizat distrugerea multor artefacte ale culturii aztece. Populaţia indigenă a fost silită să muncească forţat, sistem prin care cuceritorii au exploatat-o fără milă în secolele următoare. În tot acest timp, preocuparea principală a cuceritorului spaniol era sporirea puterii personale. Cei care sufereau sub jugul lui Cortés au scăpat în cele din urmă de această povară când regele spaniol l-a demis din funcţie în urma unor rapoarte privind guvernarea defectuoasă a viceregelui. În 1528, Cortés a revenit în Spania pentru a-şi susţine cauza, însă deşi regele l-a făcut marchiz del Valle de Oaxaca, el nu a fost convins de sprijinul acestuia.

Cortés şi-a petrecut ultimele două decenii de viaţă tot mai înrăit, călătorind între Spania şi proprietăţile lui din Lumea Nouă şi străduindu-se să contracareze ceea ce socotea că sunt minciuni lansate de „puternicii lui rivali şi duşmani”. A murit în 1547 în drum spre America de Sud.

Aztecii şi incaşii

În urma invadării Americii de Sud de către conchistadori au pierit imperii care vreme de decenii nu avuseseră rivali. Unul dintre acestea a fost

Imperiul Aztec, care s-a născut în secolele al XIV-lea şi al XV-lea din alianţa a trei oraşe în rapidă dezvoltare – Tenochtitlán, Texcoco şi Tlacopan. A fost întemeiat de Montezuma (cca 1398–1469), care a creat o unitate politică şi culturală, având oraşul Tenochtitlán drept capitală, şi a ajuns la apogeul dezvoltării sale sub conducerea lui Ahuitzotl (cca 1486–1502), care a dublat teritoriul aflat sub control aztec. După ce a murit, a fost urmat de nepotul său, Montezuma al II-lea – omul aflat pe tron când Cortés şi mercenarii lui au sosit 17 ani mai târziu.

Dezastrul provocat de Cortés în teritoriile unde se află astăzi Mexic şi Guatemala l-a adus faţă în faţă cu aztecii. Aceşti amerindieni aveau o cultură bogată şi diversificată, dar probabil că lucrurile cele mai şocante pentru europeni erau ritualurile religioase în care se sacrificau fiinţe umane, menite să satisfacă presupusele nevoi ale zeilor. Comune în rândul societăţilor mezoamericane, astfel de practici i-au caracterizat îndeosebi pe azteci, deoarece, potrivit unei relatări, în anii 1480 au fost sacrificaţi 84 000 de prizonieri la Marea Piramidă de la Tenochtitlán.

Cu siguranţă că Francisco Pizarro a avut şi el cunoştinţă despre sacrificiile umane în rândul incaşilor. Aceştia apelau la asemenea practici mai puţin decât aztecii, însă le foloseau în momente deosebit de importante (ca în cazul vreunui dezastru natural sau al morţii unui împărat – care era venerat precum un zeu), respectând tradiţia numită *capacocha* – sacrificarea de copii – în încercarea de a-şi asigura binecuvântarea zeilor.

Avându-şi originile în podişurile înalte ale Perului în secolul al XII-lea, până la mijlocul secolului al XVI-lea incaşii îşi creaseră un puternic imperiu, care cuprindea cea mai mare parte a coastei vestice a Americii de Sud. Sub cârmuirea a trei suverani deosebit de buni (Pachacuti, domnie cca 1438–1471; Topa Inca, domnie cca 1471–1493; şi Huayna Capac, la conducere între cca 1493–1525), incaşii au ajuns să domine o mare parte din ceea ce cunoaştem astăzi sub numele de Ecuador, Peru, porţiuni din Argentina şi Chile. La scurtă vreme după sosirea spaniolilor în 1532, imperiul a fost dezbinat de un război civil care a izbucnit în timpul domniei lui Atahualpa, fiul lui Huayna Capac, făcând din imperiu o „ţintă uşoară”, mai ales având în vedere superioritatea tehnică a atacanţilor europeni. Trista

realitate, deopotrivă pentru suveranii azteci şi incaşi, a fost că societăţile lor din „Lumea Nouă” nu puteau face faţă celor ale „vechii Europe” şi nu puteau opune rezistenţă atacurilor nemiloase ale conchistadorilor.

HENRIC AL VIII-LEA

1491–1547

Niciodată nu a cruţat vreun bărbat la mânie sau vreo femeie când era cuprins de pofte trupeşti.

Sir Robert Naunton, *Fragmenta Regalia*, 1641

Henric al VIII-lea a fost un băiat înzestrat, cu părul auriu, care a ajuns un suveran ambiţios, energic şi plin de forţă– un monarh nemilos şi maiestuos care a creat o monarhie „imperială” susţinând independenţa Angliei, sfidând Roma, distrugând mănăstiri, promovând puterea navală şi militară a ţării sale, dar şi propria autocraţie, toate acestea permiţând triumful protestantismului. Însă a devenit un tiran înfumurat, sensibil la orice critică sau insultă, care – în baza unor dovezi fabricate – a poruncit uciderea multor oameni, între care două dintre soţiile sale, doar din cauza mândriei rănite. Erou şi monstru în acelaşi timp, prin cruzimea lui paranoică, a fost un Stalin al Angliei.

Henric a fost cel de-al doilea fiu al abilului şi pragmaticului Henric al VII-lea care, ca Henric Tudor, a ajuns pe tron în 1485, reconciliind Casele de York şi de Lancaster după Războiul celor Două Roze, şi întemeind o nouă dinastie. Moartea prematură a moştenitorului său, prinţul Arthur, în 1502, la scurtă vreme după căsătoria cu Caterina de Aragon, a evidenţiat fragilitatea parveniţilor Tudori, ceea ce explică în mare măsură neîndurarea lui Henric al VIII-lea privind succesiunea. Henric i-a succedat la tron în 1509 şi s-a căsătorit cu văduva de origine spaniolă a fratelui său. Era atrăgător, bine făcut şi viguros, dar şi extrem de educat; curtenii au salutat începutul unei epoci de aur. A cucerit gloria prin distracţiile sportive bărbăteşti ale unui prinţ al Renaşterii – vânătoare, turnire, dans şi ospeţe– şi

şi-a câştigat popularitatea executându-i, apelând la acuzaţii nefondate, pe detestaţii perceptori ai tatălui său, Empson şi Dudley. Acest lucru a creat tiparul privind felul în care Henric se va debarasa de miniştrii săi în caz de nevoie.

Ambiţia lui Henric era să îşi încerce forţele cu puternicii Europei, unde Francisc I al Franţei şi împăratul habsburgic Carol al V-lea se băteau pentru dominaţie. A început să construiască o flotă, inclusiv uriaşa corabie de luptă *Mary Rose* (care s-a scufundat ulterior). La început, l-a sprijinit pe împărat împotriva francezilor, conducând o armată în Franţaşi învingând în Bătălia Pintenilor în 1513, dar înfrângându-i şi pe scoţienii invadatori la Flodden. A încheiat pace cu Franţa, întâlnindu-l pe Francisc la o conferinţă magnifică, pe Câmpul Pânzei de Aur, organizată de capabilul şi incredibil de bogatul său ministru, cardinalul Thomas Wolsey – fiu de măcelar care s-a înălţat până la cel mai mare rang preoţesc –, însă după ce Francisc a fost capturat la Pavia în 1525, Henric a trecut din nou în tabăra adversă, aspirând să dicteze echilibrul de putere în Europa.

Regina lui Henric, Caterina de Aragon, mătuşa împăratului Carol al V-lea, îi dăruise o fată, viitoarea regină Mary, în locul unui moştenitor masculin – un afront la adresa mândriei lui Henric şi a sensibilităţii sale dinastice, astfel că, prin intermediul lui Wolsey, a încercat să anuleze căsătoria cu văduva fratelui său. Influenţat de împăratul Carol, papa nu a permis îndepărtarea reginei. „Marea problemă a regelui” nu ţinea doar de personalitate, ci şi de insistenţa cu care el dorea o coroană „imperială” – nu subordonată papei sau oricărei alte puteri. Acest lucru a devenit şi mai important când s-a îndrăgostit de Anne Boleyn, una dintre doamnele de onoare ale Caterinei, care – dornică de flirt, inteligentă şi ambiţioasă – i-a refuzat totuşi favorurile înainte de căsătorie. Papa a rămas intransigent, astfel că Henric şi-a vărsat mânia pe Wolsey. Cardinalul urma să cunoască tăişul securii, însă a murit pe drum, când mergea să i se aducă la cunoştinţă acuzaţia de trădare.

După aceea, Henric a ales o soluţie radicală, iar în Legea Supremaţiei şi a Trădării din 1534, s-a declarat capul Bisericii din Anglia, independent faţă de papă, iar cine nu respecta legea era condamnat la moarte. În cele din

urmă, căsătoria lui cu Caterina a putut fi anulată, iar în 1533, s-a căsătorit cu Anne Boleyn.

Sprijinit de Thomas Cromwell, ministru în ascensiune, Henric a declanşat represalii împotriva oricui punea la îndoială politica sa religioasă: fostul lui cancelar, Thomas Morus, a fost executat. O răscoală izbucnită în nord, Pelerinajul Îndurării (1536), a fost înfrântă, apoi împrăştiată după ce Henric şi-a dat cuvântul de onoare, pe care şi l-a încălcat, executându-i pe rebeli fără milă. Cât a domnit, Henric s-a dovedit neîndurător, ucigând pe oricine i se opunea: după Dudley şi Empson, i-a executat pe Edmund de la Pole, conte de Suffolk, în 1531, pe Edward Stafford, duce de Buckingham, în 1521, şi, chiar în ultimele zile de viaţă, pe tânărul poet Henry Howard, conte de Surrey. Este greu de calculat numărul victimelor sale – istoricul Holinshed a susţinut în mod absurd că ar fi fost 72 000 –, însă au fost multe.

Deşi Henric este creditat uneori ca fiind făuritorul Reformei Protestante în Anglia, ca doctrină, el a rămas un catolic conservator. Cu toate acestea, revoluţia sa politică a făcut posibilă Anglia protestantă. Jefuirea şi distrugerea mănăstirilor – un act de vandalism la scară extinsă – i-a finanţat domnia şi a marcat noul său absolutism. În 1533, Anne Boleyn i-a dăruit un copil lui Henric, însă acesta a fost fată, viitoarea Elisabeta I. Henric şi-a îndreptat nemulţumirea împotriva ei, poruncindu-i lui Cromwell să inventeze acuzaţii de adulter, incest şi vrăjitorie, lucru dovedit de existenţa unui „al treilea sfârc”, folosit pentru alăptarea Diavolului – în realitate, o aluniţă pe care Anne o avea pe gât. Cinci oameni, inclusiv fratele Annei Boleyn, au fost acuzaţi pe nedrept şi executaţi. Anne a fost decapitată pe 19 mai 1536. Zece zile mai târziu, Henric s-a căsătorit cu Jane Seymour, care i-a dăruit un fiu, viitorul Eduard al VI-lea, dar a murit la naştere – fiind singura soţie pe care a jelit-o Henric.

Susţinând o politică externă protestantă şi promovat la rangul de conte de Essex, Cromwell l-a convins pe Henric să o ia de soţie pe Anne de Cleves. Însă Henric, care se îngrăşase şi era predispus la răni care supurau, a fost respins de acea „Iapă de Flandra”. Cromwell a fost pus sub acuzare şi executat în 1540, chiar în ziua în care Henric s-a căsătorit cu frumoasa Catherine Howard, în vârstă de numai 16 ani. Henric a poruncit ca

decapitarea lui Cromwell să fie executată de un călău tânăr, lipsit de experienţă. Capul a fost secţionat de trup abia la a treia încercare.

Fiecare dintre soţiile engleze a fost susţinută de câte o facţiune familială politico-religioasă ambiţioasă. Familia Howard era procatolică, însă regina lor adolescentă a fost un flirt naiv şi nechibzuit, ale cărei greşeli din trecut şi aventuri adultere ulterioare au permis facţiunii protestante să exploateze fragila semeţie sexuală a regelui. În 1542, la vârsta de 18 ani, Catherine Howard a fost decapitată. Ultima soţie, Catherine Parr, mult mai înţeleaptă, i-a supravieţuit lui Henric.

Henric a hotărât să îl căsătorească pe tânărul său fiu Eduard cu Maria regina Scoţiei, iar împotrivirea scoţienilor a dat naştere „Peţirii cu forţa”, în cursul căreia Henric a trimis armate dincolo de graniţă pentru a „trece prin tăişul sabiei şi prin foc bărbaţi, femei şi copii, fără nici o excepţie”. În 1544, el a stabilit ordinea succesiunii: protestantul Eduard, apoi catolica Maria, urmată de protestanta Elisabeta.

Henric a fost deopotrivă un erou şi un monstru, un politician brutal, egoist şi eficient. Aşa cum a înţeles ducele de Norfolk: „Urmarea mâniei regale înseamnă moartea”.

Monarhi care şi-au ucis soţiile şi copiii

Ambiţia, lăcomia şi dorinţa acerbă de putere personală absolută exercită o presiune deosebită asupra familiilor – soţii şi copii – de autocraţi. Henric al VIII-lea şi-a executat două dintre soţii, însă măcar şi-a cruţat copiii. Prin cele şase soţii, el se apropie de Ivan cel Groaznic (opt), Filip al II-lea al Spaniei (patru) şi Irod cel Mare (zece, lucru uimitor), numărându-se printre monarhii care s-au căsătorit de cele mai multe ori, însă, în vreme ce soţiile lui Filip au murit de moarte naturală, ceilalţi au ucis-o pe cel puţin una dintre ele.

Irod cel Mare al Iudeii a ucis-o pe iubirea vieţii sale, prinţesa hasmoneeană Mariamme, după ce duşmanii ei l-au asmuţit împotriva acesteia. Constantin cel Mare, care a convertit Imperiul Roman la creştinism, a pus ca soţia sa, Fausta, să fie opărită până a murit şi ca fiul lui

cel mare, Crispus, să fie otrăvit când a descoperit conspiraţia lor împotriva sa. În 1425, Niccolò al III-lea d'Este, marchiz de Ferrara, şi-a acuzat soţia, Parisina, de relaţii incestuoase cu fiul lui nelegitim, Ugo, şi a poruncit ca amândoi să fie executaţi. Aproximativ 150 de ani mai târziu, stră-strănepotul său Alfonso al II-lea d'Este, duce de Ferrara, va fi suspectat că şi-a otrăvit soţia, Lucrezia de Medici. Ţarul Ivan se lăuda că a deflorat sute de fecioare în timpul vieţii, însă când a descoperit că a şaptea soţie a sa, Maria Dolgurukaia, nu era fecioară, a pus să fie înecată a doua zi după căsătorie.

Însă crima în familiile regale este valabilă în ambele sensuri. Se spune că împărătesele romane Livia şi Agrippina şi-au otrăvit soţii, Augustus şi Claudius, în vreme ce Ecaterina cea Mare a fost complice la asasinarea soţului ei, Petru al III-lea, când ea a acaparat puterea în 1726.

Stările de încordare afectează relaţiile tată–fiu în familiile regale: fiii pot deveni cu adevărat măreţi doar când taţii lor sunt morţi, în vreme ce taţii bătrâni sunt ameninţaţi de fiii în ascensiune. Bolnav, Irod cel Mare şi-a ucis trei fii, număr record în istorie. Sultanul Soliman Magnificul şi-a ucis doi fii, Constantin cel Mare, Ivan cel Groaznic şi Petru cel Mare şi-au asasinat câte unul – Ivan şi Petru făcând-o cu mâinile lor.

În sfârşit, au existat copii de monarhi care şi-au ucis părinţii. Se pare că Alexandru cel Mare a jucat un rol important în asasinarea tatălui său, Filip al Macedoniei, iar în 1801, ţarul Alexandru I a fost cel puţin complice la asasinarea tatălui său, nebunul Pavel I. Uciderea mamelor unor suverani este mai puţin obişnuită, un exemplu rar fiind asasinarea de către Nero a mamei sale, Agrippina (vezi p. 58).

Au existat atât de mulţi monarhi care şi-au ucis fraţi şi surori încât este greu să îi menţionăm pe toţi (însă câteva exemple de fratricid la curtea otomană pot fi găsite la pagina 189).

DUCELE DE ALBA ŞI CONSILIUL SÂNGELUI

1507–1582

Ştiu doar că la numirea în acest post a găsit tulburările potolite şi teritoriile întregi, şi totul era atât de liniştit şi sigur, încât putea mânui pumnalul după cum poftea. Iar la vremea când a plecat, întreaga Olandă şi Zeelandă erau în mâinile duşmanului, dar şi o parte de Guelderland şi Brabant, precum şi buna părere despre aceste provincii, ele având finanţele total ruinate.

Luis de Requesens, succesorul ducelui de Alba
în funcţia de guvernator al Olandei spaniole,
rezumă „realizările” predecesorului său.

Fernando Álvarez de Toledo, al treilea duce de Alba, a fost guvernator al Olandei spaniole, dominată de Habsburgi, din 1567 până în 1573. În această funcţie aşa-numitul „Duce de Fier” a devenit biciul protestanţilor olandezi, câştigându-şi o reputaţie de temut pentru indiferenţa sa ieşită din comun faţă de suferinţele umane.

Fernando Álvarez de Toledo, duce de Alba, s-a născut într-o familie de nobili care adusese multe servicii coroanei spaniole. Încă de mic a fost educat pentru a deveni soldat şi a deprins bine arta războiului. În 1524 a intrat în armată, care era la acea vreme încleştată în luptă cu forţele franceze la Fuenterrabía. Acolo s-a distins în mod atât de strălucit, încât a fost numit guvernator al oraşului după cucerirea acestuia.

În următoarele campanii în slujba lui Carol al V-lea, rege al Spaniei şi împărat al Sfântului Imperiu Roman, şi-a consolidat reputaţia de a fi unul dintre cei mai buni soldaţi profesionişti ai vremii, cunoscut fiind pentru accentul pe care îl punea pe disciplină, instruire şi logistică. În 1552 ajunsese comandant suprem al forţelor lui Carol din Italia, funcţie în care i-a înfrânt pe francezi şi a stabilit hegemonia spaniolă în peninsulă. Însă succesele lui au stârnit suspiciuni. Carol a abdicat în 1556 în favoarea fiului său, Filip al II-lea, pe care l-a prevenit în legătură cu ambiţia nemăsurată, suficienţa arogantă şi tendinţele megalomane care îl caracterizau pe Alba. Deşi a continuat să se bizuie pe capacităţile militare ale ducelui, noul rege a căutat să îi înfrâneze libertatea de acţiune – într-un fel în care Carol nu o făcuse.

În ciuda acestui lucru, cel puţin în public, încrederea coroanei spaniole în duce a rămas nealterată. În 1565, a fost trimis ca emisar al lui Filip în Franţa pentru a purta negocieri cu regenta Caterina de Medici privind o posibilă alianţă prin căsătorie şi o politică mutuală antiprotestantă. Prezenţa acestui din urmă punct pe agenda de discuţii a alimentat speculaţia că Alba a ajutat la pregătirea terenului pentru masacrarea protestanţilor francezi în Noaptea Sfântului Bartolomeu, 1572 – îndeosebi având în vedere felul vehement în care îşi exprimase părerile antiprotestante.

În 1567, după izbucnirea revoltei populare din Olanda spaniolă (cuprinzând Belgia şi Olanda de astăzi), Filip l-a trimis acolo în calitate de guvernator. Imediat după sosirea în fruntea unei armate de 12 000 de oameni, ducele de Alba a început să restabilească ordinea – într-un mod fioros. Hotărât să eradicheze şi să distrugă erezia şi subversiunea, a creat un nou „Consiliu al Problemelor”, alcătuit din demnitari locali care aveau să slujească drept instrument al răzbunării spaniole. Desfiinţând consiliile locale, Consiliul – supranumit curând „Consiliul Sângelui” – a declarat câteva mii de oameni ca făcându-se vinovaţi de rebeliune şi i-a condamnat la exil, la închisoare sau la moarte. Au avut de suferit toate păturile societăţii – calitatea de nobili nu s-a dovedit o protecţie în faţa „pumnului de fier” al lui Alba. Astfel, în august 1568, după ce a pătruns în Bruxelles,

ducele a asistat la decapitarea, după o judecată sumară, a cetăţenilor de vază ai oraşului. În alte părţi au urmat masacre.

Însă o represiune atât de aspră nu a servit decât la alimentarea insurecţiei împotriva dominaţiei spaniole, deşi anterior nu se înregistraseră mişcări de protest. Când prinţii de Orania au invadat simultan Ţările de Jos din Germania şi Franţa, acestora li s-a alăturat o forţă a exilaţilor – *Guezen* („cerşetorii”) – şi, o perioadă, ei au reuşit să menţină controlul asupra Olandei, Zeelandei şi a altor câtorva provincii. Cu toate că ducele a reuşit în cele din urmă să reocupe o mare parte din aceste teritorii, pedepsele administrate de el au generat alte tulburări – aşa cum s-a întâmplat şi în cazul politicii fiscale punitive şi detestate.

În 1573, când a devenit tot mai clar că Alba însuşi era responsabilul principal pentru problemele pe care spaniolii le aveau în Olanda, ducele a fost rechemat în Spania. Deşi la început a fost ridicat în slăvi de Filip al II-lea, în 1579, după ce fiul lui a căzut în dizgraţia regelui, Alba a fost pus sub arest la domiciliu.

Însă în anul următor regele Filip l-a chemat pe Alba să preia comanda unei expediţii împotriva portughezilor. Pentru ultima oară, acesta şi-a demonstrat calităţile militare extraordinare, repurtând o victorie uimitoare asupra portughezilor în bătălia de la Alcântara. Cu toate acestea, ca şi în Olanda spaniolă, priceperea de pe câmpul de luptă a fost egalată doar de lipsa de măsură dovedită după victorie. Pătrunzând în Lisabona, le-a permis soldaţilor să jefuiască şi să distrugă oraşul, semănând teroare în Peninsula Iberică.

În decembrie 1582, cât încă se afla la Lisabona, bătrânul duce a murit subit. În cursul vieţii, se dovedise un slujitor credincios al stăpânilor săi regali, iar calităţile lui de general au fost inegalabile. Însă reputaţia îi va fi pe veci pătată de sângele civililor care au pierit din ordinul său. Comportamentul lui în Ţările de Jos a provocat resentimente împotriva domniei spaniole, care au condus la o revoltă ce a durat decenii, o revoltă care a culminat cu obţinerea independenţei de către olandezi şi care a marcat începutul sfârşitului puterii spaniole în Europa.

Caterina de Medici şi masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu

Interlocutorul lui Alba în Franţa a fost regina Caterina de Medici – regentă în perioada în care Carol al IX-lea, fiul ei, era minor –, renumită pentru ura ei faţă de protestanţii francezi (numiţi hughenoţi). Franţa a fost sfâşiată de lupte interne în timpul Războaielor religioase (1562–1598), purtate între rivalii catolici şi protestanţi – casa de Guise şi Liga Catolică împotriva Casei de Bourbon.

Când tânărul rege Carol – manipulat de sfetnicul lui de încredere, amiralul Gaspard de Coligny – s-a aliat în mod deschis cu hughenoţii în 1572, Caterina, care era catolică, şi sprijinitorii ei s-au temut că Franţa va fi târâtă într-un război cu Spania în legătură cu Olanda protestantă, ocupată în acea vreme de spanioli. Pentru a contracara această situaţie, pe 22 august, facţiunea catolică a încercat să îl asasineze pe Coligny, însă a dat greş. Temându-se de represalii, Caterina – folosindu-se de căsătoria fiicei ei Margareta cu hughenotul Henric, rege al Navarrei, pentru a-şi ademeni prada la Paris – l-a convins pe Carol să aprobe asasinarea a aproape 200 de hughenoţi de vază în noaptea de 24 august.

Numărul asasinatelor a fost mai mare de 200, iar totul s-a transformat într-un masacru. În următoarele cinci zile, mulţimile au măcelărit 3 000 de hughenoţi doar în Paris, iar în afara capitalei au fost ucişi alte mii de oameni când tulburările s-au extins spre provincii. A fost cel mai cumplit masacru religios al secolului – şi unul pe care Filip al II-lea, regele lui Alba, l-a lăudat cu căldură. Cu noroc, îndrăzneţul rege Henric de Navarra a supravieţuit şi a devenit Henric al IV-lea al Franţei, întemeietorul dinastiei de Bourbon. Cunoscut sub numele de „Galantul Verde” pentru faptul că era foarte afemeiat, el s-a convertit în public la catolicism pentru a câştiga controlul asupra Franţei, spunând „Parisul merită o liturghie”.

Caterina de Medici a rămas în istorie drept una dintre conducătoarele cele mai monstruoase din Europa. Masacrul a fost încurajat de fiul ei, care a poruncit: „Ucideţi-i pe toţi!”. Însă ea a fost creierul care a gândit totul.

MARIA CEA SÂNGEROASĂ

1516–1558

> *Nu vom găsi niciodată vreo domnie a unui prinţ în această ţară sau în alta, care să fi arătat (raportat la timp) atâtea dovezi convingătoare pentru mânia şi supărarea lui Dumnezeu ca acelea care s-au văzut sub domnia acestei regine Maria.*
>
> John Foxe, scriitor protestant, 1563

Maria Tudor, regină a Angliei şi a Irlandei din 1553 până în 1558, prima femeie care a cârmuit Anglia singură, a fost vestita „Maria cea Sângeroasă” (Bloody Mary), care şi-a pus regatul la picioarele regelui spaniol şi a condus o teroare religioasă fără milă, arzându-i pe disidenţi pe rug, pentru a instaura şi restaura catolicismul. Obsedată de trecut, a încercat să anuleze efectele Reformei protestante începută de tatăl ei, Henric al VIII-lea. Însă viaţa ei a fost plină de tragism, căsătoria lipsită de copii, starea de sănătate din cale afară de fragilă, având mintea din ce în ce mai tulburată; cât a domnit, a dat greş atât în ceea ce priveşte represiunile, cât şi în politica externă.

Singurul copil supravieţuitor al lui Henric al VIII-lea şi al primei sale soţii, Caterina de Aragon, Maria a rămas o catolică împătimită toată viaţa, în ciuda faptului că a crescut în lumea neîndurătoare a Angliei reformate. Deşi avea un aspect neatrăgător, a fost inteligentă şi vivace, iubită de părinţi în copilărie, dar după anularea căsătoriei mamei ei cu Henric şi naşterea, în 1533, a unei fiice, Elisabeta, de către cea de-a doua sa soţie, Anne Boleyn, Maria a fost din ce în ce mai ostracizată. I s-a interzis accesul la părinţi şi s-a văzut silită să devină doamnă de onoare a surorii ei vitrege, încă un sugar.

Nu şi-a mai văzut mama, iar relaţiile cu tatăl ei au fost încordate până la punctul de ruptură. Cu toate acestea, Maria era extrem de încăpăţânată şi a refuzat să renunţe la titlul de „prinţesă”. În 1536, când Anne Boleyn a fost decapitată, Maria s-a împăcat cu Henric, iar acesta i-a acordat în cele din urmă dreptul la succesiune, următoarea după fratele ei vitreg mai tânăr, viitorul Eduard al VI-lea.

În timpul domniei lui Eduard, din 1547 până în 1553, Maria s-a retras din viaţa publică, refuzând să se conformeze noii religii a statului, protestantismul, şi practicând în schimb în mod deschis liturghia în latină, lucru pe care Eduard îl scosese în afara legii. Când a încercat să-şi aducă la ordine sora chemând-o la curte în martie 1555, ea a sosit la Londra demonstrându-şi în mod ostentativ credinţa, având peste o sută de însoţitori, fiecare dintre ei ţinând în mâini un rozariu.

La moartea lui Eduard, John Dudley, duce de Northumberland (fiul unui funcţionar al lui Henric al VII-lea, executat de Henric al VIII-lea) a condus o lovitură de palat protestantă, aşezând-o pe tron pe strănepoata lui Henric al VIII-lea, Lady Jane Grey, după ce a căsătorit-o cu fiul său, Guildford. Maria s-a văzut silită să-şi caute refugiu în Anglia de Est, însă după câteva zile s-a întors în capitală, având sprijin popular puternic, şi a izgonit-o pe pretendenta la tronul ei. Încoronarea Mariei a fost salutată cu o salvă asurzitoare de tunuri şi, în mod profetic, contemporanii au comparat bubuiturile cu un cutremur. Ţinând la puritate ca întotdeauna, a dorit să fie unsă cu ulei sfinţit adus din Europa continentală, pentru a evita folosirea de ulei pângărit de protestantismul domniei lui Eduard. Northumberland a fost executat.

Maria I a avut o obsesie predominantă: să restaureze catolicismul roman ca religie de stat. La început, a procedat cu precauţie, mulţumindu-se să abroge o parte din legislaţia anticatolică întocmită sub domnia lui Eduard, dar apoi, încurajată de cardinalul Reginald Pole, a făcut planuri de căsătorie cu Filip al II-lea, regele catolic al Spaniei, fiul vărului ei, împăratul Carol al V-lea al Sfântului Imperiu Roman. Prin stabilirea unei legături între Anglia şi o dinastie catolică, ea dorea să se asigure că ţara nu se va mai îndepărta de Roma.

În 1554, când ştirea privind căsătoria ei a devenit publică, s-a creat un val de spaimă şi xenofobie, culminând cu o rebeliune condusă de Sir Thomas Wyatt, având scopul de a o pune pe tron pe tânăra prinţesă Elisabeta. Înăbuşirea revoltei a fost rapidă şi brutală. Aproape o sută de rebeli au suferit cumplita soartă rezervată trădătorilor din acele vremuri: spânzurarea şi dezmembrarea. Lady Jane Grey a fost decapitată, după ce mai înainte scăpase de la moarte pentru încercarea ei de a uzurpa tronul, chiar dacă ea nu avea nici un amestec direct în rebeliune. Elisabeta a fost ţinută o vreme în Turnul Londrei, de teamă că ar putea fi ucisă.

Cele mai negre coşmaruri ale rebelilor s-au adeverit când, după căsătoria Mariei cu Filip, au fost date legi draconice împotriva ereziei. Vreme de trei ani sângeroşi, Anglia a simţit ferocitatea deplină a Contrareformei. Aproape trei sute de bărbaţi, femei şi copii au fost arşi pe rug între februarie 1555 şi noiembrie 1558, între care episcopii Thomas Cranmer, Hugh Latimer şi Nicholas Ridley. Prima victimă, renumitul predicator John Rogers, a fost ars la Smithfield în 4 februarie 1555, în faţa celor 11 copii ai săi. Tribunalele bisericeşti aveau puterea de a condamna erezia, însă doar Maria putea semna condamnarea la moarte.

Spre umilirea ei supremă, Maria nu a avut nici un copil care să continue linia monarhilor catolici în Anglia. În noiembrie 1554, a fost convinsă că rămăsese însărcinată – mergând atât de departe încât a ţinut o slujbă de mulţumire în anticiparea naşterii –, în schimb a descoperit că suferea de cancer uterin. Starea ei s-a deteriorat şi mai mult când, îndemnată de Filip, Maria a pornit un război dezastruos împotriva Franţei, ceea ce a condus la pierderea oraşului Calais în 1558, ultima deschidere a Angliei spre Europa continentală. „Când voi fi moartă şi deschisă”, a spus Maria, „vei găsi pe inima mea scriind «Calais».” A murit în acelaşi an, pustiită şi singură, deoarece Filip o părăsise pentru a se întoarce în Spania.

În numele credinţei ei, a condamnat oameni nevinovaţi la o moarte lentă şi chinuitoare, făcând acest lucru cu zelul absurd atât de tipic pentru fanaticii doctrinari. Şi-a meritat pe deplin supranumele de „Maria cea Sângeroasă”.

Cum erau ucişi ereticii

Arderea pe rug era pedeapsa aleasă de Biserică pentru pedepsirea crimelor de erezie şi vrăjitorie, deoarece, spre deosebire de alte forme de execuţie, nu necesita vărsarea de sânge. Această pedeapsă a fost introdusă în Anglia de Henric al IV-lea în 1401, ca parte a persecutării lolarzilor – un grup de protoprotestanţi, oameni al căror dezgust faţă de cei bogaţi şi privilegiaţi i-a înspăimântat pe episcopii şi latifundiarii regatului. Deşi unele dintre legile împotriva ereziei emise de Henric al IV-lea nu mai erau aplicate, ele au fost reactualizate de Henric al VIII-lea şi folosite de Maria cea Sângeroasă pentru a ucide aproape trei sute de oameni.

Cu cât era mai mare focul, cu atât moartea venea mai repede; călăii mai miloşi le îngăduiau prietenilor sau membrilor de familie să alimenteze focul cu lemne, iar condamnaţii strigau deseori cerând ca flăcările să fie mai puternice. Îndeobşte, totuşi, condamnatul era legat de un stâlp şi focul pornea de la un mic mănunchi de vreascuri aşezate la picioare, care începeau să îi carbonizeze labele picioarelor şi gleznele, apoi flăcările urcau spre pulpe. În toiul ţipetelor, victima suferea şi de o sufocare lentă din cauza fumului – observatorii contemporani au remarcat că gura se înnegrea în mod vizibil, buzele se subţiau, iar limba se umfla. În *Cartea martirilor* (1563), John Foxe afirmă că, în unele cazuri, condamnatul, disperat din cauza lipsei de oxigen, se bătea atât de tare în piept, încât braţele i se desprindeau când flăcările îi ajungeau la tors.

Unii eretici i-au uimit pe privitori, demonstrând tărie şi o adeziune calmă la credinţa lor. Când episcopii Nicholas Ridley, şi Hugh Latimer au fost arşi pe rug de regina Maria în 16 octombrie 1555, Latimer a rostit cuvinte al căror ecou avea să răsune de-a lungul secolelor: „Consolaţi-vă, maestre Ridley şi dovediţi-vă bărbat; prin milostenia Domnului, în ziua aceasta vom aprinde o asemenea lumânare în Anglia încât sunt convins că ea nu va fi niciodată stinsă”.

Câteodată, totuşi, când anticipau câte o astfel de izbucnire, autorităţile religioase le puneau condamnaţilor un căluş sau le pârleau limbile înainte de începerea arderii pe rug. Aceasta a fost soarta lui Giordano Bruno

(1548–1600, cosmologul şi filosoful italian ale cărui convingeri eretice au atras mânia papei Clement al VIII-lea, şi care a fost ars pe rug la Roma în 17 februarie 1600, devenind unul dintre primii martiri ai ştiinţei.

IVAN CEL GROAZNIC

1530–1584

Ai închis regatul Rusiei… ca într-o fortăreaţă a iadului.
Prinţul Kurbski, într-o scrisoare către Ivan al IV-lea

Ivan al IV-lea al Rusiei, cunoscut şi sub numele de „cel Groaznic”, a fost un monstru tragic, degenerat, terorizat şi suferind în copilărie, care a ajuns marele ctitor al unui imperiu şi un tiran abil. În cele din urmă, starea lui de sănătate mentală s-a deteriorat, devenind un ucigaş plin de sadism, care a ucis mii de oameni, dezlănţuind o teroare delirantă, ocupându-se personal de tragerea în ţeapă şi de torturarea inamicilor săi. Asasinându-şi chiar fiul, a grăbit dispariţia propriei dinastii.

Ivan a fost declarat „Mare Prinţ al Moscovei” când avea doar trei ani, după moartea prematură a tatălui său. Cinci ani mai târziu i-a murit şi mama. Lipsit de părinţi, sarcina de a-i purta de grijă lui Ivan a căzut pe umerii familiei boiereşti Şuiski, ai cărei membri au slujit ca regenţi în perioada cât prinţul a fost minor. Boierii alcătuiau o clasă aristocratică închisă, de aproximativ 200 de familii; Ivan s-a plâns că aceştia l-au maltratat, l-au terorizat, l-au neglijat şi au încercat să îi uzurpe dreptul moştenit prin naştere.

Încoronarea lui Ivan a avut loc în ianuarie 1547, iar anii de început ai domniei lui s-au caracterizat prin reforme şi modernizare. Schimbările codurilor de legi au fost însoţite de crearea unui consiliu al nobililor şi de reforme ale conducerilor locale. S-au făcut de asemenea eforturi de a deschide graniţele Rusiei pentru comerţul cu Europa. Ivan s-a preocupat de consolidarea şi expansiunea teritoriului moscovit. În 1552, a înfrânt hanatul Kazan, pe care l-a anexat, iar cucerirea oraşului Kazan a fost urmată de

măcelărirea celor mai bine de 100 000 de apărători ai săi. Au urmat alte succese militare, precum şi noi teritorii anexate, între care hanatul Astrahan şi părţi din Siberia, care au ajuns sub stăpânirea Rusiei. Pentru a sărbători cucerirea Kazanului, Ivan a construit colorata catedrală Sfântul Vasile din Piaţa Roşie.

După o boală aproape fatală de care a suferit în 1553, personalitatea lui Ivan a părut că trece printr-o transformare, iar din acel moment a devenit şi mai absurd şi mai predispus unor accese de furie. În 1560, soţia lui, Anastasia Romanovna, a murit de o boală necunoscută, eveniment care s-ar părea că l-a făcut pe Ivan să sufere o depresie nervoasă. Era convins că boierii conspiraseră să îl otrăvească – şi poate că avea dreptate. Dacă e adevărat, complotul a dus la moartea iubitei lui soţii. A hotărât că boierii trebuiau pedepsiţi şi lipsiţi de putere. Trădarea unuia dintre apropiaţii săi, prinţul Kurbski, nu a făcut decât să îi amplifice paranoia.

Pe de o parte, urmarea a fost că a introdus noi reforme administrative, menite să sporească puterea funcţionarilor aleşi pe plan local, în dauna nobilimii. Astfel de iniţiative păreau să îndrepte lucrurile către o formă de guvernare mai competentă şi mai raţională. Însă, în acelaşi timp, Ivan a dezlănţuit o teroare răzbunătoare împotriva boierilor care nu bănuiau nimic, astfel că a urmat un val de arestări şi execuţii. Ivan a inventat metode de ucidere oribile: prinţul Boris Telupa a fost înfipt într-o ţeapă şi a fost nevoie de 15 ore de dureri agonizante până să moară, în vreme ce mama lui, potrivit unui cronicar, „a fost dată pe mâna a o sută de tunari, care au pângărit-o până a murit”.

Însă ceea ce era mai rău abia avea să urmeze. În 1565, Ivan a desemnat o parte din Rusia – supranumită *Opricinina*– în care pământurile aveau să fie stăpânite direct de către ţar. Detaşamente de *opriciniki* au cutreierat teritoriul Rusiei pentru a împlini porunca lui Ivan. Purtând o mantie neagră pe care se vedeau însemnele unui cap de câine retezat şi o mătură (semnificând rolul acestora în „mirosirea” trădării şi în măturarea duşmanilor personali), *opriciniki* au început să zdrobească orice formă alternativă de autoritate. Boierii în special au suferit un tratament extrem de aspru.

Ivan a început o perioadă de orgii şi aventuri sexuale – atât heterosexuale, cât şi homosexuale –, în timp ce se chinuia să-şi distrugă inamicii imaginari. A ucis şi torturat personal mulţi oameni. Sălbăticia lui era şocant de variată: oamenilor le erau scoase coastele din cavitatea toracică, unii erau arşi de vii, traşi în ţeapă, decapitaţi, eviscerați, iar altora li se tăiau organele genitale. „Rafinamentul lui sadic” în cadrul unei şedinţe de tortură din 1570 a depăşit tot ce se întâmplase până atunci şi ceea ce s-a petrecut după aceea.

În 1570, agenţii ţarului au săvârşit un masacru diabolic în oraşul Novgorod, după ce Ivan i-a bănuit pe cetăţenii de aici că se pregăteau să îl trădeze polonezilor. Au fost ucişi în jur de 1 500 de nobili – mulţi dintre ei, înecaţi în râul Volhov – şi un număr similar de oameni de rând au fost înregistraţi drept morţi, deşi cifra totală ar putea fi mai mare. Arhiepiscopul de Novgorod a fost cusut în blana unui urs, iar asupra lui s-a asmuţit o haită de câini.

Pe măsură ce represiunea internă făcea victime în rândul poporului rus, norocul l-a lăsat brusc pe Ivan. În anii 1570, tătarii din hanatul Crimeei au devastat zone întinse din Rusia fără nici o teamă, reuşind chiar să incendieze Moscova în cursul unei incursiuni. În acelaşi timp, încercările ţarului de a-şi extinde imperiul spre apus, dincolo de Marea Baltică, nu au reuşit decât să aducă ţara în Războiul Livonian împotriva unei coaliţii din care făceau parte Danemarca, Polonia, Suedia şi Lituania. Conflictul a durat aproape un sfert de secol, fără nici un câştig palpabil. Iar în acest răstimp, *opriciniki* au continuat seriile de omoruri şi distrugeri; zona lor de acţiune, cândva cea mai bogată regiune a Rusiei, a ajuns să fie una dintre cele mai sărace şi mai instabile.

În 1581, Ivan şi-a îndreptat furia distructivă împotriva propriei familii. După ce anterior încercase să o violeze pe nora sa, care era însărcinată, a avut o ceartă cu fiul şi moştenitorul lui, care purta acelaşi nume, şi, într-un acces de furie oarbă, l-a ucis. Rusia a ieşit din lunga sa agonie abia prin moartea lui Ivan cel Groaznic – probabil prin otrăvire.

Feodor, cel de-al doilea fiu al lui Ivan, s-a dovedit mult mai puţin talentat decât moştenitorul firesc. În 1598, un fost sfetnic de-al lui Ivan,

Boris Godunov, a preluat puterea, iar dinastia lui Ivan a dispărut.

Opriciniki l-au inspirat pe alt tiran al Rusiei, Iosif Stalin, şi au slujit drept prototip pentru poliţia lui secretă NKVD. Teroarea instituită de el s-a bazat pe aceea a lui Ivan, pe care l-a denumit uneori „învăţătorul”. „Cine îşi mai aduce aminte acum de boierii ucişi de Ivan cel Groaznic?” a spus el la un moment dat. „Greşeala lui a fost că nu i-a lichidat pe *toţi* boierii.” În concluzie, Ivan cel Groaznic a fost pe cât de nebun, pe atât de rău. După cum a scris Isabel de Madariaga, cel mai bun biograf al lui: „Ivan nu era ca Dumnezeu, ci a încercat să fie Dumnezeu. Domnia lui a fost o tragedie de proporţii shakespeariene. Cruzimea lui nu a slujit nici unui scop... Este ca Lucifer, care a vrut să fie Dumnezeu şi a fost alungat din Ceruri.”

Califul cu mintea tulburată

Al-Hakim bi-Amr Allah, al şaselea calif fatimid al Egiptului, a fost un alt cârmuitor ciudat, primejdios şi, în ultimă instanţă, dement. În vârstă de doar 11 ani, a moştenit un imperiu copleşit de probleme – şi a început să agraveze situaţia prin decrete bizare, precum interzicerea consumului de struguri, dar şi a jocului de şah. De asemenea, a poruncit ca toţi câinii din Cairo să fie măcelăriţi, iar cadavrele să le fie azvârlite în deşert. Socotind că oamenii muncesc mai mult noaptea, a poruncit ca toate activităţile să se desfăşoare în timpul orelor de întuneric. Însă a ordonat şi masacre, dezlănţuind acţiuni de oprimare a diferitelor religii, schimbând mereu registrul, trecând de la creştini la evrei şi chiar la sectele musulmane. În 1009, a poruncit distrugerea Bisericii Sfântului Mormânt din Ierusalim. Torturile şi asasinatele poruncite de el au devenit lucruri obişnuite. În 1020, califul a poruncit armatelor sale să distrugă propria-i capitală, Cairo. Domnia lui s-a încheiat în cele din urmă în 1021, când a plecat călare în deşert pe un măgar, fără gărzi personale, şi nu a mai fost văzut după aceea. Măgarul a fost găsit cu urme de sânge pe corp – poate că sora lui, Sitt al-Mulk, a dat ordinul de asasinare. Ori califul nebun a dispărut pur şi simplu în deşert?

HUMPHREY GILBERT

cca 1539–1583

Nimeni nu putea ajunge la cortul lui, indiferent de motiv, fără să treacă pe un drum mărginit de capete, pe care el le folosea ad terrorem... producând groaza oamenilor care vedeau capetele taţilor, fraţilor, copiilor, rudelor şi prietenilor morţi, zăcând pe pământ dinaintea lor, atunci când veneau să stea de vorbă cu acest colonel.

Thomas Churchyard, care a slujit sub comanda lui Gilbert în Irlanda

Atrăgător, educat, îndărătnic şi vanitos, aventurierul Humphrey Gilbert, care a trăit în epoca elisabetană, a fost un brutal conchistador englez care a dorit să facă din Irlanda o colonie engleză, terorizând bărbaţi, femei şi copii, câteodată creând o alee înfiorătoare de capete tăiate până la intrarea în cortul său.

Gilbert s-a născut în Devon, fiind unul dintre cei patru copii ai familiei. După moartea tatălui, mama lui s-a recăsătorit, intrând în familia Raleigh, şi a mai avut doi fii, între care Walter Raleigh[9], care avea să devină unul dintre favoriţii reginei Elisabeta. Gilbert a ajuns sub ocrotirea lui Sir Henry Sidney, Lord adjunct al Irlandei şi unul dintre oamenii cei mai influenţi ai regatului. A studiat la Eton şi apoi la Oxford şi a învăţat să vorbească spaniola şi franceza. A căpătat cunoştinţe de strategie militară şi navigaţie, fiind pasionat de explorări. În 1566 i-a prezentat reginei Elisabeta o broşură în care accentua ideea sa de a se descoperi un „culoar prin nord-vest” pentru a se ajunge în China prin nordul continentului american, astfel încât să se

submineze monopolul comercial cu Răsăritul, deţinut de spanioli şi portughezi.

În 1562, Gilbert a avut parte de prima sa experienţă de luptă, slujind sub comanda contelui de Warwick la asediul oraşului Le Havre. A luptat sub comanda mentorului său Sidney în Irlanda în 1565 şi a revenit acolo în 1569, ca guvernator al provinciei Ulster. Apoi a plănuit o aşezare colonială engleză masivă în jurul zonei Baltimore, în apropiere de Cork, din sudul provinciei Munster, ca parte a politicii elisabetane de a înlocui lorzii feudali irlandezi independenţi cu guvernatori militari credincioşi Elisabetei, idee însoţită de confiscarea de pământuri ale clanurilor locale.

În iunie 1569, acţiunile lui Gilbert au provocat izbucnirea primei dintre rebeliunile Desmond, conduse de conţii Fitzgerald de Desmond, care deţineau controlul asupra unei mari părţi din Munster. Sidney i-a ordonat lui Gilbert să îl urmărească pe liderul rebelilor, James Fitzmaurice Fitzgerald, un catolic pios, care ura incursiunile trupelor protestante trimise de Elisabeta. Deşi Fitzgerald a scăpat neprins retrăgându-se pe dealuri, de unde a desfăşurat un război de gherilă, Gilbert– acum ajuns guvernator al Munsterului – a aplicat o politică de devastare a pământurilor familiei Desmond. În decembrie 1569, Sidney i-a acordat lui Gilbert titlul de cavaler, în mijlocul cadavrelor însângerate ale victimelor sale, într-o tabără duşmană pe care trupele lui o decimaseră.

Campania lui Gilbert s-a desfăşurat necontenit, strategia lui bazându-se în primul rând pe răspândirea unei asemenea terori în rândul poporului irlandez, încât oamenii tremurau în faţa înaintării trupelor engleze. Astfel, fără să se slujească de artilerie, care constituia atuul esenţial în asedii, Gilbert a reuşit să cucerească aproape 40 de castele din zona Kerry în doar trei săptămâni. Gilbert a participat nemijlocit la lupte, dovedind mare curaj, însă groaza inspirată de forţele lui era deliberată, sistematică, înfiorătoare şi experimentată cu plăcere – avea obiceiul de a decapita cadavrele şi de a aşeza capetele pe pământ, cu feţele la vedere, pentru a forma o alee care ducea spre cortul lui. De aceea, când veneau pentru a discuta condiţiile capitulării, inamicii vedeau „capetele taţilor, fraţilor, copiilor, rudelor şi prietenilor morţi”.

La începutul anului 1570, cu excepţia lui Fitzgerald, aproape toţi rebelii se predaseră, iar Gilbert s-a întors în Anglia, unde a devenit membru al Parlamentului pentru Plymouth şi a întocmit planurile pentru o academie la Londra. În 1579, i s-a ordonat să revină în Irlanda pentru a continua lupta împotriva lui Fitzgerald, însă flota lui a fost condusă atât de defectuos, încât a ajuns în golful Biscaya. Când a ancorat în cele din urmă în portul Cobh din Munster, cu o întârziere de câteva luni, şi-a reluat vechile obiceiuri, lovind în cap cu latul sabiei un localnic şi ucigând un negustor pe cheu.

În noiembrie 1578, Gilbert a încercat să navigheze spre America, însă furtunile mari l-au silit să se întoarcă. În cele din urmă, în iunie 1583, a înfiinţat o colonie în Newfoundland, dar s-a înecat în cursul călătoriei spre casă când, lovită de valuri mari, corabia pe care se afla s-a scufundat. S-a spus că Gilbert fusese văzut ultima oară pe chei citind *Utopia* lui Thomas Morus. Însă Gilbert nu va fi reţinut de istorie pentru educaţia, curajul sau imaginaţia sa, ci pentru că a impus în mod brutal domnia colonială a Angliei în Irlanda.

Masacrul de la Drogheda

Masacrarea de către Humphrey Gilbert a femeilor şi copiilor nevinovaţi a caracterizat cele mai grave excese ale colonizării Irlandei de către Elisabeta. Chiar şi în războaiele purtate în secolul al XVI-lea, era interzisă prin convenţii uciderea civililor. Cu toate acestea, cea mai cunoscută dintre atrocităţile comise de englezi în Irlanda s-a petrecut opt ani mai târziu, în timpul campaniei din 1649–1650, condusă de Oliver Cromwell.

Cromwell a sosit în Irlanda în toiul Războiului Civil Englez, temându-se că viitorul Carol al II-lea va încerca să lanseze o invazie a Angliei din Irlanda, a cărei populaţie catolică susţinea cauza regalistă. El a hotărât să cucerească ţara cât mai repede, temându-se că va rămâne fără fonduri şi fiind alarmat de perspectiva instabilităţii politice din Anglia.

Una dintre primele ţinte ale campaniei lui Cromwell a fost oraşul-garnizoană Drogheda, aflat la nord de Dublin. Comandantul garnizoanei alcătuite din doar 3 000 de soldaţi regalişti englezi şi catolici irlandezi era

Sir Arthur Ashton. În 10 septembrie 1649, Cromwell i-a cerut lui Ashton să se predea, altfel oraşul va suferi consecinţele.

După o serie de negocieri, Ashton a respins condiţiile ce i se impuneau. În fruntea unei armate de 12 000 de oameni şi dornic să obţină un succes imediat, Cromwell a declanşat atacul în 11 septembrie. Vorbindu-le soldaţilor, „le-a interzis să cruţe pe cei care erau înarmaţi în oraş”. Când soldaţii lui au pătruns în Drogheda, toţi apărătorii au fost trecuţi prin sabie – chiar şi cei care s-au predat repede. Au fost ucişi, de asemenea, sute de civili. Preoţii catolici erau ţintele preferate, iar cei care îşi căutaseră refugiu din faţa bătăliei în biserica St Peter au fost arşi de vii când asediatorii au incendiat clădirea. Referindu-se la trupele regaliste, Cromwell a declarat: „Nu cred că au scăpat cu viaţă mai mult de 30 de oameni”. Cei care au supravieţuit au fost vânduţi ca sclavi în Barbados. S-a estimat că numărul morţilor s-a ridicat la 3 500, dintre care 2 800 au fost soldaţi, iar restul, clerici şi civili.

Cercetările moderne arată că masacrele au fost exagerate, cu toate acestea, nu încape îndoială că ele reprezintă crime de război. Ulterior, Cromwell s-a justificat în faţa Parlamentului. „Sunt convins”, a spus el, „că aceasta este judecata cea dreaptă a lui Dumnezeu căzută asupra acestor nenorociţi barbari, care şi-au mânjit mâinile cu atât de mult sânge nevinovat, şi că asta va împiedica vărsarea de sânge pe viitor – motive suficiente pentru asemenea acţiuni care altfel nu pot naşte decât păreri de rău.”

9 Walter Raleigh (cca 1554–1618), explorator, om de stat, istoric şi poet. (n.tr)

SAWNEY BEANE

secolul al XVI-lea

Un monstru incredibil care, împreună cu soţia sa, a trăit din crimă şi canibalism într-o peşteră. Executat la Leith împreună cu familia în timpul domniei lui Iacob I.

Calendarul Newgate, vol. 1

În secolul al XVI-lea, o peşteră umedă şi întunecoasă aflată pe o porţiune sălbatică de coastă în sud-vestul Scoţiei a fost căminul lui Sawney Beane, capul unui clan incestuos care a trăit din jafuri, crime şi cadavrele victimelor. Poveştile despre Beane au fost atât de îngrozitoare, încât unii istorici au speculat că probabil el nici nu a existat, ci a fost inventat de englezi pentru a-i demoniza pe scoţieni drept canibali sălbatici.

Povestea lui Beane a ajuns să fie cunoscută publicului în secolul al XVIII-lea prin intermediul *Calendarului Newgate* (numit şi *Registrul sângeros al răufăcătorilor*), o serie de publicaţii cu caracter senzaţional care descriau în amănunt crime notorii, luându-şi numele de la închisoarea Newgate din Londra, unde erau ţinuţi condamnaţii înainte de a fi executaţi la Tyburn.

Calendarul Newgate afirmă că Alexander Beane s-a născutîn East Lothian, la aproximativ 13 kilometri est de Edinburgh, în secolul al XVI-lea. Tatăl lui era săpător de şanţuri şi tăietor de garduri vii, însă Beane nu a manifestat niciodată interes faţă de munca grea. În adolescenţă a plecat de acasă cu o femeie la fel de respingătoare din ţinut şi – cum nu dorea să lucreze ca toată lumea – a traversat ţara şi a ajuns la Bennane Head, la graniţa de sud a comitatelor Ayrshire şi Galloway. Ajuns acolo, cuplul şi-a găsit adăpost într-o peşteră adâncă de pe coastă, ascunsă vederii trecătorilor.

În următorii 25 de ani, Beane şi partenera lui de viaţă au avut o familie numeroasă, trăind cu toţii în peşteră. Când a fost descoperit se crede că avea opt fii şi şase fiice, care, între ei, dăduseră naştere la 18 nepoţi şi 14 nepoate. Potrivit *Calendarului Newgate*, copiii erau crescuţi fără a avea „nici o idee de umanitate sau de societatea civilă”. Clanul supravieţuia ucigând pe oricine era atât de ghinionist să călătorească de-a lungul acelei porţiuni pustii de coastă. Orice victimă prădată era ucisă, iar membrii familiei cărau cadavrul până la peşteră, unde îl dezmembrau şi îl devorau. Carnea rămasă era murată, iar oasele şi organele nedorite erau azvârlite în mare.

Priveliştea acelor rămăşiţe oribile, aduse de valuri la ţărm, a îngrozit şi a şocat populaţia locală. Însă Beane şi clanul lui, care acţionau pe furiş, noaptea, au scăpat nedepistaţi vreme de ani şi ani. În schimb, o serie de hangii şi călători au fost acuzaţi pe nedrept de crime şi executaţi.

Într-o noapte, totuşi, clanul Beane a acostat o pereche căsătorită. Bărbatul a reuşit să îi îndepărteze pe atacatori cu sabia şi pistolul, dar soţia lui a fost doborâtă de pe cal şi eviscerată imediat. Apoi, sălbaticii i-au băut sângele de parcă ar fi fost vin. Ajungând la adăpost, bărbatul a dat alarma, şi în scurtă vreme, ştirea a ajuns la urechile regelui Iacob al VI-lea al Scoţiei – care avea să devină ulterior Iacob I al Angliei.

Au fost trimişi 400 de oameni şi o haită de câini pentru a-i prinde pe canibali. Peştera lui Beane – bine ascunsă pe faţada stâncii şi total inaccesibilă în timpul fluxului – ar fi scăpat nedetectată dacă haita de câini nu ar fi luat mirosul de carne de om. Când au pătruns în peşteră, soldaţii au fost întâmpinaţi de un miros de putreziciune şi de imaginea unor părţi de corp uman uscate, care stăteau atârnate pe pereţi, de carne murată plutind în butoaie şi de mormane de bijuterii, bani şi alte lucruri de valoare aflate pe podea.

Surprins, Beane nu a încercat să scape. Membrii clanului au fost arestaţi şi duşi la Edinburgh, după care au fost mutaţi, la Leith sau la Glasgow, unde execuţia s-a desfăşurat fără proces. Bărbaţilor clanului li s-au tăiat mâinile, labele picioarelor şi organele genitale, după care au fost lăsaţi să sângereze până au murit. Siliţi să urmărească totul, femeile şi copiii

au fost apoi arşi pe rug pentru vrăjitorie. S-a spus că în perioada în care a terorizat ţinutul, clanul ucisese peste 1 000 de oameni.

Canibalismul nu era ceva necunoscut în Scoţia secolului al XVI-lea şi – având în vedere că în *Calendarul Newgate* erau prezentate sălbăticiile comise de criminali englezi – pare puţin probabil ca poveştile despre Sawney Beane să fi fost pur şi simplu propagandă antiscoţiană. Povestea acestei figuri de coşmar era citită cu regularitate copiilor din Scoţia şi Anglia în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea drept avertisment clar privind consecinţele indolenţei şi ale faptului că pedeapsa era inevitabilă dacă păcătuiau.

Jean-Bédel Bokassa

Într-o altă lume şi la trei veacuri distanţă în timp de Sawney Beane şi de peştera lui rece din Ayrshire, Jean-Bédel Bokassa a fost tiranul ucigaş din Republica Centrafricană care a avut iluzii napoleoniene şi – după cum s-a zvonit – o slăbiciune pentru carnea de om.

Fiul unei căpetenii săteşti, Bokassa s-a născut în 1921 la marginea junglei, în Ubangi-Shari, o parte a Africii Ecuatoriale Franceze. A rămas orfan la vârsta de 12 ani, când tatăl său a fost omorât în bătaie de forţele coloniale pentru că a condus o revoltă împotriva companiilor forestiere franceze care dominau triburile din pădurea ecuatorială. Doborâtă de durere, mama lui s-a sinucis la scurt timp după aceea.

Educat în şcoli misionare, tânărul Bokassa a devenit un adolescent puternic şi masiv, iar în 1939 a intrat în armata colonială franceză ca simplu soldat. Distingându-se în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a promovat rapid în grad. În 1960, Ubangi-Shari şi-a dobândit independenţa ca Republica Centrafricană, iar în 1963, noul preşedinte, David Dacko, l-a invitat pe Bokassa să îi devină şef de personal. În 31 decembrie 1965, Bokassa a condus o lovitură de stat împotriva lui Dacko şi s-a proclamat preşedinte. Apoi a abolit constituţia şi a încercat să edifice un cult al personalităţii în jurul său.

Bokassa a fost un megaloman nemilos, care avea să îi epureze curând chiar şi pe cei mai apropiaţi aliaţi dacă i se părea că aceştia prezentau o ameninţare pentru el. În 1972, în ciuda lipsei de popularitate crescânde şi a câtorva încercări de asasinat, s-a declarat preşedinte pe viaţă. A aplicat legile şi ordinea prin mijloace sălbatice: hoţilor li se tăia o ureche la prima infracţiune, cealaltă la a doua, şi o mână la a treia. În 1977, Bokassa s-a intitulat împărat al „Imperiului Centrafrican” şi a risipit întregul buget de ajutorare a ţării, de 200 de milioane de dolari, pe o ceremonie luxoasă în care l-a imitat pe Napoleon, încoronându-se singur.

În 1979, Bokassa a cerut arestarea a sute de şcolari pentru că refuzaseră să poarte uniformele produse de o fabrică a guvernului. Întrucât a supervizat personal masacrarea a o sută dintre ei de către Garda Imperială care îl slujea, a izbucnit un scandal internaţional. Presupunându-se că era în pragul nebuniei, Bokassa a fost silit să abdice în urma unei lovituri de stat condusă de David Dacko şi sprijinită de francezi. La procesul ce a urmat a fost acuzat de crime – dar nu şi de canibalism – şi condamnat la închisoare pe viaţă. Eliberat în 1993, a murit din cauze naturale trei ani mai târziu.

CONTESA ELISABETA BÁTHORY

1560–1614

Elisabeta, eşti ca un animal sălbatic... Umbrele te vor învălui şi vei găsi timp să te căieşti pentru viaţa inumană pe care ai dus-o.

Contele Thurzó acuzând-o pe contesa Báthory, după arestarea acesteia

„Doamna sângeroasă din Csejte”, contesa maghiară Elisabeta Báthory a fost cea mai cunoscută ucigaşă în serie. Torturarea şi uciderea cu sadism a zeci sau poate chiar sute de tinere femei şi fete au fost oprite doar prin arestarea ei şi prin judecarea complicilor săi. Închisoarea i-a fost o cameră zidită în propriul castel din Csejte, unde a murit în singurătate.

Elisabeta Báthory s-a născut într-o familie de nobili din Nyirbator, o regiune din estul Ungariei, şi a crescut la castelul Ecsed. Clanul Báthory era unul dintre cele mai bogate şi mai puternice din ţară.

În 1571, la vârsta de 11 ani, Elisabeta a fost logodită cu Ferenc Nádasdy, un băiat de 16 ani provenind dintr-o altă familie de nobili. Cum era obiceiul pentru o viitoare mireasă, după logodnă, s-a mutat în castelul soţului din regiunea Sarvar şi căsătoria a avut loc în 1575. Soţul ei a fost o figură proeminentă la curtea regală şi a devenit comandant suprem al armatei maghiare în timpul războiului victorios împotriva Imperiului Otoman.

Întrucât Nádasdy era deseori plecat, contesa s-a ocupat cu pricepere de administrarea domeniilor. Era foarte inteligentă şi vorbea cursiv cel puţin trei limbi, iar asta într-o vreme când mulţi nobili abia dacă ştiau să citească. Curând s-a dovedit foarte aspră şi rigidă în aplicarea disciplinei, lăsând

impresia că îi făcea plăcere să îşi pedepsească servitoarele pentru greşelile făcute. Au existat poveşti potrivit cărora îşi bătea tinerele servitoare cu bâta pentru încălcări ale ordinelor ei, în vreme ce altele erau silite să iasă goale în zăpadă şi să se spele cu apă rece până mureau îngheţate. Această înclinaţie către acte de sadism s-a transformat într-o patimă nemărginită de a tortura şi a ucide. Lăsată stăpână peste toate, în absenţa soţului ei, latura întunecată a caracterului contesei s-a manifestat furibund.

La castel erau aduse tinere de la ţară, fie ademenite că vor avea un loc de muncă, fie răpite de ajutoarele Elisabetei. Ajunse acolo, erau supuse unor forme înspăimântătoare de abuz şi depravare. Victimele erau bătute, mutilate şi arse, totul făcând parte dintr-un şablon sângeros de tortură. Un martor de la procesul ei a declarat că Elisabeta s-a simţit la un moment dat prea rău ca să coboare din pat şi a poruncit să i se trimită o servitoare. Când tânăra femeie a apărut, contesa a atacat-o, muşcând-o şi smulgând bucăţi de carne din obrazul, umerii şi sânii victimei care ţipa de durere. Părea să nu existe nici o limită în ceea ce privea plăcerea de a comite asemenea acte de cruzime, îndeosebi dacă totul era însoţit de băi de sânge. Acest lucru a dat naştere legendei născute secole după aceea, cum că, dorind să-şi păstreze tinereţea, Elisabeta Báthory se scălda cu regularitate în sânge de fecioare.

Soţul ei, Ferenc Nádasdy, a murit în 1604, iar ea s-a mutat în alt castel al familiei, la Csejte, în Slovacia de astăzi. Acum, ţinte au devenit nu doar fete de la ţară, ci şi fiicele unor mici nobili din zonă, iar ea a căpătat mai mult curaj. Cadavrele erau aruncate, indiferent de riscul de a fi descoperite şi de a îndrepta bănuielile către contesă. Într-un incident cumplit, patru fete au fost azvârlite de pe meterezele castelului în văzul sătenilor îngroziţi. Cum astfel de demonstraţii evidente de cruzime inumană au devenit tot mai frecvente, era doar o chestiune de timp până când domnia terorii dezlănţuite de Elisabeta Báthory avea să se sfârşească.

Între 1602 şi 1604, zvonurile privind activităţile abjecte desfăşurate pe proprietăţile Nádasdy au devenit publice, în parte datorită agitaţiei provocate de un preot luteran, István Magyari. Iniţial, autorităţile maghiare nu au reacţionat la numărul mereu crescând de acuzaţii aduse contesei, iar asta din respect faţă de soţul ei. După moartea lui, oamenii au început să o

supravegheze mai atent pe contesă, însă regele Matthias i-a ordonat abia în 1610 Palatinului Ungariei, contele György Thurzó, să ancheteze cazul.

Când şi-a dat seama de amploarea atrocităţilor, Thurzó a dorit să evite un scandal în care era amestecată o familie nobilă atât de importantă, cu care se înrudea şi el. Autorităţile au ales să o ţină pe Elisabeta în arest la domiciliu în loc să o judece. Thurzó a sosit la castelul Csejte pe 29 decembrie 1610 şi a arestat-o pe contesă împreună cu patru servitori care erau bănuiţi de complicitate. Faptele oribile ale Elisabetei erau încă evidente. Thurzó a descoperit o fată moartă şi alta muribundă; multe altele erau închise în castel. Deşi, aşa cum se convenise, s-a evitat judecarea Elisabetei în faţa tribunalului, cei patru complici ai ei au fost judecaţi public în 7 ianuarie 1611, iar multe amănunte privind ceea ce se petrecuse la Csejte a răzbătut la lumină. Trei dintre acuzaţi au fost condamnaţi şi executaţi; cel de-al patrulea a fost găsit vinovat şi condamnat la închisoare pe viaţă. Elisabeta Báthory a rămas închisă într-o cameră a castelului ei. Ferestrele şi uşa camerei ei au fost zidite– singurele deschideri rămase fiind pentru a permite ventilaţia şi trecerea unei tăvi cu mâncare pentru ea. A murit în august 1614, la vârsta de 54 de ani.

Romanul *Dracula* de Bram Stoker, publicat în 1897, i-a făcut pe oamenii fascinaţi de sânge să creadă că viaţa „Contesei sângeroase” din Transilvania a constituit baza de inspiraţie pentru genul de literatură cu vampiri, aproape la fel de mult ca şi viaţa lui Vlad Ţepeş (vezi p. 172). Însă plăcerile sadice şi faptele de depravare ale adevăratei Elisabeta Báthory îi asigură acesteia un loc de frunte între monştrii istoriei.

Cele mai detestate ucigaşe în serie din istorie

Marie, marchiză de Brinvilliers (1630–1676): o femeie din Paris care a otrăvit în jur de 50 de persoane, printre care tatăl şi doi fraţi ai ei.

Gesche Gottfried (1785–1831): o femeie din Germania care a otrăvit 16 persoane, printre victime numărându-se părinţii, doi soţi şi câteva prietene.

Belle Gunness (1859–1931): o femeie din Statele Unite care a ucis cel puţin 20 de persoane, inclusiv propriii copii, doi soţi şi numeroşi pretendenţi la mâna ei.

Margie Velma Barfield (1932–1984): o americancă (şi prima femeie care a fost executată printr-o injecţie letală), care şi-a ars primul soţ până a murit, în timp ce acesta dormea, apoi şi-a otrăvit următorii şase soţi, câţiva amanţi şi propria mamă.

Myra Hindley (1942–2002): „Ucigaşa din landă” care, împreună cu partenerul ei, Ian Brady, a răpit, a abuzat sexual şi a ucis cinci copii între iulie 1963 şi octombrie 1965.

Genene Jones (n. 1950): o asistentă medicală din Statele Unite care a ucis cel puţin 11 copii, numărul posibil al victimelor fiind de 46.

Rosemary West (n. 1953): o femeie din Anglia care, împreună cu soţul ei, Fred, s-a făcut răspunzătoare de torturarea, abuzarea şi uciderea a cel puţin zece tinere femei la domiciliul lor din Gloucester.

Beverley Allitt (n. 1968): Supranumită „Îngerul morţii”, Allitt a fost o asistentă medicală de pediatrie care a ucis patru copii (şi a încercat uciderea altor câtorva) prin injecţii cu otravă.

Aileen Carol Wuornos (1956–2002): o prostituată lesbiană din Statele Unite, executată pentru uciderea a cel puţin şapte bărbaţi, susţinând că aceştia au încercat să o violeze.

DON CARLO GESUALDO, PRINŢ DE VENOSA

1566–1613

Vinovăţia şi părerea de rău... l-au urmărit tot restul vieţii, la fel ca spaima de damnarea eternă. A murit în 1613, din câte se ştie, ca un om nenorocit, nevrotic, dar muzica vocală pe care a compus-o a fost printre cele mai inventive, complexe şi originale ale Renaşterii.

Din *Prinţul durerii: straniul caz al lui Carlo Gesualdo*, de Chris Blackford

Suferind de depresie maniacală, obsedat de propria persoană şi predispus la izbucniri violente, Don Carlo Gesualdo, prinţ de Venosa, a fost un înzestrat compozitor renascentist care şi-a ucis soţia şi pe amantul ei în modul cel mai cumplit posibil. Muzica lui ne oferă posibilitatea de a înţelege mintea sa extrem de pasională şi imprevizibilă, capabilă de a crea mari frumuseţi, dar şi marcată de melancolie şi durere.

Importanta familie nobiliară Gesualdo deţinea mari suprafeţe de pământ în sudul Italiei, un castel la Gesualdo şi un palat la Napoli. Portretele care îl înfăţişează pe Don Carlo au în centru o figură slabă şi ascuţită, cu o expresie abătută şi lipsită de bucurie, cu părul negru şi început de chelie, sprâncene încruntate, o mustaţă subţire şi o barbă ascuţită.

Din tinereţe, prima pasiune a lui Gesualdo a fost muzica, dovedindu-se un cântăreţ desăvârşit şi un vituoz al lăutei şi al clavecinului. Relatările contemporane sugerează că cea de-a doua pasiune a lui a fost faţă de

bărbaţi, şi s-a zvonit că a avut o serie de relaţii homosexuale, care au continuat pe durata celor două căsătorii ale lui.

Prima soţie a lui Gesualdo, cu care s-a căsătorit în 1586, a fost Donna Maria D'Avalos, frumoasa şi fermecătoarea lui verişoară, care, deşi avea doar 30 de ani, rămăsese deja văduvă de două ori. S-a spus, probabil în mod nedrept, că primul ei soţ murise într-o încercare inutilă de a o satisface. La scurtă vreme după căsătoria cu Gesualdo, Donna Maria i-a dăruit un moştenitor. După ce şi-a îndeplinit datoria dinastică, Gesualdo şi-a îndreptat din nou atenţia către muzică.

Donna Maria, care dorea să i se acorde atenţie, dar era cu regularitate respinsă de sensibilul şi rezervatul Gesualdo, a descoperit curând consolarea în braţele altui bărbat, atrăgătorul Don Fabrizio Carafa, duce de Andria, care era şi el căsătorit. În cursul unei relaţii toride ce a durat doi ani, Donna Maria şi Don Fabrizio au trăit periculos, riscând întâlniri furişe şi mituindu-i pe servitorii lui Gesualdo pentru a le păstra secretul. În acest timp, Don Giulio, unchiul lui Gesualdo, pusese ochii pe soţia nepotului său, doar pentru a descoperi că avansurile îi sunt refuzate. Atunci, din răzbunare, i-a dezvăluit lui Gesualdo amănunte privind aventura Donnei Maria.

Gesualdo s-a înfuriat, însă planurile lui de răzbunare au fost gândite cu meticulozitate şi sânge rece. Pe 16 octombrie 1590, i-a spus soţiei că va pleca din Napoli la vânătoare, lăsând-o liberă să ia legătura cu amantul ei. Însă a aşteptat în palat până la sosirea lui Don Fabrizio, iar apoi, cu ajutorul servitorilor, a spart uşa dormitorului Donnei Maria, prinzându-i pe cei doi goi şi îmbrăţişaţi şi ucigându-i pe amândoi într-un atac sălbatic. Don Fabrizio a murit înjunghiat şi împuşcat în cap, iar Donna Maria a primit o serie de lovituri de pumnal în stomac şi în zona genitală. La multă vreme după ce soţia lui îşi dăduse sufletul, Gesualdo a continuat să îi străpungă trupul, strigând: „Încă n-a murit!”

Ca o ultimă umilinţă, cadavrele despuiate au fost duse în stradă şi expuse publicului; s-a zvonit că un călugăr dominican depravat a luat cadavrul Donnei Maria şi l-a pângărit. S-a mai spus că probabil Donna Maria fusese însărcinată în momentul atacului, ori că a lăsat în urmă un prunc, pe care Gesualdo l-a măcelărit, considerând că nu este al lui.

După această dublă crimă, Gesualdo a traversat o perioadă de depresie produsă de sentimentul vinovăţiei. În februarie 1594, însă, s-a căsătorit din nou. A doua sa soţie a fost Eleonora d'Este, nepoata lui Alfonso al II-lea d'Este. Familia d'Este locuia în Ferrara, unde Gesualdo s-a mutat vreme de doi ani, bucurându-se de scena muzicală foarte activă din oraş. Deşi aceasta a fost o perioadă în care Gesualdo a realizat cele mai bune piese muzicale, căsătoria lui a fost profund nefericită, pentru ambii soţi. Compoziţiile pe care le-a realizat în acea perioadă sunt elocvente pentru starea sa de spirit, fiind caracterizate de rapide schimbări de tempo, exclamaţii dramatice şi stări emoţionale oscilând între furie, erotism şi introspecţie încărcată de sentimentul vinovăţiei.

Gesualdo a manipulat-o şi chinuit-o pe Eleonora, atât fizic, cât şi mental, bătând-o periodic, apoi cerându-i să revină alături de el, în ciuda faptului că avea o metresă, lucru pe care nu îl ascundea. Eleonora s-a plâns de acest tratament fratelui ei, iar familia d'Este a încercat să declanşeze procedurile de divorţ. În acest timp, Gesualdo – care revenise la palatul familiei în 1596 – a devenit din ce în ce mai retras şi maniac, părăsind rareori castelul, şi a început să practice ceremonii masochiste bizare, cerându-le servitorilor să îl biciuiască, uneori în timp ce îl ţineau la pământ, alteori în timp ce îşi făcea nevoile.

Gesualdo a murit la Napoli în 8 septembrie 1613. A fost fără îndoială un om suferind mintal, predispus la stări de furie şi melancolie, şi manifestând puternice tendinţe sadomasochiste. Aceste excese pătimaşe au conferit muzicii sale o calitate durabilă, dar, în acelaşi timp, el a fost dovada vie că arta poate fi creată de cei mai răi, de cei mai demni de dispreţ şi de cei mai ciudaţi oameni.

Decese ale unor compozitori

Probabil că moartea cea mai misterioasă a unui muzician a fost aceea a lui Jean-Marie Leclair (1697–1764), compozitor francez de muzică barocă. În 1764 a fost găsit mort în casa lui din Paris, după ce fusese înjunghiat de un

atacator rămas necunoscut. Ucigaşul nu a fost descoperit, deşi suspiciunile s-au îndreptat spre nepotul lui Leclair.

Un alt compozitor francez de muzică barocă, Jean-Baptiste Lully, a fost ucis de propria vocaţie, ca să spunem aşa. În 1687, în timp ce dirija un *Te Deum* lovind în podea cu un toiag pentru a ţine ritmul, şi-a străpuns fără să vrea un deget de la picior. Rana s-a infectat, iar după câteva săptămâni a murit.

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, naziştii au ucis un trio sclipitor de compozitori cehi de origine evreiască. Viktor Ullmann (1898–1944), convertit la creştinism, a stat închis în lagărul de concentrare de la Theresienstadt, din Boemia, după care a fost transferat la Auschwitz şi ucis în 1944. Pavel Haas (1899–1944) a fost un compozitor născut în Boemia, care s-a mutat la Praga în căutarea faimei, însă naziştii l-au arestat şi l-au trimis la Auschwitz, după ce l-au internat şi la Theresienstadt. Cel de-al treilea şi cel mai tânăr dintre cei trei a fost Gideon Klein (1919–1945), un talent prodigios care a cântat la concerte ţinute clandestin în Praga ocupată de nazişti, până a fost identificat, internat la Theresienstadt şi a murit muncind într-o mină numită Fürstengrube, cu trei zile înainte de a fi eliberată.

Compozitorul austriac Anton Webern (1883–1945) a reuşit să scape de persecuţiile naziştilor, în ciuda faptului că muzica lui a fost denunţată de aceştia ca fiind probolşevică. La scurtă vreme după sfârşitul războiului, a fost ucis de un soldat american pentru că ieşise din casă ca să fumeze un trabuc după ora care marca interdicţia de a părăsi locuinţa.

ALBRECHT VON WALLENSTEIN
1583–1634

Ducele de Friedland [Wallenstein] i-a dezgustat şi i-a jignit pe aproape toţi conducătorii teritoriali din imperiu...

Anselm Casimir von Wambold, elector de Mainz, în 1629

Wallenstein a fost un lord războinic cu mâinile pătate de sânge, chiar dacă avea farmec personal, un căpitan mercenar sclipitor din punct de vedere politic şi de o ambiţie brutală, care a devenit atât de puternic şi de bogat pentru o scurtă perioadă, încât i-a ţinut pe împăraţi drept zălog, a stăpânit proprietăţi uriaşe, a ajuns să aibă ducat şi municipalitate proprii şi aproape că a fost egalul regilor. Însă a depăşit măsura– ascensiunea şi prăbuşirea sa au reprezentat o tragedie a lăcomiei şi a megalomaniei.

Wallenstein s-a născut în Hefimanice, Boemia, într-o familie de mici aristocraţi protestanţi. Şi-a început cariera militară în 1604, când s-a alăturat armatei împăratului Sfântului Imperiu Roman din familia de Habsburg, Rudolf al II-lea. Doi ani mai târziu, s-a convertit la catolicism – religia noului său stăpân –, iar acest lucru a făcut posibilă căsătoria, în 1609, cu o văduvă extrem de bogată din Moravia.

Wallenstein şi-a folosit bogăţia şi proprietăţile câştigate prin căsătorie pentru a face carieră în slujba Habsburgilor. În 1617, a sărit în ajutorul viitorului împărat Ferdinand al II-lea, reuşind să strângă o armată pentru a lupta în războiul acestuia împotriva Veneţiei. Când nobilii protestanţi din Boemia s-au răsculat în 1618, la începutul Războiului de 30 de Ani, şi au confiscat proprietăţile lui Wallenstein, lordul războinic a adunat o armată pentru a lupta sub stindardul imperial. A continuat să se distingă pe câmpul

de bătălie şi nu numai că şi-a recuperat proprietăţile, ci a acaparat pământurile nobililor protestanţi pe care i-a înfrânt. Apoi le-a incorporat pe toate într-o entitate pe care a numit-o „Friedland”, peste care a fost făcut conte palatin, iar în 1625, duce.

Odată cu izbucnirea Războiului Danez în 1625, Wallenstein a strâns o armată de peste 30 000 de oameni pentru a lupta de partea Ligii Imperiale Catolice împotriva Ligii Nordice Protestante. Recunoscător, Ferdinand, care ajunsese împărat, l-a numit imediat comandant suprem. Wallenstein a obţinut o serie de victorii strălucite, iar Ferdinand l-a recompensat cu principatul de Sagan şi cu ducatul de Mecklenburg.

Puterea şi succesul păreau să i se fi suit la cap lui Wallenstein. Nu se mai mulţumea cu statutul de cel mai de încredere locotenent al împăratului; voia să devină stăpân pe propriul destin. În acest scop, a iniţiat negocieri cu cei care îi fuseseră până atunci duşmani – porturile hanseatice protestante din nordul Germaniei. Înstrăinarea tot mai accentuată dintre Wallenstein– care acum se autointitula „Amiral al Mării Nordului şi al Mării Baltice” – şi împărat a fost confirmată de Edictul de restituire din 1629, emis de acesta din urmă. Edictul prevedea că toate pământurile catolice care, începând cu 1552, ajunseseră sub control protestant, trebuiau restituite foştilor proprietari. Pentru un om care ţinea să-şi construiască propriul imperiu prin înţelegeri cu nobilii protestanţi din nordul Germaniei, edictul a însemnat o adevărată anatemă, astfel că Wallenstein a preferat să ignore poruncile lui Ferdinand. Stârnise deja invidia unei bune părţi din aristocraţia imperială, iar acum aceasta a profitat pentru a cere demiterea sa – care s-a petrecut în jurul anului 1630. Wallenstein s-a retras în Friedland pentru a-şi plănui răzbunarea.

Împreună cu regele Gustav Adolf al Suediei, unul dintre principalii inamici ai împăratului, Wallenstein a pus la cale un complot care i-ar fi oferit controlul asupra tuturor dominioanelor habsburgice. Ferdinand a descoperit trădarea lui Wallenstein, însă înfrângerile suferite de el pe plan militar l-au făcut să devină atât de disperat, încât l-a rugat pe Wallenstein să revină în serviciul lui – contra unui preţ suficient de mare–, pentru a-l ajuta în lupta împotriva suedezilor şi a aliaţilor lor saxoni. Wallenstein a fost de

acord, iar în 1632 a luptat cu suedezii la Lützen. Deşi Gustav Adolf a fost ucis, suedezii au câştigat bătălia.

Dovedindu-şi în cele din urmă slăbiciunea în luptă, Wallenstein şi-a dat seama de vulnerabilitatea poziţiei lui. Hotărât să evite o a doua îndepărtare, a refuzat să dizolve armata şi, lucru mai grav, nu a făcut nimic pentru a-i împiedica pe suedezi să obţină alte victorii în Germania. În acelaşi timp, a încercat să negocieze cu duşmanii împăratului– Saxonia, Suedia şi Franţa. O astfel de duplicitate s-a dovedit neconcludentă, totuşi, astfel că Wallenstein şi-a reluat ofensiva împotriva acestor puteri spre sfârşitul anului 1633.

Însă ştirea privind ultima trădare comisă de Wallenstein a ajuns la curtea împăratului, la Viena. În acel moment, Wallenstein a hotărât să rişte totul pe o carte, iar în ianuarie 1634 s-a pregătit să se revolte în mod deschis împotriva împăratului. Cu toate acestea, descoperind că subordonaţii îl sprijineau din ce în ce mai puţin, a încercat să încheie o ultimă înţelegere: se va retrage contra unei recompense considerabile. Oferta i-a fost respinsă, iar el a fugit la saxoni şi suedezi, făcând un nou efort de a se alia cu aceştia împotriva Habsburgilor. Această tentativă a fost sortită eşecului, iar în februarie 1634, Wallenstein a fost asasinat de soldaţi din propria armată.

Mercenarii

În lumea antică, majoritatea cârmuitorilor – inclusiv regii biblici David şi Solomon, precum şi faraonul egiptean Ramses cel Mare – au folosit mercenari (oameni care luptă exclusiv pentru bani, nu pentru propria ţară). Perşii au folosit numeroşi mercenari greci, Darius cel Mare şi fiul său Xerxes bazându-se foarte mult pe ei în războaiele greco-persane. În 401 î.Hr., 10 000 de mercenari greci şi-au croit drum din Babilon spre Marea Neagră, marşul lor istovitor fiind descris de Xenofon în *Anabasis*, istoricul grec luând parte el însuşi la expediţie. 10 000 de greci au luptat de partea regelui Darius al III-lea în bătăliile de la râul Granicus (334 î.Hr.) şi Issus (333 î.Hr.), împotriva lui Alexandru cel Mare. Alexandru s-a slujit la rândul său de mercenari greci, la fel cum au procedat şi cartaginezii– în special

Hannibal – în timpul Războaielor Punice, în vreme ce romanii foloseau cu regularitate numidieni, baleari, gali, iberici, cretani şi, mai târziu, germani.

Mercenarii flamanzi au luptat pentru William Cuceritorul împotriva englezilor în 1066, în vreme ce, în 1346, arbaletieri mercenari de origine genoveză au luptat sub Filip al VI-lea al Franţei în bătălia de la Crécy. Împăraţii bizantini au angajat cu regularitate mercenari barbari, câteodată cu rezultate dezastruoase, aşa cum s-a întâmplat în 1071, când Garda Varegă a ajutat la alungarea împăratului roman Diogene şi l-a instalat pe fratele acestuia, Mihail al VII-lea, pe tron. În secolele al XIV-lea şi al XV-lea – Italia, dezbinată de războaie între oraşele-stat– a fost dominată de bandele de mercenari ai căror *condottiere* („conducători”) îşi ofereau serviciile celui care plătea mai bine. Când un astfel de grup – al lui Roger de Flor, Compania Catalană, alcătuită din 2 500 de oameni, folosită de împăratul bizantin Mihail al IX-lea Paleologul – a fost decimat de alt grup – alanii –, Tracia şi Macedonia au fost pustiite în ceea ce a ajuns să fie cunoscut sub numele de Răzbunarea Catalană. Un alt condotier – englezul Sir John Hawkwood (1320–1394) – comanda Compania Albă (una dintre numeroasele bande care acţionau pe cont propriu) în Franţa şi Italia, după ce slujise anterior în Războiul de 100 de Ani.

Între 1618 şi 1626, unul dintre adversarii principali ai lui Wallenstein a fost mercenarul german Ernst von Mansfeld. Deşi era catolic, acesta a trecut de partea protestanţilor după ce s-a simţit jignit de arhiducele Leopold.

Ca parte a Tratatului de la Limerick din 1691, soldaţii irlandezi au plecat în masă (14 000 de soldaţi şi 10 000 de femei şi copii) pentru a sluji ca mercenari în Franţa în aşa-numitul „Zbor al Gâştelor Sălbatice”. Sintagma „Gâşte Sălbatice” – titlul unui film din 1978 despre mercenarii din Africa – a fost ulterior folosită de mercenarii irlandezi care au luptat în Europa continentală în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea.

Între mercenarii faimoşi ai secolului XX se numără fostul soldat britanic, psihopat, „Colonelul” Callan (numele său real fiind Costas Georgiou), care a luptat în războiul civil din Angola (executat în 1976), şi Morris „Două-pistoale” Cohen (1887–1970), fost soldat evreu care a devenit garda de corp a liderului chinez Sun Yat-sen şi mai apoi şeful

serviciului său de informaţii. În prezent, mercenarii se vând sub numele unor companii militare private, una dintre cele mai importante fiind Blackwater Worldwide, înfiinţată în 1997 sub numele Blackwater USA în Carolina de Nord, şi aflată în prezent sub contract cu guvernul SUA pentru a asigura servicii de securitate în Irak.

AURANGZEB

1618–1707

Am păcătuit îngrozitor şi nu ştiu ce pedeapsă mă aşteaptă.
Presupusa confesiune făcută pe patul de moarte de Aurangzeb

Aurangzeb, cunoscut sub numele de *Alamgir* („cuceritorul lumii"), a fost ultimul dintre marii împăraţi moguli ai Indiei, care şi-a extins imperiul şi a domnit aproape jumătate de secol, însă cruzimea pe care a dovedit-o faţă de tatăl său a fost ruşinoasă chiar şi dacă ţinem seama de rivalităţile dinastice obişnuite în acele vremuri, iar represiunile lui intolerante şi impunerea credinţei musulmane au subminat tradiţia admirabil de tolerantă a marilor săi predecesori, împăraţii Babur şi Akbar cel Mare. În acest fel, şi-a îndepărtat milioane de supuşi hinduşi, a slăbit imperiul şi a provocat decăderea care avea să aducă după sine cucerirea de către britanici.

Al treilea fiu al lui Shah Jahan şi al lui Mumtaz Mahal, din dinastia descendentă din Timur Lenk, cuceritorul mongol, Aurangzeb a fost un musulman pios încă de la o vârstă fragedă. În tinereţe, s-a dovedit un administrator capabil şi un soldat eficient în slujba tatălui său, însă i-a displăcut faptul că Shah Jahan l-a numit pe fiul său cel mare şi preferat, Dara Shikoh, drept moştenitor, lăsându-l pe Aurangzeb în afara succesiunii. Acest lucru a creat o ruptură între tată şi fiu, dar şi o rivalitate crescândă între Aurangzeb şi Dara Shikoh.

Rivalitatea dintre cei doi fraţi s-a înăsprit după ce tatăl lor s-a îmbolnăvit în 1657. Cel de-al doilea fiu al lui Shah Jahan, Shah Shuja, a revendicat tronul imperial, la fel şi cel de-al patrulea frate, Murad Baksh. Însă lupta s-a dus în principal între Aurangzeb şi moştenitorul originar. În

acest scop, Aurangzeb s-a aliat cu Murad împotriva lui Dara Shikoh, pe care l-au învins în 1658. Întrucât Dara Shikoh a fugit, Aurangzeb l-a pus pe tatăl lor sub arest la domiciliu. Comiţând un act de trădare uimitor, l-a atacat după aceea şi l-a învins pe Murad, după care l-a executat. În acelaşi timp, a încercat să îl momească pe Shah Shuja, oferindu-i postul de guvernator. Însă nu a trecut multă vreme până când Aurangzeb a acţionat împotriva lui Shah Shuja, care era nepregătit, astfel că acesta din urmă a fost învins, silit să plece în exil şi apoi a dispărut – probabil ucis de agenţii lui Aurangzeb. După ce l-a înfrânt încă o dată pe Dara Shikoh, Aurangzeb şi-a adus fratele supravieţuitor în lanţuri până la Delhi. În 1659, pe fundalul încoronării lui Aurangzeb, Dara Shikoh a fost executat în public, iar capul i-a fost trimis tatălui şocat şi suferind. Acest act îngrozitor de cruzime filială nu îşi găseşte uşor egal în istorie.

După ce s-a debarasat fără milă de fraţi, Aurangzeb a început să-şi extindă teritoriul cu ajutorul puterii militare, culminând, trei secole mai târziu, cu victorii asupra suveranilor din Bijapur şi Golconda, aducând Imperiul Mogul la cea mai mare întindere. Însă la scurt timp după ce Aurangzeb a urcat pe tron au început să apară problemele care vor produce în cele din urmă o slăbire a acestui mare imperiu. Viaţa de la curte a devenit curând mult mai austeră, în conformitate cu interpretarea mai rigidă şi puritană a islamului, impusă de noul împărat. S-a interzis muzica, la fel şi lucrările de artă – precum statuile şi portretele – care puteau fi socotite subiecte idolatre. Cu consecinţe mai grave, *jizya*, taxa pentru cei care nu erau musulmani, care fusese prescrisă sub cârmuirea predecesorilor lui, a fost reintrodusă, în vreme ce credinţele nemusulmane erau descurajate viguros, distrugându-se un mare număr de temple hinduse.

Lucru deloc surprinzător, astfel de măsuri au provocat o opoziţie violentă. În 1672 a izbucnit o revoltă a populaţiei pashtun, care a fost înăbuşită cu dificultate. În 1675, Aurangzeb a provocat o mare rebeliune a credincioşilor sikh, după ce l-a executat pe Guru Tegh Bahadur, liderul lor, pentru că a refuzat să se convertească la islam. Cei trei asistenţi ai gurului au fost executaţi odată cu el: unul tăiat în două, altul ars de viu, iar al

treilea, azvârlit în apă fiartă. Ca şi în cazul revoltei populaţiei pashtun, şi această revoltă a fost în cele din urmă reprimată.

Apoi s-au răzvrătit maratha, o castă războinică hindusă din podişul Dekkan, în vestul Indiei. În timpul domniei sale, Aurangzeb a fost obsedat de cucerirea podişului, indiferent de costurile (financiare sau umane) sau de obstacolele practice – precum opoziţia populaţiei hinduse din zonă. O vreme, spre sfârşitul anilor 1660, forţele mogule păruseră că preiau controlul unei mari părţi din podişul Dekkan, şi a existat posibilitatea de a se încheia pacea cu suveranul maratha, maharajahul Chatrapati Shivaji. Cu toate acestea, Aurangzeb a încercat să îl trădeze pe Shivaji, care apoi a condus o insurecţie ce a alungat armatele mogule din podişul Dekkan la începutul anilor 1670. În 1680, după moartea lui Shivaji, fiul şi succesorul său, maharajahul Chatrapati Sambhaji, a continuat să conducă opoziţia faţă de Aurangzeb. În acest timp, Akbar, fiul împăratului, a părăsit curtea mogulă pentru a lupta alături de maratha împotriva tatălui său.

În 1689, Sambhaji a fost capturat, torturat în public şi executat. Însă, departe de a pacifica zona, acest lucru nu a făcut decât să nască o opoziţie şi mai acerbă. În anul 1707, la moartea împăratului, Imperiul Mogul era frământat de tulburări interne.

La moartea sa, imperiul era grav afectat din punct de vedere financiar, iar populaţia era epuizată şi nemulţumită. Impunerea fundamentalismului islamic de către Aurangzeb făcuse ca geniul tolerant al strămoşilor lui eroici să fie dat uitării.

Gaura Neagră din Calcutta

La 50 de ani de la moartea împăratului Aurangzeb, influenţa britanicilor în India era atât de mare, încât Siraj-ud-Dawlah, ultimul nawab[10] din Bengal, a crezut că aceştia conspirau să îl alunge – teamă agravată de refuzul repetat al guvernatorului Calcuttei de a opri lucrările de consolidare a fortului William, aflat în mijlocul oraşului. Legenda spune că, în iunie 1756, oamenii lui Dawlah au atacat Calcutta şi, după ce au cucerit garnizoana locală a Companiei Britanice a Indiilor de Est, au impus capitularea ei,

închizând soldaţii înfrânţi într-o încăpere minusculă, lungă de 5,5 metri şi lată de 4,3 metri, fără ferestre, rezervată infractorilor mărunţi. Potrivit mărturiei comandantului garnizoanei, un bărbat pe nume John Holwell, în cartea sa *O relatare adevărată a morţii deplorabile a gentlemenilor englezi şi a altora care s-au sufocat în Gaura Neagră*, în acel spaţiu neîncăpător şi aproape fără aer au stat închişi 146 de oameni, dintre care 123 au murit în acel supliciu. Astfel s-a născut povestea „găurii negre” din Calcutta.

În 1915, însă, într-un articol scris de J.H. Little şi intitulat „Gaura Neagră – problema veridicităţii relatării lui Holwell”, au fost ridicate serioase semne de întrebare privind sinceritatea lui Holwell ca martor, acest lucru deoarece s-a demonstrat că nu era posibil ca într-o încăpere având acele dimensiuni să fie închişi 146 de oameni. De asemenea, supravieţuitorii nu s-au pus de acord dacă respectiva încăpere avea sau nu fereastră. Ulterior, în secolul XX, a apărut o prezentare revizuită, care a susţinut că în cameră au fost închişi 64 de prizonieri (dintre care au supravieţuit 21) – ceea ce reprezintă totuşi o experienţă oribilă, însă una mai puţin şocantă decât povestea originală. O analiză făcută ulterior, precum studiul din 1959, realizat de savantul indian Brijen Gupta, a pus la îndoială faptul că s-a produs un asemenea incident, sugerând că el a fost inventat, făcând parte din campania de propagandă iniţiată de Compania Indiilor de Est pentru a-l discredita pe suveranul bengalez, transformându-l în mod deliberat într-un barbar sălbatic. Cea mai recentă cercetare a tras concluzia că această Gaură Neagră a existat – deşi la o scară mai mică decât a susţinut Holwell –, dar acest lucru s-a datorat probabil incapacităţii administrative, iar nu unei brutalităţi intenţionate.

10 Echivalentul musulman al maharajahului (n.tr.)

TITUS OATES
1649–1705

Dacă minte, este cel mai mare şi mai iscusit mincinos pe care l-am văzut vreodată, şi totuşi e uimitor când te gândeşti ce probleme majore ajung să depindă de mărturia unui tânăr care şi-a schimbat religia de două ori.

Sir Henry Coventry, 1678, când Titus Oates
a depus mărturie în faţa Consiliului de Coroană

Conspirator, sperjur, hoţ, mistificator şi cel mai notoriu mincinos din istoria Angliei, Titus Oates s-a făcut direct răspunzător de executarea a peste 30 de oameni şi de torturarea şi ruina multor altora. În 1678, născocind „complotul papistaş”, a aruncat Anglia în frenezia isteriei anticatolice, iar o vreme a fost aclamat drept erou naţional. Întrucât Oates a manipulat temerile ţării în scopul preamăririi sale, un contemporan a remarcat: „Cea mai mare plăcere a lui a fost să fie temut de toată lumea şi să facă rău cât mai multor oameni”.

Crescut de un tată violent şi lipsit de dragostea paternă, Oates a fost predispus la convulsii, salivare abundentă şi scurgeri nazale puternice. Înfăţişarea lui era la fel de nefericită, având un picior mai scurt, „faţa de culoarea curcubeului, iar restul trupului negricios”, cu „urechi blegi... gât scurt... bărbie subţire şi puţin ascuţită”.

În 1667, Oates s-a înscris la Universitatea Cambridge, dar a părăsit instituţia fără să obţină vreo diplomă. Susţinând contrariul, a lucrat ca predicator într-o parohie din Kent în 1673, dar a fost silit să renunţe, deoarece enoriaşii şi-au exprimat îngrijorarea din cauza izbucnirilor lui

violente. Cea de-a doua slujbă a lui, în calitate de ajutor de paroh al tatălui său, în Hastings, a fost de scurtă durată, încheindu-se când a primit o somaţie din partea tribunalului pentru sperjur, după ce l-a acuzat pe nedrept pe directorul şcolii locale de sodomie cu una dintre elevele sale. Complet discreditat şi fugind de lege, Oates şi-a găsit adăpost la Londra şi a reuşit prin minciună să devină capelan pe corabia *Adventure*, care pleca spre Tanger, fiind alungat în 1676 pentru homosexualitate.

În martie 1677, după ce-i scosese din răbdări pe toţi protestanţii cu care intrase în contact şi fără să dea dovadă de cea mai vagă urmă de sinceritate, a hotărât să-şi schimbe religia. L-a găsit pe părintele Berry, un preot bolnav mintal, şi a fost acceptat cu ajutorul acestuia în Biserica Romano-Catolică. După o scurtă perioadă petrecută cerşind şi furând de la noii colegi catolici, i s-a acordat un loc la Colegiul Iezuit Englez de la Valladolid, în Spania. Acolo şi-a arogat o nouă identitate, devenind piosul convertit „Titus Ambrose de Ambrosius” şi a început să culeagă unele dintre informaţiile pe care mai târziu le va folosi pentru a-şi inventa poveştile privind trădarea papistaşă. După câteva luni, s-a reinventat drept „Samson Lucy”, pretinzând în mod mincinos că obţinuse o diplomă de la Universitatea din Salamanca, şi s-a mutat la alt seminar catolic, la Saint-Omer, din nordul Franţei.

La Saint-Omer, colegii săi studenţi nu i-au mai suportat temperamentul irascibil, iar unul dintre ei l-a lovit cu o tigaie în cap. Expulzat în 1678, Oates a căutat o veche cunoştinţă, dr. Israel Tonge, un predicator protestant extrem de înfocat, care era obsedat de ideea că iezuiţii complotau împotriva Angliei. Cum ieşise din graţiile comunităţii catolice, Oates a pretins de data aceasta că deţinea probe indubitabile privind un „complot papistaş” care urmărea să îl asasineze pe regele Carol al II-lea şi să îl înlocuiască la tron cu fratele lui catolic, Iacob, duce de York.

În 1678, după ce a obţinut o scurtă audienţă la rege, Tonge a transmis autorităţilor acuzaţiile lui Oates. În atmosfera de panică născută de asemenea afirmaţii, în ciuda caracterului fantastic al poveştii lui, Oates a fost chemat să apară în faţa Camerei Comunelor. În cursul anchetei, relatarea lui a devenit mai confuză şi contradictorie, însă el era expert în minciuni şi a mizat pe prejudecăţile anticatolice ale publicului său.

„Dovezile” lui au dat naştere unui val de arestări, în principal ale unor preoţi iezuiţi nevinovaţi, dar şi ale unor lorzi importanţi de confesiune catolică. Mulţi suspecţi au suferit torturi oribile. În total, 30 de oameni au fost găsiţi vinovaţi de trădare şi executaţi. Drept răsplată pentru strădaniile sale, Oates a primit o pensie şi o cameră la Whitehall. Fără să dea nici un semn de modestie, el s-a bucurat de mulţumirile Parlamentului, purtând straie ecleziastice şi prezentându-se drept salvator al naţiunii.

În cele din urmă, Oates a sărit calul, implicând-o chiar pe regină în complot. Cedând treptat în faţa cercetărilor legale amănunţite şi văzând cum îşi pierde treptat poziţia privilegiată, a început să mimeze probleme de sănătate şi a leşinat în timpul anchetei. În 1684, acuzaţiile nefondate s-au năruit cu totul, iar ducele de York l-a dat în judecată pentru calomnie, câştigând 100 000 de lire cu titlul de daune de la Oates. În anul următor, după ce ducele de York a ajuns pe tron sub numele de Iacob al II-lea, Oates a fost arestat, judecat, întemniţat pe viaţă şi silit să poarte pe cap o inscripţie care vorbea despre „oribilele sperjururi” comise. Ca parte a pedepsei, a fost biciuit de cinci ori pe an şi legat la stâlpul infamiei, unde era lovit cu ouă şi fructe stricate.

Oates nu a exprimat niciodată vreun regret pentru victimele minciunilor sale sfruntate. După fuga lui Iacob al II-lea în 1688 şi restaurarea monarhiei protestante, Oates a fost eliberat din închisoare, dar curând a risipit pensia acordată de William al III-lea. A murit falit în 1705. Povestea lui Oates dezvăluie prejudecăţile sectare ale Angliei de la sfârşitul secolului al XVII-lea – de care el s-a folosit atât de mult, cu ajutorul mitomaniei sale reci şi calculate.

Cele mai notorii trei teorii ale conspiraţiei

Chiar şi în epoca noastră raţională, a internetului şi a ştirilor transmise 24 de ore din 24, miturile iraţionale pot exercita o influenţă mai mare decât faptele ştiinţifice. Ca multe alte teorii ale conspiraţiei din istorie, presupusul complot papistaş inventat de Oates a câştigat atâta credibilitate deoarece a exploatat temerile şi speranţele existente în mintea oamenilor.

Cea mai renumită teorie a conspiraţiei din istorie a fost documentul cunoscut sub numele de *Protocoalele Înţelepţilor Sionului*, chipurile stenogramele unei discuţii între conducătorii evrei la primul Congres Sionist de la Basel din 1897, dezvăluind planurile acestora de a domina lumea.

În realitate, acest document a fost falsificat la Paris între 1895 şi 1899 de Piotr Ivanovici Racikovski, agent al Ohrana (poliţia secretă rusă), care a furat ideea dintr-un roman fantezist din 1868 numit *Biarritz* de Hermann Goedsche, un funcţionar german şi un antisemit agresiv. Falsul realizat de rus a avut intenţia de a-l sprijini pe ţarul Nicolae al II-lea prin prezentarea criticilor săi drept conspiratori evrei.

Pe lângă faptul că a provocat o creştere a antisemitismului în Rusia, care a durat mulţi ani, falsul act a avut urmări şi mai grave. În *Mein Kampf*, Adolf Hitler a citat *Protocoalele* pentru a-şi susţine diatriba împotriva evreilor, în ciuda faptului că un jurnalist englez le denunţase ca fiind un fals. Până în ziua de azi, documentul este socotit drept autentic de grupuri antisemite precum Ku Klux Klan şi islamişti extremişti ca preşedintele Iranului, Ahmadinejad, care a pus la îndoială chiar şi realitatea Holocaustului.

O altă teorie a conspiraţiei cu accente antisemite a fost Afacerea Dreyfus din Franţa. În 1894, căpitanul Alfred Dreyfus, un ofiţer de armată de origine evreu, care lucra la Ministerul de Război, a fost arestat sub suspiciunea că ar fi furnizat informaţii militare germanilor. Dreyfus a fost făcut ţap ispăşitor de extrema dreaptă franceză, care l-a considerat unealta celor pe care ei îi socoteau duşmanii de moarte ai Franţei – germanii, socialiştii şi evreii. Dreyfus a fost găsit vinovat şi trimis pe Insula Diavolului, o colonie penitenciară franceză din America de Sud – în ciuda unei campanii în favoarea eliberării lui, susţinută de romancierul Émile Zola, care a fost silit să fugă din Franţa şi să caute azil politic în Anglia. Dreyfus a fost graţiat abia în 1906, la multă vreme după ce apăruseră dovezile de netăgăduit ale nevinovăţiei lui.

În vremurile noastre, mulţi teoreticieni ai conspiraţiilor, îndeosebi din lumea arabă, dar şi din Occident, preferă să creadă că atacurile teroriste de

la 9 septembrie, soldate cu mii de morţi şi răniţi, au fost fie opera guvernului american (pentru a justifica războaiele împotriva Afghanistanului şi a Irakului, state musulmane), fie a puterilor misterioase ale evreimii internaţionale, ceea ce ne readuce la nebunescul antisemitism al *Protocoalelor Înţelepţilor Sionului*.

NADIR ŞAH

1688–1747

> *Nadir din Isfahan a invadat [Imperiul Mogul] cu trupele sale fără număr, ca valurile mării şi i-a trecut pe locuitorii provinciilor Kabul, Punjab şi Delhi prin tăişul sabiei.*
>
> Mohamad Muhsin Sadiki, *Nestemata din Samsam* (cca 1739)

Nadir Şah al Iranului a fost un geniu politic şi militar care s-a ridicat prin propriile puteri, dar şi un întemeietor de imperiu, care şi-a dominat ţara de origine, i-a învins pe împăraţii moguli şi pe sultanii otomani, a cucerit teritorii uriaşe, şi-a însuşit Tronul Păunului, a răsturnat dinastia savafidă pentru a se înălţa, dintr-un orfan aruncat în sclavie şi un bandit, până la tronul Regelui Regilor. Însă a alunecat în brutalitate paranoică şi ucigaşă ce a culminat cu nebunia care a dus la asasinarea sa. Cunoscut sub numele de „al Doilea Alexandru”, a fost mai degrabă un „Napoleon al Iranului”, tragic şi asasin.

Nadir a fost membru al unui trib turcmen care trăia într-o zonă nordică a Iranului. Şi-a început viaţa în obscuritate. Tatăl lui a murit când el era mic şi, împreună cu mama lui, a fost răpit şi dus în sclavie de un grup de bandiţi alcătuit din membrii unui trib. Însă Nadir a evadat şi a intrat în serviciul militar al unei căpetenii locale, distingându-se şi urcând cu rapiditate în rang. Însă curând, încăpăţânatul Nadir l-a abandonat pe stăpânul său şi a început o viaţă de bandit. Pe la mijlocul anilor 1720 avea în subordine 5 000 de oameni.

Această nesocotire a autorităţii centrale nu este deloc surprinzătoare; acele vremuri erau marcate de profunde tulburări în Persia. Tribul originar al lui Nadir fusese mereu loial şahilor safavizi care cârmuiseră ţara în ultimii 200 de ani. Însă la începutul secolului al XVIII-lea, Imperiul Savafid se afla într-un declin care avea să-i aducă sfârşitul. În 1719, fusese pus la încercare de foştii supuşi afghani, care invadaseră Persia, iar după trei ani, şahul Soltan Hossein fusese detronat. Drept urmare, Nadir a cedat la început cuceritorilor afghani, însă mai apoi a ales calea revoltei. S-a aliat cu Tahmasp, fiul lui Soltan Hossein, care încerca să recâştige tronul pierdut de tatăl său. Calităţile militare ale lui Nadir au fost curând recunoscute şi, în 1726, Tahmasp l-a numit comandant suprem al armatelor sale.

În 1729, Nadir îi învinsese definitiv pe afghani şi îl repusese pe Tahmasp pe tron. I-a atacat apoi pe turcii otomani şi a recucerit teritoriile din Azerbaidjan şi Mesopotamia pe care aceştia le acaparaseră de la Persia. Însă a fost oprit din drum de o revoltă internă, şi cât s-a ocupat cu înăbuşirea ei, şahul Tahmasp a încercat să-şi dovedească priceperea militară lansând un nou atac împotriva Imperiului Otoman. Această acţiune a fost dezastruoasă, astfel că mai toate eforturile lui Nadir s-au dovedit zadarnice. Furios la culme din cauza incompetenţei lui Tahmasp, Nadir l-a detronat în 1732 şi l-a pus pe tron pe fiul minor al lui Tahmasp, Abbas al III-lea – deşi ca regent, Nadir deţinea întreaga putere.

Până în 1735, Nadir a reuşit din nou să recâştige teritoriile pierdute în faţa otomanilor. Însă astfel de realizări pe câmpul de luptă nu îl mai satisfăceau pe Nadir. În ianuarie 1736 a convocat o adunare a celor mai importanţi lideri politici şi religioşi ai Persiei şi le-a „sugerat” ca tânărul şah să fie detronat, iar el, Nadir, să fie pus în locul lui. Lucru deloc de mirare, notabilităţile şi-au dat consimţământul.

Apoi, Nader a pornit o campanie nebunească de cuceriri, câştigându-şi astfel supranumele de „al Doilea Alexandru”. În 1738, a atacat Kandaharul, ultima redută a afghanilor. Oraşul a fost făcut una cu pământul şi în locul lui s-a construit altul, purtând numele noului şah, Nadirabad. De asemenea, şi-a trimis flota dincolo de Golful Persic, unde a subjugat Bahrain şi Oman.

După aceea, în 1739, a lansat o campanie care-i va aduce renumele de persoană demnă de dispreţ: a atacat Imperiul Mogul din India.

Principalele armate mogule au fost distruse în bătălia de la Karnal în februarie 1739, lăsând calea deschisă spre Delhi, capitala imperiului. Pătrunzând în oraş, Nadir a poruncit masacrarea locuitorilor, omorând într-o singură zi 20 000 sau 30 000 de oameni. Oraşul a fost jefuit şi o mulţime de comori au fost duse în Persia – inclusiv Tronul Păunului, care va simboliza ulterior autoritatea şahului. Însă pofta lui insaţiabilă de cuceriri nu se potolise şi, pornind spre Asia Centrală, i-a atacat pe otomani, ruşi şi uzbeci.

În 1741, Nadir a fost ţinta unei încercări de asasinat, după care a devenit tot mai paranoic. Convins că fiul său cel mare, Reza Qoli Mirza, fusese amestecat în complot, a pus să i se scoată ochii, în vreme ce presupuşii conspiratori au fost condamnaţi la moarte. Departe de a înăbuşi disidenţa, asprimea crescândă a domniei lui Nadir nu a făcut decât să provoace noi serii de tulburări. Acestor mişcări li s-a răspuns cu acţiuni represive tot mai feroce, şi se spune că Nadir a pus să se construiască turnuri din ţeste pentru a arăta care era preţul nesupunerii. În acelaşi timp, disciplina nemiloasă impusă propriilor soldaţi a devenit tot mai strictă. Această înclinaţie spre cruzime avea să se dovedească fatală în cele din urmă, pentru că în 1747, aflat în drum spre înăbuşirea altei rebeliuni, Nadir a fost ucis de soldaţii săi nemulţumiţi.

Din cauza lui au murit mii de oameni; dările şi războaiele îi ruinaseră poporul, iar la moartea sa, imperiul s-a dezintegrat. Iar cruzimea lui sălbatică a dat naştere unei legende întunecate, deşi realizările lui au fost uimitoare. A fost pe cât de brutal, pe atât de sclipitor: câteva secole mai târziu, Stalin a studiat viaţa lui Nadir Şah, admirându-l pentru grandoarea sa presărată de greşeli, dar nemiloasă.

Republica Islamică Iran

Republica Islamică Iran, înfiinţată în 1979, după revoluţia populară care a forţat abdicarea şahului Reza Pahlavi, ocupă o mare parte din ţinuturile stăpânite cândva de Nadir Şah. Prăbuşirea şi exilul şahului Reza Pahlavi au

fost urmate de înapoierea ayatollahului Ruhollah Khomeini, care a supervizat crearea unei teocraţii dominate de şiiţi, ce a combinat un program socioeconomic populist cu islamismul fundamentalist. Ura virulentă împotriva Americii – „Marele Satan” – şi a Occidentului (lucru demonstrat de criza ostatecilor de la ambasada SUA din Teheran din anii 1979–1981 şi de sentinţa ce instituia pedeapsa cu moartea – *fatwa* – dată în 1989 împotriva autorului britanic Salman Rushdie pentru romanul său presupus blasfemator, *Versetele satanice*) şi antisionismul au constituit liantul care a ţinut republica unită. Deşi acceptând unele forme ale democraţiei, Khomeini a instaurat o conducere teocratică rigidă, care a sugrumat fără milă orice opoziţie, instituind un control strict asupra activităţii politice. Conducătorul suprem, ayatollahul, sprijinit de Garda Revoluţionară alcătuită din soldaţi de elită şi de o poliţie secretă violentă, controlează toată politica şi se situează deasupra preşedintelui ales şi a Adunării Naţionale.

La scurtă vreme după revoluţia islamică, Iranul a trebuit să înfrunte criza declanşată de invadarea de către Saddam Hussein a Khuzestanului, o provincie bogată în ţiţei, iar respingerea acestui atac armat s-a dovedit extrem de costisitoare în ceea ce priveşte resursele umane şi materiale. După aceea, republica a devenit un bastion al militantismului antioccidental în Orientul Mijlociu, finanţând şi sprijinind grupări teroriste – îndeosebi Hezbollah în Liban şi Hamas în Gaza – începând din anii 1980 şi finanţând atacuri sinucigaşe împotriva unor ţinte israeliene şi americane. De asemenea, a încercat să se dovedească puterea islamică principală – credinţa faţă de confesiunea şiită a islamului constituie o provocare majoră la adresa numeroaselor ţări sunnite din regiune, şi în special la adresa Arabiei Saudite. Din 2003, în vidul de putere provocat de sângerosul război purtat de Statele Unite în Irak, Iranul a ieşit în evidenţă ca o superputere regională.

Khomeini a fost urmat în calitate de conducător suprem de ayatollahul Ali Khamenei, care a zădărnicit o slabă mişcare de „reformă” în anii 1990 şi a sprijinit în 2005 alegerea actualului preşedinte, Mahmoud Ahmadinejad, un demagog radical şi un antisemit îndârjit, care a respins existenţa Holocaustului, a declarat că doreşte să extermine Israelul şi care,

din cauza încercării de a realiza un arsenal nuclear iranian, pentru a sfida Occidentul, ar putea împinge lumea la o catastrofă nucleară.

MAXIMILIEN ROBESPIERRE
1758–1794

Omul acesta va ajunge departe; crede tot ce spune.
Contele de Mirabeau despre Robespierre la începutul Revoluţiei

Robespierre a fost prototipul dictatorului european modern: viziunea lui cucernică a virtuţii şi a terorii republicane şi măcelul brutal dezlănţuit în numele acesteia au fost studiate cu religiozitate de bolşevicii ruşi şi au inspirat într-o mare măsură uciderile în masă ale secolului XX. Supranumit „Incoruptibilul”, numele său a devenit sinonim cu puritatea fatală şi corupţia degenerată ale „Regimului Terorii” care a urmat Revoluţiei Franceze din 1789 şi a culminat cu executarea regelui Ludovic al XVI-lea în 21 ianuarie 1793. Teroarea a ilustrat nu doar primejdiile monopolurilor utopice de „virtute”, ci şi modul în care, în cele din urmă, o astfel de vânătoare de vrăjitoare îşi devorează propriii copii.

Născut în regiunea Artois din nordul Franţei, familia lui Robespierre s-a bucurat de siguranţă financiară, însă copilăria lui nu a fost fericită. Tatăl lui era alcoolic, iar mama i-a murit când avea doar şase ani. Cu toate acestea, Maximilien a reuşit să studieze dreptul la prestigiosul Licée Louis-le-Grand din Paris, şi curând şi-a câştigat un renume de populist, care îi apăra pe săraci împotriva celor bogaţi.

Ca mulţi alţi intelectuali cu profesiuni onorabile care aveau să conducă Revoluţia Franceză – precum fanaticul avocat Louis de Saint-Just (poreclit ulterior „îngerul morţii”) sau jurnalistul radical Jean-Paul Marat –, Robespierre a absorbit cu nesaţ teoriile filosofului elveţian Jean-Jacques

Rousseau, a cărui viziune privind „contractul social” susţinea că guvernarea trebuie să se bizuie pe voinţa poporului pentru a fi cu adevărat legitimă.

Deşi pretenţios în privinţa înfăţişării proprii, purtând deseori peruci pudrate, asociate de obicei cu aristocraţii extravaganţi ai Franţei Vechiului Regim, Robespierre – cu glasul său slab, statura măruntă şi tenul palid – nu impresiona pe nimeni. Însă, aşa cum a afirmat despre el contele Mirabeau la începutul Revoluţiei: „Omul acesta va ajunge departe; crede tot ce spune”.

După atacul asupra Bastiliei din iulie 1789, evenimentul care a declanşat Revoluţia, Robespierre s-a aliat politic cu extrema stângă. Ca reprezentant al regiunii Artois în Adunarea Constituantă, înfiinţată în iulie 1789 pentru a hotărî asupra noii constituţii, s-a apropiat foarte mult de facţiunea radicală numită iacobină, rivala girondinilor, mai moderaţi. Ideile lui au fost acceptate de burghezia pariziană, astfel că a avansat cu repeziciune, iar în 1791 a devenit Acuzator Public (ceea ce îi conferea putere de viaţă şi de moarte asupra tuturor cetăţenilor, fără a se recurge la procese sau apeluri), iar un an mai târziu, prim deputat pentru Paris.

Era stăpânit de paranoia în privinţa potenţialilor duşmani ai Revoluţiei, astfel că în decembrie 1792, când Ludovic al XVI-lea a fost adus spre a fi judecat, Robespierre – un critic acerb al regelui – a insistat că „Ludovic trebuie să moară, pentru ca ţara să poată trăi”.

Ca membru marcant al Comitetului pentru Siguranţă Publică, Robespierre şi-a făurit reputaţia prin sânge. Înfiinţat de Convenţia Naţională din aprilie 1793, acesta a fost un tribunal revoluţionar cu puteri dictatoriale nelimitate. Robespierre a fost ales ca membru în iulie 1793, şi imediat după aceea a introdus aşa-numita „Teroare”. Zeci de mii de „trădători” – de obicei oameni care îşi exprimaseră simpatia faţă de monarhie sau care socoteau că iacobinii merseseră prea departe cu urmărirea neîncetată a „duşmanilor poporului” – au fost ridicaţi fără nici o judecată, pierzându-şi capetele sub ghilotină. În realitate, orice persoană considerată de Robespierre drept duşman era lichidată, organele statului fiind folosite necruţător pentru a o reduce la tăcere. Robespierre a avut grijă personal ca rivalii săi, Georges Danton şi Camille Desmoulins, să fie executaţi în aprilie 1794.

Robespierre şi aliaţii săi şi-au îndreptat atenţia către opoziţia crescândă faţă de Revoluţie în Lyon, Marsilia şi zona rurală Vendée din vestul Franţei. După ce au fost ucişi sistematic 100 000 de bărbaţi, femei şi copii din ordinul lui Robespierre, generalul revoluţionar François Joseph Westermann a scris într-o scrisoare adresată Comitetului: „Vendée nu mai există. Am strivit copii sub copitele cailor, am masacrat femei... am exterminat. Drumurile sunt presărate de cadavre”. Pentru Robespierre, virtutea revoluţionară şi „Teroarea” au mers mână în mână. După cum declara în februarie 1794: „Dacă forţa motrice a guvernării populare pe timp de pace este virtutea, forţele guvernării populare în revoluţie sunt deopotrivă virtutea şi teroarea: virtutea, fără de care teroarea este fatală; teroarea, fără de care virtutea este neputincioasă”.

Tot mai alienată din cauza tiraniei sale, Convenţia Naţională s-a aliat în mod hotărâtor împotriva lui când el i-a acuzat pe ceilalţi membri de conspiraţie împotriva lui. S-a emis un mandat de arestare pe numele său, iar el s-a retras la sediul puterii sale de la Hôtel de Ville din Paris. Când soldaţii au pătruns în clădire pentru a-l aresta, înconjurat de apropiaţii lui, Georges Couthon, Louis de Saint-Just, Philippe de Bas şi François Hanriot, Robespierre a suferit o rană de glonţ (pe care şi-a făcut-o aproape sigur el însuşi) care i-a spulberat falca. Sângerând abundent, a fost ridicat imediat şi dus la ghilotină, împărtăşind soarta multora dintre opozanţii săi.

Unii îl consideră pe Robespierre unul dintre părinţii fondatori ai democraţiei sociale, excesele sale revoluţionare fiind urmare a faptului că a susţinut cauza poporului. Mulţi alţii îl socotesc un dictator brutal, care a manipulat mulţimea pariziană în scopuri proprii – un despot ipocrit, a cărui teroare a fost precursoarea totalitarismului instaurat de Hitler şi Stalin în epoca modernă.

Tortura şi execuţia

În timpul Revoluţiei Franceze, decapitările publice au devenit la fel de populare ca vizionarea unor evenimente sportive. Dispozitivul folosit pentru execuţiile pe o scară atât de largă era ghilotina, un cadru înalt din lemn, de-a

lungul căruia cădea cu viteză o lamă tăiată pieziş care reteza gâtul victimei. Observatorii au remarcat că uneori capul rămânea însufleţit vreme de câteva secunde, pe faţă apărând expresii de uimire sau indignare.

Ca o ironie, introducerea ghilotinei la sfârşitul secolului al XVIII-lea în Franţa fusese gândită ca o metodă de a provoca o moarte fără dureri. Numită iniţial *louison*, presa pariziană a botezat-o „Madame Guillotin”, după numele doctorului Joseph-Ignace Guillotin, membru al Adunării Naţionale Franceze şi profesor de anatomie care, în 1791, susţinuse că toate persoanele condamnate ar trebui să sufere acelaşi mod de execuţie, indiferent de clasa socială din care provin.

Ghilotina era blândă în comparaţie cu metodele anterioare de aplicare a pedepsei capitale, cum ar fi eviscerarea, dezmembrarea, tragerea în ţeapă, crucificarea, arderea pe rug, fierberea în ulei sau jupuirea de viu. O procedură complicată, care îşi avea originea în Grecia antică şi era practicată în mod obişnuit în Europa medievală, era roata Ecaterinei – purtând numele martirei Sfânta Ecaterina din Alexandria. Condamnatul era legat de o roată mare din lemn, care se învârtea, în vreme ce călăul fractura fiecare dintre membrele victimei cu lovituri de ciocan. Ca un act de îndurare, loviturile finale – de unde şi expresia „lovitură de graţie” – se administrau în cap sau în piept. După moarte, membrele victimei erau prinse de spiţele roţii şi ridicate pe un stâlp pentru a hrăni ciorile. O variantă a acestei torturi – zdrobirea pe roată – s-a practicat în Franţa până la Revoluţie. Însă cea mai cumplită moarte era cea produsă de „Lingchi” în China, sau moartea dintr-o mie de tăieturi, o execuţie prin tăierea de felii de carne, ultimele asemenea execuţii petrecându-se la Beijing în 1904, în faţa mulţimii, în cazul ucigaşului în serie Wang Wiqin, şi de două ori în 1905, după care, la sfârşitul anului, metoda a fost abolită.

O altă metodă lentă şi groaznică de execuţie, preferată de Inchiziţia spaniolă, presupunea întinderea victimei, câteodată şi 30 de centimetri, pe o masă, cu ajutorul unor scripeţi. În timp ce încheieturile plesneau şi oasele se rupeau, călăul smulgea sfârcurile, limba, urechile, nasul şi organele genitale ale victimei, slujindu-se de un cleşte înroşit în foc. Alte metode larg răspândite au fost garota, un dispozitiv mecanic prin care în jurul gâtului

victimei se fixa o sârmă, o frânghie sau o bandă de metal, apoi aceasta era strânsă treptat, provocând o strangulare lentă.

În 1888, Harold Brown – dentist şi angajat al lui Thomas Edison, inventatorul becului cu incandescenţă – a inventat un scaun electric, folosit prima oară în anul următor la New York. „Old Sparky” a fost retras din majoritatea statelor din SUA, întrucât, din nefericire, capetele victimelor aveau tendinţa de a lua foc. În prezent, metoda preferată este injecţia letală, deşi faptul că unele execuţii recente prin folosirea ei au fost îndelungate şi dureroase a dus la cererea ca ea să fie abandonată. În China, care deţine supremaţia în privinţa execuţiilor anuale, victima este pur şi simplu împuşcată în ceafă, iar familiei i se trimite nota de plată pentru glonţ.

În 2007, China a executat 470 de persoane, dar probabil că cifra a fost mai mare. În prezent, 88% din execuţiile cunoscute au loc în China, Iran, Arabia Saudită, Pakistan şi SUA.

SHAKA
1787–1828

Am auzit că Shaka poruncise ca un om care stătea în apropierea noastră să fie ucis pentru o crimă despre care nu am putut afla: însă am descoperit că acesta era un eveniment obişnuit pentru vremea aceea.

Amintirile unui chirurg care l-a vizitat pe Shaka în 1824

Shaka a fost întemeietorul Imperiului Zulu şi creatorul naţiunii zuluse. Geniu militar de o energie uimitoare, Shaka a fost un tiran autodistructiv, crud, răzbunător, paranoic şi vicios.

Shaka a crescut fără tată şi a avut o mamă puternică, devotată şi nedreptăţită, petrecându-şi copilăria într-o atmosferă de instabilitate, violenţă şi teamă. Tatăl lui, Senzangakona, a fost şeful tribului Zulu, dar, lucru neobişnuit, a preferat să ia de soţie o femeie dintr-o clasă inferioară din clanul învecinat Elangeni. Căsătoria s-a destrămat când micul Shaka avea şase ani, iar mama l-a dus înapoi la tribul ei; cu toate acestea, a fost ostracizată acolo din cauza mariajului ei. Nu numai că tânărul şi-a petrecut restul tinereţii fără tată, dar a trebuit să facă faţă stigmatului social rezultat din căsătoria care adusese „dizgraţie” mamei sale. Incapabilă să facă faţă situaţiei, mama lui a plecat în exil, găsindu-şi până la urmă un cămin în mijlocul clanului Mtetwa, în 1802.

Norocul a început să îi surâdă lui Shaka la vârsta de 23 de ani, când – deja înalt, musculos şi atrăgător – a fost chemat de Dingiswayo, o căpetenie a tribului mtetwa, să intre în serviciul militar. Shaka şi-a căpătat curând reputaţia de războinic curajos şi inteligent şi a ajutat tribul să domine multe alte clanuri mai mici, inclusiv tribul Zulu. Pe de altă parte, a observat în

mod nemijlocit eforturile lui Dingiswayo de a reforma organizarea şi atitudinea forţelor armate – lecţii pe care nu le-a uitat.

În 1816 a primit ştirea că tatăl lui murise. Dingiswayo l-a eliberat din serviciul militar pentru a se putea întoarce la tribul lui ca să îşi revendice dreptul pe care îl avea prin naştere de şef zulus. Deşi, în acea perioadă, zuluşii erau unul dintre cele mai mărunte triburi de pe coasta estică a sudului Africii, Shaka avea planuri mari pentru viitor.

La întoarcerea sa, a înăbuşit imediat orice opoziţie internă faţă de modul său de a cârmui. Apoi a început să îi remodeleze pe oamenii tribului în războinici. Armata a fost reechipată şi reorganizată, adoptând formaţia de luptă numită „bivol” care avea să devină caracteristica ei. Când se desfăşura, obiectivul acelei formaţii era întotdeauna acelaşi: anihilarea soldaţilor duşmani.

Într-o vreme când majoritatea „bătăliilor” erau doar încăierări, fără nici o strategie, abordarea nemiloasă şi disciplinată a luptei a constituit o revoluţie în luptele dintre triburi. Armatele lui şi-au câştigat curând o reputaţie îngrozitoare, iar Shaka a început să le folosească pentru a redesena harta sudului Africii.

Primele care au suferit de pe urma mâniei lui au fost triburile aflate cel mai aproape de zuluşi, de-a lungul ţărmului estic, inclusiv tribul Elangeni. Shaka s-a răzbunat îngrozitor pe cei care o urgisiseră pe mama lui când fusese mic, trăgându-i pe conducătorii tribului în ţepe luate din propriile garduri.

Au urmat alte victorii, iar după fiecare dintre ele, Shaka îi încorpora pe oamenii din triburile învinse în armata sa, făcând-o să crească de patru ori în numai un an. În 1817, când Dingiswayo – încă stăpânul său – a fost asasinat de un rival, căpetenia Zwinde din tribul Ndwandwe, lui Shaka i s-a deschis calea pentru expansiunea nestingherită a tribului Zului.

După aceea, Shaka a învins un trib după altul, ocupându-le pământurile şi devastându-le. Cei care se aflau în calea lui aveau de ales: se supuneau, fugeau ori mureau. Triburile importante din zonă, inclusiv Ndwandwe, au fost copleşite, la fel şi altele mai mici aflate la sud de teritoriul zulus. Până în 1823, Shaka devastase o mare parte a sud-estului Africii.

Nu au fost afectaţi doar cei care veneau în contact direct cu Shaka şi armatele lui. Fuga spre interiorul continentului a mii de oameni care se temeau de armatele cotropitoare ale lui Shaka a destrămat structurile tradiţionale ale triburilor din Africa şi cadrul social din interiorul continentului. În acţiunea numită „Mfecane” („zdrobire”) care a urmat, au murit probabil aproximativ două milioane de oameni, din cauză că această „luptă pentru Africa” a scăpat de sub orice control.

Însă răul abia urma să se petreacă. În 1827, mama lui Shaka a murit, iar căpetenia războinică a lăsat deoparte orice măsură. Nu l-a mai interesat să îşi întemeieze un imperiu Zulu imens, ci, mai curând, a dorit să transmită altora durerea simţită la moartea mamei lui. În prima fază a acestui proces de „jelire” în public, au fost măcelăriţi aproape 7 000 de zuluşi. Au fost ucise femei însărcinate, împreună cu soţii lor, în vreme ce oamenii care împlineau furia lui Shaka omorau chiar şi vite.

Moartea şi distrugerea deveniseră singurele lucruri care mai dădeau un sens vieţii lui Shaka, astfel că le-a dat frâu liber războinicilor lui să dea foc şi să ucidă cât doreau. Violenţei i s-a pus capăt doar în 1828, când Shaka a fost asasinat de fraţii vitregi Dingane şi Mhlangana. O viaţă care promisese atât de mult s-a încheiat în dezonoare: ucis cu suliţe, căpetenia cândva măreaţă a fost îngropată fără nici o ceremonie, într-un puţ.

La data morţii lui, Shaka domnea peste 250 000 de oameni şi putea alcătui o armată din 50 000 de războinici. Îşi alcătuise un imperiu uriaş aproape din nimic, însă preţul plătit de africanii de rând a fost enorm. Ca urmare a ambiţiei nemăsurate a lui Shaka au murit milioane de oameni.

Prăbuşirea Imperiului Zulu

Înainte de a muri, Shaka a stabilit relaţii amicale cu britanicii, dar nu şi cu afrikaanderii (burii), astfel că, sub conducerea succesorului său, Dingane, fratele lui vitreg, prima ciocnire armată s-a produs cu coloniştii buri din Natal. După o primă victorie, o armată zulusă, alcătuită din câteva mii de războinici a suferit o înfrângere decisivă în faţa unui contingent mult mai mic de buri în bătălia de la Fluviul Însângerat, în decembrie 1838 –

eveniment care a declanşat un război civil al tribului Zulu cu Mpande – un alt frate vitreg de-al lui Shaka –, acesta încheind o alianţă cu burii şi reuşind să îl răstoarne pe Dingane. În următorii doi ani, o mare parte din Imperiul Zulu a ajuns sub controlul burilor, însă anexarea oficială a Natalului în 1843 de către britanici a dus la înapoierea acestor pământuri triburilor zuluse.

După aceea, până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, britanicii nu au făcut nici un efort concertat de a se confrunta cu zuluşii. Politica guvernamentală a fost de a apăra integritatea Imperiului Zulu faţă de expansionismul bur. Toate acestea s-au schimbat, totuşi, în ianuarie 1879 când, pentru a-i împăca pe buri după anexarea, cu doi ani mai înainte, a Transvaalului, britanicii au stârnit Războiul zuluşilor, dorind să ocupe Zululand ca zonă propice pentru coloniştii afrikaander. Ei au ordonat ca regele zulus Cetshwayo – fiul lui Mpande – să îşi dizolve armata în termen de 30 de zile; după ce acesta nu s-a supus, au început ostilităţile.

În septembrie 1879, Cetshwayo fusese capturat, iar teritoriul a ajuns sub control britanic (deşi acest lucru s-a întâmplat doar după ce britanicii au suferit o înfrângere răsunătoare în bătălia de la Isandhlwana şi au fost ţinuţi pe loc în asediul de la Rorke’s Drift), un incident celebrat în filmul *Zulu*, turnat în 1964. Deşi tulburările au continuat în următorii zece ani, perspectivele înfiinţării unui teritoriu zulus suferiseră o lovitură mortală. În 1887, Zululand a fost anexată Coroanei britanice– o acţiune care a însemnat disoluţia pentru totdeauna a Imperiului Zulu.

BEHRAM ŞI THUGII

m. 1840

Singurul lucru sigur în întregul proces era că acei călători vizaţi de Bestii pentru a fi ucişi mureau. Cei care aveau comori asupra lor şi negustorii, nobilii şi cipaii[11]*, toţi cădeau pradă întunecatei eficienţe a strangulatorilor, după ce erau abordaţi amical şi ademeniţi într-un loc ales cu grijă, fără să bănuiască nimic, fiind prinşi şi ucişi atât de repede, încât puţini mai apucau să strige ceva.*

Mike Dash, *Thugii: adevărata poveste a cultului ucigaş indian* (2005)

Behram a fost căpetenia cultului thugilor din India, o reţea de societăţi secrete care practicau omorurile multiple în care ritualul, furtul şi sadismul jucau fiecare câte un rol. Thugii au rămas un mister; unii au pus chiar la îndoială existenţa lor, sugerând că ar putea fi rodul imaginaţiei hiperactive a coloniştilor britanici. Thugii par să fi existat vreme de secole, până când au fost distruşi de britanici în anii 1830 şi 1840. Behram a fost căpetenia lor în ultimii ani ai existenţei cultului, şi se crede că el şi banda sa se fac răspunzători de uciderea a circa o mie de oameni.

O celulă individuală de thugi era alcătuită din 25 până la 50 de oameni, iar fiecare membru avea de jucat un rol precis. Arma preferată de grup era o pânză ceremonială de culoare galbenă, numită *rumal*, care se folosea pentru strangularea victimelor, de aceea, thugii erau câteodată numiţi *phanseegur*-i sau „strangulatori”. De obicei alegeau ca victime călători – preferabil

oameni bogaţi –, motivul fiind acela că exista probabilitatea ca dispariţia celor aflaţi pe drumuri să nu stârnească suspiciuni.

După ce îşi alegeau victimele, thugii li se alăturau prăzii în călătorie sub pretextul că voiau să îi ajute, câştigându-le astfel încrederea. Când ajungeau la un loc ales dinainte, grupul făcea tabără pentru noapte, iar victimele alese, obosite după eforturile din cursul zilei, erau făcute să se simtă în siguranţă– probabil prin muzică sau alte distracţii. Asasinul desemnat, numit *bhurtote*, ataca prin surprindere. *Rumal*-ul era trecut peste capul victimei şi, în vreme ce un *shumsheera* („cel care imobiliza braţele") zădărnicea orice încercare de luptă, aceasta era strangulată. Totul dura doar câteva secunde. Toţi tovarăşii de drum erau trataţi în acelaşi mod nemilos.

După aceea, thugii furau bunurile decedaţilor şi cadavrele erau ascunse – deseori, îngropate în morminte anonime, care fuseseră pregătite dinainte de alţi membri ai bandei. Câteodată, victimele erau tranşate – oasele se striveau, iar stomacul le era deschis pentru a uşura îngroparea, împiedicând acumularea de gaze care ar fi putut trăda locul mormântului. După ce operaţiunea de curăţare a locului faptei era dusă la bun sfârşit, banda dispărea, ducând cu sine prada şi lăsând puţine dovezi care să trădeze cele întâmplate.

Motivul asasinatelor rămâne neclar. Evident, perspectiva de a jefui şi de a fura de la călătorii bogaţi reprezenta un stimulent financiar. Însă existau probabil şi tentaţii spirituale. Thugii o venerau pe Kali, zeiţa hindusă a morţii şi a distrugerii, iar legenda spune că ei credeau că fiecare crimă comisă întârzia revenirea zeiţei – un eveniment socotit a avea consecinţe apocaliptice – cu un mileniu. Tot ce era legat de crimă se desfăşura cu respectarea unor rituri complicate şi a unor moduri precise de comportament. Existau reguli clare privind cine putea fi ucis şi cine nu; de exemplu, femeile au ajuns să fie considerate ţinte justificabile abia spre sfârşitul existenţei thugilor – şi chiar şi atunci acest lucru nu era valabil în mod universal în reţeaua de ucigaşi. Tot astfel, dacă era atacat un grup format din mai mulţi călători, se acorda o atenţie aparte alegerii primului ucis. Totul era încărcat de o semnificaţie simbolică; nu era vorba de banditism dement şi de un măcel în maniera dacoiţilor (vezi mai jos).

Aşadar, aceasta era organizaţia peste care Behram a fost *jemadar*, adică lider. Cariera sa de conducător al thugilor a durat aproape patru decenii, până când a fost trădat de un informator englez şi arestat în 1837. În acea perioadă, celula pe care o condusese a fost extrem de productivă. În 1838, Behram a recunoscut că a fost „de faţă” la 931 de crime, deşi, cu un an înainte, la scurt timp după arestare, susţinuse: „S-ar putea să fi strangulat cu mâinile mele în jur de 125 de oameni, şi cred că am văzut strangulaţi alţi 150”. Probabil că, simţindu-se sortit morţii, a început să exagereze numărul crimelor.

Behram a fost spânzurat de britanici în 1840. Omul care asistase la moartea atâtor bărbaţi şi femei – majoritatea având eşarfa thugilor strânsă în jurul gâtului – a constatat că laţul îl ajunsese din urmă.

Dacoiţii

James Paton – de la care ştim multe despre Behram – a lucrat la „Biroul de Luptă împotriva Thugilor şi a Dacoiţilor” înfiinţat de administraţia colonială britanică a Indiei în anii 1830. Dacoiţii erau o reţea de „hoţi înarmaţi” care, ca şi omologii lor, thugii, se specializaseră în atacarea călătorilor în interiorul vast al Indiei. Spre deosebire de thugi, totuşi, ei nu au fost lichidaţi total de britanici (şi, mai târziu, nici de autorităţile indiene).

Câţiva dacoiţi şi-au câştigat notorietatea – dar nici unul la fel ca Dau Maan Singh, un bandit care se face răspunzător de aproximativ 1 112 jafuri şi 185 de crime între 1939 şi 1955 în regiunea Madhya Pradesh din partea central-nordică a Indiei. A fost aclamat de unii ca un soi de Robin Hood, care îşi alegea ţintele dintre bogaţi şi le dădea bani săracilor, deşi există puţine dovezi că ar fi împărţit cu cineva prada sa.

Un alt dacoit renumit a fost o femeie, Phoolan Devi (1963–2001), menţionată cu numele romantic de „Regina bandiţilor”. Răpirea ei de către o bandă a dacoiţilor la sfârşitul anilor 1970 a salvat-o de la o căsătorie abuzivă cu un bărbat care avea cu 20 de ani mai mult decât ea, iar mai târziu a devenit consoarta conducătorului grupului şi membră a bandei, revenind cu aceasta în satul natal, unde, în public, l-a ucis pe fostul ei soţ.

După despărţirea de grup din cauza unor deosebiri de castă, Devi a fost prizoniera unei facţiuni ostile în satul Behmai, unde membrii bandei au violat-o în mod repetat, dar a reuşit să evadeze. Reinstalată mai apoi în fruntea propriei bande, s-a răzbunat prin masacrul de la Behmai din 1981, în cursul căruia 22 de bărbaţi au fost aliniaţi şi împuşcaţi – un incident care a declanşat un scandal public şi o masivă vânătoare de oameni. Deşi Devi a evitat arestarea, întrucât starea ei de sănătate s-a înrăutăţit, şi-a negociat predarea în 1983. Lucru uimitor, după ce a fost eliberată condiţionat, a devenit politician, ajungând membră a Parlamentului din 1996 până în 1998 şi din 1999 până la asasinarea ei în 2001 – autorii fiind cel mai probabil oameni care doreau să răzbune evenimentele petrecute în Behmai cu două decenii înainte. Imortalizată în filmul *Regina bandiţilor* din 1994 – deşi ea a contestat vehement acurateţea acestuia şi a intentat proces producătorilor, obţinând câştig de cauză –, Phoolan Devi rămâne una dintre cele mai faimoase femei din India ultimei jumătăţi de secol.

11 Nume dat soldaţilor indieni aflaţi în serviciul britanicilor (n.tr.)

JACK SPINTECĂTORUL

Alte crime ciudate şi oribile la Whitechapel. Ziarele duhnesc a sânge.
Lord Cranbrook, ministru în Cabinet, 2 octombrie 1888

Jack Spintecătorul a bântuit prin zonele cele mai sărăcăcioase ale Londrei victoriene, făcând victime în rândul celor mai vulnerabile şi ostracizate fiinţe ale societăţii: prostituatele. Într-o dezlănţuire frenetică, între august şi noiembrie 1888, el a ucis cel puţin cinci femei. Spintecătorul, cunoscut şi sub numele de „ucigaşul din Whitechapel”, ori „şorţul de piele”, rămâne cel mai infam ucigaş care nu a fost prins şi primul ucigaş în serie care a ajuns cunoscut pe plan internaţional. „Groaza domnea în toată ţara”, sună o relatare a vremii. „Bărbaţii vorbeau despre asta cu răsuflarea tăiată, iar femeile, având buzele palide, se cutremurau când citeau amănuntele înspăimântătoare.”

Toate crimele lui Jack Spintecătorul s-au petrecut în cartierul Whitechapel sau în apropierea sa, în zona estică a Londrei. Victimele erau prostituate ale străzii. Deşi nu erau violate, aproape în fiecare caz gâtul le era tăiat, iar partea inferioară a torsului era mutilată în aşa fel încât să sugereze un motiv sexual depravat pentru crimă şi o obsesie legată de pântec. Precizia chirurgicală cu care erau mutilate cadavrele a determinat poliţia să considere că ucigaşul trebuia să fi avut cunoştinţe de anatomie sau de măcelărie.

În 7 august 1888, Martha Tabram a fost înjunghiată de 39 de ori pe scara unui bloc de locuinţe din Whitechapel şi lăsată cu partea inferioară a corpului expusă vederii. S-a pus la îndoială faptul că Spintecătorul a făptuit această crimă, însă el a ucis-o în mod indiscutabil pe Mary Ann Nichols pe

o alee pietruită din Whitechapel, în 31 august, întâi strangulând-o, apoi înjunghiind-o în mod repetat în gât, în stomac şi în organele genitale. Inspectorii de poliţie Frederick George Abberline, Henry Moore şi Walter Andrews au fost chemaţi să sprijine anchetele desfăşurate pe plan local (ulterior fiind cooptatşi inspectorul James McWilliam de la poliţia metropolitană) şi s-au interogat diverşi suspecţi, însă investigaţiile nu au dat nici un rezultat. Apoi, pe 8 septembrie, când la Spitalfields s-a descoperit cadavrul lui Annie Chapman cu gâtul spintecat şi cu unele dintre organele interne smulse din corp, a început să se profileze un tipar.

Era limpede că ucigaşul jubila ştiind teroarea pe care o crease. În 30 septembrie, după ce şi-a ucis următoarea victimă, Elizabeth Stride, în faţa Clubului Internaţional al Lucrătorilor din Dutfield’s Yard, el s-a îndreptat cu îndrăzneală spre est, către Aldgate, probabil ocolind patrulele de poliţie care treceau la fiecare sfert de oră, unde a acostat-o pe Catherine Eddowes în apropierea unui depozit. Abia eliberată de la o secţie de poliţie, unde fusese reţinută pentru beţie, ea a fost găsită zăcând pe spate, cu gâtul tăiat, stomacul desfăcut şi organele scoase din corp. Ultima victimă a lui Jack Spintecătorul a fost Mary Jane Kelly, o altă prostituată din zonă, ucisă în camera ei din Spitalfields şi tăiată în bucăţi pe 9 noiembrie.

În 27 septembrie, la mijlocul intervalului în care s-au comis crimele, Agenţia Centrală de Ştiri a primit o mărturisire scrisă prost, cu cerneală roşie, semnată „Jack Spintecătorul”. Deşi putea fi o farsă, în 16 octombrie, unui grup de localnici care veghea în zonă i s-a trimis ceva ce părea a fi o jumătate de rinichi uman, aparţinând evident uneia dintre victime. Întrucât presa era plină de ştiri referitoare la ucigaşul care pândea pe străzi, spaima s-a transformat în isterie, iar comisarul şef al poliţiei londoneze, Sir Charles Warren, s-a văzut silit să demisioneze.

Cine a fost Spintecătorul? Speculaţii incredibile i-au atribuit motivaţii politice. Era un reformator social – probabil chiar Thomas Barnardo – dornic să aducă situaţia sordidă a cartierului Whitechapel în atenţia publicului? Putea fi un naţionalist irlandez extremist: probabil liderul acestora din Camera Comunelor, Charles Stewart Parnell, care, ştiindu-se că avea obiceiul să umble pe străzile din Whitechapel, a fost urmărit o vreme

de poliţie, după care a fost scos de pe lista suspecţilor? Scriitorul George Bernard Shaw a părut să dea crezare ideii când a scris, în septembrie 1888: „[cât timp] noi, social-democraţii convenţionali, ne pierdeam vremea... un geniu independent a preluat frâiele... pur şi simplu eviscerând patru femei”.

Cea mai controversată ipoteză a fost că prinţul Albert Victor, duce de Clarence, fiul cel mare al prinţului de Wales, era implicat în aceste omucideri şi că guvernul şi familia regală au acoperit crimele pentru a împiedica izbucnirea unui scandal. Ideea îi intrigase îndeosebi pe adepţii teoriilor conspiraţiei, mai ales pentru că prinţul era cunoscut pentru stilul dezordonat de viaţă, însă majoritatea probelor arată că el se afla în alte locuri atunci când s-au comis crimele.

Suspiciunile s-au îndreptat o vreme spre comunitatea evreiască destul de numeroasă din estul Londrei, întrucât prejudecăţile au răbufnit în perioada crimelor, răspândindu-se zvonuri despre ucideri rituale. Spintecătorul lăsase unele părţi de trup după crima dublă din 30 septembrie şi scrisese cu creta un mesaj pe scară, susţinând că „Evreii sunt bărbaţi care nu trebuie acuzaţi pe nedrept”. Aaron Kosminski – un evreu de origine poloneză, care lucrase ca frizer la Londra înainte de a fi internat într-un azil pentru nebuni în 1891 – a fost ulterior numit suspect principal de şeful adjunct de poliţie Sir Meville Macnaghten, dar el nu a fost pus sub acuzare, în ciuda părerii lui Robert Anderson (şeful Departamentului de Investigaţii Criminale) şi a inspectorului şef Donald Swanson (căruia i-a încredinţat cazul temporar), care îl considerau pe Kosminski suspectul principal. Alţii susţin totuşi că mesajul criptic de pe zid indică o legătură cu masoneria, evreii reprezentând Jubela, Jubelo şi Jubelum, ucişi în mod ritual, potrivit tradiţiei masonice, pentru asasinarea Marelui Maestru Hiram Abif.

Macnaghten a mai numit alţi trei posibil suspecţi: Montague Druitt, avocat şi profesor, care manifesta interes faţă de chirurgie, despre care se credea că suferea de o boală mentală şi care ulterior a fost găsit mort; Michael Ostrog, un hoţ de origine rusă şi escroc, care a fost internat în câteva rânduri în spitale de boli nervoase; şi Francis Tumblety, medic care a fugit din ţară după ce a fost bănuit de uciderea lui Kelly. Alte bănuieli s-au îndreptat spre Jacob Isenschmid, un măcelar de porci nebun, de origine

elveţiană, şi spre Severin Klowoski, un chirurg polonez care îşi otrăvise trei soţii. Potrivit romancierei Patricia Cornwell, cel mai posibil candidat a fost de fapt un artist de origine germană pe nume Walter Richard Sickert, ale cărui picturi cuprindeau numeroase imagini misogine de atacuri împotriva femeilor, deşi criminaliştii îl eliminaseră anterior pe Sickert de pe lista suspecţilor.

De ce s-a oprit atât de brusc seria de crime comise de Spintecător? A fost făptaşul închis într-o instituţie de boli nervoase şi astfel a fost împiedicat să îşi continue activitatea? Este posibil ca după ce şi-a demonstrat punctul de vedere grotesc să se fi mulţumit să se retragă în anonimat? S-a mutat altundeva când prezenţa poliţiei în Londra a devenit prea masivă? Ori nu s-a oprit defel, ci pur şi simplu şi-a schimbat modul de operare, fiind vinovat nu doar de 5, ci de 11 crime comise în cartierul Whitechapel între 3 aprilie 1888 şi 13 februarie 1891. Nimeni nu poate răspunde acestor întrebări, însă măcelul a încetat la fel de precipitat precum începuse.

Pe baza mărturiilor unor presupuşi martori oculari, Jack Spintecătorul fusese descris ca un bărbat înalt, purtând un şorţ şi având asupra lui o geantă neagră de medic, plină cu bisturie, însă ziarul *The Star*, care a prezentat cazurile la acea vreme, surprinde mult mai pregnant grozăvia crimelor lui şi teroarea pe care a provocat-o. „Un nemernic fără nume – pe jumătate fiară, pe jumătate bărbat – este încă în libertate”, scria acesta. „Răutatea înfiorătoare, şiretenia ucigaşă, setea insaţiabilă de sânge – toate acestea sunt însemnele criminalului nebun. Creatura fantomatică, ce şi-a urmărit victimele ca un indian Pawnee, este beată de sânge şi va mai comite şi alte crime.”

Criminali în serie notorii

Ted Bundy (1949–1989). A mărturisit uciderea a 30 de tinere. Executat.

Amy Archer-Gilligan (1873–1928). Americancă. Considerată vinovată de otrăvirea soţului şi a cinci oaspeţi ai propriei case de îngrijire a

bătrânilor; este posibil ca numărul crimelor ei să fi fost mai mare. Declarată ca suferind de tulburări mentale.

Luis Garavito (n. 1957). Columbian. A recunoscut uciderea şi violul a 189 de băieţi. Închis.

H.H. Holmes (1860–1896). American. A mărturisit uciderea a 27 de oaspeţi ai hotelului său din Chicago, deşi e posibil să fi omorât mai mulţi. Executat.

Bruno Lüdke (1908–1944). German. Condamnat (probabil pe nedrept) de uciderea a 51 de persoane, dar declarat nebun din cauza bolii psihice. Ucis cu o injecţie letală.

Delfina şi María de Jesús Gonzáles. Mexicane. Condamnate în 1964 de uciderea a 80 de prostituate şi a 11 clienţi în bordelul pe care îl deţineau.

Fred West (1941–1995). Britanic. A torturat, violat şi ucis cel puţin 12 tinere. S-a sinucis. Soţia lui, Rosemary (n. 1953), a fost închisă pentru complicitatea la 10 dintre crime.

Gary Leon Ridgeway (n. 1949). American. Şi-a recunoscut vina de a fi ucis 48 de femei. Închis.

Dr. Harold Shipman (1946–2004). Britanic. Se crede că şi-a ucis cel puţin 215 pacienţi. S-a sinucis.

WILLIAM WALKER ŞI AVENTURIERII SĂI

1824–1860

Dacă acest om cu un nume atât de simplu, nume care astăzi nu înseamnă nimic, ar fi reuşit să-şi împlinească visurile de aventurier, ar fi întemeiat un imperiu în Mexic şi în America Centrală şi asta ne-ar fi dus la un război cu întreaga Europă.

Richard Harding Davis, *Adevăraţii soldaţi ai norocului* (1906)

William Walker a fost cel mai cunoscut dintre aventurierii americani care, în secolul al XIX-lea, au încercat să îşi întemeieze propriile imperii în America Latină. Walker – care, pentru scurtă vreme s-a declarat preşedinte al statului Nicaragua – a fost un vântură-lume şi un oportunist cu o ambiţie şi lăcomie nemiloase, care a încercat să extindă sistemul de sclavie al Sudului american în America Centrală, şi ale cărui campanii au provocat moartea a mii de latinoamericani.

Walker s-a născut în Nashville, Tennessee într-o familie bogată cu origini scoţiene. A studiat la Universitatea din Nashville, dar şi la Edinburgh, Heidelberg şi Paris. În timpul petrecut în Europa s-a pregătit pentru a deveni medic şi a fost martor al Revoluţiei din 1848. La întoarcerea în America, a practicat medicina în Philadelphia, după care s-a mutat în New Orleans, unde a studiat dreptul şi, pentru o scurtă perioadă, a deţinut un ziar.

Walker era suporterul sistemului de sclavie care a susţinut economia statelor sudice ale SUA, dar pe care Nordul nu îl agrea. Ca mulţi alţi susţinători ai sclaviei, el considera că „destinul evident” al Statelor Unite era să preia controlul asupra Americii Centrale şi, în cele din urmă, asupra Americii de Sud. În opinia lui (şi nu numai), Mexicul nu era suficient de puternic pentru a rezista ambiţiilor marilor puteri, iar Statele Unite trebuiau să devină forţa dominantă în regiune înainte de intervenţia francezilor sau a britanicilor.

În 1850, Walker s-a mutat în California, stat reprezentând în acea vreme un magnet pentru sute de aventurieri care – fără aprobarea guvernului Statelor Unite – şi-au îndreptat privirea lacomă spre ţările vorbitoare de spaniolă din sud. Astfel de oameni erau numiţi „filibusters” (aventurieri, vântură-lume), cuvânt provenit din spaniolul *filibustero*, pirat sau aventurier pornit pe jaf. Walker a devenit curând cel mai cunoscut dintre aceşti aventurieri. Deşi avea puţin peste 1,50 metri şi o constituţie firavă, pentru admiratorii lui devenise „omul cu ochi cenuşii al destinului”.

În 15 octombrie 1853 a plecat din San Francisco având o forţă de aproape 50 de mercenari, hotărât să preia controlul asupra teritoriilor mexicane Sonora şi Baja California. Debarcând în La Paz, Baja California, a decis proclamarea „Republicii Californiei de Jos”, a alcătuit un guvern, a declarat engleza drept limba de stat şi a introdus constituţia din Louisiana, care permitea sclavia.

Mexicul a ripostat imediat la provocarea lansată de Walker la adresa suveranităţii sale şi a trimis trupe spre La Paz, obligându-l pe Walker să îşi mute sediul la Ensenada, unde a declarat Republica Sonora. În mai 1854, Walker şi oamenii lui au fost totuşi siliţi să se întoarcă în Statele Unite, unde au fost judecaţi, dar achitaţi, pentru încălcarea legilor privind neutralitatea ţării.

Netulburat, Walker a strâns bani şi trupe pentru o altă incursiune colonială, iar în mai 1855, în ciuda opoziţiei autorităţilor federale, a plecat din San Francisco spre Nicaragua, care se afla în toiul unei lupte pentru acapararea puterii. Facţiunea care pierdea teren îl invitase pe Walker – care acum căpătase o reputaţie internaţională ca mercenar nemilos – să îi salveze

cauza. Walker a învins armata nicaraguană şi i s-a acordat rangul de generalisim. A primit fonduri suplimentare de la susţinătorii sclaviei din Statele Unite, şi-a acordat monopol asupra comerţului maritim al Nicaraguei şi a abrogat legile antisclavie ale ţării, vechi de 30 de ani.

În 12 iulie 1856 a atins apogeul puterii, când a devenit preşedintele Nicaraguei. A fost recunoscut oficial de Statele Unite şi chiar a început să strângă recruţi pentru a cuceri Guatemala, El Salvador, Honduras şi Costa Rica. Însă aceste ţări au organizat o campanie militară reuşită împotriva lui – care a costat mii de vieţi –, iar în mai 1857, Walker s-a văzut silit să apeleze la mila marinei Statelor Unite, care l-a dus înapoi acasă.

În noiembrie 1857, după ce a strâns o nouă armată, de această dată la Mobile, Alabama, Walker a debarcat din nou în Nicaragua, dar a fost prins curând de marina Statelor Unite şi repatriat din nou. După ce a scăpat încă o dată de punerea sub acuzaţie, în 1860 a condus cel de-al patrulea şi ultim asalt asupra Americii Centrale, dar a fost capturat de Marina Regală la sosirea sa în Honduras. Predat autorităţilor locale, Walker a fost judecat de o curte marţială şi executat pe 12 septembrie 1860, la vârsta de numai 36 de ani.

Mândria excesivă a lui Walker a fost inepuizabilă. Toată viaţa, orgoliul l-a împins spre situaţii primejdioase – cât a locuit în California, a luptat în trei dueluri în numele onoarei, fiind rănit de fiecare dată. Un renegat care şi-a închipuit că era destinat să cucerească şi să cârmuiască un mare imperiu, el a refuzat să accepte obstacolele tot mai mari ce i-au ieşit în cale. În realitate, misiunile lui erau sortite eşecului, iar mândria lui– în încercarea de a-şi impune voinţa în America Latină – i-a provocat prăbuşirea.

Generalul Noriega

Manuel Antonio Noriega a condus statul Panama din 1983 până în 1989 ca dictator militar brutal, la început cu sprijinul Statelor Unite. În anii 1960 şi 1970, în calitate de important comandant în cadrul Gărzii Naţionale a ţării sale, a desfăşurat o campanie nemiloasă împotriva gherilelor care luptau contra guvernului militar al statului Panama. Este considerat răspunzător de

„dispariţia” a sute de disidenţi politici. În acelaşi timp, el a beneficiat de ajutorul CIA.

În 1983, Noriega a acaparat puterea şi apoi a acordat Statelor Unite drepturi comerciale preferenţiale în Panama. De asemenea, a oferit asistenţă facţiunilor de extremă dreapta sprijinite de Statele Unite în cadrul conflictelor ce se desfăşurau în acea vreme în Nicaragua şi El Salvador. În octombrie 1984, a încercat să obţină o oarecare legitimitate organizând alegeri prezidenţiale democratice, dar când şi-a dat seama că înfrângerea sa era iminentă, pur şi simplu a cerut oprirea procesului electoral, continuându-şi dictatura militară. Sute de critici ai regimului au fost torturaţi ori au „dispărut” cu ajutorul „Batalioanelor Demnităţii”, forţa paramilitară personală pe care o avea la dispoziţie. În 1985, când opozantul său din Panama, Hugo Spadafora, a încercat să revină din exilul petrecut în Costa Rica, a fost prins la graniţă, apoi torturat şi decapitat.

În acest timp, Statele Unite au început să îl privească pe Noriega cu suspiciune, bănuindu-l că ar fi agent dublu şi că ar transmite informaţii valoroase lui Fidel Castro, preşedintele Cubei. De asemenea, Statele Unite l-au suspectat pe Noriega de faptul că ar ajuta traficul de droguri desfăşurat de Cartelul de la Medellín, condus de Pablo Escobar (vezi p. 503), iar în 1988 l-au acuzat de participare la traficul de narcotice. În Panama, pe măsură ce mişcarea de opoziţie, cunoscută sub numele de Cruciada Civică, a devenit tot mai greu de reprimat, poziţia lui Noriega a slăbit, devenind din ce în ce mai precară.

În 1989, după ce Noriega a ignorat rezultatele unor noi alegeri, preşedintele George Bush Sr. a ordonat invazia statului Panama. Noriega s-a refugiat la ambasada Vaticanului, dar, în cele din urmă, pe 3 ianuarie 1990 a fost silit să iasă de acolo, după ce forţele americane, în efortul de a-l convinge, au pus muzică rock la volum maxim zi şi noapte în afara clădirii. Dus la Miami, Noriega a fost judecat şi închis pentru trafic de droguri, asociere într-o organizaţie criminală şi spălare de bani şi condamnat la 40 de ani de închisoare, pedeapsă redusă ulterior la 30 de ani. Atât Franţa, cât şi Panama, unde a fost condamnat pentru crimă *in absentia*, au solicitat extrădarea lui.

FRANCISCO LÓPEZ
1827–1870

Un monstru fără egal.
George Thompson, inginer englez numit ofiţer
în armata lui Francisco Solano López

Francisco Solano López a fost fanfaronul dictator al Paraguayului care, în numele onoarei şi al prestigiului naţional, şi-a condus ţara spre distrugere aproape completă de către statele vecine: Brazilia, Argentina şi Uruguay. Capabil de multă cruzime, López a fost un dandy, un psihopat incapabil şi un megaloman şi ucigaş în masă, obsedat de visuri de grandoare, crezând că va deveni un Napoleon al Americii de Sud. Însă acţiunile lui s-au dovedit dezastruoase, cu consecinţe fatale pentru sine, pentru familia sa şi pentru ţara pe care pretindea că o iubeşte.

López a fost fiul cel mare al preşedintelui Carlo Antonio López, un tiran nemilos care a condus Paraguayul din 1844 până la moarte, în 1862. Tânărul López a fost crescut pentru a-i succeda tatălui, fiind promovat general de brigadă la doar 18 ani. A devenit un tânăr din ce în ce mai arogant şi mai ridicol, şi îi plăcea să fie pictat călare sau în uniformă militară, împodobit cu panglici şi insigne şi având o barbă bogată ce îi acoperea faţa destul de buhăită. Încă din adolescenţă a fost afemeiat, capabil de farmec şi elocvenţă, dar devenind destul de violent dacă avansurile îi erau respinse.

În 1853, tânărul López a călătorit în Franţa într-o misiune diplomatică în numele tatălui său. La Paris a fost sedus de pompa politică, de ceremonialele imperiale şi de simţul spectacolului dovedit de împăratul Napoleon al III-lea. A studiat campaniile lui Napoleon I şi a crezut că şi el

avea talent de mare strateg. Cât a stat la Paris, a cunoscut-o pe Eliza Lynch, o frumoasă irlandeză, pe care a luat-o cu sine în Paraguay şi care avea să îi devină amantă pentru restul vieţii.

În 1862, la moartea tatălui său, López a preluat imediat puterea, întemniţându-i pe potenţialii rivali şi fiind ales preşedinte de Congresul Paraguayului. Se spune că în timp ce era pe patul de moarte, tatăl lui l-a avertizat în privinţa pericolelor agresiunii străine. Însă, în ciuda faptului că se aflase atât de aproape de politica paraguayană, López a înţeles prea puţin echilibrul de putere existent în regiune, fiind hotărât să devină Napoleon al III-lea al Americii de Sud. În mod nechibzuit, în 1863, la doar un an după preluarea puterii, a permis ca Paraguayul să se amestece în războiul civil care se desfăşura în Uruguay, ţară apropiată, unde Brazilia şi Argentina – cele mai puternice ţări din America de Sud – aveau interese.

Amăgit de sentimentul propriei importanţe, López şi-a închipuit că putea acţiona ca arbitru între aceste puteri rivale şi că astfel se va putea afirma ca forţă beligerantă în America de Sud. Drept urmare, în noiembrie 1864 a declarat război Braziliei şi a trimis trupe peste graniţă. Până în decembrie ocupase provincia Mato Grosso, cunoscută pentru importantele sale mine de diamante, însă, în loc să-şi consolideze poziţia, López a cerut apoi dreptul de a avea trupe staţionate în Corrientes, wo provincie a Argentinei care avea un rol important din punct de vedere strategic în campania lui împotriva Braziliei. În aprilie 1865, după ce Argentina i-a refuzat cererea, López a declanşat o invazie dezastruoasă.

Pe 1 mai 1865, Brazilia, Argentina şi Uruguay au lăsat deoparte diferendele şi s-au aliat împotriva Paraguayului. O incursiune absurdă întreprinsă în 1865 în Uruguay i-a subţiat peste măsură forţele lui López, iar în mai 1866, în confruntarea cu aliaţii, armata sa a suferit o înfrângere îngrozitoare la Tuyuti. În iulie 1867, López s-a retras, iar inamicii l-au urmărit şi vânat până în Paraguay.

Întrucât şansele Paraguayului de a câştiga Războiul cu „Tripla Alianţă" au început să scadă cu repeziciune, López şi-a îndreptat furia asupra paraguayenilor. La mijlocul anului 1868, era convins că propria familie complota împotriva lui, de aceea a ordonat executarea fraţilor şi a

cumnatului său, ba chiar a pus ca mama şi surorile sale să fie biciuite. În ceea ce a ajuns să fie cunoscut sub numele de masacrul de la San Fernando, López a torturat şi a măcelărit mii de bărbaţi şi familii întregi, inclusiv miniştri, judecători, funcţionari superiori şi chiar diplomaţi străini. Toţi au fost executaţi fără proces, sub suspiciunea de a fi dezertori sau trădători.

Asemenea acţiuni erau semne care trădau un om disperat. Cum inamicii săi se apropiau, López, împreună cu armata sa slăbită, a fost împins spre nord, către frontiera dintre Paraguay şi Brazilia. Acolo, pe 1 mai 1870, a fost ucis de trupele braziliene în timp ce încerca să scape traversând înot un râu.

Cândva, comparându-l cu unchiul său, marele Napoleon I, Karl Marx a scris despre Napoleon al III-lea că toate evenimentele istorice se petrec de două ori, prima oară ca istorie, iar a doua oară ca farsă. Viaţa lui Francisco Solano López ar putea sugera că ele se întâmplă de trei ori, farsa fiind amestecată în egală măsură cu tragedia. Unii paraguayeni l-ar putea considera erou naţional pe López, pregătit să apere onoarea ţării sale cu orice preţ. Preţul acesta, însă, a însemnat viaţa aproape a jumătate din populaţia Paraguayului, ucisă de López sau căzută în războaiele sale.

Eliza Lynch

Paraguayenii au opinii diferite chiar şi în ziua de azi în legătură cu Eliza Lynch. Cei care socotesc preşedinţia lui Francisco López drept un episod nobil din istoria paraguayană au aşezat-o pe amanta lui irlandeză pe un piedestal drept replică a Evitei Perón – o vizionară captivantă, care a realizat renaşterea ţării. Pe de altă parte, pentru numeroşii oameni care consideră preşedinţia lui López drept un dezastru, produs de sadism şi aroganţă, Lynch a fost o seducătoare extrem de frumoasă, vulgară, cu mâinile pătate de sânge, o Izabela[12] celtico-latină, care a alimentat orgoliul amantului ei, încurajându-l să pornească în aventuri militare dezastruoase, care l-a asmuţit împotriva propriei familii şi l-a împins să ucidă.

Eliza Alicia Lynch s-a născut în 20 iunie 1835 în comitatul Cork din Irlanda, fiică a medicului protestant John Lynch şi a soţiei sale, Adelaide

Schnock. În 1847, familia s-a mutat la Paris, iar în 1850, când avea 15 ani, Eliza s-a căsătorit cu un chirurg militar francez.

Căsătoria s-a încheiat prin divorţ, iar Eliza îşi ducea deja traiul ca o curtezană când i-a fost prezentată lui López, în 1853. Pentru acesta, care era îndesat şi cu faţa rubicondă, Eliza, cu silueta ei înaltă şi voluptuoasă, părul roşcat, ochii albaştri şi pielea ca de porţelan, trebuie să fi reprezentat o frumuseţe exotică. Relaţia lor a evoluat cu rapiditate, iar la data la care López trebuia să revină în Paraguay, Lynch era însărcinată. Ameţit de iubire, López i-a lăsat fonduri pentru a-l urma în America de Sud. Ea a dat naştere primului dintre cei cinci fii în octombrie 1855, la scurtă vreme după ce a sosit la Buenos Aires.

Instalată curând la Asunción într-o splendoare regală, Eliza a încântat, dar în acelaşi timp, a oripilat înalta societate paraguayană cu farmecul ei, afectările pariziene şi comportamentul indecent – fără a mai vorbi de faptul că a adus cu sine bucătăria, muzica, parfumurile, moda şi arta franceze.

În timpul războiului, López a făcut-o pe amanta sa cea mai mare latifundiară din Paraguay, oferindu-i uriaşe suprafeţe de pământ, inclusiv o serie de ranch-uri profitabile şi peste 20 de case pentru uz personal. Însă soarta ei era legată de a lui, iar la câteva zile de la moartea lui López i s-au confiscat toate proprietăţile. A fugit la Paris – dar nu chiar cu mâna goală, deoarece a luat bijuterii de valoare şi bani gheaţă. Ulterior, când a revenit în Paraguay pentru a-şi revendica terenurile, a fost imediat deportată la Paris, unde a murit în 1886.

12 Prinţesă feniciană, soţia regelui evreu Ahab (873–852 î.Hr.), descrisă în Biblie ca o personalitate malefică, ce a reintrodus politeismul, a sacrificat vieţi omeneşti şi i-a persecutat pe prorocii iudaici. (n.red)

ÎMPĂRĂTEASA VĂDUVĂ CIXI

1835–1908

După ce se transmite această poruncă pentru instruirea sătenilor voştri... dacă există oameni convertiţi la creştinism, trebuie să îi lichidaţi imediat. Bisericile care le aparţin trebuie arse până la temelii, fără excepţie. Cei care încearcă să cruţe pe cineva sau să nesocotească porunca noastră ascunzându-i pe cei convertiţi la creştinism vor fi pedepsiţi conform legii... şi vor fi arşi de vii pentru că au încercat să împiedice aplicarea programului nostru.

Afiş al boxerilor, 1900

Frumoasă, şireată şi crudă, împărăteasa văduvă Cixi a fost arhetipul „femeii dragon”. S-a ridicat din anonimat, devenind practic cârmuitoarea Chinei vreme de 47 de ani, timp în care a provocat umilitorul declin al ţării. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dinastia Qing, care domnise în China mai bine de 250 de ani, se zbătea să facă faţă provocărilor impuse de modernizare şi presiunii sporite exercitate de puterile europene. După ce suferise înfrângeri militare în faţa rivalilor străini şi se confruntase cu tulburări interne crescânde, ultima dinastie imperială a Chinei s-a prăbuşit în 1911. Nimeni nu contribuise la această decădere mai mult decât împărăteasa văduvă însăşi.

În 1851, când a ajuns în familia împăratului Xianfeng în calitate de concubină, viitoarea împărăteasă era cunoscută drept „Doamna Yehenara, fiica lui Huizheng”. A primit curând numele de „Yi”, iar apoi pe cel de „nobila consoartă Yi”, după naşterea fiului ei, Zaichun, în 1856. În 1861,

când împăratul a murit, Zaichun a urcat pe tron şi, pentru a reflecta noua ei funcţie de „divină împărătească văduvă”, Yi a primit numele de „Cixi”, care înseamnă „maternă şi de bun augur”.

Înainte de a muri, Yianfeng îi însărcinase pe opt „miniştri regenţi” să guverneze pe perioada cât fiul său era încă minor, însă, în urma unei lovituri de palat, puterea a trecut în mâinile consoartei sale, împărăteasa-mamă văduvă Ci’an, şi a divinei împărătese-mamă văduvă Cixi. Ajutată de ambiţiosul prinţ Gong, ei aveau să se bucure de o domnie comună vreme de 12 ani, împărţind conducerea şi exercitând puterea „din culise”.

Lui Zaichun, numit apoi Tongzhi (ceea ce înseamnă „domnie colectivă”) i s-a permis târziu să îşi înceapă „domnia”, în 1873, însă, după ce căpătaseră gustul puterii, cele două împărătese-mamă nu au vrut să se retragă discret în anonimat. Cixi mai ales a continuat să îl domine pe tânărul împărat, silindu-l să accepte autoritatea ei.

După numai doi ani, Tongzhi a murit, dar la urcarea pe tron a împăratului Guangxu, în vârstă de patru ani, vărul lui Cixi, cele două femei erau deja instalate ca regente. Şase ani mai târziu, împărăteasa Ci’an a murit subit, ceea ce a dat naştere zvonurilor că fusese otrăvită de Cixi. Moartea lui Ci’an a deschis calea către puterea absolută pentru Cixi, în 1885, ea retrăgându-i prinţului Gong toate funcţiile şi prerogativele.

Până în acel moment, împărăteasa văduvă acumulase o avere personală uriaşă. Într-o perioadă de criză financiară în China, ea şi-a construit un şir de palate şi grădini extravagante, precum şi un mormânt somptuos. În acest răstimp, a zădărnicit orice efort de reformă şi modernizare. În 1881, le-a interzis cetăţenilor chinezi să studieze peste hotare din teama că aceştia ar putea aduce idei liberale. Când i s-a propus construirea unei vaste căi ferate care să deschidă China spre exterior, ea a interzis planurile, susţinând că acest lucru ar fi „prea zgomotos” şi ar „tulbura liniştea din mormintele împăraţilor”.

Tânărul împărat Guangxu urma să preia frâiele puterii în 1887. Instigaţi de ea, numeroşi funcţionari supuşi de la curte au rugat-o să îşi prelungească domnia, aducând ca argument tinereţea împăratului. „Arătându-se

rezervată”, ea a acceptat, iar apoi s-a emis o lege prin care i se permitea să fie „sfetnicul” împăratului pe o perioadă nedefinită.

Chiar şi în 1889, după ce a predat puterea – retrăgându-se în masivul Palat de Vară pe care îl construise pentru sine –, Cixi a continuat să domine curtea imperială. L-a silit pe proaspătul împărat să o ia de soţie pe nepoata sa, Jingfen, împotriva voinţei lui. Când împăratul şi-a îndemnat soţia să petreacă mai mult timp cu consoarta Zhen – cunoscută sub numele de „Concubina Perlă” –, Cixi a pus ca Zhen să fie biciuită.

La mijlocul anilor 1890, împărăteasa văduvă a insistat să se deturneze fonduri de la marina chineză pentru plata reamenajării Palatului de Vară ce îi aparţinea, pentru a sărbători acolo împlinirea vârstei de 60 de ani. În 1894, când Japonia a pornit război împotriva Chinei, forţele armate chineze au fost înfrânte. Reformatorii au câştigat încrederea împăratului Guangxu, iar acesta a lansat în 1898 „Reforma celor o sută de zile”.

Împărăteasa văduvă nu a vrut să cedeze câtuşi de puţin. În septembrie 1898, ea a organizat o lovitură militară care l-a îndepărtat practic pe Guangxu de la putere. Cu numele doar, el a continuat să fie împărat până în 1908, dar, printr-un edict iniţiat chiar de ea, a fost declarat „inapt” pentru a domni.

Căderea lui Cixi a fost provocată de Răscoala Boxerilor din 1900. Anunţându-şi sprijinul faţă de mişcarea boxerilor, pe care o socotea apărătoare a valorilor chineze tradiţionale împotriva influenţelor occidentale şi liberale, ea a determinat forţele Occidentului să pornească în marş împotriva Beijingului şi să cucerească Oraşul Interzis. Cixi s-a văzut silită să fugă, iar autoritatea imperială a fost restaurată doar după ce împăratul a semnat un tratat umilitor. Cixi a murit în noiembrie 1908, lăsându-l ca împărat pe Puyi, în vârstă de 2 ani. Răsturnat de la putere de Revoluţia din 1911, readus în 1917 la cârmuire pentru scurtă vreme, reinstalat pe tron ca împărat-marionetă al statului Manchukuo de japonezi între 1932 şi 1945, acesta a fost ultimul monarh al Chinei. Cixi se dovedise groparul imperiului chinez.

Răscoala Boxerilor

Declanşată în 1900, Răscoala Boxerilor a fost condusă de un grup clandestin numit „Societatea Pumnilor Drepţi şi Armonioşi” (boxerii), care îşi pregătea membrii în arte marţiale (şi chiar susţinea că îi putea instrui să devină imuni în faţa gloanţelor). Aceasta şi-a început activitatea în provincia Shandong, câştigându-şi susţinători din rândul ţăranilor săraci. Societatea a apelat la propaganda în masă, acuzându-i pe misionarii catolici de acte de abuz sexual şi pe imigranţii occidentali că încearcă să submineze China. Atacurile împotriva ambelor categorii au devenit lucruri obişnuite.

Închipuindu-şi că această mişcare ar ajuta-o să-şi păstreze puterea, Cixi a sprijinit răscoala ca expresie a culturii populare chineze. Ulterior, tulburările antioccidentale şi distrugerea de proprietăţi străine au scăpat de sub control, iar în vara anului 1900, o „armată” a boxerilor a asediat ambasadele Occidentului la Beijing. Armata imperială chineză a fost complice la acel asalt, făcând prea puţin pentru a-i ajuta pe apărători. A fost nevoie de sosirea trupelor internaţionale pentru ridicarea asediului (după care oraşul a fost jefuit) şi de alte câteva luni până la înăbuşirea mişcării.

În mod ironic, răscoala a sporit amestecul străin în China. Protocolul Boxerilor din 1901 nu numai că a silit guvernul chinez să accepte o notă de plată pentru reparaţii imensă, dar le-a permis ţărilor occidentale să obţină concesiuni comerciale importante şi staţionarea de forţe militare permanente la Beijing – o nouă insultă la adresa sentimentului de mândrie naţională rănită care făcuse să se declanşeze Răscoala nereuşită a Boxerilor.

LEOPOLD AL II-LEA ŞI CONGO

1835–1909

> *Mulţi au fost împuşcaţi, altora li s-au tăiat urechile, alţii au fost legaţi cu frânghii de gât şi de corp şi duşi de acolo.*
>
> Roger Casement, raport către ministrul de Externe britanic privind tratamentul aplicat băştinaşilor în Statul Liber Congo, condus de Leopold

Leopold al II-lea, regele Belgiei, a fost un colonist ipocrit şi ambiţios care a creat Congo, uriaşa şi bogata colonie din centrul Africii, cu costuri de vieţi omeneşti îngrozitoare. Şi-a fondat un imperiu personal colosal, exploatând şi ucigând milioane de oameni, pentru a acumula avere – şi transformând centrul Africii în ceea ce Joseph Conrad a numit *Inima întunericului*.

Leopold i-a succedat tatălui său, Leopold I, în 1865. A evitat cu grijă să implice Belgia în Războiul Franco-Prusac din 1870–1871, dându-şi seama că mica lui ţară nu putea avea nici o influenţă în jocul de putere al Europei. Însă neutralitatea europeană nu era totuna cu nobleţea sentimentelor; în schimb, ambiţiile lui Leopold au trecut de hotarele Europei, iar în 1876 el s-a confesat ambasadorului său la Londra: „Nu vreau să pierd şansa de a obţine o felie din acest magnific tort african”.

Leopold şi-a îndreptat atenţia asupra resurselor naturale neexploatate ale bazinului fluviului Congo, acoperit de păduri ecuatoriale, având o suprafaţă de 80 de ori mai mare decât Belgia. În 1876 a înfiinţat Asociaţia Internaţională Africană pentru a promova explorarea şi colonizarea Africii, iar doi ani mai târziu l-a însărcinat pe exploratorul americano-britanic Henry Morton Stanley să exploreze regiunea fluviului Congo. Mituind

triburile locale cu sume ridicole şi înşelându-le să îşi cedeze pământurile europenilor, Stanley a rechiziţionat pentru Leopold uriaşe porţiuni din Congo. Astfel a fost creat „Statul Liber Congo”, pentru care Leopold a obţinut recunoaşterea internaţională la Conferinţa de la Berlin din 1884–1885.

Statul Liber Congo era liber doar cu numele. Nici măcar nu era o colonie belgiană, ci proprietatea personală a lui Leopold, din care a stors profituri jefuind resursele naturale ale zonei, în special cauciuc şi fildeş. Leopold nu a vizitat niciodată Congo, preferând să guverneze ţara printr-o serie de agenţi ale căror profituri erau obţinute din comisioane.

Ordinea în Statul Liber Congo a fost menţinută de Force Publique (Forţa Publică), o armată de mercenari renumită prin cruzime, alcătuită din 20 000 de oameni, comandaţi de ofiţeri europeni, dar bizuindu-se pe infanterişti de origine africană prost plătiţi. Forţa Publică avea misiunea de a colecta „taxa pe cauciuc”, o dare oprimantă care impunea în mod efectiv muncă forţată: agenţii lui Leopold prindeau femeile şi copiii din sate şi nu îi eliberau decât după ce bărbaţii intrau în junglă pentru a aduce cantitatea cerută de cauciuc, acesta fiind vândut şi umplând cuferele cu bani ale lui Leopold.

Pentru a-i împiedica să risipească muniţia la vânătoarea de animale sălbatice, mercenarilor Forţei Publice li s-a dat ordinul de a justifica fiecare cartuş tras, aducând înapoi mâna dreaptă a fiecărei victime. Mercenarii au tăiat mâna dreaptă a mii de congolezi nevinovaţi, fie că erau vii sau morţi. Satele erau arse, locuitorii torturaţi, iar unele relatări au sugerat chiar că membrii Forţei Publice practicau canibalismul. Cartierul general al lui Leon Rom, barbarul soldat belgian care conducea Forţa Publică, era înconjurat de sute de capete retezate.

Aceste atrocităţi au provocat moartea a circa 10 milioane de oameni, jumătate din populaţia din Congo, ucişi fie de Forţa Publică, fie de foamete şi lipsuri. În acest timp, însă, Leopold se prezenta în faţa restului Europei ca un conducător umanitar, hotărât să elibereze regiunea de flagelul negoţului arab de sclavi şi să răspândească „civilizaţia” europeană. Însă misionarii

creştini care au pătruns în inima ţării vedeau altă realitate, iar relatările despre abuzurile îngrozitoare au început să ajungă în Europa.

În primul deceniu al secolului XX au izbucnit câteva revolte ale triburilor. Acestea au fost înăbuşite cu brutalitate, însă ele au declanşat anchete privind condiţiile din Statul Liber Congo. În 1900, Edmund Dene Morel, un negustor englez, a început o campanie împotriva condiţiilor oribile din acel teritoriu, iar în 1903, Ministerul de Externe britanic l-a însărcinat pe diplomatul Roger Casement să meargă în Congo pentru a afla ce se petrecea acolo. Raportul amănunţit întocmit la faţa locului de către Casement a stârnit indignarea comunităţii internaţionale, iar scriitori precum Arthur Conan Doyle, Joseph Conrad şi Mark Twain s-au alăturat campaniei. În 1908, parlamentul belgian a votat în cele din urmă anexarea statului Congo de la propriul rege, punând capăt controlului deţinut de acesta asupra regiunii.

Congo şi-a căpătat independenţa deplină abia în 1960, însă moştenirea lăsată de Leopold al II-lea continuă să urmărească ţara, care a suferit ani de zile ravagiile războiului civil, în care au pierit milioane de oameni. Leopold a murit pe 17 decembrie 1909, fiind o persoană detestată, care şi-a justificat acţiunile din Congo până în ultima clipă a vieţii. Mark Twain a scris că regele era „un ţap bătrân, însetat de sânge, cinic şi lacom”, iar Arthur Conan Doyle a afirmat că ceea ce se petrecea în Congo reprezenta pur şi simplu „cea mai mare crimă din istorie”.

Inima întunericului

Leopold al II-lea a declarat că dorinţa sa de a coloniza junglele din Africa avea scopul de a „deschide spre civilizaţie singura parte a globului care nu a fost încă străbătută, de a străpunge întunericul care atârnă asupra unor populaţii întregi”. Ipocrizia îngrozitoare a afirmaţiei lui Leopold a fost disecată în mod nemilos în nuvela *Inima întunericului* publicată în 1899 de Joseph Conrad, care a demascat răul ce se comitea în Congo în numele civilizaţiei.

Conrad (1857–1924) – pe numele lui adevărat Jósef Teodor Konrad Korzeniowski, s-a născut în Polonia şi a trăit acolo până la 16 ani – este considerat unanim drept unul dintre cei mai buni romancieri de limbă engleză, o realizare extraordinară, având în vedere că a învăţat să vorbească engleza cursiv la douăzeci şi ceva de ani, cât a lucrat ca marinar pe vapoare englezeşti. Deşi Congo-ul nu este numit în mod direct, *Inima întunericului* porneşte de la experienţa căpătată pe un vas cu aburi de pe fluviul Congo în anii 1890. O mare parte a istoriei este povestită prin intermediul lui Marlow, căpitan de vas, însă personajul principal al cărţii este Kurtz, un negustor de fildeş corupt şi dement, conducătorul Forţei Publice din Congo. Kurtz – care a luat parte la atrocităţi de nedescris şi a ajuns şef al triburilor locale – întruchipează paradoxurile experienţei coloniale. Deşi a fost iniţial un intelectual, poet şi susţinător entuziast al „civilizaţiei coloniale”, a devenit apoi un sălbatic vânător de capete, care ajunge să scrie: „Exterminaţi toate brutele”. Pe patul de moarte, după ce a fost lovit de friguri, pe faţa lui apare o „expresie de mândrie sumbră, de putere nemiloasă, de teroare” când strigă „Oroare! Oroare!” – un verdict de condamnare al moştenirii lăsate de colonialism.

Dintre numeroasele opere ale lui Conrad cele mai bune sunt considerate *Lord Jim* (1900), *Nostromo* (1904), *Agentul secret* (1907) şi *Sub ochii Occidentului* (1911). Multe dintre ele au fost adaptate pentru filme, între care *Agentul secret*, de două ori (*Sabotaj*, de Alfred Hitchcock, în 1936, şi filmul din 1996 cu Bob Hoskins, Patricia Arquette şi Gérard Depardieu, numit tot *Agentul secret*); şi „Duelul” (1908), în *Duelişti*i (1977), film de Ridley Scott. *Inima întunericului* a inspirat filmul lui Francis Ford Coppola, *Apocalipsul acum* (1979), plasat în contextul războiului din Vietnam şi avându-l în rolul principal pe Marlon Brando – colonelul american Kurtz.

JACOB H. SMITH ŞI RĂZBOIUL FILIPINO-AMERICAN

1840–1918

Cu cât ucideţi şi incendiaţi mai mult, cu atât voi fi mai încântat.

Generalul Jacob Smith, 1901

Jacob H. Smith, generalul american cunoscut sub numele de „Hell Roaring Jake” ori „Howling Jake”, a devenit notoriu pentru atrocităţile săvârşite împotriva civililor în timpul Războiului Filipino-American (1899–1902). Comparabile cu alte fapte scandaloase de mai târziu, precum Masacrul de la My Lai din Vietnam (1968) şi crimele de la Haditha din Irak (2005), acţiunile lui Smith în Filipine au pătat pe veci reputaţia militarilor americani.

Nu se cunosc prea multe despre tinereţea lui Smith, însă el s-a remarcat în timpul Războiului Civil American, luptând de partea Uniunii, distingându-se prin faptul că a fost unul dintre cei mai eficienţi ofiţeri, având sarcina de a recruta negri în armatele Uniunii. Ulterior, a fost condamnat pentru că folosise banii prevăzuţi pentru recruţi ca să finanţeze o afacere personală cu whisky, aur şi diamante, drept urmare, a fost îndepărtat din funcţia de avocat militar.

În deceniile care au urmat au existat câteva situaţii în care temperamentul irascibil l-a făcut pe Smith să aibă necazuri – deseori cu militari având grade mai mari decât el. Într-o astfel de situaţie, la mijlocul anilor 1870 a avut de suferit pentru că a insultat un colonel, iar în 1885, după un incident petrecut la un bar din Texas, a compărut în faţa curţii marţiale pentru comportament „nedemn de un ofiţer şi gentleman”. Smith a

fost de asemenea implicat în câteva procese civile – majoritatea fiind urmarea faptului că nu şi-a achitat datorii făcute la jocurile de noroc.

Pe măsură ce secolul al XIX-lea se apropia de sfârşit, au existat puţine lucruri care să sugereze că Smith va rămâne în amintirea oamenilor drept altceva decât un terchea-berchea desfrânat. Însă norocul avea să îi surâdă în momentul izbucnirii Războiului Hispano-American din 1898, care s-a încheiat cu cedarea unor colonii spaniole în posesia Statelor Unite. Dintre acestea, Filipinele nu dorea să schimbe dominaţia spaniolă cu cea americană şi – cum declanşaseră anterior o mişcare de insurgenţă împotriva stăpânilor spanioli, care avusese succes– filipinezii au cerut independenţa, lansând în iunie 1899 un război care a durat trei ani. În rândul trupelor americane trimise în Filipine se afla şi Jacob H. Smith, ajuns acum colonel.

Confruntaţi cu o dotare armată şi instruire superioare, filipinezii au ales calea luptei de gherilă. Într-un incident memorabil petrecut pe insula Samar în 1901, 40 de americani au fost ucişi într-un singur atac, în ceea ce s-a numit „Masacrul de la Balangiga”. Episodul a provocat proteste în Statele Unite, iar preşedintele Theodore Roosevelt i-a ordonat guvernatorului militar din Filipine, generalul-maior Adna Chaffee, să recâştige controlul asupra insulei.

Drept răspuns, Chaffee l-a promovat pe Smith la gradul de general de brigadă şi l-a numit la comanda „Campaniei Samar”. Smith i-a prezentat strategia unuia dintre subordonaţii săi, maiorul Littleton Waller. „Nu vreau prizonieri”, a declarat el. „Vreau să ucideţi şi să incendiaţi; cu cât ucideţi şi incendiaţi mai mult, cu atât voi fi mai încântat. Interiorul insulei Samar trebuie să devină o sălbăticie urlătoare.” Waller a primit ordin să se asigure că oricine era capabil să ridice arma împotriva Statelor Unite – adică orice persoană peste zece ani – avea să fie ucis. În represaliile care au urmat au fost omorâţi între 2 000 şi 3 000 de oameni. În încercarea de a strivi rezistenţa filipinezilor, Smith a aplicat politica pământului pârjolit şi a interzis aprovizionarea cu alimente a insulei Samar.

Lucru incredibil, Smith nu considera că face ceva rău; dimpotrivă, s-a lăudat faţă de jurnalişti cu eforturile lui, susţinând că astfel de măsuri erau adecvate când lupta împotriva unor „sălbatici”. Însă când au devenit

publice, dezvăluirile privind faptele comise pe insula Samar au provocat proteste, iar Smith a fost adus din nou în faţa curţii marţiale, pentru comportament care „prejudiciază ordinea şi disciplina militară". În mai 1902 a fost găsit vinovat, pedepsit şi silit să demisioneze.

Smith – cunoscut acum sub numele de „Monstrul" – a murit în 1918. Un an mai devreme, după ce Statele Unite intraseră în Primul Război Mondial, se oferise voluntar pentru a lupta în tranşee. Însă pentru el nu mai exista cale de întoarcere. Nu doar că era prea bătrân, ci, lucru mai semnificativ, comportamentul lui în vremea când purtase uniforma militară americană se dovedise o ruşine pentru guvern. Atrocităţile comise de trupele lui pe insula Samar continuă să umbrească şi astăzi relaţiile dintre Statele Unite şi Filipine.

Inventarea lagărelor de concentrare

În timpul Războiului Filipino-American (1899–1902), Statele Unite au construit un lagăr de concentrare pe insula Marinduque. Cu toate acestea, lagărele de concentrare au fost inventate de britanici – mai precis, de Lordul Kitchener, care a înfiinţat prima asemenea instituţie în cursul celui de-al Doilea Război al Burilor (1899–1902). Conflictul s-a transformat într-o insurgenţă în cadrul căreia „comandourile" bure atacau trupele regulate britanice. Kitchener a reacţionat ordonând ca toţi burii necombatanţi să fie „concentraţi" în nişte tabere create special – în parte pentru a le garanta siguranţa, dar şi pentru a le refuza gherilelor burilor „apa" în care să „înoate". Deşi Kitchener a fost un general recunoscut pentru duritate, el nu a fost un monstru. Însă lagărele de concentrare au fost gestionate în mod incompetent: 28 000 dintre burii închişi în aceste lagăre au murit de boli epidemice, iar acest lucru a declanşat un scandal, anchete şi stoparea unei politici nefericite.

În Germania nazistă şi în Uniunea Sovietică de sub conducerea lui Stalin, lagărele erau piesele centrale ale politicilor de stat privind genocidul şi teroarea. În ţările ocupate de nazişti au fost înfiinţate, după unele estimări, circa 15 000 de lagăre de muncă şi exterminare, între care se

numără Bergen-Belsen (în jur de 70 000 de morţi), Buchenwald (56 000), Dachau (31 591), Flossenbürg (30 000), Neuengamme (55 000), Ravensbrück (90 000) şi Sachsenhausen (100 000) în Germania; Auschwitz-Birkenau (2,5 milioane), Belzec (600 000), Chelmno (320 000), Gross-Rosen (40 000), Majdanek (360 000), Plaszów (9 000), Sobibór (250 000), Stutthof (65 000) şi Treblinka (870 000) în Polonia; Mauthausen-Gusen (95 000) în Austria; Sajmište (100 000) în Serbia; Salaspils (101 000) în Letonia; Theresienstadt (Terezin) (35 000) în Cehoslovacia; şi Malîi Trosteneţ (65 000) în Belarus.

În Uniunea Sovietică, Stalin a înfiinţat mii de gulaguri – lagăre de muncă având rol „corecţional" – în cel puţin 476 de complexuri, între care Kolîma, Norilsk şi Vorkuta, toate plasate la nord de cercul polar. Între 1929 şi 1953, în aceste gulaguri s-au aflat aproximativ 7 milioane de prizonieri, dintre care în jur de 700 000 mureau în fiecare an. În perioada în care Stalin a condus Uniunea Sovietică, prin aceste gulaguri au trecut 18 milioane de oameni. Gulagurile au fost desfiinţate în mod oficial în 1960.

Mai recent, lagărele ca loc de întemniţare, tortură şi ucidere au apărut din nou în Europa, mai ales în perioada „purificării etnice" din conflictele balcanice ale anilor 1990. Cele 677 de lagăre din Bosnia, care au găzduit în principal musulmani bosniaci şi bosniaci croaţi, au fost Omarska (7 000 de deţinuţi; 5 000 ucişi), Keraterm (3 000; 300), Trnopolje (6 000; cifră necunoscută a morţilor), Heliodrom (6 000; cifră necunoscută a morţilor) şi Manjača (3 737; cifră necunoscută a morţilor).

LOTHAR VON TROTHA ŞI MASACRELE NAMIBIENE

1848–1920

> *Şterg de pe faţa pământului triburile rebele cu şuvoaie de sânge şi de bani. Doar după o asemenea curăţare poate apărea ceva nou.*
>
> Lothar von Trotha

Istoric vorbind, Lothar von Trotha a emis unul dintre primele ordine de genocid. Sub comanda sa, tribul Herero din Africa Germană de Sud-Vest (Namibia de astăzi), a fost exterminat în proporţie de aproape 90% – un act deliberat de anihilare care avea să îi inspire pe alţi rasişti în cursul secolului XX.

În 1894, momentul în care a ajuns în Africa, Adrian Dietrich Lothar von Trotha era veteran al Războaielor Austro-Prusac şi Franco-Prusac. Prima sa funcţie în Africa a fost de comandant al forţelor coloniale din Africa Germană de Est (în prezent, Tanzania continentală, Rwanda şi Burundi), şi cât a stat acolo şi-a câştigat reputaţia de om care nu tolera nicio opoziţie din partea băştinaşilor. A urmat o scurtă detaşare în China, timp în care a jucat un rol important în înăbuşirea Răscoalei Boxerilor împotriva Occidentului (vezi p. 300).

În mai 1904, von Trotha a fost numit comandant suprem în Africa Germană de Sud-Vest, cuprinsă în acea perioadă de o mare revoltă, condusă de tribul Herero. A sosit în colonie având sub comandă 10 000 de soldaţi înarmaţi până în dinţi, hotărât să rezolve „problema herero”. În primul rând, a ordonat forţelor sale să efectueze o mişcare de învăluire, împingându-i pe

răsculaţi într-un singur loc. Apoi oamenii lui i-au încercuitpe herero din trei părţi. Locul fusese bine ales, întrucât singura portiţă de scăpare era fuga în deşertul Kalahari.

În bătălia de la Waterberg, desfăşurată în august 1904, von Trotha i-a atacat pe herero – care numărau în jur de 50 000 de oameni, dintre care 6 000 erau războinici – cu aproximativ 2 000 de soldaţi. Deşi deţineau un avantaj numeric de trei la unu, herero nu au putut face faţă puştilor moderne, mitralierelor şi artileriei din înzestrarea forţelor germane. Înfrânţi, supravieţuitorii au preferat să se refugieze în aridul deşert Kalahari – aşa cum spera von Trotha. După ce pregătise capcana, le-a ordonat oamenilor lui să otrăvească toate ochiurile de apă întâlnite în cale. Între timp, a ridicat garduri de-a lungul marginii deşertului, lăsând posturi de pază pentru a descoperi orice încercare de evadare din sălbăticia pustie; cei care încercau, erau împuşcaţi pe loc.

Pentru ca nimeni să nu aibă vreun dubiu în legătură cu planul lui, von Trotha a emis apoi faimosul său „ordin de exterminare”:

> Toţi herero trebuie să îşi părăsească pământurile. Dacă refuză, îi voi sili să o facă... Orice herero descoperit în interiorul frontierei germane, cu sau fără armă, cu sau fără vite, va fi împuşcat. Nu se iau prizonieri. Aceasta este hotărârea mea în privinţa populaţiei herero.

Ca o îndulcire a acestui ordin draconic, nu toţi herero au fost împuşcaţi pe loc. Unii au ajuns în lagăre de muncă sau au fost făcuţi sclavi. În ansamblu, efectul a fost acelaşi, întrucât mii de herero au murit de epuizare fizică, boli sau foame. Multe femei au căzut victime abuzurilor sexuale. La data la care von Trotha şi-a încheiat misiunea, au rămas în viaţă doar 15 000 dintre cei peste 80 000 de herero.

Mai mulţi etnici herero au devenit subiect de experimente medicale efectuate de geneticianul Eugene Fischer. Lucrarea acestuia, care sugera presupusa inferioritate a africanilor, a stimulat ulterior ideile lui Adolf Hitler, care a citit cartea lui Fischer în anul 1923, când era în închisoare, şi s-a declarat impresionat.

În aprilie 1905, von Trotha s-a confruntat cu o altă revoltă– de această dată, a populaţiei nama. A recurs din nou la metodele care se dovediseră

atât de devastatoare împotriva populaţiei herero. A emis un decret ai cărui termeni dau fiori şi astăzi celor care îl citesc:

> Nama care nu vor să se predea şi apar în zona germană vor fi împuşcaţi, până când vor fi exterminaţi cu toţii. Potrivit legii, cei care, la începutul revoltei, au comis crime împotriva albilor sau au comandat ca albii să fie ucişi îşi vor pierde viaţa. În ceea ce priveşte puţinii nama rămaşi neînfrânţi, îi vom trata ca pe herero, care, în orbirea lor, au crezut că pot purta cu succes un război împotriva împăratului german şi a marelui popor german. Vă întreb, unde sunt acum herero?

În măcelul care a urmat acestui edict, au pierit aproximativ 10 000 de nama, iar alţi 9 000 au ajuns în lagăre de concentrare.

În Germania, spre sfârşitul anului 1905, când au ajuns să fie cunoscute, activităţile lui von Trotha au declanşat o explozie de condamnări publice. Pentru a potoli nemulţumirile, Kaizerul l-a rechemat pe von Trotha în Europa, dar nu l-a pedepsit pentru acţiunile lui, astfel că el şi-a păstrat gradul în cadrul armatei germane. A participat la Primul Război Mondial, pe toată durata acestuia, şi a murit în 1920 de cauze naturale.

În timpul misiunii lui von Trotha, triburile Herero şi Nama din Africa de Sud-Vest au fost condamnate la uitare. El a creat tiparul care a culminat cu genocidul la scară inimaginabilă din timpul Holocaustului. În august 2004, guvernul german a recunoscut în mod oficial activităţile lui von Trotha, a acceptat „răspunderea istorică şi morală” pentru ele şi a cerut scuze poporului namibian.

Populaţii dispărute

De-a lungul secolelor, încă de la anihilarea amaleciţilor în vremurile biblice (1 Paralipomena 4:42–43), cuceririle şi colonizările au privat multe culturi de identitatea proprie, le-au adus pe unele la extincţie aproape totală, iar pe altele le-au distrus în întregime.

Nu se cunoaşte cu exactitate de ce anumite culturi antice– precum hitiţii, filistenii, troienii şi minoanii – au dispărut din istorie. Tot astfel, puternica civilizaţie maya din America Centrală a pierit în mod misterios în secolul al X-lea, deşi supravieţuitorii au întemeiat ulterior oraşe-stat care au fost apoi zdrobite de spaniolii colonizatori. Limba maya, totuşi,

supravieţuieşte, fiind vorbită de descendenţii care trăiesc în regiune în prezent. Sosirea conchistadorilor, împreună cu bolile „Lumii Vechi”, precum variola, pojarul şi febra tifoidă, au devastat alte popoare indigene din America Centrală şi de Sud. Între 1520 şi 1580, puternicele imperii aztec şi maya au fost şterse de pe faţa pământului, iar supravieţuitorii asimilaţi în noua populaţie. În Brazilia, populaţia indigenă a scăzut după colonizare de la 3 milioane de locuitori la circa 300 000, estimările sugerând că 95% dintre băştinaşii sud-americani au dispărut.

Indienii nord-americani au suferit acelaşi tratament. Indienii arawak au dispărut pe la mijlocul secolului al XVII-lea, iar cei mohawk şi irochezii au fost decimaţi de variolă, urmaţi în secolele următoare de indienii din Marile Câmpii şi de pe Coasta de Vest. Dislocarea masivă spre rezervaţii – cum a fost mutarea celor 17 000 de indieni cherokee în 1830, în cadrul a ceea ce s-a numit „Drumul lacrimilor” –, împreună cu masacrele precum acelea ale indienilor sioux la Wounded Knee în 1890, au lovit şi mai grav cultura indiană din America de Nord. În prezent, amerindienii băştinaşi din triburile navajo, cherokee, chocktaw, chippewa, apaş, lumbee, blackfeet, irochezi şi pueblo supravieţuiesc, dar aproape nouă din zece au sângele amestecat.

În Australia, la sosirea europenilor existau aproximativ 600 de populaţii aborigene, dar masacrele şi bolile au redus numărul acestora cu circa 90% între anii 1788 şi 1900. În Noua Zeelandă, s-ar fi putut petrece o situaţie similară. Numărul de maori indigeni s-a înjumătăţit între 1840 şi 1900, dar populaţia şi-a revenit. Atât în Australia, cât şi în Noua Zeelandă, populaţiile indigene îşi reafirmă cu tot mai multă tărie cultura şi drepturile.

DR. CRIPPEN
1862–1910

… şi astfel au procedat la Hilldrop Crescent nr. 39, cu intenţii criminale şi premeditate, de au ucis-o pe numita Cora Crippen, cunoscută şi sub numele de Belle Elmore.

Din mandatul de arestare emis pe numele doctorului Crippen şi al amantei sale în 1910

Rezonabil, calm şi manierat, Hawley Harvey Crippen – doctorul morţii – a intrat în istorie ca fiind primul criminal care a fost prins utilizându-se proaspăt inventatul telegraf fără fir. Şocând Marea Britanie din epoca eduardiană, el şi-a otrăvit soţia şi a făcut-o bucăţi, i-a fiert organele şi i-a aruncat apoi capul într-un canal, după care i-a îngropat torsul sub podeaua casei lor.

Hawley Harvey Crippen s-a născut în 1862 la Coldwater, Michigan. După ce a obţinut diploma de medic şi a studiat homeopatia, s-a mutat la New York, lăsându-şi fiul, Otto, în grija părinţilor după moartea primei soţii, în jurul anului 1890. Şase luni mai târziu a cunoscut-o pe Cora Turner (nume de scenă Belle Elmore), o cântăreaţă de music-hall în vârstă de 19 ani, care avea aspiraţii mari. Zgomotoasă şi sigură de sine, cu părul negru şi cârlionţat, şolduri generoase şi o siluetă voluptuoasă, se deosebea total de Crippen, care avea o statură firavă şi vorbea foarte blând.

Cora sperase că mariajul îi va aduce securitatea financiară pentru a-şi urma cariera de artistă, însă o întorsătură financiară neplăcută l-a silit pe Crippen să se angajeze la o firmă de distribuţie prin poştă a produselor homeopatice, iar în 1897 s-a mutat la Londra pentru a deschide un nou birou al firmei. La început, Cora a rămas în America, având o serie de

aventuri amoroase, iar când, în cele din urmă, s-a alăturat lui Crippen în 1900, nu a pierdut deloc timpul şi s-a aruncat în vârtejul social al scenei teatrale a Londrei. Perechea şi-a schimbat domiciliul de câteva ori şi, când locuiau pe Hilldrop Crescent la nr. 39, în Camden Town, Cora a avut o aventură cu un student care stătea la ei cu chirie.

În 1901, Ethel Le Neve, o secretară discretă, în vârstă de 18 ani, a fost angajată la biroul lui Crippen, iar între cei doi s-a înfiripat o legătură, încă neconsumată. Căsnicia soţilor Crippen se destrăma cu repeziciune, iar spre sfârşitul anului 1909, Crippen a hotărât să se debaraseze de soţie, spunând în mod deliberat unui coleg că era îngrijorat în privinţa stării ei de sănătate. În 17 ianuarie 1910, a comandat cinci granule de hidrobromură de hioscină – un medicament folosit ca sedativ– de la un farmacist din Oxford Street. Cora Crippen a fost văzută ultima oară în viaţă în 31 ianuarie 1910. Deşi prietenii şi vecinii s-au arătat suspicioşi auzind de dispariţia ei, doctorul Crippen i-a asigurat că ea se întorsese în Statele Unite pentru a se ocupa de unele treburi de familie, susţinând ulterior că murise din cauza unei pneumonii. După câteva săptămâni a adus-o pe Ethel acasă la el.

În 30 iunie 1910, Scotland Yardul a primit o informare în legătură cu dispariţia Corei, iar Crippen a fost interogat de poliţie. A minţit din nou, spunându-i pe un ton rece inspectorului Walter Drew că soţia îl părăsise şi că îi fusese ruşine să le spună vecinilor acest lucru. După zile şi zile de interogatorii, el şi Ethel au fugit la Anvers, unde s-au îmbarcat pe SS *Montrose*, un transatlantic ce mergea la Montréal.

În 14 iulie, la scurtă vreme după fuga perechii, casa din Hilltop Crescent nr. 39 a fost percheziţionată, descoperindu-se rămăşiţele unui tors de femeie în pivniţa pentru cărbuni. Cadavrul, care s-a dovedit a fi al Corei Crippen, fusese mutilat, astfel încât să încapă într-un spaţiu foarte mic. Crippen îi extrăsese coloana vertebrală şi cutia toracică, pe care le arsese în vatra din bucătărie, îi topise organele în acid şi îi tăiase capul, pe care îl aruncase într-un canal din zonă. S-a emis imediat un mandat de arestare.

În acest timp, la bordul transatlanticului *Montrose*, Crippen călătorea sub numele de Robinson, iar Ethel se deghizase ca tânăr băiat, dându-se drept fiul lui Robinson. Cu toate acestea, căpitanul navei, Harry Kendall,

fusese alertat în legătură cu fuga celor doi şi, nelăsându-se convins de deghizarea lui Ethel, a transmis un mesaj în Anglia – prin intermediul noului telegraf fără fir – că îi avea la bord pe cei doi suspecţi. Inspectorul Drew s-a îmbarcat pe SS *Laurentic*, o navă mult mai rapidă, care a ajuns cu o zi mai devreme la Montréal. În timp ce *Montrose* acosta, Drew a urcat la bord şi i-a arestat pe Crippen şi Ethel, apoi i-a dus înapoi la Londra.

La proces Crippen şi-a susţinut nevinovăţia şi, dorind să o protejeze pe Ethel, a refuzat să o accepte ca martor al apărării. Acuzarea a susţinut că el încercase să o otrăvească pe Cora, apoi, după ce acest lucru dăduse greş, că o împuşcase în cap. Crippen a fost găsit vinovat de crimă şi spânzurat pe 23 noiembrie. Amanta sa nu a fost considerată vinovată de complicitate după comiterea faptei. În octombrie 2007, specialistul în medicină legală David Foran a dat o nouă întorsătură acestui caz şi sentinţei, susţinând că ADN-ul mitocondrial arăta că fragmentele de cadavru găsite în casa lui Crippen aparţineau altei persoane, nu Corei Crippen, ceea ce adaugă o nouă turnură acestei poveşti oribile.

ADN-ul şi medicina legală

Proba ADN nu reprezintă singura descoperire care a transformat medicina legală în ceea ce priveşte identificarea infractorilor. Aproape un secol, amprentele au fost cea mai importantă metodă.

Cercetările privind amprentele au fost începute în 1823 de fiziologul ceh Jan Evangelista Purkyně (1787–1869), de medicul britanic Henry Faulds în anii 1870 şi, în deceniul următor, de antropologul britanic Sir Francis Galton care, în influenta sa carte *Amprente* a stabilit aproape cu certitudine că nu există două amprente identice. Primele fişiere cu amprente au fost compilate în 1892 de funcţionarul argentinian de poliţie Juan Vucetich, care a fost de altfel şi primul care a identificat un criminal după amprente: Francisca Rojas, care a lăsat o amprentă însângerată pe uşorul uşii după ce şi-a ucis cei doi fii. Cinci ani mai târziu, s-a înfiinţat la Calcutta primul birou de amprente, iar doi indieni au dezvoltat sistemul Henry de clasificare a amprentelor (numit după supervizorul lor, Edward Henry,

inspector general de poliţie al Bengalului) – sistem care se foloseşte şi astăzi.

În ultimii ani a apărut ideea de profil ADN (numit câteodată amprentare genetică), folosit pentru prima oară într-un caz de crimă, în care a fost condamnat Colin Pitchfork în 1987 pentru aşa-numitele crime Enderby. ADN este acidul nucleic conţinând codul genetic aflat în toate organismele vii, iar în 1985, omul de ştiinţă britanic Sir Alec Jeffreys a descoperit că fiecare om, cu excepţia gemenilor identici, are un model ADN unic, ce poate fi „citit” din secţiuni de ADN necodificate. La locul unei crime, ADN-ul poate fi extras din urme de sânge, spermă, piele, salivă sau păr şi comparat cu mostre prelevate de la suspecţi. Deseori, deşi cu mai puţină certitudine, pentru identificarea resturilor de schelet, se foloseşte ADN-ul mitocondrial, care, cu toate că nu este unic, poate ajuta la valorificarea altor probe (inclusiv cele circumstanţiale).

Stabilirea profilului ADN a permis redeschiderea şi soluţionarea a numeroase cazuri, la ani distanţă după comiterea faptelor. Primul american condamnat cu ajutorul probelor ADN a fost Tommy Lee Andrews, care a primit în 1987 o sentinţă de 22 de ani de închisoare pentru violarea unei femei din Florida. În 1999, folosind compararea ADN-ului mitocondrial, Hadden Clark a fost acuzat de asasinarea şi canibalizarea, în 1986, a lui Michelle Dorr, ale cărei resturi de schelet fuseseră descoperite recent. Anthony Balaam, cunoscut sub numele de Strangulatorul din Trenton, a fost condamnat în 2000 pentru viol şi omor, după ce ADN-ul său s-a potrivit cu cel al spermei găsite la două dintre victimele sale. În 2004, proba ADN a fost folosită împotriva lui Derrick Todd Lee – oribilul ucigaş în serie din Baton Rouge.

În Marea Britanie, profilul ADN a ajutat la soluţionarea multor crime, inclusiv cea comisă de Ian Simms, condamnat în 1987 pentru uciderea lui Helen McCourt, deşi cadavrul acesteia nu a fost descoperit. Testele naţionale făcute asupra deţinuţilor cu tulburări mentale în 2004 au condus la soluţionarea a 64 de cazuri neelucidate până atunci – inclusiv a unei crime din 1997 comisă la Londra şi a unui viol din 1994, comis în South

Yorkshire. În 2006, proba ADN a contribuit la condamnarea lui Steve Wright pentru uciderea a cinci prostituate la Ipswich.

În ciuda caracterului aparent convingător al probei ADN, procesul îndelungat şi controversat al actorului şi fostei vedete de fotbal american O.J. Simpson (1994) s-a încheiat cu achitarea sa.

Profilul ADN poate stabili nevinovăţia la fel de bine ca şi vinovăţia. În 1993, Kirk Bloodsworth a devenit primul american care a fost eliberat din închisoarea unde îşi aştepta execuţia, după ce testele ADN l-au exonerat de vina de a fi ucis în 1984 pe Dawn Hamilton, în vârstă de nouă ani (proba ADN ajutând ulterior la identificarea adevăratului criminal, Kimberly Ruffner). În decembrie 2000, Frank Lee Smith a fost exonerat de pedeapsă, după ce a aşteptat 14 ani să fie executat, iar în 2003, probele au dezvăluit că cele două crime pentru care David Allen Jones fusese condamnat fuseseră comise de fapt de Chester Turner, criminal în serie din Los Angeles.

VLADIMIR LENIN
1870–1924

> *Unul din zece oameni vinovaţi de parazitism vor fi împuşcaţi pe loc... Trebuie să sporim energia terorii... împuşcaţi şi deportaţi... lansaţi o teroare nemiloasă în masă împotriva culacilor, preoţilor şi a gărzilor albe...*
>
> Lenin în 1918

Lenin a fost politicianul marxist fanatic, nemilos şi înzestrat, însă, în acelaşi timp, pragmatic, creator al experimentului sovietic, scăldat în sânge, care s-a bazat încă de la început pe crime la întâmplare şi represiune necruţătoare, şi care a dus la uciderea a multe milioane de oameni nevinovaţi. Lenin a fost venerat de propaganda comunistă şi în cercurile liberale naive occidentale drept părintele blând şi cuviincios al popoarelor sovietice, dar acum ştim că îi făcea plăcere să folosească teroarea şi vărsarea de sânge, deşi era extrem de inteligent şi cultivat. Cu toate acestea, a fost unul dintre titanii politici ai secolului XX şi, în absenţa voinţei sale, revoluţia bolşevică din 1917 nu ar fi avut loc.

Deloc impresionant la prima vedere, dar având o personalitate excepţională, Vladimir Ilici Ulianov, cunoscut sub numele de Lenin, era mic şi îndesat, cu o chelie prematură, o frunte bombată şi ochi pătrunzători, uşor oblici. A fost un bărbat genial, cu un râs molipsitor, însă şi-a dedicat cu fanatism viaţa revoluţiei marxiste, dăruindu-şi acesteia inteligenţa, pragmatismul neiertător şi voinţa politică agresivă.

Lenin a crescut într-o familie iubitoare, iar părinţii săi proveneau din rândul nobilimii. Tatăl lui a fost inspector şcolar în Simbirsk, iar mama era fiica unui medic şi latifundiar înstărit; mergând pe firul genealogic, au

existat strămoşi evrei, suedezi şi tătari calmuci (de unde şi ochii puţin oblici). Lenin avea siguranţa de sine a unui nobil şi, în tinereţe, îi dăduse chiar în judecată pe unii ţărani pentru daune aduse proprietăţii sale. Acest lucru explică dispreţul lui faţă de vechea Rusie: „ruşi idioţi” era înjurătura lui preferată. Când a primit critici pentru naşterea sa într-un mediu de nobili, a răspuns: „Dar ce părere aveţi despre mine? Sunt vlăstarul nobilimii de la ţară... încă nu am uitat aspectele plăcute ale vieţii de pe moşia noastră... Bine, atunci condamnaţi-mă la moarte! Nu merit să fiu revoluţionar?” Niciodată nu i-a fost ruşine să trăiască din veniturile obţinute pe proprietăţile lui.

Idila rustică pe proprietatea familiei s-a încheiat în 1887, când fratele lui mai mare, Aleksandru, a fost executat pentru conspiraţie împotriva ţarului. Acest eveniment a schimbat totul. Lenin a obţinut diploma de avocat la Universitatea din Kazan, unde i-a citit pe Cernîşevski şi Neceaev, cunoscând disciplina teroriştilor revoluţionari ruşi chiar înainte de a fi îmbrăţişat marxismul şi de a activa în Partidul Socialist al Muncitorilor din Rusia. După arestarea şi deportarea în Siberia, Lenin s-a mutat în Europa Occidentală, trăind la Londra, Cracovia şi Zürich. În 1902, a scris *Ce-i de făcut?*, care a definit o nouă avangardă a revoluţionarilor de profesie şi nemiloşi şi a dus la divizarea partidului în aşa-zisa facţiune majoritară – bolşevicii conduşi de Lenin – şi minoritatea ceva mai moderată a menşevicilor.

„Gunoaie”, „bastarzi”, „mizerabili”, „prostituate”, „ruşi proşti”, „cretini” şi „menajere proaste” au fost doar câteva dintre insultele adresate de Lenin inamicilor lui. A manifestat un dispreţ enorm faţă de propriii simpatizanţi liberali, pe care îi numea „idioţi de nădejde”, râzând de tovarăşii mai blânzi, cărora le spunea „băutori de ceai”. Animat de luptă, a trăit cu frenezia obsesivă a fiorului politic, mânat de o furie aprigă şi de dorinţa de a-şi domina aliaţii – dar şi de a zdrobi opoziţia.

Lui Lenin îi păsa prea puţin de artă sau de latura sentimentală a vieţii: serioasă şi cu ochii bulbucaţi, soţia lui, Nadia Krupskaia, era mai degrabă administratoare şi secretară decât iubită, însă el a avut o aventură pătimaşă cu frumoasa, bogata şi libertina Inessa Armand. Ajuns la putere, Lenin s-a

complăcut în scurte aventuri cu secretarele lui – cel puţin potrivit spuselor lui Stalin, care a susţinut că soţia lui, Krupskaia, s-a plâns de ele în cadrul Biroului Politic. Însă pentru Lenin politica era totul.

În timpul Revoluţiei din 1905, Lenin a revenit în Rusia; însă răscoala bolşevicilor de la Moscova a fost înăbuşită de ţarul Nicolae al II-lea, iar Lenin a trebuit să plece din nou în exil. Având nevoie disperată de bani şi întreţinând dispute ideologice între facţiuni, care au continuat să dezbine partidul, Lenin a apelat la jafuri de bănci şi violenţă pentru a-şi finanţa micul grup. În cursul acestor escapade, Stalin i-a reţinut atenţia lui Lenin, care l-a promovat, chiar dacă alţi tovarăşi l-au avertizat în legătură cu predispoziţia spre violenţă a lui Stalin: „Este exact genul de om de care am nevoie!”, a răspuns el. În 1914, bolşevicii fuseseră aproape zdrobiţi de poliţia secretă ţaristă şi majoritatea se aflau în exil sau în închisori: în 1917, Lenin – care a trăit perioada războiului în Cracovia, apoi în Elveţia – se întreba dacă Revoluţia se va petrece în timpul vieţii lui.

Însă în februarie 1917, tulburări izbucnite spontan l-au doborât pe ţar. Lenin s-a grăbit să ajungă la Petrograd (Sankt-Petersburg), i-a îndemnat pe bolşevici să recurgă la un radicalism energic şi, prin voinţă personală, a creat un program care promitea pace şi pâine şi astfel şi-a popularizat partidul. În ciuda uriaşei opoziţii din partea propriilor tovarăşi, Lenin– sprijinit de doi radicali capabili, Troţki şi Stalin – i-a forţat pe bolşevici să declanşeze lovitura de stat din octombrie, prin care au preluat puterea în Rusia şi au schimbat cursul istoriei.

Din momentul în care Lenin a preluat puterea ca premier– sau preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului –, noua republică sovietică a fost ameninţată din toate părţile de război civil şi intervenţie străină. Lenin a încheiat cu Germania Pacea de la Brest-Litovsk şi a introdus Noua Politică Economică pentru a încuraja libera iniţiativă nemarxistă, dar a urmărit victoria în războiul civil din Rusia, recurgând la comunismul angajat în luptă, represiuni brutale şi teroare. „O revoluţie fără plutoane de execuţie nu are sens”, spunea el. În 1918, a înfiinţat CEKA, poliţia secretă sovietică şi a încurajat brutalitatea nemiloasă. Au fost ucişi între 280 000 şi 300 000 de oameni ca urmare a ordinelor lui; acest lucru a ieşit la lumină

abia în 1991, când au fost deschise arhivele referitoare la acea perioadă. „Trebuie... să zdrobim orice rezistenţă cu o asemenea brutalitate, încât nimeni să nu uite asta vreme de câteva decenii”, a scris el.

După ce Lenin a fost împuşcat, aproape mortal, într-o încercare de asasinat din august 1918, „Teroarea Roşie” s-a intensificat. Cei mai talentaţi şi energici dintre protejaţii lui, Stalin şi Troţki, s-au dovedit extrem de duri. Când ţărănimea s-a opus politicilor aplicate şi au pierit milioane de oameni de foame, Lenin a spus: „Lăsaţi ţărănimea să rabde de foame”. În 1920, Revoluţia Sovietică se instaurase, dar Lenin se simţea epuizat şi nu şi-a revenit niciodată după rănile de glonţ căpătate în 1918. În 1922, l-a promovat pe Stalin la rangul de secretar general al partidului, dar când acesta i-a insultat pe alţi tovarăşi şi apoi pe soţia lui Lenin, acesta din urmă a încercat să îl îndepărteze din funcţie. Era prea târziu. Lenin a fost doborât de o serie de atacuri cerebrale, dar a reuşit să înregistreze un testament prin care îi ataca pe toţi potenţialii succesori, inclusiv pe Troţki, dar mai ales pe Stalin, despre care a spus că este „prea necioplit” pentru o funcţie atât de înaltă. Însă starea lui de sănătate s-a deteriorat rapid şi a murit în 1924. A fost îmbălsămat şi expus în mausoleul din Piaţa Roşie, apoi venerat ca un sfânt marxist.

În Uniunea Sovietică, leninismul şi stalinismul au fost unul şi acelaşi lucru: o ideologie utopică totalitară, întemeiată pe represiune, vărsare de sânge şi distrugerea libertăţii personale. Din cauza lui Lenin, această ideologie a provocat moartea a peste 100 de milioane de oameni nevinovaţi în secolul XX.

Campania lui Lenin împotriva culacilor

În 1918, Lenin a iniţiat „Teroarea Roşie” împotriva tuturor celor consideraţi duşmani ai poporului – precum culacii (ţăranii înstăriţi). Următorul ordin, emis în 1918, este tipic:

> Tovarăşi! Insurecţia din cele cinci raioane de culaci trebuie înăbuşită cu orice preţ.
>
> Interesele revoluţiei impun acest lucru, deoarece ultima bătălie decisivă împotriva culacilor se desfăşoară pretutindeni.
>
> Trebuie dat un exemplu.

1. Spânzuraţi (şi faceţi astfel încât acest lucru să fie văzut de toată lumea) cel puţin o sută de culaci cunoscuţi, oameni bogaţi, oameni care sug sângele poporului.

2. Faceţi-le cunoscute numele.

3. Confiscaţi-le toate grânele.

4. Stabiliţi ostaticii în conformitate cu telegrama de ieri. Faceţi acest lucru în aşa fel încât, pe sute de kilometri în jur, oamenii să poată vedea, tremura, şti şi striga: culacii sugători de sânge sunt şi vor fi strânşi de gât.

Confirmaţi primirea telegramei şi puneţi în aplicare conţinutul ei.

Al vostru, Lenin.

P.S. Găsiţi oameni cu adevărat hotărâţi.

PANCHO VILLA

1878–1923

Mai bine să mori în picioare decât să trăieşti în genunchi!
Emiliano Zapata

Supranumit *El Centauro del Norte* („Centaurul Nordului”), Pancho Villa a dobândit o reputaţie cvasiromantică de erou popular mexican, care ascunde adevărata moştenire lăsată de el. Inteligenţa, farmecul şi eficienţa militară l-au făcut să devină un actor principal în politica revoluţionară a vremii sale, însă violenţa, ambiţia şi brutalitatea rece îl evidenţiază drept arhetip al unui *caudillo* sud-american.

Născut în 1878 sub numele de Doroteo Arango, undeva în apropiere de San Juan del Río, Durango, Pancho Villa provenea din rândul ţărănimii. După ce spre sfârşitul copilăriei a muncit ca fermier, la vârsta de 16 ani s-a mutat în oraşul Chihuahua, sperând să se îmbogăţească, dar când un latifundiar din satul său a încercat să abuzeze sexual de sora lui, s-a întors acasă imediat şi l-a ucis cu sânge rece pe acesta. Astfel, s-a condamnat la o viaţă de bandit şi s-a refugiat în munţii Sierra Madre. În următorii 17 ani avea să îi terorizeze pe cei care trăiau sau treceau prin fieful lui din munţi, iar furtul de vite, jefuirea de bănci şi crima au devenit specialitatea lui.

În acea vreme, Mexicul era condus de un dictator corupt, Porfirio Díaz. O mare parte a pământurilor ţării erau exploatate nemilos de proprietari bogaţi de domenii întinse (*hacienda*), lăsând grosul populaţiei să trudească în condiţii de represiune politică şi sărăcie cruntă. În 1910, Díaz, care se afla în funcţie de multă vreme, a dorit „realegerea” ca preşedinte. Cei care se opuneau autorităţii lui se strânseseră în jurul lui Francisco Madero, „apostolul democraţiei”, care era sprijinit de voluntari cunoscuţi sub numele

de *antireelectionista* (antirealegere). Când Díaz a susţinut că obţinuse victoria în alegeri, Madero a proclamat „Planul de la San Luis Potosi”, declarând că alegerile fuseseră fraudate, şi a chemat la o revoltă armată. Începuse Revoluţia Mexicană. Villa şi-a legat soarta de aceea a revoluţiei, capturând Chihuahua şi Ciudad Juárez pentru forţele lui Madero. Deşi a pretins că trecea printr-o „deşteptare” politică, este greu de spus dacă Pancho Villa chiar credea în acea cauză sau a simţit, pur şi simplu, încotro bate vântul, însă revoluţia a marcat un punct de cotitură în viaţa lui.

În 1911, Díaz a fost înlăturat de la putere şi silit să plece în exil. Speranţele de instaurare ale unei democraţii autentice în Mexic au fost însă spulberate când, în 1913, preşedintele Madero a fost asasinat de susţinătorii vechiului regim, iar Victoriano Huerta, şeful forţelor armate mexicane, a preluat puterea în urma unei sângeroase lovituri de stat. Foşti aliaţi şi suporteri ai cauzei lui Madero, Huerta şi Villa ajunseseră acum inamici de moarte, Huerta fiind chiar unul dintre susţinătorii condamnării la moartea a lui Villa pentru furt şi insubordonare. Doar intervenţia personală a lui Madero împiedicase aplicarea sentinţei.

Lucru deloc surprinzător, Villa a hotărât să susţină forţele lui Venustiano Carranza – lider al opoziţiei faţă de Huerta – şi a obţinut o serie de victorii militare, înfrângând forţele lui Huerta la Ciudad Juárez, Tierra Blanca, Chihuahua, Ojinaga, Torreón, Saltillo şi Zacatecas. Aceste succese au jucat un rol important în prăbuşirea lui Huerta în iulie 1914 şi l-au transformat pe Villa în erou al revoluţiei. Toate acestea s-au obţinut însă cu un preţ. La Zacatecas, de pildă, au murit 7 000 de oameni, iar alţi 5 000 au fost răniţi – mulţi dintre ei civili. Au apărut semne de îngrijorare că lui Villa îi făcea plăcere să ucidă în mod inutil şi că nu dorea să accepte decât propria autoritate.

În 1915, Villa – cândva răsfăţatul revoluţiei – devenise un renegat imprevizibil. Şi-a declarat în mod deschis opoziţia faţă de Carranza şi s-a apropiat şi mai mult de facţiunea extremistă a revoluţiei, strânsă în jurul lui Emiliano Zapata, o figură importantă în lupta împotriva lui Díaz. Însă Villa îşi întâlnise un adversar pe măsură în persoana generalului şef al lui Carranza, Álvaro Obregón. A fost înfrânt în două bătălii de la Celaya în

1915, deoarece tehnicile şi armele mai moderne deţinute de oamenii lui Obregón se dovediseră hotărâtoare.

Villa s-a retras la Chihuahua, iar acolo a instituit o domnie a fricii, impunând propriile legi şi recrutând noi membri (indiferent cât de rezervaţi erau aceştia) pentru brigăzile lui de bandiţi. Confruntându-se cu probleme economice crescânde, a rechiziţionat fără milă fonduri de la populaţia cândva loială din regiune – o acţiune care nu a slujit decât la sărăcirea acesteia. A emis chiar şi monedă proprie, iar cei care nu doreau să accepte plăţi în această monedă erau împuşcaţi pentru „trădarea revoluţiei”.

Încolţit de forţele guvernamentale şi înfuriat tot mai mult de ceea ce considera drept amestec străin (preşedintele Woodrow Wilson sprijinea guvernul lui Carranza drept cea mai bună soluţie pentru instituirea unei conduceri stabile în Mexic), Villa şi-a îndreptat atenţia spre Statele Unite. În cursul unui raid din ianuarie 1916 asupra unui tren de pe calea ferată Mexico North Western, în apropiere de Santa Isabel, Chihuahua, a ucis 18 americani. În martie, a urmat un asalt dincolo de frontieră, în Columbus, New Mexico, soldat cu uciderea a 10 soldaţi şi 8 civili.

Drept răspuns, preşedintele Wilson a trimis în Mexic 6 000 de soldaţi sub comanda generalului John „Black Jack” Pershing, dar această „expediţie de pedepsire” având rolul de a-l găsi pe Pancho Villa a dat greş. Villa a rămas un fugar până în 1920, când, în cele din urmă, a negociat un „acord de pace” cu succesorul lui Carranza, preşedintele Adolfo de la Huerta. Vreme de trei ani după aceea, a trăit semiretras pe proprietăţile lui din Chihuahua, apoi, în 1923, a fost asasinat.

Mulţi mexicani şi-l amintesc astăzi pe Villa cu mândrie pentru rolul jucat de el în revoluţie şi pentru că s-a opus superputerii americane. Însă asta ar însemna să se ignore faptul că Villa a fost un luptător ucigaş, care s-a slujit de revoluţie, găsind în aceasta o scuză pentru justificarea crimelor comise. La moartea sa, se spune că ar fi afirmat: „Nu vreau să se termine astfel. Spune-le că am zis ceva”.

Zapata

Viaţa lui Pancho Villa s-a împletit cu aceea a altui revoluţionar mexican celebru – Emiliano Zapata. Ca şi Villa, Zapata şi-a câştigat reputaţia de populist dispus să folosească forţa pentru a-şi atinge scopurile; şi tot astfel, ca şi Villa, a fost de partea lui Madero în lupta pentru răsturnarea dictatorului Porfirio Díaz.

Când regimul Madero s-a dovedit prea conservator pentru el, Zapata a refuzat să-şi demobilizeze forţa de gherilă pe care o strânsese pentru lupta împotriva lui Díaz. În loc să procedeze astfel, în 1911 a proclamat „Planul de la Ayala" şi a promis să ducă „revoluţia" mai departe. Planul cerea o reformă agrară radicală în Mexic pentru a îmbunătăţi soarta ţăranilor simpli. Zapata voia împărţirea proprietăţilor şi înapoierea pământurilor comunităţilor de indigeni săraci. Programul său a fost rezumat în strigătul de luptă „Tierra y Libertad!" („Pământ şi libertate!") care a ajuns să îi caracterizeze pe Zapata şi pe sprijinitorii săi.

După ce Madero a fost înlăturat de generalul Huerta, Zapata a participat la lupta împotriva noului dictator. Când, la rândul lui, Huerta a fost izgonit, fiind înlocuit de constituţionalistul Carranza, istoria s-a repetat. Zapata s-a văzut încă o dată în opoziţie cu guvernul şi a hotărât din nou că revoluţia agrară pe care o dorea el putea fi realizată doar prin luptă armată. Drept urmare, au fost incendiate proprietăţi, iar opozanţii au fost ucişi de turbulenţii „zapatişti" – care acum se autointitulau „Armata de Eliberare a Sudului".

Ca răspuns, Carranza a pus o mare recompensă pe capul revoluţionarului şi, după înfrângerea lui Pancho Villa, Zapata a devenit din ce în ce mai izolat. În aprilie 1919 a fost asasinat. El rămâne o figură simbolică chiar mai puternică decât Villa în cadrul cercurilor revoluţionare din lume, îndeosebi în Mexic. În anii 1990, când indigenii mexicani din provincia Chiapas au recurs la violenţe pentru a protesta împotriva condiţiilor grele de viaţă, ei au făcut apel la numele lui Zapata – iar noii „zapatişti" au reclamat moştenirea ideologică a lui Emiliano şi a susţinătorilor lui.

IOSIF STALIN

1878–1953

A căutat să lovească nu în ideile opozanţilor săi, ci în ţestele lor.
Lev Troţki, 1936

Stalin a fost dictatorul sovietic care a învins Germania hitleristă în cel de-al Doilea Război Mondial, a extins Imperiul Rus mai mult decât fusese vreodată în trecut, a industrializat URSS, transformând-o într-o superputere nucleară. În cursul unui regim de teroare care a ţinut 30 de ani, acest monstruos ucigaş în masă s-a făcut răspunzător de omorârea a peste 25 de milioane dintre cetăţenii săi nevinovaţi şi i-a închis pe alţi 18 milioane în lagăre de muncă.

Iosif Djugaşvili s-a născut în Gori, un orăşel din Georgia, în munţii Caucaz, fiul unui cizmar alcoolic pe nume Beso şi al lui Keke, o femeie inteligentă şi puternică. Sărac, nesigur de propria paternitate, cu faţa ciupită de vărsat, cu sindactilie la degetele picioarelor şi având un braţ mai scurt, tânărul Soso (cum era el cunoscut) a ajuns un copil extrem de inteligent, supersensibil, suferind de probleme emoţionale şi fiind măcinat de un complex de inferioritate şi de o aroganţă ieşită din comun. Mama lui a reuşit să îi asigure un loc la seminarul din Tiflis, unde a studiat pentru a deveni preot, a învăţat limba rusă, i-a studiat pe clasici şi a publicat poezii romantice. Însă după convertirea la marxism, a devenit un revoluţionar fanatic şi nemilos şi s-a alăturat bolşevicilor lui Lenin. Conspirator înnăscut, şi-a dominat tovarăşii, şi-a subminat şi şi-a trădat rivalii, i-a asasinat pe oamenii pe care îi bănuia a fi spioni ai poliţiei, mergând întotdeauna spre extremism. A fost arestat în repetate rânduri, dar a evadat

de tot atâtea ori, revenind din exilul petrecut în Siberia pentru a participa la Revoluţiadin 1905. A devenit finanţatorul bolşevicilor jefuind bănci şi extorcând (vezi p. 333).

Cum escapadele lui violente au atras atenţia lui Lenin, Stalin a fost ales în Comitetul Central al partidului. A fost arestat pentru ultima oară în 1912 şi exilat la Cercul Arctic, unde şi-a petrecut cea mai mare parte a perioadei cât a ţinut Primul Război Mondial. În martie 1917, când ţarul a fost răsturnat pe neaşteptate, Stalin s-a întors la Petrograd, unde Lenin i s-a alăturat ceva mai târziu. După acapararea puterii în Revoluţia din Octombrie, Lenin a recunoscut că sclipitorul şi lăudărosul Troţki şi morocănosul şi necruţătorul Stalin îi erau cei mai competenţi apropiaţi, şi i-a promovat în Comitetul Executiv al Biroului Politic, alături de el. La izbucnirea războiului civil, Lenin a reuşit să rămână la putere prin teroare, folosindu-l pe Stalin ca expert nemilos în rezolvarea problemelor. Dar ca lider militar, Stalin nu a impresionat în măsura în care a făcut-o Troţki, pe care Stalin încerca tot timpul să îl submineze.

În 1922, dornic să mai echilibreze prestigiul lui Troţki, Lenin l-a promovat pe Stalin în postul de secretar general al partidului. Curând, însă, pe Lenin l-a scandalizat aroganţa protejatului său şi a încercat să îl dea afară din partid – însă era prea târziu. După ce Lenin a suferit un atac cerebral fatal în 1924, Stalin s-a aliat cu Lev Kamenev şi cu Grigori Zinoviev împotriva lui Troţki, care a fost învins în 1925, trimis în exil în 1929 şi asasinat în 1940 de unul dintre ucigaşii plătiţi ai lui Stalin. După exilul lui Troţki, Stalin a făcut o cotitură spre dreapta, aliindu-se cu Nikolai Buharin pentru a-i înfrânge pe Kamenev şi pe Zinoviev.

În 1929, Stalin a fost aclamat ca urmaş al lui Lenin, iar după aceea a devenit subiectul unui frenetic cult al personalităţii. Debarasându-se de Buharin, Stalin a declanşat un efort nemilos de industrializare a înapoiatei URSS şi de colectivizare a agriculturii. Când ţărănimea s-a opus, Stalin a lansat un adevărat război împotriva celor mai înstăriţi, cunoscuţi sub numele de culaci, împuşcându-i pe mulţi, exilând şi mai mulţi şi continuând să exporte grâne, chiar dacă aproape zece milioane de oameni au fost

împuşcaţi sau au murit din cauza foametei pe care el o declanşase. Aceasta a fost una dintre cele mai mari crime ale lui Stalin.

În 1934, în ciuda unui congres triumfător al partidului, s-a organizat un complot de înlocuire a lui Stalin cu apropiatul său mai tânăr, Serghei Kirov, care a fost mai târziu asasinat la Leningrad. Nu se ştie sigur dacă Stalin a ordonat asasinarea, dar cu siguranţă s-a folosit de acest lucru ca să declanşeze Marea Teroare pentru a recâştiga controlul şi a strivi orice disidenţă. Cu ajutorul poliţiei secrete, NKVD, Stalin i-a anihilat pe cei pe care îi considera inamici politici importanţi printr-o serie de procese demonstrative, după smulgerea de mărturisiri sub tortură. Zinoviev, Kamenev şi Buharin au fost găsiţi „vinovaţi” de fapte inventate şi împuşcaţi, la fel cum s-a întâmplat şi cu Iagoda şi Iejov, conducători succesivi ai NKVD. Însă aceste procese demonstrative erau doar vârful aisbergului: în 1937–1938, Stalin a emis ordine secrete de arestare şi împuşcare a mii de „duşmani ai poporului” pe cote pentru fiecare oraş şi regiune. Biroul Politic şi Comitetul Central au fost epurate; au fost împuşcaţi 40 000 de ofiţeri, între care s-au numărat şi trei dintre cei cinci mareşali. Nici măcar prietenii cei mai apropiaţi ai lui Stalin nu au fost cruţaţi: a semnat liste de condamnare la moarte care cuprindeau 40 000 de nume. Societatea sovietică era terorizată şi otrăvită. În acei ani, au murit împuşcaţi aproximativ un milion de oameni, în vreme ce alte câteva milioane au fost arestaţi, torturaţi şi exilaţi în lagărele de muncă forţată din Siberia, unde mulţi au murit.

În 1939, confruntat cu Germania nazistă renăscută şi neavând încredere în democraţiile occidentale, Stalin a lăsat deoparte ideile antifasciste şi a semnat Pactul de neagresiune cu Hitler. Germania şi URSS şi-au împărţit Polonia, iar 28 000 de ofiţeri ai acestei ţări au fost ucişi în pădurea Katyn din ordinul lui Stalin. Tot el a cotropit apoi statele baltice şi a lansat un război dezastruos împotriva Finlandei.

Stalin a ignorat în mod constant avertismentele privind intenţia lui Hitler de a ataca URSS. Invazia s-a produs în iunie 1941, iar după câteva zile, armatele sovietice au început să se retragă. Amestecul nefericit al lui Stalin în chestiuni militare a dus la pierderi colosale – aproximativ 6

milioane de soldaţi – în primul an de război. Însă spre sfârşitul anului 1942 a învăţat în cele din urmă să primească sfaturi, iar generalii lui au reuşit o victorie decisivă împotriva germanilor la Stalingrad. Acesta a fost punctul de cotitură al războiului, iar în mai 1945, când Berlinul a căzut în mâinile Armatei Roşii, sovieticii controlau tot estul Europei – şi aveau să îl păstreze cu o mână de fier în următorii 45 de ani. Pe Stalin nu îl interesa costul victoriei: în jur de 27 de milioane de cetăţeni sovietici – atât soldaţi, cât şi civili – au pierit în timpul războiului, perioadă în care Stalin a ordonat deportarea unor popoare întregi în Siberia, inclusiv un milion de ceceni, dintre care jumătate au murit acolo.

Stalin şi-a petrecut ultimii ani de viaţă într-o izolare paranoică, plină de glorie. Curând după încheierea războiului a reînceput domnia terorii. În 1949, doi dintre moştenitorii aleşi de el au fost împuşcaţi în cazul Leningrad, împreună cu mulţi alţii. În 1952, cât se poate de convins că evreii din URSS erau aliaţii Americii, a planificat să îi execute pe tovarăşii săi veterani, amestecându-i într-un inventat „Complot al medicilor”, susţinând că medicii evrei conspirau să asasineze vechea conducere sovietică. Stalin a murit în urma unui atac cerebral în martie 1953.

Un maestru al represiunii brutale, al conspiraţiilor subtile şi al manipulării politice, acest fiu de cizmar a devenit pontiful suprem al marxismului internaţional, dar şi cel mai puternic ţar rus din istorie. Stalin şi bolşevicii, împreună cu marii săi duşmani, Hitler şi naziştii, au adus mai multe nenorociri şi tragedii popoarelor decât oricine altcineva în istorie.

Mic de statură, cu trăsături impenetrabile, ochi de culoarea mierii care deveneau galbeni la mânie, Stalin era capabil, dar mohorât, paranoic frizând nebunia, extrem de cinic şi de nemilos şi un marxist fanatic. Soţ şi tată îngrozitor, otrăvind orice relaţie sentimentală din viaţa sa, Stalin era de părere că vieţile oamenilor sunt lipsite de importanţă şi că anihilarea fizică este instrumentul fundamental în politică. „Moartea unui om este o tragedie; moartea a milioane de oameni reprezintă statistică”, se spune că ar fi declarat Stalin cu umorul său macabru. Stalin nu îşi făcea iluzii în legătură cu brutalitatea sa: „Avantajul modelului sovietic”, a spus el, „este că rezolvă rapid problemele – prin vărsare de sânge”.

Unul dintre monştrii cei mai nemiloşi ai istoriei, el rămâne totuşi un erou pentru mulţi: un manual prezentat de preşedintele Vladimir Putin în 2008 îl numeşte pe Stalin „cel mai de succes conducător rus din secolul XX”.

Hoţ şi seducător

După zdrobirea Revoluţiei din 1905, Stalin şi-a creat propria bandă de tâlhari şi ucigaşi, care au lichidat agenţi de poliţie şi au procurat bani pentru Lenin într-o serie scandaloasă de jafuri armate sângeroase ale unor bănci, taxe de protecţie, furturi din trenuri şi jafuri piratereşti pe Marea Neagră şi Marea Caspică. Cariera lui Stalin în afara legii a culminat cu jefuirea băncii din Tiflis în iunie 1907, când bandiţii lui au ucis 50 de oameni şi au fugit cu 300 000 de ruble. După aceea, Stalin şi-a mutat banda în zona Baku, bogată în ţiţei, deplasându-se mereu şi semănând spaimă prin violenţa atacurilor.

În acea vreme, Stalin era căsătorit cu Kato Svanidze, cu care avea un fiu, Iakov, însă Kato a murit în 1907. Dispreţuind ideea unei vieţi de familie liniştite, el a avut relaţii cu numeroase femei, s-a logodit cu multe dintre acestea, a avut copii nelegitimi – şi i-a abandonat pe toţi fără să se sinchisească. S-a recăsătorit în 1918, dar nu a reuşit să îşi facă noua soţie, Nadia Aliluieva, mai fericită decât pe celelalte femei cu care avusese relaţii. Ea s-a sinucis în 1932, lăsându-i lui Stalin doi copii legitimi, Vasili şi Svetlana.

TALAT PAŞA ŞI MASACRELE DIN ARMENIA

1881–1922

Ce Dumnezeu vreţi? Chestiunea este rezolvată. Nu mai există armeni.

Talat Paşa, răspunzând întrebărilor despre armeni adresate de ambasadorul german, 1918

Mehmet Talat Paşa a fost unul dintre „Junii turci”, reformatori naţionalişti care au ajuns la putere în Imperiul Otoman în 1908; fiind unul dintre cei „Trei Paşi” care au dominat guvernul turc, el a fost arhitectul masacrelor din Armenia, comise între 1915 şi 1916, care au costat viaţa a un milion de oameni.

Talat a lucrat ca funcţionar de poştă până când a fost dat afară pentru apartenenţă la partidul Junii turci – în mod oficial, Comitetul pentru Uniune şi Progres. După revoluţia declanşată de Junii turci în 1908 şi reînfiinţarea parlamentului, Talat a fost ales deputat de Edirne şi ulterior a devenit ministru al Afacerilor Interne. După asasinarea prim-ministrului Mahmud Sevket Paşa în iulie 1913, Talat, acţionând alături de Enver Paşa şi Djemal Paşa, a devenit unul dintre cei „Trei Paşi”, triumvirii juntei care a dominat guvernul otoman până la sfârşitul Primului Război Mondial, târând ţara într-un război dezastruos. Ca ministru de Interne, Talat a organizat deportarea şi uciderea armenilor.

La începutul secolului al XIX-lea, armenii predominant creştini erau încă numiţi Millet-i Sadika – „comunitatea fidelă”. Cu toate acestea, expansiunea rusă în Caucaz a contribuit la stimularea naţionalismului

armean. Imperiul Otoman avea mult mai puţini creştini după Congresul de la Berlin din 1878, expunându-i pe armeni resentimentelor musulmane ca outsideri şi trădători; turcii de rând îi invidiau pe armeni pentru bogăţia lor. Mulţi turci au ajuns să perceapă naţionalismul armean drept o ameninţare la însăşi existenţa statului otoman.

În ultimii ani ai secolului al XIX-lea, sultanul Abdul Hamid al II-lea şi alţii au aprobat o serie de pogromuri împotriva armenilor: probabil că între 1895 şi 1896 au murit sute de mii de oameni, în timp ce masacrul de la Adana din 1909 s-a soldat cu 30 000 de victime dintre armeni.

În 1914, după ce a intrat în Primul Război Mondial de partea Puterilor Centrale, Imperiul Otoman a încercat să recâştige teritoriile pierdute în dauna Rusiei în timpul Războiului Ruso-Turc din 1877–1878. Această strădanie avea să se încheie cu un eşec total. Cu toate acestea, Rusia i-a înarmat pe insurgenţii armeni. Când forţele ruso-armene au ocupat Van, la mijlocul lunii mai 1915, şi au înfiinţat minusculul stat armean, cei Trei Paşi au dat vina pe presupuşii armeni „neloiali”. Talat a pregătit răzbunarea statului.

În 24 aprilie 1915, forţele de securitate au ridicat peste 250 de intelectuali şi de lideri ai comunităţii armene din Istanbul, i-au deportat în est şi apoi i-au asasinat. Terenul fusese pregătit, întrucât la începutul anului se procedase la dezarmarea armenilor care slujeau în armata otomană. După deportările iniţiale din aprilie, programul s-a extins curând la întreaga comunitate armeană. Bărbaţi, femei şi copii au fost trimişi în marş forţat – fără alimente şi apă – spre zonele aride din Siria şi Mesopotamia. În 27 mai, cei Trei Paşi au emis Legea deportării, confirmată printr-un act al parlamentului. A fost înfiinţată Organizaţia Specială, o forţă paramilitară de securitate, care a intrat sub comanda directă a lui Enver Paşa şi a lui Talat pentru a se ocupa de deportări şi de masacre.

În timpul deportărilor, bărbaţii au fost de obicei izolaţi de restul populaţiei şi executaţi. Femeile şi copiii au continuat marşul forţat, suferind bătăi şi masacre. Cei care au supravieţuit călătoriei au fost îngrămădiţi în lagăre de concentrare, unde condiţiile erau înfiorătoare. Mulţi prizonieri erau torturaţi, supuşi unor experimente medicale îngrozitoare sau

măcelăriţi. Mulţi alţii au murit de foame şi de sete. Unele dintre cele mai grave excese comise în astfel de lagăre au fost consemnate de ambasadorul american Henry Morgenthau, care a relatat cum gardienii „puneau fiare înroşite pe pieptul [armenilor], le smulgeau carnea cu cleşti înroşiţi, iar apoi turnau unt topit pe răni. În unele cazuri, jandarmii le băteau în cuie mâinile şi labele picioarelor de bucăţi de lemn – evident, o imitaţie a Crucificării –, iar apoi, cât suferindul se zvârcolea de durere, strigau: „Acum să vină Hristos al tău să te ajute!”

S-a spus că, în 1915, Talat Paşa i-ar fi declarat unui funcţionar de la ambasada germană că guvernul otoman „profita de război pentru a-i lichida în întregime pe duşmanii interni, creştinii indigeni... fără a fi tulburat de intervenţia străină”. Între 1 şi 1,5 milioane de armeni, dintr-o populaţie de sub 2,5 milioane, au pierit în acea perioadă, indiferent dacă acesta a fost un genocid pornit din ordin oficial ori a fost vorba de o serie întâmplătoare de masacre.

Apoi, Talat şi-a concentrat atenţia mai mult asupra situaţiei militare precare, iar în 1917 a fost numit mare vizir al Sublimei Porţi (cu alte cuvinte, prim-ministru). Însă nu a reuşit să împiedice înfrângerile militare şi a demisionat în octombrie 1918, fugind din Turcia la bordul unui submarin german. În 1919, procesele pentru crimele comise în Primul Război Mondial s-au ţinut sub auspiciile Aliaţilor. Conducerea Comitetului pentru Uniune şi Progres a fost găsită vinovată, iar Talat, în calitate de creier al acţiunilor de masacrare, a fost condamnat la moarte. Turcii au cerut Germaniei extrădarea sa, însă înainte de a se întâmpla acest lucru, Talat a fost asasinat în martie 1921 la Berlin. Asasinul său era un supravieţuitor al masacrelor, care îşi văzuse surorile violate şi ucise de trupele turceşti.

Persecutarea armenilor pe care a declanşat-o Talat a constituit o sursă de inspiraţie pentru alţii, care au acţionat mai târziu. Astfel, când se gândea la uciderea evreilor, Hitler a remarcat: „La urma urmelor, cine mai vorbeşte astăzi despre anihilarea armenilor?” Chiar şi în prezent, faptul de a discuta despre masacrarea armenilor este considerat în Turcia o infracţiune, „o insultă la adresa turcilor” şi se pedepseşte cu închisoarea.

Genocidul

În secolul XX am asistat la apariţia a doi termeni care ne dau fiori reci: genocid şi democid. Primul, combinaţie între cuvântul grecesc *genos* („rasă”) şi cuvântul latin *caedere* („a ucide”), a fost folosit prima oară de avocatul american Raphael Lemkin în 1944, când a scris despre Holocaust. Definit drept încercare de a distruge în întregime sau în parte orice grup religios, rasial, etnic sau naţional, ulterior, în 1948, i s-a dat înţelesul oficial de crimă de către Naţiunile Unite. Termenul mai cuprinzător de „democid” a fost inventat în 1992 de profesorul american R.J. Rummel pentru a descrie uciderea aprobată de un guvern a popoarelor sau indivizilor, prin genocid sau alt fel de crimă.

În afară de Holocaust, în secolul XX s-au petrecut alte democide bine documentate, între care masacrul armenilor din 1915, foametea impusă de Stalin în Ucraina, Kazahstan şi sudul Rusiei între 1932 şi 1933, Violul de la Nanjing (1937), comis de trupele japoneze, câmpiile morţii din Cambodgia ale lui Pol Pot, „purificarea etnică” din Bosnia în timpul conflictului balcanic dintre 1992 şi 1995 şi masacrarea a 300 000 de oameni de către guvernul sudanez în Darfur, începând cu 2003. Adesea uitat, dar la fel de îngrozitor, a fost masacrul care s-a petrecut în Rwanda în 1994, când au fost ucişi peste 800 000 de etnici tutsi.

Tutsi – deşi reprezentau doar 10% din populaţia Rwandei– subjugaseră cândva majoritatea hutu, însă independenţa obţinută de sub tutela Belgiei în 1962 i-a adus pe hutu la putere, iar tutsi au fugit în masă. Aceştia s-au întors, însă, în 1990, cu o armată de rebeli – Frontul Patriotic Rwandez –, silindu-l pe preşedintele hutu Juvénal Habyarimana să împartă puterea, însă acordul de încetare a focului a fost fragil, iar extremiştii hutu din Mişcarea Republicană Naţională pentru Democraţie şi Dezvoltare şi Coaliţia pentru Apărarea Republicii alcătuiau deja liste ale morţii.

Naţiunile Unite au trimis în zonă o forţă de menţinere a păcii după asasinarea în 1993 a preşedintelui hutu din Burundi, ţară învecinată, iar succesorul lui, Cyprien Ntaryamira, s-a alăturat lui Habyarimana pentru negocieri cu liderii tutsi, însă când amândoi au fost ucişi pe 6 aprilie –

avionul lor a fost doborât când se întorceau de la tratative –, a început carnajul. Forţa ONU, numărând 2 500 de oameni, nu a putut face mare lucru pentru a împiedica miliţiile hutu, Interahamwe şi Impuzamugambi, astfel că toţi soldaţii, mai puţin 200, au fost evacuaţi după asasinarea a zece soldaţi belgieni. Etnicii tutsi au fost mai puţin norocoşi, astfel că în fiecare zi au pierit în jur de 10 000, loviţi cu bâtele, împuşcaţi sau tăiaţi bucăţi cu macetele. Încurajate de mass-media şi de propaganda de stat, masacrele s-au petrecut chiar în biserici şi spitale, 1 200 de oameni fiind măcelăriţi în timp ce se adăposteau într-o biserică din Musha. În cele din urmă, Consiliul de Securitate al ONU – care, pentru a evita intervenţia, ocolise în mod deliberat termenul de genocid – a convenit să trimită o forţă de 5 000 de oameni, deşi aceasta a sosit prea târziu pentru a pune capăt măcelului, astfel că Frontul Patriotic Rwandez a fost acela care a oprit genocidul în luna iulie. Însă până în acel moment murise o zecime din populaţie.

BENITO MUSSOLINI

1883–1945

... concepţia fascistă despre Stat este atotcuprinzătoare; în afara ei nu poate exista nici o valoare spirituală sau umană.

Mussolini, *Doctrina fascismului*, 1932

Benito Mussolini, dictator al Italiei din 1922 până în 1943, a fost părintele fascismului – un autocrat dominator a cărui politică totalitară a pregătit calea pentru nazism. Reprimând necruţător orice formă de disidenţă în ţară, a fost un colonialist avar cu iluzii imperiale romane, făcându-se răspunzător de moartea a peste 30 000 de ethiopieni în infama campanie din Abisinia, şi fiind complice, prin alianţa cu Adolf Hitler, la atrocităţile comise de Germania nazistă.

Benito Amilcare Andrea Mussolini s-a născut pe 29 iulie 1883 la Predappio, în nordul Italiei. Tatăl lui a fost fierar, iar mama profesoară, meserie pe care a urmat-o şi el, dar pe care a abandonat-o curând. În 1902, după ce vreme de un an a încercat fără succes să îşi găsească un loc de muncă în Elveţia – timp în care a fost închis pentru vagabondaj –, a fost expulzat şi trimis înapoi în Italia pentru a-şi satisface serviciul militar.

În tinereţe, mergând pe urmele tatălui, Mussolini a fost un socialist convins, editând un ziar numit *La Lotta di classe* (*Lupta de clasă*), după care, în 1910, devenind secretar al Partidului Socialist, filiala din Forli, a editat ziarul *Avanti!* (*Înainte!*). A mai scris un roman nereuşit intitulat *Amanta cardinalului*. Tot mai cunoscut autorităţilor pentru incitare la dezordine, a fost închis în 1911 pentru realizarea de propagandă pacifistă după ce Italia declarase război Turciei. Lucru deloc surprinzător, iniţial s-a

opus intrării Italiei în Primul Război Modial, dar– crezând probabil că un conflict major va provoca răsturnarea capitalismului – şi-a schimbat părerea, o decizie care i-a adus excluderea din Partidul Socialist. A devenit curând fascinat de militarism, înfiinţând un nou ziar, *Il Popolo d'Italia*, precum şi un grup prorăzboi, Fasci d'Azione Rivoluzionaria, deşi îşi întrerupsese executarea serviciului militar în 1917 din cauza unor răni suferite în urma exploziei unei grenade în timpul instrucţiei.

Mussolini era acum un antisocialist hotărât, convins că doar o guvernare autoritară putea ajuta la depăşirea problemelor economice şi sociale endemice din Italia postbelică, în timp ce bandele de stradă violente (inclusiv fasciştii săi) se luptau pentru supremaţie. Pentru a descrie politica sa decisă, în care un rol principal era ocupat de personalitate, a inventat termenul *fascismo* – din cuvântul italian *fascio*, însemnând „unire", şi latinul *fasces*, simbolul roman reprezentat de un mănunchi de nuiele legate în jurul unei securi, semnificând tăria prin unitate. În martie 1919, prima mişcare fascistă din Europa s-a cristalizat sub conducerea lui, formând Fasci di Combattimento. Adepţii lui, care obişnuiau să poarte cămăşi negre, au reuşit să zădărnicească grevele din industrie şi să îi alunge pe socialişti de pe străzi, spre deosebire de guvernările liberale şi nesigure ale acelei perioade. Deşi a suferit o înfrângere în alegerile din 1919, Mussolini a fost ales în Parlament în 1921, împreună cu alţi 34 de fascişti, pentru ca mai târziu, în cursul aceluiaşi an, să înfiinţeze Partidul Naţional Fascist. În octombrie 1922, după ce ostilităţile dintre grupurile de extremă dreapta şi stânga escaladaseră, ajungându-se aproape la anarhie, Mussolini – având în spate mii de cămăşi negre – a organizat aşa-numitul „Marş asupra Romei" (de fapt, el a mers cu trenul) şi s-a prezentat drept singurul om care putea restabili ordinea. Disperat, regele Victor Emmanuel al III-lea i-a cerut, din nefericire, să formeze un guvern.

Noul regim era întemeiat pe teamă. În 10 iunie 1924, Giacomo Matteotti, deputat de frunte al Partidului Socialist, a fost răpit şi asasinat de sprijinitorii lui Mussolini după ce criticase alegerile din acel an, în care fasciştii obţinuseră 64% din voturi. În 1926, Mussolini (care îşi spunea Il Duce – conducătorul – şi era iniţial sprijinit de liberali) a pus capăt

democraţiei parlamentare şi şi-a pus amprenta personalităţii sale asupra tuturor aspectelor guvernării, introducând o cenzură strictă şi o maşină de propagandă ingenioasă în cadrul căreia redactorii de ziare erau aleşi personal de el. Doi ani mai târziu, a încredinţat puterea executivă Marelui Consiliu Fascist, iar ţara a devenit practic un stat poliţienesc monopartid.

În 1935, dorind să îşi realizeze visurile de dominaţie asupra Mediteranei şi a imperiului nord-african, Mussolini a ordonat invazia Ethiopiei, iar folosirea iperitei, urmată doi ani mai târziu de reprimarea cumplită a unei rebeliuni împotriva conducerii italiene, a făcut Liga Naţiunilor să impună sancţiuni împotriva Italiei. Din ce în ce mai izolat, a scos ţara din acest organism internaţional şi s-a aliat cu Hitler în 1937 – acelaşi an în care a acordat azil politic şi sprijin brutalului fascist croat Ante Pavelić –, imitându-l pe Führer prin emiterea unor legi antisemite. Curând s-a vădit clar că Mussolini era totuşi un partener minor în această relaţie, deoarece Hitler nu l-a consultat în privinţa nici unei decizii militare.

După ce Hitler a invadat Cehoslovacia în martie 1939, punând astfel capăt speranţelor de pace întrezărite prin Acordul de la München, încheiat în anul precedent, Mussolini a ordonat invadarea Albaniei, ţară vecină, iar trupele sale au spulberat micuţa armată a regelui Zog. În luna mai, Hitler şi Mussolini au încheiat Pactul de Oţel, promiţând să se sprijine unul pe celălalt în cazul unui război – o hotărâre care a dat fiori de teamă întregii Europe.

Italia nu a intrat în cel de-al Doilea Război Mondial decât după căderea Franţei în iunie 1940, când se părea că Germania era pe cale să obţină o victorie rapidă, însă războiul italian– începând cu un atac eşuat împotriva Greciei în octombrie, urmat apoi de incursiunile umilitoare din Africa de Nord – a fost un dezastru în toată puterea cuvântului. În ciuda militarismului pompos al regimului său, armata lui Mussolini era nepregătită pentru un război de o asemenea anvergură, pierzând masiv soldaţi în Balcani şi în Africa. După debarcarea trupelor anglo-americane pe ţărmurile Siciliei în iunie 1943, fasciştii l-au abandonat pe Mussolini şi l-au arestat, însă acesta a fost salvat din închisoare de un comando german şi pus în fruntea unui protectorat-marionetă din nordul Italiei. În 27 aprilie 1945,

când Aliaţii s-au apropiat, Mussolini – deghizat în soldat german – a fost prins de partizanii italieni în satul Dongo, din apropierea lacului Como. A fost împuşcat în ziua următoare, împreună cu amanta lui. Cadavrele lor au fost duse la Milano şi atârnate cu capetele în jos de cârlige de carne, în Piazza Loreto.

Campania din Abisinia

În octombrie 1935, Mussolini a invadat Abisinia (în prezent Ethiopia), folosind forţe aeriene şi arme chimice (iperită) într-o campanie barbară care a durat şapte luni şi a presupus uciderea sistematică a prizonierilor, fie pe eşafoduri publice, fie prin aruncarea din avioane aflate în zbor. Campania a dus la anexarea Ethiopiei la Africa de Est italiană, împreună cu Eritreea şi Somalia.

Mussolini nutrea visuri imperiale, însă campania avea şi rolul de a răzbuna umilirea Italiei din martie 1896, când Ethiopia înfrânsese o armată italiană la Adowa. Invazia din 1935 – pentru care italienii au folosit o dispută de frontieră drept pretext mincinos – a pus faţă în faţă tancurile, artileria şi aviaţia italiene şi armata prost echipată şi neinstruită a împăratului Haile Selassie.

Înaintând rapid spre capitala Ethiopiei, Addis Abeba, italienii au jefuit Obeliscul din Axum, un monument antic, şi au lansat bombe incendiare asupra oraşului Harar, cucerind Addis Abeba pe 5 mai 1936 şi silindu-l pe Haile Selassie să fugă din ţară. Mareşalul Badoglio, comandantul victorios al lui Mussolini, a fost numit în mod absurd Duce de Addis Abeba. Pe drum, prin nesocotirea flagrantă a Protocolului de la Geneva din 1925, italienii au lansat între 300 şi 500 de tone de iperită, gazând chiar şi ambulanţele aparţinând Crucii Roşii.

În acest timp, aflat în siguranţă la Roma, Mussolini a ordonat ca „toţi rebelii şi prizonierii să fie ucişi”, dând instrucţiuni soldaţilor să „desfăşoare în mod sistematic o politică de teroare şi exterminare a rebelilor şi a populaţiei complice”. În februarie 1936, după o încercare nereuşită de

asasinare a guvernatorului colonial, soldaţii italieni au produs distrugeri uriaşe timp de trei zile.

Generalii săi îl avertizaseră pe Mussolini că ameninţarea influenţei britanice şi franceze în Africa şi în Orientul Mijlociu ar putea provoca Marea Britanie să declare un război care „ne-ar reduce la o ţară de nivel balcanic”, însă Marea Britanie– condusă de Neville Chamberlain – şi Franţa duceau în acea perioadă o politică de conciliere, iar Mussolini a calculat corect că acestea nu vor acţiona în mod hotărâtor, ceea ce l-a încurajat pe Hitler. Cu toate acestea, imperiul ethiopian al Italiei a avut o viaţă scurtă, fiind eliberat de Marea Britanie în 1941. Haile Selassie a domnit până în 1974, iar Badoglio l-a înlocuit pe Mussolini în 1943 şi a încheiat pacea cu Aliaţii.

HIDEKI TOJO
1884–1948

Marele război din Asia de Est a fost justificat şi drept.
Hideki Tojo, după încercarea nereuşită de a se sinucide în septembrie 1945

Generalul Hideki Tojo, poreclit „Briciul”, a fost prim-ministru al Japoniei pe mai toată durata celui de-al Doilea Război Mondial, arhitectul agresiunii sale imperiale şi forţa propulsoare a politicii îngrozitoare de mărire şi brutalitate care a costat viaţa a milioane de oameni şi a dus la distrugerea propriei ţări. Tojo, fiu de general, şi-a început cariera militară de tânăr, fiind ofiţer de infanterie, ataşat militar şi instructor la colegiul personalului militar. În 1939 era deja general-maior. Înainte de aceasta, Tojo devenise membru al unui grup militarist de extremă dreaptă, care dovedea un ultranaţionalism fanatic. Cu toate acestea, în timpul încercării de lovitură de stat din 26 februarie 1936, Tojo a rămas fidel împăratului Hirohito şi a participat la înăbuşirea ei.

Fidelitatea i-a fost răsplătită lui Tojo în 1937, când a fost numit şef de stat-major al Armatei Kwantung din Manciuria. În această calitate, a jucat un rol important în declanşarea celui de-al Doilea Război Chino-Japonez – un conflict care a durat opt ani şi a dus la moartea a milioane de oameni, deoarece, în dorinţa lor de a cuceri China imperială, trupele japoneze au încălcat atât decenţa umană, cât şi legile războiului. Necombatanţii – bărbaţi, femei şi copii – au fost transformaţi în mod deliberat în ţinte, ceea ce a dus la atrocităţi precum aşa-numitul „Viol de la Nanjing” în care, între luna decembrie 1937 şi martie 1938, soldaţii japonezi au măcelărit între 250 000 şi 350 000 de civili chinezi.

În timpul desfăşurării războiului din China, armata japoneză şi-a întărit controlul asupra guvernului civil, iar Tojo s-a implicat mai mult în politică. În mai 1938 a fost numit ministru adjunct în guvernul prinţului Fumimaro Konoe. În această funcţie, el a fost unul dintre susţinătorii cei mai convingători ai unui pact cu Germania nazistă şi cu Italia fascistă, şi a insistat de asemenea asupra unei lovituri preventive împotriva Uniunii Sovietice.

În iulie 1940, Tojo a devenit ministru de Război şi a făcut demersuri pentru intrarea oficială a Japoniei în alianţa Axei, alături de Germania şi Italia. În iulie 1941, convinsese Franţa regimului de la Vichy să sprijine ocuparea de către japonezi a câtorva baze-cheie din Indochina – o acţiune care a pregătit terenul pentru aplicarea de sancţiuni americane împotriva Japoniei şi a dus la creşterea încordării dintre cele două ţări. În octombrie 1941, când Fumimaro Konoe a fost silit să se pensioneze, Tojo, care îşi păstrase portofoliul de ministru de Război, s-a grăbit să îl înlocuiască în calitate de prim-ministru. Imediat după aceea şi-a declarat angajamentul de a crea o „nouă ordine în Asia”. Iniţial, a sprijinit eforturile diplomaţilor săi de a realiza un acord cu Statele Unite. Însă pe măsură ce devenea tot mai limpede că nu se putea încheia nici o înţelegere cu Statele Unite în condiţiile dorite, el a autorizat atacul asupra bazei navale de la Pearl Harbor pe 7 decembrie 1941, provocând declanşarea războiului din Pacific.

Victorioasă, Japonia a invadat Singapore, Malaysia, o mare parte din China, Filipinele, Indonezia şi o mare porţiune din Pacific, îndreptându-se spre India prin Birmania, însă flota americană a distrus flota japoneză în bătălia din Midway în iunie 1942, iar apoi a recucerit treptat Pacificul sub conducerea generalului MacArthur. Tojo şi-a asumat puteri aproape dictatoriale, dar în urma capturării Insulelor Mariane de către americani, a demisionat în iulie 1944.

Tojo a fost răspunzător pentru modul în care Japonia a purtat războiul, într-o manieră la fel de barbară ca naziştii în Europa. Cercetări recente au dovedit că împăratul Hirohito nu a fost pionul militariştilor, ci i-a sprijinit cu entuziasm şi i-a îndrumat. Hirohito trebuie să împartă răspunderea alături de Tojo pentru crimele de război comise de Japonia. În timpul masacrului

de la Sook Ching din februarie–martie 1942, de pildă, forţele japoneze din Singapore au executat în mod sistematic până la 50 000 de etnici chinezi. În acelaşi timp, Japonia a declanşat în China o politică în baza căreia soldaţilor japonezi li s-a dat ordin de a „ucide tot, arde tot şi jefui tot" pentru a pacifica ţara, ceea ce a dus la uciderea a 2,7 milioane de civili. Chiar şi după ce Tojo a demisionat, regulile barbare la crearea cărora contribuise, în care viaţa oamenilor era complet lipsită de valoare, au continuat să fie aplicate – ajungându-se la atrocităţi precum masacrul de la Manila din februarie 1945, în care au fost măcelăriţi 100 000 de civili filipinezi.

În afară de ucideri în masă, japonezii au desfăşurat experimente medicale pe prizonierii capturaţi şi pe membri ai populaţiei supuse. S-au testat arme biologice şi chimice pe victime selecţionate; alţii au fost operaţi fără anestezie ori expuşi la intemperii pentru a se studia cum reacţionau organismele lor. S-au încălcat prevederile convenţiilor internaţionale privind tratamentul prizonierilor, iar prizonierii de război au fost siliţi să muncească în condiţii îngrozitoare, privaţi de hrană şi medicamente, torturaţi şi executaţi fără nici o reţinere.

Japonia a rezistat înfrângerii cu brutalitate şi hotărâre sinucigaşă. Când forţele americane s-au apropiat de Japonia, iar trupele sovietice au atacat Manciuria japoneză, Statele Unite au folosit bombe nucleare la Hiroshima şi Nagasaki, ceea ce a dus la capitulare.

Chiar şi în zilele noastre, caracterul şi anvergura faptelor petrecute sub autoritatea lui Hideki Tojo rămân greu de înţeles. În urma capitulării necondiţionate a Japoniei, în august 1945, Tojo a încercat să se sinucidă. Totuşi, în aprilie 1946 a fost judecat pentru crime de război. A fost găsit vinovat şi spânzurat la 23 decembrie 1948.

Marşul morţii din Bataan

După lupte care au durat trei luni pentru cucerirea peninsulei Bataan din Filipine, în ziua de 9 aprilie 1942, în jur de 75 000 de soldaţi aliaţi (cuprinzând aproape 64 000 de americani şi 11 000 de filipinezi) s-au predat în mod oficial forţelor japoneze. Aceştia au fost forţaţi apoi să mărşăluiască

până la un lagăr-închisoare aflat la 96 de kilometri distanţă. Pe drum, au fost executaţi mulţi soldaţi – oprirea din marş fără permisiune era interpretată ca un act de insubordonare şi pedepsită pe loc. Mulţi alţii au murit din cauza condiţiilor îndurate. Iată mărturisirea unui prizonier de război, Lester Tenney, care a trecut prin „Marşul morţii” şi a supravieţuit:

> Soldaţii japonezi au sosit în zona noastră în 10 aprilie 1942, la ora 6:00 dimineaţa, iar după câteva minute de urlete şi percheziţionare în căutare de ţigări, ne-au încolonat şi ne-au silit să mergem spre drumul principal spre Bataan, iar noi am luat doar ce aveam pe noi în acel moment. Mulţi dintre noi nu aveau bidoane cu apă şi nici caschete. Am mers primele patru zile fără apă sau hrană… Mergeam de la răsăritul soarelui până la apus. Nu am avut nici pauză de mic dejun, nici de cină, şi dormeam într-un depozit în care puteau încăpea uşor 500 de oameni, dar ne-au îngrămădit câte 1 200, astfel că nu era loc pentru toţi să se întindă pe jos. Iar când erai silit să te uşurezi, trebuia să faci asta pe podeaua pe care dormeai... Am văzut cu ochii mei cum un prizonier a fost ucis cu o lovitură de baionetă în spate pentru că s-a oprit la o fântână arteziană ca să bea o cană cu apă. Ucis pentru o gură de apă. Pe marginea drumului erau bălţi murdare în care bivolii de apă se bălăceau în zilele cu arşiţă. Apa din acele bălţi era murdară şi în ea se aflau, între altele, şi excremente de animale. Dar când ţi-e sete şi nevoia de a bea te face să nu mai ştii ce e bine şi ce e rău, ieşi din rândul celor care mărşăluiesc şi dai deoparte mizeria de la suprafaţă ca să poţi bea din aşa-zisa apă. Drept urmare, mulţi s-au îmbolnăvit de dizenterie şi moartea a venit repede pentru ei.

După război, comandantul japonez care a răspuns de acel marş, generalul-locotenent Masaharu Homma, a fost executat pentru crime de război.

BARONUL UNGERN VON STERNBERG ŞI RĂZBOIUL CIVIL RUS
1886–1921

Chiar şi moartea este preferabilă Baronului.
Un refugiat despre domnia lui Ungern în Mongolia

În 1920, baronul rus Roman Ungern von Sternberg, mistic şi sadic, obsedat de Genghis-Han, budism şi antisemitism, a cucerit Mongolia cu o armată încropită din cavalerişti ruşi şi mongoli. Conducerea dementă a acestui general-locotenent din armata rusă suferind de psihoză, supranumit „Baronul Sângeros”, este una dintre cele mai groteşti poveşti ale timpurilor moderne şi întruchipează tragediile petrecute în timpul Războiului Civil Rus, în care au pierit milioane de oameni.

Născut în oraşul austriac Graz, Ungern era un nobil baltic de origine germană, crescut la Tallinn, capitala Estoniei, pe atunci parte din Imperiul Rus. A intrat în armata rusă, luptând în dezastruosul Război Ruso-Japonez şi fiind degradat pentru brutalitate. Legăturile aristocratice l-au salvat în repetate rânduri. Serviciul militar în Extremul Orient i-a trezit fascinaţia pentru budism, chiar dacă era vorba de un budism mult deosebit de versiunea paşnică la modă în rândul vedetelor de cinema de astăzi; era deja legat de antisemitismul care avea să îl atragă pe Dalai Lama de la acea vreme spre teoriile rasiale naziste.

În Primul Război Mondial, Ungern a urcat în ierarhie până la gradul de general de cavalerie, iar când bolşevicii au pus mâna pe putere, el s-a alăturat Albilor din Extremul Orient şi a luptat sub conducerea altui psihopat fascinant, atamanul cazac Semionov, sprijinit de Japonia. I s-a

încredinţat comanda unei divizii de cavalerie asiatică din autoproclamata „Republică Buriato-Mongolă" a lui Semionov. Deşi antibolşevici convinşi, cei doi au avut relaţii încordate cu alte armate ale Albilor care se opuneau Roşiilor, sfidând autoritatea amiralului Kolceak, comandant suprem al Albilor, şi acţionând în mod independent.

Ungern a guvernat un orăşel, Dauria, unde a tronat peste un grup diavolesc de torţionari însetaţi de sânge, care au ucis orice bolşevic sau evreu. Ridicându-se împotriva lui Semionov, el şi-a creat o armată privată alcătuită din buriaţi, tătari, cazaci şi ofiţeri ţarişti care amintea de o oştire medievală. Ungern personifică tragica brutalitate a Războiului Civil Rus (1918–1921), în care comisari comunişti, războinici Albi, generali, anarhişti, naţionalişti, cazaci şi antisemiţi sângeroşi au reuşit să ucidă (prin masacre sau înfometare) între 10 şi 20 de milioane de oameni.

Ungern era obsedat de rolul său în istorie: să restaureze monarhia sub conducerea fratelui lui Nicolae al II-lea, marele duce Mihail (de fapt, ucis de bolşevici), şi să refacă gloria lui Genghis-Han şi domnia regelui-zeu, perversul Bogd-Han, în Mongolia. Într-o campanie absurdă şi sălbatică, Ungern a reuşit să alunge trupele chineze, să ocupe capitala mongolă Urga (în prezent Ulan Bator) şi să îl înlocuiască pe Bogd-Han cu el însuşi ca dictator (sprijinit de trupe tibetane trimise de Dalai Lama).

Domnia lui a fost dominată de tiranie, tortură şi crimă. Victime nevinovate – comunişti, evrei sau chiar oameni înstăriţi – au suferit bătăi cumplite („Ştiai că oamenii încă pot merge când carnea este desprinsă de pe oase?"), decapitări, arderi de vii, dezmembrări şi eviscerări, expunerea în pielea goală pe gheaţă sau sfârtecarea de către animale sălbatice. Unii erau târâţi cu frânghii legate de gât în urma maşinilor, vânaţi pe străzi de cazaci, forţaţi să urce goi în copaci până cădeau şi erau apoi împuşcaţi, ori legaţi între crengi îndoite, care, atunci când erau eliberate, le dezmembrau trupurile.

Ungern aderase de multă vreme la un misticism cvasireligios care pentru mulţi oameni – având în vedere Revoluţia şi Războiul Civil – a căpătat o nuanţă milenară, anticipând venirea apocalipsei, prăbuşirea societăţii şi crearea unei „noi ordini mondiale". Ungern a ajuns să se

considere reîncarnarea lui Genghis-Han. Îi ura pe evrei, pe care îi ucidea oriunde îi găsea, susţinând că ei „nu sunt apăraţi de lege… nici bărbaţii, nici femeile, nici sămânţa lor nu trebuie să mai rămână.” Nici măcar femeile sau copiii nu găseau cruţare.

În iunie 1921, armatele lui Ungern au fost înfrânte de bolşevici. El a fost grav rănit şi, în timp ce încerca să scape, soldaţii lui s-au răzvrătit şi au încercat să îl ucidă. Au dat greş, însă în august l-au predat bolşevicilor. „Baronul Sângeros” a fost transportat în Rusia într-o cuşcă, i s-a organizat un proces public în oraşul Novosibirsk şi a fost executat de un pluton pe 15 septembrie 1921.

ADOLF HITLER
1889–1945

Dacă într-o bună zi naţiunea germană nu va mai fi suficient de puternică sau suficient de pregătită de sacrificii pentru a-şi da viaţa pentru existenţa sa, atunci să piară şi să fie anihilată de alte puteri mai mari decât ea...

Adolf Hitler, 27 noiembrie 1941

Adolf Hitler este întruchiparea monstrului istoric, personificarea răului şi cel răspunzător de cele mai mari crime în masă comise vreodată, 70 de milioane de oameni pierind în al Doilea Război Mondial, inclusiv 6 milioane în Holocaust. Nimeni altul nu şi-a câştigat un asemenea oprobriu şi nu a ajuns să demonstreze cât de jos poate cădea umanitatea. Între ororile istoriei, crimele Führerului nazist continuă să ocupe un loc unic.

Născut în Braunau am Inn, în Austria, Hitler a părăsit şcoala la 16 ani fără nici o diplomă. A suferit o mare dezamăgire când a fost respins de două ori la examenele pentru admiterea la Academia de Arte Frumoase din Viena. S-a zbătut să supravieţuiască la Viena din pictură, asimilând ideile naţionaliste şi antisemite.

În 1913, s-a mutat la München, iar în august 1914, a intrat în armata germană, luptând ulterior pe Frontul de Vest şi ajungând la gradul de caporal. În noiembrie 1918, când guvernul german a încheiat armistiţiul, Hitler – ca mulţi alţi naţionalişti germani – a crezut că neînfrânta armată germană fusese „înjunghiată pe la spate”. A fost îngrozit de condiţiile Tratatului de la Versailles, în baza căruia Germania pierdea mult teritoriu şi cea mai mare parte a forţelor ei armate.

După război, impresionat de ideologia sa, în care fuzionau naţionalismul, antisemitismul şi antibolşevismul, Hitler a intrat în Partidul Muncitorilor Germani (DAP). Foarte curând, şi-a câştigat reputaţia de orator capabil să anime mulţimile, iar în 1912 a devenit lider al Partidului Naţional-Socialist al Muncitorilor Germani (NSDAP) – Partidul Nazist–, etalând un cult al venerării puterii, violenţei purificatoare, superiorităţii rasiale, eugeniei şi conducerii brutale. El a creat o aripă paramilitară, numită SA (*Sturmabteilung*, adică „Batalioanele de asalt"), condusă de Ernst Röhm.

Inspirat de exemplul lui Mussolini, Hitler a hotărât să pună mâna pe putere, iar în noiembrie 1923, a declanşat la München o încercare de puci împotriva democraticei Republici de la Weimer. A eşuat şi a fost arestat, fiind condamnat la cinci ani de închisoare – dar a executat doar câteva luni, timp în care a scris *Mein Kampf* (*Lupta mea*), care dovedea un antisemitism dezlănţuit, anticomunism şi naţionalism militant. Pe de altă parte, şi-a schimbat tactica, hotărând să obţină puterea prin vot, iar apoi să înlocuiască democraţia cu un stat autocratic.

Şansa i-a surâs lui Hitler odată cu începutul Marii Crize. În alegerile care au urmat, pe măsură ce economia se scufunda, Partidul Nazist a câştigat tot mai mulţi adepţi, devenind în iulie 1932 cel mai mare partid din Reichstag (Parlamentul german), poziţie confirmată de alegerile din noiembrie. În 30 ianuarie 1933, Hitler a depus jurământul de cancelar.

După incendierea Reichstagului în februarie 1933, Hitler a suspendat libertăţile civile şi a emis „Legea permisibilităţii", care îi îngăduia să conducă prin dictat. Opoziţia era zdrobită. Hitler a îndreptat acţiunile represive chiar spre interior: „Noaptea cuţitelor lungi" din iunie 1934 a dus la asasinarea lui Röhm şi a conducerii SA de către SS (*Schutztaffel*, sau „Eşalonul de protecţie"). Două luni mai târziu, sprijinit de oameni precum Hermann Göring şi Joseph Goebbels, Hitler a dobândit putere civilă şi militară absolută şi a devenit Führer („conducător") şi şef de stat.

Naziştii au declanşat o redresare economică, reducând şomajul şi introducând noi planuri ambiţioase, cum ar fi construirea unei reţele de Autobahn (autostrăzi). Mulţi dintre foştii opozanţi ai lui Hitler erau pregătiţi

să îl considere de bună credinţă. Însă „miracolul” economic s-a realizat în mare măsură datorită unor acţiuni uriaşe de reînarmare, prin încălcarea Tratatului de la Versailles – prima fază privind hotărârea lui Hitler de a declanşa un război european barbar şi rasial.

În martie 1936, Hitler a reocupat o zonă demilitarizată de pe Rin. A aşteptat cu atenţie reacţia comunităţii internaţionale – nimic. Acest lucru i-a dat curaj, astfel că în martie 1938, a anexat Austria; în septembrie, a ocupat Regiunea Sudetă vorbitoare de limbă germană din Cehoslovacia; iar în martie 1939, a ocupat restul Cehoslovaciei. De fiecare dată, a simţit puţină opoziţie din partea celorlalte ţări europene. Îşi îndeplinise însă dorinţa lui de bază: Tratatul de la Versailles fusese redus la un „petic de hârtie”.

Hitler a semnat Pactul Molotov–Ribbentrop cu dictatorul sovietic Stalin, prin care Europa de Est era împărţită între aceşti doi tirani brutali. În septembrie 1939, Hitler a cucerit Polonia, o acţiune care a declanşat declaraţii de război din partea Marii Britanii şi a Franţei. Însă în primăvara anului 1940, armatele germane au pornit spre vest, cucerind Norvegia, Danemarca, Ţările de Jos şi Franţa într-o campanie-fulger. În 1941, au căzut sub stăpânirea lui Iugoslavia şi Grecia, şi doar Marea Britanie a rămas neînfrântă. Acum, Hitler domina imperiul său continental şi părea de neclintit.

În iunie 1941, Hitler a lansat un atac-surpriză împotriva Rusiei staliniste prin Operaţiunea Barbarossa, cel mai mare şi mai brutal conflict din istorie, în care au murit 26 de milioane de sovietici. S-a mutat în est pentru a comanda cea mai mare iniţiativă militară din cartierul general aflat în estul Poloniei („Vizuina Lupului”). La începutul campaniei Barbarossa, forţele germane au obţinut o serie uimitoare de victorii, fiind cât pe ce să ocupe Moscova, capitala sovietică, şi capturând în jur de 6 milioane de prizonieri.

Între timp, un alt proiect, la fel de oribil, căpăta contur în Europa ocupată de nazişti. *Mein Kampf* vorbise clar despre intenţiile sumbre ale lui Hitler faţă de evrei, iar Legile de la Nürnberg din 1935–1936, care îi lipseau pe evrei de drepturi civile în Germania, sugeraseră răul ce avea să se petreacă. Spre sfârşitul deceniului, în vreme ce norii războiului se adunau,

au apărut semne şi mai ameninţătoare: *Kristallnacht* („Noaptea de cristal”) din noiembrie 1938 adusese cu sine un val de atacuri asupra caselor şi proprietăţilor evreilor din întreaga Germanie. La început, Hitler s-a declarat mulţumit să îi subjuge şi să îi înfometeze pe slavi şi să îi alunge pe evrei de pe pământul german; aceştia erau internaţi în ghetouri şi lagăre de concentrare în toată Polonia ocupată. Însă de această dată a ordonat o politică de exterminare, folosind *Einsatzgruppen* (Grupurile de intervenţie) pentru a împuşca un milion de evrei. Operaţiunea Barbarossa a slujit drept declanşator şi scuză pentru „soluţia finală a problemei evreieşti”. Din ordinul dat de Hitler Reichsführerului SS Heinrich Himmler, evreii au fost trimişi în lagăre de exterminare pentru a fi ucişi în camere de gazare la scară industrială. Holocaustul, aşa cum a devenit cunoscută această acţiune, a provocat moartea a 6 milioane de evrei, precum şi a altor minorităţi detestate de nazişti, inclusiv ţigani, slavi şi homosexuali. Aceasta rămâne o crimă de o dimensiune fără egal.

Însă sovieticii i-au înfrânt pe germani la Stalingrad în 1942–1943. După victoria lor de la Kursk în vara anului 1943, încet, dar sigur, sovieticii au distrus imperiul creat de Hitler, avansând până la Berlin. În iunie 1944, Aliaţii au invadat nordul Franţei prin debarcările din Ziua Z şi au continuat lupta pentru a-i întâlni pe sovietici chiar în Germania. Trăind în continuare o iluzie, Hitler a refuzat să accepte realitatea, cerând ca soldaţii lui să lupte până la ultimul. Pe măsură ce Germania era strivită între Armata Roşie în est şi britanici şi americani în vest, el s-a refugiat în *Führerbunker*-ul său din Berlin, unde, pe 30 aprilie, s-a sinucis, răspunzător fiind de moartea a 70 de milioane de oameni.

Ultimele zile ale lui Hitler

Hitler s-a refugiat în buncărul său din Berlin în 16 ianuarie 1945, împreună cu membri ai personalului şi, mai târziu, cu Eva Braun şi familia Goebbels. În 16 aprilie, Armata Roşie a lansat Bătălia pentru Berlin, atacând printr-o manevră în cleşte şi pătrunzând curând în oraş.

Hitler şi-a petrecut ultimele zile dând ordine unor armate inexistente de a lansa ofensive, denunţându-i pe potenţialii săi succesori Göring şi Himmler drept trădători şi organizând ceaiuri plăcute cu secretarele lui devotate. În restul buncărului, gărzile SS şi personalul feminin s-au dedat unor orgii cu multă băutură. În 28 aprilie, aflând de încercarea lui Himmler de a încheia pacea, Hitler l-a pus pe ofiţerul SS Hermann Fegelein (cumnatul Evei Braun şi „băiatul de aur” al lui Himmler) să îl împuşte în grădina Cancelariei.

În 29 aprilie, Hitler s-a căsătorit cu Eva Braun în cadrul unei ceremonii civile care s-a desfăşurat chiar în buncăr. A doua zi, el şi Eva Braun au înghiţit capsule cu cianură – testate anterior pe câinele lui, Blondi –, iar Hitler s-a împuşcat în tâmpla dreaptă. Contrazicând zvonurile potrivit cărora Hitler a fugit în America de Sud, martori oculari susţin că trupul lui a fost incinerat, iar acest lucru s-a confirmat când ofiţeri SMERSH (unitatea de contrainformaţii a Armatei Roşii) au descoperit rămăşiţele în apropierea buncărului, iar amprentele dentare au dovedit că era vorba de Hitler şi de Eva Braun. Scheletul lui a fost înhumat sub baza sovietică aeriană Magdeburg din Germania de Est, apoi dezgropat şi incinerat în 1970 din ordinul şefului KGB de atunci, Iuri Andropov. În anul 2000, o parte a craniului a fost expusă în cadrul Serviciului Federal de Arhive din Moscova.

ANTE PAVELIĆ

1889–1959

Cu ajutorul lui Dumnezeu şi al marilor noştri prieteni... se naşte statul liber al Croaţiei, în care tot pământul şi toată autoritatea se vor afla în mâinile voastre, tot pământul şi toată autoritatea se vor afla în mâinile voaste, ţărani croaţi, în care legea şi dreptatea vor domni, şi în care toate buruienile plantate de mâna străină a duşmanilor vor fi smulse.

Discurs radiodifuzat al lui Pavelić către croaţi, 5 aprilie 1941

Fascistul croat Ante Pavelić a fost „măcelarul din Balcani”, iar crimele comise de el au fost atât de barbare, încât până şi naziştii care comiteau genocid le-au socotit ieşite din comun. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, Pavelić, admirator al lui Adolf Hitler, a creat Croaţia, un stat independent, şi a purificat ţara de toţi cei care nu erau croaţi într-un febril genocid local împotriva evreilor şi sârbilor ortodocşi – o orgie de omucideri în care au pierit 700 000 de oameni.

Pavelić s-a născut în 1889 în satul Bradina din Bosnia, care făcea parte în acea vreme din Imperiul Austro-Ungar. Părinţii lui proveneau din oraşul croat Lika şi, încă de la o vârstă fragedă, el a dovedit un mare interes faţă de poveştile populare croate şi faţă de alte istorii naţionale. Cât a studiat la Universitatea din Zagreb, capitala Croaţiei, a început să creadă în naţionalismul croat, al cărui exponent fanatic a devenit curând. În 1912 a fost arestat după încercarea de asasinare a viceregelui austro-ungar al Croaţiei-Slavonia.

Regatul sârbilor, croaţilor şi slovenilor (cunoscut mai târziu sub numele de Iugoslavia) s-a format după Primul Război Mondial, în urma prăbuşirii Imperiului Austro-Ungar. Pavelić s-a opus guvernării centralizate a noului stat şi şi-a continuat campania pentru independenţa Croaţiei. În 1927 a fost ales în Parlamentul federal de la Belgrad ca reprezentant al facţiunii naţionaliste radicale croate.

În ianuarie 1929, regele Alexandru al Iugoslaviei a anunţat crearea „Dictaturii Regale”. Pavelić a reacţionat înfiinţând Mişcarea Ustaşă de Eliberare a Croaţiei. Având sediul la Zagreb, acest grup dorea să „elibereze” Croaţia de sub „ocupaţia străină” şi să întemeieze un „stat liber şi independent pe teritoriul său naţional şi istoric”. Ustaşii au fost imediat interzişi, iar Pavelić a fugit la Viena, fiind condamnat la moarte în contumacie pentru că susţinuse în public răsturnarea statului. Expulzat apoi de guvernul austriac, şi-a găsit refugiu în Italia lui Mussolini, unde a organizat tabere de pregătire pentru ustaşi. Aceştia au lansat o campanie teroristă împotriva regimului iugoslav, iar în 1934 Pavelić a fost implicat în asasinarea regelui Alexandru. Temându-se de consecinţele acestui act de terorism internaţional, Mussolini a interzis mişcarea ustaşă, iar Pavelić a fost închis până în 1936. O vreme, Pavelić a rămas în umbră, dar la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, perspectivele lui s-au schimbat.

În 6 aprilie 1941, Germania a invadat Iugoslavia. Patru zile mai târziu, un sprijinitor al lui Pavelić a declarat la Zagreb „Statul Independent Croaţia”, Pavelić a fost declarat *Poglavnic* („conducător”), iar el şi tovarăşii lui ustaşi exilaţi au fost trimişi în patria lor de Mussolini, care încheiase o înţelegere cu ei potrivit căreia Italia avea să anexeze o porţiune a coastei dalmate a Croaţiei imediat ce aceştia ajungeau la putere.

Noul guvern format de Pavelić s-a modelat conştiincios pe tiparul dictaturii naziste din Germania. Pedeapsa cu moartea s-a instituit curând pentru o largă serie de infracţiuni împotriva „onoarei şi interesului naţiunii croate”, şi au fost emise legi menite să păstreze „sângele şi onoarea ariene” prin interzicerea căsătoriilor între croaţi şi evrei. La scurt timp a urmat legislaţia antisemită.

În cursul unei întâlniri de la Berghof, în Germania, Hitler i-a spus lui Pavelić că ar fi nevoie de un efort susţinut, timp de 50 de ani, pentru a se realiza un stat croat omogen. Pavelić a acceptat cu plăcere această misiune, astfel că sârbii, evreii şi ţiganii au fost adunaţi şi trimişi în lagăre de exterminare. În 1945, peste 80% din populaţia evreiască din Bosnia şi Croaţia (însumând sub 40 000 de persoane) fusese ucisă, precum şi în jur de 29 000 de ţigani şi jumătate de milion de sârbi, alţi 300 000 de oameni fiind deportaţi în Serbia în condiţii atât de atroce încât până şi ucigaşii SS s-au plâns de starea refugiaţilor care soseau şi de desfăşurarea haotică a uciderilor. Cei care au rămas s-au văzut siliţi să aleagă între moarte şi convertirea la catolicism (majoritatea sârbilor erau ortodocşi). La un moment dat, în 1941, câtorva sute de sârbi li s-a cerut să participe la o slujbă în satul Glina pentru convertire, dar imediat ce au ajuns dincolo de uşile bisericii, acestea au fost baricadate şi clădirii i s-a dat foc. Nu a supravieţuit nimeni.

Astfel de acţiuni ale ustaşilor au stârnit mânia Rezistenţei iugoslave, care a ajuns să fie dominată de partizanii comunişti ai lui Iosip Broz Tito. Retragerea sprijinului militar german a grăbit prăbuşirea regimului ustaş, iar în mai 1945, Pavelić şi mii de adepţi ai săi au fugit. Aproximativ 80 000 de ustaşi au fost măcelăriţi de răzbunătorii partizani, în acest carnaj fiind ucişi şi 30 000 de civili croaţi. Această răzbunare sângeroasă a continuat şi în primii ani ai noii Republici Federative Populare Iugoslavia, înfiinţată de Tito.

Pavelić a reuşit să scape, întâi în Austria, iar apoi în Italia, unde, s-a sugerat, forţele de ocupaţie aliate ştiau de prezenţa lui, dar nu au reuşit să îl aresteze. În 1948, el a ajuns în Argentina, unde a fost consilier al preşedintelui Juan Perón. În 1957, a fost ţinta unei încercări de asasinat comis de agenţi iugoslavi, în urma căruia a fost grav rănit, după care a fugit în Spania lui Franco, unde a murit în 1959.

Efectele lăsate de Ante Pavelić şi de regimul său din vremea războiului au fost resimţite până în prezent. Când Balcanii au explodat într-un nou conflict în anii 1990, umbra ustaşilor a continuat să rămână în regiune,

deoarece naţionalişti fanatici, atât croaţi, cât şi sârbi, au readus la viaţă politica ucigaşă a lui Pavelić sub masca „purificării etnice”.

Colaboraţionişti

Croatul Ante Pavelić a fost doar unul dintre colaboratorii negermani care l-au ajutat pe Hitler să comită crimele în masă îndreptate împotriva anumitor rase în Europa ocupată de nazişti. Unii – aşa-numiţii colaboraţionişti – au fost instalaţi la putere chiar de Hitler, cel mai notabil fiind Vidkun Quisling (1887–1945; executat), un simpatizant norvegian al naziştilor, numit preşedinte al Norvegiei în 1942; Josef Tiso (1887–1947; executat), un preot care, ca prim-ministru al Republicii Slovace după anexarea de către Hitler a Regiunii Sudete, a deportat mii de evrei către lagărele morţii; şi Anton Mussert (1894–1946; executat), lider al Partidului Socialist Naţional Olandez şi declarat „Führer al poporului olandez” în 1942.

Unii, aflaţi deja la putere, s-au aliat cu Hitler, inclusiv principalul său aliat, Benito Mussolini; mareşalul Pétain (1856–1951; mort în închisoare), premierul francez care a predat naziştilor o mare parte din Franţa; Pierre Laval (1883–1945; executat), fost prim-ministru care a devenit şeful guvernului de la Vichy şi i-a ajutat pe germani să se instaleze în Franţa; mareşalul Ion Antonescu (1882–1946; executat), conducătorul antisemit şi antirus al României, care l-a silit pe regele Carol al II-lea să abdice, i-a sprijinit pe germani pe Frontul de Est şi a ordonat uciderea a 380 000 de evrei şi 10 000 de ţigani; Boris al III-lea, ţar al Bulgariei (1894–1943; probabil otrăvit), care a fost de acord cu deportarea a 13 000 de evrei din teritorii recent anexate, deşi i-a protejat pe cei din Bulgaria; amiralul Miklós Horthy (1868–1957), regent al Ungariei, care a colaborat cu naziştii din teama de comunism, însă, în cele din urmă s-a despărţit de Hitler; şi generalii Georgios Tsolakoglou (1886–1948), Konstantinos Logothetopoulos (1878–1961) şi Ioannis Rallis (1878–1946), marionete ale naziştilor în Grecia.

Între alţi colaboratori pronazişti se numără Staf De Clercq (1884–1942) şi Hendrik Elias (1902–1973) de la Liga Naţională Flamandă, care a

cooperat pentru deportarea evreilor; Frits Clausen (1893–1947), Frits Clausen (1893–1947), lider al Partidului Nazist Danez; Léon Degrelle (1906–1946), şeful Mişcării Rexite din Belgia; generalul Andrei Vlasov (1900–1946, executat), care, în 1944, a înfiinţat o Armată Rusă de Eliberare Antisovietică; şi Bronislav Kaminski (1899–1944), comandant al Brigăzii Kaminski (din Armata de Eliberare Naţională Rusă) care, împreună cu apropiaţii săi Konstantin Voskoboinik şi Iuri Frolov, au supravegheat uciderea, din ordinul naziştilor, a 10 000 de cetăţeni în timpul Revoltei din Varşovia, din 1944. Kaminski a fost la acea dată împuşcat de SS pentru depravare, care mersese chiar dincolo de standardele lui Hitler. Dintre colaboraţionişti, în afară de Pavelić, românul Antonescu, care a ordonat masacrarea evreilor din Odessa şi a evreilor români, a fost cel mai criminal aliat al lui Hitler: „Evreul”, a spus acesta, „este Satana”.

FRANCISCO FRANCO

1892–1975

Răspund doar în faţa lui Dumnezeu şi a istoriei.
Generalul Franco

Generalul Francisco Franco, liderul absolut al Spaniei din 1939 până în 1975, este într-un fel tiranul uitat, faptele lui fiind umbrite de cele ale lui Adolf Hitler şi Iosif Stalin, însă el a fost cu certitudine unul dintre monştrii istoriei. În anii 1930, acest războinic cu tendinţe fasciste a ajuns la putere prin brutalitate şi teroare în urma unui război civil sălbatic, ajutat de aliatul său Hitler, după care a terorizat populaţia civilă a Spaniei vreme de 25 de ani. După cel de-al Doilea Război Mondial, când democraţia înflorea în restul Europei Occidentale, dictatura lui militară a continuat să zdrobească orice disidenţă, presupuşii inamici fiind împuşcaţi şi torturaţi.

Franco s-a născut în 1892 în nord-vestul Spaniei, în oraşul-port Ferrol. Mama lui era o catolică pioasă şi conservatoare provenind din straturile superioare ale clasei de mijloc; tatăl, un om excentric şi dificil care voia ca fiul lui să intre în marină. Din cauza reducerilor fondurilor pentru marină, Franco a intrat în armată la numai 14 ani. De un profesionalism dus la extrem, curând şi-a câştigat reputaţia de soldat curajos şi hotărât, devenind căpitan în 1916 şi, în 1926, la vârsta de 34 de ani, cel mai tânăr general din Spania.

Deşi de o fidelitate înverşunată faţă de monarhie, Franco nu s-a amestecat în mod deschis în politică decât în 1931, când regele spaniol a abdicat, lăsând guvernarea pe mâinile republicanilor de stânga. Doi ani mai târziu, când au recâştigat puterea, conservatorii au văzut în Franco un potenţial aliat şi l-au promovat la gradul de general-maior, dându-i ordin în

octombrie 1934 să înăbuşe o revoltă a minerilor din Asturia. Victoria în alegerile din 1936 a Frontului Popular de stânga a făcut ca Franco să fie efectiv îndepărtat şi trimis în Insulele Canare, însă la doar câteva luni după aceea, blocul naţionalist spaniol de extremă dreaptă a cerut armatei să se alăture în rebeliunea împotriva guvernului care nu reuşise să stabilizeze situaţia ţării. Începuse Războiul Civil din Spania.

În iulie 1936, într-o transmisiune radio din Insulele Canare, Franco a declarat că se va alătura rebelilor imediat şi, după ce sorţii au oscilat pentru forţele naţionaliste din Maroc şi Madrid, el a fost declarat generalisim, devenind liderul cauzei naţionaliste în timpul celor trei ani de război care au urmat.

Sprijinită în unele ocazii de guvernele fasciste ale Germaniei şi Italiei, campania militară dusă de Franco a fost recunoscută pentru brutalitatea dovedită faţă de populaţia civilă. Franco a organizat o Teroare Albă în cursul căreia au fost ucişi 200 000 de oameni. Cea mai infamă atrocitate a fost bombardarea în 1937, într-o zi de târg, a oraşului basc Guernica de către Legiunea Condor germană. Deşi nu reprezenta un obiectiv militar şi nu dispunea de apărare antiaeriană, oraşul a fost bombardat întreaga zi de Luftwaffe, iar avioanele au zburat de-a lungul drumurilor pentru a-i secera pe civilii care fugeau, în vreme ce oraşul era cuprins de flăcări. Au fost măcelăriţi în jur de 1 654 de oameni.

Când, în cele din urmă, a obţinut victoria, acest lucru nu a fost de ajuns pentru Franco. „Războiul s-a sfârşit, dar duşmanul nu a murit”, a declarat el în 1939. În timpul conflictului alcătuise liste de „roşii”: presupuşi comunişti care trebuie să fie arestaţi. Ajungând să controleze statul, a început să-şi aresteze şi să-şi lichideze inamicii. Sute de mii de republicani au fugit din ţară, în vreme ce, între 1939 şi 1943, între 100 000 şi 200 000 de necombatanţi sau soldaţi care s-au predat au fost executaţi sumar şi sistematic.

Represiunea a caracterizat fiecare aspect al regimului franchist. Practic, el a restaurat monarhia fără a numi un rege, însă a păstrat pentru sine toate puterile executive. Democraţia a fost abandonată, criticile erau socotite drept trădare, întemniţarea şi abuzarea adversarilor abundau, parlamentul a

devenit o simplă marionetă în mâna executivului, partidele politice şi grevele au fost scoase în afara legii, Bisericii Catolice i s-a dat frâu liber în privinţa politicii sociale şi a educaţiei, mass-media a fost redusă la tăcere, talentul creator a fost strict cenzurat şi orice disidenţă a fost suprimată fără milă de poliţia lui secretă, care a practicat tortura şi asasinatul pe scară largă până la moartea lui Franco, în 1975. Ignorând orice critici internaţionale, Franco a insistat să semneze personal toate condamnările la moarte pronunţate în timpul vieţii sale, în vreme ce membrii familiei lui s-au căsătorit cu persoane din aristocraţie şi au strâns averi colosale.

Definitorie pentru caracterul regimului lui Franco a fost ruşinoasa decizie de a i se acorda azil politic lui Ante Pavelić, dictatorul fascist al Croaţiei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial – un om care se face răspunzător de moartea a peste 600 000 de persoane. De asemenea, Franco a răsplătit sprijinul primit de la Hitler şi Mussolini în timpul Războiului Civil trimiţând trupe – deşi reduse numeric – pentru a-i ajuta pe nazişti în lupta împotriva sovieticilor. S-a opus însă cererii lui Hitler de a intra în război, iar apoi a pozat drept anticomunist după 1945.

Fantoma lui Franco nu a fost încă exorcizată în totalitate din politica spaniolă, în 2004 instituindu-se o comisie pentru despăgubirea victimelor şi pentru supravegherea exhumării celor îngropaţi în morminte comune. Crimele lui ar putea păli în comparaţie cu acelea comise de dictatori precum Hitler şi Stalin, însă puţini au căutat să-şi lichideze propriul popor cu o hotărâre atât de lipsită de remuşcări ca acest autocrat abject.

Teroarea Albă şi Teroarea Roşie din Spania

Ca generalisim, Francisco Franco semna listele morţii; scria E, însemnând executarea, în dreptul celor care urmau să moară, şi C în dreptul celor ce aveau să fie cruţaţi şi, lucru cât se poate de macabru şi revelator, „GAROTTE Y PRENSA” („garotă şi articol de presă”) în dreptul numelor anumitor oameni bine-cunoscuţi. Nimic nu descrie mai bine răutatea teribilă a învingătorilor în Războiul Civil Spaniol. Franco aminteşte de un general spaniol din secolul al XIX-lea care, pe patul de moarte, a fost întrebat dacă

îşi ierta duşmanii. „Nu am nici unul, am pus să fie împuşcaţi cu toţii”, a răspuns el.

Pentru o generaţie de intelectuali de stânga, încercarea Spaniei republicane de a se apăra împotriva naţionaliştilor lui Franco a simbolizat bătălia dintre progresul socialist şi reacţia fascistă. Intelectuali idealişti precum George Orwell, Ernest Hemingway şi romancierul francez André Malraux s-au grăbit să meargă în Spania pentru a lupta de partea cauzei republicane. În total, în acea campanie au luptat circa 32 000 de voluntari străini din Europa şi America, în vreme ce Germania nazistă şi Italia fascistă au pompat bani şi soldaţi în armata lui Franco, dar au şi bombardat populaţia civilă din zonele dominate de republicani.

În sprijinul republicii, URSS-ul lui Stalin a pus la dispoziţie 331 de tancuri şi 600 de avioane, împreună cu un mare număr de piloţi, în schimbul rezervelor de aur ale Spaniei. Potrivit unor cercetări istorice recente, Teroarea Roşie din Spania a produs moartea unui număr cuprins între 40 000 şi 100 000 de oameni. Nu se cunosc cifrele exacte.

În timpul sângeroasei veri a anului 1936, la Madrid au fost masacraţi 8 000 de oameni suspectaţi de vederi naţionaliste, şi alţi 8 000 în Catalonia – ambele zone fiind controlate de republicani. Fermierii înstăriţi, industriaşii şi alţii care aveau legături cu Biserica Catolică au avut parte de un tratament brutal din partea diferitelor facţiuni republicane. Deşi necombatanţi, au murit aproximativ 7 000 de clerici, inclusiv în jur de 300 de călugăriţe.

Unii republicani au apărat aceste masacre pe motiv că partea adversă se purta şi mai cumplit. Alţii s-au străduit să stea deoparte. Comentând atrocităţile comise de facţiunea sa, intelectualul anarhist Federica Montseny remarca „pofta de sânge de neconceput la oameni oneşti” înainte de izbucnirea războiului.

Una dintre ironiile istoriei este că deşi teroarea stalinistă a republicanilor este la fel de notorie ca şi Teroarea Roşie care a dus la măcelărirea presupuşilor oameni de dreapta, Franco şi naţionaliştii au ucis cu mult mai mulţi: în jur de 200 000 de oameni au fost asasinaţi de Franco în timpul Terorii Albe declanşate de el în timpul războiului, iar în jur de o jumătate de milion au rămas după aceea în camerele de tortură şi lagăre.

Franco a îndeplinit promisiunea asociatului său, generalul Queipo: „Pentru fiecare persoană pe care o ucideţi voi, noi vom ucide zece”.

MAO ZEDONG

1893–1976

Când mă uit la Mao, îl văd pe Stalin, o copie perfectă.
Nikita Hruşciov

Preşedintele Mao, revoluţionar, poet şi comandant de gherilă, a fost dictatorul comunist al Chinei ale cărui brutalitate, egotism, radicalism utopic, dispreţ total faţă de viaţa şi suferinţa umană şi planuri de o grandoare dementă au dus la moartea a 70 de milioane de cetăţeni ai ţării sale. Manipulator înnăscut şi aspirant necruţător la putere, acest monstru a fost mereu dispus să îşi tortureze şi să îşi ucidă camarazii, să execute milioane de oameni, să lase alte milioane muritoare de foame şi chiar să rişte un război nuclear pentru a-şi promova viziunea marxist-stalinist-maoistă privind o China superputere mondială în condiţiile unui cult semidivin al personalităţii.

Mao s-a născut în satul Shaoshan din provincia Hunan în 26 decembrie 1893. Silit să muncească la ferma familiei încă din adolescenţă, s-a răzvrătit împotriva tatălui său – un bun negustor de cereale – şi a plecat de acasă pentru a studia în capitala provinciei, Changsa, unde a participat la revolta împotriva dinastiei Manchu în 1911. A încercat diferite meserii, dar nu s-a dedicat nici uneia până când, în 1921, a intrat în recent înfiinţatul Partid Comunist Chinez. S-a căsătorit cu Yang Kaihui în 1920, cu care a avut doi fii (mai târziu, în 1928, s-a căsătorit cu He Zizhen, iar în 1939 cu bine-cunoscuta actriţă Lan Ping – nume real Jiang Qing). La 24 de ani şi-a pus pe hârtie filosofia amorală: „Oamenii ca mine au doar o datorie faţă de sine...”; venera „puterea ca un uragan care se iscă dintr-un defileu adânc, precum un maniac sexual în călduri...”, „Adorăm vremurile de război...”;

„Ne place să plutim pe marea tumultului...” „Ţara trebuie distrusă, apoi reformată... Oamenii ca mine doresc distrugerea ei.” În 1923, comuniştii au încheiat o alianţă cu Gomindanul (Partidul Naţionalist). Trimis la Hunan pentru a promova Gomindanul, a continuat să aibă o activitate revoluţionară, prezicând că ţăranii chinezi „se vor ridica precum o tornadă sau furtună – o forţă atât de rapidă şi de violentă încât nici o putere, indiferent cât ar fi ea de mare, nu va reuşi să o reprime.”

În 1926, şeful Gomindan Jiang Jieshi – militarul ştirb care s-a impus prin forţă şi al cărui regim corupt şi incapabil, sprijinit pe gangsterism le va permite lui Mao şi comuniştilor să triumfe şi să cucerească în cele din urmă China – a ordonat aşa-numita Expediţie Nordică pentru a consolida puterea fragmentată a guvernului. În aprilie 1927, după ce a învins peste 30 de comandanţi de armată locali, el a măcelărit comuniştii din Shanghai, fiind numit generalisim în anul următor, având sub călcâi toată China. În acest timp, Mao s-a retras la o bază din munţii Jinggang, de unde, ca lider al comuniştilor, a pornit o campanie de gherilă. „Puterea politică porneşte din ţeava puştii”, a spus el.

În 1931, Mao a devenit preşedinte al Republicii Sovietice Chineze în Jiangxi. Gata oricând să asasineze, să şantajeze şi să-şi otrăvească rivalii –, ucigând 700 000 de oameni în cursul Terorii dintre 1931 şi 1935 – el a dovedit aceleaşi calităţi politice ca şi Stalin: dorinţă de putere, lipsă de milă, dependenţă de agitaţie politică şi o capacitate uimitoare de a manipula. Ca şi Stalin, şi-a distrus soţiile şi amantele, şi-a ignorat copiii şi a otrăvit viaţa tuturor celor cu care a venit în contact: mulţi au înnebunit.

În 1933, după câteva înfrângeri, Jiang Jieshi a declanşat un nou război de uzură, care a dus la o răsturnare spectaculoasă a situaţiei, ceea ce i-a determinat pe comunişti să îl îndepărteze pe Mao şi, la recomandarea agentului sovietic Otto Braun, să lanseze un contraatac dezastruos care, în 1936, a determinat o retragere cunoscută sub numele de Marşul cel Lung. La sfârşitul anilor 1930, cu ajutorul unor scriitori occidentali naivi precum Edgar Snow şi Han Suyin, Mao şi-a creat mitul de conducător ţăran, poet şi maestru al luptei de gherilă, iar Marşul a fost descris drept o călătorie epică în care el a salvat prin eroismul său Armata Roşie de atacul naţionaliştilor.

În realitate, au fost inventate multe lucruri pentru a se ascunde ineficienţa militară şi risipa de potenţial uman din armată pentru a-şi discredita rivalii comunişti.

În 1937, Japonia a pornit o invazie pe scară largă a Chinei. Jiang Jieshi a fost forţat de Zhang Xueliang, „Tânărul Mareşal”, care l-a răpit pe generalisim, să-şi unească forţele cu cele ale lui Mao. În secret, Mao s-a străduit să submineze efortul de război, ajungând chiar să colaboreze pentru scurtă vreme cu serviciile de informaţii japoneze. În 1943, ajunsese la conducerea Partidului Comunist, otrăvindu-i şi epurându-i pe rivalii şi criticii săi cu o eficienţă brutală. A continuat să solicite sprijin sovietic pentru comunişti, al căror viitor a fost asigurat când Stalin a contribuit la înfrângerea Japoniei în 1945.

Cleptocraţia lui Jiang Jieshi, care s-a dovedit incompetent din punct de vedere militar, deşi a fost sprijinit intens de America, s-a prăbuşit, în vreme ce Mao, beneficiind de ajutor sovietic şi de sfaturi din partea lui Stalin, a alungat Gomindanul de pe continent. În 1949, Mao a proclamat Republica Populară Chineză, inaugurând o conducere care s-a evidenţiat prin capricii imperiale, radicalism ideologic, egotism mesianic, incompetenţă şi crime în masă. „Trebuie să ucidem. Spunem că este bine să ucizi”, a ordonat acest „om fără limite”. În acel an au fost ucişi trei milioane de oameni.

În 1951–1952, Mao a supus China unor campanii de eliminare a burgheziei. Spionii s-au infiltrat pretutindeni, culegând informaţii despre presupuşii infractori, care primeau amenzi grele, erau trimişi în lagăre de muncă sau executaţi. Mao conducea precum un Împărat Roşu, paranoic în privinţa siguranţei sale, mereu în mişcare, manipulându-i cu şiretenie pe adepţii lui şi sacrificând fără milă vechi tovarăşi pentru a-şi păstra puterea cu orice preţ. Declara mereu: „Prea îngăduitori, nu ucid îndeajuns”. Trăind ca un împărat pe cele 50 de proprietăţi private şi folosind femei din armată pe post de „concubine imperiale”, a făcut din China o superputere, trimiţând trupe împotriva americanilor în Războiul din Coreea ca o modalitate de a-l convinge pe Stalin să îi dea tehnologie militară, dar mai ales nucleară. Nu avea importanţă, spunea el, dacă „jumătate dintre chinezi vor muri” într-un holocaust nuclear.

De-a lungul anilor 1950, Mao a continuat să poarte război împotriva poporului său. Campania împotriva dreptei din 1958–1959 – prin care jumătate de milion de oameni au fost etichetaţi ca fiind „de dreapta” – a făcut ca sute de mii de oameni să fie închişi ani de zile, trimişi la muncă forţată sau executaţi. Marele Salt Înainte din 1958–1962, un efort masiv pentru sporirea producţiei de oţel, a încurajat sătenii să înfiinţeze mici forje inutile, la aceasta adăugându-se activitatea de colectivizare a ţărănimii chineze în cadrul unor comune rurale. Imitându-l pe Stalin în ceea ce priveşte foametea creată de acesta în 1932–1933, Mao a vândut hrană peste hotare pentru a achiziţiona arme, deşi China suferea de foame în „cea mai mare foamete din istorie”: au pierit 38 de milioane de oameni. Când ministrul Apărării, mareşalul Peng Dehuai, i-a criticat politica, Mao l-a epurat, însă succesorul numit, preşedintele Liu Shaoqi, a reuşit în 1962 să acapareze puţină putere de la Mao.

Denunţându-l pe Liu, care a fost distrus şi lăsat să moară în sărăcie, Mao s-a răzbunat preluând controlul asupra armatei şi a statului prin succesorul său ales, talentatul, nevroticul mareşal Lin Biao şi prin abilul premier factotum Zhou Enlai. A conceput o altă teroare, „Revoluţia Culturală”, prin care şi-a asigurat dominarea totală a Chinei atacând partidul şi statul, ordonând bandelor de studenţi, poliţiei secrete şi criminalilor să umilească, să ucidă şi să distrugă vieţi şi cultura. Între 1966 şi 1976 au murit trei milioane de oameni, iar alte milioane au fost deportate sau torturate.

Bătrânul Mao s-a îndepărtat de Lin Biao, cel care a creat *Cărticica roşie* şi care a murit într-un accident aviatic în 1971. Acest lucru l-a lăsat pe Mao în ghearele groteştii şi perfidei sale soţii, Jiang Qing, şi a radicalilor maoişti cunoscuţi sub numele de „Banda celor Patru”.

Rupând relaţiile cu Moscova, Mao a dat o ultimă mare lovitură: în 1972, preşedintele american Richard Nixon a vizitat China. Pe patul de moarte, Mao l-a readus la putere pe pragmaticul Deng Xiaoping, pentru ca apoi să îl epureze. Mao a murit în 1976, iar Deng a revenit ca lider de necontestat şi arhitect al Chinei de astăzi. A trecut la economia de piaţă

socialistă, dar nu a eliberat şi poporul chinez, şi a ordonat masacrul din Piaţa Tiananmen. Comuniştii lui Mao continuă să domine China.

NIKOLAI EJOV
1895–1940

Nu are prea mare importanţă dacă în timpul acestei operaţiuni vor fi împuşcaţi alţi o mie de oameni.
Nikolai Ejov, 1937

Ejov a fost şeful poliţiei secrete sovietice care a organizat şi coordonat Marea Teroare a lui Stalin, în timpul căreia un milion de victime nevinovate au fost împuşcate şi multe altele exilate în lagăre de concentrare. Sub conducerea lui Ejov, care era câteodată meticulos, alteori impulsiv, frenezia arestărilor, torturilor şi crimelor a fost atât de mare, încât această criminală vânătoare de vrăjitoare a primit numele de „Maşina de tocat carne”.

Născut într-un orăşel din Lituania, fiul unui pădurar (care ţinea şi un bordel) şi al unei menajere, Ejov a beneficiat de educaţie doar câţiva ani, după care a lucrat într-o fabrică. A intrat în Armata Roşie după Revoluţie şi a luptat în timpul Războiului Civil. Era un administrator de partid şiret, capabil, diplomat şi ambiţios, dar şi un expert în probleme de personal. La începutul anilor 1930 a devenit apropiatul lui Stalin, răspunzând de toate numirile de oameni în cadrul partidului şi fiind el însuşi secretar al comitetului central. Un coleg observa: „Nu cunosc vreun lucrător mai bun. După ce i se încredinţează o sarcină, o rezolvă. Dar nu ştie când să se oprească”. Însă acest lucru îi convenea lui Stalin, care şi-a numit noul favorit „mura mea” – pornind de la cuvântul *ejevika*.

În 1934, asasinarea lui Serghei Kirov, cel mai apropiat colaborator al lui Stalin, i-a permis acestuia să dezlănţuie Marea Teroare împotriva „duşmanilor poporului”, reali şi imaginari. În 1935, Stalin i-a încredinţat lui Ejov o răspundere specială, aceea de a superviza NKVD-ul, poliţia secretă.

Şeful NKVD-ului, Genrih Iagoda, căzuse în dizgraţie; Ejov a vrut să îl distrugă şi să îi ia locul. Însă prima misiune a lui Ejov a fost să preia procesul împotriva foştilor aliaţi ai lui Stalin: Zinoviev şi Kamenev. Ejov a supravegheat interogatoriile, ameninţându-i că le va ucide familiile, dând căldură în celulele lor în toiul verii – dar le-a promis şi viaţa în cazul în care mărturiseau crimele absurde la primul proces demonstrativ. Aceştia au fost în cele din urmă de acord. Procesul, organizat în 1936, a fost o reuşită, însă, în ciuda promisiunilor lui Ejov, Zinoviev şi Kamenev au fost împuşcaţi în prezenţa lui. Iagoda a cerut ca gloanţele să le fie extrase din creier pentru a le păstra în biroul său; mai târziu, Ejov a găsit gloanţele şi le-a ţinut în biroul lui. În septembrie 1936, Stalin l-a demis pe Iagoda şi l-a promovat pe Ejov, numindu-l şef al Comisariatului Poporului pentru Afaceri Interne (NKVD).

În timp ce Ejov se ocupa de răspândirea Terorii, arestând cercuri tot mai mari de suspecţi pentru a fi torturaţi să mărturisească infracţiuni imaginare, presa sovietică incita populaţia să pornească o vânătoare de vrăjitoare împotriva spionilor şi teroriştilor troţkişti. Ejov a susţinut că Iagoda încercase să îl ucidă stropindu-i perdelele cu cianură. Astfel că i-a arestat pe cei mai mulţi dintre ofiţerii lui Iagoda şi a pus să fie împuşcaţi. Apoi l-a arestat chiar pe Iagoda. „Mai bine să sufere zece nevinovaţi decât să scape un spion”, a anunţat Ejov. „Când cioplești lemnul mai zboară şi aşchii.”

Din ordinul lui Stalin, în mai 1937 Ejov l-a arestat pe mareşalul Mihail Tuhacevski, cel mai talentat ofiţer al Armatei Roşii, împreună cu alţi generali de la vârf. Acest lucru a avut scopul de a distruge puterea independentă a armatei, dar generalii au trebuit să-şi declare „crimele” pentru a-i convinge pe ceilalţi lideri sovietici că se făceau vinovaţi de crime împotriva statului. Ejov s-a ocupat personal de torturarea lor cu sălbăticie: când a fost găsită în arhive în anii 1990, mărturia lui Tuhacevski era acoperită de picături cafenii care, după analiză, s-a constatat că erau de sânge împroşcat. Generalii au fost împuşcaţi în prezenţa lui Ejov. Stalin, care nu asista niciodată la torturarea sau executarea victimelor sale, l-a

întrebat doar în ultimul moment pe Ejov în legătură cu comportamentul lor. Au fost împuşcaţi 40 000 de ofiţeri.

Din ordinul lui Stalin, Ejov a extins apoi Teroarea într-un mod bizar, iniţiind un program de ucideri în funcţie de număr, stabilind o cotă pentru fiecare oraş şi regiune, pe două categorii: una pentru cei care trebuiau împuşcaţi şi alta pentru cei care trebuiau exilaţi. Aceste cote creşteau mereu, până când au fost împuşcaţi aproximativ un milion de oameni, iar multe alte milioane au fost deportaţi în cumplitele lagăre de muncă din Siberia. Soţiile celor mai importante victime erau şi ele arestate şi de obicei împuşcate. Copiii între unul şi trei ani erau trimişi la orfelinate, dar cei mai mari puteau fi împuşcaţi. „Bateţi şi distrugeţi fără să alegeţi”, ordona Ejov, adăugând: „Mai bine să mergem prea departe decât nu îndeajuns de departe”.

În 1938, Uniunea Sovietică era cuprinsă de un val de teamă şi crimă, totul sub supravegherea lui Ejov. Stalin nu se amesteca, însă Ejov era pretutindeni, aclamat ca erou-răzbunător al unei societăţi în care duşmanii erau omniprezenţi. Ajunsese să deţină o putere aproape la fel de mare ca Stalin, era venerat în poeme şi cântece şi s-au numit oraşe în onoarea lui. Ejov a creat camere speciale de execuţie la celebra închisoare Liubianka din Moscova şi în alte părţi; acestea erau prevăzute cu podele înclinate din beton, ca la abatoare, pereţi din lemn pentru ca gloanţele să nu ricoşeze şi furtunuri pentru spălarea podelelor.

Însă Ejov ajunsese să cedeze nervos şi să-şi piardă controlul. Făcea permanent deplasări prin ţară, operând arestări şi ucigând; lucra toată noaptea, torturând suspecţi şi bând mult; devenea din ce în ce mai paranoic, temându-se tot timpul că Stalin se va întoarce împotriva lui. A pus ca mulţi dintre prieteni, foste amante şi chiar naşul lui să fie împuşcaţi. Stresul îl măcina: când era beat, se lăuda că el domneşte peste ţară şi că îl putea aresta şi pe Stalin. La al treilea proces înscenat, de astă dată lui Buharin şi Iagoda, care s-a desfăşurat la Moscova, chiar şi Stalin s-a arătat alarmat de caracterul incontrolabil al Terorii pe care o dezlănţuise. Aceasta îşi atinsese scopul, iar acum Stalin avea nevoie de un ţap ispăşitor. El auzise despre excesele comise de Ejov, de beţii, destrăbălare, promiscuitate bisexuală şi

lăudăroşenie. I-a ordonat lui Ejov să îi ucidă pe oamenii săi de încredere, inclusiv pe subalternii săi din conducerea instituţiei, ba chiar şi pe adjunctul său, care a fost adormit cu cloroform în biroul lui, iar apoi i s-a injectat otravă. Simţind dezaprobarea lui Stalin, Ejov a început să ucidă pe oricine îl putea incrimina – fără aprobarea lui Stalin, în cinci zile au fost lichidaţi o mie de oameni.

În toamna anului 1938, Stalin a promovat alt protejat de-al său, Lavrenti Beria, care a devenit adjunctul lui Ejov. În octombrie, Biroul Politic a denunţat conducerea NKVD-ului. În noiembrie, Ejov a apărut pentru ultima oară la parada anuală desfăşurată la Mausoleul lui Lenin. A fost demis din NKVD pe 23 noiembrie, deşi oficial a rămas comisar pentru transporturile navale. Însă abia dacă apărea la locul de muncă, petrecându-şi timpul într-o serie de orgii homosexuale şi beţii, aşteptând să i se bată la uşă. Când s-a întâmplat acest lucru şi a urmat procesul şi condamnarea la moarte, Ejov s-a prăbuşit. În drum spre camera de execuţie pe care o proiectase chiar el, a plâns, a fost cuprins de sughiţuri şi a căzut la podea. A trebuit să fie târât până la locul în care îl aştepta moartea.

Ejov a fost un birocrat tipic pentru Uniunea Sovietică a acelor vremuri, educat pe jumătate, dar ambiţios şi zelos, care, împuternicit de Stalin să aibă drept de viaţă şi moarte asupra altora, a găsit o desfătare în vânarea, uciderea şi măcelărirea de oameni, petrecându-şi nopţile pentru a-şi tortura personal victimele. „Piticul Sângeros” al lui Stalin a devenit al doilea om ca putere în Uniunea Sovietică, dar stresul l-a făcut să deraieze şi a sfârşit ca victimă a „maşinii de tocat carne” pe care chiar el o crease. Un monstru degenerat, un birocrat servil, un administrator ingenios, un torţionar sadic, dar şi un om bolnav, Ejov a inaugurat un nou fel de măcel totalitar în masă pentru secolul XX. „Spuneţi-i lui Stalin că voi muri cu numele lui pe buze”, a spus el la proces.

Viaţa şi iubirile „Piticului Sângeros” al lui Stalin

„Chiar dacă sunt mic de statură, am mâinile puternice – mâinile lui Stalin!” a spus Ejov odată. Era atât de scund – având doar 1,51 metri –, încât în

tinereţe fusese respins când încercase să se înroleze în armata ţaristă. A fost labil, bolnăvicios, cu o orientare sexuală nesigură, fragil şi slab, însă, în acelaşi timp, jovial, bun băutor şi cu un simţ pueril al umorului (inclusiv cu o înclinaţie spre participarea la concursuri de vânturi). Cu faţa sa atrăgătoare, ochii albaştri, părul negru şi des, aptitudini de dansator şi ştiind să cânte la chitară, era o figură agreată, mai ales de femei – deşi, lucru neobişnuit pentru cineva din conducerea sovietică, era bisexual şi promiscuu.

Prima lui soţie a fost o tovarăşă de partid pe nume Antonina, de care a divorţat pentru a se căsători cu o evreică frumoasă şi promiscuă, pe nume Evghenia, care avea un salon pentru scriitori şi stele de cinema. În momentul căderii lui Ejov, succesorul său, Beria, a început să investigheze aventurile sexuale ale Evgheniei. Ejov a încercat să divorţeze de ea la vreme, probabil pentru a o salva pe ea şi pe fetiţa adoptată de ei, dar poate ca să se pună şi pe sine la adăpost. Toţi amanţii ei, inclusiv sclipitorul scriitor Isaac Babel, au fost arestaţi şi împuşcaţi. Evghenia s-a sinucis.

MAREŞALUL CIOIBALSAN

1895–1952

Mor unul după altul. Şcerbakov, Jdanov, Dimitrov, Cioibalsan... mor atât de repede!

Stalin deplânge moartea aliatului său mongol, 1952

Horlooghün Cioibalsan a fost Stalin al mongolilor, care a condus Republica Populară Mongolă ca stat-marionetă a Uniunii Sovietice. El a orchestrat moartea a zeci de mii de oameni aparţinând propriului popor, sufocând o cultură antică, împuşcându-şi rivalii, epurându-i pe preoţii budişti şi promovând un cult grotesc al personalităţii.

Cioibalsan se considera comunist, dar visa şi să unească triburile mongole sub o guvernare unică. La fel ca Stalin şi alţi bolşevici ruşi de la vârf, a studiat pentru a deveni preot – budist, în cazul lui – până când, în tinereţe, a fost intoxicat de doctrina marxistă şi a îmbrăţişat ateismul radical. A intrat în legătură cu revoluţionarii bolşevici în cursul unei călătorii prin Siberia şi a înfiinţat propria organizaţie revoluţionară de tip sovietic în Mongolia în 1919. În 1921, a fost unul dintre membrii fondatori ai Partidului Revoluţionar al Poporului Mongol.

Începând cu luna martie 1921, Mongolia a fost pentru scurtă vreme sub controlul baronului Ungern von Sternberg, un general rus (vezi p. 350). În câteva luni, totuşi, armatele lui Damdin Sükhbaatar, sprijinite de sovietici, au înfrânt forţele lui Ungern, şi astfel s-a înfiinţat Republica Populară Mongolă. Cioibalsan – deja comisar al Armatei Roşii mongole – a fost numit adjunctul ministrului de Război. În anii 1920, s-a distins prin comportamentul zelos prosovietic şi a declanşat epurări violente ale revoluţionarilor moderaţi care luptaseră pentru eliberarea Mongoliei.

Un bărbat scund şi feroce, cu capul ras şi ţinută militară, Cioibalsan i-a reţinut atenţia lui Stalin, care a recunoscut în aliatul său mongol un fanatic nemilos şi de încredere, care nu ezita nici o clipă în a lua viaţa cuiva pentru a impune marxism-leninismul chiar şi în cultura budistă şi rustică a Mongoliei. La mijlocul anilor 1930, Stalin s-a arătat nemulţumit de conducătorul din acea vreme al comuniştilor mongoli, Peljidin Genden, mai ales după ce acesta din urmă l-a întâlnit în 1935 şi s-a opus „imperialismului roşu” de epurări ale preoţilor-călugări budişti (lama) şi aristocraţiei, precum şi colectivizării de tip sovietic. În 1936, Stalin a organizat căderea lui Genden, având grijă ca Cioibalsan să îi ia locul. Genden a fost arestat şi împuşcat la Moscova ca spion japonez.

Ajuns la gradul de mareşal, Cioibalsan a dominat Mongolia ca preşedinte al consiliului comisarilor poporului, promovându-se ca un geniu fără de pată printr-un cult al personalităţii bazat pe cel al lui Stalin. Numele lui a fost dat unor oraşe şi chiar unui munte.

Cioibalsan a păstrat o puternică relaţie de conlucrare cu Stalin, ale cărui tactică şi politică le-a imitat. Prioritatea lui a fost să elimine potenţialii rivali şi critici din cadrul partidului, astfel că în anii 1930 a organizat o serie de epurări brutale ale celor pe care i-a desemnat drept „duşmani ai poporului”, precum intelectualii şi proprietarii de pământ, dintre care pe mulţi i-a acuzat de spionaj în favoarea Japoniei. Călugării budişti au suferit cel mai mult, în ciuda faptului că el însuşi se pregătise pentru a deveni călugăr. Au fost suprimate toate practicile religioase şi au fost distruse circa 700 de temple. Mai mult de 35 000 de oameni au fost împuşcaţi, deşi se estimează că cifra ar putea ajunge la 100 000, dintre care 18 000 călugări. Zeci de mii de oameni au fost arestaţi şi trimişi în lagăre.

În anii 1940, Stalin i-a permis lui Cioibalsan să viseze la unirea poporului mongol sub conducerea sa. De aceea, Cioibalsan a încurajat tensiunile din estul Xinjiang, o zonă a Mongoliei Interioare aflată sub control chinez. Cu toate acestea, deşi sovieticii l-au ajutat, declanşând o scurtă invazie a Mongoliei Interioare, Stalin a vrut să evite conflictul cu China şi ulterior a semnat un acord de pace, silindu-l pe Cioibalsan să-şi înfrâneze ambiţiile.

Când s-a îmbolnăvit, Cioibalsan a mers la Moscova pentru a fi tratat de medicii ruşi în clinica specială de la Kremlin, însă aceştia nu l-au putut ajuta, astfel că a murit în 26 ianuarie 1952. Moartea mareşalului a fost una dintr-o serie de morţi ale unor importanţi lideri stalinişti, petrecute în clinica de la Kremlin – decese pe care Stalin le-a exploatat, susţinând că medicii evrei încercau să ucidă conducerea sovietică în cadrul aşa-numitului „Complot al medicilor”. Plănuia să folosească acest lucru drept pretext pentru a lichida posibili succesori dintre tovarăşii lui, dar a murit înainte de a putea declanşa pe deplin epurarea.

Cioibalsan a fost îmbălsămat şi expus într-un mausoleu din Ulan Bator, iar cadavrul i-a fost incinerat după ce acest mausoleu a fost demolat în 2005, pentru a se face unul în memoria lui Genghis-Han. De la instaurarea democraţiei în 1990, unele dintre secretele îngrozitoare ale regimului ucigaş al lui Cioibalsan au ieşit la lumină, inclusiv gropi comune pline cu cadavre de preoţi – având găuri de glonţ în ţeste. Nu există nici o îndoială că vor fi descoperite şi alte atrocităţi. Deşi Cioibalsan a modernizat Mongolia şi a îmbunătăţit în mod considerabil infrastructura, a reuşit aceste lucruri cu un cost teribil pentru ţara sa. El rămâne unul dintre monştrii uitaţi ai stalinismului, care aproape că a reuşit să distrugă o cultură străveche.

Junta birmaneză

Birmania (în prezent Myanmar) a fost condusă de o juntă militară în urma unei lovituri de stat din 1962 pusă la cale de Ne Win, care a instaurat un stat monopartit, a dizolvat parlamentul, a redus drepturile civile, a arestat opozanţii, a naţionalizat întreprinderile şi a început să marginalizeze minorităţile etnice. Zdrobind fără milă orice proteste sau tulburări şi – în 1976 – o încercare de lovitură de stat, el a predat preşedinţia în 1981 lui San Yu, dar a rămas ferm în control ca preşedinte al Partidului cu Program Socialist din Birmania, alegând personal ofiţerii şi miniştrii.

Obsedat de numerologie, în 1987, Ne Win a revizuit în mod bizar moneda naţională, făcând-o să fie divizibilă cu numărul lui norocos – 9 –, distrugând economiile realizate de milioane de oameni. Nemulţumirile

crescânde au dus la demisia lui din funcţia de preşedinte al partidului în iulie 1988. În acelaşi an, Răscoala celor Patru Optimi, un masiv protest prodemocratic, a fost înăbuşită printr-o lovitură de stat care a adus la cârma ţării o juntă militară compusă din 21 de ofiţeri – Consiliul Restaurării Ordinii şi Legii Statului (SLORC) –, condusă de generalul Saw Maung. Au fost ucişi în jur de 10 000 de protestatari, majoritatea studenţi şi călugări budişti, ceea ce a stârnit revolta într-o ţară în care aceştia din urmă sunt veneraţi ca lideri spirituali. SLORC a iniţiat ulterior două programe, unul de despăduriri – pentru a face loc culturilor producătoare de opiu – şi al doilea, un genocid sistematic împotriva unor grupuri etnice precum karen, karenni, shan, kachin (jingpo), mon, rohingya, wa şi chin (zomi). Violurile, torturile, dislocările, munca silnică şi crimele au făcut ca peste 650 000 de oameni – între care 250 000 de karen – să fie dislocaţi doar în estul Birmaniei, iar aproape 2 milioane au fugit în Thailanda.

Alegeri multipartinice au fost permise în 1990, contestate de activista Aung San Suu Kyi, dar înfrângerea umilitoare a făcut ca rezultatul să fie ignorat. În anul următor, Suu Kyi (căreia i s-a acordat ulterior Premiul Nobel pentru Pace) a fost pusă sub arest la domiciliu – ridicat temporar de două ori, dar apoi reluat – pentru „periclitarea statului”. O luptătoare curajoasă şi neobosită pentru democraţie, ea este şi în prezent reţinută. În 1992, Than Shwe l-a înlocuit pe Saw Maung ca preşedinte al SLORC (ulterior redenumit Consiliul Pentru Dezvoltarea şi Pacea Statului) şi comandant suprem al Tatmadaw (forţele armate).

În 2002, după o presupusă încercare de lovitură de stat organizată de ginerele său şi de trei nepoţi, Ne Win a murit în dizgraţie, iar scurtul necrolog apărut în presă nici nu a făcut referire la faptul că a condus statul. În 2003, noul prim-ministru, Khin Nyunt, a făcut cunoscută o „hartă a democraţiei”, însă a fost înlocuit în anul următor de conservatorul Soe Win. Doi ani mai târziu, în jur de 100 000 de protestatari conduşi de călugări budişti au demonstrat la Rangoon împotriva masivelor creşteri ale preţului la combustibili. Aproximativ 3 000 de oameni au fost arestaţi, iar cel puţin 13 călugări ucişi. În acelaşi an (2005), au început lucrările pentru construcţia noii capitale – Naypyidaw („Sălaşul Regilor”) – la 480 de

kilometri nord de Rangoon, ce include casa amintind de o fortăreaţă a generalului Than Shwe, care continuă să conducă ţara. Oraşul a fost numit oficial pe 27 martie 2006, Ziua Forţelor Armate.

O dovadă elocventă a paranoiei regimului, a intransigenţei şi a dispreţului faţă de viaţa oamenilor s-a văzut în luna mai 2008, după ce ciclonul Nargis a lovit ţara, ucigând 100 000 de persoane şi lăsând alte sute de mii fără locuinţe. Vreme de săptămâni, junta a refuzat să permită livrări de ajutoare sau prezenţa în ţară a unor lucrători străini care să se ocupe de ajutorarea populaţiei, amplificând considerabil suferinţele şi mizeria poporului. În cele din urmă, sub presiunea internaţională, junta a acceptat ajutoarele, dar a continuat să stânjenească reacţia eficientă în faţa crizei.

DR. MARCEL PETIOT
1897–1946

Nu sunt un om religios, iar conştiinţa mi-e curată.
Marcel Petiot, în ziua execuţiei sale

Cleptoman, purtat de iluzii şi nebun cu certificat, doctorul Marcel Petiot – poreclit „Doctorul Satana" – a fost în acelaşi timp un om rece, calculat în fraudele comise, vinovat de cel puţin 60 de crime, dar probabil că ele au fost mai numeroase. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a erijat în organizator de rute de scăpare din Parisul ocupat de nazişti, oferindu-şi serviciile oricui dorea să fugă. Însă acesta era un truc îngrozitor: Petiot îşi prăda victimele, apoi le ucidea.

Născut la Auxerre, Marcel a căpătat reputaţie de solitar labil încă de la o vârstă fragedă: suferea de convulsii, mergea în somn şi deseori se scăpa în pat. Mama lui a murit când el avea 15 ani, însă Marcel se afla deja pe un drum greşit, pentru că fusese exmatriculat din câteva şcoli din cauza comportamentului său ciudat. La 17 ani, când a furat dintr-o cutie poştală, o evaluare psihiatrică l-a găsit drept un „tânăr anormal".

În 1916, Petiot a fost înrolat în armată şi, după ce a fost gazat şi rănit, a trecut printr-o nouă evaluare psihiatrică. În 1918 a suferit o cădere nervoasă şi s-a împuşcat în picior. După război, totuşi, în ciuda dubiilor clare privind sănătatea sa mentală, a participat la un plan de educaţie pentru foştii soldaţi, studiind medicina şi obţinând diploma de medic în 1921. Şi-a deschis primul său cabinet în Villeneuve-sur-Yonne, nu departe de oraşul lui natal, Auxerre.

În afara unor semne trecătoare de boală mentală, Petiot părea să fi căpătat un oarecare grad de popularitate, devenind primar al localităţii

Villeneuve-sur-Yonne în 1926, după o campanie controversată. În acelaşi an, totuşi, deşi nu a fost pus sub acuzare, a avut legătură cu uciderea unei femei, despre care se zvonise că îi era amantă. Acesta a fost un semn al evenimentelor ce vor urma. În 1927 s-a căsătorit cu Georgette Lablais, fiica unui înstărit proprietar de pământuri, care i-a născut un fiu, însă trei ani mai târziu, a fost investigat în legătură cu moartea altei femei, despre care s-a afirmat din nou că îi era amantă. Încă o dată, poliţia nu a întreprins nici o acţiune, în ciuda faptului că singurul martor a murit în prezenţa lui Petiot. De asemenea, a scăpat de închisoare, în ciuda numeroaselor acuzaţii de fraudă şi deturnare de fonduri, precum şi a altor probleme cu autorităţile.

Petiot a fost silit în cele din urmă să demisioneze din funcţia de primar în 1931, iar în 1933 s-a mutat cu familia la Paris, unde şi-a construit o carieră de succes ca medic. Însă dincolo de faţada respectabilă, vindea morfină şi heroină prostituatelor şi traficanţilor de droguri. În 1934, o pacientă a murit din cauza unei supradoze de morfină, iar în 1936, soţia l-a internat într-un spital psihiatric vreme de un an, după ce fusese condamnat pentru furt din magazine şi atacarea unui ofiţer de poliţie.

În 1940, după căderea Franţei în mâinile naziştilor, Petiot a început să se dea drept agent al Rezistenţei Franceze, promiţându-le celor care doreau să fugă de sub ocupaţie, inclusiv luptătorilor adevăraţi ai Rezistenţei şi evreilor care se temeau de deportarea în Est, ieşirea în siguranţă din ţară. Cerând un preţ de 25 000 de franci pentru fiecare persoană, îşi ademenea victimele în eleganta casă cu trei etaje din Rue Le Sueur, pe care o cumpărase special pentru a-şi pune planul în aplicare. Acolo, le administra victimelor o injecţie letală, spunându-le că le vaccina împotriva unor boli endemice de la presupusa lor destinaţie, America de Sud. Se debarasa de cadavre dizolvându-le într-un bazin plin cu var nestins ori dezmembrându-le şi aruncând bucăţile în Sena. Printr-o întorsătură macabră, în 1943, în toiul operaţiunii, a fost interogat de Gestapo, care îl suspecta că ajuta familiile de evrei să scape din ghearele sale.

Având prea multe cadavre de care trebuia să scape, Petiot a început să se precipite şi, în martie 1944, a făcut greşeala de a încerca să le ardă în cuptorul casei sale din Rue Le Sueur. Duhoarea emanată a fost atât de

puternică, încât poliţia pariziană a sosit la domiciliul lui şi a descoperit carnajul. Petiot a fost arestat, dar după ce a susţinut că era luptător în Rezistenţă şi că arsese cadavre ale unor nazişti sau colaboraţionişti, a fost eliberat şi a fugit din Paris. Crezând în propria versiune privind rezistenţa eroică, aroganţa a dus la arestarea lui când a răspuns ziarului francez *Résistance*, care îl denunţase ca simpatizant al naziştilor – poliţia reuşind să îi descopere ascunzătoarea prin intermediul scrisorii.

Imediat ce au descâlcit istoria complicată ţesută de Petiot, autorităţile franceze l-au acuzat de uciderea a 27 de persoane între 1941 şi 1944. La proces, el a recunoscut doar 19 dintre cele 27 de crime, deşi de fapt a pretins că ucisese peste 60 de oameni, totul în numele rezistenţei patriotice. Cifra ar putea fi mai mare – peste 80 de cadavre disecate parţial au fost scoase din Sena între 1941 şi 1943.

Ghilotinat în 26 mai 1946, Petiot – glacial, zâmbind şi fără a-şi recunoaşte vina nici măcar în ultima clipă – a fost un om care a suferit evident de o boală mentală gravă. Însă campania sa de crime a fost pe cât de calculată, pe atât de plină de cruzime, presupunând planificare şi asigurându-i o sursă constantă de venit. Indiferent care ar fi fost starea sa mentală, el a profitat de cei mai vulnerabili oameni pe care i-a găsit, plasându-se în acelaşi timp pe un piedestal ca erou naţional.

Realizarea profilului psihologic al criminalilor în serie

Conceptul de „criminal în serie” a fost folosit prima oară la mijlocul anilor 1970 de agentul FBI Robert Ressler, care a contribuit şi la dezvoltarea ştiinţei care realizează profiluri psihologice, după oribilele crime comise în America de Ted Bundy şi David Berkowitz. Bundy a recunoscut că a violat şi ucis cel puţin 30 de femei între 1974 şi 1978, deşi se consideră că numărul victimelor lui – care erau lovite întâi în cap, iar apoi strangulate – a fost mult mai mare. Berkowitz – care trăia fantasma unui cult satanic bizar – a mărturisit că a ucis şase oameni şi că a rănit alţi şapte în New York între 1976 şi 1977.

Unii îi atribuie dezvoltarea ştiinţei de a descifra profilul psihologic al criminalilor psihanalistului Walter C. Langer din New York, căruia i s-a cerut în 1943 să facă „profilul” lui Adolf Hitler. Primul caz documentat într-un context criminal datează din 1956, când poliţia l-a rugat pe doctorul James Brussel (poreclit „Sherlock Holmes al canapelei”) să facă profilul aşa-numitului „Mad Bomber” („Plasatorul nebun de bombe”). În anii 1960, el a realizat profilul temutului Strangulator din Boston, care a dus la arestarea lui Albert DeSalvo.

Toate acestea au condus la înfiinţarea în 1972 a Unităţii de Ştiinţe Comportamentale din cadrul FBI, doi dintre pionierii săi, Howard Teten şi Patrick Mullany, identificând şi folosind caracteristici comportamentale pentru soluţionarea crimelor comise cu violenţă. Au fost urmaţi, printre alţii, de agentul FBI (iar mai târziu scriitor de romane horror) John Edward Douglas, care a publicat în 1988 lucrarea *Omuciderile sexuale: tipare şi motive*, urmată în 1992 – în colaborare cu Robert Ressler şi Ann şi Allen Burgess – de *Manual de clasificare a crimelor*. În Marea Britanie, poliţia a apelat la serviciile doctorului David Canter pentru a ajuta la soluţionarea cazului „Violatorului feroviar”, iar activitatea sa a dus la arestarea şi condamnarea lui John Duffy şi a lui David Mulcahy în 1988. Ulterior, Canter a înfiinţat în 1994 Centrul de Psihologie Investigativă la Universitatea din Liverpool. Între lucrările recente se numără *Ucigaşii în serie şi victimele lor* (1991) de Eric Hickey şi *Viaţa mea între ucigaşi în serie: cum funcţionează mintea celor mai notorii ucigaşi din lume* de Helen Morrison (2004).

Caracteristicile ucigaşilor în serie sunt controversate, dar următoarele se consideră definitorii: abuzarea în copilărie, agresivitate neobişnuită în primii ani de viaţă (incendieri, cruzime faţă de animale sau faţă de alţi copii), personalitate şi emoţii care trădează retardarea, mitomanie consecventă, inteligenţa peste medie şi lipsa completă de conştiinţă. În mod tipic, aceşti oameni sunt disfuncţionali pe plan social şi / sau sexual, atacând necunoscuţi, de obicei femei şi copii. După ce se declanşează pofta de a ucide, tiparul crimelor se intensifică, urmând de obicei o patologie fetişistă în ceea ce priveşte alegerea victimelor, expunerea cadavrelor sau

metoda de a ucide. Majoritatea criminalilor în serie sunt manipulatori, urmărind violul şi crima ca expresii supreme de control.

Între cei mai oribili criminali în serie din Marea Britanie se numără John George „Acid Bath” (Baie de acid) Haigh, John Christie, Beverley Allitt (Îngerul Morţii), Ian Brady şi Myra Hindley (Ucigaşii din Ţinuturile Mlăştinoase), Donald Neilson (Pantera Neagră), Harold Shipman, John Straffen, Dennis Nilsen, Peter Sutcliffe (Spintecătorul din Yorkshire), Fred şi Rosemary West şi, mai recent, Steve Wright (Strangulatorul din Suffolk), în vreme ce în Statele Unite au existat ucigaşi în serie precum Henry Lee Lucas, John Wayne Gacy, William Bonin (Ucigaşul de pe autostradă), Randy Kraft (Strangulatorul din California de Sud), Charles Manson, Eddie Gein, Michael Lee Lockhart şi nenumăraţi alţii. Cel mai prolific ucigaş, cu peste 300 de victime, ar putea fi columbianul Luis Alfredo Garavito Cubillos, poreclit pe drept cuvânt „Bestia”.

AL CAPONE

1899–1947

Poţi obţine mai multe cu o vorbă bună şi cu o armă decât doar cu o vorbă bună.

Al Capone

Al „Scarface” (Cicatrice) Capone este exemplul tipic pentru mafioţii ucigaşi americani care şi-au desfăşurat escrocheriile fără să fie pedepsiţi în epoca Prohibiţiei. Ca o ironie, în ciuda implicării masive în crima organizată şi criminalitate, singurul cap de acuzare pentru condamnarea lui a fost evaziunea fiscală.

Născut în Brooklyn, New York, Alphonse „Al” Capone a fost fiul lui Gabriele Capone, un frizer italian care sosise în America în 1894 împreună cu soţia sa, Teresina. Al şi-a început cariera în domeniul crimei organizate la vârsta de 14 ani, când a abandonat şcoala şi a ajuns sub influenţa unui şef de bandă, Johnny „the Fox” Torrio. După aceea, s-a alăturat grupării „Five Points Gang” din Manhattan. În această perioadă a fost tăiat cu un cuţit la faţă după o încăierare într-un bar, rămânând cu o cicatrice care îi va da ulterior şi porecla. A mai fost suspectat de implicare în două crime, deşi martorii au refuzat să depună mărturie, astfel că nu s-a putut dovedi nimic.

Torrio, mentorul lui Capone, a plecat de la New York la Chicago pentru a deschide un bordel. Zece ani mai târziu l-a chemat pe protejatul lui şi probabil că Al Capone se face vinovat de uciderea şefului lui Torrio, „Big Jim” Colosimo, cu care Torrio avusese un diferend. Ulterior, Torrio a ajuns regele crimei din Oraşul vânturilor (Chicago).

Instituirea Prohibiţiei în 1920 a reprezentat pentru gangsteri o mină de aur prin posibilităţile oferite. Comerţul cu alcool de contrabandă a devenit o

mare afacere, iar barurile clandestine „unde băutura de contrabandă se găsea din belşug” au devenit imaginea definitorie a epocii. Însă dincolo de atmosfera voioasă a barurilor şi de strălucire se găsea violenţa, sadismul dezlănţuit şi brutalitatea psihopată.

În 1923, având o platformă electorală ce prevedea ţinerea în frâu a gangsterilor, la Chicago a fost ales primar William E. Dever, un om dornic să facă reforme. Ca urmare, Torrio şi Capone au ales să îşi transfere o mare parte din afaceri în oraşul-satelit Cicero. În anul următor, când în Cicero urmau să aibă alegeri, Capone a hotărât să se asigure că le va câştiga omul dorit de el, indiferent de mijloacele folosite. În violenţele care au urmat, în cursul unui val de răpiri, furturi ale urnelor de vot şi acţiuni de intimidare generală, fratele lui, Frank, a fost ucis, şi un oficial care se ocupa de alegeri a fost asasinat. Când totul s-a terminat, Al Capone câştigase în Cicero, în unele dintre cele mai necinstite alegeri desfăşurate vreodată.

După câteva săptămâni, crezându-se invulnerabil, Capone a împuşcat mortal un gangster mărunt pe nume Joe Howard, care îl insultase pe un prieten de-al său într-un bar. Crima l-a transformat pe Capone într-o ţintă pentru William McSwiggen– „procurorul spânzură tot” – şi, deşi nu a izbutit să obţină probe împotriva lui Capone, McSwiggen a reuşit să îl aducă pe gangster în lumina reflectoarelor, făcându-l să devină „inamicul public numărul unu” din America.

În 1925, Torrio s-a retras din afaceri după o încercare de atentat din partea unui grup rival, North Side Gang, condus de Dean O’Banion, George „Bugs” Moran şi Earl „Hymie” Weiss. Capone a preluat activitatea de la Torrio, devenind o figură proeminentă a lumii interlope din Chicago. După aceea, şi-a creat o personalitate publică tot mai pregnantă, participând în mod ostentativ la evenimente sportive importante, precum meciuri de baseball, şi mergând chiar la operă, prezentându-se drept un om de afaceri cinstit şi de succes, care are darul de a se coborî la nivelul oamenilor de rând. De fapt, toată lumea ştia sursa reală a averii lui Capone.

Taxe de protecţie, jocuri ilegale de noroc, contrabandă şi prostituţie – Capone era amestecat în orice putea oferi posibilitatea de a face bani cu uşurinţă. Priceperea de a scoate profit din orice se îmbina cu o abordare

nemiloasă în relaţiile cu posibilii rivali – şi, după părerea lui Capone, cea mai mare ameninţare la adresa hegemoniei lui era Banda North Side, brutele care îl atacaseră pe Johnny Torrio.

Urmarea a fost Masacrul din Ziua Sfântului Valentin, în 1929. Deghizându-şi oamenii în poliţişti, Capone i-a trimis la depozitul lui Moran din North Clark Street nr. 2122, unde i-au aliniat la perete pe şapte dintre membrii bandei şi i-au mitraliat cu sânge rece. Câteva dintre victime au fost împuşcate şi în faţă cu o puşcă de calibru mare. Şeful bandei, Moran, a scăpat, dar cum ajutoarele sale cele mai importante muriseră, afacerea lui a intrat într-un declin pronunţat. Capone a rămas Mr. Big în Chicago.

Indignarea izbucnită în urma acestor crime a generat presiune asupra autorităţilor, pentru a lua măsuri împotriva lui Capone. Acest lucru a permis FBI-ului să iniţieze planul ingenios de a-l urmări pe Capone pentru infracţiuni de ordin fiscal. Conştient că nu exista posibilitatea să fie condamnat pentru vreuna dintre activităţile sale mai violente (atât datorită faptului că se distanţa acum de acţiuni specifice, cât şi din cauză că teama de represalii îi făcea pe martori să nu dorească să depună mărturie), guvernul federal l-a însărcinat pe agentul de la Trezorerie Eliot Ness şi i-a pus la dispoziţie o echipă de agenţi de clasă – „Incoruptibilii” – pentru a-l urmări pe Capone.

Această strategie a avut un succes uimitor. În iunie 1931, Capone a fost acuzat de evaziune fiscală, iar în octombrie a fost găsit vinovat şi condamnat la 11 ani de închisoare. Iniţial trimis la penitenciarul din Atlanta, în 1934 a fost transferat la închisoarea de maximă securitate Alcatraz. În 1939 a fost eliberat înainte de termen, pe motiv de boală. Capone nu a mai reuşit să îşi recâştige controlul asupra imperiului său criminal. O umbră a celui care fusese cândva, s-a retras în obscuritate, murind de sifilis în 1947, o figură uitată de toţi.

Mafia din Statele Unite

Lumea interlopă din New Yorkul anilor 1900, dominată de bande de evrei şi de irlandezi, s-a schimbat odată cu sosirea celor numiţi Mustache Petes,

mafioţii sicilieni Joe „the Boss” Masseria şi Salvatore Maranzano. Aceştia i-au înfuriat pe tineri precum „Lucky” Luciano, asociat al gangsterilor evrei „Bugsy” Siegel şi Meyer Lansky.

În 1929 – recrutat de Masseria după ce desfăşurase o afacere cu alcool de contrabandă cu Vito Genovese şi Frank Costello –, Luciano a fost ucis în Războiul Castellammarese dintre Masseria şi Maranzano. Acesta s-a răzbunat în 1931, punând ca ambii să fie asasinaţi, preluându-le imperiile şi organizând cele Cinci Familii din New York – Bonnano, Colombo, Gambino, Lucchese şi Genovese – în Sindicatul Naţional al Crimei, care i-a inclus şi pe Brooklyn Boys (porecliţi Murder Inc. – Crimă SRL) – brute angajate, conduse de Albert „Mad Hatter” (Pălărierul Nebun) Anastasia, care executau crimele bandei – şi înfiinţând Comisia, un „tribunal” care soluţiona diferendele.

Domnia lui Luciano – sprijinită de Lansky, bancherul bandei, şi Benjamin Siegel, care, cu ochii săi albaştri, semăna cu o vedetă de cinema, a cărui violenţă psihopată i-a adus porecla de „Bugsy” („Nebunul”) – a fost de scurtă durată, deoarece a fost condamnat şi închis în 1936, apoi deportat în Italia.

În 1946, Siegel a fondat propriul oraş, Las Vegas, convingând şefii Mafiei să investească în Flamingo Hotel, dar costurile au fost atât de mari încât s-a ajuns la închiderea afacerii. Mafia s-a răzbunat: Siegel a fost împuşcat mortal la domiciliul său din Beverly Hills în iunie 1947, însă oraşul lui a înflorit. Lansky a preluat Hotelul Flamingo şi a ajuns să domine jocurile de noroc din Las Vegas şi Havana, Cuba, imperiul lui mondial inspirând filmele din seria *Naşul*. În 1970, ameninţat cu punerea sub acuzare pentru evaziune fiscală, a fugit în Israel, scăpând de condamnare după ce a fost silit să se întoarcă.

Anii 1950 şi 1960 au reprezentat o „epocă de aur” pentru Mafia americană şi pentru o nouă generaţie – între reprezentanţii ei numărându-se Mickey Cohen, Salvatore Giancana şi familiile Boiardo şi DeCavalcante, care au fost sursa de inspiraţie pentru familia Soprano din serialul TV realizat de David Chase. Giancana a avut un rol foarte important în alegerea lui J.F. Kennedy în 1960 ca preşedinte prin controlul pe care l-a deţinut

asupra unor circumscripţii electorale şi a voturilor sindicaliste, şi chiar a avut aceeaşi amantă cu acesta, Judith Campbell Exner, prezentată amândurora de Frank Sinatra. Cu toate acestea, Legea privind Organizaţiile Corupte şi Influenţate de Bande (RICO) din 1970 – care a condus la condamnarea în 1992 a ultimului mare mafiot, şeful familiei Gambino, John Gotti, datorită mărturiei făcute de omul său de încredere, Sammy „the Bull" (Taurul) Gravano – a diminuat puterea Mafiei.

LAVRENTI BERIA

1899–1953

Lăsaţi-mă o noapte cu el şi îl voi face să spună că este regele Angliei.
Lavrenti Beria

Beria a fost un sinistru membru al poliţiei secrete sovietice, un violator psihopat şi un sadic dezlănţuit, care a ordonat moartea multor oameni şi a simţit o încântare deosebită să-şi tortureze personal victimele. Personificare a monstruozităţii criminale a statului sovietic, el s-a dovedit un intrigant cinic şi necioplit, un ucigaş răzbunător, un politician abil şi o brută perversă. Cu toate acestea, a fost extrem de inteligent, foarte competent şi un administrator neobosit, care a avut în cele din urmă viziunea de a respinge marxismul şi de a propune genul de program liberal pe care Mihail Gorbaciov l-a adus la împlinire mulţi ani după aceea.

Beria s-a născut în Georgia în 1899, având o mamă foarte religioasă, dar necunoscându-şi tatăl – probabil a fost fiul nelegitim al unui nobil abhaz. În Baku, în timpul Războiului Civil Rus, a lucrat ca agent dublu, slujind atât regimul antibolşevic, cât şi pe bolşevici. După ce Baku a fost recucerit de bolşevici, s-a dovedit un politician şiret, iar în 1921 a intrat în noua poliţie secretă, Ceka, având o ascensiune rapidă şi devenind şeful filialei georgiene. L-a cunoscut pe Stalin, tot georgian, în 1926 şi s-a purtat faţă de el ca şi cum nu ar fi fost un tovarăş bolşevic (după cum era obiceiul în acele vremuri), ci mai curând ca un vasal medieval faţă de regele său. Stalin a decis să îl folosească împotriva vechilor georgieni care conduceau Caucazul, promovându-l, în ciuda protestelor exprimate de aceştia, în funcţia de prim-secretar al Georgiei, şi apoi al întregului Caucaz. Când

Stalin i-a pus pe subalternii lui să lucreze în grădină cu el, Beria a luat o secure şi i-a spus că va tăia cu ea toate buruienile ce i se ordonau să fie tăiate. Beria a înţeles vanitatea lui Stalin şi a scos o carte despre istoria comuniştilor din Caucaz, care exagera importanţa lui Stalin înainte de Revoluţie.

Aliatul local din Caucaz al lui Stalin a fost căpetenia abhază Nestor Lakoba, care contribuise la promovarea lui Beria. Însă curând Lakoba şi Beria s-au înfruntat, iar în 1936, Stalin i-a îngăduit lui Beria să îşi distrugă vechiul prieten, otrăvindu-l după o seară petrecută la opera din Tiflis. Apoi, lucru care avea să devină un tipar obişnuit pentru el, Beria s-a apucat să distrugă întreaga familie Lakoba, ucigându-i fraţii, copiii şi prietenii. Când a început cu adevărat Marea Teroare, Beria a ucis şi torturat pretutindeni în Caucaz, lichidând mai multe victime decât era cota alocată.

Spre sfârşitul anului 1938, Stalin l-a adus pe Beria la Moscova şi l-a promovat pentru a-l „sprijini pe Ejov” (vezi p.373), şeful NKVD-ului, poliţia secretă. Beria fusese amic cu Ejov, dar acum rolul lui era de a-l distruge. Pe 25 noiembrie, a fost numit şeful NKVD-ului, în locul lui Ejov, şi a început să facă ordine în haosul delirant al maşinii de ucis a lui Ejov. Teroarea se încheiase din punct de vedere oficial, dar ea nu s-a sfârşit, ci pur şi simplu a devenit secretă, deoarece Beria s-a apucat să epureze mai mulţi conducători şi generali sovietici. Îi plăcea să îi tortureze personal pe acei oameni şi a bătut o victimă atât de crunt, încât i-a scos un ochi. Lui Stalin şi lui Beria le plăcea să descopere modalităţi fanteziste şi înfiorătoare de a-şi distruge duşmanii. Când Beria a aflat că soţia lui Lakoba se temea cumplit de şerpi, a făcut-o să îşi piardă minţile băgându–i şerpi în celulă. Le-a răpit şi le-a ucis soţiile tovarăşilor săi şi şi-a ucis alţi tovarăşi în accidente de automobil trucate.

După ce Stalin a semnat Pactul de neagresiune cu Hitler în 1939, ceea ce i-a permis să anexeze estul Poloniei, statele baltice şi Basarabia, Beria a supravegheat uciderea brutală şi deportarea a sute de mii de oameni nevinovaţi suspectaţi de vederi antisovietice. În 1940, din ordinul lui Stalin, s-a ocupat de executarea a 28 000 de ofiţeri polonezi în pădurea Katyn. În 1941, după invazia de către Hitler a Uniunii Sovietice, Beria a devenit şi

mai puternic. Promovat la rangul de comisar general de securitate şi mareşal al Uniunii Sovietice, a fost unul dintre administratorii-cheie din Comitetul de Apărare a Statului prin intermediul căruia Stalin a condus războiul. Administrând uriaşul sistem de tip gulag la fel de bine ca şi industria ţării, Beria a continuat să conducă şi poliţia secretă, terorizând generalii în numele lui Stalin. În 1941, a propus deportarea germanilor de pe Volga, iar mai târziu, în 1944, deportarea cecenilor, caraciailor, calmucilor, balcarilor şi a tătarilor din Crimeea. Sute de mii de oameni au fost ucişi ori au pierit pe drum. În 1945, l-a însoţit pe Stalin la Ialta, unde preşedintele Roosevelt, zărindu-l pe Beria la cină, a vrut să ştie cine era. „Acela e Beria”, i-a răspuns Stalin. „Himmler al meu.”

În timpul Conferinţei de la Potsdam, preşedintele Truman l-a informat pe Stalin despre noile arme nucleare americane. Stalin l-a însărcinat pe Beria să conducă 400 000 de oameni, între care mulţi cercetători străluciţi, care aveau sarcina să creeze o bombă atomică sovietică. În 1946, Beria a devenit membru plin al Biroului Politic. Însă Stalin începuse să nu mai aibă încredere în el, simţindu-i cinismul în legătură cu marxismul în sine şi dezgustul crescând faţă de stăpânul său. Stalin l-a îndepărtat de la conducerea Ministerului Afacerilor Interne în 1946, i-a epurat pe protejaţii lui şi l-a promovat pe Abakumov, o altă brută nemiloasă, în funcţia de ministru al Securităţii Statului, independent de Beria. Însă Beria a continuat să exercite o influenţă considerabilă. În 1949, spre încântarea lui Stalin, Beria i-a pus la dispoziţie bomba atomică. În acelaşi an, Beria a reuşit să îl asmută pe Stalin împotriva a doi dintre moştenitorii aleşi de el, şi ambii au fost împuşcaţi în Dosarul Leningrad.

La începutul anilor 1950, Stalin era în declin, uita, devenise tot mai paranoic şi mai periculos ca niciodată. Acum îl detesta pe Beria, omul cu „ochi de şarpe” care, la rândul lui, îl ura pe Stalin şi sistemul său, chiar dacă şi el era unul dintre monştrii acestuia. În martie 1953, când a murit Stalin, Beria a devenit cel mai puternic om al regimului. Deşi funcţia sa era de viceprim-ministru, l-a dominat pe adevăratul prim-ministru, nehotărâtul Malenkov, şi a preluat conducerea Ministerului Afacerilor Interne. Îl dispreţuia pe Hruşciov, care era necioplit, stângaci, dar abil, şi l-a

subestimat în mod fatal. Scăpat de detestatul Stalin şi prea încrezător în propriile forţe, Beria a propus eliberarea milioanelor de prizonieri, liberalizarea economiei şi slăbirea hegemoniei asupra Europei de Est şi a republicilor etnice. Însă, în acelaşi timp, continua să-şi aresteze inamicii personali şi să-şi intimideze rivalii. Nu inspira nimănui încredere şi toată lumea se temea de el. La trei luni de la moartea lui Stalin, Hruşciov a orchestrat o lovitură de palat susţinută de mareşalul Jukov şi de alte cadre militare. Beria a fost arestat şi închis în secret într-un buncăr militar. Acolo a cerşit să fie lăsat în viaţă, trimiţând scrisori patetice către foştii tovarăşi, dar în zadar: la proces, a fost condamnat la moarte. În ziua în care urma să moară, a plâns şi s-a prăbuşit, după care călăul său, un general sovietic, i-a băgat un prosop în gură şi l-a împuşcat în frunte.

Scund, îndesat, chel şi din ce în ce mai gras, Beria avea o faţă plată cu buze groase şi cărnoase, pielea cenuşiu-verzuie şi, înapoia pince-nez-ului sclipitor, ochi cenuşii lipsiţi de culoare. În acelaşi timp, era energic, spiritual, inteligent, curios şi avid cititor de cărţi istorice. „Era extrem de inteligent şi dovedea o energie inumană”, a spus Molotov, adjunctul lui Stalin. „Ar putea lucra şi o săptămână fără să doarmă.” Potrivit unuia dintre apropiaţii lui, „Beria şi-ar ucide şi cel mai bun prieten fără să clipească”. Unii dintre tovarăşii lui au remarcat că dacă s-ar fi născut în America, ar fi fost directorul de la General Motors. Însă – având în vedere plăcerea de a ţese intrigi, de a otrăvi, tortura şi ucide – s-ar fi simţit în largul lui şi la curtea familiei Borgia.

Bestia sexuală

Nina, soţia lui Beria, era frumoasă şi elegantă, iar fiul lui, Sergo, reprezenta mândria şi bucuria lui. Beria îşi iubea familia, dar îşi petrecea aproape tot timpul la birou, zi şi noapte, iar restul energiei şi-l dedica unei dependenţe priapice de sex. Avea întotdeauna amante – ultima a fost o frumuseţe de 14 ani – şi era dependent de violuri.

Poveştile privind degenerarea lui, puse în circulaţie de duşmani după căderea sa de la putere, sunt adevărate. Obişnuia să-şi trimită gărzile de

corp pentru a răpi fete pe care le observa din limuzina în care mergea, le invita la cină, propunea un toast pentru Stalin şi le strecura pastile de dormit în vin. Apoi le viola, după care şoferul lui le ducea acasă şi le făcea cadou un buchet de flori. Chiar şi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când practic conducea ţara, şi mai apoi, când a răspuns de proiectul nuclear, Beria îşi găsea timp pentru astfel de escapade, contractând boli venerice de câteva ori.

HEINRICH HIMMLER

1900–1945

> *Vreau să menţionez un alt subiect foarte dificil în faţa dumneavoastră, cu toată sinceritatea. Trebuie să discutăm acest lucru între noi şi, totuşi, nu vom vorbi despre el în public. Mă refer la evacuarea evreilor: la exterminarea evreilor.*
>
> Heinrich Himmler, 4 octombrie 1943

Heinrich Himmler a fost principalul organizator al celei mai mari crime din istoria omenirii – uciderea la scară industrială a şase milioane de evrei de către plutoane de execuţie, în camere de gazare şi în crematorii. Sub conducerea lui Adolf Hitler, Himmler a fost al doilea om ca influenţă din cadrul celui de-al Treilea Reich, acumulând puteri uriaşe ca Reichsführer-SS, şef al poliţiei şi ministru de Interne, ajungând să conceapă nu doar Holocaustul, ci şi masacrarea ţiganilor şi a homosexualilor, precum şi înrobirea slavilor şi a altor *Untermenschen*– „suboameni".

Heinrich s-a născut la München, fiind fiul lui Gebhard Himmler, un director de şcoală respectabil şi tutore al membrilor familiei regale Wittelsbach, şi al soţiei sale, Anna Maria. Cu o constituţie firavă, preferând şahul şi colecţiile de timbre terenului de sport, el a fost antiteza idealului arian. S-a căsătorit după o întâlnire întâmplătoare cu Margarete Siegroth într-un hol de hotel. Perechea a avut o fiică, Gudrun.

După Primul Război Mondial, Himmler i-a cunoscut pe nazişti în organizaţia paramilitară de extremă dreapta Freikorps. Sprijinindu-l pe Hitler încă de la început şi devenind membru al Partidului Nazist din 1925, fidelitatea lui neclintită, împreună cu capacităţile administrative şi lipsa

totală de îndurare, au condus la numirea sa în 1928 ca Reichsführer-SS, şef al *Schutzstaffel* (SS). După ce Hitler a devenit cancelar al Germaniei în 1933, Himmler a creat serviciul de informaţii ai cărui membri nu purtau uniforme, numit SD (*Sicherheitsdienst*), iar în anul următor a organizat Noaptea Cuţitelor Lungi, în cursul căreia Ernst Röhm şi conducerea SA – *Sturmabteling* („Trupele de Asalt”) – au fost ucişi. În 1936, controla şi poliţia politică, detestatul Gestapo, precum şi întreaga poliţie în uniformă.

Izbucnirea războiului în 1939 l-a găsit pe Himmler în funcţia de Comisar pentru Consolidarea Rasei Germane, fiind însărcinat cu eliminarea oamenilor „inferiori” din Reich, iar el a început să extindă lagărele de concentrare pentru internarea oponenţilor şi a raselor socotite inferioare, slavii şi evreii. În septembrie, Reinhard Heydrich – protejatul lui, şef al SD-ului şi al Gestapo-ului – a ordonat evacuarea forţată a evreilor din întregul Reich în ghetourile din Polonia, unde mii de oameni au fost executaţi sau lăsaţi să moară de foame şi de boli.

În luna mai a anului următor, după deportări în masă ale evreilor şi ţiganilor, Himmler i-a prezentat lui Hitler planuri prin care să elimine toţi evreii din Europa prin „evacuarea forţată spre Est” – o formulare eufemistică pentru exterminarea fizică – „soluţia finală a problemei evreieşti”. Hitler a aprobat acest plan. În iunie 1941, după invadarea Uniunii Sovietice, Himmler – însărcinat să execute „misiuni speciale” – a organizat echipe speciale de ucigaşi, *SS Einsatzgruppen*, care au omorât un milion de evrei, ţigani şi comunişti. Himmler a asistat personal la execuţii, iar în august 1941, când creierul uneia dintre victime i-a pătat uniforma SS, a cerut ca lagărele de concentrare să fie înzestrate cu camere de gazare ca modalitate mai eficientă de ucidere şi mai umană pentru călăi.

În anul următor, în ianuarie, Heydrich – care a fost asasinat mai târziu în acelaşi an de agenţi cehi – a propus oficialităţilor naziste, convocate la Conferinţa de la Wannsee (vezi p. 401), planuri de deportare a tuturor evreilor din Europa către noile şi modernele fabrici ale morţii – lagărele de exterminare, cu precădere în est. Numeroase astfel de lagăre – inclusiv Bergen-Belsen, Auschwitz-Birkenau, Belzec şi Treblinka – au fost construite în grabă. La Bergen-Belsen se aflau peste 60 000 de evrei, dintre

care 35 000 au murit de foame, extenuare din cauza muncii, boli şi experimente medicale. Dachau– construit în luna martie 1933, pentru a găzdui deţinuţii politici– a slujit drept lagăr de muncă şi centru pentru experimente medicale oribile, unde cei prea bolnavi pentru a putea munci erau executaţi sumar sau trimişi la centrul de exterminare Hartheim, aflat în apropiere. În acelaşi timp, trei milioane de prizonieri de război ruşi au fost lăsaţi în mod deliberat să moară de foame din ordinele lui Hitler şi ale lui Himmler.

Cel mai notoriu dintre lagărele morţii a fost Auschwitz-Birkenau, înfiinţat de Himmler în mai 1940, unde s-au construit în 1942 şapte camere de gazare în care, potrivit estimărilor, au fost ucişi în jur de 2,5 milioane de oameni, dintre care aproximativ 2 milioane de evrei, polonezi, ţigani şi prizonieri de război sovietici. Au supravieţuit doar 200 000 de oameni, restul fiind incineraţi sau îngrămădiţi în morminte comune.

În iunie 1942 Himmler a ordonat deportarea a 100 000 de evrei din Franţa şi a aprobat planuri de dislocare a 30 de milioane de slavi din Europa de Est în Siberia. În luna următoare a ordonat „purificarea totală” a evreilor din guvernul polonez, astfel că 6 000 de oameni din Varşovia au fost trimişi în lagărele morţii.

În 1943, Himmler a fost numit ministru de Interne. În anul următor, Hitler a desfiinţat serviciul militar de informaţii (*Abwehr*) şi a transformat SD-ul nazist al lui Himmler în singurul serviciu de informaţii. În 1944, când Aliaţii înaintau dinspre vest, Himmler a suferit un eşec total în calitate de comandant militar al Grupului de Armate Vistula.

Recunoscând că înfrângerea era inevitabilă, Himmler a făcut o încercare disperată de a distruge toate dovezile privind lagărele morţii, apoi s-a străduit să obţină pacea cu Marea Britanie şi Statele Unite. Hitler a ordonat arestarea lui obligându-l pe Himmler să fugă sub altă identitate, dar a fost arestat la Bremen, după care a înghiţit o capsulă cu cianură.

Un fermier care purta ochelari şi nu avea practic bărbie, suferind de tulburări nervoase, el şi-a întemeiat o a doua familie cu amanta sa, fostă secretară, căreia îi spunea „Bunny” („Iepuraş”) – însă în podul casei sale se găseau piese de mobilier şi cărţi realizate din oasele şi pielea victimelor lui

evrei. A fost un administrator meticulos, care a organizat exterminarea sistematică a 6 milioane de evrei (două treimi din populaţia evreiască a Europei), 3 milioane de ruşi, 3 milioane de polonezi neevrei, 750 000 de slavi, 500 000 de ţigani, 100 000 de bolnavi mintal, 100 000 de masoni, 15 000 de homosexuali şi 5 000 de membri ai sectei Martorii lui Iehova – crime de o anvergură imposibil de imaginat.

Conferinţa de la Wannsee

În 20 ianuarie 1942, Reinhard Heydrich, adjunctul lui Himmler, a convocat o întrunire a celor 15 şefi nazişti, mulţi dintre ei jurişti şi opt dintre ei deţinând doctorate în drept, într-o casă mare dintr-o suburbie bogată a Berlinului, aflată în apropiere de pitorescul lac numit Wannsee.

Peste un milion de evrei fuseseră ucişi de *Einsatzgruppen* mobile, dar s-a considerat că acţiunea se dovedise prea lentă şi demoralizatoare. Scopul şedinţei de la Wannsee a fost de a transmite directivele Führerului privind „soluţia finală" în problema evreiască şi de a crea un cadru juridic şi administrativ pentru crima în masă. „Europa trebuia golită de evrei de la est spre vest", iar cei prezenţi aveau sarcina de a prinde, a transporta şi a extermina la nivel industrial cele aproximativ 11 milioane de evrei.

„O altă soluţie posibilă a luat locul emigrării, adică evacuarea evreilor spre Est", a spus Heydrich. Notiţele păstrate de Adolf Eichmann evită să facă referiri directe la exterminare, însă cuvântul „evacuare" era termenul eufemistic pentru ucidere, aşa cum a precizat Heydrich:

> Sub o îndrumare competentă, în cursul soluţiei finale, evreii trebuie să fie duşi pentru a desfăşura o muncă adecvată în Est. Separaţi în funcţie de sex, evreii sănătoşi vor mărşălui în coloane mari spre aceste locuri, mergând pe şosele, iar în timpul acestei acţiuni fără îndoială că o mare parte vor fi eliminaţi prin cauze naturale. Cei rămaşi, fiind neîndoielnic cei mai rezistenţi, vor fi trataţi în mod corespunzător, deoarece acesta este rezultatul selecţiei naturale şi, dacă ar fi eliberaţi, ar acţiona ca sământă a unei noi reînvieri evreieşti.

Construirea lagărelor de exterminare de la Belzec, Treblinka şi Auschwitz a fost încheiată într-un an. Nimeni dintre cei prezenţi nu a

exprimat vreo obiecţie şi, lucru tulburător, puţini dintre participanţi au fost pedepsiţi în mod corespunzător. Iată ce soartă au avut aceştia:

Heydrich: asasinat spre sfârşitul aceluiaşi an la Praga

Roland Freisler: ucis în timpul unui raid aerian la Berlin, în februarie 1945

Rudolf Lange: căzut în acţiune, februarie 1945

Alfred Meyer: s-a sinucis în aprilie 1945

Heinrich Müller: dispărut în Berlin, 1945

Martin Luther: mort la Berlin, mai 1945

Karl Eberhard Schöngarth: executat pentru crime de război (ucidere de prizonieri de război britanici, mai 1946)

Friedrich Wilhelm Kritzinger: achitat de crime de război, mort în 1947

Josef Bühler: executat pentru crime de război, 1948

Erich Neumann: închis o scurtă perioadă, mort în 1948

Wilhelm Stuckart: eliberat din lipsă de probe, 1949; mort într-un accident de automobil, 1953

Adolf Eichmann: spânzurat în Israel, 1962

Georg Leibbrandt: eliberat în 1950; mort în iunie 1982

Otto Hofmann: graţiat în 1954; mort în decembrie 1982

Gerhard Klopfer: eliberat din lipsă de probe; a lucrat în calitate de consilier fiscal; mort în ianuarie 1987

RUDOLF HÖSS ŞI LAGĂRUL DE LA AUSCHWITZ

1900–1947

În funcţie de condiţiile climatice, era nevoie de trei până la 15 minute pentru ca oamenii să fie ucişi în camera morţii. Ştiam când erau morţi, deoarece atunci ţipetele încetau.

Rudolf Höss, în mărturia scrisă, prezentată în faţa Tribunalului pentru Crime de Război de la Nürnberg

Rudolf Höss a fost un om cu maniere elegante, care se enerva rareori. Pe de altă parte, era glacial, calculat şi nemilos. În calitate de comandant al lagărului de exterminare de la Auschwitz, a fost probabil cel mai mare ucigaş în masă din istoria lumii, coordonând şi ţinând cu mândrie evidenţa uciderii a aproximativ trei milioane de oameni, marea majoritate evrei din Europa. După ce îşi petrecea ziua supraveghind măcelărirea a mii de oameni, se întorcea acasă, primit cu căldură de familia sa, sărutându-şi soţia şi ducându-şi la culcare cei patru copii, în vreme ce fumul rezultat din arderea cadavrelor victimelor sale, ce putea fi văzut de la fereastra lui, se ridica spre cer.

Născut la Baden-Baden, într-o familie cu tradiţii romano-catolice stricte, Höss a fost un copil singuratic, având puţini prieteni. În timpul Primului Război Mondial, în vârstă de numai 14 ani, a intrat în armata germană. Când a împlinit 17 ani, devenise cel mai tânăr subofiţer din armată şi i s-a acordat Crucea de Fier clasele întâi şi a doua. În 1922, după ce l-a ascultat pe Adolf Hitler vorbind la München, a renunţat la catolicism

şi s-a alăturat naziştilor. În 1924 a fost condamnat la zece ani de închisoare după asasinarea unui profesor comunist, dar a fost eliberat în 1928. Höss a intrat în SS în 1933, iar un an mai târziu a fost numit în rândurile personalului de la lagărul de concentrare de la Dachau. În 1938 a fost promovat la gradul de adjutant în lagărul de la Sachsenhausen, iar în 1940 a devenit comandant al lagărului de la Auschwitz din Polonia ocupată, funcţie pe care a ocupat-o până în noiembrie 1943.

În 1941, Henrich Himmler l-a informat pe Höss despre planurile lui Hitler cu privire la soluţia finală a chestiunii evreieşti, ceea ce însemna fără nici un dubiu exterminarea completă a 11 milioane de evrei care, potrivit estimărilor, existau în Europa. Vorbind cu un comandant de lagăr de la Treblinka, Höss a aflat cum 80 000 de evrei, în principal din ghetoul din Varşovia, fuseseră lichidaţi în decurs de jumătate de an prin otrăvire cu monoxid de carbon. Însă Höss credea că exterminarea în masă impunea metode mai eficiente, astfel că, după ce a construit secţia de exterminare de la Auschwitz, a folosit Ziklon B, o formă cristalizată de cianură. Gazul era dispersat prin tavanul camerelor închise, unde victimelor li se spunea că urmau să facă duş.

Höss a explicat ulterior cum a testat Ziklon B pe deţinuţi aflaţi în celulele lor, punându-şi mască de gaze şi eliberând substanţa. A fost impresionat de rapiditatea cu care survenea moartea, iar în septembrie 1941 a ordonat o încercare pe scară mai extinsă, ucigând 850 de deţinuţi dintr-odată. În 1942, uciderea în masă a evreilor se petrecea zilnic. În cazul în care numărul deţinuţilor era mare, gazul îşi făcea efectul mai lent, unele victime supravieţuind în stare de agonie chiar şi 15 minute. Höss şi oamenii din SS ştiau că toţi cei din cameră erau morţi când ţipetele încetau. În acel moment, gărzile pătrundeau în camera de gazare, luau inelele de aur şi smulgeau dinţii îmbrăcaţi în aur din gurile cadavrelor, după care acestea erau aruncate în gropi sau aşezate pe grătare mari şi arse.

Conducându-l pe camaradul său Adolf Eichmann, venit în vizită în lagărul ce se întindea pe 8 000 de hectare, Höss s-a lăudat că deţinea capacitatea de a gaza 10 000 de oameni pe zi. Potrivit propriilor estimări, prezentate în declaraţia semnată la Tribunalul pentru Crime de Război de la

Nürnberg, la Auschwitz au fost gazaţi ori arşi de vii 2,5 milioane de evrei– la care se adaugă, potrivit unor aprecieri, 200 000 de prizonieri de război ruşi –, în vreme ce alţi 500 000 de deţinuţi au murit de foame sau boli. Au murit între 70 şi 80% dintre cei care au fost internaţi în lagăr. În vara anului 1944, deşi nu mai era comandant, Höss a revenit la Auschwitz pentru a supraveghea uciderea a mai mult de 400 000 de evrei unguri. De fapt, metodele folosite de Höss erau atât de agreate de membrii ierarhiei naziste, încât a fost numit inspector şef al tuturor lagărelor de concentrare şi exterminare.

Când trupele sovietice s-au apropiat de Auschwitz, Höss a fugit, adoptând numele de „Franz Land”, şi s-a ascuns. Însă trupele britanice au descoperit-o pe Hedwig, soţia sa, pe care au interogat-o timp de şase zile, iar acest lucru a dus la arestarea lui. După ce a depus mărturie în cadrul Proceselor de la Nürnberg, Höss a fost predat autorităţilor poloneze. Judecat şi condamnat la moarte, pe 16 aprilie 1947 a fost spânzurat pe un eşafod construit special pentru el alături de fostul crematoriu de la Auschwitz.

Procesele de la Nürnberg

După cel de-al Doilea Război Mondial, principalele puteri aliate – Statele Unite, URSS şi Marea Britanie – au înfiinţat un tribunal pentru judecarea naziştilor acuzaţi de crime de război. La început, între 14 noiembrie 1945 şi 1 octombrie 1946, au fost judecaţi 24 dintre cei mai importanţi acuzaţi. Au urmat procesele figurilor de mai mică importanţă, precum medici şi judecători care făcuseră parte din regimul nazist.

Procesele s-au desfăşurat la Palatul de Justiţie din Nürnberg, oraş ales pentru semnificaţia sa simbolică, deoarece acolo organizaseră naziştii unele dintre cele mai cunoscute întruniri de dinainte de război. Acuzaţii au apărut în faţa unui grup de judecători aleşi cu foarte mare atenţie din fiecare ţară aliată.

Între cele mai notorii figuri judecate a fost Hermann Göring, *Reichsmarschall*, adjunctul lui Hitler şi succesorul său, Martin Bormann (secretar al Partidului Nazist şi mâna dreaptă a lui Hitler; a fost judecat în

absenţă), Hans Frank (jurist de frunte al Reichului şi guvernator general al Poloniei ocupate). Wilhelm Frick (ministru de Interne, care dăduse legile rasiale de la Nürnberg), Rudolf Höss (adjunctul lui Hitler, care încercase să încheie o pace secretă cu Marea Britanie în 1941), Ernst Kaltenbrunner (membrul cel mai marcant al conducerii SS care a supravieţuit), Wilhelm Keitel (şeful Înaltului Comandament al forţelor armate), Joachim von Ribbentrop (ministru de Externe), Alfred Rosenberg (teoreticianul nazist al rasismului), Fritz Sauckel (şeful lagărelor de muncă), Arthur Seyss-Inquart (fost cancelar al Austriei şi comisar pentru Olanda ocupată) şi Julius Streicher (editor cu vederi antisemite).

Mărturiile acuzaţilor au şocat întreaga lume şi au evidenţiat anvergura brutalităţii şi a poftei de a ucide a regimului nazist. Julius Streicher şi-a menţinut vederile deformate până în ultima clipă, declarând pe 16 decembrie 1945 că „evreii fac o greşeală dacă mă transformă într-un martir; veţi vedea. Nu eu am creat problema; ea există de mii de ani”. Hermann Göring a susţinut că „adevăraţii patru conspiratori lipsesc: Führerul, Himmler, Bormann şi Goebbels”.

La încheierea procesului, judecătorii au pronunţat 12 sentinţe cu moartea, dintre care zece au fost executate pe 16 octombrie 1946 prin spânzurare (se credea că Bormann se afla într-o ascunzătoare, iar Göring s-a sinucis în ajunul datei execuţiei). Cei care au primit sentinţe cu detenţia au fost trimişi la închisoarea Spandau din Berlin. Cu toate acestea, majoritatea criminalilor monstruoşi care au comis Holocaustul au scăpat de pedeapsă.

ADOLF EICHMANN

1906–1962

> *Dacă e să mor, voi merge la moarte cu zâmbetul pe buze, întrucât faptul de a şti că am pe conştiinţă cinci milioane de evrei îmi dă o mare satisfacţie.*
>
> Adolf Eichmann

Un hârţogar ambiţios, insipid şi manipulator, Adolf Eichmann, expertul lui Hitler în „problemele evreieşti” de la Biroul Central al Securităţii Reichului, a fost birocratul nazist al morţii, care a comis crime în masă prin organizarea şi planificarea înregistrării, transportului şi incinerării a şase milioane de evrei.

Eichmann s-a născut într-o familie din clasa de mijloc, în oraşul industrial Solingen din Westfalia, fiind cel mai mare dintre cei cinci copii. Familia s-a mutat la Linz, Austria, unde Eichmann – deşi avea ochi de un albastru de oţel – a fost poreclit „Ziggy” sau „băieţelul evreu” de colegii de şcoală din cauza tenului măsliniu.

Dovedindu-se slab la învăţătură, a ajuns să lucreze ca vânzător ambulant. În 1932, a participat la o întrunire a Partidului Nazist ţinută într-o berărie din Linz, unde a fost abordat de un tânăr avocat şi cunoştinţă de-a tatălui său, pe nume Ernst Kaltenbrunner, care avea să devină mai târziu comandantul Gestapoului şi şeful lui la Biroul Central al Securităţii Reichului. Eichmann nu a fost niciodată un ideolog, însă îi plăcea să îndeplinească ordine – astfel că, în momentul în care Kaltenbrunner l-a îndemnat să intre în partid, el s-a supus neîntârziat.

După ce Hitler a ajuns la putere în Germania, Eichmann s-a mutat în Bavaria, unde a intrat în serviciul de informaţii al SS. În acest rol, a devenit

expert în ţinerea de evidenţe ale tuturor „inamicilor potenţiali ai Reichului”, concentrându-se în primul rând asupra masonilor, după care a trecut la departamentul care se ocupa de evrei. A început să citească foarte mult despre acest subiect, învăţând puţină ebraică şi făcând o călătorie de cercetare în Palestina în vara anului 1937.

În martie 1938, Eichmann a fost trimis înapoi în Austria– aflată acum sub control german – pentru a ajuta la coordonarea emigraţiei forţate a evreilor. Instalându-se într-o casă care fusese confiscată de la familia Rothschild – şi folosind din plin pivniţa de vinuri –, se prezenta ca o persoană politicoasă şi raţională, dorind să realizeze compromisuri cu liderii evrei. Aceste compromisuri presupuneau confiscarea proprietăţilor acestora în schimbul permisiunii de a pleca în siguranţă. Statistica lui privind emigrarea a depăşit curând cifrele înregistrate de omologii săi din Germania.

Încurajat de mentorul său Reinhard Heydrich, Eichmann a devenit curând cunoscut ca expertul-cheie al naziştilor în problema emigraţiei evreilor. La declanşarea celui de-al Doilea Război Mondial, a fost transferat la Berlin, iar în octombrie 1940 s-a ocupat de prima deportare în masă a evreilor de pe teritoriul german.

În primii doi ani de război, Eichmann s-a concentrat asupra deportării evreilor către ghetouri din Polonia. La sfârşitul verii anului 1941, Heydrich l-a informat cu privire la dorinţa Führerului de a se găsi o „soluţie finală” pentru problema evreiască. Eichmann a asistat personal la câteva masacre în masă petrecute în Polonia, care au marcat începutul Holocaustului, şi a vizitat Auschwitz în câteva rânduri, unde a discutat moduri mai eficiente de execuţie, recomandând folosirea de gaze otrăvitoare. În ianuarie 1942, el a redactat procesul-verbal al Conferinţei de la Wannsee, în cadrul căreia s-au stabilit planurile pentru soluţia finală.

Eichmann a deţinut controlul asupra propriului său lagăr de concentrare de la Theresienstadt (Terezin) din Polonia, pe care l-a deschis pentru inspectorii de la Crucea Roşie Internaţională, prezentându-l drept închisoare-model. În realitate, Terezin reprezenta doar o etapă în drumul spre camerele de gazare de la Auschwitz. În 20 iulie 1942, organizând

deportările din Franţa ocupată, el a dat ordin ca nici măcar copiii să nu fie cruţaţi. În acea vară, a vizitat din nou Auschwitz, unde priveliştea incinerării în masă a cadavrelor l-a făcut să se simtă rău, însă acest lucru nu i-a atins câtuşi de puţin conştiinţa.

În primăvara anului 1944, când armata germană a pătruns în Ungaria, Eichmann şi-a mutat centrul de operaţiuni la Budapesta, unde a început să ridice cei 400 000 de evrei din ţară, punând în circulaţie scrisori şi vederi falsificate în rândul comunităţii evreieşti, în care vorbea de condiţiile bune din „lagărele de muncă” aflate în Polonia şi încurajându-i pe evrei să se mute acolo din proprie iniţiativă. Cu toate că războiul era pierdut, planul diabolic al naziştilor de a distruge evreii trebuia continuat. Când Aliaţii au bombardat calea ferată din Budapesta, Eichmann a trimis 40 000 de evrei maghiari într-un „marş al morţii” spre Austria, pentru a împiedica eliberarea acestora de către Aliaţi.

La sfârşitul războiului, când încerca să fugă din Austria, Eichmann a fost oprit de o patrulă americană care nu a reuşit totuşi să îl identifice. Cu ajutorul unor acte false, a rămas în Germania vreme de cinci ani, iar apoi, în iulie 1950 a fugit în Argentina. Însă au existat mulţi oameni hotărâţi să îi aducă pe făptaşii Holocaustului în faţa justiţiei, iar în 1960, Eichmann a fost descoperit în cele din urmă de Mossad, serviciul de informaţii israelian. A fost răpit de o echipă de agenţi şi dus la Ierusalim, pentru a înfrunta justiţia într-un tribunal israelian.

În cadrul procesului, Eichmann a declarat că l-ar fi ucis şi pe propriul tată dacă i s-ar fi dat ordin. Pentru Hannah Arendt, el a fost personificarea „banalităţii răului”. Supus până la orbire în faţa unora dintre cei mai răi oameni din istoria umanităţii, el a fost de fapt un monstruos ucigaş în masă. Condamnat la moarte prin spânzurare, a fost executat pe 1 iunie 1962.

Reinhard Heydrich

Înalt, atletic, cu ochi albaştri şi blond, deşi având şolduri largi, feminine, Heydrich a fost un nazist, un fanatic şi un ucigaş, un maestru al spionajului şi unul dintre organizatorii Holocaustului. S-a specializat în intrigi

clandestine, conducând un bordel pentru a intercepta convorbirile unor oameni de renume, şi a folosit deţinuţii din lagărele de concentrare, ucişi cu injecţii, pentru a asigura pretextul pentru invadarea Poloniei de către Hitler. S-a născut în 1904, din părinţi care aveau profesiuni în domeniul muzical, în oraşul Halle, din apropiere de Leipzig. Tatăl lui era cântăreţ de opere wagneriene, iar mama, care era extrem de severă şi îşi bătea fiul cu regularitate, o pianistă talentată. Ca şi protejatul său Adolf Eichmann, tânărul Heydrich nu s-a bucurat niciodată de prietenia altora de vârsta lui, care îl porecliseră „Moise” din cauza faptului că se zvonise că avea strămoşi evrei.

Extrem de sensibil în privinţa acestor zvonuri, în adolescenţă, Heydrich a devenit obsedat până la fanatism de presupusa superioritate a poporului german. În 1931, la vârsta de 27 de ani, a intrat în SS, impresionându-l pe Heinrich Himmler în timpul interviului cu acesta. În 1933, a fost promovat la gradul de general de brigadă şi i s-a încredinţat sarcina de a înfiinţa SD-ul, serviciul de securitate al SS-ului, unde a descoperit talentele administrative al lui Adolf Eichmann.

În 1939, a fost numit în fruntea Biroului Central al Securităţii Reichului, iar după invadarea Poloniei, a înfiinţat cinci SS *Einsatzgruppen* („grupuri de intervenţie”) pentru ridicarea inamicilor politici, a disidenţilor, aristocraţilor şi evreilor din teritoriile ocupate. În 1941, odată cu invadarea Uniunii Sovietice, în est au fost trimise alte *Einsatzgruppen*, care până la sfârşitul războiului au împuşcat, potrivit estimărilor, 1 300 000 de evrei. În ianuarie 1942, Heydrich a convocat Conferinţa de la Wannsee la Berlin, care a pus la punct soluţia finală în cadrul căreia au fost ucişi pe scară industrială şase milioane de evrei.

În septembrie 1941, Heydrich a fost numit *Reichsprotektor* al Boemiei şi Moraviei (anterior regiuni componente ale Cehoslovaciei), unde a instituit măsuri represive şi a devenit cunoscut sub numele de *Der Henker* („Călăul”). Pe 27 mai 1942, când se deplasa fără escortă în Praga într-un Mercedes verde, decapotabil, a fost victima unei ambuscade organizate de doi luptători cehi instruiţi de britanici, şi ulterior a murit din cauza rănilor. Drept ripostă, naziştii au ras de pe faţa pământului satul ceh Lidice.

Împreună cu Ernst Kaltenbrunner, succesorul său, Heydrich se numără printre cei mai groteşti monştri din istoria umanităţii.

DR. HASTINGS BANDA

cca 1906–1997

Sunt prea ocupat ca să mor.
Hastings Banda, despre care s-a afirmat
că avea 100 de ani când a murit

Doctorul Hastings Banda a fost părintele independenţei statului Malawi, un manipulator politic şiret şi un opozant apreciat al colonialismului, care a creat un stat cu un singur partid, un cult trufaş al personalităţii şi o teroare represivă sălbatică pentru a-şi menţine dictatura.

Deşi s-a afirmat că data oficială a naşterii lui este 14 mai 1906, se crede că Hastings Banda s-a născut spre sfârşitul secolului al XIX-lea, în Malawi (pe atunci Nyasaland, sub protectorat britanic). Fiul unui ţăran, a fost botezat potrivit riturilor Bisericii Scoţiei şi a urmat o şcoală misionară locală, unde s-a dovedit un elev talentat. După ce a lucrat câţiva ani ca miner, în 1925 s-a mutat în Statele Unite pentru a studia, iar în 1937 a obţinut diploma de medic de la Universitatea din Tennessee. În 1941, a primit alte titluri medicale la Universitatea din Edinburgh, după care s-a mutat în nordul Angliei şi apoi la Londra, unde a practicat medicina din 1945 până în 1953, specializându-se în bolile transmise pe cale sexuală ale soldaţilor şi marinarilor.

Din 1949, deşi a locuit la Londra, Banda şi-a îndreptat atenţia asupra sorţii ţării sale natale, îndeosebi după ce coloniştii albi au încercat să îşi extindă influenţa prin federalizarea Nyasalandului cu Rhodesia în 1953. În acel an s-a întors în Africa şi a lucrat ca medic în Coasta de Aur (în prezent Ghana) şi a devenit din ce în ce mai cunoscut naţionaliştilor de culoare din Nyasaland. În 1958, s-a întors definitiv acasă şi a devenit preşedintele

Congresului African Nyasaland, făcând turnee prin ţară şi conducând opoziţia faţă de federaţia dintre Nyasaland şi Rhodesia.

În 1959, în Nyasaland s-a declarat stare de urgenţă, iar trupele rhodesiene au fost aduse pentru restabilirea ordinii, arestându-l pe Banda în martie 1959. Cu toate acestea, în aprilie 1960, la eliberarea sa, britanicii l-au invitat pe Banda la Londra, unde i s-au acceptat cererile privind schimbări constituţionale, iar în 1961, Banda şi aliaţii săi au câştigat în mod zdrobitor alegerile. Banda a devenit ministrul Resurselor Naturale şi al Administraţiei Locale, iar apoi, în 1963, prim-ministru, funcţie pe care a păstrat-o când Nyasalandul şi-a câştigat în cele din urmă independenţa sub numele de Malawi în data de 6 iulie 1964. La început, Banda a fost aclamat de toată populaţia ca erou al independenţei, însă curând unii dintre susţinătorii săi au început să îi critice modul autocratic de conducere. În august 1964, la doar o lună după obţinerea independenţei, după ce a descoperit că, în baza noii constituţii, patru dintre miniştri au încercat să îi submineze puterea, i-a demis. Temându-se că vor fi ucişi, aceştia au fugit din ţară. În 1966, Banda a reuşit să schimbe constituţia pentru a căpăta puteri sporite şi s-a declarat preşedinte al noii Republici Malawi. Cinci ani mai târziu, şi-a întărit şi mai mult puterea, devenind preşedinte pe viaţă şi adoptând numele de „Marele Leu”.

Regimul impus de Banda a fost autoritar şi auster, el încercând să îşi impună controlul personal asupra tuturor instituţiilor guvernamentale importante. Disidenţa a fost interzisă, iar criticii regimului au fost întemniţaţi sau executaţi – mulţi dintre ei transformaţi în hrană pentru crocodili. În baza constituţiei din 1971, singurul partid aprobat oficial a fost Partidul Congresului din Malawi (MCP) al lui Banda, iar fiecare cetăţean al statului trebuia să fie membru al acestuia şi să poarte permanent asupra lui carnetul de partid. Toate clădirile publice şi ale firmelor au primit ordin să expună portretul preşedintelui, care trebuia plasat mai sus decât orice altceva pe pereţi. Televiziunea a fost interzisă, precum şi toate celelalte mijloace de informare, inclusiv cinematograful şi radioul, care au fost cenzurate cu severitate, promovând doar imaginea şi vocea preşedintelui, iar corespondenţa şi telefoanele erau interceptate. Autorităţile au descurajat

studiul istoriei ţării dinainte de sfârşitul anilor 1960, cărţile au fost arse, iar o serie de triburi au primit interdicţia de a-şi folosi propria limbă.

Chiar şi când era vorba de cele mai mărunte detalii, Banda era un împătimit obsesiv al disciplinei. Deşi se prezenta ca susţinător al drepturilor femeilor, atât femeilor din Malawi, cât şi celor din străinătate le era interzis să îşi arate coapsele sau să poarte pantaloni scurţi sau jeanşi. Bărbaţilor li se cerea să fie bărbieriţi şi să poarte părul scurt, şi s-au emis directive precise privind interzicerea pătrunderii în ţară a hipioţilor.

Politicile lui Banda au fost în mare măsură prooccidentale şi deseori nepopulare; a ţinut să aibă relaţii prieteneşti cu Africa de Sud, unde se practica apartheidul, cu scopul de a îmbunătăţi comerţul exterior şi infrastructura ţării, domenii în care a înregistrat succese la început. Cu toate acestea, retragerea sprijinului occidental în 1993 i-a subminat această strategie, iar în acel an, pentru a pune capăt valului de disidenţă, s-a văzut silit să legalizeze partidele politice rivale. În 1994, în primele alegeri adevărate în decurs de 30 de ani, a fost înfrânt de liderul opoziţiei, Bakili Muluzi.

În ianuarie 1996, Banda – împreună cu fostul său consilier, John Tembo –, a fost achitat de acuzaţiile privind asasinarea a patru opozanţi politici în 1983, deşi puţină lume a contestat faptul că dictatura lui se bazase pe suprimarea opozanţilor politici, în care ameninţarea cu violenţa s-a aflat, în cel mai fericit caz, întotdeauna la un pas de punerea în practică. A murit în noiembrie 1997, într-un spital din Africa de Sud; se pare că avea peste 100 de ani.

Comportamentul politicos, de gentleman, şi manierele de „medic aflat la căpătâiul bolnavului” au ascuns un om necruţător şi ambiţios.

Doctatori şi docterorişti

Unul dintre cele mai ciudate fenomene al tiraniei din secolul XX a fost ascensiunea politică a medicilor care au absolvit şi chiar au practicat medicina, depunând jurământul lui Hipocrat de a salva vieţi şi de a vindeca boli, însă devenind dictatori brutali sau terorişti ucigaşi.

Doctorul Hastings Banda din Malawi şi doctorul François Duvalier din Haiti au fost „doctatori” prin excelenţă. La fel ca şi alţi tineri ambiţioşi din ţările Lumii a Treia, ei au studiat pentru a deveni medici ca o modalitate de a se educa, însă Duvalier a mers mai departe, folosind imaginea inciziei chirurgicale şi a salvării prin ucidere pentru a-şi justifica ascensiunea la putere: „Bolile unei naţiuni impun prezenţa unui medic”, a afirmat el. „Un medic trebuie uneori să ia o viaţă pentru a salva alta.”

Primul doctator a fost William Walker (vezi p. 287), aventurierul american şi dictatorul nicaraguan care se face răspunzător de multe asasinate, care s-a pregătit pentru a fi medic şi a practicat profesiunea scurtă vreme. Félix Houphouët-Boigny, născut din sânge regesc în Coasta de Fildeş, a practicat medicina timp de 15 ani, după care a devenit primul preşedinte al ţării şi a condus autocratic şi în mod excesiv vreme de 33 de ani, între 1960 şi 1993. Cunoscut sub numele de Măreţul Bătrân al Africii, el a fost doctatorul prin excelenţă. Doctorul Radovan Karadžić, preşedintele Republicii Srpska şi om fidel al preşedintelui Milošević, a studiat medicina şi a practicat-o ca psihiatru, colaborând chiar cu echipa de fotbal a Serbiei. Pus sub acuzare pentru uciderea a 7 500 de bărbaţi şi copii musulmani la Srebrenica în 1995 şi pentru bombardarea oraşului Sarajevo, el a fost în cele din urmă prins la Belgrad în iulie 2008. Doctorul Che Guevara, care a studiat la Universitatea din Buenos Aires, a fost un alt medic ce a îmbrăţişat politici represive: în anii de început ai Revoluţiei Cubaneze, a fost un participant entuziast la executarea duşmanilor de clasă. Bashar al-Assad, dictator sirian, care, potrivit unor afirmaţii, se face răspunzător de atrocităţi şi asasinate în Liban, este medic oftalmolog şi s-a pregătit pentru această profesiune la Londra şi Damasc, după care i-a succedat tatălui său în anul 2000.

Doctorii s-au dovedit a fi chiar şi mai ubicui în materie de terorism. Doctorul Ayman al Zawahiri, chirurg egiptean, este în prezent liderul organizaţiei teroriste al-Qaeda şi a fost creierul operaţiunii din 11 septembrie, în care au murit 3 000 de oameni. Doctorul George Abash, medic palestinian, a fost conducătorul Frontului Popular pentru Eliberarea Palestinei în anii 1970. Doctorul Abdel al-Rantissi, cofondatorul Hamas,

organizaţie teroristă palestiniană, s-a pregătit la Alexandria pentru a deveni pediatru, dar cu toate acestea şi-a dedicat viaţa organizării de atacuri sinucigaşe cu bombă, ucigând mulţi civili israelieni nevinovaţi: „Vom omorî evreii oriunde s-ar afla”, a declarat el.

FRANÇOIS „PAPA DOC” DUVALIER
1907–1971

Eu sunt drapelul haitian. Cel care îmi este duşman este duşmanul patriei mele.

François „Papa Doc” Duvalier

François Duvalier, preşedintele Haiti vreme de 14 ani, a fost un autocrat corupt şi brutal care a îngenuncheat o naţiune mândră, dar instabilă – prima republică neagră liberă – cu ajutorul înspăimântătoarelor lui detaşamente ale morţii, numite Tonton Macoutes. Prin intermediul acoliţilor săi, a jefuit ţara, terorizându-i pe oponenţii regimului. Ajungând cunoscut ca medic sincer apreciat de pacienţi, a recurs la corupţie, cleptocraţie şi misticism voodoo, considerându-se o persoană semidivină, pe jumătate Hristos, pe jumătate erou voodoo, Baronul Samedi (Sâmbătă).

François Duvalier s-a născut în 14 aprilie 1907 în oraşul Port-au-Prince, capitala Haitiului. Mama lui, suferind de tulburări mentale, a lucrat la o brutărie, iar tatăl lui a fost profesor, jurnalist şi judecător de pace. Cei doi şi-au poreclit fiul „Papa Doc” după ce acesta şi-a câştigat dreptul de a practica medicina la absolvirea Universităţii din Haiti în 1934. În 1939, ca tânăr medic de succes, s-a căsătorit cu Simone Ovide Faine, asistentă medicală, şi a avut cu ea patru copii, trei fete şi un băiat, Jean-Claude, născut în 1951, care, în 1971, îi va succeda tatălui său. Duvalier a petrecut un an la Universitatea din Michigan şi, cu sprijin american, şi-a câştigat recunoaşterea naţională pentru activitatea sa în vederea eradicării bolilor tropicale, precum framboesia şi malaria, care ucideau nenumăraţi oameni din Haiti.

În 1938, Duvalier, influenţat de etnologul şi învăţatul voodoo Lorimer Denis, a înfiinţat „Le Groupe de Griots”, un grup de intelectuali negri, care îşi propunea să redeştepte naţionalismul negru şi misticismul voodoo în Haiti. În 1946, după cel de-al Doilea Război Mondial, a făcut parte din guvernul preşedintelui Dumarsais Estimé, devenind director general al serviciului de sănătate publică din Haiti, iar apoi, în 1948, ministru al Sănătăţii Publice. În 1950, guvernul a fost răsturnat totuşi de o lovitură militară condusă de Paul Magloire, care l-a socotit pe Duvalier un oponent-cheie al noului regim, silindu-l să se ascundă începând cu anul 1954.

Haiti era o ţară cunoscută pentru instabilitatea ei, astfel că Duvalier a reapărut în decembrie 1956, după ce Magloire s-a văzut obligat să demisioneze. În următoarele nouă luni, ţara a cunoscut şase guverne, iar Duvalier şi susţinătorii săi au făcut parte din toate. În cele din urmă, în septembrie 1957, a fost ales preşedinte prin vot, având o platformă populistă, promiţând să controleze elita mulatră – cei care aveau strămoşi de origine latinoamericană şi europeană – şi susţinând că era preot voodoo.

În ciuda faptului că generalii contribuiseră la falsificarea alegerilor, Duvalier nu avea încredere în armată şi, cu ajutorul asistentului său principal, Clément Barbot, a redus dimensiunile acesteia şi, drept contrapondere, a creat Tonton Macoutes, sau Voluntarii pentru Securitatea Naţională. Voluntarii, între 9 000 şi 15 000, care au ajuns curând să fie cunoscuţi sub numele de Oamenii Negri, erau o miliţie alcătuită din brute loiale preşedintelui. Fără să primească oficial salariu, li se dădea frâu liber de către guvern să se înfrupte după voie din extorcări, bişniţă şi infracţiuni – în schimb, ei răpeau, intimidau şi asasinau oponenţi ai regimului, numărul victimelor ajungând până la 30 000 în timpul preşedinţiei lui Duvalier. Purtau uniformă cvasimilitară, ochelari negri şi imitau demoni din tradiţia voodoo, preferând să folosească macete şi pumnale în loc de arme de foc pentru a-şi lichida victimele, pe care le lăsau legate fedeleş drept avertisment pentru alţii. În regimul Duvalier nu a fost tolerat nici un rival, lucru pe care Barbot, omul său de încredere, l-a aflat pe pielea lui după ce şi-a asumat în mod temporar frâiele guvernului când preşedintele a suferit un atac de cord în mai 1959. După ce şi-a revenit, Duvalier l-a întemniţat pe

Barbot şi, întrucât acesta a complotat împotriva fostului său prieten după eliberare, a fost ucis în 1963. Alţi oameni socotiţi o ameninţare au fost trimişi la Fort Dimanche, unde au murit torturaţi.

După ce – sprijinit de gherile cubaneze – a dejucat o încercare de invazie organizată de exilaţi haitieni în august 1959, Duvalier a recăpătat controlul asupra ţării. În 1961, alegerile trucate au asigurat în unanimitate prelungirea mandatului său ca preşedinte până în 1967, iar, drept urmare, Haiti a devenit o ţară tot mai izolată, în vreme ce potenţialii aliaţi, precum Statele Unite – care îl sprijiniseră în respingerea încercării de invazie din 1959 –, au început să ostracizeze regimul său. Cu toate acestea, izolarea i-a oferit lui Duvalier mai multe şanse de a impune cultul personalităţii asupra regimului, manipulând tradiţiile voodoo ale insulei şi prezentându-se drept întruchiparea naţiunii. Şi-a impus imaginea asupra populaţiei rurale jucând rolul Baronului Samedi, un spirit sinistru din voodoo, asociat cu moartea, prezentat cu joben şi frac, purtând ochelari negri şi având faţa ca de schelet. În acelaşi timp, după ce fusese excomunicat de Vatican în 1964 pentru că hăituise clerul, s-a asociat cu figura lui Hristos, o imagine faimoasă a propagandei sale înfăţişându-l pe Iisus ţinând o mână pe umărul lui Duvalier şi spunând: „Eu l-am ales”.

În 1964, Duvalier a devenit preşedinte pe viaţă în cadrul unui regim pe jumătate monarhic, modificând constituţia ţării pentru a fi sigur că fiul său, Jean-Claude, îi va urma după moarte. „Baby Doc” Duvalier a preluat conducerea ţării în 1971, la doar 19 ani, iar exhibarea ostentativă a propriei bogăţii a stârnit mânia naţiunii sărăcite, care a rămas în mare măsură analfabetă, în vreme ce elita coruptă a stors ultimele resurse ale ţării. „Baby Doc” a condus Haiti până în 1986, când a fost răsturnat de la putere de armată.

Lider al primei republici negre şi conducătorul aflat cea mai lungă perioadă de timp la cârma Haitiului, Duvalier a adus poporului său doar nenorociri şi tulburări. Regimul său, marcat de crimă, lăcomie şi superstiţii – lucru evidenţiat de Oamenii Negri – a adus teroarea şi vărsarea de sânge asupra unei naţiuni nevinovate. În ciuda mesajului său populist, pe Duvalier

l-a interesat doar satisfacerea propriilor scopuri, deturnând milioane de dolari şi lăsând ţara în ruină.

Voodoo

Voodoo, cuvânt care provine din *vodun*, însemnând spirit, este o practică religioasă străveche, avându-şi originea în Africa de Vest, fiind probabil veche de 10 000 de ani. Încă este practicată în prezent de peste 30 de milioane de oameni din întreaga lume, în ciuda faptului că a fost cândva interzisă şi denunţată ca magie neagră de coloniştii creştini.

Haiti este considerat leagănul voodoo, locul unde, în baza prevederilor constituţiei, a devenit religie oficială. A fost adus în Haiti odată cu miile de sclavi prinşi în Africa de Vest şi siliţi să muncească în această colonie franceză. În august 1971, o ceremonie voodoo care presupunea sacrificarea unui porc negru a fost una dintre scânteile care au declanşat Revoluţia Haitiană, care a dus la înfiinţarea unei republici independente în 1804.

Voodoo-ul este renumit pentru ceremoniile religioase pline de culoare, care presupun cântece, dansuri şi sacrificarea de animale, conduse de un preot sau o preoteasă, deseori cunoscut(ă) sub numele de „Papa" sau „Mama". În cultura voodoo, tot ce există în univers este interconectat şi nimic – om, animal sau obiect – nu reprezintă o entitate independentă. Practicanţii voodoo se închină unei zeităţi supreme, cunoscută sub numele de *Bon Dieu* (Bunul Dumnezeu), însă există de asemenea sute de spirite mai mărunte şi îngeri, alcătuind familii, şi care influenţează orice aspect al vieţii – începând cu sănătatea şi încheind cu bogăţia, iubirea şi fericirea – cunoscute în mod colectiv drept Loa. Baronul Samedi, pe care îl imita Papa Doc, este unul dintre cele mai cunoscute spirite. Având legătură cu sexul şi reînvierea, se spune că el se află la răspântia lumii spirituale, veghind sufletele celor morţi care trec prin dreptul său.

O trăsătură a ceremoniilor voodoo este „posedarea", în care o persoană este aparent locuită de spirite de la care preotul sau preoteasa obţin informaţii privind alte spirite sau evenimente care urmează să se întâmple.

În mod neobişnuit, această religie susţine că nu numai oamenii au suflet; toate fenomenele naturale au o semnificaţie sfântă.

În ciuda percepţiilor negative încurajate de criticii voodoo, nici spaima de zombi, nici folosirea de păpuşi sinistre gen voodoo – modele ale sufletului altora, cărora li se poate face rău prin înfigerea de ace şi rostirea de blesteme – nu sunt caracteristici definitorii ale voodoo-ului obişnuit. Acesta este deseori confundat cu voodoo-ul din Louisiana, numit şi voodoo-ul din New Orleans, o formă a tradiţiei care a apărut în rândul populaţiei afro-americane vorbitoare de franceză şi creolă din Louisiana. În cazul acestuia se pune mare accent pe farmece şi legende folclorice, precum *Gris-Gris*, o amuletă (de obicei, un săculeţ din pânză în care se află poţiuni din ierburi, păr şi alte lucruri personale) care îl protejează pe purtător de rău sau care îi aduce noroc.

ENVER HOXHA (HODJA)

1908–1985

> *Stalin nu a fost câtuşi de puţin ceea ce duşmanii comunismului au susţinut şi susţin că este. Dimpotrivă, a fost un om drept şi principial... Noi, comuniştii albanezi, am aplicat cu succes învăţăturile lui... Experienţa lui bogată şi foarte valoroasă ne-a îndrumat pe calea şi în toată activitatea noastră.*
>
> Enver Hoxha, *Memorii*

Enver Hoxha a fost un intelectual sofisticat, atrăgător şi fermecător, însă un tiran stalinist ucigaş, paranoic şi de un dogmatism rigid al Albaniei, care, printr-o domnie de 40 de ani, şi-a izolat şi sărăcit ţara, a terorizat şi omorât poporul şi a condus aparatul de stat cu o violenţă sinistră, câteodată tragicomică, ucigându-şi mulţi dintre propriii tovarăşi în accidente, sinucideri aranjate şi execuţii. Până când a murit, el îşi transformase ţara într-un stat fără viitor, pe marginea prăpastiei.

Hoxha a fost fiul unui înstărit comerciant de stofe, şi în anii 1920 şi 1930, a petrecut câteva perioade în străinătate, studiind şi muncind în Franţa (a audiat prelegeri de filosofie la Sorbona) şi în Belgia, după care a revenit în ţară, unde a predat franceza la o şcoală din Korcë. În 1939, când Italia fascistă a invadat Albania, Hoxha a refuzat să intre în proaspăt înfiinţatul Partid Fascist Albanez şi, drept urmare, a fost demis din postul de profesor. Un an mai târziu, în 1940, a deschis un magazin cu produse de tutun şi a ajutat la întemeierea Partidului Comunist Albanez, care a început o campanie de insurgenţă împotriva ocupaţiei italiene, atrăgându-şi ajutorul partizanilor lui Tito din Iugoslavia învecinată. În 1944, după eliberarea ţării,

Enver Hoxha a devenit atât prim-ministru, cât şi ministru al Afacerilor Externe, dar de fapt a condus în calitate de prim-secretar al Partidului Muncii din Albania.

Hoxha a fost un stalinist devotat şi credincios, operând epurări sălbatice împotriva duşmanilor personali şi de clasă. Stalin şi Hoxha s-au întâlnit frecvent, purtând discuţii lungi despre istorie şi lingvistică, relatate mai târziu în memoriile sale fascinante. În 1949, după ce mareşalul Tito s-a îndepărtat de Uniunea Sovietică, Hoxha a rupt relaţiile cu Iugoslavia– cu toate că Albania îi era foarte îndatorată vecinei sale mai mari. L-a executat pe ministrul Apărării Koci Xoce, pe care l-a acuzat de titoism. Temându-se ca poporul său să nu fie „contaminat" de expunerea la „deviaţionismul" titoist, Hoxha a ordonat construirea de posturi de control şi pază de-a lungul întregii frontiere a ţării – aceasta devenind una dintre cele mai intens supravegheate din lume. Ulterior, a cerut construirea a 750 000 de buncăre pentru o singură persoană şi a 700 000 de cazemate pentru apărarea ţării împotriva invadatorilor, o hotărâre absurdă şi bizară care încă desfigurează litoralul albanez.

Înapoia cortinei sale balcanice, Hoxha a iniţiat un proces de inginerie socială în stil stalinist. A dorit crearea unei clase muncitoare urbane care să îşi merite numele (până atunci, Albania fusese o societate rurală având ca structură de bază clanurile) şi socializarea vieţii naţionale. A urmat industrializarea forţată, iar agricultura a fost reorganizată folosindu-se modelul gospodăriilor agricole de tip sovietic. În acelaşi timp, întreaga Albanie a beneficiat de energie electrică pentru prima oară, speranţa medie de viaţă a crescut, iar rata analfabetismului a scăzut spectaculos. Cu toate acestea, costurile în vieţi omeneşti revendicate de această revoluţie socială au fost enorme.

Sigurimi, poliţia secretă a lui Hoxha, era brutală şi omniprezentă: au fost torturaţi şi ucişi sute de mii de oameni. Mehmet Shehu, prim-ministrul lui Hoxha, s-a exprimat în mod deschis la un congres al partidului în legătură cu metodele folosite: „Cine nu este de acord cu conducerea noastră în vreo privinţă va primi un scuipat în faţă, o lovitură în bărbie şi, dacă va fi nevoie, un glonţ în cap". Din cele trei milioane de locuitori ai Albaniei, un

milion au fost într-un moment sau altul arestaţi sau închişi în regimul de teroare instituit de Hoxha.

Hoxha a mai adăugat şi unele tuşe personale şi donquijoteşti. S-a interzis deţinerea de maşini personale, la fel şi bărbile, care erau socotite un semn de înapoiere rurală. A fost încurajată xenofobia, deoarece comuniştii albanezi au contopit adeziunea la stricteţea marxism-leninismului cu glorificarea diferitelor mituri naţionale. Punctul central al unei astfel de propagande a fost omul proclamat cel mai măreţ albanez al tuturor timpurilor – Hoxha însuşi. Cu toate acestea, el a avut grijă să împartă cultul personalităţii sale cu acela al lui Stalin, care, în Albania, a rămas obiect de veneraţie în cursul următoarelor patru decenii.

După ruptura chino-sovietică din 1960, Hoxha s-a aliat cu Beijingul împotriva Uniunii Sovietice a lui Hruşciov, despre care considera că se îndepărta de adevărata cale spre socialism, pregătită de tovarăşul Stalin. Această realiniere a condus la declinul brusc al standardului de viaţă în Albania, întrucât ţara fusese dependentă de grânele sovietice şi exporturile ei mergeau cu precădere în Uniunea Sovietică. Pentru a înăbuşi orice disidenţă, Hoxha a hotărât să îi imite pe noii săi prieteni chinezi, astfel că a declanşat „Revoluţia culturală" în Albania. Începând cu 1967, Albania a fost declarată în mod oficial stat „ateu", toate moscheile şi bisericile au fost închise, iar preoţii, arestaţi. S-au confiscat toate proprietăţile private de către stat, iar numărul de arestări a crescut în mod exponenţial.

După o scurtă şi extrem de restrânsă liberalizare culturală în perioada anilor 1970, în 1973 a urmat un nou val de represiuni şi epurări ideologice. Apoi, în 1978, la doi ani după moartea lui Mao şi ascensiunea lui Deng Xiaoping, liderul cu păreri mai moderate, Hoxha a rupt legăturile cu China, făcând ca ţara să devină şi mai izolată.

Hoxha a supravieţuit multor eforturi de a fi înlăturat de la putere, întreprinse de oamenii fideli ai regelui Zog, aflat în exil, de guvernul britanic şi de Hruşciov. Faptul că era conştient de aceste ameninţări i-a alimentat paranoia deja existentă, care s-a manifestat printr-o serie de epurări în interiorul partidului. Cei care se aflau în vârful sistemului s-au văzut extrem de ameninţaţi: membrii Biroului Politic şi ai Comitetului

Central al partidului erau arestaţi cu regularitate şi executaţi pentru presupuse activităţi considerate drept trădare, iar cei şapte miniştri de Interne care s-au succedat şi au răspuns de executarea epurărilor au fost ei înşişi epuraţi. În 1981, cel mai apropiat om al lui Hoxha, Mehmet Shehu, care îl slujise ca prim-ministru încă din 1954, a exprimat îndoieli cu privire la planul lui de succesiune şi la izolaţionismul practicat pe plan extern. Oficial, Shehu „s-a sinucis" după ce a fost acuzat de amestec cu „criminali de război", CIA şi KGB, şi de faptul că suferise o depresie, lucru ilegal în sine. Potrivit unor relatări, Hoxha l-a asasinat personal pe Shehu ori a pus să fie împuşcat.

Hoxha a murit în 1985, cât era în funcţie. Îmbălsămat şi expus într-un mausoleu, a fost ulterior înhumat într-un mormânt umil.

Micii Stalin din Europa de Est

Majoritatea liderilor comunişti ai Europei au fost nişte tirani ucigaşi. Conducător al Republicii Democrate Germane (RDG) din 1950 până în 1971, Walter Ulbricht (1893–1973) s-a ocupat de construcţia în 1961 a Zidului Berlinului, sprijinit de succesorul lui, Erich Honecker (1912–1994). Poliţia lor secretă, numită Stasi, era renumită pentru brutalitate şi deseori absurdă prin supravegherea extrem de meticuloasă.

Polonia a devenit o republică sovietică model sub conducerea lui Boleslaw Bierut (1892–1956), preşedinte din 1947 până la moartea sa misterioasă la Moscova. Opozanţii regimului său au fost executaţi în mod sistematic în urma unor procese desfăşurate în secret.

Ungaria a îndurat represiunea sub conducerea lui Mátyás Rákosi (1892–1971), poreclit „Ucigaşul chel" pentru epurările sale nemiloase. Numit lider în 1947, a fost la conducerea Ungariei până în 1956, când sovieticii au înăbuşit Revoluţia Ungară, fiind succedat de János Kádár, care a fost în fruntea ţării între 1956 şi 1988.

Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901–1965) a condus regimul stalinist din România din 1948, împreună cu Ana Pauker (1893–1960), până la arestarea ei în 1952, după care a condus ca un dictator până la moarte.

Din 1946, premierul Bulgariei a fost Gheorghi Dimitrov (1882–1949), care a murit la Moscova, presupunându-se că a fost otrăvit. Succesorul său conservator, Vulko Cervenkov (1900–1980), a apelat la epurări până când a fost înlăturat în 1954 şi înlocuit de Todor Jivkov (1911–1998), care a ordonat uciderea unor disidenţi precum Gheorghi Markov la Londra.

După lovitura de stat din 1948, în Cehoslovacia, Klement Gottwald (1896–1953) a aplicat teroarea stalinistă, însă a murit cu cinci zile înainte de a putea participa la funeraliile lui Stalin. A fost urmat de staliniştii Antonín Novotný şi – după înăbuşirea, în 1968, a Primăverii de la Praga de către sovietici– Gustáv Husák, între 1969–1987.

Acum, democraţia este stăpână în Europa. Tiranii au dispărut, cu excepţia unuia: Aleksandr Lukaşenko, preşedintele despotic al Belarusului din 1994, care conduce cu brutalitate folosind poliţia secretă şi care, până în prezent, s-a făcut vinovat de nenumărate cazuri de încălcare a drepturilor omului.

DR. JOSEF MENGELE

1911–1979

Am fost condamnaţi la moarte, dar sentinţa nu s-a executat imediat. În loc să ne ucidă pe loc, ne-au transformat în cobai şi au făcut cu noi ceea ce se face astăzi în laboratoare cu pisicile sau cu şoarecii.

Menashe Lorinczi, geamăn închis la Auschwitz

Mengele a fost medicul nazist din SS cunoscut sub numele de „Îngerul morţii”, care a condus un laborator de tip Frankenstein în lagărul morţii de la Auschwitz, desfăşurând experimente rasiste îngrozitoare. Trădând în mod grotesc jurământul lui Hipocrat – care spune că vindecarea şi salvarea de vieţi reprezintă esenţa profesiunii de medic –, el s-a făcut vinovat în mod direct de moartea a mii de copii nevinovaţi şi a nenumăraţi adulţi, îndeosebi gemeni. Scăpând de mâna justiţiei până la moarte, în 1979, Mengele a personificat îmbinarea înfiorătoare dintre barbarie şi modernismul ştiinţific pervers, care au caracterizat cele mai respingătoare excese ale nazismului.

Cel mai mare dintre cei trei fii, Mengele s-a născut pe 16 martie 1911 în satul Günzburg, Bavaria, din părinţi aparţinând păturii superioare a clasei de mijloc, Karl şi Walburga, ambii catolici devotaţi. A crescut în atmosfera de umilinţă şi trădare care a viciat Germania după Primul Război Mondial, înfrângerea fiind pusă pe seama unei „lovituri de pumnal în spate”, în cadrul căreia comunitatea evreiască din Germania ar fi jucat un rol preponderent. În 1931, ca mulţi alţi tineri deziluzionaţi, Mengele a intrat într-o organizaţie paramilitară fascistă, *Stahlhelm* („Căştile de fier”), însă a fost mai mult decât o simplă brută, deoarece deţinea diploma de medic, obţinută la Universitatea din München în 1935.

Tânăr talentat şi educat, cu recomandări serioase privind convingerile sale fasciste – făcând parte pentru scurtă vreme din *Sturmabteilung* (SA) în 1934, după care s-a retras din cauza unor probleme la rinichi –, Mengele era bine plasat pentru promovarea în cadrul noului regim nazist după numirea lui Hitler în postul de cancelar al Germaniei în 30 ianuarie 1933. În 1937, a devenit cercetător la nou înfiinţatul Institut pentru Ereditate, Biologie şi Puritate Rasială al celui de-al Treilea Reich de la Frankfurt – lucrând sub îndrumarea profesorului Otmar Freiherr von Verschuer, un protejat al regimului nazist – şi a intrat în rândul Cămăşilor Negre, membru al elitei *Schutzstaffel* (SS). În anul următor s-a căsătorit cu Irene Schoenbein, cu care va avea un fiu, Rolf, născut în 1944.

În cursul primilor trei ani de război, Mengele a fost ofiţer-medic la Waffen SS, întâi în Franţa, apoi în Uniunea Sovietică, unde s-a distins în mod deosebit, primind Crucea de Fier Clasa I în ianuarie 1942 după ce fusese rănit salvând doi soldaţi dintr-un tanc arzând, sub focul inamic. Declarat inapt pentru război, la sfârşitul anului a fost numit la Biroul pentru Rasă şi Recolonizare din Berlin şi ridicat la gradul de Hauptsturmführer (căpitan).

Între timp, capii nazişti stabiliseră în secret planuri pentru „soluţia finală”: exterminarea celor consideraţi inferiori rasei ariene, cum ar fi evreii, ţiganii, slavii şi cei cu probleme fizice şi mentale. În mai 1943, Mengele a fost numit de Heinrich Himmler, arhitectul „soluţiei finale”, în funcţia de medic la Birkenau, o nouă anexă a lagărului de exterminare de la Auschwitz, aflat în sudul Poloniei.

Îmbrăcat elegant, atrăgător şi mereu zâmbitor, rolul lui Mengele în privinţa sorţii deţinuţilor i-a adus numele de „Îngerul morţii”. Inspectându-i cu răceală în timp ce coborau din camioane, el făcea semn „stânga” sau „dreapta” cu o mişcare nepăsătoare a cravaşei pe care o ţinea în mâna înmănuşată. Stânga – rezervată celor cu o stare bună de sănătate, având între 18 şi 35 de ani – însemna supravieţuirea, deşi prin muncă silnică. Dreapta – unde mergeau bătrânii, bolnavii şi cei slăbiţi, împreună cu sugarii şi mamele lor (care, după cum remarca Mengele cu un aer glacial, „nu ar munci bine ştiind că pruncii lor sunt morţi”) – însemna camera de gazare,

unde au fost trimişi 400 000 de oameni cât s-a aflat el la Auschwitz. Câteodată, masca politicoasă a lui Mengele dispărea şi, cuprins de un acces de furie, îl bătea pe cel mai apropiat deţinut până murea, ori îl împuşca în cap şi ordona să fie azvârlit, mort sau viu, în gropi în care ardea benzină. Când o mamă s-a opus despărţirii de fiica ei în vârstă de 13 ani, Mengele a scos pistolul şi le-a împuşcat pe amândouă, după care i-a trimis pe toţi prizonierii din acel camion la camera de gazare.

Puţinii aleşi – piticii, cei cu diformităţi genetice şi, mai presus de toate, gemenii (care au ajuns cunoscuţi sub numele de „Copiii lui Mengele") – erau duşi în Blocul 10, „Grădina Zoologică", unde Mengele putea să îşi realizeze cele mai bolnave fantasme: câteodată unul dintre gemeni era pus să îl ţină pe celălalt, în timp ce el făcea o serie de experimente groaznice, inclusiv analize de sânge şi transfuzii, radiografii, castrări şi disecţii. Altora li se injectau coloranţi în ochi, ceea ce provoca deseori orbirea, ori li se transferau organe, de obicei fără folosirea vreunui anestezic. La un moment dat, a injectat cloroform în inimile a şapte perechi de gemeni ţigani, pentru ca după aceea să îl disece pe fiecare cu meticulozitate. Când gemenii mureau, Mengele păstra anumite părţi din corp atârnate pe peretele biroului său ca trofee.

Auschwitz-ul a fost eliberat de trupele sovietice în ianuarie 1945, însă Mengele fugise deja din faţa soldaţilor ruşi înainte de sosirea acestora. A stat puţină vreme în lagărul de concentrare Gross-Rosen din Silezia, apoi a fugit din nou, dar a fost prins de trupele aliate la München. Cu toate acestea, dându-se drept alt medic – ale cărui acte le furase –, a fost eliberat în august, după care, când au început procesele de la Nürnberg în luna noiembrie, s-a ascuns, lucrând în următorii patru ani ca grăjdar în Bavaria. Încă nedepistat, a reuşit să fugă la bordul unui transatlantic italian în 1949, ajungând la Buenos Aires, Argentina, probabil cu sprijinul reţelei ODESSSA (vezi mai jos). A fost depistat de autorităţile vest-germane în 1959, dar a scăpat de procedurile de extrădare mutându-se în Paraguay, iar apoi în Brazilia, luându-şi numele de Wolfgang Gerhard, un prieten nazist. Deşi Mossadul, serviciul de informaţii israelian, a fost cât pe ce să îl găsească, Mengele nu a compărut în faţa justiţiei, murind în 1979, după ce a

făcut un atac cerebral în timp ce înota în apropiere de São Paulo, în Brazilia.

Mengele a fost judecat în absenţă la Ierusalim în 1985, dar asta a reprezentat o slabă consolare pentru supravieţuitorii crimelor sale de neînchipuit, desfăşurate, lucru revoltător, în numele ştiinţei. În contextul numeroaselor orori ale Holocaustului, Mengele iese în evidenţă ca una dintre figurile cele mai oribile.

ODESSA

ODESSA – însemnând *Organisation der ehemaligen SS-Angehörigen* (Organizaţia Foştilor Membri SS) – este numele dat câteodată unei reţele clandestine înfiinţată spre sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, care oferea protecţie şi sprijin naziştilor din eşalonul superior şi fasciştilor care încercau să evite capturarea şi punerea sub acuzaţie de către Aliaţii victorioşi. Existenţa sa a fost sugerată pentru prima oară de vânătorul de nazişti Simon Wiesenthal şi a constituit subiectul unui roman de succes al lui Frederick Forsyth. Rămâne de elucidat dacă ODESSA a fost o organizaţie structurată; ea presupunea mai curând existenţa unor grupuri care au acţionat independent după război pentru a scoate nazişti importanţi din teritoriul ocupat de Aliaţi şi a-i duce în ţări sud-americane care îi acceptau, îndeosebi Paraguay şi Argentina.

O figură-cheie în înfiinţarea acestor reţele a fost Otto Skorzeny (1908–1978), un nazist austriac, fost combatant în Waffen–SS în cursul războiului. Ales de Hitler pentru a conduce un comando într-un raid din Italia care l-a eliberat pe Benito Mussolini din captivitate în iulie 1943, spre sfârşitul războiului el a început să stabilească rute de fugă pentru a-i ajuta pe nazişti să scape. Pentru finanţarea acestora, el a folosit comoara pe care naziştii bogaţi şi industriaşii germani îl rugaseră să o ascundă, cea mai mare parte aflată în munţii din Bavaria. În mai 1945, s-a predat Aliaţilor, însă procesul intentat lui pentru crime de război a trenat, iar el a evadat în 1947, continuându-şi activitatea de coordonare a ODESSA din adăpostul sigur oferit de Spania franchistă.

O altă rută de fugă a fost organizată de episcopul Alois Hudal, un simpatizant al naziştilor, care a asigurat asistenţa pastorală a germanilor în Italia, inclusiv a celor aflaţi în taberele de prizonieri de război. Folosind aceste contacte, Hudal a stabilit o rută de fugă spre America de Sud prin Italia, ajutându-l ulterior pe Franz Stangl (comandantul lagărului de exterminare de la Treblinka) şi chiar pe Adolf Eichmann (unul dintre arhitecţii Holocaustului) să scape. O reţea alcătuită din preoţi franciscani din Croaţia, condusă de părintele Krunoslav Draganović, a desfăşurat o activitate similară.

Ceea ce frapează la aceste operaţiuni este complicitatea conducătorilor de naţiuni. Preşedintele Juan Domingo Perón a denunţat Procesul de la Nürnberg şi i-a primit cu braţele deschise pe criminalii de război nazişti în Argentina, oferindu-le paşapoarte şi cetăţenie. Unele estimări apreciază că aproximativ 10 000 de nazişti, precum şi alţi fascişti şi criminali de război au reuşit să fugă astfel. În iulie 1979, persoane care au susţinut că reprezintă ODESSA au comis un atac cu bombă în Franţa, încercând să îi asasineze pe vânătorii de nazişti Serge şi Beate Klarsfeld.

KIM IL SUNG

1912–1994

Popoarele oprimate se pot elibera doar prin luptă. Acesta este un adevăr clar şi simplu confirmat de istorie.

Kim Il Sung

Brutal, ucigaş, represiv şi orbit de propria propagandă, Kim Il Sung a fost „Marele Conducător”, după cum s-a autointitulat, şi dictatorul Coreei de Nord. A condus ţara pe calea războiului, izolării internaţionale şi a prăbuşirii economice, iar în cursul celor 50 de ani cât a stat la putere, Coreea de Nord a devenit, după unele păreri, cel mai totalitar şi suprarealist regim din lume. Într-adevăr, chiar şi după moarte, el rămâne „Preşedintele” acestei ţări demente şi bizare.

Kim Il Sung s-a născut cu numele de Kim Sung Ju, cel mai mare dintre cei trei fii ai unui părinte creştin. Japonia a invadat Coreea în 1910, iar Kim a crescut în regimul instaurat de japonezi până când, în anii 1920, familia lui s-a mutat în Manciuria, în nord-estul Chinei, unde a învăţat limba chineză şi a început să manifeste interes faţă de comunism. După ce japonezii au invadat Manciuria şi apoi restul Chinei, Kim s-a alăturat mişcării de rezistenţă antijaponeze. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fugit în Uniunea Sovietică, unde a primit instrucţie militară şi a fost îndoctrinat politic.

După înfrângerea Japoniei în 1945, Coreea a fost împărţită în două zone de ocupaţie, sovietică în nord, şi americană în sud. În 1946, sovieticii au înfiinţat un stat comunist satelit în nord şi l-au instalat pe Kim la conducerea acestuia. În vreme ce în sudul ţării se desfăşurau alegeri libere, Kim a impus imediat un sistem totalitar de tip stalinist; acest lucru a

presupus crearea unei poliţii secrete atotputernice, lagăre de concentrare, redistribuirea proprietăţii, suprimarea religiei şi lichidarea „duşmanilor de clasă”.

În iunie 1950 – în ciuda avertismentelor lui Stalin, care îl sfătuia să aibă răbdare –, trupele lui Kim au invadat Coreea de Sud pentru a reuni ţara, declanşând astfel Războiul Coreei. Coreea de Nord a primit sprijin logistic, financiar şi militar din partea Chinei şi a Uniunii Sovietice, în vreme ce Coreea de Sud a primit ajutorul Naţiunilor Unite, care au trimis o forţă internaţională, alcătuită în principal din trupe americane. În pofida unor succese iniţiale, trupele nord-coreene au fost curând respinse. Kim a fost salvat doar de intervenţia masivă a chinezilor. După trei ani, conflictul – care a costat între 2 şi 3 milioane de vieţi – s-a încheiat.

Acasă, Kim şi-a înăsprit regimul, interzicând orice influenţă externă şi lichidând inamicii interni. O lovitură de stat, organizată în 1953 de patru membri ai partidului – prima dintr-o serie de încercări – s-a încheiat cu procesul demonstrativ în stil stalinist intentat participanţilor, care au fost executaţi imediat. A urmat o epurare a partidului, iar zeci de mii de coreeni au fost trimişi în lagăre de muncă – o altă trăsătură încă existentă în Coreea de Nord.

Kim a promovat un cult al personalităţii generalizat, concentrat în principal pe „Juche” (sau „Kim Il Sungism”), o filosofie politică bazată pe presupusele lui calităţi care îl fac egalul zeilor. Potrivit mass-media de stat, Kim a fost „Conducătorul Etern” sau „Conducătorul Suprem” fără de greşeală. În 1980, el şi-a anunţat intenţia de a crea o dinastie de dictatori când şi-a numit fiul, Kim Jong Il, drept succesor.

În acest timp, întrucât cheltuielile militare înghiţeau aproape un sfert din bugetul ţării, sărăcia s-a generalizat. În anii 1990, lipsurile alimentare au declanşat foametea, de care probabil au murit în jur de 2 milioane de oameni. Coreea de Nord a ajuns să fie percepută ca o ţară izolată şi un sponsor al terorismului, îndeosebi împotriva vecinului ei de la sud: Coreea de Nord se face răspunzătoare de asasinarea în 1983 a 17 funcţionari sud-coreeni care efectuaseră o vizită oficială în Birmania, şi de doborârea în

1987 a unui avion comercial sud-coreean, provocând moartea a 115 oameni. Coreea de Nord a început apoi să-şi dezvolte arsenalul nuclear propriu.

După ce a mai supravieţuit unei încercări de asasinat în 1992, Kim Il Sung a murit pe 8 iulie 1994, versiunea oficială fiind de atac de cord. Fiul şi succesorul lui, Kim Jong Il, autointitulat „Conducător Scump", a continuat politicile megalomane ale tatălui său – şi se zvoneşte că are mari sume de bani depuse pentru uz propriu în Elveţia. Îmbălsămat şi venerat chiar şi astăzi, Kim a fost un dictator ucigaş, care se face răspunzător de moartea a milioane de oameni şi de sărăcirea Coreei de Nord.

Dictatori ereditari

Una dintre cele mai surprinzătoare şi ironice situaţii din timpurile moderne a fost renaşterea autocraţiilor ereditare în republici autodeclarate socialiste, care prin nume resping puterea moştenită, dar creează de fapt monarhii moderne. În 1980, Kim Il Sung l-a numit prin decret pe fiul său decadent şi nemilos, Kim Jong Il, „marele succesor pentru cauza revoluţionară". Kim Jong Il a ajuns pe tronul dinastiei Kim în 1994 şi a provocat Occidentul, făcând din ţara sa o putere nucleară în timp ce poporul murea de foame.

Un alt dictator ereditar este Ilhan Aliev, preşedintele Azerbaidjanului, care, în 2003, i-a succedat tatălui său, Gaidar Aliev, fost membru al Biroului Politic al Uniunii Sovietice şi dictator al azerilor din 1993.

Cu numele, Siria este republică, dominată de Partidul Baas de orientare socialistă. Din 1971 până în 2000, preşedintele ţării a fost Hafez-al-Assad, un dictator şiret şi nemilos, cunoscut sub numele de „Sfinxul din Damasc", dar, la moartea sa, a fost urmat de fiul său, Bashar al-Assad, care fusese promovat peste noapte în cadrul partidului după moartea lui Basil, fratele mai mare, ales drept moştenitor.

În 2001, la vârsta de 21 de ani, Joseph Kabila, preşedinte al Republicii Democrate Congo, a ajuns la putere după doar zece zile de la asasinarea tatălui său, Laurent-Désiré Kabila. Ales preşedinte în 2006, de atunci încoace el nu a făcut decât să ordone represalii împotriva opoziţiei.

În Togo, preşedinte este Faure Essozimna Gnassingbé. În 2005, el i-a urmat tatălui său, Gnassingbé Eyadéma, care fusese dictator din 1967 până la moarte.

În Cuba, Fidel Castro a ajuns la putere în 1959, împreună cu fratele său, Raul, pe care l-a numit ministru al Apărării. El a dus lumea în pragul anihilării nucleare în timpul Crizei Rachetelor din Cuba din 1962 şi, la retragerea sa în 2008, a fost urmat la conducere de fratele lui, Raul.

Aceştia nu sunt primii dictatori ereditari. În 1972, Jiang Jieshi, coruptul şi incompetentul generalisim al Chinei (1926–1949) – care, pierzându-şi ţara în faţa comuniştilor, a fugit în Taiwan, unde a devenit dictator – a fost urmat ca premier de fiul său, Jiang Jinggno, care a devenit preşedinte în 1978, conducând ţara până la moarte, în 1988.

În Haiti, lui François „Papa Doc” Duvalier i-a succedat fiul său, Jean Claude „Baby Doc” Duvalier, în vârstă de 19 ani (vezi p. 420). În secolul al XIX-lea, López tatăl şi fiul acestuia au format o dinastie în Paraguay (vezi p. 292). În Nicaragua, Anastasio Somoza a fost dictator din 1936 până la asasinarea sa în 1956, când a fost urmat la conducerea ţării de cei doi fii ai lui, Luis Somoza şi Anastasio Somoza Debayle, acesta din urmă fiind răsturnat de la putere de sandinişti în 1979.

În Libia şi Egiptul de azi, colonelul Gadaffi, dictatorul radical şi plin de pretenţii, care a condus ţara din 1969, precum şi preşedintele Mubarak, la conducere din 1981, îşi pregătesc fiii pentru a-i urma. Este greu totuşi ca aceştia să îi egaleze pe părinţi şi puţini astfel de oameni puternici reuşesc să întemeieze dinastii durabile[13]. În Anglia, domnia Lordului Protector Oliver Cromwell a luat sfârşit în 1658 cu succesiunea nefericitului său fiu, Richard Cromwell, acesta fiind răsturnat de la putere după puţin timp, iar regele Carol al II-lea a revenit pe tron în 1660.

13 Evenimentele politice şi sociale din ultimii ani au demonstrat adevărul acestei afirmaţii, Gadaffi fiind răsturnat de la putere şi omorât în octombrie 2011, iar Mubarak demisionând în februarie 2011, în urma unor îndelungi proteste. Cele două ţări, alături de altele învecinate, continuă să fie zguduite de mişcările revoluţionare numite generic Primăvara Arabă. (n.red.)

ALFREDO STROESSNER

1912–2006

Susţin insistent că în Paraguay a domnit ordinea; sistemul judiciar a avut o independenţă deplină; iar justiţia s-a înfăptuit în totalitate.

Alfredo Stroessner

Alfredo Stroessner, care se autointitula *El Excelentissimo*, „Excelentissimul”, a condus cu cruzime Paraguayul vreme de 35 de ani, marcaţi de crime, torturi şi o stabilitate instituită prin spaimă. El rămâne prototipul generalului sud-american lacom şi brutal, aflat la putere.

Fiul unui imigrant german şi al unei mame paraguayene înstărite, Stroessner s-a născut în Encarnación, Paraguay. În 1932, după ce a absolvit colegiul militar de la Asunción, a intrat în armată şi s-a distins în Războiul Chaco, împotriva Boliviei, desfăşurat între 1932–1935. Deşi căsătorit şi având trei copii, Stroessner, cu mustaţa sa tunsă meticulos şi cu înfăţişarea sigură de sine pe care i-o dădea uniforma, a avut numeroase amante şi se spune că ar fi avut până la 15 copii nelegitimi.

Stroessner comandantul s-a distins apoi în războiul civil paraguayan din 1947, în care a fost de partea lui Federico Chávez. În 1951, ajuns preşedinte, Chávez l-a numit pe Stroessner comandant suprem al forţelor armate. Însă în mai 1954, când Paraguayul se zbătea înfruntând o criză economică, Stroessner l-a răsturnat pe Chávez printr-o lovitură de stat. Pentru a-şi legitima de facto preşedinţia, el a organizat alegeri în cadrul cărora a fost singurul candidat admis în cursă. Imaginea lui s-a confundat curând cu aceea a Paraguayului şi a ajuns chiar să denumească un oraş după numele lui, Puerto Presidente Stroessner.

Pe durata preşedinţiei lui, Stroessner a adoptat o politică defensivă, susţinând că ţara era mereu în „stare de asediu” şi trebuia să fie vigilentă permanent împotriva unor duşmani imaginari. Ca anticomunist convins, în anii de început ai regimului său a primit asistenţă din partea Statelor Unite şi a înregistrat unele succese în ceea ce priveşte stabilizarea economică a ţării.

Cu toate acestea, pentru a-şi susţine regimul, a cheltuit sume mari din bugetul ţării pentru „menţinerea ordinii”. Deşi a făcut o serie de gesturi simbolice faţă de clasa muncitoare şi faţă de ţărănime, în realitate, regimul lui a fost susţinut de interesele afaceriştilor şi ale marilor proprietari de pământuri. Corupţia a fost în floare, membrii Partidului Colorado, din care făcea parte, au beneficiat de tratament privilegiat în afaceri şi în îngrijirea sănătăţii, iar ţara a devenit un refugiu pentru contrabandişti, traficanţi de arme şi baroni ai drogurilor.

În toate privinţele, regimul lui Stroessner a fost o dictatură, mai puţin prin nume. Parlamentul paraguayan a continuat să funcţioneze, dar dominat de sprijinitorii preşedintelui. În 1967 şi, din nou, în 1977, a modificat constituţia ţării cu scopul de a continua să fie preşedinte mai multă vreme şi a fost „ales” de opt ori. La fiecare cinci ani se organizau alegeri, însă votul era marcat de fraude şi de intimidarea permanentă a potenţialilor opozanţi.

În anii 1960 şi 1970, întrucât presiunea din partea Statelor Unite a sporit, în ideea de a-l sili pe Stroessner să introducă unele reforme democratice, el a permis instaurarea unei firave opoziţii. Acesta a fost doar un gest de complezenţă, întrucât criticii regimului se temeau în mod constant de poliţia secretă a lui Stroessner, oameni instruiţi de torţionari nazişti din SS care îşi găsiseră refugiul în ţară.

În cursul preşedinţiei lui Stroessner au fost închişi mii de paraguayeni pentru infracţiuni politice (într-o închisoare cunoscută sub numele de „la Técnica”), iar alte mii au dispărut. Stroessner a ordonat chiar arestarea unor senatori aleşi, dintre care unul a supravieţuit şi a povestit că i s-au introdus ace sub unghii. Alte amănunte au ieşit la iveală după ce Stroessner a căzut de la putere: foşti disidenţi au povestit că au fost bătuţişi torturaţi cu şocuri electrice şi că ţipetele le erau înregistrate şi transmise telefonic familiilor

lor, ori hainele lor însângerate erau trimise acasă. Câteodată, familiei unui disident i se cerea să plătească pentru a primi cadavrul. Potrivit unor relatări, Stroessner supraveghea uneori interogarea şi torturarea câte unui oponent. În 1978, poliţia a atacat cu gaze lacrimogene o adunare a Femeilor pentru Democraţie.

Stroessner a fost implicat şi în acţiuni dincolo de graniţele Paraguayului. A participat la Operaţiunea Condor, un complot clandestin – sprijinit de CIA şi la care au participat şi alţi conducători sud-americani – menit să asasineze elementele de stânga de pe continent. În acelaşi timp, Stroessner a transformat ţara într-un rai pentru dictatori alungaţi de la putere, precum Anastasio Somoza Debayle din Nicaragua, şi mulţi criminali nazişti, cel mai cunoscut dintre aceştia fiind Josef Mengele.

În 1988, Stroessner a fost ales preşedinte pentru a opta oară succesiv, dar s-a văzut silit să plece în anul următor în urma unei sângeroase lovituri de stat condusă de fostul său consilier şi aliat, generalul Andrés Rodriguez. Temându-se că va fi judecat, lui Stroessner i s-a permis să plece în exil în Brazilia. Vreme de mulţi ani, Paraguayul a cerut extrădarea sa pentru acuzaţii privitoare la Operaţiunea Condor şi alte crime comise în timpul regimului său. A murit la vârsta de 93 de ani într-un spital din Brazilia, nereuşind să îşi revină după o operaţie de hernie.

Stroessner s-a lăudat că va aduce stabilitate şi bunăstare într-o ţară care suferise tocmai din cauza lipsei acestora. În realitate, de bunăstare au beneficiat câţiva apropiaţi de-ai săi, iar orice critică la adresa regimului putea aduce tortura şi moartea. Adevăratul preţ al „stabilităţii” pe care Stroessner a adus-o Paraguayului a fost dezvăluit de nenumărate documente şi înregistrări pe bandă – denumite acum „arhivele terorii” – care cuprind amănunte despre torturile comise de poliţia lui secretă.

Ţapul Trujillo

Rafael Trujillo (1891–1961) a condus Republica Dominicană timp de 31 de ani cu o brutalitate sălbatică şi întreţinând un cult aparte al personalităţii, fiind un exemplu tipic pentru militarul ucigaş (*caudillo*) şi pentru clica

militară (*junta*) care au dominat politica sud-americană până la progresul democraţiei în ţări precum Chile, Argentina şi Brazilia. Trujillo a ajuns comandant al armatei dominicane, l-a răsturnat pe preşedinte şi a deţinut puterea din 1930 până în 1938 şi din nou între 1942 şi 1952, când a predat preşedinţia fratelui său Hector. În calitate de comandant suprem al armatei, „Şeful" (cunoscut şi sub numele de „Ţapul"), sprijinit de o poliţie secretă sălbatică, SIM (Serviciul Militar de Informaţii), a domnit într-o tiranie absolută. S-a împodobit cu medalii, a redenumit capitala Ciudad Trujillo şi cel mai înalt munte din ţară muntele Trujillo, a ucis şi a torturat mii de opozanţi şi a furat milioane de dolari. În 1937, a ordonat trupelor sale să îi ucidă pe „haitienii" cu pielea neagră – 20 000 de oameni au fost măcelăriţi cu macetele în ceea ce a ajuns cunoscut sub numele de „tăierea" sau „Masacrul Pătrunjelului" (cei care nu puteau pronunţa cuvântul *perejil* – care înseamnă pătrunjel în spaniolă – au fost omorâţi).

Deşi l-a admirat pe Hitler, Trujillo a păstrat neutralitatea în timpul celui de-al Doilea Război Mondial şi a acceptat refugiaţi evrei, însă a continuat să-şi lichideze inamicii, acordându-şi titlurile de „Mare Binefăcător al Naţiunii" şi de „Părinte al Noului Dominion". Însă în anii 1950, dominicanii– şi Statele Unite – se săturaseră de excesele lui. După descoperirea unui complot menit să îl asasineze, Trujillo le-a torturat şi ucis pe surorile Mirabal, care erau implicate; soarta lor – dramatizată în filmul *Vremea fluturilor* (2001) – a oripilat pe toată lumea. Complotişti sprijiniţi de CIA l-au asasinat în cele din urmă pe Trujillo în propria maşină în 1961, o poveste spusă de romancierul peruan Maria Vargas Llosa în cartea sa *Sărbătoarea Ţapului* (2000). Însă fiul monden al dictatorului, Ramfis Trujillo, a preluat puterea şi i-a torturat pe suspecţii de complot, ucigându-i, după care unchii lui, Hector şi Jose Trujillo, s-au întors în ţară şi au luat puterea. În cele din urmă, Statele Unite au pus capăt domniei monstruoase a dinastiei Trujillo, ai cărei membri au fugit în exil în noiembrie 1961.

NICOLAE ŞI ELENA CEAUŞESCU
1918–1989 şi 1916–1989

A susţinut mereu că acţionează şi vorbeşte în numele poporului, că este fiul cel mai iubit al poporului, însă el a tiranizat tot timpul poporul.

Procurorul, în deschiderea procesului lui
Nicolae şi al Elenei Ceauşescu, decembrie 1989

Majoritatea liderilor comunişti care au condus ţările din Europa de Est în numele stăpânilor lor sovietici în deceniile de după cel de-al Doilea Război Mondial au fost oameni obedienţi. Nicolae Ceauşescu, preşedintele României, s-a deosebit de aceştia. Nu numai că s-a îndepărtat de URSS, dar a promovat propriul cult al personalităţii autointitulându-se „Geniu al Carpaţilor", şi a deturnat resursele ţării sărăcite pentru construirea de monumente uriaşe spre gloria personală, folosind în acest timp poliţia secretă, Securitatea, pentru a-şi ucide duşmanii. El şi soţia lui, Elena, au condus ţara într-un parteneriat grotesc. În 1989–1990, când blocul comunist răsăritean s-a prăbuşit, ei au fost singurii dintre lideri care au sfârşit împuşcaţi.

Născut într-o familie de ţărani, Ceauşescu a intrat în firava mişcare comunistă din România la începutul anilor 1930. În acea vreme, România era o monarhie conservatoare, iar apartenenţa la Partidul Comunist se considera o infracţiune. În 1936, Ceauşescu a fost închis vreme de doi ani, iar în 1940 a fost internat într-un lagăr de concentrare. Acolo l-a cunoscut pe Gheorghe Gheorghiu-Dej, conducătorul Partidului Comunist Român, împreună cu care a evadat în 1944. În acelaşi an, guvernul antifascist de „eliberare" – din care făcea parte şi Dej –, având o largă bază populară, a

fost instalat la putere cu sprijin sovietic. În 1947, Ceauşescu s-a căsătorit cu Elena, fiică de ţăran.

În 1947, comuniştii i-au alungat pe foştii lor aliaţi la guvernare, iar în 1952 Dej a devenit dictator de facto al României. Odată cu ascensiunea mentorului său, Ceauşescu a putut să-şi asigure o poziţie puternică, iar în 1965, când a murit Dej, Ceauşescu a devenit lider al partidului şi şef al statului. Mulţi români au sperat că noul lor conducător va inaugura o perioadă de mai mare liberalizare şi de reforme. În august 1968, aceste speranţe au crescut după ce el a denunţat invazia Cehoslovaciei de către sovietici, iar atitudinea lui sfidătoare l-a făcut să devină o personalitate apreciată în România, atrăgându-i laudele Occidentului. Cu toate acestea, s-a grăbit să îi asigure pe sovietici că ţara lui va rămâne o membră fidelă a Blocului Răsăritean.

Optimismul acesta s-a risipit când Ceauşescu a început să vorbească despre transformarea României într-o forţă industrială a lumii şi, apucând pe acest drum, perspectivele de liberalizare s-au diminuat. Ceauşescu a devenit obsedat de ideea de a deţine monopolul asupra puterii, iar în acest scop a introdus un proces de rotaţie a cadrelor, prin care funcţionarii de la fiecare nivel erau schimbaţi din funcţie cu regularitate, cu scopul ca nimeni să nu poată acumula o putere care să constituie o ameninţare la adresa lui. Faptul că sistemul a condus şi la haos administrativ nu părea să îl deranjeze pe Ceauşescu, pentru că în martie 1974 şi-a asumat dreptul de a conduce doar prin decrete. Soţia lui, Elena, a devenit din ce în ce mai puternică în calitate de viceprim-ministru, membră a Biroului Politic şi s-a autodeclarat „Mamă a naţiunii”. Ceauşeştii au condus ca o pereche înfiorătoare, iar relatările privind lăcomia, lipsa de milă şi trufia lor circulau din belşug.

Rolul poliţiei secrete, infama Securitate sau Departamentul Securităţii Statului, s-a extins. În 1989 se estima că existau 24 000 de angajaţi, iar în societate se instalase un climat de teamă, în care fiecare era încurajat să îi spioneze pe cei din jur; cine nu proceda astfel putea fi închis sau trimis în colonii de muncă forţată. În acelaşi timp, Ceauşescu a devenit obsedat de ideea că România trebuia să-şi construiască imaginea de utopie socialistă modernă, culminând în anii 1980 cu ridicarea unui palat gigantic în inima

Bucureştiului, Casa Poporului. Această lucrare arhitectonică monstruoasă a fost ridicată practic prin muncă forţată şi a necesitat strămutarea a 40 000 de oameni din căminele lor pentru a se crea spaţiul necesar ei.

Ceauşescu a hotărât să combine valorile socialismului cu un naţionalism românesc şi mai şocant. Acest lucru a dat naştere unei serii din ce în ce mai bizare de campanii menite să consolideze măreţia naţională a României. De exemplu, în 1984, îngrijorat de rata scăzută a natalităţii în ţara sa, Ceauşescu a decretat ca femeile la vârsta procreării să fie supuse unui examen ginecologic lunar sub ochiul vigilent al Securităţii, iar dacă nu erau însărcinate, să justifice de ce nu.

În anii 1980, în vreme ce ţara se confrunta cu o criză a datoriei externe în creştere, Ceauşescu a hotărât să achite creditele României până la sfârşitul deceniului. Pentru a realiza acest lucru, a ordonat exportul în masă al produselor agricole şi industriale. Rezultatul a fost prăbuşirea nivelului mediu de trai şi moartea a mii de oameni din cauza subnutriţiei şi a lipsei de îngrijire medicală modernă. Ceauşescu se face răspunzătorde introducerea unor măsuri de austeritate precum „Programul de alimentaţie raţională”, care a stabilit raţiile consumului pe cap de locuitor. Poporul român, care suferise îndelung, a scăpat în cele din urmă de tiran când revoluţiile populare din 1989 au pus capăt regimurilor totalitare din Europa de Est. Prăbuşirea „Geniului Carpaţilor” s-a dovedit a fi sângeroasă: după un proces sumar, în ziua de Crăciun, el şi soţia sa, Elena, au fost executaţi de un pluton în timp ce el cânta „Internaţionala”, iar ea a strigat „Ticăloşilor!”

Soţii Macbeth

Ca şi perechea Milošević, soţii Ceauşescu au reprezentat o versiune modernă a parteneriatului infam al lui Shakespeare în crimă şi ambiţie – soţii Macbeth, cuplul nemilos suprem. Pofta lor sângeroasă de putere îi împinge la crima şi trădarea care revin să îi bântuie şi, în cele din urmă, îi distruge. Fiecare se dovedeşte la fel de violent ca şi celălalt, intriganta Lady Macbeth fiind iniţial cea mai nemiloasă – incitându-şi soţul şovăitor să îl ucidă pe Duncan în somn („Adună-ţi tot curajul / Şi nu dăm greş!”[14]) – în

vreme ce Macbeth însuşi se dovedeşte la fel de calculat, poruncind în secret uciderea lui Banquo. Shakespeare fusese tovarăş de pahar cu unii dintre conspiratorii Complotului prafului de puşcă şi a scris *Macbeth*– având ca punct central crima cumplită de a ucide un rege – pentru a se distanţa de aceştia. Personajele sale au avut ca punct de inspiraţie pe Macbeth, rege al Scoţiei (1040–1057) – care a revendicat tronul după ce l-a ucis pe slabul rege Duncan într-o bătălie din 1040 – şi pe soţia sa, regina Gruoch. Departe de a fi fost un ucigaş calculat, Macbeth şi-a câştigat respectul pentru cârmuirea înţeleaptă şi, deşi Malcolm, fiul lui Duncan, l-a înfrânt în bătălia de la Dunsinane Hill (1054), şi-a păstrat coroana încă trei ani, până când a fost ucis de Malcolm în bătălia de la Lumphanan.

Ceauşeştii – o pereche la fel de inseparabilă ca soţii Macbeth – au mai multe în comun cu personajele fictive decât cu cele istorice: Nicolae, prin obsesia lui pentru putere şi prin respingerea realităţii, şi soţia sa, prin influenţa ei malefică. Trăind în lux, în vreme ce săracii sufereau de foame, ea a fost detestată de popor, însă, spre deosebire de Lady Macbeth – care a murit torturată de sentimentul vinovăţiei –, ea a părut lipsită de remuşcări. În comparaţie cu cei doi, personajele lui Shakespeare par aproape inofensive.

14 William Shakespeare, *Macbeth*, act 1, scena 7, traducere de Ion Vinea (n.tr.)

FRANCISCO MACÍAS NGUEMA
1924–1979

Un Dachau al Africii la scară redusă.
Robert af Klinteberg despre situaţia din
Guineea Ecuatorială sub conducerea lui Nguema

Francisco Macías Nguema, care s-a autointitulat „Miracol Unic”, a fost primul preşedinte al Guineei Ecuatoriale, ţară din vestul Africii, un bărbat corupt, dement, ucigaş, care colecţiona cranii. Sub conducerea lui, ţara a decăzut în barbarie, culminând cu măcelărirea propriului popor. Pentru un continent care a îndurat guvernarea a nenumăraţi nebuni însetaţi de sânge, Macías Nguema se evidenţiază ca unul dintre cei mai răi.

În primii 44 de ani de viaţă ai lui Nguema, Guineea Ecuatorială a fost o colonie spaniolă. De trei ori la rând, Nguema a picat examenele de admitere ca funcţionar, trecând abia a patra oară, iar asta deoarece baremurile fuseseră coborâte de spanioli pentru a-i permite luarea examenului. Ulterior, a ocupat posturi din ce în ce mai importante, reuşind în cele din urmă să obţină un loc în Adunarea Naţională.

În 1968, Spania a acordat ţării independenţa, iar în alegerile prezidenţiale care au urmat, Macías a adoptat o platformă de stânga, populistă. A câştigat. La început, a lăsat impresia că va promova o societate liberală, însă iluzia a ţinut doar 145 de zile. Nguema a căpătat o ură de nestins împotriva spaniolilor (probabil ca reacţie faţă de dependenţa sa anterioară faţă de ei) şi faţă de străini în general. Rezidenţii de origine spaniolă au devenit ţinte ale terorii iniţiate de stat, iar până în martie 1969, peste 7 000 dintre aceştia plecaseră din ţară – mulţi dintre ei lucrători bine calificaţi. În urma acestui fenomen, economia s-a prăbuşit.

Iniţial, unii oameni din guvern, precum ministrul de Externe Ndongo Miyone, au încercat să mai limiteze excesele. Dar au plătit scump pentru asta. În cazul lui Miyone, acesta a fost convocat la palatul prezidenţial al lui Nguema şi bătut, apoi dus la închisoare şi asasinat. De tratamente similare au avut parte şi alţii care au cutezat să i se opună: dintre cei 12 miniştri care au format primul guvern de după independenţă al ţării, zece au fost ucişi. În locul lor, Nguema a numit rude sau membri ai clanului său, Esangui. Astfel, un nepot a fost făcut comandantul Gărzii Naţionale, altul era în acelaşi timp ministru al Finanţelor, al Comerţului, al Informaţiilor şi al Securităţii. Înspăimântătoarele servicii de securitate erau conduse în întregime de oamenii lui, iar el ordona ca victimele sale să fie bătute cu bastonul pe un stadion, în timp ce o orchestră cânta „Those Were the Days, My Friend”[15].

În vreme ce Nguema îşi întărea poziţia de putere (în 1972 s-a numit preşedinte pe viaţă), crimele au început să fie comise în mod tot mai ciudat. În două rânduri, a pus ca toţi foştii iubiţi ai amantelor lui să fie ucişi. Apoi, două treimi dintre membrii Adunării Naţionale şi toţi funcţionarii importanţi ai ţării au fost arestaţi şi executaţi. Cei mai norocoşi au reuşit să fugă în exil. În 1976, 114 funcţionari – toţi fiind numiţi de Nguema pentru a-i înlocui pe cei de care se descotorosise anterior – i-au adresat o petiţie solicitând uşurarea persecuţiilor. Toţi semnatarii au fost ulterior arestaţi, torturaţi şi ucişi.

În acelaşi an, s-a înregistrat închiderea băncii centrale a Guineei Ecuatoriale, iar directorul ei a fost executat, astfel că toată activitatea economică – mai puţin aceea care funcţiona în beneficiul personal al lui Nguema – a fost paralizată. După aceea, toată valuta care intra în ţară era predată direct preşedintelui, care o tezauriza. Când a rămas fără fonduri, forţele sale s-au ocupat de răpirea şi încasarea de recompense de la cetăţeni străini. În hotărârea lui de a controla toate aspectele vieţii din ţară, Nguema a ordonat ca toate bibliotecile şi mijloacele de informare în masă să îşi înceteze activitatea. Deja în 1974, după expulzarea misiunii catolice, sistemul de educaţie al ţării se prăbuşise efectiv. Spre sfârşitul anului 1974 şi începutul anului 1975, toate întrunirile religioase, înmormântările şi

predicile au fost scoase în afara legii; bisericile au fost închise, interzicându-se folosirea de nume creştine. Singura formă de credinţă permisă era aceea în Nguema, iar oamenii trebuiau să afirme că „Nu există alt Dumnezeu decât Macías” şi că „Dumnezeu a creat Guineea Ecuatorială graţie lui Papa Macías”.

Cu timpul, a devenit evident că Nguema era bolnav psihic, deoarece vorbea singur şi stările lui alternau între manie şi depresie. Drogat cu substanţe stimulatoare, a ordonat construirea unui uriaş palat prezidenţial la Bata, dar apoi a decis să se retragă în oraşul natal, aflat în regiunea Mongomo. Acolo a păstrat întregul tezaur naţional în saci, laolaltă cu cranii umane, alimentând zvonuri terifiante în legătură cu presupusele lui puteri magice.

Nguema a căzut de la putere în cele din urmă în luna august 1979 în urma unei lovituri militare condusă de nepotul său, Teodoro Obiang Nguema Mbasogo – care continuă să fie la putere şi astăzi – dar nu înainte de a da foc unei mari părţi din avuţia ţării. A încercat să fugă, dar a fost prins şi băgat într-o cuşcă suspendată într-un cinematograf, unde a fost judecat pentru 80 000 de crime şi condamnat la moarte. Noul regim a trebuit să aducă mercenari marocani pentru a executa sentinţa, deoarece spaima de puterile lui magice i-a împiedicat pe soldaţii locali să îndeplinească ordinul.

În timpul domniei lui pline de teroare care a ţinut un deceniu, Nguema a îngenuncheat Guineea Ecuatorială. Din populaţia sa de peste 300 000 de oameni, aproximativ 100 000 au fost ucişi, iar 125 000 au fugit în exil, întrucât Nguema transformase ţara într-un iad pe pământ. Deţinând puterea de peste 30 de ani, tirania nepotului său rămâne una dintre cele mai represive şi corupte din Africa. Tortura se foloseşte pe scară largă, iar postul de radio local îl preamăreşte ca „zeu”, în vreme ce el îşi pregăteşte fiul să îi urmeze la conducerea ţării.

Câinii războiului

Se spune că realitatea este deseori mai ciudată decât ficţiunea. Thrillerul clasic al lui Frederick Forsyth *Câinii războiului* (1974) prezintă povestea antreprenorului minier britanic Sir James Manson şi a eforturilor lui de a răsturna guvernul din „Zangaro” – o ţară inventată din Africa, unde s-au descoperit zăcăminte importante de platină. Manson foloseşte o bandă de mercenari încercaţi pentru a-l ajuta în acest demers, iar preşedintele Kimba, aliat al sovieticilor, este în cele din urmă răsturnat de la putere şi executat de antieroul romanului, „Cat” Shannon.

Întrucât Forsyth a publicat romanul la începutul anilor 1970, s-au făcut unele speculaţii că el însuşi ar fi fost implicat în organizarea unei lovituri de stat pentru îndepărtarea lui Macías Nguema din Guineea Ecuatorială – deşi acest lucru nu s-a putut dovedi. Lucru şi mai straniu, scenariul pe care l-a descris el şi-a găsit ecou într-un presupus complot din 2004 împotriva aceleiaşi ţări, când 69 de presupuşi mercenari au fost arestaţi pe aeroportul din Harare, iar avionul lor, un Boeing 727 – pregătit să fie încărcat cu arme şi echipamente militare în valoare de 100 000 de lire – confiscat de forţele de securitate. Acei oameni au fost acuzaţi ulterior că plănuiau răsturnarea de la putere a temutului dictator al Guineei Ecuatoriale, Teodoro Nguema. Şeful grupului, Simon Mann, fost ofiţer SAS, care contribuise la înfiinţarea companiei militare private Sandline International, a fost găsit vinovat de tentativă de achiziţionare de arme pentru organizarea unei lovituri de stat şi condamnat la şapte ani de închisoare. O altă persoană implicată a fost Sir Mark Thatcher, fiul fostului prim-ministru britanic, acuzat în 2004 de „finanţare şi sprijin logistic în legătură cu o încercare de lovitură de stat în Guineea Ecuatorială”. După o perioadă petrecută în arest la domiciliu, după ce negociase cu succes o înţelegere cu acuzarea, în 2005 a fost găsit vinovat pentru achiziţionarea unui avion „fără a desfăşura investigaţiile corespunzătoare privind folosirea acestuia”, pentru care a primit o pedeapsă cu suspendare de patru ani de închisoare şi o amendă usturătoare.

În 2007, Mann a fost extrădat în Guineea Ecuatorială, unde a primit o sentinţă de peste 34 de ani de închisoare.

15 Aproximativ *Ce zile fericite, prietene*, cântec romantic rusesc la care Gene Raskin a compus versurile în engleză. Versiunea cea mai cunoscută (1968) este cântată de Mary Hopkin. (n.tr.)

POL POT
1925–1998

Pol Pot nu crede în Dumnezeu, dar socoteşte că cerul, destinul vor ca el să îndrume Cambodgia aşa cum consideră el mai bine… Pol Pot este nebun... ca şi Hitler.

Prinţul Norodom Sihanouk, fost conducător al Cambodgiei

Pol Pot, liderul comunist al khmerilor roşii, care a creat iadul ucigător cunoscut sub numele de Kampuchia Democratică, a condus Cambodgia doar patru ani, dar în acest scurt răstimp a ucis milioane de oameni nevinovaţi – jumătate din populaţie– a sărăcit ţara, a omorât toţi intelectualii, sau chiar şi oameni care purtau ochelari, şi a încercat să pornească timpul de la un diabolic An Zero.

Pe numele adevărat Saloth Sar, Pol Pot (nume de revoluţionar, adoptat în 1963) a fost fiul unui fermier înstărit. Membri ai familiei sale au fost curteni ai familiei regale cambodgiene, iar în 1931, când avea şase ani, s-a mutat în capitală, Phnom Penh, pentru a locui la fratele lui, funcţionar la palatul regal şi a învăţat la şcoli catolice şi franceze. În 1949 a plecat la Paris cu o bursă pentru a studia electronica şi a intrat în legătură cu Partidul Comunist Francez şi cu studenţi cambodgieni având vederi de stânga, aflaţi la studii. Pol Pot nu a avut înclinaţie către studiu şi s-a văzut silit să se întoarcă acasă după ce a ratat o serie de examene.

După o perioadă petrecută ca profesor, în 1963, Pol Pot a început să-şi dedice energia activităţilor revoluţionare. În acelaşi an a fost numit şeful Partidului Muncitorilor din Kampuchia – practic, Partidul Comunist Cambodgian, numit şi khmerii roşii, care se opunea cu tărie guvernării

prinţului Norodom Sihanouk. Prinţul – şi câteodată regele – guvernase ţara cu o largheţe iresponsabilă din 1953, când aceasta îşi câştigase independenţa faţă de Franţa. Pol Pot a stabilit legături cu Vietnamul de Nord şi cu China, pe care le-a vizitat în 1966. A rămas impresionat de Revoluţia Culturală iniţiată de preşedintele Mao. Acesta avea să-i devină model şi erou. În anul următor, şi-a petrecut timpul cu un trib din nord-estul Cambodgiei, şi a rămas impresionat de simplitatea vieţii rurale, neatinsă de corupţia din oraşe.

În 1968, khmerii roşii au lansat o insurecţie, ocupând regiunea muntoasă de la graniţa cu Vietnamul. Statele Unite, implicate în războiul din Vietnam şi temându-se că nord-vietnamezii foloseau Cambodgia ca loc de adăpost, au declanşat o campanie de bombardamente, care a radicalizat opinia generală, făcând ţara să treacă de partea lui Pol Pot. În 1970, prinţul Sihanouk a fost răsturnat de la putere printr-o lovitură de stat de extremă dreaptă, condusă de ministrul Apărării Lon Nol. Armata khmerilor roşii, alcătuită din soldaţi de gherilă purtând uniforme negre, a controlat curând zonele rurale.

Pe 17 aprilie 1975, capitala a căzut în mâinile khmerilor roşii. Pol Pot – conducând cu ajutorul unei clici restrânse de camarazi precum Ieng Sary şi Khieu Samphan, sub numele anonim „Organizaţia" – a declarat că anul 1975 era „Anul Zero" şi a început să epureze Cambodgia de orice influenţă necomunistă. Au fost expulzaţi toţi străinii, ziarele au fost scoase în afara legii şi un mare număr de oameni care avuseseră fie şi cea mai vagă legătură cu vechiul regim – inclusiv toţi liderii religioşi, fie ei budişti, creştini sau musulmani – au fost executaţi. Au existat relatări conform cărora unii oameni au murit doar pentru că purtau ochelari – semn că erau „intelectuali burghezi".

Pol Pot – cunoscut acum sub numele de „Fratele Numărul Unu" – a început o campanie nebunească şi sortită eşecului de a transforma Cambodgia într-o utopie agrară. A golit oraşele de locuitori, silindu-i să trăiască în comune agricole de la ţară. În condiţii îngrozitoare, cu lipsuri alimentare şi muncă grea şi înrobitoare, aceste comune au devenit curând cunoscute sub numele de „câmpiile morţii", unde au fost executaţi câteva

milioane de cambodgieni. În 1977, în ciuda unei recolte slabe şi a extinderii foametei, regimul a respins cu aroganţă oferta unui ajutor străin.

Ţara era împânzită de spioni şi informatori, chiar şi copiii fiind încurajaţi să îi denunţe pe părinţi. Pol Pot a desfăşurat epurări în interiorul mişcării khmerilor roşii, ceea ce a dus la executarea a peste 200 000 de membri.

Inamicii externi s-au dovedit totuşi mai greu de suprimat. Regimul fiind sprijinit doar de China, Cambodgia a fost implicată într-un conflict cu Vietnamul, ale cărui forţe au invadat şi capturat Phnom Penh pe 7 ianuarie 1979, silindu-i pe Pol Pot şi pe khmerii roşii să se refugieze în regiunile vestice şi dincolo de frontieră, în Thailanda. Noul regim instalat şi controlat de vietnamezi l-a judecat pe Pol Pot in absentia pentru genocid şi l-a condamnat la moarte. În continuare ferm, Pol Pot a pornit un război agresiv de gherilă împotriva noului regim, şi a fost deosebit de ferm cu khmerii roşii. În 1997, el a ordonat executarea colegului său, Song Sen, împreună cu familia, deoarece l-a suspectat că ar colabora cu forţele cambodgiene. La scurtă vreme după aceea, a fost arestat el însuşi de un alt şef al khmerilor roşii şi condamnat la închisoare pe viaţă, murind în aprilie 1998 de insuficienţă cardiacă.

Prin planurile lui ucigaşe, aproape demente, de realizare a unei utopii comuniste, Pol Pot, Fratele Numărul Unu, a depăşit orice ar fi putut imagina George Orwell. În mai puţin de patru ani, el a provocat moartea unui număr de oameni cuprins între două şi cinci milioane de bărbaţi, femei şi copii – peste o treime din populaţia Cambodgiei.

Câmpiile morţii

Sub teroarea khmerilor roşii, zonele urbane ale Cambodgiei au fost golite de locuitori. Capitala Phnom Penh, cândva un oraş plin de viaţă, având două milioane de locuitori, a devenit un oraş-fantomă. Urmând maxima preşedintelui Mao, cum că ţăranii reprezentau adevăratul proletariat, Pol Pot a crezut că oraşul era o entitate coruptă, un rai al burgheziei, capitaliştilor şi influenţelor străine.

Sub ameninţarea armelor, locuitorii oraşelor au ajuns la ţară ca parte a planurilor noului regim de a aboli plăţile în bani şi de a transforma Cambodgia într-o societate comunistă autosuficientă, în care orice om trebuia să lucreze pământul. Regimul a făcut distincţie între cei cu „drepturi depline” (care trăiseră dintru început din munca pământului) şi cei aduşi de la oraş, dintre care mulţi au fost masacraţi imediat. Aceştia – capitalişti, intelectuali şi oameni care aveau contacte regulate cu lumea exterioară –, care nu au putut fi „reeducaţi” pe calea revoluţiei, au fost torturaţi şi ucişi într-o serie de lagăre de concentrare, precum lagărul-închisoare S-21 (cunoscut şi sub numele de „Dealul Stricninei”), sau au fost duşi direct pe „câmpiile morţii”, unde li se dădeau raţii atât de neîndestulătoare, încât nu au putut supravieţui. Mii de oameni s-au văzut siliţi să îşi sape singuri gropile, după care soldaţii khmeri roşii i-au bătut, aşa slăbiţi cum erau, cu bare de fier, securi şi ciocane până au murit. Soldaţii primiseră ordin să nu irosească gloanţe.

Cei care au scăpat de execuţia imediată au devenit sclavi în cadrul programului de colectivizare a agriculturii. Sute de mii de civili – deseori dezrădăcinaţi şi rupţi de familii – au muncit din greu până la moarte, ori au pierit de foame din cauza lipsei de hrană. Mulţi alţii au fost executaţi pe câmpii pentru cea mai mică vină – precum întreţinerea de relaţii sexuale, exprimarea nemulţumirii în legătură cu condiţiile de trai, furt de mâncare sau aderarea la diverse credinţe religioase.

Unele dintre câmpiile morţii unde se află morminte comune au fost conservate drept dovadă a genocidului comis de Pol Pot şi de susţinătorii lui. Cea mai cumplită dintre ele este Choeung Ek, unde, după prăbuşirea regimului, au fost descoperite 8 895 de cadavre.

IDI AMIN
1925–2003

Hitler şi întregul popor german ştiau că israeliţii nu sunt oameni care acţionează în interesul popoarelor din lume, şi de aceea i-au ars pe aceştia de vii cu gaz.

Idi Amin, telegramă trimisă lui Kurt Waldheim, secretar general al Naţiunilor Unite, 1972

Analfabet, vorbăreţ şi foarte robust, la fel de înspăimântător pe cât era de ridicol, feldmareşalul Idi Amin Dada a fost o brută amintind de un bufon şi un ucigaş sadic în masă care şi-a câştigat pseudonimul de „Măcelarul din Uganda”. Acest aşa-zis „ultim rege al Scoţiei” a sărăcit Uganda, cândva o bijuterie a Africii, şi s-a dovedit a fi un dement megaloman şi canibal, care a ucis atât de mulţi dintre cetăţenii ţării sale, încât crocodilii din lacul Victoria nu îi puteau mânca suficient de repede.

Tatăl lui l-a abandonat când era mic, astfel că a primit puţină educaţie. În 1946, a intrat în armata de puşcaşi africani a regelui şi s-a distins ca foarte bun trăgător şi sportiv, fiind de nouă ori campionul de box la categorie grea al Ugandei. În anii 1950, a participat la suprimarea insurgenţei antibritanice a populaţiei mau mau din Kenya, slujind cu merite deosebite, dar stârnind suspiciuni pentru folosirea excesivă a brutalităţii. Cu toate acestea a ajuns subofiţer, iar în 1961 a devenit singurul nativ ugandez care a primit o funcţie de comandă.

În 1962, după ce Uganda şi-a căpătat independenţa faţă de Marea Britanie, sub prim-ministrul Milton Obote, Amin a ajuns ofiţer superior, iar în 1964 a devenit comandant adjunct al armatei. Aceea a fost o perioadă de avânt economic şi o epocă în care noua constituţie federală aducea un

echilibru între autonomia regională şi tendinţele de centralizare ale guvernului naţional. Însă acest lucru a fost distrus de Obote care, în 1966, a arestat câţiva miniştri şi a suspendat parlamentul şi constituţia. Obote s-a instalat ca preşedinte executiv cu puteri uriaşe; Amin a fost înaintat la funcţia de comandant suprem al armatei şi a jucat un rol primordial în suprimarea opoziţiei faţă de lovitura de stat dată de Obote, ceea ce a dus la sute de morţi.

În ianuarie 1971, când preşedintele era plecat din ţară, Amin a preluat puterea, încurajat de Marea Britanie, care îl susţinea. Iniţial, el a fost bine primit de mulţi nemulţumiţi de tirania crescândă promovată de Obote. Aceşti sprijinitori au fost încurajaţi şi mai mult de faptul că Amin a făcut unele acte de reconciliere: a eliberat deţinuţi politici, a relaxat legislaţia pentru cazuri de urgenţă şi a desfiinţat poliţia secretă. De asemenea, a promis alegeri libere.

Cu toate acestea, curând au început omorurile. O invazie nereuşită din Tanzania a sprijinitorilor lui Obote, care a avut loc în 1972, l-a determinat pe Amin să creeze „Brigăzi Speciale” pentru vânarea oponenţilor suspecţi. A înfiinţat o poliţie secretă atotputernică, dominată de nubieni musulmani şi membri de trib din sudul Sudanului, cărora le plăcea să ucidă. Pe măsură ce lichida tot mai mulţi miniştri, avocaţi şi persoane cât de cât importante, a creat încă un organism special, numit Unitatea de Cercetări a Statului, sub conducerea maiorului Farouk Minaura, un sadic de origine nubiană. Au urmat o serie de masacre – îndreptate la început împotriva tribului langi, din care făcea parte Obote, şi a clanului învecinat, acholi. Însă orice persoană suspectată de disidenţă era considerată o ţintă firească. Între victimele lui Amin se numără preşedintele Înaltei Curţi de Justiţie Benedicto Kiwanuka, fostul guvernator al băncii centrale a Ugandei Joseph Mubiru, arhiepiscopul anglican Janani Luwum şi doi dintre miniştrii cabinetului său. Au început să circule zvonuri că Amin ar practica ritualuri cu cadavrele victimelor sale, chiar canibalism. Multe dintre cadavre, aruncate în Nil sau pe străzi ori descoperite cu glugi pe cap şi legate de copaci, erau eviscerate şi aveau organe lipsă, semn clar de rituri tribale. Amin cerea deseori să fie lăsat singur cu cadavrele în morgile pe care le vizita frecvent, şi era limpede că

intervenea asupra lor. „Am mâncat carne de om”, s-a lăudat el odată. „E mai sărată decât cea de leopard.” Teroarea s-a extins şi la propriile soţii: frumoasa Kay a murit în cursul unui avort, dar Amin i-a dezmembrat cadavrul şi apoi l-a cusut la loc. Femeile la care ţinea mai puţin, suspectate de necredinţă, erau pur şi simplu asasinate.

Amin a condus din ce în ce mai mult în baza toanelor autocratice. Pe de altă parte, au fost deturnate mari sume de bani pentru sprijinirea eforturilor militare ale Ugandei. Când banii au început să se împuţineze, Amin a ordonat ca banca centrală să tipărească alţii. Inflaţia a crescut spectaculos, viaţa economică a înregistrat o spirală descendentă, iar bunurile de larg consum se găseau tot mai greu.

Cum popularitatea lui scădea vertiginos, Amin a căutat un ţap ispăşitor şi l-a găsit în comunitatea asiatică bogată a Ugandei, care controla o mare parte din comerţul şi industria ţării. În august 1972, a ordonat ca asiaticii cu cetăţenie britanică să părăsească ţara în termen de trei luni. Economia s-a prăbuşit, deoarece au fugit 50 000 de oameni, între care mulţi lucrători calificaţi.

În timp ce ţara sa suferea de jaful practicat, Amin a început să-şi piardă simţul realităţii, suferind probabil de demenţă provocată de sifilis terţiar. A început să îşi acorde diferite medalii, inclusiv Crucea Victoria, şi titluri precum „Lord al Tuturor Animalelor de pe Pământ şi al Peştilor din Mare şi Cuceritor al Imperiului Britanic în Africa în General şi Uganda în Special”. A insistat de asemenea să fie transportat într-o litieră din lemn, purtată de expatriaţi britanici (organizaţi de maiorul Bob Astles, principalul său aghiotant). La fel de bizară a fost corespondenţa pe care a purtat-o cu alţi lideri ai lumii. Astfel, i-a oferit lui Ted Heath, fostul prim-ministru britanic şi mare amator de dirijorat, o slujbă de şef de fanfară după înfrângerea sa în alegerile din 1974; cu altă ocazie, a sfătuit-o pe Golda Meir, prim-ministru al Israelului, să îşi „ridice pantalonaşii” şi să fugă în SUA. Mai sinistre au fost laudele adresate teroriştilor palestinieni care au comis masacrul sportivilor israelieni de la Olimpiada din 1972 de la München, precum şi admiraţia lui faţă de felul în care Hitler i-a tratat pe evrei.

În 1979, când economia şi societatea ugandeză se prăbuşiseră aproape complet, iar Amin devenise profund detestat în ţara lui, el a încercat să distragă atenţia cetăţenilor săi invadând Tanzania. Aceasta s-a dovedit o hotărâre care i-a adus sfârşitul. Drept ripostă, Tanzania a pornit o contraofensivă. Armata lui Amin s-a destrămat, iar el a fugit – stabilindu-se în cele din urmă în Arabia Saudită. A trăit în exil până la moartea survenită în patul propriu, în anul 2003.

Idi Amin a distrus Uganda, ucigând 300 000 de oameni; mulţi alţii au fost forţaţi să caute refugiu în străinătate. Suferinţele nu s-au sfârşit pentru poporul ugandez nici după îndepărtarea lui de la putere. Obote a revenit la conducere în urma unor alegeri fraudate în 1980 şi a împins ţara în război civil; până când a fost răsturnat, în 1985, au murit alte sute de mii de ugandezi. Aceasta a fost moştenirea lăsată de Amin.

Raidul de la Entebbe

În iunie 1976, Idi Amin a invitat avionul companiei Air France, deturnat de terorişti palestinieni şi germani să aterizeze pe aeroportul Entebbe din Uganda. După aterizare, teroriştii au eliberat toţi pasagerii neevrei şi i-au dus pe ceilalţi în terminalul aeroportului, cerând eliberarea a circa 40 de palestinieni închişi în Israel şi a altora 13 din Kenya, Franţa, Elveţia şi Republica Federală Germania. Căpitanul Michel Bacos – urmat de restul echipajului – a refuzat să plece fără restul pasagerilor, în vreme ce o călugăriţă franceză s-a oferit să ia locul unui ostatic, dar soldaţii ugandezi i-au silit să plece.

Răpitorii au declarat că dacă nu le sunt satisfăcute cererile până la 1 iulie, îi vor executa pe cei 83 de ostatici evrei şi pe ceilalţi 20 pe care îi reţinuseră. În noaptea de 3 iulie, după o prelungire a termenului, prim-ministrul israelian Yitzak Rabin (ulterior asasinat pentru că a încheiat pacea cu palestinienii) a trimis un comando care a declanşat un raid uimitor. Surpriza a fost deplină: nimeni nu s-ar fi aşteptat ca forţe israeliene să traverseze jumătate din Africa pentru a-şi salva proprii cetăţeni. În ciuda rezistenţei opuse de ugandezi, în urma „Operaţiunii Thunderbolt” au fost

salvaţi aproape toţi pasagerii. Au murit trei ostatici, precum şi un soldat israelian, Yonatan Netanyahu – fratele mai mare al viitorului premier israelian Benjamin Netanyahu – în amintirea căruia acţiunea a fost redenumită retrospectiv „Operaţiunea Yonatan”. Toţi cei şapte terorişti şi 45 de soldaţi ugandezi au fost ucişi. Tot asaltul a durat 30 de minute. Raidul a reprezentat o realizare extraordinară care a simbolizat puterea militară şi îndrăzneala israelienilor.

Una dintre ostatice, Dora Bloch, în vârstă de 75 de ani, care fusese primită în spitalul din Kampala înainte de raidul israelian, nu a putut fi salvată. Ulterior, la ordinul lui Idi Amin, ea a fost târâtă din pat şi asasinată de ofiţeri ai armatei ugandeze.

MOBUTU SESE SEKO

1930–1997

Dacă furaţi, nu furaţi prea mult odată. Aţi putea fi arestaţi... Furaţi cu isteţime, puţin câte puţin.

Mobutu Sese Seko îi sfătuieşte pe membrii partidului său cum să fie corupţi

Joseph-Desiré Mobutu, dictatorul Zairului vreme de peste trei decenii, a preferat să fie cunoscut sub numele de Mobutu Sese Seko Kuku Ngbendu Wa Za Banga – „războinicul care nu cunoaşte înfrângerea datorită rezistenţei sale şi a voinţei inflexibile şi care este atotputernic, lăsând foc în urma lui când trece de la o cucerire la alta”. Preşedinţia lui a devenit o cleptocraţie ucigaşă şi ineficientă, un exemplu tipic de corupţie în inima întunericului care a fost guvernarea Africii.

Tatăl lui Mobutu a murit când el avea doar opt ani. A învăţat în şcoli misionare, iar în 1949 a intrat în armata ţării, pe atunci Congo Belgian. În 1958, s-a alăturat Mişcării Naţionale de Eliberare a lui Patrice Lumumba, iar după ce ţării i s-a acordat independenţa în 1960, Lumumba a devenit prim-ministru, iar Joseph Kasa-Vubu, preşedinte. Mobutu a fost numit şeful statului-major al armatei.

În acele vremuri de profundă incertitudine, soldaţii congolezi s-au revoltat împotriva ofiţerilor belgieni, au avut loc atacuri împotriva străinilor, iar provincia bogată în minereuri preţioase, Katanga, s-a separat de restul ţării. Drept răspuns, Lumumba a apelat la Naţiunile Unite, iar în regiune a fost desfăşurată o forţă de menţinere a păcii. După încă o rebeliune – de astă dată în Kasai, o provincie bogată în diamante –, Lumumba a cerut sprijinul Uniunii Sovietice, cu al cărei ajutor militar a preluat controlul asupra

provinciei. Sub presiunea guvernelor occidentale, preşedintele Kasa-Vubu a ordonat destituirea prim-ministrului, dar Lumumba a refuzat să se supună. Fiecare dintre ei a apelat la Mobutu pentru a-l aresta pe celălalt. În mod hotărâtor, americanii – care erau îngrijoraţi în legătură cu legăturile lui Lumumba cu Uniunea Sovietică – au trecut de partea preşedintelui, la fel ca şi Mobutu. În ianuarie 1961, la sugestia lui Mobutu şi cu susţinerea CIA, Patrice Lumumba a fost arestat şi executat de forţele katangheze.

Ţara a rămas profund divizată, Katanga şi Kasai rămânând în afara controlului central, şi a existat şi o administraţie alternativă (iniţiată de sprijinitorii lui Lumumba) în Stanleyville. Revolta din Katanga s-a încheiat în 1963, însă un an mai târziu, fosta bază de putere a lui Lumumba din estul Congoului s-a revoltat. În acest context, în 1965, sprijinit de CIA, Mobutu a preluat puterea.

El a restabilit autoritatea centrală asupra întregii ţări. Au fost încurajate investiţiile străine, economia s-a stabilizat şi s-a început activitatea la diverse proiecte de construcţii. Mobutu a continuat să fie susţinut de SUA, deoarece americanii îl considerau un bastion prooccidental în Africa. La sfârşitul anilor 1960, viitorul Congoului părea luminos.

Însă aveau să se petreacă alte evenimente tulburătoare. Reuşind să recâştige controlul asupra întregii ţări, Mobutu sporise enorm aparatul represiv al statului. Cu excepţia propriului partid – Mişcarea Populară a Revoluţiei (MPR) –, celelalte au fost scoase în afara legii. A început să se contureze un cult al personalităţii în jurul lui Mobutu şi, pentru a-şi legitima poziţia, a iniţiat o acţiune de „africanizare” care, în 1971, a făcut ca numele ţării să se schimbe în Zair, în vreme ce capitala, Léopoldville, a devenit Kinshasa. Iar Mobutu şi-a asumat noul nume alcătuit din atât de multe cuvinte.

În acelaşi timp, Mobutu a început să jefuiască bogăţiile ţării sale. În 1973 a confiscat aproximativ 2 000 de firme şi proprietăţi deţinute de străini, pe care le-a păstrat pentru sine sau le-a distribuit rudelor sau partenerilor lui. Fondurile erau canalizate spre exterior, iar curând au apărut o serie de proprietăţi de lux, atât în Zair, cât şi în locuri scumpe din Europa. Oriunde era vorba de bani, Mobutu avea grijă să-şi asigure o cotă din

profituri. Procedând astfel, a devenit unul dintre cei mai bogaţi oameni a lumii, având o avere estimată în anii 1980 la 5 miliarde de dolari. În acest timp, economia Zairului s-a dezintegrat, în vreme ce preţurile la obiectele de larg consum s-au prăbuşit, investitorii străini au evitat să-şi asume riscuri, iar grandioasele proiecte ale anilor 1960 s-au dovedit aventuri prea scumpe. Corupţia era generalizată: în 1977, până şi Mobutu a recunoscut că: „Totul este de vânzare, orice poate fi cumpărat în ţara noastră”. Infrastructura ţării a fost în pragul colapsului, iar inflaţia şi şomajul au atins cote alarmante. Mulţi oameni au murit de foame, bolile molipsitoare s-au răspândit, iar opoziţia era fie reprimată fără milă, fie pur şi simplu cumpărată.

În lumea de după Războiul Rece, Occidentul nu a mai avut nevoie de regimul nedemocratic al lui Mobutu ca bastion împotriva comunismului. Reacţionând la criticile ce i se aduceau pe plan internaţional, în 1990 Mobutu a declarat că era pregătit să pună capăt dominaţiei partidului său, MPR. Însă, deja bolnav, tiranul a amânat alegerile prezidenţiale planificate şi, drept urmare, ţara a alunecat spre un război civil. În cele din urmă, prăbuşirea lui Mobutu a fost declanşată de evenimente externe. După genocidul din Rwanda din 1994, Mobutu le-a oferit miilor de oameni care s-au făcut răspunzători de acele atrocităţi adăpost în estul Zairului, de unde aceştia au lansat atacuri peste graniţă, în Rwanda. Drept răspuns, guvernul rwandez a oferit sprijin forţelor care se opuneau lui Mobutu, conduse de Laurent Kabila. În 1997, când armata lui Kabila a înaintat dinspre est către Kinshasa, Mobutu a fugit în exil.

La scurtă vreme după plecarea sa forţată, Mobutu a murit în Maroc. În acest timp, Zairul practic a încetat să existe, fiind redenumit Republica Democrată Congo. Kabila a devenit noul preşedinte, dar nu s-a dovedit a fi decât un tiran mărunt, iar în 1998 Congo s-a prăbuşit din nou într-un război civil, de această dată în conflict implicându-se armatele ţărilor vecine, fiecare dintre acestea dorind o fărâmă din bogăţia subsolului ţării. În cei patru ani scurşi până în 2002, când s-a semnat un acord de pace, în lupte au pierit în jur de două milioane de oameni, iar provinciile sunt încă jefuite şi terorizate de miliţii violente. În prezent, condus de fiul lui Kabila, Congo

rămâne o tragedie colosală: crime, război, violuri şi foamete, într-o ţară jefuită până la dispariţie de Mobutu.

Cleptocraţii

În 2004, Transparency International a întocmit lista celor mai detestaţi zece conducători cleptocraţi ai timpurilor moderne. Mobutu s-a situat pe locul al treilea, urmat de Sani Abacha (Nigeria, 1993–1998; a furat între 2–5 miliarde de dolari); Slobodan Milošević (Serbia / Iugoslavia, 1989–2000; 1 miliard de dolari); Jean-Claude Duvalier (Haiti, 1971–1986, între 300–800 de milioane de dolari); Alberto Fujimori (Peru, 1990–2000, 600 milioane de dolari); Pavlo Lazarenko (Ucraina, 1996-1997, 114–200 de milioane de dolari) şi Joseph Estrada (Filipine, 1998–2001, 78–80 milioane de dolari).

Pe locul al doilea se află Ferdinand Marcos, preşedintele Filipinelor din 1965 până în 1986, care, împreună cu soţia sa, Imelda – renumită pentru colecţia ei de pantofi – au jefuit economia filipineză printr-un sistem de „capitalism de cumetrie”, acumulând o avere uriaşă, în vreme ce populaţia murea de foame. Opozanţii erau arestaţi de armată – peste 60 000 de persoane între 1972 şi 1977 –, iar mulţi au fost torturaţi şi asasinaţi, între care şi liderul opoziţiei, Benigno Aquino. O revoltă populară izbucnită în 1986 l-a silit pe Marcos să fugă cu soţia în Hawaii. Transparency International a apreciat averea furată de el la 5–10 miliarde de dolari, dar alţii cred că ar fi vorba de mai mult. Marcos a murit în 1989, înainte de a apărea în faţa vreunui tribunal.

Un alt cleptocrat a fost Mohamed Suharto, preşedinte al Indoneziei între 1967 şi 1998, dar care a fost practic conducător militar din 1957. Regimul lui brutal a masacrat două milioane de oameni după o încercare de lovitură de stat comunistă din 1965, 250 000 au murit în invazia Timorului de Est, declanşată de el în 1975, şi alte sute de mii au fost torturaţi şi ucişi în timpul dictaturii lui. Creşterea economică spectaculoasă a adus beneficii limitate poporului său, însă i-a îmbogăţit în mod fabulos pe Suharto şi pe amicii săi, iar faptul că soţia lui primea comisioane substanţiale i-a adus porecla de „Doamna Zece la Sută”. Cleptocraţia dovedită de el a fost dată în

vileag după demisia lui forţată în 1998, în urma crizei financiare asiatice: între 15 şi 35 de miliarde de dolari, potrivit Transparency International. Probleme medicale controversate i-au permis să scape de justiţie; a murit în 2008.

SALVATORE RIINA

n. 1930

Filosofia lui era că dacă cineva avea o rană la un deget, era mai bine să i se taie tot braţul, pentru a fi mai sigur.

Antonino Calderone, informator mafiot, despre Salvatore Riina

Salvatore Riina, poreclit „Bestia” sau „Scundul”, a adus decenii de crimă şi teroare pe străzile oraşelor siciliene. A fost un om pentru care violenţa a reprezentat a doua natură şi care şi-a eliminat fără milă orice rival, brutalitatea crimelor lui fiind cu atât mai înfiorătoare din cauza detaşării reci cu care le comitea. Vechi membru al Mafiei de pe insulă, la începutul anilor 1980, în urma unei serii de asasinate multiple, a ajuns să devină cel mai puternic om din organizaţie, iar numele lui a fost sinonim cu vărsarea de sânge şi corupţia.

Fiul lui Giacomo Riina, un gangster local arestat în 1942 pentru contrabandă cu ţigări, Salvatore (Totò) a crescut în Corleone şi a pătruns în Mafia locală cu ajutorul unchiului său. După ce a comis prima crimă în numele organizaţiei, la 18 ani s-a alăturat „Familiei”. În anul următor a ucis un bărbat după o ceartă şi a fost condamnat la şase ani de închisoare pentru omor. Acolo s-a apropiat de alţi doi mafioţi – Luciano Leggio şi Bernardo „Tractorul” Provenzano – şi, la eliberare, cei trei au înfiinţat o facţiune rivală, avându-l ca şef pe Leggio. Curând s-au confruntat cu Michele Navarra, şeful „Familiei” din Corleone, care a trimis ucigaşi pentru a-l lichida pe Leggio, însă după ce încercarea acestora a eşuat, din ordinul lui Leggio, Riina şi Provenzano l-au împuşcat mortal pe Navarra şi astfel

Leggio a preluat controlul asupra corleonezilor. La acea dată ei reprezentau o problemă locală, au considerat mafioţii din Palermo – care îi numeau cu dispreţ „ţărani” –, nişte oameni lipsiţi de importanţă, dar situaţia avea să se schimbe curând.

În următorii zece ani, Riina şi Leggio i-au ucis în mod sistematic pe foştii sprijinitori ai lui Navarra, până când, în 1969, au fost judecaţi, fiind însă achitaţi după ce juraţii şi martorii au primit ameninţări. Cu toate acestea, în acelaşi an, Riina a fost acuzat de altă crimă, de aceea s-a ascuns, rămânând în umbră în următorii 23 de ani. Asta nu l-a împiedicat însă să îşi continue activitatea cu corleonezii, iar în 1974, când Luciano Leggio a fost în cele din urmă închis pentru uciderea lui Navarra, Riina a devenit noul conducător. În acelaşi an s-a căsătorit cu Ninetta, cu care a avut patru copii, dintre care doi, Giovanni şi Giuseppe, l-au urmat în Mafie şi mai apoi în închisoare.

Anii 1970 i-au adus o prosperitate deosebită sicilianului, iar explicaţia a fost heroina – „aurul alb”. Mafioţii au devenit imediat „puncte comerciale” între câmpiile cu maci din Orient şi oraşele bogate de pe continentul nord-american, unde generaţii de imigranţi italieni asigurau ocazia perfectă de dezvoltare a afacerii lor. În acea perioadă, pe Coasta de Est a Statelor Unite au apărut mafioţi redutabili, iar în Sicilia, Mafia s-a transformat într-o adevărată companie transnaţională care rafina, livra şi distribuia droguri şi obţinea profituri de sute de milioane de dolari în fiecare an.

Lucru deloc surprinzător, o asemenea bogăţie a stârnit lăcomia şi rivalitatea, iar Riina era hotărât ca „Familia” lui să devină facţiunea mafiotă dominantă. Drept urmare, s-au înregistrat lupte intestine spre sfârşitul anilor 1970 şi începutul anilor 1980, care au culminat cu „Marele Război al Mafiei” – Mattanza – care a început în 1981. Oamenii lui Riina i-au lichidat pe liderii tuturor facţiunilor rivale – şi pe mulţi dintre subordonaţii acestora. Vărsarea de sânge nu a cunoscut limite. În anii care au urmat au pierit cel puţin 200 de oameni, între aceştia numărându-se Stefano Bontade, Salvatore Inzerillo, Gaetano Badalamenti, Filippo Marchese, Giuseppe Greco şi Rosario Riccobono. Mulţi au dispărut pur şi simplu – victime ale

lupara bianca („puşcă albă” în siciliană)–, iar cadavrele lor nu au mai fost găsite. Tot Riina a orchestrat asasinarea multor demnitari importanţi, inclusiv judecători, avocaţi şi poliţişti, cel mai proeminent fiind generalul Carlo Alberto Dalla Chiesa, numit prefect al oraşului Palermo pentru a pune capăt luptelor Mafiei de acolo.

În cele din urmă, carnajul a provocat o reacţie. În provincie s-a născut o mişcare anti-Mafie tot mai puternică, în fruntea căreia s-au situat doi magistraţi – Giovanni Falcone şi Paolo Borsellino –, care aveau să devină cei mai mari duşmani cu care s-a confruntat Mafia. Împreună, ei au condus primul proces de anvergură din 1986–1987, în care s-au adus acuzaţii împotriva a 474 de oameni (dintre care mulţi au rămas „fugari” – între care şi „Scundul” Riina). Peste o sută dintre ei au fost achitaţi, iar restul au primit pedepse însumând 2 500 de ani de închisoare. Mafia primise o lovitură hotărâtoare, şi au urmat şi alte procese.

Falcone şi Borsellino deveniseră în mod inevitabil duşmanii „numărul unu” ai Mafiei, iar Riina a hotărât să se răzbune. În mai 1992, Falcone, soţia sa şi trei gărzi de corp au fost ucişi de o bombă plasată pe şosea în apropiere de Palermo, iar la mai puţin de două luni după aceea, Borsellino a murit într-un atac cu bombă asupra maşinii sale, împreună cu cinci gărzi de corp. Hotărât să îşi apere imperiul, Riina a iniţiat o campanie de teroare cu bombe care avea scopul de a sili statul să abandoneze asaltul său judiciar împotriva Mafiei. În cele din urmă, totuşi, acest lucru a făcut doar să sporească hotărârea celor care doreau să zdrobească Mafia, iar în ianuarie 1993, după un pont dat de şoferul lui, Balduccio di Maggio (unele dintre rudele acestuia au fost ucise ulterior drept represalii), Riina a fost arestat în timp ce aştepta în maşina sa la un semafor.

Riina fusese deja condamnat in absentia la două sentinţe de închisoare pe viaţă, însă la acestea s-au adăugat verdicte de vinovăţie privind alte peste o sută de crime. „Bestia” a fost condamnată să-şi petreacă restul vieţii după gratii, unde se află şi astăzi.

Mafia siciliană

La Cosa Nostra – „treaba noastră” – acesta este termenul folosit de mulţi pentru Mafia siciliană, însă vreme de ani buni, unii au pus la îndoială existenţa ei, susţinând că „Mafia” era rodul imaginaţiei surescitate, o născocire a celor care nu reuşiseră să înţeleagă mentalitatea siciliană ori erau obsedaţi de filmele hollywoodiene cu gangsteri. Realitatea a devenit clară abia în ultimul sfert al secolului XX, când faptele oribile comise de corleonezii lui Totò Riina au făcut ca Mafia să fie imposibil de ignorat.

Mafia vremurilor recente se deosebeşte foarte mult de cea dinainte. Ea a apărut la sfârşitul secolului al XIX-lea, în contextul dezvoltării economice explozive. Unii oameni din Sicilia s-au îmbogăţit – iar alţii au devenit invidioşi faţă de o asemenea bogăţie şi au decis să apeleze la violenţă pentru a primi şi ei o parte – fie prin crimă şi furt, fie prin înţelegere cu victimele de a le apăra averile în schimbul unei părţi din ea. În această nişă au apărut *mafiosi* – „oamenii de onoare”, cum le plăcea acestora să se autointituleze. În cuvintele folosite la sfârşitul secolului al XIX-lea de un observator, ei au devenit căpeteniile a ceea ce s-ar putea numi „industria violenţei”.

Până la dezvoltarea traficului de heroină şi a clanului corleonezilor, aceşti *mafiosi* au operat aproape strict în structurile de „Familie” care acţionau în anumite limite geografice. Fiecare „Familie” acţiona pe teritoriul său, mai mult sau mai puţin independent de celelalte. Extorcau bani de la firme, făceau contrabandă şi încheiau înţelegeri cu autorităţile politice pentru a muşamaliza acţiunile – o realitate malignă, corupătoare, însă câteodată greu observabilă, aflată sub pojghiţa subţire a vieţii siciliene. Totò Riina a schimbat toate acestea, făcând Mafia mai puternică şi mai ostentativă. Ironia este că procedând astfel el a şi pregătit, probabil, calea spre distrugerea ei.

JIM JONES

1931–1978

Eu sunt Calea, Adevărul şi Lumina. Nimeni nu poate ajunge la Tatăl decât prin mine.

Jim Jones

Jim Jones a fost un lider de cult din Statele Unite, obsedat de propria persoană, care i-a manipulat pe cei săraci şi vulnerabili, le-a cerut supunere deplină şi a poruncit moartea celor care îi puneau la îndoială integritatea. La sfârşit, el a ucis sau a convins aproape o mie de oameni – inclusiv două sute de copii – să îşi ia singuri viaţa într-o aşezare aflată în jungla din America de Sud, numită „Jamestown”, construită plecând de la imaginaţia lui paranoică şi pervertită.

James Warren Jones s-a născut în Indiana, într-o familie care se zbătea să facă faţă efectelor Marii Crize. Încă din copilărie a manifestat înţelegere faţă de soarta grea a săracilor, iar ca adolescent, a devenit un membru fanatic al bisericii penticostale, predicând la colţuri de stradă în zonele defavorizate, atât pentru albii din clasa muncitoare, cât şi pentru comunitatea afro-americană. Cu părul negru ca pana corbului şi tenul măsliniu, ochelari de soare şi zâmbet încrezător, Jones a fost o figură charismatică şi atrăgătoare. Spre sfârşitul anilor 1940, a început să manifeste interes faţă de socialism şi comunism ca răspuns la ceea ce socotea drept forţă distructivă a capitalismului. Susţinea de asemenea integrarea şi reconcilierea între rase.

Încă de la o vârstă fragedă au existat semnele unei laturi mai întunecate. Detesta să fie respins, iar la un moment dat a împuşcat un prieten care a refuzat să cedeze cererilor lui. Vreme de mulţi ani, soţia lui,

Marceline – care provenea dintr-o familie cu vederi metodiste – a trebuit să îndure tiradele lui de gelozie şi comportamentul tiranic. La începutul căsniciei lor, când Jones a renunţat pentru scurt timp la Dumnezeu, el a ameninţat că se sinucide dacă ea va continua să se roage, şi, împotriva voinţei copilului, a încercat să adopte fiul de 12 ani al verişoarei Marcelinei, dar nu a reuşit. Comportamentul lui era deseori ipocrit, cerându-le celor din jur fidelitate şi o viaţă curată, în vreme ce el era dependent de antidepresive şi avea numeroase relaţii extraconjugale.

În 1952, Jones a lăsat impresia că a revenit la credinţă, în parte datorită faptului că a văzut în metodismul Marcelinei o religie preocupată de soarta săracilor. Pentru scurtă vreme, a devenit chiar el pastor metodist. Însă părerile personale ale lui Jones – un amestec greu de definit de creştinism şi socialism, valori tradiţionale privind familia şi liberalism social – l-au determinat să înfiinţeze propria biserică, „Templul Poporului", în cadrul căreia va deţine o poziţie privilegiată. Templul Poporului a deschis o cantină populară şi a oferit sprijin săracilor şi abandonaţilor social, precum foşti deţinuţi şi dependenţi de droguri. În încercarea de a strânge cât mai mulţi adepţi, a apelat la şarlatanie, promiţând leacuri miraculoase pentru tot felul de boli, inclusiv cancer.

În 1965, Jones s-a mutat cu familia şi 140 de adepţi în Ukiah, în nordul Californiei, din câte se pare întrucât credea că acolo va fi în siguranţă în cazul unui atac nuclear. În 1968, când grupul de adepţi s-a redus, a afiliat Templul Poporului la Discipolii lui Hristos, un grup bisericesc mai numeros, care l-a ajutat să capete credibilitate şi acces la 1,5 milioane de membri.

Pe măsură ce numărul adepţilor la cultul său a crescut, interesul jurnaliştilor şi al politicienilor a sporit, astfel că au început să apară acuzaţii că Jones lua fonduri de la membri pentru uz personal. Dorind să scape de urmărire, în 1977, Jones şi adepţii săi s-au mutat în Guyana unde, în pădurea ecuatorială, aceştia au întemeiat o comună agricolă numită „Jonestown". Între timp, adepţii i-au cedat lui Jones tot ce posedau.

Departe de ochii publicului, Jones a început să îi controleze mai îndeaproape pe cei care îl urmaseră. Au existat rapoarte privind bătăi şi

ameninţări cu moartea, iar fiecare persoană era obligată să îşi mărturisească practicile şi fanteziile sexuale, în vreme ce femeile erau încurajate să critice performanţele soţilor în pat. Jones a spus congregaţiei sale că era singurul heterosexual adevărat dintre ei, deşi în 1973 fusese arestat pentru contacte indecente într-un loc frecventat de homosexuali.

Pe 17 noiembrie 1978, Leo Ryan, membru în Camera Reprezentanţilor din partea statului California, a sosit în Guyana cu un grup de ziarişti şi membri de familie îngrijoraţi pentru a inspecta tabăra. După ce 14 membri ai cultului au convenit să plece de acolo, Jones – cuprins de paranoia – şi-a dat seama că fantezia lui se năruia. Pe 18 noiembrie, când se îndreptau spre avionul care trebuia să îi ducă înapoi în Statele Unite, Ryan şi dezertorii au fost atacaţi de membri ai Templului Poporului. Ryan a fost împuşcat mortal, împreună cu trei ziarişti şi un fugar. Revenit în tabără, Jones le-a ordonat adepţilor – pe care în multe ocazii îi pregătise pentru sinucidere în masă – să se adune şi să bea un punch în care turnase cianură. Marea majoritate i-au dat ascultare fără să clipească; sugarilor li s-a dat cocktailul mortal cu forţa, cu ajutorul unor seringi, în vreme ce oamenii care au refuzat au fost obligaţi sau împuşcaţi. Când au sosit la faţa locului să îi aresteze pe cei care comiseseră crimele de pe pistă, soldaţii din Guyana au descoperit aproape o mie de cadavre – bărbaţi, femei şi copii – prăbuşite la pământ.

Jones şi-a început viaţa ca un om pios, cu conştiinţă socială, care a refuzat să îi judece pe oameni ţinând seama de bogăţia sau de rasa lor. Însă viziunea lui privind o utopie socialistă a ajuns să nu mai poată fi deosebită de dorinţa maniacală de a domina – iar când a simţit ameninţarea pierderii controlului, a adus distrugerea asupra celor din jurul lui.

Vizionari şi şarlatani

De-a lungul secolelor, vizionarii, şarlatanii şi falşii profeţi precum Jim Jones au fost o trăsătură a multor societăţi, oameni care ofereau o alternativă acceptabilă la religia convenţională sub forma conducerii charismatice, a viziunilor despre viitor şi a leacurilor miraculoase.

În lumea antică, unul dintre cei mai notorii şarlatani a fost Alexandru Paphlagonian (secolul al II-lea d.Hr.), care a profeţit a doua sosire a lui Apollo şi a susţinut că Asclepios, zeul grec al sănătăţii şi al medicinei, a renăscut sub formă de şarpe. Alexandru stătea în templul lui Asclepios din Paphlagonia, oferindu-şi sfaturile înţelepte, în vreme ce şarpele îmblânzit, căruia îi ataşase un cap de om fals, se încolăcea în jurul corpului său.

Între şarlatanii din domeniul medicinei din vremurile recente se numără „doctorul” John Brinkley (1885–1942), care a făcut avere în America anexând glande şi testicule de ţap la 15 000 de bărbaţi, pe care i-a convins că vor constata o creştere a virilităţii. Un altul a fost „doctorul” Albert Abrams (1863–1924), care a inventat ceva numit „dinomizor”, un dispozitiv electronic despre care susţinea că putea diagnostica orice boală dintr-o singură probă de sânge, pe care le-o cerea pacienţilor prin poştă. Afirma chiar că îi putea lecui prin telefon.

Dintre liderii moderni de cult din America, cel mai infam după Jim Jones a fost David Koresh (1959–1993), a cărui sectă religioasă, Gruparea Davidiană, a avut sediul la un ranch numit Mount Carmel din Waco, Texas. Koresh se credea un profet modern din Vechiul Testament, însă în realitate era un afemeiat care susţinea că are dreptul de a avea 140 de soţii şi care a obligat chiar şi fete de 12 ani să aibă relaţii sexuale cu el. Un raid nereuşit al FBI-ului la respectivul ranch din Mount Carmel în februarie 1993 a dus la un asediu de 51 de zile, care s-a încheiat cu un schimb masiv de focuri în care au murit 82 de membri ai cultului – între care 21 de copii.

CHARLES MANSON

n. 1934

Cândva, să fii nebun însemna ceva. Astăzi, toată lumea e nebună.
Charles Manson

Charles Manson a reprezentat o aberaţie sângeroasă într-un deceniu care a predicat pacea şi iubirea. Un vizionar patologic şi pervers, el s-a slujit de puterea lui diabolică de a manipula pentru a-i ademeni pe alţii în plasa lui pervertită de ură şi violenţă, atrăgând un mic grup de acoliţi ciudaţi care au fost pregătiţi să comită crime cu sânge rece la ordinul lui.

Născut în Cincinnatti de o mamă singură, aflată încă la vârsta adolescenţei, care la un moment dat a încercat să îl schimbe pe o halbă de bere, Manson şi-a petrecut o mare parte din tinereţe în şcoli de corecţie pentru adolescenţi, având relaţii homosexuale cu un coleg sub ameninţarea cuţitului când avea doar 18 ani. Până în 1966, devenit un spărgător priceput şi proxenet, îşi petrecuse mai bine de jumătate din cei 32 de ani de viaţă în închisoare. În 1967, anul „verii iubirii", când a fost eliberat condiţionat, s-a mutat cu Mary Brunner, o bibliotecară de la Universitatea din California, Berkeley, în vârstă de 23 de ani, dându-se drept un guru hippy în districtul Haight-Ashbury din San Francisco. Ulterior, a rechiziţionat un vechi autobuz de şcoală şi a început să călătorească prin California cu un grup de adepţi, majoritatea femei, întemeind o sectă cvasireligioasă care avea în centrul său personalitatea lui dominatoare. La apogeul său, această sectă – denumită mai apoi „Familia Manson" de către presă – a avut mai mult de o sută de oameni, care vorbeau despre Manson ca fiind atât „Dumnezeu", cât şi „Satana".

Obsedat de trupa Beatles şi învăţând să cânte la chitară cât a stat în închisoare, Manson dorea să îşi facă legături în lumea muzicii. În primăvara anului 1968, Dennis Wilson de la grupul The Beach Boys a luat cu maşina două autostopiste, care s-au dovedit a fi membre ale Familiei Manson. S-a întors la domiciliul său din Pacific Palisades, Los Angeles, şi a fost întâmpinat de Manson şi de peste 20 de membri ai Familiei lui, care au ocupat casa vreme de două luni.

În noiembrie 1968, Familia a înfiinţat o comună la ranch-ul Barker, părăsit, din Death Valley, California. În acea etapă, Manson a fost însoţit de Charles „Tex" Watson, un texan autostopist, care a devenit curând adjunctul lui. Cei doi şi-au petrecut timpul practicând o serie de doctrine religioase pe care Manson le încropise dintr-un amestec eclectic de muzică contemporană, scrieri science fiction, scientologie, Apocalipsa Sfântului Ioan Teologul şi fantezii rasiste. Împrumutând titlul unui cântec de-al grupului The Beatles, Manson a profeţit „Helter-Skelter"[16], un război apocaliptic rasial între albi şi negri, la încheierea căruia Familia avea să iasă la lumină dintr-un oraş subteran aflat sub Death Valley şi avea să devină conducătoarea lumii. Membrii Familiei aveau să îi controleze pe negri şi, potrivit cuvintelor lui Manson, „le vor da şuturi în fund şi le vor spune să meargă la cules de bumbac şi să fie negri de treabă".

În iulie 1969, Manson le-a spus adepţilor lui că vor trebui să declanşeze singuri Helter-Skelter. Pe 8 august, le-a ordonat lui „Tex" Watson şi la trei femei, membre ale Familiei, să meargă la fostul domiciliu al unei vechi cunoştinţe – un producător de discuri pe nume Terry Melcher – şi să „îi distrugă cu totul pe toţi cei găsiţi acolo... cât de brutal posibil". Manson ştia că Melcher se mutase de acolo, iar casa era în acea perioadă a lui Sharon Tate, actriţă şi soţia regizorului de film Roman Polanski, care lucra la un film în Marea Britanie. Când s-a apropiat miezul nopţii, Watson a tăiat liniile telefonice şi a pătruns în casă, adunându-i pe Sharon Tate şi pe trei prieteni (Wojciech Frykowski, Abigail Folger şi Jay Sebring) care stăteau cu ea. Cei patru au reuşit să scape scurtă vreme de atacatori, însă au fost vânaţi, înjunghiaţi şi împuşcaţi de mai multe ori. Tate, care era însărcinată

în opt luni şi jumătate, a fost înjunghiată de 16 ori, strigând printre plânsete „mamă”, până a murit. Înainte de a pleca, atacatorii au scris „PIG” („porc”) pe uşa de la intrare cu un prosop înmuiat în sângele actriţei.

În seara următoare, şase membri ai Familiei, între care se număra de această dată şi Manson, s-au dus la casa lui Leno La Bianca, un director de supermarket, care locuia în Waverly Drive, Los Angeles. Au pătruns cu forţa în casă şi i-au legat pe La Bianca şi pe soţia acestuia, Rosemary. Apoi, la îndemnul lui Manson, ceilalţi i-au înjunghiat pe cei doi cu o frenezie feroce. La Bianca a fost lăsat cu o furculiţă înfiptă în stomac şi cu un cuţit în gât, în vreme ce soţia lui a fost înjunghiată de 41 de ori. Atacatorii au scris pe pereţi „HELTER SKELTER!” cu sânge, iar „Tex” Watson a scrijelit cuvântul „RĂZBOI” pe burta lui La Bianca.

Poliţia a descoperit curând că aceste crime fuseseră comise de Manson şi de Familie, care se deplasaseră între ranch-ul Spahn – deţinut de un fermier octogenar care vindea produse lactate, care i-a permis lui Manson să locuiască acolo în schimbul unor favoruri sexuale din partea adeptelor lui femei–, aflat la nord-vest de Los Angeles, şi ranch-ul Barker din Death Valley. După o serie de raiduri nereuşite, pe 12 octombrie 1969, poliţia l-a localizat pe Manson la cea din urmă adresă ascuns într-o toaletă. La procesul care a avut loc în iunie 1970 şi unde a fost acuzat de complicitate la crimă, el a jubilat în faţa presei, răzându-şi părul de pe cap, aranjându-şi barba sub forma unei furculiţe şi declarând: „Sunt diavolul”. A fost condamnat la moarte în iunie 1971, dar a scăpat de execuţie după ce statul California a abolit pedeapsa cu moartea. În prezent, el este deţinutul numărul B33920 de la închisoarea de stat Corcoran.

În aparenţă un produs tipic al revoluţiei hippy a anilor 1960, mintea sadică şi coruptă a lui Manson a reprezentat antiteza perfectă a idealurilor care au stat la baza aşa-zisei „veri a iubirii”. Profitând de temerile şi prejudecăţile Americii contemporane, el a exploatat bigotismul sălbatic şi decadenţa alimentată de droguri pentru a-şi împlini fanteziile perverse.

Faţa întunecată a „verii iubirii”

„Vara iubirii” din 1967 este considerată acum drept punct culminant al culturii hippy din Statele Unite, marcată de iubire fără oprelişti, droguri, muzică şi o trezire a conştiinţei politice, având în centru mişcarea pentru drepturile omului şi Războiul din Vietnam. Criticii mişcării hippy s-au concentrat pe desfrânarea şi anarhia socială derutantă care au caracterizat această perioadă, conducând la deziluzie, excese şi, în unele cazuri, moarte. Când Jim Morrison, solistul formaţiei The Doors, a murit la Paris în iulie 1971, probabil din cauza unei supradoze, mulţi au avut impresia că inocenţa epocii dispăruse.

Chiar în zilele de glorie ale mişcării hippy, Statele Unite traversau o perioadă marcată de tensiuni rasiale. La câteva luni după vara iubirii, în 4 aprilie 1968, Martin Luther King– simbol al protestului paşnic – a fost asasinat, iar moartea lui a declanşat zile şi nopţi de demonstraţii însoţite de jafuri în zonele defavorizate din Statele Unite. Războiul din Vietnam nu doar a otrăvit politica, dar a creat o atmosferă de nemulţumiri şi antagonism. Robert Kennedy, care candida la preşedinţie, contribuise la creşterea speranţelor şi a credinţei – însă, în iunie 1968, a fost asasinat ca şi fratele lui, John F. Kennedy.

Ultimul an al vibrantului deceniu ’60 este deseori considerat drept punctul în care mişcarea hippy a început să o ia într-o direcţie total greşită. La început au fost crimele comise de Manson, apoi, pe 6 decembrie 1969, la concertul de la Altamont, visul hippy s-a transformat într-un coşmar. Concertul – care ar fi trebuit să imite succesul festivalului de la Woodstock, ce avusese loc cu patru luni înainte – a avut drept cap de afiş trupa Rolling Stones, dar a fost prost organizat. Locul de desfăşurare, pista de mare viteză din Altamont, în nordul Californiei, a fost ales în ultimul moment, iar asigurarea securităţii acelui eveniment – care a atras între 300 000 şi 400 000 de tineri – a fost încredinţată bandei de motociclişti Hell’s Angels (Îngerii Iadului), recunoscuţi pentru violenţa lor, care, s-a afirmat, au cerut să fie plătiţi cu bere.

Sistemul de sonorizare de la concert a avut probleme, iar scena înaltă de numai 1,25 metri era înconjurată de un cerc de Îngeri ai Iadului, dintre care unii stăteau pe motociclete. În cursul zilei, Îngerii s-au îmbătat şi au

devenit din ce în ce mai violenţi, stăpânind mulţimea cu tacuri de biliard rupte sau năpustindu-se către ea cu motocicletele, provocând o serie de accidente grave. La un moment dat, Îngerii au urcat chiar pe scenă şi l-au lovit pe Marty Balin, chitaristul formaţiei Jefferson Airplane, care şi-a pierdut cunoştinţa.

Însă partea cea mai rea avea să urmeze. Când a scos revolverul şi l-a îndreptat către unul dintre Îngeri, Meredith Hunter, un negru de 18 ani, probabil drogat, a fost înjunghiat de cinci ori şi bătut până a murit în faţa camerelor de televiziune. Curând a intrat în folclorul urban că Rolling Stones, care se aflau la mijlocul programului lor, cântau „Sympathy for the Devil" („Înţelegere pentru diavol"), când Hunter era ucis, deşi nu aşa au stat lucrurile. Grateful Dead, una dintre trupele rock prezente în concert, au compus ulterior o serie de cântece despre acel eveniment – iar unul dintre ele se numeşte, în mod sumbru, „Manson's Children" („Copiii lui Manson").

16 *Helter-skelter* – talmeş-balmeş, alandala (n.tr.)

MENGISTU HAILE MARIAM
n. 1937

Membrii Dergului care sunt prezenţi în acest tribunal astăzi şi cei care sunt judecaţi in absentia au conspirat să distrugă un grup politic şi să ucidă oameni fără a fi pedepsiţi. Aceştia au pregătit o echipă de ucigaşi pentru a decima, tortura şi distruge grupurile care se opuneau regimului lui Mengistu.

Din rechizitoriul Înaltei Curţi ethiopiene, decembrie 2006

Colonelul Mengistu Haile Mariam a contribuit la răsturnarea împăratului Haile Selassie, a preluat puterea în Ethiopia, şi-a ucis propriii miniştri cu mitraliera, a impus o tiranie brutală de tip leninist şi o poliţie de stat represivă, ordonând uciderea a milioane dintre concetăţeni şi, prin politică şi nepricepere, a declanşat o foamete care a ucis milioane de oameni. El se numără printre cei mai cumpliţi monştri ai Africii.

Când era tânăr, Mengistu, foarte mic de înălţime, a intrat în rândurile armatei ethiopiene şi, după absolvirea Academiei Militare a ţării sale, a fost trimis în Statele Unite pentru continuarea instruirii. În atmosfera încordată din punct de vedere rasial de la sfârşitul anilor 1960, Mengistu a început să manifeste interes faţă de Iosif Stalin şi a aderat la marxismul promovat în URSS. În 1971, după ce căpătase idei radicale despre felul în care trebuia guvernată propria ţară, s-a întors în Ethiopia.

În 1974, bătrânul împărat Haile Selassie, aflat la conducere de foarte multă vreme, a început să piardă controlul asupra regimului său care, deşi pitoresc, era ineficient şi corupt, dovedindu-se incapabil să-şi ajute poporul în cursul unei foamete cumplite. Opoziţia se intensificase. O juntă formată

din aproximativ o sută de ofiţeri din armată, autodenumită „Derg”, ori comitet, l-a răsturnat pe împărat printr-o lovitură de stat sângeroasă. Din momentul în care a preluat puterea, Dergul a început să-şi epureze sistematic duşmanii. 60 dintre înalţii funcţionari care îl slujiseră pe împărat au fost ridicaţi şi duşi direct în faţa plutonului de execuţie fără a fi judecaţi, dând astfel tonul pentru noul regim. În decurs de câteva luni, patriarhul Bisericii Ortodoxe Ethiopiene a fost asasinat. În 1976, Mengistu s-a adresat unei mulţimi uriaşe în capitala Addis Abeba, ridicând în aer sticle mari despre care a afirmat că erau pline cu sângele inamicilor lui.

Până în 1991, când a fost răsturnat de la putere, Mengistu şi Dergul s-au făcut răspunzători de moartea a milioane de ethiopieni. Ca un ecou al trecătorului regim instaurat de Pol Pot în Cambodgia la sfârşitul anilor 1970, sute de intelectuali, îndeosebi cei care avuseseră legături cu vechiul regim, au fost arestaţi şi împuşcaţi cu scopul de a purifica ţara în numele revoluţiei. Partidul Revoluţionar al Poporului a suferit în mod deosebit în anii ce au urmat – calitatea de membru era suficientă pentru ca oricine să fie ridicat şi ucis.

Dergul a guvernat instaurând o atmosferă de teamă şi paranoia. În întreaga Ethiopie s-au înfiinţat comitete locale, numite „Kebeles”, având puterea de a urmări şi descoperi potenţiali „duşmani ai revoluţiei”. Numele suspecţilor erau înregistrate apoi de administraţia centrală şi în scurt timp acei oameni erau prinşi de miliţiile aflate în solda regimului. A doua zi sau peste câteva săptămâni, cadavrele apăreau; altele dispăreau fără urmă. În situaţia în care cadavrele erau predate familiilor pentru înhumare, Kebeles cereau ca familia victimei să plătească gloanţele folosite pentru uciderea celor iubiţi.

În 1977, cu o eficienţă nemiloasă, Mengistu a preluat conducerea armatei, dar şi a Dergului. Ethiopia a adoptat o abordare agresivă faţă de Eritreea, ţară vecină, iar Mengistu l-a împuşcat pe un membru al Dergului şi apropiat de-al său care sugerase o politică externă mai precaută. Mengistu s-a ocupat personal de epurarea Dergului, executând rivali şi opozanţi cu mitraliera. De asemenea, a ordonat asasinarea oricăror foşti tovarăşi care îi stăteau în cale, iar în 1987 s-a declarat preşedinte pe viaţă.

Ca preşedinte, primele schimbări introduse de Mengistu au adus un oarecare progres în demontarea sistemului funciar arhaic, aproape feudal, al Ethiopiei. Însă dislocările de populaţie forţate şi desfăşurate în masă spre noile aşezări agricole colective s-au dovedit dezastruoase şi au provocat alte tragedii. Mengistu nu şi-a ucis doar propriul popor, ci a dus un război sângeros şi de durată împotriva rivalului său, Mohamed Siad Barre, dictator de stânga din Somalia. În acel război au murit sute de mii de oameni.

Suferinţele poporului ethiopian au fost oarecum ameliorate de sprijinul Uniunii Sovietice, căreia Mengistu i-a oferit ţara ca stat-satelit, deşi o mare parte din ajutorul sovietic era înghiţit de cheltuielile militare. La mijlocul anilor 1980, când Uniunea Sovietică a început să se clatine, retragerea ajutorului a făcut ca reacţia lui Mengistu de a preveni foametea din 1984–1985 să fie total ineficientă. Când au apărut primele ştiri despre foamete, regimul a reacţionat declarând că totul era propagandă duşmănoasă; însă doar ajutorul internaţional a redus proporţiile dezastrului uman după ce numărul de morţi depăşise deja cifra şocantă de un milion de oameni. În 1991, Mengistu a fost îndepărtat în cele din urmă de la putere de Frontul Democratic Revoluţionar Ethiopian, o coaliţie militară formată din grupurile din opoziţie, precum şi din eritreeni şi tigreeni. Mengistu şi-a găsit adăpost în Zimbabwe.

În decembrie 2006, după un proces care a durat 12 ani, un tribunal ethiopian l-a condamnat pe Mengistu in absentia pentru genocid, sentinţa fiind de închisoare pe viaţă. Însă fostul dictator continuă să trăiască în tihnă la un mare ranch din Zimbabwe.

Robert Mugabe

Căutându-şi adăpost în Zimbabwe, ţară condusă de Robert Mugabe, Mengistu Haile Mariam a găsit un om pe placul inimii lui. Pentru că Mugabe se face vinovat de uciderea a mii de oameni în masacrele din Matabeleland şi pentru faptul că şi-a făcut ţara să se prăbuşească într-o stare de disperare economică şi politică.

Mugabe a avut toate recomandările pentru a fi declarat eroul majorităţii negre din Zimbabwe. Începând cu anii 1960, a devenit o figură-cheie a opoziţiei faţă de conducătorii albi, minoritari, ai ţării, cunoscută atunci sub numele de Rhodesia, şi a stat în închisoare zece ani pentru acţiuni subversive. În 1975, a ajuns liderul Uniunii Naţionale Africane din Zimbabwe (ZANU), care a iniţiat un război de gherilă împotriva regimului promovat de albi. În 1980, când s-a restabilit pacea şi s-a instituit domnia majorităţii negre, Mugabe a fost ales prim-ministru. La început a procedat cu prudenţă, dorind să îşi asigure o bază largă de sprijin în rândul albilor şi al negrilor, dar curând s-a îndreptat împotriva rivalului său de culoare, Joshua Nkomo, care vorbea în numele populaţiei ndebele, în vreme ce Mugabe se bucura de sprijinul tribului shona, majoritar. Pe măsură ce starea de tensiune dintre triburi s-a amplificat, confruntările din zonele ndebele, cum ar fi Matabeleland, au fost reprimate sângeros de soldaţii lui Mugabe.

În 1984, Mugabe a instaurat în mod efectiv tirania unui singur partid. A devenit primul preşedinte executiv al ţării în 1987, iar alegerile care au urmat s-au caracterizat prin intimidare şi violenţă pe scară largă. Mugabe şi-a încurajat trupele paramilitare şi veteranii de război să acapareze pământurile încă deţinute de albi, iar haosul care s-a produs a condus la o scădere catastrofală a producţiei agricole. În anii din urmă, comunitatea de culoare a suferit dislocări pe scară largă în urma unor planuri de a distruge ghetourile din zonele unde opoziţia este mai puternică.

În ciuda opoziţiei Mişcării pentru Schimbare Democratică, acţiunile de intimidare şi corupţia au ajutat partidul lui Mugabe să îşi păstreze puterea şi după alegerile din 2000 şi 2002. În acest timp, orice semn de disidenţă a fost reprimat fără milă de poliţia secretă, Organizaţia Centrală de Informaţii.

Mugabe tronează peste distrugerea unei naţiuni. Ţara se bucură de mari resurse naturale şi de un sol bogat, care o făcuseră să fie cândva una dintre cele mai prospere ţări din Africa – însă în prezent se înregistrează frecvente lipsuri alimentare şi o inflaţie galopantă. În 2008, Mugabe a pierdut alegerile, dar şi-a consolidat tirania şi a sfidat lumea, apelând la crimă, tortură, arestări, violenţe şi fraude electorale.

SADDAM HUSSEIN
1937–2006

Saddam, înfrângerea, ruşinea şi umilinţa sunt urmarea nebuniilor, calculelor greşite şi acţiunilor tale iresponsabile.

Comandantul armatei irakiene şiite în 1999, inaugurând revolta împotriva autorităţii lui Saddam, care a fost ulterior zdrobită de forţele dictatorului

Saddam Hussein, dictatorul Irakului, a aspirat să devină un erou şi cuceritor arab, însă îndelungata sa stăpânire, marcată de opresiune nemiloasă, cruzime sadică, corupţie gangsterească, războaie inutile, crime în masă şi un cult grotesc al personalităţii a dus la o serie de calcule politice eronate care au avut ca urmare distrugerea regimului său şi propria moarte pe eşafod.

Saddam s-a născut într-un mic sat sunnit aflat în apropierea oraşului Tikrit. Tatăl său a murit înainte de naşterea lui, astfel că a crescut în casa tatălui vitreg, fiind bătut în repetate rânduri şi petrecându-şi o mare parte a tinereţii ca un „copil al străzii”. În 1947, a mers să locuiască la fratele mamei, care, începând cu vârsta de 11 ani, i-a oferit o educaţie şcolară.

La începutul anilor 1950, Saddam s-a mutat la unchiul său, la Bagdad şi a încercat să intre la colegiul militar, dar nu a luat examenul de admitere. În acest timp, sub influenţa unchiului său, a ajuns să urască influenţa britanică în Regatul Irak, a devenit un participant frecvent la demonstraţiile antiguvernamentale şi apoi şi-a alcătuit propria bandă de stradă pentru a ataca opozanţii politici. Cu timpul, s-a lăsat atras de Partidul Baath, care combina socialismul cu naţionalismul arab antioccidental, iar în 1958 a participat la lovitura militară condusă de generalul de brigadă Abdel Karim

Kassem, în urma căreia regele Faisal al II-lea a fost răsturnat de la putere şi ucis. Mulţi, îndeosebi membrii Partidului Baath au fost dezamăgiţi de faptul că Abdel Kassem nu a realizat o uniune cu ţările arabe învecinate, iar în 1959, Saddam a fost implicat într-un atentat de asasinare a lui Kassem, însă eşecul l-a silit să se exileze în Siria şi Egipt.

În 1963, o lovitură de stat cu participarea Partidului Baath l-a determinat pe Saddam să se întoarcă, însă noul conducător al ţării, Abdul Salam Arif, a rupt relaţiile cu aliaţii săi din Partidul Baath, iar Saddam a fost închis câţiva ani, după care, în 1967, a reuşit să evadeze. A devenit mâna dreaptă a şefului Partidului Baath, Ahmad Hassan al-Bakr, iar după ce partidul a ajuns la putere în 1968, Saddam s-a dovedit omul forte al regimului, devenind vicepreşedinte, dar şi şef al aparatului de securitate al Irakului şi secretar general al Partidului Baath. A modelat regimul după cel impus de Stalin, pe care îl studiase.

Din noua funcţie deţinută, Saddam s-a ocupat de naţionalizarea Iraqi Petroleum Company, firmă cu capital occidental, folosind fondurile pentru a ajuta la prosperitatea ţării (îndeosebi prin îmbunătăţirea sistemului de sănătate). De asemenea, a iniţiat un vast program împotriva analfabetismului, a adus îmbunătăţiri infrastructurii irakiene şi, în general, a căutat să stimuleze modernizarea şi industrializarea. În acelaşi timp, totuşi, s-a străduit cu asiduitate să acumuleze putere personală, plasând apropiaţi fideli în poziţii-cheie, organizând o poliţie secretă brutală şi întărindu-şi controlul asupra pârghiilor statului.

La mijlocul anului 1979, Saddam l-a silit pe al-Bakr, care era bolnav, să renunţe la putere şi a devenit preşedinte. A convocat imediat Consiliul Revoluţionar, din care făceau parte membrii conducerii superioare a Partidului Baath, şi a anunţat că „sionismul şi forţele întunericului” porniseră o conspiraţie împotriva Irakului. Apoi, spre groaza celor prezenţi, a anunţat că unii dintre cei implicaţi se aflau în sală. În timp ce Saddam fuma un trabuc uriaş, au fost citite o serie de nume şi unul câte unul, 66 de oameni au fost scoşi sub escortă. Ulterior, 22 dintre aceştia au fost găsiţi vinovaţi, iar Saddam a supravegheat personal uciderea lor, cerând ca

personalităţi din conducerea Irakului să pună în aplicare sentinţele la moarte.

Saddam a început apoi transformarea Irakului în ceea ce un disident a numit „Republica Fricii”. Temuta sa poliţie secretă, Mukhabarat, împreună cu departamentul de securitate internă a statului (Amn), au luat în stăpânire ţara întreagă. Au fost săvârşite masacre împotriva evreilor, masonilor, comuniştilor, a sabotorilor economici sau a oamenilor care îi deranjau pe Saddam sau pe lacomii şi nemiloşii membri ai familiei lui, care făceau cu toţii parte din guvern. Epurările se ţineau lanţ, urmate de procese demonstrative şi confesiuni făcute la televiziune. În decursul deceniilor următoare, Saddam Hussein a ucis cel puţin 400 000 de irakieni – dintre care mulţi au suferit tot felul de torturi. Fiii lui psihopaţi, îndeosebi sadicul şi dementul moştenitor Uday, desfăşurau propriile lupte pentru putere, ocupându-se personal de torturarea inamicilor. La un moment dat, cei doi gineri ai lui Saddam, temându-se să nu fie asasinaţi de Uday, au fugit în Iordania, dar au fost ademeniţi să revină, iar Uday i-a măcelărit.

Nemulţumit să conducă doar Irakul, Saddam era hotărât să îşi aroge hegemonia pe plan regional. În 1980 a invadat Iranul, folosind revoluţia islamică din 1979 drept pretext pentru a acapara câmpurile petrolifere iraniene, şi astfel a declanşat un război dezastruos care a durat opt ani şi care a costat peste un milion de vieţi. Priceput să asmută marile puteri una împotriva alteia, Saddam a fost ajutat în mod considerabil de Occident, care considera Iranul ca fiind mai primejdios.

În timpul războiului, Iranul i-a încurajat pe kurzii irakieni să organizeze o revoltă împotriva stăpânirii Partidului Baath. Saddam a reacţionat fără milă, folosind iperită şi gaze paralizante împotriva populaţiei civile – cel mai cunoscut asemenea incident s-a petrecut în oraşul Halabja, unde, în cursul unui singur atac din martie 1988, au murit 5 000 de kurzi. Au fost distruse 4 000 de sate şi au fost ucişi 100 000 de kurzi.

Încheierea războiului cu Iranul a secătuit Irakul, în ciuda veniturilor uriaşe obţinute din petrol. În august 1990, Saddam a invadat şi a ocupat Kuwaitul. Aceasta s-a dovedit o greşeală catastrofală. Naţiunile Unite au autorizat o coaliţie militară condusă de Statele Unite care să îi izgonească

pe irakieni din Kuwait, lucru realizat cu rapiditate în 1991. Încurajaţi de coaliţie, kurzii şi şiiţii irakieni s-au răzvrătit împotriva lui Saddam, dar fără sprijin militar occidental, aceştia au fost înfrânţi cu uşurinţă.

Prin acordul de încetare a focului, Irakul convenise să renunţe la armele biologice, chimice şi nucleare. Dar Saddam a refuzat să coopereze cu inspectorii Naţiunilor Unite, le-a interzis accesul începând din 1998 şi a declanşat o campanie constantă de presiuni militare şi şicanări diplomatice.

Situaţia lui Saddam s-a schimbat după atacurile teroriste din 11 septembrie 2001 asupra Americii. Preşedintele George W. Bush – încrezător după ce îi răsturnase pe susţinătorii al-Qaeda, talibanii din Afghanistan – a susţinut o „schimbare de regim" în Irak şi crearea unei democraţii irakiene pentru a încuraja libertatea în lumea arabă, citând ca justificare dictatura lui Saddam, continua activitate de obţinere a armelor de distrugere în masă şi dovezile sprijinirii grupurilor teroriste. Ca o ironie, Irakul nu deţinea arme de distrugere în masă, dar temându-se că astfel ar putea dezvălui Iranului slăbiciunea regimului său, Saddam a greşit din nou (pentru a doua oară), crezând că America nu va îndrăzni să îi invadeze ţara. În martie 2003, forţele coaliţiei conduse de Statele Unite au invadat Irakul şi l-au răsturnat pe Saddam, care a fost în cele din urmă capturat, judecat şi condamnat la moarte. Execuţia sa, jenant de stângace, a evidenţiat incompetenţa şi lipsa de pregătire a invaziei bine intenţionate a americanilor şi a britanicilor şi haosul militar care a urmat. Cu toate acestea, sentinţa a fost pe deplin meritată.

Războiul dintre Iran şi Irak

În septembrie 1980, Irakul a declarat război Iranului. Scopul declarat al lui Saddam era să ocupe strâmtoarea Shatt al-Arab, care desparte cele două ţări, însă în realitate voia să acapareze bogatele câmpuri petrolifere şi să dea o lovitură revoluţiei islamice din Iran, care ameninţa să seducă minoritatea şiită din Irak.

După ce iniţial a obţinut câteva succese, armata irakiană a fost respinsă. Forţele lui Saddam păreau a fi pe punctul dea ceda, dar Statele Unite au pus

la dispoziţia Irakului informaţii obţinute prin satelit despre manevrele trupelor iraniene, ceea ce i-a permis lui Saddam să îşi folosească aviaţia mult mai eficient.

Anumite aspecte ale conflictului iraniano–irakian – inclusiv luptele din tranşee, gardurile din sârmă ghimpată şi soldaţii care atacau amplasamentele pentru mitraliere în câmp deschis– au reprodus întru câtva luptele purtate în Primul Război Mondial. Însă au existat şi unele inovaţii sinistre, cum ar fi trimiterea de către Iran de valuri umane de băieţi – cărora li s-a spus că vor deveni „martiri” dacă mureau – pentru a traversa câmpurile minate. La fel de oribilă a fost folosirea frecventă de arme chimice de către armata lui Saddam împotriva trupelor iraniene care înaintau.

Conflictul a devenit după aceea un război de uzură. În iunie 1988, când s-a încheiat acordul de încetare a focului, ambele părţi rămăseseră practic pe vechile poziţii – dar muriseră un milion de oameni.

TURKMENBAŞI
1940–2006

Citisem despre bătăi şi despre tratamentul cu şocuri electrice, pe care le trăisem în închisoare, dar tehnicile neaşteptate au fost acelea care m-au distrus cu adevărat. Mi s-a pus o mască de gaze, dar ventilul pentru aer a rămas închis. Mi-au derulat înregistrări cu rudele mele în timp ce erau bătute după ce fuseseră arestate. Suferinţa lor era şi a mea.

Boris Şikmuradov, fost ministru de Externe,
despre tratamentul ce i s-a aplicat de către Turkmenbaşi

„Turkmenbaşi" – „Părintele turkmenilor" – a fost unul dintre cei mai absurzi monştri din istorie. Preşedinte al Turkmenistanului din 1990 până la moarte, în 2006, a condus una dintre noile republici independente care s-au desprins din fosta Uniune Sovietică şi a modelat-o în jurul singurului lucru pe care îl iubea cel mai mult: propria persoană. Vulgar, vanitos, lacom şi delirant, acest dictator postmodernist venit dintr-o altă realitate nu a făcut doar să ducă propriul narcisism, susţinut de stat, la noi niveluri de egotism dement, creând un cult în jurul personalităţii sale şi al propriei cărţi sfinte, dar şi-a terorizat poporul cu poliţia lui secretă şi l-a sărăcit prin construcţia de palate şi monumente absurde şi grandioase, placate cu aur.

Tânărul Turkmenbaşi – născut Saparmurat Ataievici Niazov – abia dacă şi-a cunoscut părinţii. Tatăl lui a murit luptând pentru sovietici în cel de-al Doilea Război Mondial, iar mama lui (şi restul rudelor apropiate) au pierit într-un mare cutremur produs în 1948. La vârsta de opt ani, Niazov a

fost silit să trăiască într-un orfelinat de stat, iar mai târziu împreună cu nişte rude îndepărtate.

Niazov a găsit ocazia de a scăpa de necazurile copilăriei pregătindu-se ca inginer şi intrând în Partidul Comunist în anul 1962. Câştigându-şi curând o reputaţie deosebită pentru modul entuziast şi rigid în care apăra doctrina comunistă, în 1985 a devenit prim secretar al Partidului Comunist al Republicii Socialiste Sovietice Turkmene – oarecum surprinzător, deoarece fusese numit de Mihail Gorbaciov, omul care se pregătea să reformeze URSS-ul. Cinci ani mai târziu, în timp ce URSS începea să se destrame, Niazov a devenit preşedinte al Sovietului Suprem al RSS Turkmene – practic preşedinte al ţării.

În august 1991, când membrii conservatori ai Partidului Comunist Sovietic au încercat să îl răstoarne de la putere pe Gorbaciov prin intermediul unei lovituri de stat, Niazov i-a sprijinit, deoarece dorea să se perpetueze sistemul căruia îi datora atât de multe. Cu toate acestea, încercarea a dat greş – şi împreună cu ea, s-a prăbuşit şi statul sovietic –, dar Niazov s-a grăbit să se reinventeze. Comunistul înfocat s-a transformat într-un naţionalist turkmen, salvatorul poporului său.

În octombrie 1991, Niazov a supervizat obţinerea independenţei Turkmenistanului şi a devenit primul său preşedinte. Câteva luni mai târziu, în iunie 1992, a devenit primul lider „ales” al ţării când a câştigat alegerile prezidenţiale (lucru deloc surprinzător, întrucât era singurul candidat). Un an mai târziu, a început să-şi aroge titlul de „Turkmenbaşi” – „Părinte al turkmenilor”. În 1994, printr-un referendum s-a aprobat prelungirea mandatului prezidenţial până în 2002. Apoi, în 1999, parlamentul propus de el l-a declarat preşedinte pe viaţă.

Pentru a descuraja orice opoziţie la adresa lui, în anul 2000, guvernul lui Turkmenbaşi a revocat toate licenţele de internet, cu excepţia celor deţinute de compania de telefonie turkmenă de stat, iar un an mai târziu, s-au închis toate internet-cafe-urile. Potrivit liderului Niazov, World Wide Web şi revoluţia tehnologică a secolului XX nu erau pentru poporul turkmen. Tot astfel, nici beneficiile obţinute din exportul gazelor naturale ale Turkmenistanului. În ciuda faptului că ţara se putea lăuda cu a doua

rezervă ca mărime dintre fostele republici sovietice, populaţia Turkmenistanului trăia în sărăcie, câştigând doar cât să supravieţuiască. Pe măsură ce represiunile au căpătat proporţii în ţară, tot astfel au crescut şi nemulţumirile, însă acestea au fost suprimate cu vigoare, iar o încercare nereuşită de asasinare a preşedintelui în 2002 a oferit prilejul de a strivi orice opoziţie internă sau externă. Poliţia secretă era omniprezentă, iar arestările şi torturile deveniseră lucruri obişnuite.

Instalat pe deplin la putere, Turkmenbaşi a început să îşi construiască unul dintre cele mai bizare culte ale personalităţii cunoscute în secolul XX. A redenumit zilele săptămânii şi lunile anului după unii eroi turkmeni – folosind inclusiv numele preşedintelui însuşi şi al membrilor familiei sale. Ianuarie a devenit „Turkmenbaşi”, iar aprilie, „Gurbansoltanedje” – după numele mamei preşedintelui. Între decretele ciudate, se numără unul emis de Turkmenbaşi în 2004 prin care bărbaţilor li s-a interzis să poarte barbă şi părul lung. O altă decizie din acel an a cerut ca toţi şoferii să dea un test de moralitate, iar în 2005, au fost interzise toate jocurile video. La un moment dat, Turkmenbaşi a sugerat construirea unui palat de gheaţă în toridul deşert Karakum.

Pe lângă aceste decrete stranii, dar care par la prima vedere relativ inofensive, au existat altele mult mai întunecate. La începutul anului 2006, unei treimi dintre vârstnici li s-a sistat plata pensiilor; multor altora li s-a redus pensia. Alte politici păreau gândite cu scopul ca tot mai puţini oameni să ajungă la vârsta de pensionare. În 2004, de exemplu, preşedintele a concediat pe neaşteptate în jur de 15 000 de oameni din serviciile de sănătate – inclusiv asistente, moaşe şi infirmiere–, înlocuind acest personal cu recruţi din armată nepregătiţi. Consecinţele pentru standardul de asigurare a sănătăţii au fost devastatoare. Un efect similar l-a avut un decret din 2005 prin care s-au închis toate spitalele din afara capitalei Turkmenistanului, Ashabad – decizie luată pe motiv că oamenii trebuiau să vină în capitală pentru tratament, indiferent unde ar locui. Ca urmare a aceleiaşi legi s-au închis bibliotecile rurale – motivul fiind că turkmenii de rând nu citesc. Celor incapabili să-şi înfrâneze setea de lectură li s-a pus la

dispoziţie un volum de lecturi esenţiale: *Ruhnama* – o presupusă „epopee” naţională scrisă chiar de Turkmenbaşi.

Nimic nu descrie mai elocvent egotismul şi megalomania acestui dictator ridicol decât uriaşa statuie placată cu aur în care era înfăţişat chiar el, plasată în faţa palatului prezidenţial la fel de extravagant din inima Ashabadului. Aflată la peste 36 de metri înălţime, aceasta se roteşte, descriind zilnic un cerc complet: o atenţionare pentru toţi cetăţenii – în cazul în care nenumăratele fotografii ale preşedintelui, de pe fiecare stradă, nu îşi îndeplinesc misiunea – că ochiul atent al dictatorului veghează tot timpul.

Turkmenbaşi a murit în decembrie 2006 şi a fost urmat la putere de unul dintre acoliţii lui. Dictatura lui a rămas neschimbată şi nu se deosebeşte prin nimic de tiraniile din alte foste republici sovietice din Asia Centrală, unde drepturile omului sunt încălcate permanent.

Demenţa tiraniei

Mi-a povestit un călător venit
Din ţări străvechi: – Într-o pustietate
Văzui două picioare de granit,
Enorme. În nisip pe jumătate
Ascuns, un chip c-un rânjet împietrit,
Care vădea că sculptorul ghicise
Acele patimi, ce-au rămas întregi –
Mult după inima ce le nutrise.
Pe soclu, câteva cuvinte-s scrise:
„Sunt Ozymandias, rege peste regi.
Puternicilor, opera grozavă
Priviţi-mi-o şi nu speraţi în van!”
Stă singură gigantica epavă,
Şi-n jur – nisipu-i ca un ocean...[17]

Scris de Percy Bisshe Shelley în 1817, poemul „Ozymandias” a fost inspirat de ruinele uriaşelor statui ale faraonului Ramses al II-lea, care se

află în deşerturile din Egipt. Ramses, care şi-a extins imperiul spre Orientul Apropiat în secolul al XIII-lea î.Hr., s-a numărat printre primii din lunga listă de regi, împăraţi şi dictatori care şi-au satisfăcut vanitatea înălţând monumente uriaşe spre propria glorie – fie că au fost statui, palate vulgare, arce de triumf sau mausolee monstruoase.

Vaste şi luxos mobilate, palatele au reprezentat mereu atracţii preferate, începând cu Casa de Aur a lui Nero, a cărei marmură era încrustată cu pietre şi metale preţioase, la Palatul de la Versailles, un oraş în interiorul unui palat, simbol al monarhiei absolute a lui Ludovic al XIV-lea, până la reşedinţa prezidenţială cu cupole aurite din Ashabad, construită de Turkmenbaşi. Acesta din urmă nu a fost singurul dictator al epocii moderne care a risipit resurse uriaşe. Între manifestările ieşite din comun se numără numeroasele palate ale lui Saddam Hussein din Irak, în care până şi scaunele toaletelor sunt din aur masiv şi construcţia numită ironic Casa Poporului al lui Nicolae Ceauşescu, a doua clădire ca suprafaţă din lume, ridicată pe spinarea a 20 000 de muncitori şi cu o estetică bombastică, lipsită de armonie în proporţii. La fel de extravagantă este Bazilica Doamnei Noastre a Păcii din Yamoussoukro, construită de preşedintele Félix Houphouët-Boigny din Coasta de Fildeş, care a costat 300 de milioane de dolari.

Mausoleele – câteodată expunând cadavrul îmbălsămat al scumpului conducător mort – au fost întotdeauna preferatele tiranilor. Marea Piramidă de la Giseh a faraonului Kheops, movila funerară a împăratului Shi Huangdi, cu armata sa subterană de războinici din teracotă în mărime naturală, Mausoleul de la Halicarnas, construit pentru un satrap persan în secolul al IV-lea î.Hr., şi extravagantele morminte ale dictatorilor comunişti Mao Zedong şi Lenin întruchipează aspiraţiile ocupanţilor la nemurire. Generaţiile care vin din urmă nu pot să se uite la asemenea nebunii decât cu mirare.

17 Percy Bisshe Shelley, „Ozymandias“, în *Prometeu descătuşat şi alte poeme*, BPT, 1965, traducere de Petre Solomon (n.tr.)

SLOBODAN MILOŠEVIĆ

1941–2006

Acest om, acest… monstru, acest criminal de război, care a devastat sud-estul Europei în ultima parte a secolului XX, a dispărut... Însă semnele lăsate de el dăinuie, şi asta nu e prea bine.

Richard Holbrooke, fostul negociator american pentru fosta Iugoslavie, aflând de moartea lui Miloševi´c

Slobodan Milošević, „Măcelarul din Balcani”, a adus genocidul şi măcelul înapoi în Europa pentru prima oară de la lagărele morţii ale naziştilor. Asmuţind armata regulată şi bandele de miliţii coordonate de el în persoană asupra populaţiei civile naive, el a pornit o serie de războaie care aveau rolul de a eradica naţionalităţi, altele decât cea sârbă, de pe ceea ce el considera a fi pământul sârb, deseori ordonând masacre şi violuri. A fost ca şi cum lorzii războinici din Războiul de Treizeci de Ani din secolul al XVII-lea ar fi revenit în civilizata Europă.

Deşi poreclit „părintele sârbilor”, Milošević a fost de fapt muntenegrean. Tatăl lui, Svetozar, a fost diacon în cadrul Bisericii Ortodoxe Sârbe, iar mama lui, Stanislava, învăţătoare, dar când Slobodan a ajuns la 35 de ani ambii s-au sinucis. După aceea, singura relaţie constantă din viaţa sa a fost soţia lui, Mirjana Marcović, cu care s-a căsătorit în 1965 – o parteneră într-una dintre căsniciile politice cele mai veninoase.

Cariera politică a lui Milošević nu a început decât în 1986, când a devenit preşedintele Ligii Comuniştilor din Serbia. Şi-a asigurat poziţia ca lider de facto al naţiunii sârbe în 1987, când a declarat în faţa unei mulţimi de sârbi din Kosovo: „Nimeni nu ar trebui să îndrăznească să se pună cu

voi”. Reuşind să îl îndepărteze pe Ivan Stambolić – mentorul şi susţinătorul său – din funcţia de preşedinte al Serbiei, Milošević a preluat această funcţie la începutul anului 1988. (Milošević a fost ulterior acuzat de faptul că a ordonat răpirea şi asasinarea lui Stambolić în anul 2000.)

Iugoslavia a fost o creaţie nefericită din ruinele imperiilor în 1918, fiind dominată până la Primul Război Mondial de monarhia sârbă, însă având în alcătuire bosniaci musulmanişi albanezi kosovari, muntenegreni şi sârbi ortodocşi, precum şi croaţi catolici. Din brutalele măceluri etnice ale celor două războaie mondiale, dictatorul mareşal Iosip Broz Tito, ai cărui partizani au eliberat Iugoslavia de ocupaţia nazistă, crease un regim de forţă, folosindu-şi personalitatea charismatică şi, lucru mai puţin cunoscut, teroarea, poliţia secretă şi lagărele de concentrare. Cu toate acestea, Tito a reuşit să ţină sub control disputele etnice mortale ale Balcanilor şi le-a oferit acestor popoare 30 de ani de pace şi ordine. Însă preşedinţia prin rotaţie aplicată după moartea lui în 1980 a lăsat în urmă un cazan etnic bolborosind, căruia îi lipsea o mână sigură care să îl gestioneze. Milošević a umplut acest vid cu echipe ale morţii, războinici mercenari şi psihopaţi, coordonaţi şi finanţaţi după cum a dorit el.

Stabilindu-şi ca ţel crearea unei „Serbii Mari”, Milošević a trimis armata naţională a Iugoslaviei – în acea vreme a patra ca mărime din Europa – împotriva republicilor aşa-zis secesioniste. În acest timp, forţele separatiste sârbe din acele republici au fost încurajate să se revolte. Lipsindu-i o populaţie sârbească, Sloveniei i s-a permis de către Milošević, după un „război de zece zile” să meargă pe drumul său după ce aceasta îşi declarase independenţa în iunie 1991. Nu la fel s-a întâmplat cu Croaţia şi Bosnia-Herţegovina: Milošević a hotărât ca minorităţile sârbe din aceste zone să rămână în cadrul Iugoslaviei. Loialiştii lui au dat o mână de ajutor pentru a crea enclave autonome în fiecare dintre ele: întâi Milan Babić, în regiunea Krajna din Croaţia, dominată de sârbi, iar apoi generalul Ratko Mladić şi psihiatrul devenit demagog, Radovan Karadžić, în Bosnia. Bande paramilitare care purtau nume cel puţin bizare – Tigrii lui Arkan, Vulturii Albi, Cetnicii – au făcut prăpăd prin Croaţia şi Bosnia, dominate de sârbi, aducând moarte şi distrugere pe unde apăreau. În acest timp, au îmbogăţit

lexiconul conflictelor cu o nouă sintagmă, *ethnico cis cenje terena* – literal, „purificarea etnică a pământului” sau mai simplu, „purificare etnică”.

Conflictul a dezvăluit lumii imagini despre care aceasta credea că rămăseseră în trecut. Bărbaţi şi femei cu feţe emaciate, cu toţii prinşi în spatele sârmei ghimpate din lagărele de concentrare, chiar în inima Europei; violuri în masă, bombardarea deliberată a unor oraşe precum Vukovar, Sarajevo, Dubrovnik şi Mostar; precum şi uciderea fără discriminare a unor civili nevinovaţi. Genocidul a zguduit Europa, când, sub conducerea generalului Mladić, forţele sârbe au măcelărit 8000 de musulmani în oraşul Srebenica în iulie 1995.

Conflictul s-a încheiat abia în 1995, după ce ofensivele NATO şi ale Croaţiei au răsturnat situaţia împotriva lui Milošević. Acesta a negociat Acordurile de Pace de la Dayton şi i s-a îngăduit să rămână la putere – ajungând să pretindă că merită acest lucru pentru că a adus pacea în Balcani. Însă pacea nu a ţinut mult. După ce şi-a asigurat funcţia de preşedinte al Iugoslaviei (redusă doar la Serbia şi Muntenegru), în 1997, când mandatul de preşedinte al Serbiei a expirat, şi-a trimis forţele într-un nou război, de astă dată în provincia Kosovo. Revoltei armate pentru independenţă, declanşată în 1999, i s-a răspuns cu represiuni cumplite ale sârbilor, şi purificarea etnică a revenit în Europa. Acum, însă, aceasta a declanşat o campanie de bombardamente de 74 de zile a NATO, ordonată de preşedintele american Clinton şi de prim-ministrul Marii Britanii Tony Blair, care l-a silit pe Milošević să înceteze ostilităţile.

Cum economia Serbiei era deja în pragul prăbuşirii după impunerea de sancţiuni în urma conflictului bosniac, noile restricţii internaţionale au însemnat sfârşitul lui Milošević, iar după alegerile prezidenţiale din anul următor, silit de demonstraţiile de masă, la care s-au adăugat cele ale armatei, el s-a recunoscut învins în faţa candidatului opoziţiei, Vojislav Koštunica. În 2001, a fost arestat de autorităţile sârbe şi mai târziu în acelaşi an a fost trimis la Haga pentru a fi judecat de Tribunalul Penal Internaţional pentru fosta Iugoslavie pentru crime de război şi crime împotriva umanităţii. Acel proces era încă în desfăşurare când Milošević a murit din cauza unor probleme cardiace în luna martie 2006. Beneficiind la început

de atitudinea împăciuitoare şi de şocul provocat miniştrilor occidentali, Milošević nu a reuşit decât să măcelărească mii de oameni, să aducă ţara în pragul sărăciei şi să-şi grăbească propria distrugere. În prezent, Serbia este o democraţie înfloritoare.

Vânarea criminalilor de război

După Procesul de la Nürnberg al conducătorilor supravieţuitori ai Germaniei naziste din 1945–1946, a crescut hotărârea ca celor vinovaţi de cele mai grave crime să nu li se îngăduie să scape de justiţie. Acordul de la Londra din 1945 stabilise natura „crimelor de război", a „crimelor împotriva păcii" şi a „crimelor împotriva umanităţii"; scopul a fost de a se crea un concept nou, universal aplicabil, de lege internaţională, având ca fundament drepturile omului.

În anii care au urmat, s-au făcut eforturi considerabile pentru depistarea celor rămaşi din ierarhia nazistă – dintre care mulţi fugiseră când cel de-al Doilea Război Mondial era pe sfârşite. Una dintre cele mai spectaculoase vânători a culminat în 1960, când agenţii Mossad, serviciul de informaţii israelian, l-au răpit pe Adolf Eichmann din Argentina. După Eichmann, efortul de găsire şi punere sub acuzare a altor criminali de război nazişti a continuat. În 1987, în alt caz important, Klaus Barbie, „Măcelarul din Lyon," a fost condamnat la închisoare pe viaţă de un tribunal francez pentru rolul jucat în deportarea de evrei din Lyon în lagăre de concentrare naziste.

Crime de război s-au comis şi în alte conflicte, mai recente. Această situaţie a dus la înfiinţarea în 2002 a Curţii Penale Internaţionale (CPI) la Haga, în Olanda. Deşi nu este sprijinită de toate statele, CPI a obţinut câteva succese notabile în urmărirea criminalilor de război. În iunie 2007 a început procesul lui Charles Taylor, preşedinte al Liberiei din 1997 până în 2003, care este acuzat de crime de război şi crime împotriva umanităţii comise de forţele sale în Liberia şi Sierra Leone la începutul anilor 1990. Taylor, un războinic brutal, a condus o armată alcătuită din copii şi brute aflate la vârsta adolescenţei, s-a îmbogăţit cu diamante pătate de sânge şi aproape că a distrus Liberia: încă un adevărat monstru al Africii. Mai

recent, CPI a emis acuzaţii împotriva celor socotiţi a fi fost implicaţi în genocidul de la Darfur, din Sudan.

În afară de CPI, la vânarea şi punerea sub acuzare a criminalilor de război participă şi alte organisme. Cel mai cunoscut dintre acestea este Tribunalul Penal Internaţional pentru fosta Iugoslavie, înfiinţat în 1993 pentru condamnarea celor răspunzători de crime în timpul războaielor din Balcani de la începutul anilor 1990. În 1996, un sârb bosniac, Duşan Tadić, a devenit prima persoană condamnată de acest tribunal, fiind găsit vinovat de crime şi torturi. Au urmat alte procese, cel mai important fiind acela al lui Slobodan Milošević – primul şef de stat care a fost judecat pentru crime de război. În ciuda mandatului internaţional de arestare a sa, după ce a reuşit să scape mai bine de un deceniu, apropiatul lui Milošević, sârbul bosniac Radovan Karadžić, a fost găsit în cele din urmă în iulie 2008 la Belgrad, unde lucra sub o altă identitate ca vindecător New Age. Procesul lui Ratko Mladić, care împreună cu Karadžić se face vinovat de evenimentele din Bosnia, a început la Haga în mai 2012. Soarta lui Milošević devine un mesaj clar pentru ei şi alţii ca ei: pentru făptuitorii celor mai îngrozitoare crime nu există scăpare de justiţie.

PABLO ESCOBAR
1949–1993

Inventivitatea fratelui meu era extraordinară.
Roberto Escobar

Cel mai puternic, bogat şi cumplit criminal al secoluluiXX, Pablo Escobar a fost baronul suprem al drogurilor din Columbia, creierul şi cel mai important personaj din comerţul internaţional cu cocaină. A acumulat miliarde de dolari, iar pentru aceasta a comis sute de răpiri şi crime. Un „naş” de o anvergură fără egal, stabilindu-şi propriile legi, Escobar a ameninţat însăşi integritatea Columbiei.

Escobar a fost fiul unui ţăran şi al unei profesoare şi a crescut într-o suburbie din Medellín. A fost implicat în activităţi infracţionale încă de la o vârstă fragedă, furând maşini şi chiar, s-a afirmat, pietre de mormânt pe care le sabla, după care le vindea drept noi. A trecut apoi la escrocherii minore, vânzând ţigări de contrabandă şi falsificând bilete de loterie, iar apoi, la sfârşitul anilor 1960, când cererea de canabis şi de cocaină a crescut, a întrevăzut un viitor în comerţul cu droguri.

În prima jumătate a anilor 1970, Escobar a devenit din ce în ce mai important în „Cartelul de la Medellín”, în cadrul căruia cooperau o serie de organizaţii infracţionale pentru a controla industria şi traficul de droguri din Columbia. În 1975, un proeminent lord al crimei din cartel, Fabio Restrepo, a fost asasinat, iar Escobar a preluat operaţiunile lui.

În mai anul următor, Escobar a fost pus sub acuzaţie pentru organizarea unei reţele de droguri spre Ecuador. A încercat să îi mituiască pe judecătorii care decideau în cazul lui, dar după ce nu a reuşit acest lucru, i-a ucis pe cei doi ofiţeri care îl arestaseră şi pe martorii principali, în acest fel punând

capăt procesului. Acest lucru a devenit parte dintr-un şablon, o strategie numită *plata o plomo* („o farfurie de argint sau un glonţ din plumb" – cu alte cuvinte, acceptarea unei mite sau asasinarea). Au fost ucişi astfel mii de oameni, de către Escobar personal sau la ordinul său, deseori cu o sălbăticie surprinzătoare.

Escobar a fost şi un manipulator politic inteligent, conştient de faptul că trebuia să îi „ungă" pe politicienii locali. În Medellín era de asemenea un soi de Robin Hood, donând sume mici, dar semnificative, pentru proiecte de construcţii sau cluburi de fotbal aflate în impas financiar, câştigându-şi popularitatea în rândul locuitorilor oraşului. Pentru o scurtă vreme a condus şi un ziar, iar în 1982, candidând pe listele Partidului Liberal, a devenit deputat în Congresul Columbiei.

La începutul anilor 1980, cartelul lui Escobar monopolizase comerţul cu droguri din America de Sud şi, după unele estimări, controla 80% din cocaina şi canabisul introduse în Statele Unite, Mexic, Porto Rico şi Republica Dominicană. Operaţiunea lui presupunea achiziţionarea pastei de coca din Bolivia şi Peru, prelucrarea acesteia în fabrici răspândite în întreaga Columbie şi apoi transportul ilegal a mii de tone săptămânal în Statele Unite pe calea apei, aerului şi terestră.

În 1989, revista *Forbes* îl considera pe Escobar ca fiind al şaptelea dintre cei mai bogaţi oameni din lume, cu o avere estimată la 24 de miliarde de dolari. Deţinea multe case frumoase, o grădină zoologică privată, numeroase iahturi şi elicoptere, o flotă de avioane private şi chiar două submarine; mai avea şi o armată de gărzi de corp şi asasini angajaţi. Nu îi ierta pe cei care îi ameninţau poziţia, chiar şi în cel mai neînsemnat mod posibil: după ce l-a prins pe un servitor furând argintărie dintr-una dintre casele sale, a pus ca omul să fie legat şi aruncat în piscină, lăsându-l să se înece.

Nu a trecut multă vreme şi Escobar a început să devină ţinta autorităţilor americane. În 1979, Statele Unite şi Columbia semnaseră un tratat de extrădare, ca parte a unei abordări mai hotărâte a comerţului cu droguri. Escobar a detestat acest tratat şi a început o campanie de asasinare a tuturor celor care îl sprijineau sau care cereau politici mai dure împotriva

cartelurilor drogurilor. Se crede că el s-a aflat în culisele atacului din 1985 asupra Curţii Supreme din Columbia întreprins de gherile de extrema stângă, în urma căruia au fost ucişi 11 judecători. Escobar a ordonat asasinarea a trei candidaţi la preşedinţie, precum şi doborârea unui avion cu 107 pasageri la bord şi atacarea cu bombă a clădirii securităţii naţionale din Bogotá, ucigând 52 de persoane. În acelaşi an, doi dintre adjuncţii săi au fost arestaţi în Miami, în vreme ce încercau să cumpere proiectile-rachetă.

În 1991, când laţul părea să se strângă în jurul lui, Escobar a propus autorităţilor columbiene o înţelegere: pentru a evita extrădarea, va accepta să execute cinci ani de închisoare. Ca parte a târgului, lui Escobar i s-a permis să îşi construiască propria „închisoare”, care s-a dovedit a fi un palat luxos, de unde putea să coordoneze imperiul drogurilor prin telefon. I s-a permis să meargă la meciuri de fotbal sau să participe la petreceri, dar şi să primească vizitatori, inclusiv prostituate (cu cât erau mai tinere, cu atât mai bine) şi parteneri de afaceri, pe doi dintre ei ucigându-i în închisoarea sa – îi plăcea să-şi tortureze personal victimele.

Pe 22 iulie 1992, când era transferat la o închisoare cu regim mai sever, Escobar a reuşit să evadeze. Cu ajutorul SUA şi împreună cu duşmanii personali ai lui Escobar, inclusiv Los Pepes (Persoanele Persecutate de Escobar), un grup paramilitar format din victimele lui, şi membri ai cartelului rival, cel din Cali, autorităţile columbiene au declanşat o vânătoare masivă. În cursul căutărilor care au ţinut 16 luni, au fost ucişi sute de oameni – atât poliţişti, cât şi oameni de-ai lui Escobar. În cele din urmă a fost depistat la o casă conspirativă din Medellín şi împuşcat în picior, tors şi cap în încercarea temerară de a evada fugind pe acoperiş; a murit instantaneu. Era 2 decembrie 1993, a doua zi după ce împlinise 44 de ani.

Sprijinitorii îl considerau pe Escobar un erou îndrăzneţ şi un apărător al săracilor, însă, în realitate, el a fost un nelegiuit de o lăcomie şi de un sadism fără egal. Gesturile filantropice de faţadă nu au reuşit să ascundă dispreţul faţă de viaţa umană, iar la apogeul influenţei lui, cartelul său s-a făcut răspunzător de o medie de 20 de crime pe lună.

Cartelul din Cali

După moartea violentă a lui Pablo Escobar pe acoperişurile din Medellín în decembrie 1993, Cartelul din Cali – care îşi pusese la dispoziţie propriii membri şi fonduri în efortul de depistare a lui Escobar – a rămas în poziţie de lider, preluând controlul reţelelor de trafic ale Cartelului din Medellín, destrămat şi dezorientat.

Ca şi rivalul său, Cartelul din Cali s-a format la începutul anilor 1970, concentrându-se iniţial pe fraude, răpiri şi extorcări, pentru ca abia după aceea să se implice în comerţul cu droguri. În vreme ce cartelul din Medellín era cunoscut pentru gangsterismul lui şi pentru viaţa extravagantă a membrilor săi, membrii Cartelului din Cali lăsau impresia unei atitudini de gentlemeni.

Cartelul a fost înfiinţat în oraşul Cali, din sudul Columbiei, de Miguel şi Gilberto Rodríguez Orejuela, doi fraţi provenind dintr-o familie „respectabilă”. La sfârşitul anilor 1970, când Cali a început să intre în traficul de cocaină, cei doi au înfiinţat celule în oraşe americane precum New York, ceea ce le asigura o distribuţie continuă. Spre deosebire de Escobar, fraţii Rodríguez Orejuela au preferat să evite confruntările la nivel înalt cu statul. Însă şi ei erau la fel de nemiloşi, spunându-le operatorilor mărunţi că în cazul în care trădau cartelul, familiile lor vor fi ucise. Cartelul din Cali a devenit de asemenea asociat cu o formă sinistră de supraveghere, prin care îi îndepărtau de pe străzi pe cei socotiţi „nedoriţi” – de exemplu, pe hoţii mărunţi, pe agresorii sexuali şi, lucru oarecum ironic, pe dependenţii de droguri. Cei îndepărtaţi astfel erau apoi ucişi.

Cel mai alunecos membru al Cartelului din Cali a fost Francisco Hélmer Herrera Buitrago. Escobar a ordonat asasinarea lui, dar când oamenii săi au deschis focul la un eveniment sportiv, Herrera a scăpat, deşi 11 oameni aflaţi în jurul său au fost împuşcaţi mortal. Drept răspuns, cei din Cartelul din Cali l-au răpit şi l-au asasinat pe Gustavo Gaviria, vărul lui Escobar. În 1996, Herrera s-a predat poliţiei, iar ultimii şapte conducători ai Cartelului din Cali au fost reţinuţi în cadrul unei masive operaţiuni antidrog, desfăşurată în comun de forţe columbiene şi americane.

OSAMA BIN LADEN

1957–2011

Bucăţi din corpurile necredincioşilor zburau ca firele de praf. Dacă ai fi văzut cu ochii tăi, ai fi fost foarte încântat, iar inima ta s-ar fi umplut de bucurie.

Osama bin Laden, la nunta fiului său, după uciderea a 17 soldaţi
americani în atacul sinucigaş cu bombă asupra
navei USS *Cole*, pe 17 octombrie 2000

Osama bin Laden a fost creierul fanatic al atacurilor cu avioane-bombă de la 11 septembrie împotriva Turnurilor Gemene şi a Pentagonului, în care au murit mii de oameni nevinovaţi în numele unei distorsiuni dogmatice şi intolerante a credinţei islamice. Promovând ideologia „jihadului”, care glorifică asasinatele şi propune un cult nihilist al sinuciderii, el a dorit să elimine puterea americană şi occidentală, să şteargă Israelul de pe faţa pământului şi să refacă un califat în orice parte a lumii unde islamul a domnit vreodată. Însă singura sa politică practică a fost terorizarea oamenilor nevinovaţi şi distrugerea societăţilor democratice şi tolerante, folosindu-se de tineri uşor manipulabili ca bombe vii împotriva victimelor alese exclusiv pe baza faptului că sunt cetăţeni ai Occidentului democratic şi liber.

Bin Laden s-a născut în Riad în 1957, ca fiu al lui Muhammed Awad bin Laden – care a acumulat o avere uriaşă după ce firma sa de construcţii a obţinut drepturi exclusive din partea familiei regale saudite de a realiza un proiect de construcţii religioase în ţară – şi al celei de-a zecea soţii a sa, Hamida al-Attas, de care ulterior a divorţat. Singurul fiu rezultat din această

căsătorie, deşi având mulţi fraţi din partea tatălui, după ce mama lui s-a recăsătorit cu Muhammed al-Attas, Osama a fost crescut ca musulman sunnit, dovedind o credinţă neabătută încă de mic. A studiat la o şcoală de elită, iar apoi la Universitatea Regele Abdulaziz, căsătorindu-se cu prima soţie, Najwa Ghanem, în 1974. A mai avut patru soţii, de două divorţând, şi are între 12 şi 24 de copii.

În 1979, împreună cu mii de alţi jihadişti – cunoscuţi sub numele de mujahedini –, bin Laden a călătorit în Afghanistan pentru a respinge invazia sovietică a acelei ţări. S-a alăturat prietenului său militant Abdullah Azzam şi a înfiinţat Makdab a-Khadamat, o organizaţie paramilitară care avea scopul de a purta ceea ce el socotea jihad (război sfânt). Războiul a fost sprijinit şi finanţat de Statele Unite, care se temeau de expansiunea sovietică, iar în 1990, când bin Laden s-a întors în Arabia Saudită, a fost celebrat pentru că se opusese forţelor comuniste. Însă el îşi făcuse deja planuri de a întemeia o nouă organizaţie pentru a-şi îndeplini scopul alungării „Marelui Satan” (SUA) din lumea musulmană. Aceasta va deveni cunoscută sub numele de al-Qaeda („Baza”).

După Războiul din Golf din 1991, bin Laden a denunţat familia regală saudită pentru că permisese trupelor americane să staţioneze în ţară, după care, în 1992, autorităţile l-au expulzat. S-a mutat în Sudan, de unde, conlucrând cu Jihadul Islamic Egiptean (JIE), a pus la punct atacul din 29 decembrie 1992 de la Aden, în care au fost ucişi doi oameni. După o încercare nereuşită de asasinare a lui Mubarak, preşedintele Egiptului, JIE a fost expulzat din Sudan, ceea ce l-a îndemnat pe bin Laden să revină în Afghanistan, unde s-a aliat cu talibanii, organizând tabere de instruire pentru mii de jihadişti.

În 1997, a finanţat infamul masacru din 17 noiembrie de la Luxor, în care au fost ucişi 62 de civili, iar în anul următor, al-Qaeda a plasat bombe la ambasadele din Nairobi, Kenya şi Tanzania, omorând aproape 300 de oameni. În octombrie 2000 au urmat alte acţiuni, mai sinistre, când, la Aden, un terorist sinucigaş a detonat o bombă pe nava americană USS *Cole*, ucigând 17 marinari. Astfel de atacuri sinucigaşe au devenit curând arma preferată de al-Qaeda, realizate de tineri musulmani îndoctrinaţi, care

doreau să devină martiri. Spre sfârşitul aceluiaşi an, bin Laden, împreună cu adjunctul său, doctorul Ayman al-Zawahiri – pe care l-a cunoscut în timpul războiului afghan –, au semnat împreună o *fatwa* – prin care se declara că musulmanii aveau datoria de a-i ucide pe americani şi pe aliaţii acestora.

Bin-Laden şi al-Zawahiri au pus apoi la cale planul lor cel mai ambiţios de până atunci. În dimineaţa zilei de 11 septembrie 2001, două echipe de membri ai jihadului s-au îmbarcat în patru avioane care decolau de pe aeroporturi din Washington D.C., Boston şi Newark. Autorităţile au aflat curând după aceea că avioanele fuseseră deturnate de 19 bărbaţi din Orientul Mijlociu. La ora locală 8:46, zborul American Airlines 11 a lovit partea de nord a Turnurilor Gemene din New York, cele mai înalte clădiri din Manhattan. Apoi, în timp ce camerele de televiziune erau îndreptate spre dezastrul ce se desfăşura, la ora 9:02 dimineaţa, zborul 175 al liniei aeriene United Airlines a lovit turnul sudic. 35 de minute mai apoi, s-a anunţat că zborul 77 al companiei American Airlines lovise Pentagonul, din Virginia, iar la 10:03 dimineaţa, zborul 93 al companiei United Airlines, care se îndrepta spre Casa Albă, a fost făcut să coboare în statul Pennsylvania de pasagerii eroici, care auziseră despre soarta celorlalte avioane în timp ce îşi sunau rudele de la telefoanele pe care le aveau cu ei la bord.

În New York au urmat scene apocaliptice. Turnurile Gemene, care fuseseră zdruncinate mortal de impactul cu avioanele şi de incendiile care au urmat, s-au prăbuşit – cel din sud la 9:59, iar cel dinspre nord, la 10:28 –, provocând mii de victime rămase încă în interior şi ridicând un nor de praf care a învăluit partea sudică a Manhattanului. În afara răpitorilor, în acea zi au murit aproximativ 3 000 de oameni – 246 aflaţi în avioane, 125 la Pentagon şi 2 603 în Turnurile Gemene (inclusiv 341 de pompieri eroi şi 2 paramedici).

Declarând război împotriva terorismului, America a jurat să îl vâneze pe bin Laden, care ajunsese deja în fruntea listei celor mai căutaţi oameni de către FBI. Forţele aliate au doborât apoi regimul taliban din Afghanistan, unde organizaţiei al-Qaeda i se permisese să funcţioneze ani de zile, însă bin Laden s-a refugiat în munţii de la graniţa dintre Afghanistan şi Pakistan.

Şansa de a fi prins a fost ratată la sfârşitul anului 2001, când trupele care înaintau nu au cercetat peşterile Tora Bora, unde cu siguranţă se ascundea. În 2007, când aceste peşteri au fost atacate, bin Alden plecase de acolo.

Începând cu 11 septembrie, musulmanii radicalizaţi, înşelaţi de mesajul de ură şi violenţă propovăduit de bin Laden, au continuat campania ucigaşă a organizaţiei al–Qaeda. Pe 12octombrie 2002, în Bali au fost detonate trei bombe, ucigând 202 persoane şi rănind alte 209. Apoi, în 2004, o serie de bombe au explodat într-un tren care se îndrepta spre Madrid, ucigând 191 de persoane şi rănind 1 755. În anul următor, pe 7 iulie, ţinta a fost Londra, unde, la ora de vârf a sistemului de metrou londonez, au fost detonate trei bombe la un minut una faţă de alta, iar o oră mai târziu, o alta într-un autobuz în Tavistock Square. În afara celor patru atacatori sinucigaşi, au fost ucişi 52 de navetişti şi răniţi 700. Alt carnaj a fost evitat la două săptămâni după aceea, când bombele a patru terorişti sinucigaşi nu au explodat. În acelaşi an, în luna octombrie, a avut loc un al doilea atac cu bombă în Bali, în care au murit 20 de oameni, iar 19 au fost răniţi. În Irak, în cadrul unei campanii nemiloase de atacuri sinucigaşe, al-Qaeda a acţionat pentru a întreţine măcelul între musulmanii sunniţi şi şiiţi, cu scopul dejucării planurilor americane de democratizare a ţării. Între timp, la data redactării acestei cărţi, plănuind noi atacuri, bin Laden este încă în libertate.[18]

Terorişti sinucigaşi

Folosirea de atacatori sinucigaşi nu este nouă. Spre sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, când Japonia se confrunta cu spectrul înfrângerii, piloţii kamikaze („vânt divin”) îşi îndreptau avioanele spre navele de luptă aliate, continuând astfel o îndelungată tradiţie de sacrificiu şi sinucidere. Ideea a fost pusă în practică prima oară în octombrie 1944 de viceamiralul Takijirō Ōnishi care, trimis să atace flota americană în largul coastelor filipineze cu o escadrilă insuficientă numeric, şi-a dat seama că singura modalitate de a produce daune semnificative era de a transforma avioanele

în proiectile dirijate. Nu a dus lipsă de voluntari, fiecare luându-şi ca motto cuvintele: „Un om – o navă”.

Atacurile au ajuns la apogeu pe 6 aprilie 1945, în cea de-a 82-a zi a Bătăliei de la Okinawa, când aproximativ 1 500 de avioane japoneze au reuşit să scufunde mai mult de 30 de nave americane, ca parte a Operaţiunii Kikusi („crizantemele plutitoare”). Un pilot kamikaze, locotenentul Yukio Sekio, a rezumat ideologia pervertită a acestor oameni: „Este mai bine să mori decât să duci o viaţă de laş”, a spus el. În total, în cursul războiului s-au înregistrat în jur de 5 000 de atacuri kamikaze, în care au fost scufundate 36 de nave americane, iar alte 368 au fost avariate. Japonezii au folosit şi şalupe sinucigaşe; torpile sinucigaşe înzestrate cu o cabină minusculă şi periscop; minisubmarine sinucigaşe care aveau la bord explozivi, nu torpile; scufundători sinucigaşi având explozivi asupra lor; şi infanterişti sinucigaşi care erau echipaţi cu mine antitanc.

18 Osama bin Laden a fost ucis în mai 2011 în urma unei acţiuni desfăşurate de o trupă specială de comando americană, la câteva sute de kilometri nord-est de Islamabad. (n.red.)

MULŢUMIRI

Doresc să mulţumesc echipei Editurii Quercus: Anthony Cheetham, Richard Milbank şi eroicului redactor Slav Todorov; de asemenea, coautorilor mei, John Bew şi Martyn Frampton; lui Nick Fawcett şi lui Ian Crofton pentru redactarea cu adevărat remarcabilă; designerilor Nick Clark şi Neal Cobourne; documentaristei de imagine Elaine Willis; agentei mele literare, Georgina Capel, şi, ca întotdeauna, soţiei mele, Santa.

INDEX[19]*

A

Abrams, „dr.”, Albert 475
Adolf Frederick 136
Agrippina 53, 58–61, 216–217
Aguirre, Lope de 195–196
Ahab 19–21, 295
Ahmadinejad, Mahmoud 262, 268
al–Assad, Bashar 417, 435
Aleksandra 185
Alexandru al III-lea 136
Alexandru al VI-lea 184, 204
Alexandru Paphlagonian 475
Alexios I 113, 118
Alexios al II-lea Comnen 119
Alexios al IV-lea
Alexios al V-lea „Mourtzouphlos” 106
Alexius al III-lea 105
Al–Hakim bi–Amr Allah 231
Aliev, Ilhan 435
Allit, Beverley 244, 387
Al–Musta’sim 136
al–Qaeda 417, 490, 509,–511
al–Zawahiri, dr. Ayman 417, 510
Amin, Idi, 16, 457–461
Anaclet al II-lea 157

Andronic I Comnen 117–120
Archer–Giligan, Amy 286
atacurile teroriste de la 11 septembrie 417, 490, 508, 511
Atahualpa 193–194, 211
Attila Hunul 77–80
Aurangzeb 254–257
Aurelius, Marcus 56, 65–68, 72
Auschwitz–Birkenau 248, 308, 400, 402, 404–406, 409–410, 428–430

B

Ball, John 162
Banda celor Patru 372
Banda, dr. Hastings 413–416
Barbarossa, Khair ed–Din Paşa 197–200, 355–356
Barbie, Klaus 501
Barfield, Margie Velma 244
Báthory, Elisabeta 241–243
Beane, Sawney 237–239
Behram 278, 280
Belisarie, Flavius 83–85
Beria, Lavrenti 376–377, 393–397,
Berkowitz, David 336
Bin Laden, Osama 110, 508–511
Bohemond I 113, 116
Bokassa, Jean–Bédel 239–240
Borgia, Lucrezia 17, 202–204, 396
Braun, Eva 357
Brinkley, „dr." 475
Bruno, Giordano 227
Bruno Lüdke 286
Bundy, Ted 286, 386

C

Caligula 16, 45, 50–51, 53–58, 61

Callan, „Colonelul” (Costas Georgiou) 253
Capone, Al „Scarface” 388–391
Caracalla 72–74
Castro, Fidel 290, 436
Caterina de Aragón 212–214
Câinii războiului 450
câmpiile morţii 338, 454–456
Ceauşescu, Nicolae şi Elena 433–446, 496
Cheng I Sao (Ching Shih) 200
Cikatilo, Andrei 166
Cioibalsan, mareşal Horlooghiin 378–380
Cirus cel Mare 25, 180
Cixi 297–300
Clement al VII-lea 154–156, 227
Cohen, Morris „Două–pistoale” 253
Commodus 67–69, 72
Conferinţa de la Wannsee 399–401, 411
Conrad, Joseph 109, 301, 303–304
Constantin al VI-lea 121
Constantin al XI-lea Paleologul 181
Constantin I 41, 66, 76, 216–217
Cormac, Anne 201
Cortés, Hernán 207–210
Cotton, Mary Ann 205
Cranmer, Thomas 225
Crassus, Marcus Licinius 37–40
Crippen, dr. Hawley Harvey 314–316
Cromwell, Oliver 235–236, 437
Cromwell, Thomas 17, 214–215

D

Dahmer, Jeffrey 166
Decius 65–66

Despenser, Hugh 139–140, 142–143
Devi, Phoolan, „Regina bandiţilor” 281
Diocleţian 66, 76
Domiţian 62–65, 69
Dracula 172, 175–176, 243
Dreyfus, căpitan Alfred 262–263
Duvalier, François „Papa Doc” 416, 418–421, 436, 465

E

Ecaterina cea Mare 137, 147, 216, 272
Edmund al II-lea 136, 138, 141, 214, 303
Eduard al III-lea 141, 143, 147,
Eduard al II-lea 136, 139, 142,
Eduard al IV-lea 177, 178,
Eduard al V-lea 178
Eduard, Prinţul Negru 145, 158
Eduard al VI-lea 215, 224
Eduard I 109, 139, 142, 147,
Eichmann, Adolf 402–403, 405, 408–411, 432, 501
Ejov, Nikolai 331, 373–377, 394
Elagabal (Marcus Aurelius Antoninus) 56–57
Emicho 115–116
Enrique al II-lea (Enrique de Trastàmara) 144–146
Escobar, Pablo 290, 503–507

F

Fischer, Eugene 310
Focas 120
Forsyth, Frederick 431, 450
Franco, Francisco 363–367

G

Gadaffi, colonel Muammar 436–437
Galeriu 66

Garavito, Luis 286, 387
Gaveston, Piers 138–139, 142
Genghis–Han 17, 110, 127–131, 149–152, 350–352, 380
George al II-lea 136–137, 178
Gesualdo, Don Carlo, prinţ de Venosa 245–247
Giancana, Salvatore 192
Gilbert, Humphrey 233–235
Gnassingbé, Faure Essozimna 436
Godefroi de Boulogne 112–115
Goebbels, Joseph 354, 357, 407
Gonzáles, Delfina şi María de Jesús 286
Göring, Hermann 354, 257, 407
Gottfried, Gesche 244
Gotti, John 392
Grey, Lady Jane 224–225
Guernica 364
Guevara, Che 416
Gunness, Belle 244
Gustav, Adolf 181, 250–251

H

Haas, Pavel 248
Hamas 267, 417
Harold al II-lea 181
Hassan–i–Sabbah 107–110
Hawkwood, Sir John 155, 252
Henric al VIII-lea 17, 179–180, 212–216, 221, 223–224
Henric al VII-lea 180
Henric al VI-lea 134, 178
Henric al IV-lea 113, 226
Henric al II-lea 132–133, 136
Heydrich, Reinhard 399, 401–402, 411–412
Hezbollah 267

Himmler, Heinrich 356–357, 395, 398–401, 405, 407, 411, 429
Hindley, Myra 244, 387
Hirohito 345, 347
Hitler, Adolf 15–16, 153, 262, 272, 310, 329, 310, 329, 331–332, 338, 340, 342, 344, 353–358, 360– 363, 365, 386, 394, 395, 398–401, 404–405, 407– 408, 411, 429, 432, 441, 452, 457, 460
Hoarda de Aur 149
Holmes, H.H. 286, 386
Houphouët–Boigny, Félix 416, 496
Hoxha (Hodja), Enver 423–426
Höss, Rudolf 404–407
Humayun, Mughal 136
Hussein, Saddam 16, 267, 487–491, 496

I

Ibrahim „Nebunul” 148, 190–191
Inima întunericului 301, 303–304, 462
Ioan al XII-lea, papa 97, 99
Ioan Botezătorul 22
Ioan de Gaunt 158, 160–161, 177
Ioan Fără de Ţară 132
Ioana d’Arc 164
Irina 105, 120–121
Irod Agrippa al II-lea 46
Irod Agrippa I 45–46
Irod Antipa 22, 45
Irod Arhelaus 45
Irod cel Mare 42–46, 136, 147, 216
Irodiada 21–22
Isaac al II-lea Angelos 105, 119
Isabella a Franţei 142–143, 159
Iugoslavia 86, 355, 358–360, 423–424, 465, 499
Iustinian al II-lea 92–95

Iustinian I 82–85
Ivan cel Groaznic 15–16, 148, 216–217, 228, 231

J

Jack Spintecătorul 282–285
Jegado, Hélène „Menajera” 205
Jiang Jieshi 369–370, 436
Jiang Qing, „Doamna Mao” 90–91, 368–370, 372
Jones, Genene 244
Jones, Jim 472–475
Junii Turci 335

K

Kabila, Joseph 436
Kabila, Laurent 464–465
Karadžić, dr. Radovan 416, 499, 502
Kennedy, Robert 392, 480
khmerii roşii 452–454
Khomeini, ayatollahul 261–268
Kim Il Sung 433–435
Kim Jong Il 434–435
King, Martin Luther 480
Klein, Gideon 248
Koresh, David 475

L

Latimer, Hugh 225, 227
Leclair, Jean–Marie 248
Leggio, Luciano 467–468
Lenin, Vladimir Ilici 16, 152, 319–323, 329–333, 376, 497
Leopold al II-lea 301–303
Litvinenko, Aleksandr 206
Livia 17, 47–50, 61, 216
López, Franco Solano 292–296, 436

Luciano, „Lucky” 391, 467–468
Ludovic al XVI-lea 269–270
Lüdke, Bruno 286
Lully, Jean–Baptiste 248
Lynch, Eliza Alicia 293–295

M

Macbeth şi Lady Macbeth 446
Mann, Simon 450–451
Manson, Charles 387, 477–481
Mao Zedong 16–17, 27, 368–372, 425, 453, 455, 497
Marcos, Ferdinand 465–466
Maria Tudor 223–227
Marie, marchiză de Brinvilliers 244
Markov, Gheorghi 205, 427
Marlowe, Christopher 153
Marozia 100–101
Martin I 136
Masacrul de la Drogheda 235–236
Masacrul de la Montségur 125
Maximus, Quintus Fabius 35, 70
Medici, Caterina de 219, 221–222
Mehmet al II-lea 173–174
Mehmet al III-lea 190
Mein Kampf 262, 354, 356
Mengele, dr. Josef 428–431, 440
Mengistu Haile Mariam 482–485
Milošević, Slobodan 86, 416, 446, 465, 498–502
Mladić, Ratko 499–500, 502
Mobutu Sese Seko 462–465
Montfort, Simon de 122–123
Morgan, căpitan Henry 200
Mortimer, Roger 138–141, 143

Mossad 410, 431, 501
Mubarak, Hosni 436–437, 509
Mugabe, Robert 485–486
Murad al IV-lea 190
Murad I 181
Mussolini, Benito Amilcare Andrea 340–344, 354, 359, 361, 365, 432
Mustafa I 190

N

Nabucodonosor al II-lea 23–25
Nadir 264–267
Nero (Lucius Domitius Ahenobarbus) 46, 47, 58–62, 65, 70, 217
Nguema, Francisco Macías 447–450
Niccolò al III-lea d’Este 216
Nicolae al II-lea 185–186, 262, 321, 351
NKVD 231, 331, 374, 376, 394
Noriega, general Manuel Antonio 289–291
Nosferatu 176
Novaţian 157

O

O’Malley, Grace 200
Oates, Titus 25–262
ODESSA 431–432
Operaţiunea Barbarossa 355–356
Osman al II-lea 190
Otto I cel Mare 97–100

P

Paşa, Mehmet Talat 335
Pavel I 137, 217
Pavelić, Ante 342, 358–362, 365
Pedro cel Crud 124, 144–146
Petiot, dr. Marcel 383–385

Pilat din Pont 65
Pisistrate din Atena 35
Pizarro, Francisco 192–194, 210
Pol Pot 452–456, 483
Protocoalele Înţelepţilor Sionului 262

Q

Qin Shi Huangdi 27–31, 497
Quisling, Vidkun 361

R

raidul de la Entebbe 460
Rais, Gilles de 163–165
Ramses al II-lea cel Mare 251, 496
Rasputin 185–186
Răscoala Boxerilor 297, 299–300, 309
Răscoala Nika 83, 85
Read, Mary 201
Richard al III-lea 177–180
Richard al II-lea 158–161
Richard I „Inimă de Leu” 109, 133–135, 181
Ridley, Nicholas 225, 227
Riina, Salvatore „Scundul” 467–471
Robert al II-lea al Flandrei 116
Robespierre, Maximilien 269–271
Rom, Leon 302

S

Saddam Hussein 16, 267, 487–491, 796
Saladin 109, 134
Salomeea 21–22
Sargon I 25–26
Savonarola, Girolamo 182–184
Selassie, Haile 343–344, 482

Selim I „cel Crud” 148, 187–189
Shaka 274–277
Shipman, dr. Harold 286, 387
Siegel, Benjamin „Bugsy” 391
Singh, Dau Maan 280
Smith, Jacob H. 305–307, 318
Soliman Magnificul 188–190, 199, 217
Somoza, Anastasio 436, 440
Stalin, Iosif 15–17, 212, 231, 266, 272, 308, 321–322, 329–334, 338, 355, 365–366, 368–371, 373–380, 393–397, 423–424, 434, 482, 488
Stoker, Bram 175–176, 243
Stroessner, Alfredo 438–440
Suharto, Mohamed 466
Sulla, Lucius Cornelius 32–39, 60

T

Tadić, Dušan 502
Taylor, Charles 502
Teodora 17, 82–85, 94, 100, 118
Thatcher, Sir Mark 451
Than Shwe 382
Tiberius Claudius Nero 47, 48, 50
Tigranes al VI-lea 46
Timur Lenk 17, 148–152, 254
Tiso, Jozef 361
Tojo, Hideki 345–347
Toledo, Fernando Álvarez de, duce de Alba 218
Tonton Macoutes 418–416
Torquemada, Tomás de 167–170
Torrio, Johnny „Vulpea” 388–390
Troţki, Lev 321–322, 329–330, 374
Trujillo, Rafael „Ţapul” 192, 441–442
Turkmenbaşi 492–496

Tyler, Watt 159–162

U

Ullmann, Victor 248
Ungern von Sternberg, Roman 350, 378

V

Valens 180
Valerian 66, 136
Vasile al II-lea 102–104
Villa, Pancho 324–328
Vlad al III-lea „Ţepeş” 16, 172–176, 243
Von Trotha, Lothar Adrian Dietrich 309–311
voodoo 418–422

W

Walker, William 287–288
Wallenstein, Albrecht von, duce de Friedland 287–289, 416
Webern, Anton 248
West, Fred 286, 387
West, Rosemarie 244, 387
Wuornos, Aileen Carol 244

Z

Zapata, Emiliano 324, 326–328

19[*] Numărul paginilor se referă la ediţia tipărită a cărţii şi la ediţia digitală în format PDF.